

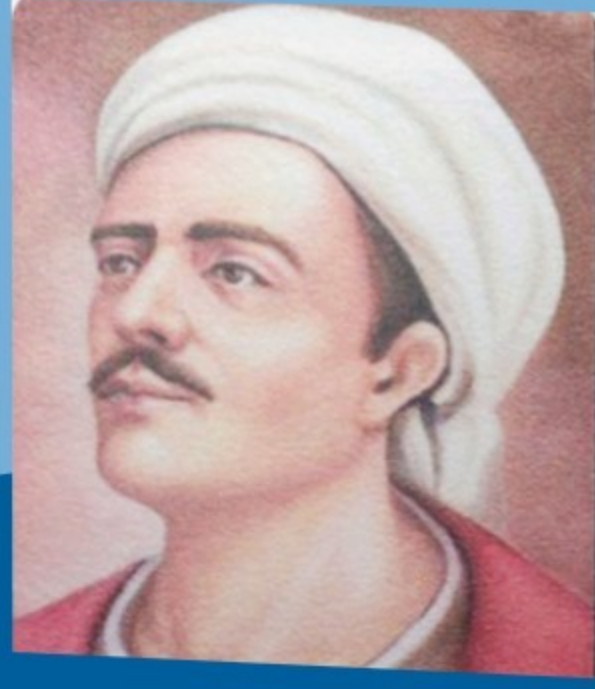
AKÜSBD

ISSN: 1302-1265
e-ISSN: 2149-4894

Afyon Kocatepe Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

**Cilt:23, Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı
2021**

Afyon Kocatepe University

Journal of Social Sciences

**Vol:23, Yunus Emre and Turkish Special Issue
2021**

	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 23, Sayı: Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı, Kasım-2021</p>	
	<p><i>Afyon Kocatepe University</i> <i>Journal of Social Sciences</i> Volume:23, Issue:Yunus Emre and Turkish Special Issue, November-2021</p>	
<p>ISSN: 1302-1265 e-ISSN: 2149-4894</p>		

Sahibi / Owner

Afyon Kocatepe Üniversitesi adına Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Elbeyi PELİT

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor

Prof. Dr. Celal DEMİR

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇYİĞİT

Alan Editörleri / Field Editors

*Antropoloji –Felsefe –Psikoloji -Sosyoloji / Anthropology -Philosophy -Psychology -
Sociology*

Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Coğrafya –Tarih / Geography -History

Doç. Dr. Selim KAYA
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Dil ve Edebiyat –Eğitim –İlahiyat / Language and Literature –Education –Theology

Prof. Dr. Gürbüz OCAK
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU

İktisadi ve İdari Bilimler –Hukuk / Economics and Administrative Sciences -Law

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Halkla İlişkiler -İletişim -Turizm / Public Relations -Communication -Tourism

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Prof. Dr. Gürbüz OCAK

Sanat –Tasarım / Art -Design

Prof. Dr. Mustafa FİŞNE
Doç. Dr. Selim KAYA

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE (Türkçe)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Artur KOZLOWSKI	Gdansk School of Bankowa	Polonya
Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHIOĞLU	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN	Kocaeli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	University of Central Florida	ABD
Prof. Dr. Gürbüz OCAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Huziie HİROAKİ	Osaka Üniversitesi	Japonya
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Timothy MAY	University of North Georgia	ABD
Doç. Dr. Evren GÜÇER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Selim KAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yusuf DEMİR	Selçuk Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Ayhan URAL	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Dr. Bashir ADAMU	University of Leicester	İngiltere
Dr. Renata BZDILOVA	Pavol Jozef Safarik University	Slovakya

* Yayın Kurulu listesi ünvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet KAYACIK	Erciyes Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Aytunga OĞUZ	Dumlupınar Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Belkis ÖZKARA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Celal DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Cihan ÇOBANOĞLU	University of South Florida	ABD
Prof. Dr. Cüneyt AKIN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan KORKUT	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hilmi UÇAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İrfan MORİNA	Priştine Üniversitesi	Kosova
Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV	Semerkand Devlet Üniversitesi	Özbekistan
Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa GÜLER	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nesrin KULA DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nusret KOCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Veysel KULA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Abdullah SELVİTOPU	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan DURAN	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ÖZCAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ALTIN	University of Central Florida	ABD
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yasin KELEŞ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Zivar Hüseyin BAYLAN	Khazar University	Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Ali YAŞAR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Cihat ATAR	Sakarya Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mutlu KAYA	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJIMUDINOVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Alan V. MURRAY	University of Leeds	İngiltere
Dr. Cristopher S. LIGHTFOOT	Metropolitan Müzesi	İngiltere
Dr. Naringül MARGAZİYEVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Ulanbek ALİMOV	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan

* Danışma Kurulu listesi ünvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan ve alanında ulusal ve uluslararası indeksler tarafından taranan hakemli, disiplinler-arası akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların, her türlü bilimsel, imlâ ve hukukî sorumlulukları yazarlarına aittir. Derginin amaç, kapsam, yayın etik ilkeleri, makale kabul süreci ve diğer tüm ayrıntılar derginin resmî web sitesinde mevcuttur (<https://dergipark.org.tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is a scientific, interdisciplinary and academic journal published by Afyon Kocatepe University Institute of Social Sciences and indexed in national and international field indexes.

All scientific, spelling and legal responsibilities of the articles published in the journal belong to the authors. Please check the Journal's website for aim and scope, ethical principles of the journal and article acceptance process and full details (<https://dergipark.org.tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Yer Aldığı Dizin/İndeksler:
Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is Indexed at:

- **ACARINDEX**
- **CITEFACTOR** (*Academic Scientific Journals*)
- **DRJI** (*Directory of Research Journals Indexing*)
- **EBSCO** (*SocINDEX with Full Text - Full Text Subject Title List*)
- **EBSCOHOST** (*SocINDEX with Full Text - Database Coverage List*)
- **EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX (ESJI)**
- **GOOGLE SCHOLAR**
- **İDEALONLINE**
- **INTERNATIONAL CITATION INDEX**
- **MLA** (*Modern Language Association*)
- **RESEARCHBIB** (*Academic Resource Index*)
- **ROOT INDEXING** (*Journal Abstracting and Indexing Service*)
- **SCIENTIFIC INDEXING SERVICES (SIS)**
- **SOBİAD** (*Sosyal Bilimler Atıf Dizini*)
- **TEİ** (*Türk Eğitim İndeksi*)
- **TÜBİTAK-ULAKBİM TR DİZİN**

Dergi Yazışma Adresi/Journal Correspondence Address:

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi

ANS Yerleşkesi, 03200/Afyonkarahisar/Türkiye

Tel: +90 272 2281255– **Belgegeçer/Fax:** +90 272 2281476

e-posta/e-mail: akusbder@aku.edu.tr

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil> - <http://www.sbd.aku.edu.tr>

ISSN: 1302-1265 | **e-ISSN:** 2149-4894

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of This Issue*

Sıra No	Unvan-Ad-Soyad Title-Name-Surname	Kurum Institution
1.	Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ	Uşak Üniversitesi
2.	Prof. Dr. Ahmet AKKAYA	Adıyaman Üniversitesi
3.	Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN	Trakya Üniversitesi
4.	Prof. Dr. Ali AKAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
5.	Prof. Dr. Ali GÖÇER	Erciyes Üniversitesi
6.	Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN	Gazi Üniversitesi
7.	Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
8.	Prof. Dr. Ayşe İLKER	Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
9.	Prof. Dr. Cüneyt AKIN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
10.	Prof. Dr. Duygu UÇGUN	Pamukkale Üniversitesi
11.	Prof. Dr. Erdoğan BOZ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
12.	Prof. Dr. Eyüp AKMAN	Kastamonu Üniversitesi
13.	Prof. Dr. Fatma AÇIK	Gazi Üniversitesi
14.	Prof. Dr. Ferruh AĞCA	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
15.	Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
16.	Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ	Gazi Üniversitesi
17.	Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
18.	Prof. Dr. Halit KARATAY	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
19.	Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK	Adıyaman Üniversitesi
20.	Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
21.	Prof. Dr. İsmet ÇETİN	Gazi Üniversitesi
22.	Prof. Dr. Mahir KALFA	Hacettepe Üniversitesi
23.	Prof. Dr. Mehmet AYDIN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
24.	Prof. Dr. Muammer Mete TAŞLIOVA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
25.	Prof. Dr. Osman YILDIZ	Süleyman Demirel Üniversitesi
26.	Prof. Dr. Şaban DOĞAN	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
27.	Prof. Dr. Talip YILDIRIM	Uşak Üniversitesi
28.	Prof. Dr. Turgut TOK	Pamukkale Üniversitesi
29.	Doç. Dr. Enfel DOĞAN	Akdeniz Üniversitesi
30.	Doç. Dr. Erdal ADAY	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
31.	Doç. Dr. Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ	Gaziantep Üniversitesi
32.	Doç. Dr. Tuncay BÖLER	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
33.	Doç. Dr. Ümit HUNUTLU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
34.	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
35.	Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
36.	Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÖKÇE	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
37.	Dr. Öğr. Üyesi Bilal UYSAL	Afyon Kocatepe Üniversitesi

* Hakem listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

TAKDİM

Tarihi Afyon Maliye Muhasebe Yüksekokulu'nun açıldığı 1974 yılına dayanan ve 3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı Kanunla resmen kurulan Afyon Kocatepe Üniversitesi, kuruluşundan bugüne evrensel düzeyde bilimsel bilgi üretme, mesleki açıdan çağdaşlarıyla rekabet edebilen nitelikli bireyler yetiştirme ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlama şeklinde ifadesini bulan misyonunu başarı ile sürdürmekte ve bu başarıyı geliştirmek için sürekli bir çaba ve sağlam bir irade ortaya koymaktadır.

Bilimsel araştırma ve eğitim faaliyetlerinde kaliteyi sürekli artırarak bölgesel kalkınmaya katkı sunan, yenilikçi projelerle ulusal düzeyde girişimci üniversiteler arasında yer alma ve uzun vadede uluslararası tanınır bir üniversite haline gelme vizyonu ile yoluna devam eden üniversitemiz, 2021 yılının 30 Ocak 2021 tarih ve 31380 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Genelge ile Cumhurbaşkanlığımız tarafından "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmesi münasebetiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından coşkulu ve geniş katılımlı kutlamalar, bilimsel ve kültürel etkinlikler ile yazılı, görsel ve işitsel tanıtım faaliyetleri yapılmasının planlandığı bu yılda farklı etkinliklerin yanında bilimsel bir katkı da sunmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda Sosyal Bilimler Enstitü'müz tarafından yılda dört sayı olarak çıkarılmakta olan Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin bu sayılarına ek olarak "Yunus Emre ve Türkçe Yılı Özel Sayısı" çıkarılması, üniversitemizin bilime verdiği desteğin önemli çıktılarından birisidir.

Bu özel sayımızın, eskimeyen dilimiz Türkçe'nin daha iyi anlaşılması ve yaşayan kültür/tarih hazinelerimizden olan Yunus Emre hatırasının/eserlerinin yaşatılması hedeflerine ulaşmada faydalı olmasını diliyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü

SUNUŞ

Yunus Emre'nin vefatının 700. yılı nedeniyle 2021 yılı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından anma ve kutlama yıl dönümleri arasına alınmıştır. Bu kapsamda 30 Ocak 2021 tarih ve 31380 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 2021 yılının "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak kutlanmasına karar verilmiş olup, bu çerçevede Enstitü Yönetim Kurulunun 15.04.2021 tarih ve 10/11 sayılı kararı ile Enstitümüz bünyesinde yılda dört sayı olarak hakemli statüde yayımlanmakta olan "Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi"nin bu sayılarına ek olarak 2021 yılı içerisinde düzenlenecek/gerçekleştirilecek etkinlikler kapsamında "Yunus Emre ve Türkçe" özel sayısının çıkarılmasına karar verilmiştir.

Kurulduğu günden bugüne bilime katkı sağlayan ve akademik yayın dünyasında saygın bir yere sahip olan dergimiz 2021 yılının Yunus Emre ve Türkçe Yılı olmasını adeta bir fırsat bilerek bu önemli zaman dilimine de duyarsız kalmamış ve bilimsel bir pencereden bir perspektif sunmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede bu sayının ortaya çıkmasında emeği olan konuk editörümüz sayın Prof. Dr. Celal DEMİR'e de katkılarından ötürü teşekkürü bir borç biliriz.

1999 yılından bugüne hakemli akademik dergi statüsünde yayın hayatına devam eden Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2015 yılından itibaren TÜBİTAK çatısı altındaki Dergi-Park sistemi üzerinden yayın hayatına devam etmekte ve sosyal bilimler alanında bilime katkı sunmaktadır. Bu sayıya kadar dergimizde yayımlanan makalelerin sosyal bilimlerin alt alanlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde Yayımlanan Makalelerin Yıllara ve Alanlara Göre Dağılımı (1999- 2021 Yılları Arası)														
Makale Alanı	Cografya	Dil ve Edebiyat	Eğitim	Felsefe	Hukuk	İktisadi ve İdari Bilimler	İlahiyat	İletişim-Halkla İlişkiler	Psikoloji	Sanat-Tasarım	Sosyoloji	Tarih	Turizm	Toplam
Yıl														
1999	1	3	-	-	-	15	-	-	-	-	1	-	-	20
2000	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5	-	15
2001	2	11	11	-	-	-	-	-	-	-	2	12	-	38
2002	2	6	6	-	-	1	1	-	-	-	3	7	-	26
2003	4	10	13	-	-	-	-	-	-	-	2	6	-	39
2004	5	6	10	2	-	-	-	-	-	-	1	3	-	27
2005	4	5	2	-	-	-	-	-	-	-	4	13	-	28
2006	4	6	6	-	-	2	-	1	-	1	6	20	-	46
2007	2	4	4	-	-	6	-	2	-	2	3	8	-	31
2008	2	2	1	-	-	3	-	1	-	1	3	22	2	37
2009	4	2	3	-	-	5	-	-	-	2	2	3	1	22
2010	1	2	1	-	-	7	-	-	-	5	2	4	3	25
2011	2	1	3	-	-	5	2	1	-	1	2	-	-	17
2012	2	3	5	-	-	5	1	1	-	1	3	3	2	26
2013	-	3	3	1	-	7	-	2	-	1	2	-	-	19
2014	-	1	4	-	-	1	-	2	-	-	3	-	2	13
2015	-	-	1	-	-	5	2	-	-	2	1	3	2	16
2016	1	2	4	-	-	10	2	-	-	1	1	5	-	26
2017	3	2	7	-	1	10	-	-	-	-	2	4	1	30
2018	2	4	11	-	-	23	2	2	-	5	2	5	3	57
2019	-	10	10	-	-	27	4	2	3	3	3	23	15	100
2020	1	2	11	-	-	40	-	3	4	4	3	4	5	77
2021 (Son üç sayı)	2	3	11	1	-	28	4	5	4	3	6	1	3	71
TOPLAM	45	93	127	4	1	200	18	22	11	32	61	151	39	806

Tüm bu süreçte, dergimize katkı sunan, makale gönderen tüm yazarlarımıza teşekkürü bir borç biliriz. Kıymetli katkıları ile hakemlik yaparak bilime katkı veren tüm hakemlerimize de aynı şekilde teşekkür ederiz.

Bilimsel ve etik ilkelere uygun, kör hakemlik sisteminin esas alındığı akademik etik ilkelere önem veren bir dergi olarak, yayın hayatına ve bilime katkı sunmaya devam etme düsturu ile önümüzdeki yıllarda da önemli etkinlik/olay/gün/yıl dönümlerinde yeni özel sayılar çıkarma azmimiz sürmektedir. Bu çerçevede, “Yunus Emre ve Türkçe Yılı”nın kutlu olmasını diliyor, bu sayının oluşturulmasında önemli katkıları olan editörümüze ve editör yardımcımıza, değerlendirmeleri ile makalelerin daha kaliteli hâle gelmesinde önemli çabalar gösteren hakemlerimize ve makaleleri ile sayıya değer katan değerli bilim insanlarına tekrar teşekkürlerimi sunuyorum. Dergimizde yer alan makalelerin tüm okuyucularımıza, araştırmacılarımıza ve alana faydalı olmasını temenni ediyorum, saygıları sunarım.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖN SÖZ

Değerli Okuyucular,

Yunus Emre; vefatının 700. yılı sebebiyle 2021 yılı, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından anma ve kutlama yıldönümleri arasına alınmıştır. Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 30.01.2021-31380 tarih-sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan genelgesi ile de 2021 yılının **Yunus Emre ve Türkçe Yılı** olarak kutlanmasına, bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinasyonu ile yurt içinde ve yurtdışında **Dünya Dili Türkçe** etkinlikleri düzenlenmesine karar verilmiştir.

Bir dilin hakiki mimarı, o dilin sahibi olan millettir. Dil, milletin zihninde ve hayatında yüzyıllarca işlene işlene gelişir ve güzelleşir. Milletin bünyesinden çıkan sanatçıların ve bilim insanlarının katkılarıyla o dilin söz varlığı zenginleşir, anlatım biçimleri çeşitlenir, musiki kabiliyeti gelişir, ritmi ve ahengi güzelleşir; bilim dili ve sanat dili hâline gelir.

Tarih yazıla başlar; Tarihin dili de, yazı dili niteliği kazanmış dillerdir. Bu bağlamda Türkçe, 8. Yüzyıldan başlarından itibaren düzenli olarak belgeler bırakarak gelmiş bir yazı dilidir. Türkçenin lehçe ve şiveleri de farklı zamanlarda ve kendi kültür muhitinde yazı dili haline gelmiştir. Bu yazı dillerinden biri de Oğuz Türkçesidir.

Anadolu'ya gelip bu coğrafyayı yurt tutan Oğuz Türklerinin konuşup yazdığı Türkçeye Oğuz Türkçesi / Oğuzca veya Batı Türkçesi diyoruz. Batı Türkçenin 13-14. yüzyıldan itibaren gelişmiş bir yazı dili hâline gelmesinde Yunus Emre'nin çok büyük katkıları olmuştur. İngiliz dili, 16. yüzyılın sonlarında William Shakespeare'in dokunuşuyla hayat buldu ve gelişmeye başladı. Oğuz Türklerinin dili de 13. Yüzyılda Yunus Emre'nin dokunuşuyla yeni bir güç kazandı, Oğuz Türkçesi, Türk'ün hayatını ve düşünce dünyasını kuşatma ve taşıma gücüne ulaştı.

Eleştiri literatüründe kime ait olduğunu bilmediğimiz şöyle bir söz vardır: “Âlim ve sanatkar odur ki Eflatun (Platon) gibi derin düşünsün ama babaannem gibi sade söylesin!” Yunus Emre'miz de öyle yaptı; insan zihninin ve muhayyilesinin gidebileceği en uç noktalara kadar gitti, çok derin ve ayrıntılı düşündü; hayatı, kâinatı, insan ruhunu ve yaratılışın sırrını keşfetti ama onca bilgi ve duyguyu bize babaannemiz gibi sade ve güzel söyledi.

Benim ucu açık cümlelerle anlatamadığım Yunusu ve Yunus gibileri Faruk Nafiz Çamlıbel şöyle anlatıyor:

“Eşyayı tanıırken hepimiz sâde dışından

Esrarına yol bulduk onun anlatışından.”

2021 yılı içerisinde Yunus Emre ve Türkçe konulu yurtiçi ve yurtdışı pek çok etkinlik gerçekleştirildi. Kişiliği, fikirleri, yaşantısı, çevresi, Türkçeye ve Türk kültürüne katkıları yazıldı konuşuldu.

Bu faaliyetlere Afyon Kocatepe Üniversitesi de panel, konferans ve yayın gibi etkinliklerin yanında 24 yıldır kesintisiz yayın hayatını sürdüren AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nin bir sayısını Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı adıyla çıkararak katılmıştır. Okuyucularımız ve bilim insanlarımız, bu hizmetimiz, üniversitemizin misyonuna uygun bir görev olarak değerlendirmiş ve takdirle karşılamışlardır.

Bu özel sayı için dergimize çok fazla yazı gelmiştir. Bu yazılardan bazılarını konu olarak belirlediğimiz çerçevenin dışında kalması, bazılarının dergimizin sayfa sayısını hedefimizin çok üzerine çıkaracak kadar uzun olması, bazılarının da inceleme sürecinde hakemlerin onay vermemesi nedeniyle yayımlayamadık. Yine bu süreçte aynı konuda yazılmış makaleler de geldi. Biz bu yazıları da hakemlerin dikkatine sunduk. Yayımlanması kararlaştırılan makalelerin yazarlarıyla görüşerek bazı konularda yığılmaya yol açmamak için çalışmanın diğer sayılarımızda

yayımlanmasını teklif ettik. Kabul eden yazarların çalışmalarını önümüzdeki sayılarda yayımlayacağız.

Değerli Okuyucular;

Takdir edersiniz ki dergi yayımcılığı zor bir iştir. Özel sayı ve armağan sayı çıkarmak daha da zor bir iştir. Çünkü bu sayılar bir konuya bir şahsa veya yayıncı ve okuyucu açısından değer arz eden başka bir temaya atfedildiği için kendi içinde bütünlük arz etmesi ve bir belgesel niteliğinde olması beklenir. Şayet bu sayı bir şahsa özel ise okuyucu; söz konusu şahsiyetin yaşamı, düşünce dünyası, eserleri, çalışmaları, hayalleri, beklentileri, umutları, umutsuzlukları ve ona dair merak ettiği ve öğrenmek istediği ne varsa hepsini bu sayıda bulmak ister. Siz de yayıncı ailesi olarak derginin bu beklentileri karşılması için gücünüzün yetmediği yere kadar gidirsiniz. Elinizdeki sayının da böyle bir gayretin ürünü olduğunu belirtmek isterim.

Bu bağlamda *Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı* için bize yazı göndererek destek veren tüm yazar, araştırmacı ve akademisyenlerimize teşekkür ediyorum.

Bu süreçte bilgisini ve tecrübesini bizden esirgemeyen AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Elbeyi PELİT'e, Enstitü Yönetim Kuruluna, birlikte canhıraş çalıştığımız Enstitü Müdür Yardımcıları Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇYİĞİT ve Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU'na teşekkürlerimi arz ediyorum.

Her eser; güzel bir fikirle başlar, emek ve gayretle tamamlanır. Dergimizin *Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı* da, Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'ın talimatıyla başlamış, teşvik ve destekleriyle tamamlanmıştır. Sayın Rektörümüze okuyucumuz, yayın ekibimiz ve şahsım adına ayrıca teşekkürlerimi arz ediyorum.

AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı'nin hayırlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Celal DEMİR
Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayı Editörü

İçindekiler / Contents				
Makale Sıra No	Makale Başlığı Paper Title	Yazar(lar) Author(s)	Makale Türü Paper Type	Sayfa Page
1	“Her Şeye Malik Ola, Bir Şeye Malik Olmaya” Yunus Emre’de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi / “Own Everything, Have Nothing” Balancing Teaching Towards Consumption and Waste In Yunus Emre	Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ	Araştırma Research	1-15
2	Yunus Emre ve Mevlana’da “Yenilik, Yenilenme veya Tecdit” Düşüncesi Üzerine / On the Thought of “Innovation, Regeneration or Renewal” in Yunus Emre and Mevlana	Prof. Dr. Cüneyt AKIN	Araştırma Research	16-24
3	Bilge Olarak Yunus Emre: Bilgelik Felsefesi Bakış Açısından Yaşam Öyküsünün Değerlendirilmesi / Yunus Emre As A Wise Person: The Evaluation Of His Life Story In The Perspective Of Philosophy Of Wisdom	Araş. Gör. Özden TURGUT	Derleme Review	25-32
4	Yunus Emre Divanı’ndaki Fiillerin Bağlamı ve Tanıklı Sözlüğü Denemesi / Concordance Essay of Verbs in the Yunus Emre’s Divan	Dr. Öğr. Üyesi Hadra Kübra ERKINAY TAMTAMIŞ	Araştırma Research	33-68
5	Yunus Emre’nin Dilinde Karşıt Anlamlı Çiftler Üzerine Söz Dizimsel Bir Analiz / A Syntactical Analysis On Antonym Pairs In The Language Of Yunus Emre	Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	Araştırma Research	69-82
6	Yunus Emre Divanı’nda Seslenme Sözleri / Address Forms in Divan of Yunus Emre	Dr. Öğr. Üyesi Nazmi ALAN	Araştırma Research	83-111
7	Yabancılar Türkçe Öğretiminde Yunus Emre’nin Şiir ve Menkıbelerinden Yararlanma / Using Yunus Emre’s Poems and Parables in Teaching Turkish For Foreigners	Dr. Öğr. Üyesi Umut BAŞAR	Araştırma Research	112-122
8	Yunus Emre’yi Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Nasıl Anlatırız? Değerler Öğretimi Bağlamında “Yunus Emre: Aşkın Sesi” Filmi Örneği / How do we Teach Yunus Emre in Turkish Language and Literature Classes? Example of the	Muhammet YILMAZ, Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN	Araştırma Research	123-137

	<i>Film "Yunus Emre: The Voice of Love" in the Context of Teaching Values</i>			
9	Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri / <i>Communication Verbs in Risâletü'n-Nushiyye</i>	Araş. Gör. Dr. Fatih DOĞRU	Araştırma Research	138-154
10	Yunus Emre'nin Sevgi ve Hoşgörü Anlayışının Posta Pulları Üzerinden Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of Yunus Emre's Understanding of Love and Tolerance on Postage Stamps</i>	Serkan AYCİL	Araştırma Research	155-168
11	Yunus Emre'yi Anlatan Çocuk Kitapları Üzerine Bir İnceleme / <i>A Review on Children's Books Telling about Yunus Emre</i>	Dr. Öğr. Üyesi Nuran BAŞOĞLU	Araştırma Research	169-180
12	Risâletü'n-Nushiyye'de Neden Sonuç Cümleleri (Kavram, Sınıflandırma) / <i>Cause and Effect Sentences in Risâletü'n-Nushiyye (Purport, Classification)</i>	Dr. Merve DEMİRBAŞ	Araştırma Research	181-197
13	Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yardımcı Kaynaklardan Yararlanma: Türkçenin Sesi Yunus Emre Örneği / <i>The Use of Supplementary Resources in Teaching Turkish to Foreigners: The Case of Voice of Turkish Yunus Emre</i>	Öğr. Gör. Dr. Önder ÇANGAL	Araştırma Research	198-211
14	Yunus Emre'nin Şiirlerinde Yineleme / <i>Repetition in Yunus Emre's Poems</i>	Araş. Gör. Derya KARATAŞ	Araştırma Research	212-225
15	Risâletü'n-Nushiyye'de Bir Üstsöylem Ögesi olarak Kendinden Söz Etme / <i>Self-Mention as an Element of Metadiscourse in Risaletü'n-Nushiyye</i>	Dr. Öğr. Üyesi Ferdi BOZKURT	Araştırma Research	226-243
16	Yunus Emre Divanı'nın Kahire Yazmasındaki, "Şimden Girü" Redifli Şiir Üzerine / <i>Yunus Emre Divan's Cairo Manuscript On Poetry with "şimden girü" Redif</i>	Prof. Dr. Erdoğan BOZ	Derleme Review	244-254
17	Risâletü'n-Nushiyye'de Zaman Ulaçlarının Anlamsal ve Sözdizimsel Özellikleri / <i>Semantic and Syntactic Features of Tense Converbs in Risâlat al-Nushiyya</i>	Öğr. Gör. Dr. Ezgi ASLAN	Araştırma Research	255-265
18	Yarı Yardımcı Eylemlerin Risâletü'n-	Dr. Sezergül YIKMIŞ	Araştırma Research	266-274

Nushiyye'deki Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme / <i>An Evaluation on the Use of Semi-Auxiliary Verbs in Risâletü'n-Nushiyye</i>			
--	--	--	--

“Her Şeye Malik Ola, Bir Şeye Malik Olmaya”

Yunus Emre’de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi

“Own Everything, Have Nothing”

Balancing Teaching towards Consumption and Waste in Yunus Emre

Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ¹

Öz

Yunus Emre XIII. yüzyılda yaşamış önemli bir bilgidir. Yunus Emre’nin eserlerinde dile getirdiği fikirler ve onun zihin dünyası, hem kendi yüzyılındaki hem de günümüzdeki bazı sorunlar için önemli çözüm önerileri sunmaktadır. Küreselleşmenin ulusal kimlik, iktisadi yapı, kültürel ve ekolojik boyutları insanlığı birçok açıdan tehdit etmektedir. Küreselleşmenin yarattığı “Tüketiyorum, o hâlde varım” mottosu, başta ekoloji olmak üzere birçok alanı ve değeri tehdit etmektedir. Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim kültürü ve sonucu olan israf, XXI. yüzyılın en büyük sorunlarından. Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim ve sonucu olarak ortaya çıkan israf, Yunus Emre’nin değindiği konulardandır. Yunus Emre insanın hayatında sahip olması gereken dengeyi işlerken tüketimin de bir dengeye sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Yunus Emre, tüketimi sadece maddenin tüketimi olarak değil zamanın ve hayatın tüketimi olarak da kabul etmiştir. Maddenin, zamanın ve hayatın tüketiminin denge içinde olması gerektiğini belirtmiştir. Maddenin tüketimine yönelik denge öğretisini maddeye karşı tavır, cömertlik, cimrilik ve paylaşma ekseninde aktarmıştır. Zamanın tüketimine yönelik denge öğretisini fani zaman üzerine kurgulamıştır. Hayatın tüketimine yönelik denge öğretisini sahip olunması için çaba sarf edilmesi gereken mertebeler üzerinden açıklamıştır. Yaşadığımız çağda insanoğlunun içinde bulunduğu tüketim çıkmazına sunulan çözüm önerilerinin tümü Yunus Emre’de bir tecrübe ve fikir olarak yer almaktadır. 2021 yılının Yunus Emre yılı olarak ilan edilmesi bu fikirlerin yaygınlaştırılması için bir fırsat olarak kabul edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, tüketim, israf, denge öğretisi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre is an important scholar who lived in the 13th century. The ideas expressed by Yunus Emre in his works and his mental world offer important solutions for some problems both in his own century and today. The national identity, economic structure, cultural and ecological dimensions of globalization threaten humanity in many ways. The “I consume, then I exist” motto created by globalization threatens many areas and values, especially ecology. The consumption culture that has become widespread with globalization and the resulting waste, is one of the biggest problems of the 21st century. Consumption, which has become widespread with globalization, and waste, which has emerged as a result, are among the issues that Yunus Emre touches on. Yunus Emre stated that consumption should have a balance while processing the balance that a person should have in his life. Yunus Emre accepted consumption not only as the consumption of the substance but also as the consumption of time and life. He stated that the consumption of matter, time and life should be in balance. He conveyed the doctrine of balance towards the consumption of matter on the axis of attitude towards matter, generosity, stinginess and sharing. He based the doctrine of balance on the consumption of time on mortal time. He explained the doctrine of balance for the consumption of life through the order in which efforts must be made to have it. All of the solutions offered to the consumption impasse that humanity is in in the era in which we live are included

¹ Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, msururcelepi@gmail.com

Atf için (to cite): Çelepi, M. S. (2021). “Her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya” Yunus Emre’de tüketim ve israfa yönelik denge öğretisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 1-15.

in Yunus Emre as an experience and idea. The announcement of 2021 as the Year of Yunus Emre should be considered as an opportunity to spread these ideas.

Keywords: Yunus Emre, consumption, waste, balancing teaching

Paper Type: Research

Giriş

Bir topluluğun uygarlık seviyesine ulaşmasında sanatçı, bilim insanı, düşünür veya din adamı olan abide şahsiyetlerin etkisi çok büyüktür. Bu şahsiyetler, millî değerlerin yanında evrensel değerlere sahiptirler. Hatta evrensel değerleri onlar yaratırlar da denilebilir. Türklerin de uygarlık seviyesine ulaşmasında etkin rolü olan birçok sanatçıdan, düşünürden, bilim insanından örnekler verilebilir (Çelepi, 2016a, s. 182). Türk milletini, olgunlaştırma ve yüksek medeniyetlere ulaştırma sürecinde kültür paratönerleri konumundaki “düşünürler ve aydınlar”, bu sürecin önde gelenleridir (Uslu, 1993, s. 28). Bu aydınlar, ilmin temsilcileridirler. Medeniyet onlarla durulmuş ve onlarla huzura kavuşmuştur. Bu yüzden tesirleri ömürleri ile sınırlı kalmamış, asırlar ötesine taşmıştır (Bozatlı, 1996, s. 20).

XI ve XIII. yüzyıllar arası, medeniyete ulaşma sürecinin en yoğun yaşandığı dönemlerdendir. Yeni toprakları vatanlaştırma olarak kabul edilebilecek bu sürecin gelişiminde asker, devlet adamı, sanatçı ve âlimlerin birlikteliği, dünyaya bütüncül bakmaları, evreni doğru algılamaları ve evrensel değerleri içselleştirip yaygınlaştırmaları çok etkili olmuştur (Çelepi, 2016b, s. 97). Fuad Köprülü (1993) Türk tarihi, Türk edebiyatı ve millî ruh hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin bu yüzyılları çok dikkatli incelemeleri gerektiğini, bu yüzyıllarda yetişen âlim ve mutasavvıfların Türk düşünce tarihine yön verdiklerini aktarır.

Yunus Emre, bu dönemde varlığı toplumsal bütünlüğe, birlikteliğe çağrı olan evrensel değerleri yaygınlaştıran hâkim karakterlerdendir. Şiirleri kaotik ortamdaki insanlar için müjde niteliğindedir. Bu müjde, kurtuluş için kolektif bir şuur ve hareket alanı yaratmaya yöneliktir (Çelepi, 2016b, s. 97). Bu durum onun mutasavvıf kimliğiyle yakından ilgilidir. Verdiği evrensel mesajlar ancak tasavvufun Türk mistisizmi ile harmanlanmasıyla verilebilirdi. Gölpınarlı’ya (1960, s.11) göre Yunus okumuş, zamanın bilgilerini hazmetmiş, zahiri bilgi kendisini tatmin etmediği için de tasavvuf yoluna girmiştir.

XX ve XXI. yüzyılda insanlığı tehdit eden birçok olay, sosyolojik değişim ve ekolojik yıpranma yaşanmıştır. Bütün bunların temelinde yer alan ana unsurlardan biri küreselleşmedir. Küreselleşmenin, ulusal kimlik, iktisadi yapı, kültürel ve ekolojik boyutlarının yarattığı girdap, insanlığı birçok açıdan tehdit etmektedir. Küreselleşmenin sacayaklarından olan “Tüketiyorum, o hâlde varım” mottosu, başta ekoloji olmak üzere birçok alanı ve değeri tehdit etmektedir. Bu tehditlerden korunmak için başta politika yapımcılar olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluşun belirli yol haritaları hazırlamaları tarihî bir zorunluluktur. Bu yol haritalarında da Yunus Emre’nin 700 yıl önce söylediklerinin dikkate alınması gerekir.

Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim ve sonucu olarak ortaya çıkan israf, Yunus Emre’nin değindiği konulardandır. Bu çalışmada amaç, Yunus Emre’nin eserlerinde işaret ettiği değerlerin, günümüzde yaygınlaşan tüketim ve israf sorunlarına bir çare olduğunu göstermek ve böylelikle Yunus Emre yılı olarak ilan edilen 2021 yılında Yunus Emre’nin zihin yapısının çağları aşan bir ufukla günümüzdeki sorunlara bir yol haritası niteliğinde olduğunu göstermektir. Bu değerlerin tespiti için Yunus Emre’nin “Divân”ı ve “Risâletü’n-Nushiyye”sindeki şiirler esas alınmıştır.

Burada tüketim ve israftan kastın sadece madde israfı olmadığını en başta ifade etmek gerekir. Konunu anlaşılması için öncelikle küreselleşme ve tüketim kavramlarına, sonrasında ise tüketimin sonucu olan israf kavramına değinmek gerekir.

1. Küreselleşme ve Tüketim

Küreselleşme kavramı son yarım asırda hakkında en hakkında en fazla tartışmaların olduğu kavramlardandır. Tartışmaların yoğunlaştığı nokta, küreselleşmenin tehdit mi fırsat mı olduğudur. Kavramın kökü “küre”dir. Küre ile kastedilmek istenen dünyanın şeklidir. “Küre” kelimesinin karşılığında İngilizcede “globe”; “küresel” kelimesinin karşılığında “global”; “küreselleşme” kavramının karşılığında da “globalization” kavramı kullanılmaktadır. Küreselleşme kavramı Türk Dil Kurumunun genel ağındaki Türkçe Sözlükte “Dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşması ve bir bütün olması” (URL 1) olarak tanımlanmıştır.

Türkçe sözlükteki tanıma bakıldığında küreselleşmenin fırsat mı tehdit mi olduğu pek de anlaşılmamaktadır. Küreselleşmenin fırsat olduğunu düşünenler “bir dünya vatandaşlığı” portresi çizerek küreselleşmeyi “ekonominin ve enformasyon teknolojisinin, küresel entegrasyonun artması, popüler küresel kültürün ve değişik formlarda insan ilişkilerinin yaygınlaşması” (Lieber, vd. 2013, s. 113) olarak tanımlarlar. Bunun yanı sıra küreselleşmeyi bir tehdit olarak görenler, sıklıkla “tek tipleşme”den bahsederler. Bahsedilen tek tipleşme için Benjamin Barber (2013, s.93) “iletişim, eğlence ve ticaret yoluyla bir araya gelmiş bir McDünya, parıltılı, renkli bir gelecek, her yerde insanları hızlı müzikleriyle (MTV), hızlı bilgisayarlarıyla, hızlı yemekleriyle (McDonald’s) büyüleyen ve ulusları türdeş bir küresel lunaparka girmeye iten, bütünleşme ve birlik isteyen ve saldırıya geçmiş ekonomik, teknolojik ve ekolojik güçlerin hareketli ortamı” benzetmesini yapar. Anlaşıldığı kadarıyla küreselleşmeyi tek tipleşme olarak kavrayanlar bu süreçte “hepsi açık piyasa ve küresel tüketimcilik ile ilintili olan Amerikan müziğinin, modasının, gıdasının, filmlerinin ve televizyonunun yaygın etkisi”nin olduğunu altını çizerler. Bu etki sıklıkla “yumuşak güç olarak adlandırılan durumun yansımasıdır. Birleşik devletler hiç kimseyi bunları kullanması için zorlamaz. Fakat onlar yine devasa bir çekiciliğe ve tüketici cazibesine sahiptirler (Lieber ve Weisberg, 2013, s. 122).

Küreselleşme ile ilgili tanımlarda ortak olan hususlar ekonomi, teknoloji ve popüler kültür kavramlarıdır. Küreselleşme, her yerde bu kavramlarla birlikte düşünülür ve sosyal kimlikler bütünüyle, böyle temel sosyal düzenlerin yeniden yapılandırılmasında rol alır. Bunlar her yerde metalaştırma, üretkenlik, finansal değer gibi olgularla kendilerini ifade ederler (Kalb ve Van der Land, 2013, s. 29).

Küreselleşmenin dayandırıldığı temellerin başında tüketim gelir. Küreselleşme ile yaygınlaşan popüler kültür tüketimin birçok farklı türünü dayatmaya çalışır. Maddenin tüketimi, zamanın tüketimi, ekolojinin tüketimi bunların bazılarıdır. Bu süreçte madde kültürü yaygınlaştığı için çeşitli değerler de madde olarak algılanır ve tüketilmeye başlanır. Fakat “tüketim” ile ilgilenen birçok bilim dalı, tüketimi doğrudan maddenin tüketimi olarak algılamakta ve bu algıya göre tanımlamalar yapmaktadır. Bu çerçevede yapılan tanımlamalara göre tüketim “yararlı mal ve hizmetlerin ihtiyaçları gidermek amacıyla bireylerce kullanılmasıdır” (Kocacık, 1998, s. 16). Başka bir tanımlamada tüketim “bir diğer varlığın işlevini veya refahını desteklemek için bir şeyin bazı varlıklar tarafından emilmesi” olarak karşılık bulur (Gencer, 2010, s. 29). Tüketimin; ihtiyaç, savurganlık, harcamak, israf etmek, bitirmek, tahrip etmek, yok etmek, tatmin etmek gibi kavramları karşılayan anlamları vardır. Bu özellikleriyle tüketim bir söylem, kurumsallaşmış bir savunma stratejisi, iletişim biçimi ve grubun bütünleşmesini sağlayan bir davranış biçimidir (Türkiye İsrar Raporu, 2018, s. 16).

Küreselleşme ile beraber dayatılmaya çalışılan kimlik, bazı ulusal değerlerin arka plana itilmesini telkin eder. Bu değerlerin bazıları da milli bilinçteki tüketim davranışlarına yöneliktir. Tüketimin, yalnızca gereksinimlere değil ama gittikçe artan bir şekilde, arzulara dayanan bir olguya dönüşümü sağlar. Böylelikle tüketim, artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlıklarını korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemeye başlar. Bu nedenle tüketim, ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olguya dönüşür. Bu olgu, hem kolektif ve hem de bireysel kimlik duygularının sembolik

oluşumunu içeren etkin bir süreç hâline dönüşür (Bocock, 2005, s. 10,13,74). Böylelikle sürekli tüketen ama tatmin olmayan tüketim toplumu yaratılmış olur. Geleneksel mistik özellikli toplumlarda tüketimi tanımlamak amacıyla geliştirilmiş “bir lokma bir hırka” veya erken modern dönemdeki “kıt kaynaklardan hareketle temel ihtiyaçların karşılanması” anlayışı yok olmuş olur (Karakaş, 2009, s. 297).

Esasen popüler kültür, bir kullanım ve tüketim kültürüdür. Kullanım ve tüketim popülerin üretiminin ilk safhasından son kullanım ve atma safhasına kadar her aşamasında vardır (Erdoğan ve Korkmaz, 2005, s. 35). Tüketim kültürü sürecinde, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir yenilik, bütün insanlığa çeşitli araçlarla yayılmakta, kapitalizm değişim ve yenilik adına her türlü gelişmeyi takip etmeyi telkin etmekte, tüketim ürünleri iletişim teknolojilerinden yararlanarak yaygınlaşmaktadır (Özbolet, 2015, s. 1). Bu süreç, kapitalizme eklenme yönelimidir. Fakat bu yönelim görüldüğü üzere birden değil, tarih boyunca çeşitli yollarla oluşturuldu ve evrildi (Evans, 2020, s. 29). Tüketimin tüm yaşamı kuşattığı, tüm etkinliklerin aynı birleştirici biçime uygun olarak zincir oluşturduğu, insanı ödüllendirme yollarının saat be saat önceden ayarlandığı, çevrenin bir bütün oluşturduğu, bütünüyle iklimlendirildiği, düzenlendiği, kültürelleştirildiği noktadayız (Baudrillard, 2019, s. 20).

2. Tüketim ve İsraf

İnsan hayatının devamlılığı tüketime bağlıdır. Fakat bu tüketime yön veren değerlerin tüketimin asıl amacı olan ihtiyaca uygunluk, yeterlilik, israfa kaçmama gibi değerlerden oluşması gerekir. Bu noktada hayat tarzı, toplumsal ve sosyal normlar, tüketim eyleminin hayatın içinde kapladığı yer ve ifade ettiği anlam bakımından tüketim ile değerler arasında bir uyum olmalıdır. Bu uyumun olmaması durumunda “homo sapiens” (akıllı adam ve bilen adam)’in “homo consomaterus” (tüketen adam)’a dönüşümü kaçınılmazdır (Türkiye İsraf Raporu, 2018, s. 16).

Bilinçsizce artan tüketim, zamanla fayda dışında kalan madde ve değerlerin tüketilmesine sebep olur. Bu durum küreselleşme ile ilişkilidir. Küreselleşme ile beraber bugün tüm çevremizde nesnelere, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği var. Bolluk içindeki insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış durumda (Baudrillard, 2019, s. 15). Bu kuşatılmışlık, zamanla ihtiyaç fazlası tüketime veya verimsiz tüketime sebep olur. Her iki durum da nihayetinde israf olgusunu doğurur.

İsraf kavramı Türk Dil Kurumunun genel ağında “Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık” olarak tanımlanmıştır (URL 2). Daha geniş anlamıyla israf; “haddi aşmak, orta yolu geçmek, fazla vermek, hata yapmak, yanılma, aşırı gitme, boşa gitme, zayıf düşme, saçıp savurma, malı yerinde kullanmama” anlamlarında kullanılmaktadır (Uzgören, 2006, s. 55). Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere israf, madde israfının yanı sıra değerlerin israfı olarak da kabul edilmektedir. Maddenin israfı olarak düşünüldüğünde esaslı ihtiyaçlarla füzuli ihtiyaçlar arasındaki denge noksanlığından doğan (Milhau, 1946, s. 26) ve bir ölçüsüzlüğün ifadesi olan israf, yerinde ve faydalı kullanılmayan her şeyin karşılığı olarak kabul edilebilir (Sancaklı, 2018, s. 9). Yerinde ve faydalı kullanılmamak eşyayı salt objeye dönüştürmek yani “işe yararlık” kategorisinden çıkararak, gereksiz bir tüketim ile anlam alanının dışına atmaktır (Martı, 2010, s. 137). İsraf etmek, emrimizde olabilecek kaynaklardan en verimli neticeleri alamamış olmak demektir. Elde edeceğimiz bir malı muayyen gücün kullanımıyla elde edememektir (Nogaro, 1946, s. 6).

Maddenin israfı olarak esas alındığında, verimsizlik olarak karşılık bulan israf “ekonomik işleyiş ile ilgili olarak mal ve para tüketiminin gereksiz veya lüzumsuz yapıldığını ifade etmek ve ortaya koymak için kullanılan bir kavram ise de kıt kaynak kullanımı, yetersiz üretim, birim sahadan alınan ürünün az veya düşük olması, yetersiz istihdam, doğal kaynaklardan yararlanma konusunda tabiatı tahrip ederek kaynakların azalmasına sebep olmak,

rasyonel olmayan davranışlar, dışsallıklar, piyasa yapılarındaki aksaklıklar, piyasa başarısızlıkları, rasyonel olmayan kamu müdahaleleri gibi çeşitli olumsuzlukları” da içerir (Uzgören, 2006, s. 56).

Değer israfı olarak düşünüldüğünde ise israf, genel olarak herhangi bir konuda aşırı gitmeyi, dinin ve aklın belirlediği ölçülerin dışına çıkmayı, imkânları meşru olmayan amaçlar için kullanmayı ve saçıp savurmayı ifade etmektedir (Erbaş, 2018, s. 7). Değer israfı olarak düşünüldüğünde zaman israfı, liyakat israfı, eğitim israfı gibi değerler akla gelmelidir.

3. Yunus Emre’de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi

Yunus Emre, XIII. yüzyılda yaşamış ve Anadolu’nun sosyal birlikteliğinin inşasında önemli roller üstlenmiş bir düşündürdür. Yaşadığı dönem, Türk kültürel sürekliliğinde Anadolu Türk yaşantısı, iç içe gelişen ve birbirinin etkisini kuvvetlendiren sosyal ve siyasal hareketlilik nedeniyle düğümlenme; “insan” ögesini merkeze alan tasavvuf anlayışlarının aktarılması ile çözümlenme dönemidir. Saltanat kavgaları, gayrimüslimlerle savaşlar, siyasal sürtüşmeler, Moğol istilası ve sonrasındaki göç hareketi, iç ayaklanmalar mevcut yüzyılda sosyal düzensizliğe neden olmuştu. Gayrimüslimlerle yaşanan sorunlar, Sünnilik ve Sünnilik dışı akımların karşıtlığı, yerleşik-yarı yerleşik-göçer kültürel birikimin sınırlı bir coğrafyada yaşaması sonucu hayat alanının paylaşımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar düzensizliği karmaşaya çevirmişti (Akarpınar vd. 2020, s. 525). XIII. yüzyılda Anadolu’da yaşanan bu çalkantılı dönemde, insanlar dinî bir cemaate katılmakla huzur ve emniyet bulmuşlar, âlimler ve mutasavvıfların çevresinde birlik ve beraberlik duygusunu yaşamışlar, manevi zenginliğe ve olgunluğa ulaşmaya çalışmışlardır.

Yunus Emre, bu çalkantılı dönemde sosyal birlikteliği sağlamak amacıyla toplumsal nitelikli ve birlikteliği tesis edici şiirler söylemiş, çevresindekilere müjdecî olmuştur. İçinde yaşadığı bunalım çağının bütün olumsuzluklarını görüp, mensubu bulunduğu İslam dini ve tasavvuf düşüncesinin bilgi kaynağından aldığı temel ve evrensel değerleri Türk Dili ve düşüncesi çerçevesinde şekillendirmiş ve toplumsal bir fert olarak üstlendiği işlevleri yerine getirmiştir (Arslan, 2017, s. 25). İnsanların hem bu dünyalıklarını hem de öteki dünyalıklarını kazanmaları için telkinlerde bulunmuştur. Bu telkinlerin başında hayatın her alanında var olması gereken ölçü ve denge öğretisidir. Varlığın oluşumundaki denge, her şeyin bu düzen üzerine kurulduğunu gösterir. Beşeri hayat, insanın kendini bu dengeye uyarlaması üzerine temellendirilmiştir. Yunus Emre, evrenden insana süzülen dengeyi, tasavvuf öğretisi ile içselleştirmiş ve bunu bireysel tecrübeye dönüştürerek etrafındakilere aktarmıştır. Yunus Emre’nin denge öğretisi, yaratılan her şeyin bir düzen içerisinde olduğu ve bu düzenin insanlar tarafından devam ettirilmesi zorunluluğu üzerine kurulmuştur.

Yunus Emre’nin denge öğretisinde tüketimin de önemli bir yeri vardır. Yalnız Yunus’taki tüketim sadece maddenin tüketimi değil, beşeri hayattaki birçok değer de tüketimini karşılamaktadır. Tüketimin kabul edilebilir ölçüde ve bir düzen içerisinde olması maddenin israfını, zamanın israfını, liyakatin israfını engeller ve bir düzen kurdurur. Bu yüzden hayatın her aşamasında aşırılığa kaçmamak, ölçüyü tutturmak hem bu dünyada hem de diğer dünyada mutluluğu getirir. Yunus Emre hem “Divan”ında hem de “Risaletü’n-Nushiyye”sinde denge öğretisini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Söz konusu öğreti, maddenin tüketimi, zamanın tüketimi, hayatın tüketimi gibi başlıklarla incelenebilir.

3.1. Madde Tüketiminde Denge Öğretisi ve İsraf

Maddenin tüketimi, küreselleşme ile dayatılan tüketim türlerinin başında gelir. Tüketim ile küreselleşen çağımızda benimsenen ekonomik yaklaşımlar sonunda birey, vatandaş statüsünden sıyrılmış ve tüketici kimliği ile öne çıkmaya başlamıştır. Bir başka ifade ile temel değer ve kavramlardan soyutlanan insan, vatandaşlık mertebesinde tüketici meta seviyesine indirgenmiştir (Öztürk, 2005, s. 61). Küreselleşme, sahip olduğu ekonomik model ve modellerle türdeş bir ekonomik programı destekler. Bu ekonomik programın işletilebilmesi

tamamen tüketimin yaygınlaştırılmasına bağlıdır. Serbest piyasa paketi içerisinde sunulan ve insanları sürekli olarak tüketime güdüleyen bu ekonomik program, haz duygusunu etkileyerek harcama ve sahip olma eksenli yeni bir suni varoluş süreci yaratır. Bu süreçte insanlar, ne kadarının ihtiyaç ne kadarının ihtiyaç fazlası olduğuna odaklanmadan, dikkat etmeden bilinçsizce tüketime sevk edilirler. Bu durum da kaynaklar ve üretimler israf edilmiş olur.

XXI. yüzyıl, gelişmeyi ve başarıyı mal varlığı ile ölçen bir kültürün egemen olduğu herkesin koşar adımlarla mal açlığını gidermeye çalıştığı bir yüzyıla dönüşmüştür. Bir lokma, bir hırkadan mal ve mülkü tek gerçek değer olarak kabul edip mutluluğu bunda arayan bir tutum ve davranış biçimine dönüşüyoruz (Odabaşı, 2013, s. 127).

Yunus Emre’nin yaşadığı yüzyıl, bolluğun değil maddeye, gıdaya erişimin ve sahip olmanın zor olduğu bir yüzyıldı. Anadolu’ya yeni yeni yerleşenlere, bu kıtlık döneminde bile az maddeye sahip olmaları gerektiğini anlatmak Yunus Emre’nin denge öğretisinin başında gelir. Yunus Emre’nin 700 yıl önce bir yaşam şekline dönüştürdüğü bu tavır, günümüzde “gönüllü sadelik” ismi altında yayılma alanı bulmaya çalışan bir yaşam şeklidir. “Gönüllü sadelik” tüketimi ve tüketime bağımlılığı en aza indirmek ve günlük faaliyetlerde de doğrudan kontrolü en fazlaya çıkarmak için istenen bir yaşam biçiminin birey tarafından seçilme düzeyidir (Odabaşı, 2013, s. 200).

Yunus Emre’nin bir denge olarak kabul ettiği gönüllü sadelik, az maddeye sahip olmak ve bu maddenin asıl sahibini bilmektir. Bu çerçevede sahip olunan her şeyin de paylaşılmak üzere emanet verildiğinin bilincinde olmaktır. Gereğinden fazla maddeye sahip olmak ve bunu dengesiz bir şekilde sarf etmek, insanı maddeleştirir, israfa ve gösterişe sürükler. Maddeleşen insan dayanışmadan, muhtaçlara yardımdan, ekosistemdeki tabiatın düzeninden uzaklaşır. Bu uzaklaşma da dinî ve ahlaki erdemleri aşındırır (Akar, 2018, s. 30). Bu anlayış çerçevesinde Yunus Emre de aşağıdaki dizelerde, sahip olunan malın, israf etmek yerine yoksullara verilmesi gerektiğini salık vermektedir.

Kazandugun virüben yoksulları hoş görüben

Hak hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek (Tatçı, 2008a, s. 156).

Yunus Emre yoksullara yardım etmenin Tanrı isteği olduğunu ifade ettiği aşağıdaki mısralar, aynı zamanda İslamiyet’in mal ve israf karşısındaki tutumunun ifadesidir.

Yunus geçüp gitmek dilerisen yâ düşmeyeyin dirisen

Şol kazandugun mâlunı Tanrı için virmek gerek (Tatçı, 2008a, s. 156).

Tekasür Suresinin 8. ayetindeki “her bir fert, üzerine düşen ferdi/içtimai sorumluluğu tefekkür etmek zorundadır. Nitekim o gün size verilen bütün nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz” şeklindeki ifadeler, bir Müslümanın sahip olduğu nimet ve imkânları nasıl harcaması gerektiği konusunda yol göstericidir. Yunus Emre’nin yukarıdaki dizelerde ifade ettiği paylaşımcılık, ekonomik davranışlarda Kuran ve Sünnete uygunluk anlamına gelir. Bu uygunluk toplumdaki dengeyi sağlayacaktır. Kişinin ihtiyacından fazla tüketimde bulunması ya da ihtiyaçlarına uygun kullanmaması diğer insanların hakkının gasp edilmesidir ki, bu da kul hakkına tecavüzdür. Çünkü insan, nimetlerde sadece kendisinin değil, toplumun da hakkının bulunduğunu unutmamalıdır (Pekel, 2019, s. 36).

Maddi ve manevi imkânları Allah’ın insanlara bağışladığı birer “emanet” sayan İslamiyet, bunları Allah’ın rızasını kazanmaya ve insanlara mutluluk getirmeye elverişli yerlerde kullanmayı emreder. Çünkü Allah, yeryüzünün tüm nimetlerini ve kaynaklarını sadece bir süreliğine kullanmak üzere “emanet” olarak vermiştir. Bu durum insanın tüketirken akıllıca davranmasını ve hesabı verilebilir adımlar atmasını gerektirir. Bu çerçevede Yunus Emre’ye göre mal ve mülk biriktirecek, malın gerçek sahibini unutanlar dengeyi kaybetmiş kişilerdir.

Ne kadar çok ise mâlun ecel sana sunar elin

Ne assı eyledi Kârûn bu dünyaya batmış iken (Tatçı, 2008a, s. 293).

Yunus Emre'ye göre maddeye sahip olmakta aşırıya kaçılmamalı ve israf da edilmemelidir. Yunus Emre bunun bir denge gerektirdiğinin bilincindedir. Bu yüzden varlık da yokluk da ilahi aşkın önüne geçmemelidir.

Ne varlığa sevinürem

Ne yokluğa yirinürem

‘İşkunıla avınuram

Bana seni gerek seni (Tatçı, 2008a, s. 403).

Esasen bu öğreti ayetlerde de belirginleşir. Allah, Kuran'da Hz. Peygamber'i israfla ilgili hem bilgilendirmiş hem de eğitmiştir. Kuran'ın bütünü dikkate alındığında 114 ilahi emirle ahlak ve karakter eğitime tabi tutulan Hz. Peygamber üç ilahî emirle ahlak eğitime tabi tutulmuş ve karakteri bu üç ilahi emirle kodlanmıştır (Akyüz, 2018, s. 46). Bunların ilki “Eli sıkı olma” (İsra 17/29) dır. İkincisi “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” dır (İsra 17/29). Üçüncüsü ise “Akrobaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” (İsra 17/26) öğretisidir.

Yunus Emre'nin maddeye karşı tavrı da ayetlerin çizdiği yolla belirginleşir. Maddeyi emanet olarak algılayan Yunus Emre cömertliği överken cimriliği eleştirir. Yunus Emre, cömertliği över ama burada da dengenin öneminden bahsederek cimrilik, cömertlik ekseninde israftan kaçınılması gerektiğini belirtir. Yunus Emre helal yolla kazanılanların ihtiyaç sahiplerine harcanmasını salık verdiği aşağıdaki dizelerde işin sonunda ölümün olduğunu belirtir ve cömertliği salık verir. Aynı zamanda, İnsanın hayattayken yaptığı cömertliğin, öte dünyada karşılığının olduğunu belirtir.

Ele getürdüğünü miskinlere harceyle

Niçe çok yaşarsın sonıci ölüm vardur (Tatçı, 2008a, s. 76).

Ne virsen elünile şol varur senünile

Ben disem inanmazsın varıcağaz göresin (Tatçı, 2008a, s. 270).

İslam'da eşyaya/mala sahip olmaya karşı çıkılmamakta, insanların servet sahibi olması reddedilmemekte ancak, maddi imkânları biriktirme amaçlı kullanma yasaklanıp sahip olunan mülkün bir kısmını diğer insanlarla paylaşma emredilmektedir. Dengeyi kaybedip sürekli biriktirenlerin ama paylaşmayanların, cömertlik yapmayanların içine düştükleri durum Yunus Emre'de sıklıkla konu edinilir. Aşağıdaki dizelerde görüleceği üzere Karun'a, zenginlere telmihlerde bulunularak, öteki dünya için bu dünyada denge olması gerektiği sürekli hatırlatılır.

Batmış dünyâ mâlına bakmaz ölüm hâline

İrmiş Kârûn mâlına zihî iş düşvârlığı (Tatçı, 2008a, s. 383).

Şunlar ki çokdur malları gör niçe oldı hâlleri

Sonucı bir gönlek geymiş anun da yokdur yenleri (Tatçı, 2008a, s. 389).

Kanı mülke benüm diyen köşk ü sarây beğenmeyen

Şimdi bir evde yaturlar taşlar olmuş üstünleri (Tatçı, 2008a, s. 389).

Yunus Emre'nin cömertlik ve cimrilik ekseninde en sert dille eleştirdikleri, dengeyi tutturamayıp cimrilik yapanlardır. Cimriler için “bahîl” kelimesini kullanır. Bahîl kelimesi, cimri, hasis, tamahkâr, malına kıyamayan anlamına gelir. Burada cimriler için hiç harcamayan değil, hiç paylaşmayan eleştirisi yapılmaktadır. Buhl ise cimrilik anlamına gelir. Risaletü'n-

Nushiyye’de buhl, yağmacı askerlere benzetilir. Bu askerlerin talanlarından kurtulmak için, akıldan yardım istenir. Buhl ve hasettenen kurtulmanın “sehavet” (cömertlik)le mümkün olacağını akıldan öğrenen ruhun, hayır-hasenat yaparak yüzündeki perdeyi kaldırdığı anlatılır.

Tamâm oldı çü söz sehâvet irdi

Hasenât yüzünden nikâbı gitdi (Tatçı, 2008b, s. 18).

Bahîl kendi yediğini bile kıskanan hasîstir. Kazandığını kendisi için harcaıyıp biriktiren bu tip şöyle yerilir:

Kazancın kendünün kendüye virmez

Eli baglu yimege irmez (Tatçı, 2008b, s. 17).

Yunus Emre, bahîl ve hasûd kişileri değerlendirirken psikolojik tahliller de yapar. Bunların dirliği azap içindedir. Bir yıl, on iki ayda huzursuz yaşayan kişilerdir. Öğüt de dinlemezler.

Hased birle buhûl sağışta değül

Bular merdûd olupdur işde değül (Tatçı 2008b, s. 17).

Muhaâldür ‘âkil olmaklık bâhilden

Ne kimse alkış ider ana dilden (Tatçı, 2008b, s. 88)

Yunus bahîllerden bahsedince Kârûn’dan da bahseder. Çünkü Kârûn hasisliğin sembolüdür. Yunus buna telmihen “Bahîl olan kişi Kârûn’la kopar” der. Sonra Kârûn’un malıyla, mülküyle, parasıyla nasıl helâk olup gittiğini anlatır. Bu kıssadan alınacak ders bellidir. Mülk Allah’ındır. Malını canından tatlı bilip Kârûn gibi yok olup gitmek, mahşerde boynu zincirle kalmak demektir.

Bahîl olan kişi Kârûn’la kopar

Anun gibi o dahı mâla tapar (Tatçı, 2008b, s. 95).

Zekâtın virmeyenin hâli budur

Olur boynına zencîr mâlı bulur (Tatçı, 2008b, s. 18).

Yukarıdaki dizelerde gösterildiği üzere Yunus Emre’nin maddenin tüketimi ve israfına yönelik denge öğretisinde cömertlik övülürken, cimrilik sert bir şekilde eleştirilir. Dengenin bir diğer sacayağı olan israf etmemek de sürekli olarak hatırlatılır. Bu öğretici aşağıdaki dizelerde görüleceği üzere net bir şekilde belirginleşir.

Kes gider ‘izzet başımı terk eyle sen fuzûllığı

Kesmezisen başım anun ‘şkıla dirliğün muhâl (Tatçı, 2008a, s. 172).

Yukarıda üç ayetten bahsedilmişti. Bunların ilki “Eli sıkı olma” (İsra 17/29), İkincisi “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” (İsra 17/29), üçüncüsü ise “Akabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” (İsra 17/26) ayetleriydi. Bu ayetlere “Göge gelince, onu yükseltti ve mizanı (bütün kâinatta adalet ve dengeyi) koydu. Ta ki mizanda haddi aşmayın (Rahman 7/8)” ayeti eklendiğinde Yunus Emre’nin maddeye karşı tavrındaki denge öğretisi şekillenmiş olur.

Yunus Emre’nin denge öğretisinin temellendirildiği bu emirler, Yunus Emre’de bireysel tecrübeye dönüşmüştür. İtidal dini olan İslam, insanları ifrat ve tefritten uzak, dengeli, mutedil bir yaşama biçimine çağırır. Nitekim Allah’ın evrene yerleştirdiği düzen ve sistem, israfı, düzensizlik ve başıboşluğa asla izin vermez. Çünkü evrede her şey yerli yerinde, bir düzen ve ahenk içindedir. Bu nedenle Allah, âlemdeki dengeyi bozan ve bunda aşırı gidenleri daima kınamış, nimetlerin kullanılması ve harcanmasında ölçülü olmak ve aşırı gitmemek gerektiğine

dikkat çekmiştir (Sancaklı, 2018, s. 10). Bu dengenin farkında olan Yunus Emre bunun için sürekli olarak “kanaat etme” erdeminden bahseder. Kanaat, aza rıza göstermek, hırs göstermemek, Allah’ın verdiği ile yetinmek anlamına gelir. Bir bakımdan da kanaat daha önce aktarıldığı üzere, günümüzdeki gönüllü sadelik yaşamının karşılığıdır. Kanaatin karşılığında da aç gözlülük ve israf vardır. Aç gözlülük için de “tama” kavramını kullanır.

Dünyevi ihtiraslar, uzun emeller, hakiki sevgiye engeldir. Yunus Emre, bunu “tamah” kavramı etrafında anlatır. Yunus tamahı, düşenlerin içinden çıkamayacağı bir hapishaneye veya vücut zindanındaki işkenceci, acımasız askere benzetir. Bu askerler, zindana düşenin elini ayağını zincire vururlar. Tamahdan kurtulmanın tek çaresi “kanaat”a başvurmak, kanaat askerlerinden yardım istemektir. Kanaat etmeli, rızık için tasaya düşülmemelidir.

Kanâ’at fakrıla uş gele şimdi

Baka dur düşmene gör n’ide şimdi (Tatçı, 2008b, s. 11).

Rızık için gussa yime kimse rızkın kimse yimez

Rızık için gussa yime pâdişah eksük eylemez (Tatçı, 2008a, s. 127)

Yunus Emre birçok şiirinde dünya ve maddeyi beraber veya aynı anlam alanına karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Bu dünyaya gönül verenlerin, maddeye aldananların nihayetinde hep pişman olduklarını belirten Yunus Emre, dünyayı ve onun unsurlarını zehirli yemeğe benzetir.

Bu dünyaya gönül viren sonucu pişmân olısar

Dünyâ benüm didükleri hep ana düşmân olısar (Tatçı, 2008a, s. 88).

Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk’a yara

Seviyile bile varsa bâkî yoldaş olanı gör (Tatçı, 2008a, s. 44)

Dünyânun mahabbeti agulu aşa benzer

Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer (Tatçı, 2008a, s. 95).

Yunus Emre’de de diğer mutasavvıflarda olduğu gibi dünya ve madde eşitliği, Hakk’ın dışındaki her şey olan masivaya karşılık gelir.

Zâhidün zühdiyle Cennet makâmı olur

Mâsivânun küllisi pinhâmdur âşıklarun (Tatçı, 2008a, s. 167).

Masiva aynı zamanda terk etmektir. Maddeye karşı tavır almaktır. Yunus Emre’ye göre terk, dünyevi ihtirasları gönle doldurmamak demektir. Bekaya ulaşmak için terk makamlarını yaşamak gereklidir. Sahîler (Cömertler), candan, Cennet ve Cehennem kaygısından geçmişler, cemal müşahedesine yönelmişlerdir. Sahîlerin Hak katındaki, varlıkları, artık “edepten” ibarettir. Yolları da “aşk yolu”dur.

Tarîk-ı ‘ışka ne sermâye ne mâl

Bular ‘ışkıla olmak oldu muhâl (Tatçı, 2008b, s. 19).

Cömertliği öven, cimriliği ve israfı sert bir şekilde eleştiren, maddeye karşı tavır alan Yunus Emre’nin maddeye karşı tavrını ve denge öğretisini izah eden, özetleyen ve küreselleşme ile telkin edilen tüketim çılgınlığının karşısında duran en önemli dizeleri şunlardır:

Girü durur yoklukdan kamuların baylığı

Bunca varlık var iken gitmez gönül tarlığı (Tatçı, 2008a, s. 383).

Yunus Emre, yukarıdaki beyitte zenginlik ve yoksulluk üzerinden maddeye sahip olma arasındaki ilişkiyi; kemale erme üzerinden de gönül darlığı arasındaki ilişkiyi günümüzdeki tüketim çılgınlığına çare olacak şekilde izah etmiştir. Yunus Emre’ye göre bazı insanlar için zengin olmak, yoksul olmaktan daha kötüdür, fakat maddeye sahip olanlar ve cazibesine kapılanlar bunun farkında değildirler. Yunus Emre’ye göre bu kadar maddeye sahip olmak kâmil insan seviyesine çıkmaya, aydınlanmaya engeldir. Bu kadar maddeye sahip olmak gönlün rahata ermesine engeldir. Maddeye sahip olmak, bireysel gelişime ket vurur. Bu yüzden “her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya” vecizesinde anlatıldığı üzere, her şeye malik olmanın, bütün sırlara ermenin/sahip olmanın ilk şartı bir şeye / maddeye malik olmamak / sahip olmamak, maddeye karşı tavır almaktır. İnsanın, madde ve ruh arasındaki bu ilişkiyi tefekkür etmesi, içselleştirmesi ve ardından tezekküre dökmesi yani hayatına tatbik etmesi gerekir. Günümüzde gönüllü sadelik olarak ortaya çıkan bu yaşam şekli, Yunus’un mistik anlayışının ilk kademesidir.

Erün baylığı mâl ile degüldür

Niçe mâlluya yohsul diye gül dur (Tatçı, 2008b: s. 18).

Yunus Emre, yukarıdaki dizelerde bu düşüncesinin daha da kuvvetlendirir. Kişinin zenginliği madde ile ölçülmez. Asıl zenginlik, yaratılışın sırrına ermektir. Dengeyi kaybedip maddeye tutsak olmak, bu erginlenme yolculuğuna engeldir. Bu yüzden asıl yoksullar, bunun farkında olmayan zengin ve madde tutsağı olanlardır. Bu düşüncenin devam ettirildiği aşağıdaki dizelerde aktarıldığı üzere, Yunus Emre’ye göre sonsuzluğa erişmenin, ilk şartı maddeden vazgeçmek, her şeyden geçmektir. Maddeye sahip olmak Allah sevgisine sahip olmanın önünde engeldir.

Terk eyle kıyl u kâli dosta virgil mecâli

Yoklukdadur visâli kamudan güzer gerek (Tatçı, 2008a, s. 153).

Görün bi’llahi şu halkı

İstemezler güzel Hakk’ı

Ya n’eylerler mâlı mülki

Allah sevgüsü var iken (Tatçı, 2008a, s. 260).

Yunus Emre’ye göre Allah sevgisini istemeyenler başka sevginin peşindedirler. İnsanı iyi veya kötü bir yöne sevk eden manevi kuvvet, sevgidir. Bir mısraında “Çalabın dünyasında dürlü dürlü sevgi var” diyen Yunus, insanın neyi severse ona iman ettiğine inanır.

Neyi severisen îmânun oldur

Niçe sevmeyesin sultânun oldur (Tatçı, 2008b, s. 11).

Bu yüzden madde ve ruh arasında bir denge kurmak, Yunus Emre’nin düşünce sistematığının başat öğretisidir.

3.2. Zamanın Tüketiminde Denge Öğretisi ve İsrâf

Küreselleşme ile beraber yaratılan “boş zaman” algısı ve bu zamanı geçirmek için telkin edilen davranışlar, zamanın bilinçsizce tüketimini ve zaman israfını doğurur. Zamanın bu şekildeki tüketiminin yanı sıra, küreselleşmenin dayattığı tüketim kültürüne uyum sağlayabilmek için zamanı heba etmek yine küreselleşme eksenli bir zaman tüketimi ve israfıdır.

İslam inancına göre, Allah’ın verdiği ömür önemli bir nimet ve sermayedir. Çoğu insan en büyük aldaniş ve pişmanlığını, en büyük sermayesi ve imkânı olan ömür nimeti ile onunla doğrudan ilintili olan zamanın önemini idrak hususunda yaşamaktadır. Zaman ve mekânla sınırlı bir varlık olan insanın en büyük farkındalığı ve en yüksek şuuru, vaktin kıymetini ve

ehemmiyetini bilerek yaşamak olmalıdır. Kuran'da birçok ayette farklı boyutlarıyla zamana yemin edilmektedir (Erbaş, 2018, s. 7).

Kuran'daki Asr suresinde iman, salih amel ile hakkı ve sabrı tavsiye ile geçirilmeyen zamanın hüsrana neticeleneceği üstelik kendisine yeminle bildirilmiştir. Burada yeminin, sonsuz zaman ifadesi olan “dehr” değil de belirli ve sonlu süre olan “asr” üzerine yapılmış oluşu da dikkat çekicidir. Bir şekilde bitecek olan sonlu zamanın kıymetine de bir işaretir (Yaman, 2018, s. 19).

Zamanın geçiciliği ve yarattığı pişmanlık, zamanın tüketiminde bir denge olması gerektiğini gösterir. Yunus Emre, zaman tüketimini, gelip geçiciliği ve fanilik ekseninde görmüştür.

İnanma fâni ömre kim bâkî degüldür sevgüsi

Görür iken sultânları koyup giderler mülk ü mal (Tatçı, 2008a, s. 171).

Yukarıdaki dizelerde fani hayatın tuzağına düşülmemesi gerektiği anlatılırken, aşağıdaki dizelerde de fani dünyaya geliş amacının tefekkür edilmesi istenir.

Bak göresin dünyeye geldüğünü bil neye

İş bu fâni dünyeye mağrur olmamağün (Tatçı, 2008a, s. 271).

Yunus Emre, daha öncekilerin buraya konup göçtüğünü, fakat tefekkür ederek ilahi aşkla tanışanların zaman mefhumundan uzak bir şekilde göçmeyeceklerini anlatır.

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler

‘Işık şarabın içen cânlar uymaz göçmeğe konmağa (Tatçı, 2008a, s. 22).

Yunus Emre, fanilikten ve zamanın dengeli olarak tüketilmemesinden kaçınmanın en iyi yolunun miskinliğe geçiş olduğunu belirtir.

Böyle uzamak ne ma'nîdür çünkü bu dünyâ fânîdür

Bu fuzulluk nişânıdır gel beri miskinliğe geç (Tatçı, 2008a, s. 43).

Yüz bin yıllık ömr olsa bir kuşlukça degüldür

Geçdük bitmez sağışdan zamanı yağmaya virdük (Tatçı, 2008a, s. 161).

3.3. Hayatın Tüketiminde Denge ve İsrâf Öğretisi

XXI. yüzyıl değer aşınmasının en yoğun hissedildiği aşırıdır. Kimlik bunalımı ve çıkmazında olan insanlar, hayatlarını bireysel tekâmül, toplumsal tekâmül ve fayda merkezli geçirmeyerek hayatlarının boşa gitmesine neden olmaktadır. Bu durum değerlerin tüketimini yaygınlaştırır.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem, karmaşanın ön planda olduğu bir dönemdir. Yunus Emre, insanların hem bu dünyalıklarını hem de öteki dünyalıklarını kazanmaları için toplum kaygısını ön planda tutarak bireysel tekâmüllerini öncelikleme gerektiğini anlatmıştır. Bunun için insanın hayatını boşa geçirmek yerine bazı hedeflere ulaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu hedeflerin başında İnsan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık seviyesine çıkmak gelir. Bu seviyeye ulaşmanın ilk aşaması da “kendini bilmek” aşamasıdır. Ayet ve hadislerde, insanın dünyaya ibadet etmek, tevhibi gerçekleştirmek ve Hakk'ı bilmek üzere gönderildiği belirtilmektedir. Hakk'ı bilmenin ilk şartı da insanın kendisini tanıması ile mümkündür. Yunus Emre'ye göre hayatı fayda üzerine geçirmek kendini tanımak ile başlar. Her şeyin sırrı kendini bilmenin üzerine inşa edilmiştir;

‘İlim ‘ilim bilmekdür ‘ilim kendin bilmekdür

Sen kendini bilmezsin yâ niçe okumaktır (Tatçı, 2008a, s. 114)

Dünyada en üstün şey, kendini bilmektir. Kendini bilen kişi hayatının tümünü doğru geçirir. İnsanların en seçkini kendini bilen insandır.

Andan yigrek ne vardır kişi bile kendözin

Kendözin bilen kişi kamulardan ol güzün (Tatçı, 2008a, s. 268).

Yunus, insana hedefini gösterir. Ona göre, insanın hedefi insandır. İnsan bakışlarını afaktan enfüse, dıştan içe çevirmeli, kendisine yöneltmelidir (Tatçı, 2008c, s. 342).

Sana gel sen seni sende buligör

Sana bak sendeki bil kimdür indi (Tatçı, 2008a, s. 432).

Bu aşamaya geçemeyen kişilerin hayvandan pek de bir farkı yoktur.

‘İlm okımak bilmeklik kendözünü bilmekdür

Pes kendözün bilmezsen bir hayvandan betersin (Tatçı, 2008a, s. 269).

Yunus Emre, kendini bilen kişinin hayatında dengeyi kuracağını söyler. Kendini bilen kişi istenilen manevi mertebelere erişebilir. İnsan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık gibi manevi mertebelere sahip olanlar, hayatlarını israf etmeyen, dengeyi tutturan kişilerdir.

Kâmil insan, nefis mertebelerini tamamlayarak nefisini bilen ve kemale ulaşan kişidir. Bütün varlıklar, kemal sahibi insanın manevi varlığı etrafında devreder. Kâmil insan bu yönüyle kâinatın kutbudur. Eşya onun tasarrufundadır. Varlık, çokluk içinde olduğu halde, o tektir ve teklik içindedir. O, her haliyle, Muhammedî bir fitrat üzere yaşar. Zaman, mekân ve insanüstüdür (Tatçı, 2008c, 496);

Bî-mekânâ bu cihânda menzilüm turagum anda

Sultânâ tâcıla tahtum Hulle vü Burag’um anda (Tatçı, 2008a, s. 330).

Arif, Allah’ı bilen, ilahi bilgiyle donanan kişidir. Müşâhede ehli olan ariflerin yerleri, lâ-mekân; makamları fenafillahtır. Yunus, ariflerden nişan soranlara şöyle cevap verir;

‘Âriflerden nişân budur her gönülde hâzır ola

Kendüyi teslim eyleye sözde kıl u kâl olmaya (Tatçı, 2008a, s. 27).

Yunus Emre, garipliği Allah’a yakınlık olarak görür. Bu görünür dünya gurbet yeridir. Esas memleket, Elest Bezmidir. İnsanların hayatlarını esas memlekete göre düzenlemeleri gerekir. Yunus Emre garipliği yaşadığını şöyle dile getirir;

Aceb şu yirde var m’ola

Şöyle garîb bencileyin

Bagrı başlu gözi yaşlu

Şöyle garîb bencileyin (Tatçı, 2008a, s. 295).

Miskinlik, olumsuz bir anlam alanına sahip olsa da tasavvufi anlamda fenafillah ehlinin bir sıfatıdır. Yunus Emre’de bazı şiiirlerinde kendini miskin olarak nitelendirmektedir;

Adumuz miskîndür bizüm düşmânümüz kimdür bizüm

Biz kimseye kin tutmazuz kamu ‘âlem yârdur bize (Tatçı, 2008a, s. 353).

Yunus Emre için en önemli mertebe âşıklık mertebesidir. Her şeyin başında aşkın olduğunu ve hayatın aşkla geçirilmesi gerektiğini bildirir. Ölmeden önce ölmüş, ölümsüzlüğe ulaşmıştır;

‘Âşık öldi diyü sala virürler

Ölen hayvân durur ‘âşıklar ölmez (Tatçı, 2008a, s. 131).

Yunus Emre’nin hayata yönelik denge öğretisinde insan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık mertebesine ulaşanlar, hayatlarına anlam katanlardır. Yunus Emre bu mertebelerin öncesini ve sonrasını şöyle değerlendirir;

Beni gören bir pûla saymazdı

Şimdi gören gösterür barmagıla (Tatçı, 2008a, s. 315)

Hayatlarını israf etmek istemeyenler, bu mertebelere ulaşmak için çaba sarf etmelidirler. Günümüzde ihtiyaç hissettiğimiz liyakat ve liyakat ehli olmak, sadece Yunus Emre döneminde değil, günümüzde de yukarıda bahsedilen mertebelerle oluşturulabilir.

Sonuç

Yunus Emre, Anadolu’nun yeni toplumsal kimliğinin oluşumunun hızlandığı XIII. yüzyılda, fikirleri ve düşünceleriyle etkin rol oynamış bir düşünürdür. Yunus Emre’nin zihin dünyası ve yaklaşımları hem kendi çağı için hem de günümüz için bazı fırsatlar sunmaktadır. Yaşadığı dönem, karmaşanın hâkim olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, toplumun faydasını önceleyerek “denge” merkezli düşüncelerini aktaran Yunus Emre’ye göre bir dengenin olması gereken beşeri alanlardan biri de tüketim kültürüdür.

Yunus Emre’nin eserlerindeki tüketim kültürü, sadece madde tüketimine indirgenemez. Yunus Emre, tüketim eksenli denge öğretisini maddenin tüketimi, zamanın tüketimi ve hayatın tüketimi olarak kurgulamıştır. Yunus Emre, bu üç alanda bir dengenin hem bu dünyada hem de öteki dünya da mutluluk getireceğini bildirir.

Yunus Emre’nin maddenin tüketimi ile ilgili denge öğretisinin esaslarını ayetler oluşturur. “Eli sıkı olma”, “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” ve “Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” ayetleri, Yunus Emre’de emanete sahip çıkmak, cömertlik, cimriliğe karşı çıkmak ve maddeye karşı tavır olmak olarak karşılık bulur. Yunus’a göre her şeye sahip olmanın ilk şartı bir şeye sahip olmamaktır. Mutluluğa gönüllü sadelik ile ulaşılabilir. Bu kadar çok madde bağımlılığı varken insanın mutluluğu beklenemez.

Yunus Emre’ye göre zaman, bir sermayedir. Zamanın tüketimini birçok şiirinde fani kelimesi ekseninde verir. Pişman olmamak ve aldanmamak için zamanın elverişli tüketilmesi gerektiğini bildirir. Yunus Emre, hayatın bir anlamı olduğunu belirli bir düzende çaba sarf etmek gerektiğini, hayatın iyi yönetilmesi gerektiğini bildirir. Hayatı boş yere geçirmek yerine çabalayıp insan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık gibi manevi mertebelere ulaşmaya gayret gösterilmelidir.

Yunus Emre’nin bu öğretileri, karmaşayı yaşayan 13. yüzyıl Anadolu Türkü için bir fırsattır. Yunus Emre’nin en belirgin özelliği, evrensel değerlere katkı yapan bir abide şahsiyet olmasıdır. Bundan dolayı, fikirleri sadece 13. yüzyıl insanı için değil, küreselleşmenin yarattığı girdapta suni ve aldatıcı bir tüketim kültürüne zincirlenmiş insanlar için de bir fırsattır. Yaşadığımız çağda insanoğlunun içinde bulunduğu tüketim çıkmazına sunulan çözüm önerilerinin tümü Yunus Emre’de bir tecrübe ve fikir olarak yer almaktadır. UNESCO ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021 yılının Yunus Emre yılı olarak ilan edilmesi iyi değerlendirilmelidir. Başta politika yapıcılar olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluş tarafından hazırlanacak yol haritalarında Yunus Emre’nin çağları aşan bir ufukla işaret ettikleri dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

Akar, M. (2018). Tüketim ahlakı ve iktisatlı olmak. *İsraf dengeyi ve ölçüyü kaybetmek* içinde (ss. 29-42). Ankara: DİB Yayınları.

- Akarpınar, R. B. ve Arslan, M. (2020). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. içinde (ss. 501-556). Ö. Oğuz (Ed) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyüz, A. (2018). Hz. Peygamberin dilinden israf. *İsraf Dengeyi ve Ölçüyü Kaybetmek* içinde (ss. 45-56). Ankara: DİB Yayınları.
- Arslan, Mustafa (2017). *Yeni bir toplum ve medeniyet inşasının temel kodları ve Yunus Emre*. II. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (ss.25-35). Manisa: Yunus Emre Belediyesi Yayınları.
- Barber, R. B. (2013). Cihad Mcdünyaya karşı: küreselcilik ve kabilecilik dünyayı nasıl yeniden şekillendiriyor? *Küreselleşme, Kültür, Medeniyet*. (H. Özdemir Çev.). K. Bülbül (Ed). İçinde (ss.92-112). Ankara: Orient Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019). *Tüketim toplumu*. (N. Tatal ve F. Keskin Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2005). *Tüketim*. (İ. Kutluk Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Bozatl, M. (1996). *Başbuğ Veli Hoca Ahmet Yesevi ve Türk Dünyası*. Ankara: Çaçıl Matbaası.
- Çelepi, M. S. (2016a). Kültürel bellek çerçevesinde Ahmet Yesevi ile anlam bulan âlim devlet bütünleşmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 181-199.
- Çelepi, M. S. (2016b). Türk mistisizm geleneğinde Yunus Emre'nin sırra ermesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), 96-117.
- Erbaş, A. (2018). Sunuş. *İsraf Dengeyi ve Ölçüyü Kaybetmek*. içinde (ss. 7-13). Ankara: DİB Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Korkmaz, A. (2005). *Popüler kültür ve iletişim*. İzmir: Erk Yayınları.
- Evans, D. (2020). *Sıfır atık, tüketim kültürü ve gıda israfı*. (Yeşil Çev.) İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Gencer, B. (2010). Aşkınlıktan yüceliğe tüketim. *Tüketim değerleri*. İçinde (ss.25-45). İstanbul: İTO Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1960). *Yunus Emre*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karakaş M. (2009). Tüketim ve toplumsal yaşam. *Feodaliteden küreselleşmeye*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Kocacık, F. (1998). *Tüketim eğilimleri ve sorunları-Sivas merkez ilçe örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları.
- Lieber, R. ve Weisberg, R. (2013). Küreselleşme, kültür ve kimlik krizi. *Küreselleşme, kültür, medeniyet*. (K Bülbül Çev ve Ed.). içinde (ss.112-138). Ankara: Orient Yayınları.
- Martı, H. (2010). Tüketim hayatının amacı değil, anlam döngüsünün anlamı. *Tüketim ve değerler* içinde (ss. 133-141). İstanbul: İTO Yayınları.
- Milhau, J. (1946). *İsraf mefhumu hakkında bir tetkik*. (N. M. Meray Çev.) İstanbul: Türk Ekonomi Derneği Yayınları.
- Nogara, B. (1946). Önsöz. *İsraf mefhumu hakkında bir tetkik* (N. M. Meray Çev.). İstanbul: Türk Ekonomi Derneği Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim kültürü/yetinen toplumdan tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Özbolat, A. (2015). *Kapitalizme eklemleme, dindar orta sınıfta tüketim kültürü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Öztürk, N. (2005). Kültürel değişim ve israf. *İnsanları iflasa iten israf*. içinde (ss. 59-65). Ankara: Yoyav Yayınları.
- Pekel, M. (2019). *Zamanımızın hastalığı israf*. Isparta.
- Sancaklı, S. (2018). *Asrın Afeti İsrâf*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tatçı, M. (2008a). *Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2008b). *Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2008c). *Yûnus Emre Dîvânı İnceleme*. İstanbul: H Yayınları.
- Türkiye İsrâf Raporu (2018), Ticaret bakanlığı tüketicinin korunması ve piyasa gözetimi genel müdürlüğü.
- URL 1: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi:11.10.2021
- URL 2: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 11.10.2021
- Uslu, M. (1993). Bir Türk klasiği: Divan-ı Hikmet. *Türk Yurdu Dergisi Hoca Ahmet Yesevî Özel Sayısı*, 13 (73), 28-29.
- Uzgören, E. (2006). *Tüketim ve üretim davranışları ekseninde israf*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yaman, A. (2018). Dengeyi ve ölçüyü kaybetmenin adı: israf. *İsrâf dengeyi ve ölçüyü kaybetmek* içinde (ss.13-26). Ankara: DİB Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunus Emre ve Mevlana'da “Yenilik, Yenilenme veya Tecdit”

Düşüncesi Üzerine

On the Thought of "Innovation, Regeneration or Renewal" in Yunus Emre and Mevlana

Prof. Dr. Cüneyt AKIN¹

Öz

“Yenilik, yenilenme veya tecdit” bütün varlıkların yaratılış özelliklerinden işlevsel özelliklerine kadar, yaratıcı dışında her şeyi içine alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Evrenin ve insanın atomlardan, hücrelerden gezegenlere, galaksilere kadar her an genişleme ve yenilenme içinde olduğu ayetlerde de vurgulanmış ve varlıkların hâlden hâle geçirildiğine değinilmiştir. Tasavvufta “yenilenme düşüncesi” olarak değerlendirebileceğimiz ve Yunus Emre ve Mevlana'nın şiirlerinde örneklerine rastladığımız düşünce biçimi, “her dem yeninden doğmak”, “yeni şeyler söylemek”, “zamana karşı hep yenilenmek”, “ruh ve gönül dünyasında hâlden hâle geçmek” gibi ifadeler çerçevesinde ele alınabilir. Ayrıca, tasavvufta sūfinin “seyr ü sülûk” yolundaki “tekâmül” aşamaları da hep bir “yenilenme” gerektirmektedir. Türk tasavvufunun en önemli unsuru olabileceğini düşündüğümüz “gönül” kavramı, İslam düşüncesindeki “yenilenme” kavramının da merkezine oturtulmuştur. İslam'ın bin yıl bayraktarlığını yapmış olan Türklerin, Türkistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan coğrafyada etkili olmasının temelinde de “gönüllere girmek” yatmaktadır denilebilir. İslam'ın gönülden gönüle bu yenilenişi, her gönülde yeniden doğuşu, “yenilenme” düşüncesini de diri tutmuştur. Mevlana'nın da “yeniden yeniye akıp giden bir ırmak” olarak tanımladığı ömür, “yenilenme”nin doğumdan ölüme kadar her an tekrarlanan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada Yunus Emre ve Mevlana'nın eserlerindeki “yenilik, yenilenme veya tecdit” kavramları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yenilik, yenilenme, tecdit, gönül, Yunus Emre, Mevlana

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The concept of “innovation, renewal or tajdid” emerges as a concept that encompasses everything except the creator, from the creation characteristics of all beings to their functional properties. It is seen that studies on the concept of “innovation, renewal or tajdid” in Islam do not address the concepts that we can describe as “innovation, renewal or tajdid” in Yunus Emre and Mevlana within the framework of Islamic thought. For this reason, it is thought that the study will contribute to the field. It is also emphasized in the verses that the universe and human beings are in expansion and renewal at every moment, from atoms, cells to planets and galaxies, and it is mentioned that beings are made into a state. The way of thinking, which we can evaluate as “the idea of renewal” in Sufism and whose examples we encounter in the poems of Yunus Emre and Mevlana, such as “to be born all over again”, “to say new things”, “to always renew against time”, “to change from state to state in the world of spirit and heart”. can be summed up in terms. In addition, the “evolution” stages of the Sufi on the path of “seyr ü sülûk” always require a “renewal”. The concept of “heart”, which we think may be the most important element of Turkish Sufism, has also been placed at the center of the concept of “renewal” in Islamic thought. This wholehearted renewal of Islam, its rebirth and the idea of “renewal” in every heart has also kept alive. Life, which Mevlana also defines as “a river flowing back and forth”, reveals that “renewal” is a process that is repeated every moment from birth to death.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, cuneyt.akin@hotmail.com

Keywords: Innovation, regeneration, renewal, heart (gonul), Yunus Emre, Mevlana

Paper Type: Research

Giriş

Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde "yenilemek, yeni bir yol açmak" anlamındaki "tecdit" kavramı, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Tecdidi gerçekleştiren kimseye müceddid denir. İhya kelimesi benzer anlamda kullanılmakla birlikte tecdit kadar yaygınlık kazanmamıştır. "ihya" kelimesiyle birlikte, "ıslah" kelimesi de "tecdit" kelimesinin kavram alanı içinde görülmüştür. Tecdit, İslam'da içine şüphe veya fesat karıştığından yenileme ihtiyacı duyulan abdest (tecdit-i vudû'), nikâh (tecdit-i nikâh) ve akîde (tecdit-i îman) hakkında kullanılmıştır (Karaman: 584; Ertürk 1997, s. 129-130).

İslam'da tecdit meselesi, bu kavram üzerine çalışmaları bulunan Savaş vd.'ne (2014, s. 105) göre şu üç durum çerçevesinde değerlendirilebilir: İlk olarak, dine dair öğretilerin canlandırılarak, insanlar arasında yaygınlaştırılmasıyla birlikte, insanların söz konusu öğretilere amel etmesinin sağlanmasıdır. İkinci olarak bidatların (hurafelerin) ve bunları yapanların kontrol altına alınması, dinin üzerindeki cahiliye kalıntılarının temizlenerek, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe-i kirâmın uygulamalarına dönülmesidir. Üçüncü olarak, İslam'ın hükümlerinin, yeni şartlara göre değerlendirilmesi ve bu yeni şartların veya durumların, vahiy doğrultusunda çözüme kavuşturulmasıdır. Bu üç tecdit düşüncesinin amacı, vahiy ve sünnet çerçevesinde gereken canlanmayı sağlamak için İslam'ın parlaklığını ortaya çıkarmak olmalıdır. Bu doğrultuda dinin sahih şekli ortaya çıkarılmalı ve insanların zihnine yerleşen yanlış anlayışlar değiştirilmelidir.

Esasen, İslam'ın özünde tecdit/yenilenme ve ihya söz konusudur. "Ey inananlar! Sizi size hayat verecek şeye çağırdığında Allah'a ve Resulünün çağrısına icabet edin (Enfâl, 24)." ayetinde de vurgulandığı üzere İslam, insan hayatının tecditi, ıslahı ve ihyası üzerinde derin etkiler bırakan, en büyük tarihî değişimleri getiren bir dindir. Esen'e göre söz konusu tecdit (Esen 2009, s. 41) dinin esasını oluşturan kuralları yenilemek noktasında değil, bu kuralları uygulayanların kurallara ilişkin eksik veya yetersiz düşünce ve yanlış uygulamalarını yeniden gözden geçirmeleri noktasındadır. Ayrıca, zaman içinde dinin içine karışan ve "hurafe" olarak nitelendirilebileceğimiz hususların ve yanlış yorumların ortadan kaldırılarak, dinin berrak ve temiz hâlinin ortaya çıkarılması anlamını taşımaktadır.

Farklı bakış açılarına göre, çeşitli anlamlar yüklenen tecdit kavramı, on dört asırlık İslam tarihinde bilgi ve uygulama düzeyinde "taklit"i reddederek, içtihat ruhunu diriltme, bid'at ve hurafeleri bertaraf etme ve inananları Kur'an ve "sahih sünnet"e dayalı İslam anlayışına yöneltme gibi büyük idealler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu "yenilik" hareketlerinin başlangıcını, Hz. Ömer'e kadar götürmek mümkün görünmektedir. Özellikle İslam'ın ilk üç asrında kelâmî ve fikhî ıslahata imza atan müctehit alimler bu çerçevede zikredilebilir. Diğer taraftan, erken dönem Selefî anlayıştaki "Yorum yok!" ilkesinin çok sayıda teolojik problemi ortada bırakması, bu arada içeriden ve dışarıdan kelâmî ve felsefî argümanlarla İslam'a ve Kur'an'a yöneltilen eleştirilerin cevapsız kalması ve tam bu noktada Mutezilî âlimlerin devreye girmesi dikkate alındığında, bilhassa nasların yorumunda aklın ve dilin imkânlarını kullanma hususundaki ciddi katkısından dolayı Mu'tezile de İslam tefsir ve kelim tarihinde yeni bir ses, yeni bir nefes olarak değerlendirilebilir (Öztürk 2009, s.2).

Çalışmanın Amacı

Çalışmada, Yunus Emre ve Mevlana'daki "yenilik" düşüncesinin, onların şiirlerinde hangi unsurlar bağlamında ortaya çıktığı dikkatlere sunulmaya çalışılacaktır. İslam'daki "tecdit" (ihya veya ıslah) meselesi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmayacaktır. Çalışmanın temel

noktası, Yunus Emre ve Mevlana gibi, ortaya koydukları yenilik veya yenilenme anlayışlarıyla çağları aşarak bugüne ulaşan iki büyük mutasavvıfın eserlerinde yer alan bu düşünceleri, İslam düşüncesinin kavram alanı çerçevesinde yorumlamak olacaktır.

Yunus Emre ve Mevlana'da “Yenilik, Yenilenme Veya Tecdit” Düşüncesi

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu, ruhi bakımdan bir yükseliş çağını yaşıyordu. Mevlana, Hacı Bayram-ı Velî ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi büyük mutasavvıflar, Anadolu'daki tecdit hareketini ve manevi kalkınmayı hızlandırmıştır. Yunus Emre ve Mevlana da bu manevi kalkınmayı hızlandırma sürecinin bir parçası olmuştur. Ancak, söz konusu dönemdeki siyasi yapı, Anadolu coğrafyası için çok iç açıcı değildir. Anadolu'nun, tabiri caizse bir anarşi içinde olduğu, tasavvuf perdesi altında birtakım batını oluşumların ortaya çıktığı görülmektedir (Yılmaz 1991, s. 15,16). Siyasî ve dinî durumlardaki bu keşmekeş, “yenilik veya yenilenme” düşüncesini de gerektiren bir ortam oluşturmuştur. Anadolu tasavvufunda meydana gelen söz konusu “yenilenme”, Mevlana ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar tarafından dile getirilmiştir. Mevlana, “yenilik veya yenilenme” noktasında: “Beden ırmak yatağı; ruh da ondaki akar suya benzer. Ruhun sembolü olan su akıp gitmededir. Sen ise, duruyor dersin. O koşup gitmededir; sen ise, oturmuş kalmış dersin.” (Mesnevi, 2006, II/ 3293-8) ifadesini kullanmaktadır. Bu akış, yukarıda bahsi geçen berraklığı ve temizliği ortaya çıkaracaktır.

Bir mutasavvıf şair olarak Yunus Emre'de “yenilik veya yenilenme” düşüncesinin temelleri, Zariyat Suresi 47.² ayetteki, “Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz.” ifadeleriyle ilişkilendirilebilir. Yaratıcının tekdüze ve yerinde duran bir yaratış yerine, sürekli genişletmek suretiyle, “yenileyen” bir yaratma içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yunus Emre'nin “*Her dem yeniden doğarız (yeni dirlikte), bizden (sizden) kim usanası*” (Başgöz, 1999, Tıncı 1991, 333).” dizeleri, Mevlana'nın “Söylediklerim hiçbir zaman eskimez ve hep yenidir. Zira gönül eskimez ve hep yenidir (Mesnevi, 2006, I/7) dizeleri ile örtüşmektedir. Mevlana bu dizede, Yunus Emre'nin “yeniden doğarız” sözüne, “gönül hep yenidir” sözleriyle cevap vermiş gibidir. Yaratılıştaki meydana gelen “yenilenme” meselesine Mevlana, “Her an dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz. Ömür ırmak misali yeniden yeniye akıp gider. Bedende ise bir devamlılık görülür (Mesnevi, 2006a, s. I/73).” sözlerini söylemektedir. Bu ifadelerde ayrıca, Yunus Emre'nin “Her dem yeniden doğarız.” sözüne benzer olarak “Ömür ırmak misali yeniden yeniye akıp gider.” sözleri, “yenilenme” düşüncesinin devamlılığı bakımından değerlendirilebilir.

“Yenilenme” kavramı Mevlana'da süreklilik arz etmektedir. Bu durum, bir “yolculuk” olarak da nitelenen tasavvufun içindeki “yolcu”nun olması gerektiği yeri anlatmaktadır:

Her gün bir yerden göçmek ne iyi

Her gün bir yere konmak ne güzel

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş

Dünle beraber gitti, cancağızım

Ne kadar söz varsa düne ait

Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım

Söz konusu yolculukta bu sözleri söyleyen kişi, Yunus Emre'nin “Her dem yeni dirlikte (yeniden doğarız), sizden (bizden) kim usanası” dizelerindeki gibi âdeta bir “yenilenme” çağrısı yapmaktadır diyebiliriz.

Şeyhler ve pirlere tarafından tekke ve dergâhlarda öğretilen tasavvufî düşünce ile birlikte, sürekli yeni ve canlı tutulan tasavvuf, insanlık tarihinde bu “yenilikçi ve yenilenmeci” yönüyle

² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Zariyat-suresi/4722/47-49-ayet-tefsiri> (25.03.2021)

kendini göstermiştir. Mevlana'nın, her gün yeni bir yerden göçmek ve yeni bir yere konmak, ifadelerinde vurguladığı gibi, aslında insanoğlunun her gün "yeni âlemlere" seyahatin manen mümkün olabileceği belirtilmektedir. Tasavvuf, söylemleri bakımından da yeni bir dili ve ifade tarzını ortaya koymakta ve kullandığı dilin ve yaşadığı dinin içeriğini zenginleştirmektedir.

Savaş'a göre (2014, s. 112), İslam düşüncesindeki "tecdit" alanlarından biri olarak gösterilen, Allah ile olan münasebette kalbî etkilerin canlandırılması, Mevlana'nın yukarıda dile getirdiği "gönlün eskimez olduğu" ifadeleriyle örtüşmektedir.

Cebecioğlu, şariat ve tarikatın kuralcı yollarından, marifet ve hakikatin reformcu ve sürekli yenilenen, yeniden yorumlanan yoluna doğru yöneldiğimiz taktirde, tasavvufun "yenilenme" kapılarını çalmış olduğumuzu, söz konusu yenilenmenin ise, tasavvuftaki tekâmül süreçleri içerisinde gerçekleşmekte olduğunu ve Tasavvuf yolundaki "sûfi"nin, manevi tekâmül içerisinde sürekli kendini yenileyerek veya ihya ederek, bir makamdan bir makama tekâmül eden kişi olduğunu belirtmektedir (2005, s. 54). Dolayısıyla, "hâlden hâle" geçmek, bir tür "yenilenme" hareketidir. Söz konusu hâlden hâle geçme meselesi, ayetlerde de karşımıza çıkmaktadır: "*Hayır! Şafağa, geceye ve onda basan karanlığa, dolunay olmuş aya yemin ederim ki, hâlden hâle geçersiniz.*" (İnsikak, 16-19)³. Yenilenme çerçevesinde değerlendirebileceğimiz "Hâlden hâle geçme", Yunus Emre'nin "gönül" kavramı bağlamındaki şiirlerinde ve Mevlana'nın yukarıdaki ifadelerinde geçen, gönlün hep yeni olması meselesidir. Yunus Emre, şiirinde Hak Bir Gönül Verdi Bana" adlı şiirinde (Tatçı 1991, s. 70) gönlün hâlden hâle geçmesini şöyle dile getirmektedir:

Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayrân olur

Bir dem gelir şâdî (şâdân) olur, bir dem gelir giryân olur

Tasavvufun "gönül" kavramı çerçevesinde şekillendiği düşünüldüğünde, hayatının ve şiirlerinin merkezine "gönül" kavramını yerleştiren Yunus Emre buradaki dizelerde, gönlün her dem yeni hâllere büründüğünü, özellikle ikinci dizede gönlün farklı "dem"lerde bulunabilmesine vurgu yaparak belirtmektedir.

Bir dem gelir söyleyemez, bir sözü şerh eyleyemez

Bir dem dilinden dür döker, dertlilere derman olur

Yaratmanın tekdüze olmadığı yukarıdaki ayette vurgulanmıştı (Zariyat Suresi 47), söz konusu tekdüze olmama hâli, insanoğlunun fiillerinde de söz konusu olsa gerektir. Yukarıdaki dizelerdeki yaklaşım bu doğrultudadır diyebiliriz. Burada Yunus Emre, sözleriyle insanlara her an şifa olabilecek bir insan tipinden bahsetmektedir.

Bir dem çıkar arş üzere, bir dem iner tahtes-serâ

Bir dem sanasın katredir, bir dem taşar umman olur

Gönül kavramını şiirlerine taşıyan çok sayıda halk şairinden biri olan Yunus Emre, şiirlerinde gönlün inişli çıkışlı hâlini, her dem yeni yerlere gidip gelişini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Yunus Emre'de "gönül", her dem yeniliklere açık bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir dem cehâlette kalır hiç nesneyi bilmez olur

Bir dem dalar hikmetlere Câlînus u Lokman olur

Yunus Emre'nin şiirlerinde her dem yeni bilgileri keşfetmeye açık bir "gönül" söz konusudur. Bazen cehâlet havuzunda, bazı durumlarda ise hikmet deryasında kendini bulan, sürekli yeni suların içinde kulaç atan bir gönül söz konusudur. Esasen Yunus'un yeni bilgilere yönelimi aklıyla olmaktadır.

³ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/84-insikak-suresi> (25.03.2021)

Bir dem varır mescidlere yüz sürer orda yerlere

Bir dem varır deyre girer İncil okur rühbân olur

İslam'ın "tecdit-i iman" yaklaşımı çerçevesinde değerlendireceğimiz beyit, imanın her dem yenilenmesi gerektiğine işaret etmektedir diyebiliriz.

Bir dem gelir İsí gibi ölmüşleri đîrî kılar

Bir dem girer kibr evine Fir'avn ile Hâmân olur (Gölpınarlı 2009, s. 195)

Bu dizelerde yer alan, İsa gibi olup ölüleri diri kılabilmek ve kibirle Firavun ve Hâmân olabilme ihtimali, gönlün dizginlenmediği takdirde Firavunlaşacağına işaret etmektedir kanaatindeyiz. Bir tarafta ölüleri diriltten Hz. İsa, bir tarafta ise, ülkesinde doğan erkek çocukları öldürten Firavun ve Hâmân vardır.

Yukarıdaki dizeler Yunus Emre'nin "Her dem yeni dirlikte (yeniden doğarız), sizden (bizden) kim usanası" dizesindeki "hâlden hâle geçme" ifadelerinin bir tezahürüdür. Tasavvuf bir "gönül yolculuğu" olduğuna göre, bu yolculukta gönlün her dem yeni bir tezahürü de bu "yeniden doğuş"un bir göstergesidir.

Yunus Emre, Risâlet'ün-Nushiyye adlı eserinde, "yenilenme" vurgusunu altı mısradan on beş defa yapmıştır (bk. Boz 2012, s. 166):

Gelür her gün yeñi nüzl ü yeñi hân

Yeñi gelenlere virür yeñi ton

Yukarıdaki dizelerde Allah'ın, tabiatı her gün yeni rızıklarla donattığını, aynı zamanda her gün, tabiatındaki canlıların yeniden elbiselerini donandıklarını, yani Allah'ın yaratmasının ve rızıklandırmasının tekdüze olmadığını ve her an yenilendiğini ve tazelendiğini dikkatlere sunmaktadır.

Yeñi subh u yeñi ahşam yeñi hâl

Yeñi devrân yeñi dem yiñi visâl

Buradaki dizelerde ise, hâlden hâle giren, türlü donlar (giysiler, suretler, örtüler) giyen, bürünen bir evrenin, sabah ve akşam yeni "meşreb (yaratılış)"lere girdiği ifade edilmektedir. Yukarıdaki birinci dizede yer alan "yenilenme", evrendeki hücreden başlayan yenilenmeyi, evrenin gece-gündüz düzenindeki yenilenme ve genişlemesine kadar ifade etmekte, ikinci dizede ise, "devran" "dem" ve "visâl" kelimeleri üzerinden, atomdan başlayarak, "devran" eyleyen, yani "durmadan akan ırmak gibi yenilenen" bütün sitemlerin ve sürekli yenilenen zamanın "dem", doğum ve ölüm arasında yaşanan "visâl"lerin (doğumlardaki buluşmalarla, yani dünyaya visâllerle, ölümlerle olan buluşmalarla birlikte olan bekaya "visâller" in hep yenilediği bir dünya) yaşandığını, sözü sağ ederek, yani bir bakıma, anlatmak istediklerinin sağlamasını adeta birbirini ispat eden sözcüklerle yapmaktadır.

Kadeh yiñi yeñi mi yeñi meşreb

Yeñi iş ü yeñi işret yiñi mutrab

Yukarıdaki iki dizede yer alan "kadeh", "meşreb", "iş", "işret" ve "mutrab" kelimeleri, anahtar kelimeler olarak dikkati çekmektedir.

Kadeh, Arapça kökenli bir kelimedir. Türkçede de aynı anlamı taşıyan bu kelime, "manevî hâl", "cezbe", "ruhî zevk", "şevk" ve "vecd" anlamlarını taşımaktadır (bk. Cebecioğlu 2009, "kadeh" maddesi). Buradaki bağlama bakıldığında ise, Yunus Emre "kadeh yiñi" ifadesi, manevî hâllerin, şevkin ve vecdin hep yenilendiğini, bunun sonucu hep yeni "meşrepler (durum) ortaya çıktığını terennüm etmektedir. Birinci dize, insanın kendindeki "yenilenme" noktalarını ortaya koymaktadır. Burada, heyecanını kaybetmeyen, bir cezbe halinden başka bir cezbe haline geçen ruh hali ifade edilmektedir diye düşünebiliriz.

"İş" kelimesi, Arapça kökenli bir kelimedir ve yaşamak anlamına gelir. Ancak, aynı zamanda, Hak ile beraber bulunmanın verdiği zevktir (bk. Cebecioğlu 2009: "iş" maddesi).

"İşret" kelimesi, Arapça kökenli bir kelimedir ve içki âlemi anlamında kullanılmakla birlikte, Arapça muaşeret, arkadaşlık, dostluk anlamlarındadır. Aynı zamanda, Hakk ile beraber bulunmanın verdiği zevk halinde kalbin terennümü anlamına gelmektedir (bk. Cebecioğlu 2009, "işret" maddesi).

İkinci dizede hem "iş" hem de "işret" kelimeleriyle, Hakk ile birlikte oluşun verdiği zevkin, kalp tarafından sürekli yeni terennümlerle izhar edildiği, bu terennümlerin, hakikat rumuzu olarak ariflerin gönlünü mamur eden "mutrab" adlı enstrüman vasıtasıyla da yenilendiği anlatılmaktadır. Birinci dizedeki "ruhî" yenilenmeler, ikinci dizede "kalbî yenilenmeler" şeklinde devam etmiştir. Buradaki "kalbî yenilenmeler", bedendeki kalbin atış ritminden mülhem, bir tasdik mekânı da olan kalbin, her an tecdit-i iman yaparcasına, bir musikî eşliğindeki zikirle yenilendiği görülmektedir. Günahlarla kararıp mühürlenme durumu söz konusu olan bir uzuv olan kalp, zikirlerle pası silinerek yenilenmektedir.

Bir başka şiirinde Yunus Emre, manevî olarak Allah'ı gönlünde taşıyanların, yani gönlünde Allah olanların her an canlarının (ruhlarının) yenilendiğini dile getirmektedir (Tatçı 1991: 261/5):

Sen olduğun gönüller
Her dem canın *yeniler*
Bunlardır ölmeyenler
Hâkimi sen olasın

Ölümsüzlüğü yaşayanların da bu kişiler olduğunu ifade eden Yunus, söz konusu kişilerin hâkiminin Allah olduğunu vurgulamaktadır. Buradaki gönüllere Hakk'ın hâkim olması, bir hadis-i kutsîde Allah'ın işaret ettiği: "*Her kim benim velî bir kuluma düşmanlık ederse ona harp ilân ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha hoş olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Sonunda onu severim. İşte o zaman onun işiten kulağı, gören gözü, sımsıkı tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Benden bir şey isterse bunu ona mutlaka veririm. Bana sığınırsa onu mutlaka korurum.*" (Buhârî, Rikâk, 38).⁴ ifadelerinde çerçevesi çizilen ve Allah ile bütünleşen kullar olsa gerektir.⁵

Ey aşk eri aç gözünü
Yer yüzüne eyle nazar
Gör bu latif çiçekleri
Bezenüben geldi geçer (Öztelli 1971: 144)

Buradaki dizelerde tabiatın yenilenişine işaret eden Yunus Emre, tabiatın bezenişindeki bu yenilenmelere insanoğlunun nazar etmesini salık vermektedir.

Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola
Bir gülü yıylamak (koklamak) gerek hergiz ol gül solmaz ola (Tatçı 2005: 327/4)

Karataş'ın ifadesiyle (2010: 392): Sözü'n turfandasını yani her dem tazesini söylemek de Yunus'un ilkelerindendir. "Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola" dizesi, bu yeniliğe

⁴[https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=462 B6502 Buhârî, Rikâk, 38. \(çevrimiçi, 13.06.2020\).](https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=462 B6502 Buhârî, Rikâk, 38. (çevrimiçi, 13.06.2020).)

⁵ Burada Allah'ın, bir insanın eli, ayağı ve gözü olamayacağından hareketle, hadis-i kutsî ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Muhaddisler buradaki el, ayak ve göz kavramlarının yardım ve destekten mecaz ve kinâye olduğuna ittifak etmişlerdir (bk. Reis 2004: 211).

işarettir. Sözü bir güle benzeterek “Bir gülü koklamak gerek, hergiz ol gül solmaz ola” deyişi de tazeliğe vurgudur.

Burada, “sözün yenisini söylemek” ifadesi, Mevlana’nın:

Ne kadar söz varsa düne ait

Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım

Dizelerinde ifade ettiği “yeni şeyler söylemek” cümlesinde vurgulanan “yenilik düşüncesi” ile anlam bakımından örtüşmektedir.

Sonuç

İslam düşüncesinde “tecdit” kavramıyla ilişkilendirebileceğimiz “yenilik veya yenilenme” düşüncesi”, Kur’an’daki ayetlerden tasavvuf metinlerine kadar geniş bir çerçevede karşımıza çıkmaktadır.

İslam düşüncesinde “tecdit” kavramı, evrendeki en küçük varlıklardan (hücre, atom vb.) en büyük varlıklara (yıldızlar, galaksiler vb.) kadar söz konusudur. Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerde (Enfâl, 24; İnşikak, 16-19; Zariyat, 47) söz konusu varlıklardaki yaratılışın sürekliliği, yani sürekli yenilediği ortaya konulmuştur.

İslam düşüncesindeki “yenilenme”lerden biri de ayette ifade edildiği gibi (İnşikak 84/16-19) “hâlden hâle geçiş” şeklindedir. Söz konusu “hâlden hâle geçiş”, tasavvuftaki “yenilenme” kavramı için adeta referans niteliği taşımaktadır.

İslam düşüncesinde “tecdit”, Müslümanın her an “tecdit” halinde olması gerektiğini ortaya koymakta, bunun için, İslam’ın en temel akideleri ile ilgili “tecdit-i iman (iman tazelemesi)”, “tecdit-i nikah (nikâh tazelemesi)”, “tecdit-i vudû (abdest tazelemesi)” gibi “yenileme”ler gerekli görülmektedir.

İslam düşüncesinde “tecdit” kavramı, Yunus Emre ve Mevlana’nın şiirlerinde tespit edebildiğimiz “yenilik veya yenilenme” kavramlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca, Yunus Emre ve Mevlana’da “gönül” kavramı, ayetlerdeki ve dinî-itikadî kurallardaki kavramlara eklenebilecek “tasavvufî” bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam düşüncesindeki “tecdit” kavramının dışında, Yunus Emre’nin şiirlerinde tasavvuf edebiyatına ilişkin kavramlar (kadeh, îş, ‘işret, meşreb, mutrab vb.) “yenilik veya yenilenme” kavramı çerçevesinde işlenmiştir.

Tasavvufta “yenilenme”nin “gönül” çerçevesinde gerçekleştiği, gönlün “hâlden hâle geçtiği”, Yunus Emre’nin, yukarıdaki metinde verilen “Hak Bir Gönül Verdi Bana” adlı şiirinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, gönlünde Allah olanların her an canlarının (ruhlarının) yenilediği de “Her dem canın yeniler” dizesinden anlaşılmaktadır.

Yunus Emre’nin “yeñi meşreb” ve “yeñi mutrab” ifadeleriyle, her yaratılış, durum ve davranışa göre yeniden konumlanmak gerektiğini vurgulaması, İslam’ın da tasavvufun da “yenilenme/yenilik” düşüncesinin kendini “güncelleme” noktasında tavrını ortaya koymaktadır.

Mevlana’nın “yeniden söylemek” sözündeki anlamın, “Gök kubbe altında söylenmemiş söz yoktur.” ifadesiyle adeta açıklandığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu ifadelerde, maharet olan şeyin, var olmayan bir söz ortaya koymaktan ziyade, bugüne kadar var olanların, düne ait kalıpların dışına çıkılıp, yeni kalıplarla, yeni ifade şekilleriyle veya edebî olarak yeni bir söyleyişle söylenmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır.

Yunus Emre ve Mevlana’nın “yenilik düşüncesi”nde dikkati çeken husus, bütün yeniliklerin tabii olanı korumaya, yani yaratılış fitratını bozmamaya ve aslını değiştirmemeye yönelik olduğudur. Dolayısıyla “yenilenme” veya “yenilik” düşüncesi, var olana “canlılık”, “parlaklık” veya “tazelik” kazandırmak amacıyla yapılmalıdır.

Yunus Emre ve Mevlana'nın söylem ve eserlerinden anlaşıldığına göre, evrende her an, atomlardan en büyük galaksilere kadar gerçekleşen "yenilenme"ye insanoğlu kayıtsız kalmamalı ve kendini zamanın ruhuna uygun bir şekilde ve her bakımdan (dil, düşünce, gönül vb.) yenilemelidir.

Yunus Emre ve Mevlana'daki "yenilenme" veya "yenilik" meselesinin, İslam'ın fikhî veya şerî kurallarından öte, tasavvufî yaklaşımlarına dönük olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yani, "manevi yenilik veya yenilenme" gönüldedir ve gönül her daim yenilenmelidir. Akıl ise, yeni bilgilere yönelmede bir vasıta olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Almaz, H. (2007). Mevlana'nın sözlerindeki çekiciliğin nedenleri, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18.
- Altıntaş, H. (1989). Tasavvuf. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Ankara, 31, 413-423.
- Başgöz, İ. (1999). *Yunus Emre – I İnceleme, Dünya Klasikleri Dizisi – 45*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Boz, E. (2012). *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye Öğüt Kitabı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Psiko-Tarih açısından farklı rûhî tekâmül mertebelerinin Mevlânâ'nın anlaşılmasındaki rolü -metodolojik bir yaklaşım*, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Ertürk, M. (1997). Tecdit hadisinin metin tenkidi açısından değerlendirilmesi. *İslami Araştırmalar*, X (1-3), 125-137.
- Esen, M. (2009). Dinî düşüncede tecdit. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 39-52.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Yunus Emre: hayatı, sanatı ve bütün şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karaman, H. (2003). *İslam'ın ışığında günün meseleleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karataş, T. (2010). Yunus Emre'den, bugünün şairlerine poetik öğütler. *Yunus Emre'den Bugünün Şairine Şiir Dersleri, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru Bildiriler Kitabı*, Karaman: 389-398.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumi (2006), *Mesnevî* (çev. Şefik Can), (Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi), İstanbul, I-II.
- Öztelli, C. (1971). *Yunus Emre, bütün şiirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Öztürk, M. (2009). İslam dünyasında yenilik ve yenilikçilik karşıtlığının zihniyet kodları modern Türkiye örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 1-21.
- Reis, B. (2004). Muhaddis ve mutasavvıf gözüyle bir hadis. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara.
- Savaş N. vd. (2014). İslam düşüncesinde Tecdit -Meşrûiyeti, alanları ve şartları. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1), 102-125.
- Tatçı, M. (1991), *Yunus Emre divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tatçı, M. (2005). *Yûnus Emre Divânı: Tenkitli Metin*. İstanbul: MEB Yayınları
- Tatçı, Mustafa (1997). *Yunus Emre divanı-tenkitli metin u*. İstanbul: MEB Yayınları.

Yılmaz, M. K. (1991), Büyük islam şairi Yunus Emre (Hayatı, sanatı, din anlayışı). *Diyanet Dergisi*, 27(1), 1-37.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Zariyat-suresi/4722/47-49-ayet-tefsiri> (25.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/84-insikak-suresi> (25.03.2021)

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Bilge Olarak Yunus Emre: Bilgelik Felsefesi Bakış Açısından Yaşam Öyküsünün Değerlendirilmesi

Yunus Emre as a Wise Person: The Evaluation of His Life Story in the Perspective of Philosophy of Wisdom

Araş. Gör. Özden TURGUT ¹

Öz

Yunus Emre, kültürümüze bıraktığı hazineler, şiirleri ile toplumumuzun hafızasında çok değerli bir yere sahiptir. Mütevazı yaşamında, değerli olan bilginin peşinde koşmuş, yaşamın anlamı üzerinde düşünmüştür. Şiirleri, bu düşünme eyleminin ürünleri olarak değerlendirilebilir. Şiirleri de, onun dünyaya bakışını yansıtan şekilde sade ve anlaşılırdır. Şiir, sanatın bir parçası olmanın ötesinde, felsefi sorular yöneltmek için en uygun olan sanattır. Yunus Emre'nin, felsefi düşünme iddiası ortaya koymamakla birlikte, dünyayı ve insanı anlama çabası göstermesiyle ve yaşamın anlamı, neyin değerli olduğu sorusuna odaklanmasıyla, hem bilgelik hem felsefe alanına girmiş olduğu ileri sürülebilir. Bilgelik, bireylerin benlik bilgisinin, benlik-bütünlüğünün, öz aşkınlığın ve yaşam hakkında derin anlayışın arttığı gelişimsel bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Buradan yola çıkarak, Yunus Emre'nin yaşam öyküsü, bakış açısı ve eserlerini bilgelik ve bilgelik felsefesi kavramları ile değerlendirmenin, Yunus Emre'yi daha bütünsel anlamaya katkı sunabileceği düşünülmektedir. Bu makalede, Yunus Emre'nin yaşam öyküsü ile bakış açısının, bilgelik ve bilgelik felsefesi açısından diğer düşünürlerle karşılaştırılarak ele alınması amaçlanmıştır. Bu makale, alan yazın taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır. Sonuç olarak, Yunus Emre'nin bilgelik ve bilgelik felsefesi kavramları ile birlikte değerlendirilmesi, eserlerinin bu perspektifle ele alınması ve bu yöndeki çalışmaların artması ile kültürümüz içerisinde halihazırda yüzyıllardır var olan bir hazinenin bugünün insanının düşünsel ve psikolojik durumuna olumlu yansımaları olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, bilgelik, bilgelik felsefesi

Makale Türü: Alan yazın taramasına dayalı derleme

Abstract

Yunus Emre has a precious room in the memory of the community with his treasury, poems. He seeks for the valuable knowledge in his modest life and thinks on the meaning of life. His poems can be evaluated as the outputs of this thinking action. His poems are pure and straightforward likely his perspective while looking at the world. Poetry is a part of art and beyond that, poetry is the most appropriate branch of art for asking philosophical questions. Though Yunus Emre does not claim to think philosophically, it can be said that he thinks in the area of wisdom and also philosophy because of the effort he puts for understanding the world and the human being, and also the meaning of life. It is said that wisdom is a developmental process where the self-knowledge, self-coherence, self-transcendence and deep comprehension about life increases. For this reason, it is thought that evaluating Yunus Emre's life story and perspective in light of the concepts "wisdom" and "philosophy of wisdom" may contribute to the comprehension of Yunus Emre more coherently. The aim of this article is evaluating Yunus Emre's life story and perspective in comparison to various other philosophers with the perspective of wisdom and philosophy of wisdom. This article is a study that consists of literature review. Consequently, it is predicted that evaluating Yunus Emre's life story, perspective and poems in the frames of reference "wisdom" and "philosophy of wisdom" may have positive reflections on the modern individual both intellectually and psychologically.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ozden5@hotmail.com

Atf için (to cite): Turgut, Ö. (2021). Bilge olarak Yunus Emre: Bilgelik felsefesi bakış açısından yaşam öyküsünün değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 25-32.

Keywords: Yunus Emre, wisdom, philosophy of wisdom

Paper Type: Literature review

Giriş

Bilgelik üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda artmıştır. Bu çalışmaların bakış açısına göre bilgelik, bir karakter özelliğidir ve kişinin güçlü yanı olarak nitelendirilmektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000, s.5). Felsefe ise bilgelik sevgisi olarak nitelenmektedir (Arslan, 1999, s.18) ve bu nedenle bilgelik ulaşma çabasına işaret etmektedir. Bilgelik birçok disiplinle ilişkili ve derin bir kavram olduğu için, bilgelik farklı disiplinlerin kavramlarını kullanarak kavramaya çalışmanın ve bireysel yaşam öyküleri eşliğinde incelemenin yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Bigelik felsefesi ya da bilgelik felsefesi kavramlarına yakından bakarsak, bilgelik felsefesi neyin değeri olduğunu fark etmemizde akılcı yardım sunmaktadır. Ayrıca kendi yaşamımıza ve sorunlarımıza, varoluşta neyin değerli olduğunu fark etmemize entelektüel öncelik vermektedir. Bilgelik felsefesine göre, akılcı sorgulamanın en temel entelektüel görevi, bize, kişisel ve sosyal hayatlarımızın hayal edilen ve eleştirilen olası eylemlerini ve bu noktadan değeri olanı fark etmemize destek olmaktır (Maxwell, 2007, s.79). Dolayısıyla bilgelik felsefesi, insanın değerli olana karar verirken geçtiği akılcı sorgulama sürecine işaret etmektedir.

Yunus Emre, ülkemizin en önemli kültür hazinelerinden biridir. Onun değeri, yaşamı boyunca, manevi anlamda yolda olmasından ve kendisini tanımaya çaba göstermesinden kaynaklanmaktadır. Kendisinden yola çıkarak insanı olgunlaşan bir varlık olarak resmetmiştir. “Yunus miskin çigidük, bişdük elhamdülillah” (Yunus Emre, 2014) deyişi, insanın kendini tanıma ile ilgili aldığı ve alabileceği yolu işaret etmektedir. Peki, Yunus Emre’nin “pişmek” ile nitelediği süreç, bilgelik ve felsefe kavramları ile nasıl açıklanabilir? Bilgelik kavramını anlamaya çalıştığımızda, örnek bir olgu olarak Yunus Emre’nin hayat öyküsü ve bu öyküyü meydana getiren şiirlerin, insana ve içsel süreçlerine dair görüşlerinin incelenmesinin işlevsel olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Yunus Emre’nin yaşam öyküsü ve bağlantılı olarak eserleri, bilgelik ve felsefenin bir araya geldiği noktada yorumlanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada, Yunus Emre’ye ait mısralar, Yunus Emre Divanı’ndan (Yunus Emre, 2014) alınmış ve ayrıca Yunus Emre üzerine yapılmış araştırmalardan (örn. Tatçı, 2020) faydalanılmıştır.

1. Yunus Emre’nin Hayatı Hakkında Bilinenler

Yunus Emre’nin hayatına yakından bakıldığında, henüz bilmediği ve kavramak istediği özel nitelikte bir bilgiye ulaşmak için büyük istek duyduğu ve bu konuda emek harcamayı gönüllü olarak seçtiği görülmektedir. Arapça ve Farsça bildiği, medrese eğitimi aldığı; ancak mütevazı olduğu için bazı şiirlerinde okuma yazma bilmediğini ifade ettiği belirtilmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda varlığı olmadığı ifade edilmektedir. Ulaşmak istediği “bilgi” için ilk olarak Hacı Bektaşî Veli’ye, daha sonra Taptuk Emre’nin yanına gittiği söylenmektedir. Yunus Emre’nin Taptuk Emre’nin yanında odun bulma ve hazırlama görevini üstlendiği ve bu görevini büyük titizlikle yerine getirdiği anlatılmaktadır. Basit düzeyde bilginin ötesine geçmek için, ilim sahibi olan birinin çırağı olmayı seçmesi, Yunus Emre’nin özel nitelikteki bilgiye erişmek için seçtiği bir yoldur. Bir şiirinde tekrarlı olarak yönelttiği “Manası ne demektir?” (Yunus Emre, 2014) ifadesi, bilgiye ve anlama ulaşmaya ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Yunus Emre’nin bazı dizeleri şunlardır: “Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim.” “Toprakdan yaratıldun yine topraktır yirün, toprak olan kişiler n’ider bu alameti” (Yunus Emre, 2014). Yunus Emre ilk dizede dünya hayatına dair maddi varlık ile mutlu/mutsuz olması arasında bağlantı olmadığını vurgular. İkinci dizede ise insanoğlunun ölümlü oluşu ve buradan yola çıkarak belki kendi ölümlülüğü üzerine düşünür. Bu, derin düşünmedir. Modern yaklaşıma göre, derinlemesine düşünme ve akıl yürütme, anahtar felsefi becerilerdir (Presbey, 1999, s.89).

Dolayısıyla Yunus Emre'nin filozof olma iddiası beyan etmemiş olsa da felsefi düşündüğü ileri sürülebilir. Ayrıca bilgelik felsefesine göre, edebiyat, tiyatro, müzik, dans, resim, heykel ve sanatın diğer biçimleri, sorgulamaya temel akılcı katkılar sunabilmektedir (Maxwell, 2007, s.85). Buradan hareketle, Yunus Emre'nin şiir sanatıyla bilgelik felsefesi kapsamında eserler verdiği söylenebilir.

2. Yöntem

Bu çalışma, alan yazın taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır. Makale kurgusunun şekillendirilmesinde, kavram olarak bilgelik, insani bir özellik olarak bilgelik ile bilgelik felsefi açıdan ele alınmasında Yunus Emre'nin yaşam öyküsü ve bakış açısının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3. Bilgelik ve Felsefe

Bilgelik ne olduğu üzerine süregiden bir tartışma vardır. Bir görüşe göre bilgelik, bireylerin benlik bilgisinin, benlik bütünlüğünün, öz aşkınlığın ve yaşam hakkında derin anlayışın arttığı gelişimsel bir süreçtir (Aldwin, 2009, s.3). Bu bileşenlere yakından bakalım. Benlik bilgisi, bilgeliktedir. Bu, kişinin kendine dair bilginin farkında olması anlamına gelmektedir. Benlik bütünlüğü bilgeliktedir. Bu, benliğin bilinçli/bilinçdışı bileşenlerinin bütünlüşmesi anlamına gelmektedir. Öz-aşkınlık, bilgeliktedir. Aşkın, "bilincin sınırlarını aşan" anlamına gelmektedir (Husserl, 2017). Son olarak, yaşam hakkında derin anlayış, bilgelik geliştikçe artmaktadır.

Felsefe, bilgelik sevgisi anlamına gelmektedir. Felsefe, bilginin (episteme) veya bilgelik kendisi ya da ona sahip olma iddiası değildir. Felsefe, bilginin ve bilgiden çok daha özel olarak bilgelik (hikmet) sevgisidir (Arslan, 1999, s.18). Bilgelik sevmek ile bilgelik olmanın eşit olmadığı belirtilmektedir. Felsefe yolda olmak anlamına gelmektedir. Felsefenin özü, doğrunun sahibi olmak değil, doğruyu aramaktır. Felsefede sorular cevaplardan daha yaşamsal önemdedir (Jaspers, 2003, s.13).

Bilgelik veya hikmet, bilgiden farklı, çok daha iddialı ve çok daha zengin bir kavramdır. Bilgelik, en basit anlatımıyla, insan hayatının anlam ve değerine ilişkin derin bilgidir. Bilgelik, kendisine sahip olana mutluluk ve kurtuluş sağlayacağı, hayatına anlam ve değer katacağı varsayılan anlamlı ve değerli bilgidir (Arslan, 1999, s.18). Dolayısıyla sözü edilen bu "bilgi", modern felsefe ve bilimde akla gelen bilgi ile tam olarak aynı anlama gelmemektedir.

Bilgelik iki türü olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar sophia (aşkın bilgelik) ve phronesis'tir (pratik bilgelik) (Trowbridge ve Ferrari, 2011, s.89). Günümüzde "bilgi" kavramı ile karşılaşıldığında çoğu kişinin aklına ilk gelen, pratik yaşamda işlevsel olan bilgidir. Hayata anlam ve değer katacağı varsayılan bilgelik türü ise aşkın bilgeliktir denebilir.

Bilgelik üzerindeki tartışmalardan biri, bilgelik mümkün olup olmayacağıdır. Örneğin Pythagoras'a göre, hiçbir insan bilgelik sahibi olamaz, sadece bilgelik sevebilir ya da bilgelik özlem duyabilir. Ona göre, filozof, bilgelik entelektüel olarak ilgisi olan kişidir ve bu ilgi kişinin hayatının bir parçasıdır (Presbey, 1999, s.90). Felsefe ise bilgelik kalbindedir (White, 2013, s.8). Yunus Emre'yi anlamak istediğimizde, ona baktığımız perspektife bağlı olarak bir bilgelik de görebiliriz; o kendisini filozof olarak nitelense de onu felsefe yapan biri olarak da görebiliriz.

4. Felsefe ile Bilgelik Perspektifinden Bilgi ve Yunus Emre Açısından Bilginin Yeri

Felsefenin başlangıç adımlarına bakıldığında, bilgelik sahibi olmak, doğal dünyayı yöneten kuralları bilmek anlamına gelmektedir (Trowbridge ve Ferrari, 2011, s.90). Bu bakış açısı daha sonra 17. ve 18. yüzyıllarda öne çıkan batılı filozoflar için de büyük oranda geçerlidir. Ancak bilgelik, doğal dünyanın bilgisinden fazlasını gerektirdiği düşüncesi mevcuttur.

“Sophia” ve “phronesis” olarak nitelenen bilgelik türleri, felsefenin bilgiye bakışını anlamak için tanımlanmaktadır. Felsefenin öncülerine bakıldığında Aristoteles’in insanın içsel süreçlerini, duygularını önemseydiğini görmekteyiz. Aristoteles’e göre iyi insan duygularını ve arzularını fark etmek zorundadır. İyi insan duyguların gücünü ve rasyonel aklın duyguların gücünün üstesinden gelme becerisini kavramalıdır (Celano, 2016). Bu, duyguların bilgeliğin temel bileşeni olarak öne çıkan nitelikte “bilgi kaynakları” olduğunu işaret etmektedir. Duyguların, fark edilmesi ve üstesinden gelmesi gerektiği düşünüldüğünde, hem pratik bilgelik (phronesis), hem aşkın bilgelikle (sophia) ilişkili olduğu belirtilebilir. Bu kapsamda Sokrates’in “kendini bil” ifadesi hatırlanabilir (Trowbridge ve Ferrari, 2011, s.91). Ayrıca Afrika’da Kenyalı bilgelerin sevgi ve diğerkâmlık gereksinimini vurguladığı, insan duygularının genişliğine kavranmasını önemseydiği belirtilmektedir (Presbey, 1999, s.89).

Duygularla Yunus Emre’nin ilişkisine yakından bakıldığında, Yunus Emre’nin duygular ile insani arzuları (nefs) ayırdığı görülür. Yunus Emre “aşk” duygusunu ön plana almaktadır. “Ne akilem, ne divane, gel gör beni ‘ışk n’eyledi” (Yunus Emre, 2014) deyişi, aşk duygusunu yüceltmektedir. Bu açıdan, Yunus Emre’nin insanı insan yapan bileşenlerin varlığını kabul ettiği, ancak duygular arasında bir değer sıralaması yaptığı, aşk ve sevgiyi ön planda gördüğü söylenebilir.

Genel olarak bilgi kavramıyla ilişkisine yakından bakıldığında ise Yunus Emre’nin, kişi için anlam taşımayan ve/veya kişiye anlam kazandırmayan bilgiye mesafeli olduğu söylenebilir. “Sen kendüni bilmezsin, ya niçe okumakdur” (Yunus Emre, 2014) ifadesi, kişinin sahip olabileceği en anlamlı bilginin kendisine dair bilgi olduğu; buna katkı sunmayan okumanın işlevinin sorgulanması gerektiği görüşünü yansıtmaktadır. Ayrıca “ilmile hikmetile kimse irmez bu sırra, bu bir acayib sırdur, ilme kitaba sığmaz” (Yunus Emre, 2014) dizeleri, önemli nitelikteki bilgiye isteyen herkesin ulaşamayacağı görüşüne sahip olduğunu göstermekte olabilir.

Yunus Emre’nin döneminden günümüze uzanan zamansal yolculukta batı dünyasında felsefe ve bilimsel gelişimdeki sıçrama dönemi dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, 17. ve 18. yüzyılların bilimsel-felsefi dâhileri Galileo, Descartes, Newton vb. entelektüel olarak parlak bir görünüm sergileyip, etik boyuta aynı ölçüde vurgu yapmadıkları için bilge olmaktan çok filozof olarak nitelenmektedirler (McDermott, 2014, s.188). Bu kapsamda yapılan yorumlara göre, felsefi sorgulamayı yaşamın sorunlarından ayrı gören kişiler, teknik filozof olarak nitelenmiştir. Modernitenin bazı filozoflarının (Hobbes, Hume) hayatın keşfedilecek anlamı olmadığı fikrine sahip oldukları belirtilmektedir. Ancak bu konuda her düşünür aynı görüşte değildir. Örneğin, Sokrates, Plato, Aristoteles, Montaigne, Spinoza hayatın anlamı olmadığı fikrine katılmamaktadır (Presbey, 1999, s.101). Bu, bilgelik ve felsefe açısından bilginin nasıl görüldüğünün, perspektif sahibi bireye göre değiştiği anlamına gelmektedir.

Örneğin Aristoteles’e göre insanoğlu bilmeyi arzu eder. Aristoteles, bilge kişinin her şeyi genel olarak bildiğini ve aynı zamanda zor şeyleri bilme kapasitesi olduğunu, daha kapsayıcı bilgisi olduğunu ve son olarak nedenleri açıklama kabiliyeti olduğunu belirtir (Benardete, 1978, s.211). Bilgelik bilginin bir parçası değil, aksine bilgi bilgeliğin bir parçasıdır (Blanchard-Fields ve Norris, 1995). Dolayısıyla bilgelik bilgiye indirgenemez. Bilgi, anlayış/kavrayış için yeterli koşul olarak anlaşılmalıdır. Anlayış olmadan bilgi mevcutsa yıkıcı potansiyel vardır çünkü amacı olmayan bilgi söz konusudur (Wirzba ve Benson, 2008). Descartes ise her bireyin hakikate erişebileceği bir akıl yürütme yönteminin imkânı üzerine odaklanmış ve bu konu üzerinde çalışmıştır. Ona göre, “düşünce”nin ne olduğunu bilmek için düşünmek yeterlidir (Descartes, 2015; s.58). Bu bakış açısı, bilgeliğin meydana gelmesinde rolü olan bilgiye, iyi işleyen bir zihne sahip herkesin ulaşabileceğini ifade etmektedir. Descartes, zihni özellikle vurgulamaktadır çünkü duyulardan alınan bilgilerin güvenilir olma düzeyinin tartışılır olduğunu düşünmektedir.

Bilgelik aynı zamanda psikolojik iç görüyü gerektirir. Bu da bilinçdışının derin bilgisine sahip olmak anlamına gelmektedir. Jung bireyleşmeyi benliğin bilinçli ve bilinçdışı boyutlarının bütünleşmesi olarak tanımlamaktadır (McDermott, 2014, s.189). Bu üç düşünürün görüşleri birlikte ele alındığında, bilgeliğin, kişinin dışından gelen bilgi ve içeride benliğine dair bilginin bir araya getirilmesi ile meydana geldiği söylenebilir.

5. Yaşamın Anlamı Üzerine Yunus Emre'nin Görüşlerinin Diğer Bazı Filozoflar ile Birlikte Değerlendirilmesi

Tüm düşünürler, kendilerini konumlandıkları yerden yaşamı yorumlamıştır. Antik Yunan'a baktığımızda, yaşamın tüm alanları hakkında düşünen bireyler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Aristoteles, dünyaya bir filozof olarak bakmıştır ve ona göre filozofun görevi, soyut bilim ortaya koymak değil, kendisini ve diğerlerini iyi yapmaktır (Celano, 2016, s.12). Sokrates'e göre, erdemli bir hayat yaşamak, bir filozofun görevidir (Presbey, 1999, s.90). Platon'un mağara anlatısı da toplum içinde aydınlatıcı görevi üstlenen bir kişiyi simgelemektedir.

Mağara öyküsü, toplumun geleneksel bilgeliği ile tatmin olmayan kişinin spiritüel/ruhsal/manevi yolculuğudur. Platon'un anlattığı bu yolculuğun iki kısmı vardır: İlki, kişisel özgürleşme, ikincisi mağaraya dönüp diğerlerine yardım etme. İkinci kısım eksikse, elde edilen fayda benlikle sınırlı kalır. Spiritüel aydınlanmanın en yüksek amacı benlikten uzaklaşmaktır. Benliği kutlamak değil, benliğin üstesinden gelmektir. Spiritüellik bilgeliğin kalbidir. Çünkü entelektüel kavrayışın duygusal çekirdeğidir (White, 2013, s.8). Özetle, filozoflar, bir filozofun görevi ne olmalı sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Bu görev, bazı düşünürler için kendi yaşamını erdemli yaşamakla sınırlı iken, diğer bazı düşünürler, filozofun çevresi/toplumu açısından da aydınlatıcı olması gerektiğini ifade etmiştir.

Yunus Emre, felsefi sorgulamada bulunan diğer kişiler gibi yaşamın anlamı üzerine düşünmüştür. Yunus Emre'nin düşüncelerini şiirleri vasıtasıyla öğrenebiliyoruz. Şiirleri incelendiğinde, hem kendi nitelikleri, duyguları ile ilgili akıl yürüttüğünü, hem de şiiri okuyan belirsiz okuyucuya da sorular yönelttiği görülmektedir. Bu sorularla bu dünyadaki insan davranışlarını ve bu dünya yaşamının nihai amacı olarak ilahi aşkı dile getirir. Yunus Emre'ye göre yaşamın anlamının ilahi aşk olduğu söylenebilir. Şiirlerinde “doğru olan budur” mesajı veren kesin ifadeler bulunmamakta, daha çok okuyucuya soru sorarak görüşünü belirtmektedir. Bu tutumun alt yapısını, “önemli/değerli bilginin” insana sezgisel olarak ulaşacağı inancı oluşturmaktadır. Bu Platon'un mağara anlatısında belirtilen spiritüel/manevi yolculuğu hatırlatmaktadır.

Sezgiyle ulaşılan bilgi açısından bakıldığında, insanın bir filozofun analitik becerisine sahip olmaksızın bilge olabileceği ya da bilgiye sahip olmadan isabetli tespitler yapabileceği belirtilmektedir (Oruka, 1991). Bu, bilgelik ile felsefi düşünme becerisinin doğrusal ilişkisiyle sahip olması gerektiğini göstermektedir. Felsefe, belirli konularda dikkatli akıl yürütmeden meydana gelmektedir. Filozoflar, kendi fikirlerini destekleyecek iddialarla özellikle ilgilidir (Soccio, 2015, s.12). Sezgi ise duyularla aklın bir araya gelip meydana getirdiği bir yeti olarak kavramsallaştırılmaktadır (Arslan, 2017, s.349).

Yunus Emre'nin yazdığı şiirler iddialarını kanıtlama gayreti sergilememektedir. Şiir, Yunus Emre'nin döneminden bugüne, kişilerin yaşantıları, belirli duyguları ve derinlemesine düşünmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sanatsal bir eserdir. Şiir bilginin ne olduğuna dair diğer sanatlardan daha az şey ortaya koymaktadır. Bununla birlikte şiir okuyucuya diğer sanatlardan daha felsefi sorular yöneltmektedir (Benardete, 1978, s.214). Şairler filozof olarak nitelenirse de felsefi bir yansıtıcı düşünme gerçekleştirmektedir. Burada önem verilmesi gereken, felsefi akıl yürütmenin niteliğidir (Soccio, 2015, s.14). Dolayısıyla Yunus Emre'nin, kendisi ve okuyanlara sormak istediği soruları, bu nedenle şiirle ifade ettiği ileri sürülebilir.

Tartışma

Bu makalede, Yunus Emre'nin yaşam öyküsü ve bakış açısı, bilgelik, felsefe ve bilgeliğin felsefesi kavramları ile ele alınmıştır. Yunus Emre, İslam kültürünün esaslarına vakıf, Kur'anı'nı okumuş bir Müslümandır, ama aynı zamanda içinde yaşadığı dünyayı, kendisinden beslendiği kültürü aşmak amacıyla olan bir kişidir (Arslan, 2017, s.362). Bu perspektifle bakıldığında, Yunus Emre'nin, içinde yaşadığı kültürün özelliklerini yaşama ile felsefi düşünmeyi bir arada gerçekleştirebildiği ileri sürülebilir.

Yunus Emre'nin yaşam öyküsünü neden anlamak isteyebiliriz? Bu, 2021 yılında neden anlamlı bir amaç olabilir? Bu soruların yanıtı, günümüz bireyi ve toplumunun yaşadığı sorunları düşünerek verilebilir. Günümüz insanına eleştirel yaklaşan iki düşünür, Erich Fromm ve Jean Baudrillard'ın görüşlerine yakından bakarsak, Fromm'a (2015) göre bireyin ve toplumun önde gelen problemlerinden biri, mutlu olmaya bağlamdan kopuk olarak değer atfetmek ve bilgiyi derinlikten uzak bir hırsla talep etmektir. Ona göre bilmek, gerçeği araştırarak ona hep biraz daha fazla yaklaşma çabasıdır (Fromm, 2015, s.65). Baudrillard (2015) ise görünürde bir bolluk olsa bile, bunun mutluluk göstergelerinin biriktirilmesi ile meydana geldiğini ve bunun sağlıklı olmadığına işaret etmektedir. İnsanın anlam arayışı, dünyayı anlamlandırma çabası halen sürmektedir. Yalın sorular soran Yunus Emre, hem rasyonel aklı hem de duyguları ele almıştır. İnsanı, tüm özellikleri ile kabul eden bir perspektife sahiptir. İnsanı anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle, felsefeden uzak olmadığı söylenebilir.

Bilgelik, bilgi gibi sadece kişisel anlamla sınırlı değildir, kurumsal ve sosyal anlamda da ele alınır. Bilgelik felsefesini, yaşamanın daha bilgece yollarını, daha bilge kurumları, geleceklere ve sosyal ilişkileri, daha bilgece bir dünyayı geliştirmede, destek olan akılcı sorgulamanın en temel görevi olarak yorumlayabiliriz. Dünya üzerinde yaşamı anlamlı ve değerli hale getirebilmenin yollarını bulmak, bilgeliğin felsefesinin önemli amaçlarından biridir (Maxwell, 2007). Düşünürler, bilgeliğin yok oluşu ile insanın kendisini dünyaya ait hissetmemesi olgusunun ilişkili olduğunu ileri sürmektedirler. Bilgelik, temel duygularla bilgilendirilen sabırlı, eğitici deneyimi yansıtmaktadır (Wirzba ve Benson, 2008). Bugün bu deneyimi ne ölçüde değerli bulduğumuz, kendimize sormamız gereken bir soru gibi görünmektedir. Çünkü çağımızda bireyin, kendisi bilincinde olmasa dahi, yaşamın anlamına dair sorgulamayı yaptığı düşünülmektedir.

Yunus Emre, insana dair temel soruları sormuştur. Bilgeliğin felsefesi, insanın değerli olana karar verirken geçtiği akılcı sorgulama sürecini kapsamaktadır. Yunus Emre, kendisi ve genel olarak insanlar için asıl değerli olanı anlamak için, bilgeliğin felsefesi kapsamında düşünmüştür. Eserlerinin de bu süreçlerden kaynaklandığı söylenebilir. Felsefi açıdan Yunus Emre'yi değerlendiren Arslan (2017), şiirden beklenmesi gereken şeyin, insanlık durumu hakkında sezgi veya duyarlılık vermesi olduğunu, Yunus Emre'nin, insanın trajik durumunu etkili bir şekilde ifade eden bir sanatçı olduğunu belirtmektedir (Arslan, 2017, s.354).

Şiir bir sanattır ve sanatın insana çeşitli şekillerde yardım edici işlevleri bulunduğu belirtilmektedir. Örneğin sanat, doğamızı dengelememize yardımcı olur, kendimizi tanımamıza bize yol gösterir, dağarcığımızı genişletmeye teşvik eder ve hassasiyetlerimizi canlandırır (de Botton ve Armstrong, 2013; s. 65). Şiirin ise diğer sanatlarla karşılaştırıldığında daha felsefi sorular yöneltmekte olduğu ifade edilmektedir (Benardete, 1978, s.214). Dolayısıyla, Yunus Emre'nin bilgeliğin felsefesi çerçevesinde düşündüğü ve eser verdiği, bu eserleri felsefi soru sormak için en uygun sanat olan şiir ile ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Binlerce yıldır milyonlarca insan yaşamın temel sorularını anlamaya çalışmış, bazıları başkalarına öğretmiş ya da yazmıştır. Bu iç görüler dünyadaki edebiyatlara, psikolojilere ve felsefelere katkı sunmuştur (Walsh, 2014). Bu bireyler, insana kendi bakış açılarına göre odaklanmıştır. Örneğin Descartes, kendisinden asla şüphe duyulamayacak bilgiye ulaşmaya

önem atfetmiştir. Bu, bilimsel bilginin gelişmesi açısından önem taşıyan bir noktadır ve Descartes bu konudaki çalışmalarıyla tarihsel anlamda kritik bir rol oynamıştır. Ayrıca içinde yaşadığı çağda, çevresindeki bireylerin genel inanışları açısından uyumsuz bulunabilecek görüşler de oluşturmuş ve yaşamı boyunca fikirlerini açıklama kararı verirken ihtiyatlı davranmıştır. Yunus Emre de belirli bir toplumsal gerçeklik içinde kendi zihinsel ve ruhsal gelişimini sağlamaya çalışmıştır. Bu toplumsal gerçekliği anlamaya çalışırken, eserlerinde yönelttiği sorular ile zaman zaman okuyucusunu halihazırda düşündüğünden farklı düşünmeye davet etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, önemli düşünürlerin Platon'un mağara öyküsünü hatırlatan bir çizgileri olduğu akla gelmektedir. Kişisel ilerleyiş/özgürleşme aşamasının ardından topluluklarına destek olma amacına yönelik çalışmaktadırlar.

Yunus Emre'nin, çeşitli disiplinlerin kavşağında yer alan bilgelik kavramı bakımından değerlendirilmesinin önem taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca, Yunus Emre'nin felsefi bakımdan ele alındığı çalışmaların (örn. Arslan, 2017) devam etmesi gerektiği ifade edilebilir. Son olarak, bilgelik felsefesi konusunda Türkçe yayınların olması ve bu yayınların artmasının, Yunus Emre gibi Türk kültürel hazinelerinin daha iyi anlaşılabilirliğine yardım edebileceği düşünülmektedir. Yunus Emre mütevazı bir tutuma sahip, bununla beraber özne olma niteliğine sahip çıkan bir insandır. Bu özelliklerin bileşkesi, felsefe için uygun bir zihinsel yapıyı meydana getirmektedir. Yunus Emre'yi bu perspektifle anlamaya çalışmanın, insanlığın gelişimini destekleyeceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Aldwin, C.M. (2009). Gender and wisdom: A brief overview, *Research in Human Development*, 6, 1-8.
- Arslan, A. (1999). *Felsefeye giriş*. Vadi Yayınları.
- Arslan, A. (2017). *Tasavvuf ve Yunus Emre*. "İslam felsefesi üzerine" içinde, (ss.339-363). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Baudrillard, J. (2015). *Tüketim toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benardete, S. (1978). On wisdom and philosophy: The first two chapters of Aristotle's "Metaphysics", *The Review of Metaphysics*, 32(2), 205-215.
- Blanchard-Fields, F. ve Norris, L. (1995). *The development of wisdom*. "Aging, spirituality and religion" içinde, Ed. M.A. Kimble, S.H. McFadden, J.W. Ellor ve J.J. Seeber, (ss. 102-118). MN: Forstress Press.
- Celano, A. (2016). *Aristotle's Ethics and medieval philosophy*. Cambridge University Press.
- de Botton, A. ve Armstrong, J. (2013). *Terapi olarak sanat*. The School of Life/Everest Yayınları.
- Descartes, R. (2015). *Tabiat ışığı ile hakikati arama*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2015). *Sahip olmak ya da olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Husserl, E. (2017). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. 4. Bs. (Giriş ve çeviri: H. Tepe) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Jaspers, K. (2003). *Way to wisdom: An introduction to philosophy*. Yale University Press.
- Maxwell, N. (2007). *From knowledge to wisdom*. Pentire Press.
- McDermott, R. (2014). *Wisdom in western philosophy*. "The World's Great Wisdom" içinde, Ed. R. Walsh, (ss.185-212). Suny Press.
- Oruka, H.O. (1991) (Ed.) *Sage philosophy: Indigenous thinkers and modern debate on African philosophy*. Nairobi: African Centre for Technology Studies.

- Presbey, G.M. (1999). The wisdom of African sages, *New Political Science*, 21(1), 89-102.
- Seligman, M.E.P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction, *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Soccio, D.J. (2015). *Archetypes of wisdom*. Cengage Learning.
- Tatçı, M. (2020). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: H Yayınları.
- Trowbridge, R.H. ve Ferrari, M. (2011). *Sophia and phronesis in psychology, philosophy and traditional wisdom*, *Research in Human Development*, 8(2), 89-94.
- Walsh, R. (2014). *The world's great wisdom: An integral overview*. "The World's Great Wisdom" içinde, Ed. R. Walsh, ss. 213-258. Suny Press.
- White, R. (2013). *The heart of wisdom*. Rowman&Littlefield Publishers, Inc.
- Wirzba, N. ve Benson, B.E. (2008)(Ed.) *Transforming philosophy and religion*. Indiana University Press.
- Yunus Emre (2014). *Divan-ı Yunus Emre*. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu. <http://hdl.handle.net/11543/991>

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Yunus Emre Divanı'ndaki Fiillerin Bağlamlı ve Tanıklı Sözlüğü Denemesi*

Concordance Essay of Verbs in the Yunus Emre's Divan

Dr. Öğr. Üyesi Hadra Kübra ERKINAY TAMTAMIŞ¹

Öz

Bu araştırma, Türk kültürü ve Türk yazı dilinin oluşumunda yapı taşı kabul edilen Yunus Emre'nin Divanı'ndaki fiillerin, bağlamdan yola çıkılarak anlamlandırılması ve tanıklandırılması üzerinedir. Araştırmada Divan'da yer alan Türkçe basit ve türemiş fiillerin bağlamlı ve tanıklı anlamları verilmiştir. Çalışmada, tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeliyle Divan'da yer alan fiiller fişlenmiş ve fiillerin çok çeşitli anlamları tespit edilmiştir. Söz konusu eserle ilgili daha önce yapılan çalışmalar ve sözlüklerin, eserin söz varlığını tam olarak yansıtmaması araştırmanın önemine işaret etmektedir. Bağlamlı ve tanıklı bir sözlük denemesi olan çalışma, bu yönüyle özgün değer taşımaktadır. Divan'dan fişlenen 504 fiilin bağlama dayalı anlamları, tanıklarıyla verilmiştir. Fiillerin çok anlamlı, eş adlı durumları da ortaya çıkmıştır. Fikirleri, edebî kişiliği, eserleri tüm dünyada yayılmış Yunus Emre'nin eserlerinin doğru bir biçimde anlaşılması için bu tür çalışmalar önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Yunus Emre ile birlikte diğer tarihî ve edebî eserlerin söz varlığının bağlamlı ve tanıklı bir biçimde ortaya konulması için çeşitli projeler ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu tür çalışmaların sayısının artması söz varlığı, anlam bilimi ve sözlük bilimine ciddi katkılar sağlayacaktır. Tarihi ve yazılı metinleri yüzyıllar öncesine dayanan, hâlihazırda manzum-mensur eserleri bulunan, zengin söz varlığına sahip Türk dilinin verilerinin gün yüzüne çıkartılabilmesi ve ilgili alanlara hizmet edebilmesi için bilimsel araştırma ve çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre Divanı, fiiller, bağlamlı sözlük

Makale Türü: Araştırma

Abstract

This research is about the meaning of the verbs in Yunus Emre's Divan, which is accepted as the building block in the formation of Turkish culture and the written language of the Turkish language, based on the context. Contextual and concordance meanings of Turkish simple and derived verbs in the *Divan* are given. In the study, the general scanning model, one of the scanning models, was used. With the scanning model, the verbs in the *Divan* were recorded and various meanings of the verbs were determined. The studies and dictionaries about the work in question and the fact that the work does not fully reflect the vocabulary point to the importance of the research. However, this research, which is a contextual dictionary experiment, has original. Contextual meanings of 504 verbs recorded from the *Divan* are given with their reference. Such studies are important for a correct understanding of the works of Yunus Emre, whose ideas, literary personality and works have spread all over the world. In addition, various projects and studies are carried out with Yunus Emre in order to reveal the vocabulary of other historical and literary works in a contextual and witness way. Increasing the number of such studies will make a serious contribution to vocabulary, semantics and lexicology.

Keywords: Yunus Emre's Divan, verbs, contextual dictionary, concordance

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanan "Eski Anadolu Türkçesi ile Kâmûs-ı Türkî'deki Fiiller Üzerine Karşılaştırmalı Anlam İncelemesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hadraerkinay@hotmail.com

Paper Type: Research

Giriş

Yunus Emre Türk tarihi, kültürü ve dilinin yapı taşlarından biridir. Sadece Türk coğrafyasında değil tüm dünyada yüzyıllardır bilinen, okunan eserleri klasikleşmiş bir şahsiyettir. 2021 yılı, Yunus Emre'nin vefatının 700. yıl dönümü olması münasebetiyle UNESCO tarafından anma ve kutlama yılı olarak edilmiştir. Yine Yunus Emre'nin şiirlerinde işlediği sevgi, hoşgörü ve barış söylemlerinden mütevellit 1991 yılı UNESCO tarafından Yunus Emre Sevgi Yılı olarak belirlenmişti. Tüm coğrafyalara ve zamanlara hitap eden Yunus Emre birçok disiplinin çalışma konusu olan evrensel bir şahsiyettir.

Yunus Emre'nin düşünceleri, edebî kişiliği, dili, üslubu ile ilgili birçok araştırma yapılmaktadır. Yunus Emre Türk yazı dilinin oluşmasını sağladığı için Türk kültürü için dönüm noktası konumundadır. Günümüzde Yunus Emre ile ilgili yapılan çalışmalar istenen düzeyde ve yeterli değildir. Yunus Emre'yi anlamak ve anlamlandırmak için birtakım çalışmalar yapılmış olsa da hâlen eksiklikler söz konusudur. Bu çalışma, Yunus Emre'nin Divanı'ndaki fiillerin anlamlandırılmasını konu edinmektedir. Çalışmanın bağlamlı ve tanıklı sözlük denemesi biçiminde olması özgünlüğünü göstermektedir. Zira literatürde Yunus Emre ile ilgili çeşitli araştırmalar söz konusu olsa da Yunus Emre'nin şiirlerinin anlam zenginliğini ortaya koyan çalışmalar azdır. Çalışmanın bu yönüyle bilim dünyasına katkı sağlanması beklenmektedir.

Yunus Emre; müzik, dil bilimi, edebiyat, felsefe, din, sanat, psikoloji, eğitim bilimleri, halk bilimi gibi disiplinlerin araştırma konusu olmuştur.² Dil bilimi alanında Yunus Emre ile ilgili yapılan tezler söz varlığı, biçim bilgisi, söz dizimi ile ilgilidir. Anlam bilimi alanında yapılmış tezler ise oldukça sınırlıdır. Çukurlu (2010, s. ii), teşbih ve istiare sanatlarının Yunus Emre Divanı'nda nasıl işlendiğini belirleyen bir çalışma yapmıştır.

Türk dilinin zengin anlam dünyası ve söz varlığını tespit etmek amacıyla Türk Dili Kurumu tarafından *Tarama Sözlüğü* hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra tarihî metin çalışmaları yapan araştırmacılar çalışmalarının sonuna dizin/indeks/sözlük eklemektedir. Bununla birlikte sadece bir dönemi veya bir şahsiyetin eser(ler)indeki söz varlığını yansıtan sözlükler de hazırlanmaktadır. Bu tür sözlüklerin hazırlanması anlam bilimi ve sözl(c)ük bilimi alanlarına katkı sağlayacak biçimde olmalıdır. Sözcüklerin anlamları bağlamdan yola çıkılarak belirlenmelidir. Türk dilinin söz varlığının doğru bir biçimde anlamlandırılması ve anlam olayları ile anlam gelişmelerinin takip edilebilmesi oluşturulan sözlüklerin bağlamsal, işlevsel ve pragmatist olmasıyla mümkün olmaktadır.

Kimi bağlamlı, tanıklı ve işlevsel sözlük projelerinin son zamanlarda artış göstermesi anlam bilimi çalışmaları için önem arz etmektedir. Temelleri 2007 yılına dayanan ve edebî metinlerin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünü oluşturmayı amaçlayan geniş kapsamlı *Tebdiz* projesi, *Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlük* olarak adlandırılmaktadır.³ Sözlükler dışında yine Türk dilinin tarihî süreçleri ve(ya) dönemleriyle ilgili yapılan karşılaştırmalı anlam incelemelerinde de sözcüklerin bağlamsal anlamları baz alınmaktadır. Bu çalışmada da Yunus Emre'nin Divanı'ndaki fiiller bağlamdan yola çıkılarak anlamlandırılmıştır. Araştırmayı önemli kılan husus, fiillerin anlamlandırılmasında sadece dizin ve sözlüklerden değil aynı zamanda metnin bağlamından istifa edilmesidir.

Literatürde son zamanlarda bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmalarının sayısında artış görülmektedir⁴. Özellikle tarihî metinlerin bağlamdan (*context*) yola çıkılarak

² <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, E. T. 21.06.2021.

³ <http://www.tebdiz.com/index.php?sayfa=hakkimizda>, E.T. 21.06.2021.

⁴ bkz. Öztürk, F. (2008). İşlevsel Sözlük ve Osmanlı Şiirinde Bağlam. *Turkish Studies*, 3(1), 326-334. ve Şenödeyici, Ö. (2017). Üslup Araştırmaları Açısından Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâilî Örneği. *Littera Lurca Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1), 282-306.

anlamlandırılma çalışmaları şairlerin Divanları ile ilgilidir. Bu tür çalışmalar Türkçenin söz varlığı ile anlam dünyasının tarihsel gelişiminin tespiti açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmada Yunus Emre Divanı'ndaki basit ve türemiş fiiller taranmıştır. Araştırmada Türkçe fiiller tercih edilmekle birlikte alıntı sözcüklere '+IA' ve '+IAn' gibi işlek isimden fiil yapım ekleri getirilmesi suretiyle Türkçe eklerle genişletilmiş, metinlerde sık geçen bazı fiiller de araştırmaya dâhil edilmiştir: *zorlan-*, *müjdele-*. Ses yansımali fiillere de çalışmada yer verilmiştir. Divan'dan fişlenen basit ve türemiş fiiller, anlamları ve tanıklarıyla birlikte verilmiştir.

1. Yunus Emre

Tarihi ve hayatı hakkında pek az bilgiye sahip olunan Yunus Emre'nin (Köprülü, 1981, s. 261) 13. yüzyılın ortalarından 14. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamış bir Türkmen kocası, şair bir eren olduğu söylenir (Tatçı, 2009, s. 12). Yunus Emre, XIII. asırda (kaynaklara göre 1240-1 senesinde doğmuş, 1320-1'de ölmüş) Orta Anadolu'da yaşayan mutasavvıf şairdir. Tasavvuf öğrenimi için önce Hacı Bektaş-ı Veli'ye gitmiş, onun yönlendirmesiyle Tapduk Emre'nin müridi olmuştur. Menakıba göre Tapduk Emre'ye kırk yıl hizmet ettikten sonra seyr ü sülûkunu tamamlamıştır (Tatçı, 2014, s. 1). Sosyal çalkantı ve huzursuzluk ortamı içindeki Anadolu'da ümit ve moral kaynağı olmuştur. Şiirlerindeki samimiyet ve sihirli kudretle hissetme, duygulanma ve düşünmeyi harekete geçirmiştir (Demirci, 2008, s. 128). Hümanizmi ve hoşgörüyü insanlığa telkin ederek şiirleri ve öğretileriyle günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Yunus Emre'nin büyüklüğü, eşsiz bir sanatkâr olmasıyla birlikte taşıdığı insan sevgisi (Demirci, 2008, s. 127) ve bu sevginin kaynağı olan Allah aşkından ileri gelmektedir. Yunus Emre, "Ahmed Yesevî ile başlayan halk diliyle tasavvuf edebiyatının en üstün şairidir" (Demirci, 2008, s. 139).

Yunus; şiirlerinde hem aruz hem hece kullanmıştır, şiirlerinde hece-aruz ikiliği vardır, Yunus'u halk şairi saymak doğru değildir, zira dili millî olmakla beraber Yunus mutasavvıf bir şairdir (Tatçı, 2009, s. 29). Kargaşa, savaş, salgın hastalıkların egemen olduğu dönemde Anadolu'da birlik düşüncesini işleyen Yunus'un benimsenmesinde halka seslendiği arı ve duru Türkçenin etkisi, halka yakınlığı yadsınamaz bir gerçektir. Dilçin'e göre (2011, s. 402-403) Yunus, bugünkü anlamıyla bir halk şairi olmamakla birlikte kullandığı dil de halk dili değildir. Dili Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait edebî dildir ve şiirlerinde birçok arkaik sözcük yer edinir. Kullandığı edebî dil halkın anlayabileceği ölçüde yalın ve açık olsa da anlam yönünden Yunus'u şiirlerinin derinliğine inebilmek için Kur'an ve hadis bilgisi, tasavvuf ve çağın genel kültürü bilinmelidir.

2. Yunus Emre Divanı

Yunus'un asıl sanatı, düşünce dünyası ve estetik temayüllerinin öğrenildiği eseri Divan'ıdır (Tatçı, 2008, s. 61). Yunus Emre Divanı'ndaki şiirlerin tamamının Yunus'a ait olup olmadığı ise tartışmalı bir konudur. Yunus'un Divan'ında kendisine ait parçalar olmadığı gibi Yunus'a ait olduğu kesinlikle bilinen -Mulbahlı'nın XV. yüzyılın ilk yarısında yayımladığı ilahiler gibi- parçalar yoktur (Köprülü, 1981, s. 290). Yunus Emre'yi çok seven ve şiirlerinin etkisinde kalan takipçileri, Yunus'un inanış ve düşüncelerini benimseyerek onun gibi sade, samimi ve akıcı bir üslupla şiir yazmışlardır (Demirci, 2008, s. 128). İsim ve mahlas benzerlikleri de karışıklığa yol açmaktadır. Araştırmacılar, Yunus Emre'nin şiirlerinin tespitinde üslup, mutasavvıf düşünce, sadelik gibi ölçütleri göz önünde bulundurmuşlardır. Toprak, *Yunus Emre Divanı* çalışmasında bu konuyla ilgili şu açıklamaları yapmıştır: "Bu eseri meydana getirmek için İstanbul'da, Ankara'da, Konya'da özel koleksiyonlarda ve kütüphanelerde mevcut olan divanların hepsini inceledik. Tamam veya noksan dokuz yüz kadar şiir topladık. Bunların içinde, divana yabancı şiirlerin karıştığı yüzlerce parça vardı. Mesela: *Sanatın yeğreği namaz imiş hoş ne pişe*, diye başlayan şiirde *Evinde helâline beş vakit namaz öğretgil/Öğüdüün dutmaz*

ise yazugu yoktur boşa hükmünü veren bir beyit vardır ki Yûnus'un düşünceleri ile üslubiyle taban tabana zıttır" (Toprak, 2006, s. 34).

Yunus Emre Divanı'nın anlam dünyası ve söz varlığı başlı başına bir araştırma konusudur. Yunus Emre'yi anlamak ve tasavvufi şiirlerini yorumlayabilmek adına Yunus Emre sözlüğü elzemdir. Albayrak (2014) tarafından *Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü*⁵ yayımlanmış olsa da fiillerin anlamlandırılmasında mevzubahis eserden yeterince istifade edilememiştir. Zira sözlükte, sözcükler anlamlandırılırken beyitte geçtiği anlamı göz önünde bulundurulmayarak sözcüğün Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'te geçtiği anlamları sırasıyla verilmiştir. Örneğin *boz-* fiilinin Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'te onuncu sırada verilen *kızlığına zarar vermek* anlamına, Albayrak'ın sözlüğünde de yer verilmiştir. Oysaki fiil bu anlamıyla Yunus Emre Divanı'nın beyitlerinde geçmemektedir. Bununla birlikte Hayati Develi, sözlükteki usul ve bilimsel yanlışları açıklayan, sözcüklere verilen anlamların anakronik yani eserin yazıldığı çağa uygun olmadığını bir eleştiri yazısında belirtmiştir (Develi, 2015, s. 84). Aynı zamanda çalışmanın sözlük ölçütlerine uygun olup olmadığına dair bir başka eleştiri yazısı da Ekrem Sakar tarafından yazılmıştır (Sakar, 2015, s. 31).

3. Yöntem

Araştırmanın evrenini Yunus Emre Divanı'ndaki tüm fiiller, örneklemini ise Divan'daki Türkçe basit ve türemiş fiiller oluşturmaktadır.

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Tarama modellerinde "nedir, nelerden oluşmaktadır?" soruları sorulmaktadır. Çalışmada, tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2012, s. 77-79). Araştırmada Yunus Emre'nin Divanı taranmış ve Türkçe basit ve türemiş fiiller fişlenmiştir. Türkçe kökenli veya alıntı sözcüklerin Türkçe isimden fiil yapım ekleriyle genişletilmiş türemiş fiiller de çalışmada yer almaktadır. Fiillerin anlam(lar)ı verildikten sonra Divan'dan tanıkları verilmiştir. Araştırmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Zira tarihî metinlerin dizin veya sözlükleri hazırlanırken çoğu zaman bağlamın göz ardı edildiği görülmektedir. Veyahut anlamlarıyla verilen tanıkların hatalı olduğu da tespit edilmektedir. Anlam bilimi çalışmalarında tarihî sözlüklerden ve metinlerden istifade etmenin öneminin yanı sıra sözcüklerin anlamlandırılmasındaki netlik bağlamla sağlanabilir. Bu nedenle bu çalışmada fiiller anlamlandırılırken Divan'ın bağlamı baz alınmıştır. Araştırma bu yönüyle son yıllarda artış gösteren özellikle tarihî ve edebî metinlerin bağlamlı ve tanıklı sözlük projelerine de katkı sağlayacaktır. Yunus Emre gibi Türk yazı dilinin öncüsü ve Türk kültürünün klasikleşmiş temsilcisinin eserlerinin anlaşılması, anlamlandırılması gerekliliği araştırmanın önemine işaret etmektedir. Çalışma Türk dilinin söz varlığı için önem arz etmektedir. Anlam bilimi, sözcük bilimi, sözlük bilimi disiplinleriyle ilintili olan bu araştırma özgün değer taşımaktadır.

4. Bulgular

4.1. Yunus Emre Divanı'ndaki Fiillerin Bağlamlı ve Tanıklı Sözlüğü

Yunus Emre'nin şiirlerinde Köktürkçeden günümüze kadar gelen söz varlığı öğelerinin Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle birlikte bu metinlerde ortaya çıktığı görülmektedir. En eski dönemlerin metinlerde geçen öğeler önemli bir değişmeye uğramadan bu şiirlerde yaşar (Aksan, 2005, s. 27). Yunus Emre'nin Divanı'nda pek çok arkaik sözcük kullanmıştır. Bugün unutulmuş hatta bir kısmının Eski Anadolu Türkçesine Dönemi eserlerinde yer almadığı tespit edilen arkaik fiiller söz konusudur: *esenle-*, *karı-*, *şeş-*, *tan-*, *üz-*.

⁵ Albayrak, N. (2014). Gönül Çalab'ın Tahtı Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü. İstanbul: Dergâh Yay.

Yunus Emre'nin Divanı'nda yer alan fiillerin bağlamli ve tanıklı sözlüğü denemesi aşağıda alfabetik olarak yer almaktadır⁶:

aç- 1. açmak “*Sen Hakk'a 'âşıkısan Hak sana kapu açar/Ko seni begenmeği varlığını evini yık*” YED⁷ 131-6, 2. ifşa etmek “*Aklumuz ol levhe bakar gizli marazlarum açar/Söz gelür gönlüme akar söz dile ansuzın gelür*” YED 42-8, 3. yayılmasını sağlamak “*Bineridi Düldül'e bilinde Zülfekâr'ı/Erenler açdı dîni Tanrı Arslan'ı kanı*” YED 396-8, 4. çözmek “*Bölüklerini saçının açdı kız/Tagıtdı Süheyl üstüne saçdı kız*” YED 138-3.

açıl- 1. açık hâle gelmek, açılmak “*Sen sanmadugun yirde/Nâgâh açıla perde/Dermân irişe derde/Allah görelüm n'eyler*” YED 71-5, 2. ifşa olmak “*Işka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum/Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola*” YED 4-8, 3. büyümek, serpilmek, açmak “*Yûnus er nazarında tâze güller açılmış/Sen gerçek bülbülisen nazarda ötmek gerek*” YED 141-6, 4. belli olmak, görünmek “*Tenüm ortaya açıla yakasız gönlek biçile/Bizi bir arı veçhile yuyanlara selâm olsun*” YED 231-3.

ag- yükselmek “*Resûl ağdı Mi'râc'a nazar eyledi hoca/Görün görün kim niçe vasfını dervişlerün*” YED 149-3.

agart- temizlemek, arındırmak “*Behey miskîn aç gözünü bu fâniden yum gözünü/Günâhdan kara yüzünü hiç ağartmayasın bigi*” YED 414-3.

agdur- yukarı çıkartmak, yükseltmek, oturtmak “*Önümce kuyı kazanı Hak tahtın agdursun anı/Arzumca taşlar atanı güller nisâr olsun ana*” YED 13-3.

agla- ağlamak “*Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadrünü sağlar/Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar*” YED 55-1.

aglaş- birlikte ağlamak “*Anup kıyâmet gününü/Aglaşalum ol gün için/Ol gün melâmet günüdür/Aglaşalum ol gün için*” YED 272-1.

aglat- ağlatmak “*Yâ elüm al kaldur beni/Yâ asluna irdür beni/Çok aglatdun güldür beni/Gel gör beni 'ışk n'eyledi*” YED 404-8.

ağsur- hapşürmek “*Çün cân gevdeye irdi ahsurdı öri turdu/El götürüp ol demde Hakk'a şükür eyledi*” YED 355-6.

ak- 1. akmak “*Akar yaşum sele benzer 'ömür geçer yile benzer/Güler yüzün güle benzer ne bilsün geçe bu çağlar*” YED 55-2, 2. karışmak, katılmak “*Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk/Akduk denize tolduk taşduk el-hamdüli'llâh*” YED 292-7, 3. hücum etmek, akın etmek “*Işk nefis iline akdı ne buldıyısı yakdı/Kibir kal'asın yıkdı anda çok savaş oldı*” YED 394-3.

akıt- akıtmak, dökmek, akmasına yol açmak “*Akıdayım kanlu yaşum arturayım bagrum başın/Ta ki bulunca nakkâşum seyrân ideyin bir zamân*” YED 253-5.

aktar- / **akdar-** yere sermek, devirmek, yenmek, attan düşürmek “*İy niçe arslanları alur akdarur ölüm/'Azrâil pençesine bir yoksulca döyemez*” YED 105-4.

al- 1. almak “*Ser-mâyemüz bir cânıdı anı dahı aldı bu 'ışk/Ne ser-mâye var ne dükkân bâzâra neye varayın*” YED 266-2, 2. satın almak “*Alalum bâzâra girüp ok kılıç/Kıralum bu şârlıyı kalmaya hêç*” YED 242-11, 3. birlikte götürmek “*Câna niçe 'âşıkısın bu kayıddan geçmezsin/Deryâdan ne alasın ırmaktan geçmeyince*” YED 297-6, 4. tutmak “*Yûnus miskîn anı görmüş eline hem dîvân almış/'Âlimler okıyamamış bu ma'niden tuyan gelsün*” YED 230-7, 5. bulunduğu yerden ayırmak “*Yuvandan yavrın aldılar/Seni dîvâne kıldılar/Zamân böyl'olur didiler/Söyle bülbülcüğüm söyle*” YED 343-10, 6. kabul etmek “*Dost elinden ol er şâhi aldı içdi 'ışk şarâbın/Anuniçün gitmez âhi dost firâkidur honları*” YED 415-3, 7. koymak, taşımak, dâhil

⁶ Fiillerin anlamlandırılmasında Erkinay'ın (2017) çalışmasından istifade edilmiştir.

⁷ Araştırmada Yunus Emre Divanı, YED olarak kısaltılmıştır.

etmek “*Aldı beni ince yola/İltdi Sırât köprüsine*” YED 184-15, **8.** öğrenmek, dinlemek “*Yûnus bu sözleri erenden aldı/Sana dahı geregise alasin*” YED 279-13.

alda- aldatmak “*Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri/Aldamış gâfilleri câzû ‘ayyâra benzer*” YED 69-5.

aldan- aldanmak “*Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk'a yara/Seviyile bile vara bâkî yoldaş olanı gör*” YED 22-6.

alış- alevlenip yanmaya başlamak, tutuşmak “*Ânlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı/‘Âlem halkı karışdı denizler kaynar iken*” YED 243-6.

an- **1.** anmak “*Girçek ‘âşık olan kişi anmaya dünyâ-âhîret/‘Âşık degüldür ol kişi yürüye ‘izzeti kova*” YED 2-2, **2.** bahsetmek, sözünü etmek “*‘Işk da ‘vîsin kılan kişi hiç anmaya hırs u hevâ/‘Işk evine girenlere ayruk ne meyl ü ne vefâ*” YED 2-1, **3.** düşünmek “*Anmaz mısın sen şol günü gözün nesne görmez ola/Düşe sûretün topraga dilün haber virmez ola*” YED 6-1.

anıl- **1.** anılmak “*Yûnus cânun yinile ki dostlugun anıla/‘Işkıla dinlerisen bilesin kudretümüz*” YED 116-8, **2.** söz konusu olmak, bahsedilmek “*‘Işkun serhengi beni komaz hiç bir nesneye/Ne İslâm'da ne dînde anılmaz küfr ü imân*” YED 264-4.

anla- **1.** anlamak “*‘İbrete kalmaz mısın ya hod anlamaz mısın/Dinle kuşlar ünini niçe dürlü sâz gelir*” YED 23-3, **2.** bilmek “*‘Işk erinün gönli tolu pâdişâhun haznesidür/‘Işksuz âdem ne anlasun şerî'atun ma'nîsidür*” YED 59-1, **3.** öğrenmek “*Sorun Tapduklu Yûnus'a bu dünyeden ne anladı/Bu dünyenün karârı yok sen neyimiş ben neyimiş*” YED 120-5.

anlat- anlatmak “*Yûnus gel anlat hâlünü bildür nedür ahvâlünü/Derde bıraktı cânını dermân iden gelsün berü*” YED 288-6.

ar- yorulmak, yorgun düşmek “*Ol ferîşteler adı Kirâmen Kâtibîn'dür/Yazmakdan usanmazlar armazlar yaz u kışda*” YED 301-9.

ara- aramak “*Cemâlünü gördüm düşde çok aradum yayda kışda/Bulmadum tagda taşda denizleri süzer oldum*” YED 222-2.

arıt- **1.** temizlemek, temiz hâle getirmek, paklamak “*Yûnus ko yalan da ‘vîyi gel arıta ko sivâyı/Gönlün evünü kız eyle dost gelicek kondurmaga*” YED 329-7, **2.** saf ve katışıksız duruma getirmek, ayrı tutmak, tenzih etmek “*Dildâr için dil şehrinî pâk eyle arıt gayrıdan/Zirâ ki sultân tahtıdur bunda komazlar zâgları*” YED 365-3.

art- **1.** artmak, çoğalmak “*Yıl on iki ay ‘ışk odı içümde uş yanup durur/Yandugunca artar kokum devrüm geçüp solmaz benim*” YED 214-6, **2.** geriye kalmak, bırakmak “*Dünyâ mâlın dutmamış hiç emânet artmamış/Derzi biçüp dikmemiş tonunu Muhammed'ün*” YED 145-4.

artur- / **artdur-** arttırmak, çoğaltmak “*Miskîn Yûnus'un bu cânı şol dosta ulaşalıdan/Dem-be-dem arturur ‘ışkı ulu yirden tîmârım var*” YED 43-5.

as- **1.** üzerine takınmak, kuşanmak “*Yine yir yüzi tonanup kat kat olup renye batup/Bülbül güle karşı ötüp cân budaga asdı yine*” YED 312-6, **2.** bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek “*‘İlm-i hikmet okıyanlar ‘ışkdan fakîr durur bunlar/Mansur oldum asun beni hep dillerde söyleneyin*” YED 268-8.

asıl- idam edilmek “*Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum/Hallâc panbuğı gibi bunda atılıp geldüm*” YED 191-13.

aş- **1.** aşmak YED 80-6, **2.** süre geçmek, bitmek, sona ermek “*Gâfil olma ‘ömr geçdi bir niçe yılun aşdı/‘Işkdur kaynadı taşdı buldum bulmadum dime*” YED 336-2.

aşın- aşınmak, incelmek “*Kâğıdları dükenmez ne hod mürekkepleri/Aşınmaz kalemleri kâ'imlerdür ol işde*” YED 301-11.

at- 1. atmak “Zebânîler çeke tuta götüre Tamu'ya ata/Deri yana sünük düte dün-gün işi efgân ola” YED 9-3, 2. bırakmak “Adı sanı uşatdum/Küfrümi suya atdum/Miskînliğe el katdum/Allah görelüm n'eyler” YED 71-8.

atıl- 1. bir cismin bir yere fırlatılması “Gör niçe taşlar atılır dost için başlar tutılır/Gelür gönüle batılır hâlünüze hâldeş gelür” YED 92-4, 2. bırakılmak “Togruluk mancınığı istigfâr taşıyla/Togru vardı atıldı yıkıldı nefis kal'ası” YED 375-5.

avın- avunmak “Yûnus imdi avınur dostı görüp sevinür/Erenler mahfilinde 'ışkı cünbiş eyledi” YED 362-8.

avla- avlamak “Câna tuzak kuralum şâyed 'ışk ele gire/'İşk niçe avlarlar sorulum tutmuşlara” YED 330-5.

ayıl- ayılmak “Mahlûk bilüsinden geçen Mi'râc dapa oldur uçan/Ma'nî şarâbını içen mestlikden ayılmadılar” YED 40-6.

ayır- / ayur- / ırı- ayırmak, uzaklaştırmak “Yürürüdüm anda pinhân Hak buyruğı virmez amân/Vatanumdan ayırdılar bu dünyeye düşdi gönül” YED 152-3.

ayrıl- / ırıl- 1. Ayrılmak “Meşhûr olup geldi yola Mansûr olan derdi bile/Mecnûn misâl oldı dile ma'sûkdan ayrılmadılar” YED 40-4, 2. yorulmak, yorgun düşmek “Kâ'imdür hiç ırılmaz ansuz kimse dirilmez/Adım adım yir ölçer kendü revân içinde” YED 302-2.

ayruksı- başka türlü olmak, değişmek, yadırgamak “Bu düzilen tertîbi ayruksıdı mı dirsın/Başaramazsın hâce endişeden yitersin” YED 248-11.

az- uzaklaşmak, ayrılmak “Gönül yüksekde gezer dem-be-dem yoldan azar/Taş yüzine ol sızar içinde ne varısa” YED 299-2.

azdur- 1. yoldan çıkarmak “İblîs ü âdem kim olur kim azdura yâhûd aza/Bu cümlesi eyü yavuz kamusun andan tutaram” YED 180-3, 2. değiştirmek “Allah sana viribiye bir gün ecel serhengini/Gele gözüne görine azdura benzün rengini” YED 350-1.

bağışla- affetmek “Gel imdi hicâbun yık hırs evinden taşra çık/Hak bağışlaya tevfiğ kasdila hüner gerek” YED 135-5.

bağışlan- karşılık beklenmeden verilmek “Her kime kim dervîşlik bağışlana/Kalbı gide pâk ola gümüşlene” YED 324-1.

bagla- 1. birleştirmek, bir araya getirmek, derleyip toplamak “Âbdestümüz namâzumuz doğrılıkdur tâ'atümüz/'İşkıla bağladuk kâmet sâfumuza kim ayıra” YED 307-4, 2. tahsis etmek, ayarlamak, yapmak “Ne Tamu'da yir eyledüm/Ne Uçmak'da köşk bağladum/Senün için çok agladum/Bana seni gerek seni” YED 381-7, 3. set çekmek, geçişi engellemek “Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın/Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın” YED 270-1.

baglan- bağlanmak, alışmak, müptela olmak “Cânumda ol büt bitüpdür gönülümü ol tutupdur/Hey beni ol avutupdur ayruk neye bağlanayım” YED 216-2.

bak- 1. bakmak “Dursam senünle dururam baksam senünle bakaram/Her kancaru kim yürürem gönlüm yönü sende yana” YED 8-4, 2. ilgi göstermek, ilgilenmek “Yûnus senün 'aybunu gözlegil ayruğı ko/Kimsenün 'aybına sen bakmağıl yazıkdur” YED 86-7, 3. bakınmak “Bir bakğil saga sola tagılma degme yola/Kudret bâğından sana gör niçe âvâz gelür” YED 23-6, 4. dikkat etmek “Görenler elüm öper tâc u hırkama bakar/Şöyle sanurlar beni zerrece günâh itmez” YED 117-6, 5. aramak “Her kanda ki gözin baka Çalap hâzırdur mutlaka/Şol cân ki tapmadı Hak'a assısı yok ziyândadır” YED 54-5, 6. ibret almak, bak ve gör anlamında kalıp ifade “Miskîn Yûnus gözün aç bak iki cihân toptolu Hak/Sıdk odına gümânı yak ol eşkere pinhândadır” YED 54-9, 7. yönelmek “İbrâhîm Edhem vakti terk itdi tâc u tahtı/Allâh 'ışkına bakdı ol sırrı tuyan benem” YED 185-6, 8. demek, söylemek, düşünmek “Az bakmağil sen çoğa

çün dost içünden doga/Varlığın saygıl yoga bunca ne haber gerek" YED 135-14, **9.** aldanmak "Ezelî bilişidük birlige yitmiş idük/Sen bu sûrete bakma vücûd cân vi'âsıdır" YED 33-6.

bakdur- bakmasını sağlamak, göstermek "Elden iş bıraktırdı niteliksüz *bakdurdı/Bizüm ahvâlümüzde anılmaz nâmla nişân*" YED 264-8.

balkı- parlamak, parıldamak, ışıldamak "Evvel Âdem yaratdı sonra peygamberleri/Âhir Muhammed nûrî balkıdı içümüzden" YED 233-6.

ban- batırmak, daldırmak, bandırmak "Agudur bal degül dünyâ murâdı/Niçe bir aguya parmak banasın" YED 279-4.

banla- ezan okumak "Banladı ol mü'ezzin turdı kâmet eyledi/Hazret'e tutdı yüzün döndi niyyet eyledi" YED 364-1.

barış- uyuşmak, anlaşmak, sevmek "Her kim 'ışka irişe 'ışk anunla barışa/Kim 'ışka müşteriyse cânına od urmuşlar" YED 68-2.

bas- **1.** basmak "Ben bir dervîşidüm dostum/Hak'dan yana oldı kasdum/Ecel duzagına basdum/Esenledüm dünyâm seni" YED 413-7, **2.** yenmek, üstün gelmek "Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı/Güreşüp basamadum göyündürdi özümü" YED 407-7.

basdur- kapatılmak, üstüne oturtulmak, basma işini yaptırmak "Topraga çün düşürdiler/El topraga üşürdiler/Taşlarıyla basdurdılar/Allâh sana sundum elüm" YED 184-9.

basıl- alt olmak, yenilmek "Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum/Hallâc panbuğı gibi bunda atlıp geldüm" YED 191-3.

başar- **1.** başarmak, idare etmek, bir işi istenilen biçimde sonuçlandırmak "Dost diyü geçdi bu 'ömrüm başarmadum dost kullığın/Koyam başara ol beni ben hiç iş başarımazam" YED 174-4, **2.** elde etmek "Yola gider başaramaz yigitlige eli varmaz/Bu nesneleri koyuban yavunmaga düşdi gönül" YED 152-11.

bat- **1.** suyun içine girmek "Çün denize gark oldun bogazuna geldi su/Delü bigi talbinma iy bî-çâre batdun tut" YED 18-7, **2.** Saplanmak "Çokal-cevşen bu 'ışk odına döymez/Okı câna batar katı yalıdır" YED 50-3, **3.** mec. dalmak, içine girmek "Batmış dünyâ mâlına bakmaz ölüm hâline/İrmiş Kârûn mâlına zihî iş düşvârlığı" YED 361-2.

batıl- batırılmak, saplanmak "Gör niçe taşlar atılır dost için başlar tutılır/Gelür gönüle batılır hâlünüze hâldeş gelür" YED 92-4.

bekle- **1.** korumak, muhafaza etmek, göz kulak olmak "Gice gündüz oglancuklar söyleriken bülbül gibi/Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur" YED 82-6, **2.** saklamak gizlemek "Eger gerçek 'âşıkısan key beklegil sır sözünü/Bir sözden oda atdılar miskîn Hallâc-ı Mansûr'ı" YED 408-5.

belür- ortaya çıkmak, belirgin hâle gelmek, belli olmak, görünmek "Bu ne dertdür 'aceb dermân belürmez/Ya bu ne yaradur zahmı belürmez" YED 113-1.

benze- **1.** benzemek "İşidün iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer/'İşkî olmayan gönül misâl-i taşu benzer" YED 66-1, **2.** bir tutmak "Ne mesel bağlasam olur ne hod gönül karâr kılır/Kim benzedür misl ü misâl hâşâ anı benzetmeyem" YED 183-2.

benzet- **1.** benzetmek "Ne mesel bağlasam olur ne hod gönül karâr kılır/Kim benzedür misl ü misâl hâşâ anı benzetmeyem" YED 183-2, **2.** benzer duruma getirmek "Oluk-su Hak varlığı evliyâdur çarh igi/Çarhı çarha benzetmiş âferin benzedene" YED 313-3.

berkit- pekiştirmek, güçlendirmek, söz veya yemini kuvvetlendirmek "Dün ü günin çekerler o kal üzüsün diyü/'Ömrin anda berkitmiş yedilür bir kılıla" YED 304-6.

besle- güçlendirmek, desteklemek "Akıl başda iş bitürür nazar gözden bakar görür/'Akıl gönül içre turur ol üç haslet besler anı" YED 412-3.

bez- bıkmak, usanmak “*Ata oguldan beze bakmaya ana kıza/Şol gün geliser bize unutma ‘arasâtı’*” YED 385-7.

beze- süslemek “*Yûnus ‘âkilisen bunda mülke sûret bezemegil/Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmuş yatur’*” YED 74-7.

bezen- süslenmek, bezenmek, donatılmak “*Göklere haber oldu yir-gök şâdılık toldı/Eydürler Ahmed geldi bezendi sekiz Uçmak’*” YED 134-7.

birak- 1. atmak “*Bunun gibi gönüüle niçe dirlik idebilem/Bırakdı yabana beni bir gün gelüp hâlüm sormaz’*” YED 104-3, **2.** terk etmek “*‘Âr-nâmusı bırakdum/Külümü suya atdum/Dervîşlige el katdum/Allah görelüm n’eyler’*” YED 71-10.

birakdur- bırakmasını sağlamak, bırakmasına yol açmak “*Elden iş bırakdurdı niteliksüz bakdurdı/Bizüm ahvâlümüzde anılmaz nâmla nişân’*” YED 264-8.

biç- kumaş kesmek “*Kanâ‘at hırkası içre selâmet başını çekdüm/Melâmet gönlegin biçdüm ‘ârif olup geyen gelsün’*” YED 230-2.

biçil- kumaşın ölçüye göre dikilmesi “*Tenüm ortaya açıla yakasız gönlek biçile/Bizi bir arı vechile yuyanlara selâm olsun’*” YED 232-3.

bil- 1. bilmek “*İy Yûnus ‘ârifisen anladum bildüm dime/Tut miskînlik etegin âhir sana gerekdür’*” YED 84-7, **2.** anlamak, idrak etmek “*Diliyile ‘ışk diyenler bilmediler ‘ışk neydüğün/Benüm cevâbum sen eyit ‘ışka ‘izzet midür bahâ’*” YED 2-4, **3.** Tanımak “*Yûnus senün kulun durur bellü bilürsin sen anı/Ko söyleyenler söylesin ne yapışur dilden ana’*” YED 11-8, **4.** kabul etmek “*Dünyâ için gussalanan mescid göricek tutınan/Anda îmânsuz bulunan Allâh’ı bir bilmeyendür’*” YED 99-4, **5.** İnanmak “*Dîn ü millet sorarısın ‘âşıklara dîn ne hâcet/‘Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn diyânet’*” YED 17-1, **6.** haberdar olmak, işitmek “*Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namâzumı/Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyâzumı’*” YED 349-1.

bildür- 1. bildirmek “*Evvel kapu şerî‘at emr ü nehyi bildürür/Yuya günâhlarını her bir Kur‘ân hecesi’*” YED 351-3, **2.** anlatmak “*Düşmüş idük ol kaldurdu birliğin bize bildürdi/İçümüze ‘ışk toldurdu dürüst oldu imânumuz’*” YED 118-7.

bilin- bilinmek “*Ne denlü ki bilinür ü anlanur/Âdem oğlu bunda nite dinlenür’*” YED 397-8.

bilis- tanışmak, dost olmak “*Tanrı‘yiçün iy uslular gönüm bana alıvirün/Vardı bilişdi dostula girü bana boyun virmez’*” YED 104-2.

bin- 1. bir şeye veya hayvanın sırtına oturmak “*Gel imdi gel kanâ‘ata gâfil olma tîz bin ata/Olmaya kim ecel yite fâsid ola satu-bâzâr’*” YED 83-2, **2.** binek hayvanı kullanmak “*Gitdi begler mürveti binmişler birer atı/Yidügi yohsul eti içdügi kan olısar’*” YED 60-3.

bindür- bindirmek “*Su getüreler yumaga kefen saralar komaga/Agaç ata bindüreler tenişire düşdi gönül’*” YED 152-14.

birik- birleşmek, bir araya gelmek, toplanmak “*Senlik-benlik olıcak iş ikilikde kalur/İkilik dutan kişi niçe birike birle’*” YED 338-5.

birle- birliğini kabul etmek, bir etmek, tek duruma getirmek “*Cümle bir anı birler cümle ana giderler/Cümle dil anı söyler her bir menzil içinde’*” YED 305-2.

biş- 1. pişmek “*Her nesne ki çiğ olıcak od olmayınca bişmez ol/Benüm dirliğüm çiğidi ‘ışk odı oldu bahâne’*” YED 294-3, **2.** olgunlaşmak, kemale ermek “*Tapdug’un tapusunda kul olduk kapusunda/Yûnus miskîn çiğidük bişdük el-hamdüli’llâh’*” YED 127-6.

bişür- mec. olgunlaştırmak “*Kelecilerin bişürgil yaramazunu şeşürgil/Sözün usula düşürgil dimegil çağ ide bir söz’*” YED 102-3.

bit- (I) 1. bitki vb. çıkıp yetişmek “*Miskîn Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol/Toprakda biter küllisi gülistânı toprak bana*” YED 10-5, **2.** çıkmak, türemek, meydana gelmek, görünmek “*Yûnus derdiyilen tüter gönlinden Hak 'ışkı biter/Erenler etegin tutar ölürse yuman gerekmez*” YED 108-5.

bit- (II) 1. sona ermek “*‘Âşıklarun ahvâli ma'şûk katında biter/Sözün var ana söyle benüm elümde ne var*” YED 26-2, **2.** tükenmek “*‘Âlimler okıyup tutmaz/Halkı görüben gözetmez/Gönüllerde safâ bitmez/Salâdur kudse gidelüm*” YED 218-4.

bitit- yazmak, nasip etmek, takdir etmek “*Dostdan haber kim getürdi sorun seher yillerine/Hak Çalab'um bititmesin ayrılığın kullarına*” YED 345-1.

bitür- (I) 1. sonlandırmak “*‘Üç güne dek oturalar hep işüni bitüreler/Ol dem dile getüreler ayruk kimse anmaz ola*” YED 6-7, **2.** onulmaz duruma getirmek, mahvetmek “*Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı/Söz ola agulu aşı balıla yag ide bir söz*” YED 102-2, **3.** tamamlamak, gidermek “*Yatsu namâzına ol hâzır hâzırları sever Kâdir/İmânun eksügin bitür imân pîş-rev olsa gerek*” YED 136-7.

bitür- (II) yetiştirmek, çıkıp yetişmesini sağlamak “*Bir arada kızıl gül ile diken/Bitüren girü anı yire döken*” YED 147-3.

bog- bunaltmak, sıkıkmak “*Sözüm ay gün için degül sevenlere bir söz yiter/Sevdiğüm söylemezisem sevmek derdi beni bogar*” YED 77-6.

bogazla- boğazından keserek öldürmek “*Bir öküz bogazladum kakıldum sere kodum/Öküz ıssı geldi eydür bogazladun kazumı*” YED 407-10.

bogıl- soluksuz kalarak öldürülmek, idam edilmek “*Ne oda yanam dagılam ne dâra çıkam bogılam/İşüm bitince yürüyem teferrüce geldüm ah*” YED 370-9.

boşa- evli eşlerden birinin diğerinden ayrılması, aile ilişkisini kesmek “*Var kardaşını öldür dahi 'avretün boşa/Anana kâbin kıydur Hakk'ı 'ıyân göresin*” YED 250-5.

boşal- boş duruma gelmek, içinde bir şey kalmamak “*Aklum yavı vardı besi tagıldı fikrüm kamusu/Boşaldum uş toldum velî neyile toldum bilmezem*” YED 192-3.

boz- 1. karıştırmak, düzenini bozmak “*Bir niçeleri 'ışk düzer bir niçeleri 'ışk bozar/Bir niçeler esrük gezer eyle kim var harâb durur*” YED 47-2, **2.** çevirmek, bozdurmak “*Eyler idi satu-bâzâr bir pül için girü bozar/Olmış bu dünyâdan bizâr yensüz gönlek geydi gider*” YED 87-5, **3.** değişmek, kötü hâle gelmek “*Hayrum şerüm yazılısar/'ömrüm ipi üzüliser/Gidüp sûret bozulısar/Ah n'ideyin 'ömrüm seni*” YED 384-5, **4.** dağıtmak, zarar vermek, yıkmak “*Çün kibrün boynunu ezdün hırs evini bile bozdun/Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş*” YED 121-8.

bozul- bozulmak “*Dilüm tetigi bozuldu/Cânum gevdemden üzüldü*” YED 184-3.

buda- ağacın dallarını kesmek, kısaltmak “*Ben niçe sag işleri yolda koyup gitmişem/Ol agacın budagın budar oldum budaram*” YED 220-7.

bul- 1. bulmak “*Ne yürüyem ne hod ârâm ne irak sefere varam/Çünkü dostı bunda buldum ayruk neye seferüm var*” YED 43-3, **2.** ele geçirmek “*Şeyâtîn fırsatın buldı/Gönül kararuban öldü*” YED 218-3, **3.** elde etmek, sahip olmak “*Öyle namâzın kılâsın her ne dilersen bulasın/Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek*” YED 136-4, **4.** görmek, bir şekilde bulmak “*Zebâniler çün geleler beni yalnız bulalar/Bilmedüğüm dil soralar sen yardım eylegil*” YED 16-4, **5.** anlamak, akıl erdirmek, bilmek “*İnsân olan buldı Hakk'ı meclis anun oldur sâki/Hemân bu bi-çâre Yunus 'ışkıla âşinâyımış*” YED 125-7, **6.** erişmek, ulaşmak, varmak “*Her kim kendüyi gördü üstâdı İblîs oldu/Kişi ne buldıysa miskînligile buldı.*” YED 367-12, **7.** sağlamak, tedarik etmek, temin etmek YED 202-2, **8.** ortaya çıkarmak, keşfetmek “*Bu cân ni 'meti kanı gelün bulalum anı/Asâyış kılan cânı evliyâ sohbetidür*” YED 34-3.

bulın- 1. bulunmak “*N'idem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre/Oldum ilümden âvâre beni bunda egler misin*” YED 270-2, 2. rastlanılmak, görülmek “*Gayrıdur bu milletden bu bizüm milletümüz/Hiç dінде bulunmadı dîn ü diyânetümüz*” YED 116-1, 3. herhangi bir durumda olmak “*Kâfile geçdi sen gafletde bulundun/Sakin ser-mâyenî virme ziyâne*” YED 346-2.

buluş- bir araya gelmek, kavuşmak, görüşmek “*Çünkü beni esritdün cân u gönül iletdün/Ayırma beni senden buluşdum yad olmazın*” YED 256-5.

buna- bunamak “*Ogl eydür bunadı ölmez kız eydür yirinden durmaz/Hiç kendü hâlinden bilmez hâlden hâle düşdi gönül*” YED 152-12.

burıl- bükülmek, eğilmek “*Âlem halkı zebûn emrün içinde/Kimdür ki kullığa boynı burılmaz*” YED 107-9.

buş- öfkelenmek, kızmak “*İnileyin eydürisem gel boynunda borç kalmasun/Kakır söger buşar bana eydür ki iy Hakk'ı görmez*” YED 104-7.

buyur- 1. emretmek “*Ezelî bünyâd urdı altı günde dünyâ toldi/İsrâfil'e buyurdu dem evliyâ demidür*” YED 85-2, 2. söylemek anlatmak “*Yâ ben onca kaçan olam anun buyruğın buyuram/Ol geldi gönlüme toldi ben ana bir dükkân oldum*” YED 176-4.

bük- bükmek, eğmek “*Ecel büke bilümüzi söyletmeye dilümüzi/Hasta iken hâlümüzi soranlara selâm olsun*” YED 231-2.

bükil- bükülmek, eğilmek “*N'idere ben yarün vaslından ayruk/Büküldi kad-bâlâm bu 'ışk elinden*” YED 262-9.

büri- sarmak, kaplamak “*Mecnûn oluban yürüyem yüce tagları büriyem/Mûm oluban eriyem yanam hey dost diyü diyü*” YED 291-5.

bürün- kaplanmak, sarınmak “*Et ü deri büründüm geldüm size göründüm/Adımı âdem kodum andan zuhûra geldüm*” YED 178-8.

çağır- / **çagur-** 1. bağırarak “*Baykuş çağırur vîrânda kimse murâd almaz anda/Eyü 'amel ide görün ol Hak terâzû andadır*” YED 44-4, 2. seslenmek “*Kaçan gülde görür dostun cemâlin/Çağırur kim beni deli şol eyler*” YED 95-2, 3. haykırmak, nara atmak “*Eyyüb oldum tenüme cevâ kıldum cânuma/Çağurdum Sübhân'uma kurtlar toyurup geldüm*” YED 191-9, 4. davet etmek “*Ene'l-Hak çağırur Mansûr dilinden/Cüneyd'de cübbe vü 'irfân-ı 'ışkdur*” YED 90-8.

çağla- 1. coşkun bir biçimde akmak “*Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz/Akar rahmet suyu çağlar gönül kirin yuyan gelsün*” YED 230-5, 2. mec. coşmak, coşkun bir şekilde ortalığı kaplamak “*İrmak gibi ben çağlaram gâh gülerem gâh ağlaram/Nefsüm ciğerin taglaram kibr ü kîni yıkan benem*” YED 187-2.

çağrış- bağrışmak, hep birlikte bağırarak “*Çağrışalar ata ana kardaş kardaşdan usana/Yalvaralar ol Sübhân'a niyâz kılası er gerek*” YED 138-5.

çak- 1. bildirmek, ifşa etmek “*Bir dem gönüle kayık dum ol gizlü varaka bak dum/Uş sırrımı halka çak dum bir pâyânsuz 'ummânımış*” YED 121-4, 2. gammazlamak, ispiyonlamak “*Ugrı olmuş ugrılar kendü kendüyi çakar/Sahne kendüsi olmuş kendü zindân içinde*” YED 302-4.

çal- 1. çalgı ile icra etmek “*Anun gibi dîn ulusu hâç öpdi çaldı nâkûsı/Sen dahi bırak nâmûsı nefsün itini oda yak*” YED 130-6, 2. vurmak, çarpmak, atmak “*Kimin elin alur 'Arş'a çıkarur/Kimin yire çalar kara kül eyler*” YED 95-12.

çalış- emek vermek, çaba göstermek “*Çün dost dosta kavuşdı yüz bin kelâm danışdı/Ümmeti için çalışdı oldur Resûl-ı Mutlak*” YED 134-13.

çalkan- sarsılmak, yerinde duramamak “Yir çalkandı turmadı bir dem karâr kılmadı/Yüce yüce tagları Hak çöksüler eyledi” YED 355-4.

çat- 1. bir araya getirmek, birbirine bağlamak “Yünus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar/Halka metâ'ların satar yüki güherdüz tuz degül” YED 166-6, 2. kaşları alnın ortasında birleştirmek “Gördün ki bir dervîş gelür yüz vur anun kademine/Senden şey'ullah idicek kaşun karagun çatmagıl” YED 159-4, 3. sağlamak, kurmak “Dîn ü îmân bünyâdı togrulıkle gerçeklik/Ol tamâm olmayıcak neyile dîn çatarsın” YED 248-2, 4. elde etmek, sahip olmak “Benüm gibi bâzîrgân kim sagıncıla bayır/Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'ın çatdum” YED 221-4.

çatla- çatlamak, yarılmak “Ol günde gök çatlayısar/İnsân niçe katlanısar” YED 272-3.

çek- 1. çekmek “Yünus'ıla balık beni çekdi deme yutdı bile/Zekeriyyâ'yıla kaçdum Nûh'ıla tûfândayıdum” YED 168-6, 2. dayanmak, katlanmak “Balı yağı n'ider bülbül din ana karşu gülsün gül/‘Âşık yükini şöyle bil ki çekmedi yüce taglar” YED 55-4.

çevril- dönmek, tekrar etmek, geri gelmek “Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem obrıla” YED 291-6.

çık- 1. bulunduğu yerden başka yere geçmek “Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın/Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönülün var senün” YED 147-2, 2. tırmanmak “Mûsî varur Tür'a çıkar anda varur nûra bakar/Dostdan gayrı zerre kadar bu gözlerüm görmez benüm” YED 170-4, 3. görünmek “Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr/Birininün arzûsı maksûd didâra benzer” YED 69-7, 4. yükselmek “Bir dem çıkar ‘Arş üzere bir dem iner tahte's-serâ/Bir dem sanasın katredür bir dem taşar ‘ummân olur” YED 49-4.

çıkâr- 1. soyunmak “Er tonını giyübeni togru yola gelmezise/Çıkarsun ol tonı yohsa noxsân irer tondan ana” YED 11-5, 2. çıkmasını sağlamak “Dervîşün eli uzun çıkarur münkir gözün/Şarka garba düp-düzün sunmadın iren gelsün” YED 239-7, 3. sağlamak, elde etmek YED “Gevherden bug çıkardı bugından gök yaratdı/Gök yüzünün bizegin çok yıldızlar eyledi” 355-2, 4. bulmak, ortaya koymak “Bu ne ‘acâyib ser-güzeş çıkardı bagrumuzda baş/Gözlerümden kanıla yaş aksa gerek şimden girü” YED 286-3.

çöz- düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak, çözmek “Günde iki kez çözerler başına akça dizerler/Agzuma emcek virdiler nefis kabzına düşdi gönül” YED 152-5.

çürü- çürümek “Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem obrıla/Ten çürüye toprak ola tozam hey dost diyü diyü” YED 291-6.

dağıl- 1. toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak “Çün nefis oldu havâle dağılduk degme yola/Tatlu oldu nevâle ol sen ü ben eyledi” YED 358-8, 2. dağılmak, yayılmak “Bir bakgıl saga sola tagılma degme yola/Kudret bâğından sana gör niçe âvâz gelür” YED 23-6, 3. gücünü kaybetmek, etkisini yitirmek “Ev içi ‘ışkıla toldı ulu kiçi ‘âşık oldu/ ânlarımız hayrân oldu tagıldı perîşânumuz” YED 118-3, 4. karışık duruma gelmek, düzeni bozulmak “‘Aklum yavı vardı besi tagıldı fikrüm kamusu/Boşaldum uş toldum velî neyile toldum bilmezem” YED 192-3.

dak- / **tak-** 1. tutturmak, iliştmek, geçirmek “Ne bucak var eliümde tekye kılam ben ana/‘Âşıklar hân mânını buşla boynuma dakdum” YED 221-3, 2. ad, lakap koymak “Adımı Yünus dakdum sırrum ‘âleme çakdum/Levh ü kalemden öndin dilde söylenen benem” YED 185-9.

dakın- bir nitelik veya durum almak “Dakındum şeyhlik adın kodum ma'şûk tâ'atın/Virdüm nefisün murâdın kanı Hakk'ıla bâzâr” YED 41-8.

daldur- / **taldur-** dalma işini yaptırmak, sokmak, batırmak “Tanla turup başun kaldur ellerünü suya daldur/Hem şeytânun boynunu ur hem nefis dahu ölse gerek” YED 136-2.

danış- istişare etmek “Çün dost dosta kavuşdı yüz bin kelâm danışdı/Ümmetiyçün çalışdı oldur Resûl-ı Mutlak” YED 134-13.

dat- / tat- 1. bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak, tatmak “Yûnus imdi söyle Hak'ı münkir dutar sana daki/Bişür kotar Hak hânını 'ârifler datsun duzumı” YED 349-10, 2. bütün nitelikleriyle yaşamak, anlamak, duymak, hissetmek “İş bu ecel şerbetini elbet dadıarsın/Dadışuna şek yokdur şimdi anı datdun tu” YED 18-9.

dayan- / tayan- 1. mec. değmek, varmak, ulaşmak “Yine yüzini gördüm yine yüregüm yandı/Dost senün 'ışkun odı yüregüme dayandı” YED 400-1, 2. bir yere yaslanmak, kendini dayamak “Sana erden 'asâ gerek bu yolda/Tayanursan 'asâya tayanasan” YED 279-8, 3. güvenmek, bir şeyden güç almak “Orucuna güvenme namâzuna tayanma/ümle tâ'at tak olur nâz u niyâz içinde” YED 302-13, 4. güç bir duruma katlanmak, sabretmek, tahammül etmek “Kul gibi Sırât'dan Âdem mi geçer/Yâ üzilür yâ tayanur ya uçar” YED 417-12.

deg- 1. ulaşmak, erişmek “Niçeler eydür Yûnus 'a kim kocaldun 'ışkı kogıl/İşk bize yinile degdi henüz dahi turvandadır” YED 65-7, 2. değerinde olmak, yakışmak “Kıymetin tuyarısan neye deger iş bu dem/Erenlerün ma'nîsin almaza satmayalar” YED 57-7.

değiş- değişmek “Eger dervîş isen dervîş cümle 'âlem sana biliş/Fuzüllüğü hulka degiş arada agyâr gerekmez” YED 111-4.

değşür- değiştirmek “İy Yûnus sen 'âşıkısan îmân biligin berk kuşan/Varlığın değşür yokluga cümle eksüklük sendedür” YED 44-8.

del- delik açmak, yarmak “Yimiş kurd kuş bunu keler niçelerün bagrın deler/Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatur” YED 74-3.

dep- çokça yürümek, çıkmak, gidip gelmek “Gerekse ilm-i dinde yüz bin kez minber depem/Gerekse şirk besleyem şirk ü gümândan fârig” YED 126-6.

depele- ezmek, öldürmek “Kudret kılıcın almış nefsün boynını çalmış/Nefsini depelemiş elleri kan içinde” YED 302-7.

depren- kımıldamak, hareket etmek “Çün ol yigit gördi maks dı bundan hâsıl olmaz, habâset tamarı deprendi.” YED 132-2.

depret- kımıldatmak, hareket ettirmek, sallamak YED “Benüm degül bu kelecı varlık senün Yûnus neci/Çün dilüme sensin kadîr sensüz lisân depretmeyem” 183-9.

deş- deşmek, delmek, yarmak, yarıp açmak “İşk şerbetinden içdüm on iki ırmak geçdüm/Denizler bendin deşdüm 'ummândan taşup geldüm” YED 181-7.

devşür- toplamak, derlemek, bir araya getirmek, biriktirmek “Yûnus miskîn gözler yolu divşür özün behey deli/Bu gülistânun bülbülü kimse gülin dirmeyendür” YED 99-8.

dın- ses vermek, kulak asmak, danışmak “Benüm gönüm 'aceb 'ışkdan usanmaz/Varur 'ışka düşer hiç bana tanmaz” YED 113-2.

di- 1. söylemek, demek “'Âşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmagın seve/Uçmak dahi tuzagımış mü'min cânların tutmaga” YED 1-4, 2. anlatmak “Çün kim adın oldı fülân hep dirliğün oldı yalan/Disün bize ma'nî bilen hakikatde mestür nedür” YED 56-3, 3. cevap vermek “Sordum anda var mıdur 'uşşâka bu bendden halâs/Didiler kim yok durur urgan ucın dilber tutar” YED 67-6, 4. çağırarak, ad vermek “Ayrık bana ben dimeyem kimesneye sen dimeyem/Ya kul ya sultân dimeyem kalsun işidenler tana” YED 7-3, 5. istemek “Allah eydür Âdem'e çün kim irdün bu deme/Bu dünyâda ne didün dilün neyi söyledi” YED 355-7, 6. zikretmek “Allah diyelüm dâim/Allah görelüm n'eyler/Yolda turalum kâ'im/Allah görelüm n'eyler” YED 71-1, 7. emretmek “Göge eytdi dön didi ay-gün yürisün didi/Suyı mu 'allak kodı üstinde yir eyledi” YED 355-3.

dik- koymak, kurmak, yapmak “*Başuma dikeler hece ne irte bilem ne gice/‘Âlemler ümidi hâce sana fermân olam birgün*” YED 241-5.

divşüril- bir araya getirilmek, toplanmak, derlenmek “*İsrâfil sûru ura yir yüzi divşürile/Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla*” YED 306-1.

diz- dizmek “*Günde iki kez çözerler başına akça dizerler/Agzuma emcek virdiler nefis kabzına düşdi gönül*” YED 152-5.

dol / tol- 1. dolu hâle gelmek, dolmak YED 35-7, 2. toplanmak, doluşmak YED 118-1, 3. vakit gelmek, süre dolmak YED 87-6, 4. eklenmek, yerleşmek “*Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk/Akduk denize tolduk taşduk el-hamdüli'llâh*” YED 292-7, 5. olmak, oluşmak “*Ezelî bünyâd urdı altı günde dünyâ toldu/İsrâfil'e buyurdu dem evliyâ demidür*” YED 85-2.

dolan- / tolan- 1. dönmek, dolaşmak, gezmek YED 77-4, 2. uzaklaşmak, ayrılmak “*Yoluna basaldan kadem varlıgumu kıldum ‘adem/Gözden tolanma dem-be-dem kim sensüz ben olamazam*” YED 189-3.

donan- kaplanmak, süslenmek, kuşanmak, donanmak “*Bu dünyâ bir gelindür yeşil kızıl donanmış/Kişi yeni geline bakubanı toyamaz*” YED 178-7.

dög- 1. vurmak, dayak atmak, dövmek YED 80-3, 2. toz hâline getirmek, ezmek, ufalamak “*Öter çakıldak dün gün öğüdür döger anı/Ol gün durur gün bu gün geçdi ‘ömür ziyâna*” YED 313-5.

dökil- / dökül- 1. akıtılmak, düşürülmek “*Bu harâbât iklimi anun melâmetdür tonı/Dökilür kanlar saçılır sad-hezarân başı yiter*” YED 67-2, 2. dağıtılmak, saçılmak YED 316-2.

dölen- huzura kavuşmak, sükûnet bulmak, yatışmak “*‘Âşık gönli dölenmez ma’sûkını bulmayınca/Karârı yok dünyâda pervâzi kuşa benzer*” YED 66-7.

dön- 1. dönmek “*Senün emrün ile döner felekler/Hem ayun güneşün devrânı sensin*” YED 282-2, 2. yönelmek “*Bir dem döner Cebrâil'e rahmet saçar her mahfile/Bir dem gelür güm-râh olur miskîn Yunus Hayrân ol*” YED 49-13, 3. bırakmak, vazgeçmek YED 356-19, 4. dönüşmek, başka bir duruma geçmek YED 134-12, 5. geri gelmek YED 16-1, 6. benzemek YED 66-3.

döndür- 1. dönüştürmek, değiştirmek, döndürmek YED 68-4, 2. çevirmek “*Yüz bin ceğâ kulsan bana/Senden yüzüm döndürmezem/ ânum dahı alurısan/Senden yüzüm döndürmezem*” YED 219-1.

döniş- yönelmek “*Kalam ben âmâlumıla her niçesi hâlumıla/Gide kavum güle güle evden yana dönişicek*” YED 127-5.

döşe- bir tabanı kaplamak, sermek, açmak, yaymak, döşemek “*Düz döşedüm bu yirleri çöksü urdum bu tagları/Sayvân eyledüm gökleri girü tutup duran benem*” YED 193-4.

döy- dayanmak, katlanmak, tahammül etmek “*‘İşka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum/Yunus senün iş bu sözün ‘âlemlere destân ola*” YED 4-8.

dur- / tur- 1. durmak, sabit kalmak “*Dursam senünle dururam baksam senünle bakaram/Her kancaru kim yürürem gönüm yöni senden yana*” YED 8-4, 2. beklemek “*Evvelki kapusunda bir kişi durur anda/Sana eydür teslîm ol gel miskînlik bulasın*” YED 242-7, 3. kalkmak, uyanmak, uyanık kalmak YED 88-1, 4. yaşamak, ikamet etmek YED 174-1, 5. vazgeçmek “*Gel imdi tur bu fâniden mahrûm kalmadın bâkîden/Tâ‘at kılup bu dünyeden kullar nasib almak gerek*” YED 137-4.

durgur- durdurmak, bir araya getirmek “*Topragı kadarladı sûreti hat bağladı/Durgurdi dört âleti adın insân eyledi*” YED 358-3.

dut- / **tut-** **1.** benimsemek YED 145-4, **2.** farz etmek, saymak YED 180-5, **3.** ele geçirmek, yakalamak YED 302-5, **4.** sarmak, kaplamak “*Başdan ayaga degin Hak nûri seni dutmuş/Hak'dan ayru ne vardur kalma gümân içinde*” YED 302-11, **5.** yerine geçmek “*İşkî hiç bir nesneye mesel bağlasam olmaz/Dünyâ vü âhiretde ne dutusar 'ışk yirin*” YED 254-5, **6.** yapmak, yerine getirmek YED 146-6, **7.** çevirmek, döndürmek YED 9-8, **8.** herhangi bir durumda bulundurmamak “*Yil ile toprağı kıldı mu'allak/Su içinde odı dutdı selâmet*” YED 19-3, **9.** bilmek, mesul tutmak YED 180-3, **10.** bellemek, belirlemek “*ânum ben andan bunda ezeli 'âşık geldüm/İşkî kılavuz tutdum 'ışka ulaşup geldüm*” YED 181-1.

dutın- / **dutun-** bağlanmak, kendi üzerine koymak, kullanmak, edinmek “*Dürlü dürlü imâret köşk ü sarây yapan ol/Kara nikâb dutunmuş girmiş külhân içinde*” YED 302-10.

dutul- / **dutıl-** / **tutul-** / **tutul-** **1.** işitilmek, uygulanmak “*Dutulmaz oldı Peygamber hadîsi/Halâyık cümle Hak'dan utlu oldı*” YED 387-8, **2.** yakalanmak, avlanmak YED 196-3, **3.** tutulmak YED 92-4, **4.** alıkonmak YED 1-11, **5.** -ay ve güneş- tutulma olayına uğramak “*Yüzünden gün tutulur ay togmaya utanur/Gören heybete kalur Yûsuf-ı Ken'an mısın*” YED 257-4.

duy- / **tuy-** **1.** işitmek, duymak YED 356-23, **2.** dokunma, koklama vb. duyularla algılamak, hissetmek YED 253-7, **3.** anlamak “*Ol nefis kim câna uyar ma'nîden sanma duyar/Her dem ana uymayan bil 'inâyet içinde*” YED 295-4, **4.** farkına varmak YED 105-1, **5.** öğrenmek, haber almak YED 28-5.

düken- / **tüken-** **1.** bitmek, sona ermek, kalmamak, tükenmek YED 301-11, **2.** söyleyecek sözü kalmamak “*Bu işler tamâm olıcak halvet olur ma 'şukıla/Ma 'şuk yüzün gören kişi gerek yana vü dükene*” YED 294-4.

düket- kullanarak harcayarak yok etmek, bitirmek, tüketmek “*Her gâh ki nefes gelür ol kîsenden eksilür/Çün kîse ortalandı sen anı düketdün tut*” YED 18-8.

düril- dolmak “*Ecel irer kurur baş tiz dükenür uzun yaş/Düp düz olur tag utaş gök dürilür yir gider*” YED 35-5.

düriş- / **dürüş-** **1.** çalışmak, çabalamak, gayret etmek “*Nûh oldum Tûfân için çok dürişdim dîn için/Dînüme dönmeyeni suya gark idüp geldüm*” YED 191-7, **2.** karşı karşıya gelmek, mücadele etmek, çarpışmak, savaşmak “*Aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürişdi/Helâl harâm karışdı assı-ziyân olısar*” YED 60-5.

düş- **1.** yere serilmek, devrilmek “*Yûnus esriyüben düşdi susakda/Çagırur Tapdug'ına 'âr gerekmez*” YED 101-7, **2.** girmek YED 2-8, **3.** itibarını kaybetmek, düşkünleşmek YED 118-7, **4.** yakışmak, uygun düşmek YED 382-4.

düşür- düşürmek “*Topraga çün düşürdiler/El topraga üşürdiler*” YED 184-9.

düt- / **tüt-** **1.** duman veya buhar çıkarmak YED 9-3, **2.** kokmak, tütmek “*Nefesinden müşkile 'anber düte/Budagından il ü şâr yimişlene*” YED 324-2, **3.** içmek, içine çekmek YED 147-6.

düz- **1.** nazmetmek, yazmak, koşmak, destan tanzim etmek “*Âlimler kitâb düzer karayı aka yazar/Gönüllerde yazılır bu kitâbun sûresi*” YED 378-7, **2.** akort etmek “*Yine merg-zâr oldı uş yine gül-zâr oldı/Ter nağme düzer oldı mûsikîde sâz ile*” YED 335-2, **3.** hazırlamak “*Dost bana gelsün dimiş benim kaydımı yimiş/İş bu yüzüm karasın teberrükler düzerem*” YED 171-10.

düzil- / **düzül-** **1.** yapılmak, hazırlanmak “*Dervîşlik didükleri dilde haber degüldür/Hak ile Hak olana anda menzil düzile*” YED 335-10, **2.** dizilmek, sıralanmak “*Şâdılgıla geldüm iş bu 'âleme toldum/Mürvetlere düzüldüm kodılar iş bu düşde*” YED 301-5.

eg- eğmek “*N'ola Yûnus sevdiyise çokdur Hakk'ı seviciler/Sevenleri gördiyidi anun için boynın eger*” YED 77-8.

egle- 1. oyalamak “*Pâyânlu devr-i zamân çok egledi Yûnus'ı/Pâyânsuz devre irdi devrânı yağmâya virdük*” YED 143-9, 2. teselli etmek, avutmak “*N'idem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre/Oldum ilümden âvâre beni bunda egler misin*” YED 270-2.

eglen- oyalanmak, beklemek, vakit geçirmek “*Nâ-gehân cânân ilinden irdi bu cânâ haber/Bu harâbât ikliminde eglenme yûri kıl sefer*” YED 67-1.

ek- bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek, ekmek “*Dünyâdan gönlünü çeke eli ile arpa eke/Unna yarı kül kata güneşde kurutmak gerek*” YED 140-4.

eksil- 1. azalmak YED 18-8, 2. bitmek, tükenmek “*Evvel ay niçe dogdıysa ayruk dolanmadı hergiz/Eksilmedi 'ömri anun her kime kim kıldı nazar*” YED 77-4.

erdir- ermesini sağlamak, ulaştırmak, eriştirmek “*Geç bu uzun endişeden/Erdire nefsin uşadan*” YED 314-5.

eri- 1. erimek, sıvı duruma gelmek “*Eridi karlı taglar zerre zerre/Deniz 'ummân olupdur 'ışk elinden*” YED 245-4, 2. *mec.* yok olmak, bitmek, tükenmek “*Hak bir gevher yaratdı kendünün kudretinden/Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden*” YED 249-1.

erit- erimesini sağlamak, erimesine yol açmak, *mec.* yok etmek “*Işkun odı düşdi cânâ eritdi yürek yağını/Kesdi hevâsetün kökin oda yandurdu bâgını*” YED 376-1.

es- esmek “*Seher eser rahmet yili/Tanla seher vaktinde tur*” YED 88-4.

esenle- vedalaşmak, esenlik, sağlık dilemek “*İşde ecel sana geldüm/Esenledüm dünyâm seni*” YED 413-1.

esil- eksilmek, dökülmek “*Esilmiş incü dişleri dökilmiş saru saçları/Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlığın almış yatur*” YED 74-5.

esirge- 1. acımak “*Beni arı uyular meşhedüme koyalar/Kâfirler esirgeye baka hâlüm üstine*” YED 340-3, 2. şefkat göstermek, korumak YED 16-5.

esri- 1. aklını kaybetmek, delirmek “*Görmedin delü oldum yanıldum günâh kıldum/Ussum 'aklum aldurdum esridüm ayılmazın*” YED 256-4, 2. coşup kendinden geçmek “*Çün ezelden Yûnus senün 'ışkıla esridi cânun/Dergâhına her dem anun vâlih ü hayrân kala dur*” YED 59-6, 3. mest olmak, sarhoş olmak YED 106-8.

esrit- sarhoş etmek, aklını başından almak “*Esritdi 'ışka düşürdi ben hamıdum 'ışk bişürdi/'Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum*” YED 208-3.

eş- 1. kazmak “*Çün cenâzeden şeşdiler/Üstüme toprak eşdiler/Hep koyubanı kaçdılar/Allâh sana sundum elüm*” YED 184-11, 2. hızla koşmak, koşturmak, at koşturmak “*Oğlanum sen insansın, hayvan-ile musâhib olmagıl, gel yahşî at bin, yahşî yigitler-ile eş yort didi.*” YED 292-5.

eydür- meylettirmek, çevirmek “*Gönlüm bana eydürdi seni severem dirdi/Gönlüm seni sevdiği dosta irinceyimiş*” YED 124-5.

eyerlen- atın sırtına konulan nesnenin oturtulması, eyer vurulmak “*Beri gel barışalum yadısan bilişelüm/Atumuz eyerlendi eşdük el-hamdüli'llâh*” YED 292-5.

eyit- 1. söylemek, demek YED 57-2, 2. cevap vermek “*Âlimlere sordum nedür dermân günâhlu derdüme/Anlar dahı eyitdiler dermân ana yine Çalap*” YED 16-2, 3. seslenmek “*Hak Mûsâ'ya eyitdi unuttun emâneti/Ol nidâya cânını Mûsâ nisâr eyledi*” YED 356-17, 4. sözünü geçirmek “*Niçe eyitdüm gönlüme var sabır eyle dek otur/Şol dem dahı bed-ter olur öğüdümi almaz bentüm*” YED 214-8, 5. buyurmak “*Sen eyitdün iy pâdişâh Yehdi'l-lâhu limen yeşâ/Şerikün yok senin i şâh suçlu kimdür 'azâb nedür*” YED 89-2.

ez- mec. yenmek, sindirmek “Çün kibrün boynını ezdün hırs evini bile bozdun/Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş” YED 121-8.

fısılda- başkalarının duyamayacağı kadar alçak sesle konuşmak “Gözsüze fısıldadum sagır sözüm iştmiş/Dilsüz çağırıp söyler dilümdeki sözümü” YED 407-9.

geç- 1. zaman geçmek, ilerlemek YED 55-2, 2. geride bırakmak, aşmak YED 181-7, 3. (-e) bir yerden başka bir yere gitmek YED 2-7, 4. (-den) bir yerin yakınından veya içinden geçmek YED 67-4, 5. (-den) bir yerden girip diğer yandan çıkmak “Kahır erenler atıdur gayret dahı hil'atıdur/Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan” YED 66-6, 6. (-den) bırakmak, vazgeçmek YED 39-4, 7. katılmak “Böyl' uzamak ne ma'nîdür çünki bu dünyâ fânîdür/Bu fuzûlluk nişânıdur gel beri miskînlige geç” YED 21-2.

geçür- 1. tamamlamak, zaman geçirmek “Âdem midür 'ömrini kullıkda geçürmez/'Ârif midür ol anlamaya sūd u ziyânı” YED 357-2, 2. geçirmek YED 66-6, 3. bağışlamak YED 41-9.

gedil- eksilmek, azalmak “Bulut gölge kılmayısar benüm ayum ışığına/Hem gedilmez toluluğu nûri gökden yire dogar” YED 77-2.

gel- 1. gelmek YED 2-8, 2. haydi anlamında bir seslenme, bir işi birlikte yapmak için çağrıda bulunma YED 251-1, 3. belirlemek YED 23-1, 4. zaman geçmek “Bir dem gelür Mûsâ olur yüz bin münâcâtlar kılır/Bir dem girer kibr evine Firavn'ıla Hâmân olur” YED 49-11, 5. dönmek YED 103-3, 6. ulaşmak YED 20-3, 7. dönüşmek YED 73-1, 8. başına gelmek, kötü bir duruma uğramak YED 17-7, 9. katılmak, iştirak etmek YED 38-3, 10. görünmek “Aklum bu yola gitti beni benden iletirdi/Yûnus'un yüki yitdi bilmeyene az gelür” YED 23-8, 11. akmak, çıkmak YED 356-10, 12. kaynaklanmak, olmak YED 42-1.

ger- germek “Yir benümdür gök benümdür 'Arş benüm/Gör niçesi germişem sayvânımı” YED 389-7.

gerek- lazım olmak, işe yaramak “Evvel dirdi gönlüm bana/Atlar tonlar gerek bana” YED 98-5.

geril- gergin duruma gelmek, çekilmek, germe işi yapılmak “Yûnus yaragun eyle yol korhulu key anla/Gökren katran denizi kaldan Sırât gerile” YED 306-6.

getür- 1. gelmesini sağlamak, getirmek YED 9-4, 2. ulaştırmak, iletmek, bildirmek, söylemek YED 17-5, 3. sağlamak, temin etmek YED 138-4, 4. sebep olmak, ortaya çıkarmak “Evvel yir-gök yogıdı varıdı 'ışk bünyâdı/'İşk ezelden kadîmdür 'ışk getürdi ne varın” YED 254-3, 5. hissettirmek, yaşatmak, uğratmak YED 328-3.

gey- / giy- 1. bir şeyi vücuduna geçirmek, giyinmek YED 16-7, 2. bürünmek “Egerçi küfr tonını geydi sûret/Gönül cânı görür imân içinde” YED 332-5.

geydür- / giydür- giyinmesini sağlamak, giydirmek “Ne bir acını toyurdum ne bir gönüleک giyürdüm/Ne bir gönüle girdüm yâ bana niçe itsün dimiş” YED 122-8.

gez- 1. gezmek, dolaşmak YED 82-1, 2. bulunmak “Ne bakarsın taş kapuda gir içerü neler gezer/Tama' oturmuş dâimâ saf bağlanmış fitne düzer” YED 83-1.

gider- gidermek, kurtarmak, yok etmek, ortadan kaldırmak “Yûnus imdi söyle Hakk'ı Allah oldı sana sâkî/Gider gönüldeki şeki elündeki menkûr nedür” YED 56-12.

gir- 1. girmek, (-e) dışarıdan içeriye geçmek “Varlıgın yağmâya virdi irdi ma'nâ-yı Resûl/Ol kapudan gir içerü yüri var kıl a hazer” YED 67-8, 2. gitmek YED 49-10, 3. koyulmak YED 79-4, 4. dâhil olmak, katılmak YED 227-4, 5. bürünmek, giyinmek YED 403-4.

git- 1. gitmek, (-e) bir yere doğru yönelmek YED 1-11, 2. uzaklaşmak, ayrılmak YED 80-4, 3. kaybolmak YED 398-3, 4. ölmek “Zamân geçdi devir döndi/Salâdur kudse gidelüm/Bu cihâna gelen gitdi/Salâdur kudse gidelüm” YED 218-1, 5. ulaşmak YED 12-3, 6. bitmek, sona

ermek “*Gitdi bu kış zulmeti geldi bahâr yaz ile/Yeni nebâtlar bitdi mevc urdı hep nâz ile*” YED 335-1, **7.** koyulmak, girmek YED 71-13, **8.** yürümek, yol almak YED 39-6.

gizle- gizlemek, saklamak “*Hırcam tâcum gözlerem fâsîd işler işlerem/Her yanumdan gizlerem bin bir fâsîd iş benim*” YED 225-5.

göç- **1.** yerleşmek amacıyla yurt değiştirmek YED 1-10, **2.** ölmek “*Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer/Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez*” YED 103-4.

gönder- göndermek “*Agaç ata bindüreler sinden yana göndereler/Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola*” YED 6-6.

gönen- refaha kavuşmak, sevinmek, mutlu olmak “*Gönüle gireni gönendi dirler/Gönüle sen de gir kim gönenesin*” YED 279-14.

gönül- yönelmek, yola koyulmak, yüzünü döndürmek “*Bu yokluk yolına bugün bize yoldaş olan kimdür/İlümüze gönülelüm sorun kardaş olan kimdür*” YED 30-1.

gör- **1.** görmek YED 4-3, **2.** şahit olmak “*Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler/‘İşk şarâbın içen cânlar uymaz göçmege konmaga*” YED 1-10, **3.** anlamak, bilmek, kavramak, sezmek YED 23-6, **4.** gezmek, dolaşmak YED 67-4, **5.** rast gelmek, karşılaşmak, tesadüf etmek YED 302-16, **6.** bulmak YED 95-4, **7.** ibret almak *Görün bi'llâhi şu halkı/İstemezler güzel Hakk'ı/Yâ n'eylerler mâli mülki/Allah sevgüsü var iken*” YED 238-3, **8.** dikkatle incelemek, bakmak YED 44-1, **9.** değerlendirmek YED 37-2.

görin- / görün- **1.** görünmek YED 107-2, **2.** belirlemek, gözükmek YED 132-9, **3.** benzemek, görünüşünde olmak “*Sensüz iki cihân benim zindân görünür gözüme/Senün ‘ışkunla bilişen gerek hâssü'l-hâsdan ola*” YED 4-4.

götür- **1.** yüklenmek, taşımak YED 147-3, **2.** yukarı kaldırmak YED 122-6, **3.** yok etmek, ayırmak, uzaklaştırmak “*İşk yağmuru tamlası gönül göginden tamar/Sevgü yili götürür yağmuru ayaz ile*” YED 335-19, **4.** çevirmek, döndürmek YED 327-8.

göyün- / göyün- / göyne- **1.** içi yanmak, acımak, kederlenmek YED 16-8, **2.** olmak, olgunlaşmak “*Taşum göyner içüm ham dirliğüm budur müdâm/Yol varmadum bir kadem ‘Arş'dan virürem haber*” YED 41-5.

göyündür- / göyündür- yakmak “*Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı/Güreşüp basamadum göyündürdi özümü*” YED 407-7.

gözet- **1.** göz önünde bulundurmak, dikkate almak YED 60-2, **2.** beklemek, ummak YED 143-2, **3.** bakmak, dikkat etmek “*Eyâ gâfil aç gözünü gönlün yavlak uzatmagıl/Bakgil kendü dirliğüne kimse ‘aybın gözetmegil*” YED 159-1.

gözle- **1.** gözlemek YED 302-16, **2.** dikkate almak, gözetmek “*Dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez/Bu halk öğüt işitmezne sarp zamân olısar*” YED 255-5.

gül- **1.** gülmek YED 55-4, **2.** sevinmek “*Ma'lûmdur ahî yol eri Mevlâ'yiçün n'itdikleri/Mihnet içinde her biri miskîn olup gülmediler*” YED 40-2, **3.** alay etmek “*Ko gülen gülsün hak bizüm olsun/Gâfil ne bilür Hakk'ı sever var*” YED 79-2.

güldür- gülmesini sağlamak, mutlu etmek “*Hem elüm alup kaldurur şâd idübeni güldürür/Gönlüme rahmet toldurur eri Hak'ı bildürmege*” YED 329-6.

gümüşlen- gümüş gibi parıldamak “*Her kime kim dervîşlik bağışlana/Kalbı gide pâk ola gümüşlene*” YED 324-1.

güreş- güreşmek “*Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı/Güreşüp basamadum göyündürdi özümü*” YED 407-7.

güt- / güy- / göy- beklemek “*Bir niçeler turmuşlar dün-gün nevbet önerler/Bir niçeler göyemezler önürdürler rindâne*” YED 313-7.

güven- güvenmek “*Orucuna güvenme namâzuna tayanma/Cümle tâ‘at tak olur nâz u niyâz içinde*” YED 302-13.

ılı- hafif ısınmak, soğukla sıcak arası bir hâle girmek “*Urdılar suyum ılıdı/Kavum kardaş cümle geldi/Esen kalsun kavum kardaş/Allâh sana sundum elüm*” YED 184-4.

ır- 1. ayrılmak, uzaklaşmak YED 39-4, 2. oynatmak, hareket ettirmek “*Ganî ebbâr ‘ışk erine bin Hamza‘ca kuvvet virür/Tagları yirinden ırar yol eyler dosta gitmege*” YED 1-5.

ismarla- / **ismarla-** 1. emanet etmek “*Konşıyla gönülleri ismarladı Hak Resûl'e/Mi‘râc gicesi dostula bu kelecı oldu daki*” YED 366-8, 2. sipariş etmek YED 407-3.

iç- 1. içmek YED 54-8, 2. içki kullanmak “*Kim ne bile ne kuşam ben şol ay yüze tutaşam ben/Ezelîden serhoşam ben içmişem ayagum anda*” YED 310-5.

içür- içirmek “*Bugün sohbet bizüm oldu bize bizüm diyen gelsün/İçürdi ‘ışk bize şehdin nûş eyleyüp yudan gelsün*” YED 230-1.

idin- edinmek, kendini bir şeye sahip kılmak, almak “*Abdü'r-rezzâk ol dervîş yoldaş idindi beni/Hallâc-ı Mansûr'ıla dâra asılan benem*” YED 185-7.

ilet- / **yilt-** 1. götürmek, ulaştırmak, göndermek “*İletdi yatagina vü tahtına/Sevindürdi tâli‘i vü bahtına*” YED 155-7, 2. geçirmek, aklını başından almak, vazgeçirmek “*Aklum bu yola gitdi beni benden iletđi/Yûnus'un yûki yitdi bilmeyene az gelür*” YED 23-8.

in- 1. inmek YED 21-5, 2. bir binek hayvanından yere basmak YED 369-3, 3. bir yere gitmek, varmak YED 201-7, 4. bir yeri kaplamak “*Kırk beşinde sûret döner kara sakala ak iner/Bakup şeybetin göricek yoldurmaga düşdi gönül*” YED 152-10, 5. suya girmek “*Bu bir genc-i nihândur n'ister sofilar bunda/Niçe ördek niçe kaz hoş iner gölümüze*” YED 319-5.

inan- 1. inanmak “*Yoldan haber sorarlar eydürem inanurlar/Kalbüm sâfi sanurlar vay ne düşvâr iş benüm*” YED 225-6, 2. iman etmek YED 279-10, 3. kanmak, aldanmak “*Dünyâyı inanursın rızka benümdür dırsın/Niçün yalan söylersin çün hiç didüğün olmaz*” YED 103-2.

incit- incitmek, kırmak, üzme “*Pes incitme zinhâr gönülleri/İçünü taşun bigi tutgıl arı*” YED 96-6.

indir- / **indür-** 1. indirmek YED 6-6, 2. bir binek hayvanından aşağıya almak “*Ferîşteler geldiler Burâk'dan indürdiler/Na'lini döndürdiler ol dem yürüdi yayak*” YED 134-11, 3. eğmek YED 220-2.

inile- inlemek, sızlanmak “*Eyyûb'ıla derde esîr iniledüm çekdüm cezâ/Belkîs'ıla taht üzere mühr-i Süleymân'dayıdum*” YED 168-5.

inilet- inletmek, sızlatmak “*Kimine derd virür asla iniletmez/Kiminün dünyâda derdin bol eyler*” YED 95-8.

ir- 1. dokunmak, değmek, erişmek “*Bâkî suyun içmiş iken belürmez ölüm çeşnisi/Niçe zevâl ire bana sevmegile varurısam*” YED 190-4, 2. ulaşmak, varmak YED 325-2, 3. kutsal bir aşamaya erişmek, ileri bir dereceyi bulmak “*Kime kim öğüt virdüm ol Hakk'a irdi gördüm/Bana benüm öğüdüm hiç eylemedi eser*” YED 41-7, 4. vâkıf olmak, bilmek, nâil olmak, farkında olmak “*Degmeler bu sırra irmezler ledünnîdür ‘azîz/Hızr'ı koyup yolda ben kerrûbıla gerdân olam*” YED 201-19, 5. kavuşmak YED 75-3, 6. vakti gelmek YED 35-5.

irdür- / **irgür-** ermesini sağlamak, ermesine yol açmak, dönüştürmek, ulaştırmak, kavuşturmak “*Yâ elüm al kaldur beni/Yâ asluna irdür beni/Çok aglatdun güldür beni/Gel gör beni ‘ışk n'eyledi*” YED 404-8.

iriş- 1. ulaşmak, bir yere varmak, erişmek YED 71-5, 2. uğraşmak, münakaşa etmek “*Bu semâ‘a girmeyen sonına peşmân olur/İrişür bizümile ser-te-ser düşmân olur*” YED 58-1.

irkil- birikmek, toplanmak, bir araya gelmek “*Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk/Akduk denize tolduk taşduk el-hamdüli'llâh*” YED 292-7.

iste- aramak, araştırmak “*Kimün ki renci varısa derdine dermân istesün/Kesdi benüm bu rencümü dermân oldu bu derd bana*” YED 10-2.

istet- talep ettirmek “*Ne dirisen sen di bana koma beni benden yana/Benüm hâcetüm bu sana bana beni istetmeyem*” YED 183-6.

işit- 1. işitmek, duymak YED 3-8, 2. dinlemek, dikkate almak “*Niçe kim öğütledüm işitmedi/Sözüm ana hergiz es er itmedi*” YED 60-2, 3. öğrenmek “*Ya bildüğünü eyit ya bir bilürden işit/Teslîmlik ucını tut sözi uzatmayalar*” YED 57-2, 4. haber almak YED 353-9.

işle- 1. yapmak YED 140-8, 2. çalışmak YED 185-8, 3. etkilemek, tesir etmek “*Şöyle delü olmuşam bilmezün dünden günü/Yüregümde işledi 'ışk okınun yaresi*” YED 378-10.

işlen- işlenmek “*Yapragı dertlüyiçün dermân ola/Gölgesinde çok kademler işlene*” YED 324-3.

işlet- yaptırmak “*Nazar gitti tama' kopdı nazar yirin tama' tutdı/Basduk yirde fitne bitdi işletdi yine nefsanî*” YED 412-9.

izle- arkasından gitmek, takip etmek, izinde yürümek “*Yünus bir haber virür işidenler şâd olur/Gence ugrasam diyen izlesün eren izin*” YED 247-6.

kaç- 1. kaçmak “*Gök perdelerin açalar eyü yavuzdan seçeler/Ol dem kancaru kaçalar baş kurtarası yir gerek*” YED 138-3, 2. korkup çekinmek, sakınmak YED 97-3, 3. geri durmak, kaçınmak YED 337-5, 4. koşmak YED 184-11.

kadarla- dizmek, düzenlemek “*Topragı kadarladı sûreti hat bağladı/Durgurdı dört âleti adın insân eyledi*” YED 358-3.

kak- kalkmak, ayağa dikilmek “*Kadem bir taşa basdı taş kopdı bile vardı/Kak yâ mübârek didi şöyle kaldı mu'allak*” YED 134-5

kakı- kızmak, öfkelenmek “*Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan/Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri*” YED 403-3.

kakıl- vurulmak, itilmek, tepilmek “*Bir öküz bogazladum kakıldum sere kodum/Öküz ıssı geldi eydür bogazladun kazımı*” YED 407-10.

kal- 1. durmak, beklemek YED 20-5, 2. vakit geçirmek YED 17-2, 3. geride kalmak, bulunmak YED 61-8, 4. yaşamak YED 218-2, 5. olduğu yerde durmak, olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek YED 24-1, 6. bir şeyle kaplanmak, bulanmak “*Ben fesâd içinde kaldum Yünus eydür artdı derdüm/Sine varıcağız kabrüm dar olursa n'ideyin ben*” YED 274-5.

kaldur- 1. kaldırmak YED 136-2, 2. açmak YED 134-9, 3. toparlamak, zor bir durumdan kurtarmak “*Düşmiş idük ol kaldurdu birliğin bize bildürdi/İçümüze 'ışk toldurdu dürüst oldu imânumuz*” YED 118-7.

kalk- (-den) kalkmak, doğrulmak “*Yünus'ı öğütlerler kalk kervân göçdi dirler/Ben menzile irişdüm kervân kayusu degül*” YED 165-13.

kan- 1. yönelmek, inanmak “*Ölmez vuslat meyin içen ma'siyyet denizin geçen/Meyhânedan 'azim idüp mescidlere kanmaz mısın*” YED 267-5, 2. bir gereksinimi, isteği yeteri kadar karşılamış olmak, doymak “*Denizler olsa bir kadeh susalıgum kanmaz benüm/İnildümi yenemezem gözüüm yaşı dinmez benüm*” YED 226-1.

kanatlan- 1. kanatları oluşmak “*Kurıydük yaş olduk ayagıduk baş olduk/Kanatlanduk kuş olduk uçduk el-hamdüli'llâh*” YED 292-3, 2. çok sevinmek “*Kesildi nefş başı öldi fisk u fesâd işler kaldı/Hak'dan bana nazar oldu kanatlandum uçar oldum*” YED 208-5.

kap- 1. birdenbire yakalamak, kapmak YED 27-3, 2. kaplamak, sarmak “*Müşâhade kapar anı hem bî-karâr olur cânı/Her dem da'vîsüzdür ma'nî bi-dirîg u râhat olur*” YED 45-4.

kapıl- kapılmak, cezbedilmek “*Bunda el-ayak öpilür görenün cânı kapılır/Garîb müsâfir yapılır zavve vü mescid-hânedin*” YED 265-4.

kar- karıştırmak, katmak “*Alur yigidiün âlâsın dîvâne ider anasın/Gelinlerün el kınasın topraklara karar ölüm*” YED 198-7.

karar- kederlenmek, sıkılmak “*İşkî var gönül yanar yumşanur muma döner/Taş gönüller kararış sarp-katı kışa benzer*” YED 66-3.

karı- yaşlanmak “*Ağaç karır devrân döner kuş budaga bir kez konar/Dahî sana kuş konmamış ne gügercin ne hod duraç*” YED 21-4.

karıl- karışmak “*Âlet ü hareket kamu senündür/Anunçün işüne kimse karılmaz*” YED 107-6.

karış- birbirinin içine girmek “*Teferrüc eyleyü vardum sabâhın sinleri gördüm/Karışmış kara topraga şu nâzûk tenleri gördüm*” YED 207-1.

kat- 1. eklemek YED 18-3, 2. karıştırmak YED 57-5, 3. değdirmek, temas etmek “*Kimi boyun burup yatmış tenini topraga katmış/Anasına küsüp gitmiş boyun buranları gördüm*” YED 207-7, 4. bir araya getirmek “*Sekiz Uçmagun Hürîsi gelürise bir araya/Sana ümmet olmayanı ben anlara katmayayum*” YED 215-4.

katlan- 1. beklemek “*Bu gönlümdeki râzumu sığrınmazam size direm/Âşıklar nice katlana 'ışk metâ'ın satmayınca*” YED 325-6, 2. katlanmak, dayanmak, tahammül etmek YED 36-7.

kavuş- kavuşmak “*Sevindi vü gönli içi toldı nûr/Sanasın ki uçmaga kavuşdı hûr*” YED 134-13.

kavuşdur- / **kavşur-** kavuşturmak “*Şeyhüm görem baş indürem el kavşuram karşı turam/Kendümi direm divşürem dost iline göndermege*” YED 329-3.

kayık- / **kaykı-** 1. kaymak, temayül göstermek, meyletmek “*Bir dem gönüle kayıkum ol gizlü varaka bakdum/Uş sırrumu halka çakdum bir pâyânsuz 'ummânımış*” YED 121-4, 2. dönmek, sapmak YED 237-4.

kayır- / **kayur-** 1. sakınmak, çekinmek “*Yort iy gönül sen bir zamân âsûde fâriğ hoş yûri/Korkma kayırma kimseden gussa vü gamdan boş yûri*” YED 403-1, 2. ilgilenmek, önem vermek YED 317-8.

kayna- 1. kaynamak YED 21-5, 2. yerinde duramamak, coşmak, heyecanlanmak “*İşksuzlara göynür özüm anunçün fâş olur râzum/Göricegiz 'âşıkları kaynar içüm taşum benüm*” YED 204-2.

kaynat- 1. kaynatmak “*Kerpiç koydum kazgana poyrazıla kaynatdum/Nedür diyü sorana bandum virdüm özini*” YED 407-2, 2. dalgalandırmak, çalkantılı duruma getirmek “*Bir zerre 'ışkun odı kaynadur denizleri/Düşdüm 'ışkun odına tutuşuban yandum ben*” YED 280-2, 3. yerinde duramaz hâle getirmek, heyecanlandırmak “*İşkdur kudret körügi kaynadur 'âşıkları/Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer*” YED 66-6.

kaz- kazmak, eşip çıkarmak “*Yüz bin Ferhâd küling almış kazar taglar bünyâdını/Kayalar kesüp yol eyler Âb-ı Hayât akıtмага*” YED 1-6.

kazan- kazanmak “*Dürîş kazan yi-yidür bir gönül ele getir/Yüz Ka'be'den yigrekdür bir gönül ziyâreti*” YED 380-4.

kes- 1. kesmek YED 226-4, 2. bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek “*Ol Kâdir-i Kün feyekûn lutf idici Sübhân benem/Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem*” YED 211-1, 3.

son vermek, gidermek, bitirmek “*Kimün ki renci varısa derdine dermân istesün/Kesdi benüm bu rencümü dermân oldu bu derd bana*” YED 10-2, **4.** kesici bir araçla yaralamak YED 353-2, **5.** ayırmak, koparmak, uzaklaştırmak YED 155-3.

kesil- kesilmek, koparılmak “*Kesildi nefş başı öldi fisk u fesâd işler kaldı/Hak'dan bana nazar oldu kanatlandum uçar oldum*” YED 208-5.

kıgrıl- çağırılmak “*İyân ola cümle iş kurtılmaya yâd-biliş/Gel fülân ibn-i fülân her bir kula kıgrıla*” YED 306-3.

kır- öldürmek, yok etmek “*Kırdum bu nefşün çerisin bir itdüm burc u bârûsın/Pâk eyledüm içerüsün mülketini yuyan benem*” YED 187-3.

kırıl- bir veya birçok parçaya ayrılmak “*Taglar yirinden ırıla heybetinden gök yarıla/Yılduzlar bağı kırıla düşe yire perrân ola*” YED 9-6.

kışla- **1.** kış olmak “*Yaylalar yaylamaz olmuş kışlalar kışlamaz olmuş/Bar dutmuş söylemez olmuş agızda dilleri gördüm*” YED 207-4, **2.** kışı bir yerde geçirmek YED 292-6.

kıy- acımadan vermek, esirgememek, feda etmek “*Ârif cân virür tuymaz yalancı mâla kıymaz/Yalanıla gerçeği berâber tutmayalar*” YED 57-6.

kız- **1.** sıcaklığı çok artmak, yakmak, ısınmak, yanmak, kızarmak “*Bir gün sana zevâl ire yüce kaddün ine yire/Budakların oda gire kaynaya kazan kıza saç*” YED 21-5, **2.** kızmak, öfkelenmek YED 83-3.

ko- / koy- **1.** bırakmak, koymak YED 321-4, **2.** çıkarmak, soymak YED 353-8, **3.** yerleştirmek “*Seni gördüm güneş gibi cennet bana zindân gibi/ cennet'üne zâhidün ko Uçmak'da arzûm yok durur*” YED 52-6, **4.** vazgeçmek, terk etmek “*Yûnus'a çün kocaldun 'ışkı kogıl/Rûzîgâr ugramaz 'ışka 'ışkun ne ay u yılı var*” YED 32-7, **5.** ertelemek, sarkıtmak “*Aşıkısan didârına koma bugünü yarına/Girenler 'ışk bâzârına kendözinden bizâr olur*” YED 93-3, **6.** kaybetmek, yitirmek “*Ulu-kıçı aqlamışlar server yigitler komışlar/Baş ucında yay sımışlar kırıluban oklar yatur*” YED 82-4, **7.** ayırmak, uzaklaştırmak “*Beni benlikden kodı varlık defterin yudi/Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan*” YED 264-7, **8.** sığdırmak “*İşkun serhengi beni komaz hiç bir nesneye/Ne İslâm'da ne dînde anılmaz küfr ü imân*” YED 264-4, **9.** barındırmak “*Alur yigidi çağında bülbülü ötmez bâğında/Kimse komaz ocagında yigitleri alur ölüm*” YED 198-2, **10.** belirlemek YED 145-2, **11.** ad vermek YED 170-6, **12.** katmak, eklemek “*Niçe bir ben sana uyam özümü belâya koyam/N'ola gelsen sen de benüm ögüdümü dutsan gönül*” YED 161-3.

kocal- yaşlanmak, ihtiyarlamak “*Niçeler eydür Yûnus'a çün kocaldun 'ışkı kogıl/Rûzîgâr ugramaz 'ışka 'ışkun ne ay u yılı var*” YED 32-7.

kodur- bıraktırmak “*Sûretümde varlığım cânıla gönülidi/Kodurdu kamusını bana 'ışk bağışlayan*” YED 264-3.

kon- **1.** konaklamak YED 203-6, **2.** uçmasına son verip durmak YED 21-4, **3.** koyma işi yapılmak, bırakılmak “*Devlet tâcı başa kondı 'ışk kadehin bana sundı/Susadugumca ben dahı her dem anı içer oldum*” YED 208-2.

kop- **1.** belirlemek, ortaya çıkmak YED 152-7, **2.** kopmak, yerinden çıkmak, düşmek “*Kadem bir taşta basdı taş kopdı bile vardı/Kak yâ mübârek didi şöyle kaldı mu'allak*” YED 134-5.

kopar- oluşturmak “*Kasdum budur şehre girem feryâd u figân koparam/Yine dönüben korkaram işide düşmânünümü*” YED 409-5.

korın- koruma işine konu olmak “*Şerî'at korıcidur hakikat ordusunda/Senün için korınur hâsil ordu içinde*” YED 303-5.

kork- 1. çekinmek, sakınmak YED 26-8, 2. korkmak, ürkmek YED 33-2, 3. endişelenmek, kaygılanmak “Yûnus sen ‘âşıkısan ‘ışka muvafıkısan/Korkma ulaşığısan ne olursan olarsın” YED 261-7.

korkıt- / **korkut-** korkutmak, korkmasına neden olmak “Bunda korkmazısan Yûnus anda korkudurlar seni/Eger dirliğün hakkısa Sırât’ı geçesin sehel” YED 153-8.

kotar- boşaltmak, pişen yemeği başka bir kaba aktarmak “Yûnus imdi söyle Hak’ı münkir dutar sana daki/Bişür kotar Hak hânını ‘ârifler datsun duzumu” YED 349-10.

kov- 1. peşinden gitmek, takip etmek “Bu ne gülecek yirdür aglasana key katı/‘Azrâil seni kovar katı cân ‘alâmeti” YED 385-1, 2. kovmak, uzaklaştırmak, kovalamak “Gerekse ehl-i millet farîzasın bekleyem/Gerekse şöhret kovam şöhret ü dînden fârig” YED 126-5.

kösüle- uzatmak, bağlamak “Çün va‘de ire cânâ çıka yukaru hana/Kösülerler ayagum elüm yenüm üstine” YED 340-2.

kullan- kul sahibi olmak, hizmetinde bulunduracak birilerine sahip olmak “Her kim hâli hâllendi ol beg oldı kullandı/Yûnus sen kul olıgör beg söyleşür kulıla” YED 304-8.

kur- 1. kurmak YED 240-4, 2. hazırlamak YED 330-6, 3. tasarlamak “İltüp sine koyalar yine eve geleler/Anca savaş kuralar benüm mâlum üstine” YED 340-5.

kurı- / **kuru-** kurumak, ıslaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek “‘Azrâil alur cânumuz kurur tamarda kanumuz/Yayıcağız kefenümüz saranlara selâm olsun” YED 231-4.

kurıl- / **kurul-** kurulmak, hazırlanmak “Yine mahfiller düzüldi yine badyalar kuruldu/Yine kadehler sunuldu esrük oldı cânlarımız” YED 118-2.

kurıt- mec. kurutmak, yok etmek “İncidesin âh ideler ‘ömrin gülin kurıdalar/Gözsüz olarsın yideler tâ bilesin dervişleri” YED 374-5.

kurtar- kurtarmak “İy beni ‘ayıblayan gel beni ‘ışkdan kurtar/Ger elünden gelmezse söyleme fâsid haber” YED 26-1.

kurtıl- / **kurtul-** kurtulmak “Kim ere kullık ide ol ‘azâbdan kurtıla/Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzün” YED 247-5.

kuşa- kuşatmak, çevirmek “Kim ne bile ne kuşam ben şol ay yüze tutaşam ben/Ezeliden serhoşam ben içmişem ayagum anda” YED 310-5.

kuşan- 1. kuşanmak, bağlamak, takınmak YED 242-3, 2. donanmak, silahlanmak “İy Yûnus sen ‘âşıkısan îmân biligin berk kuşan/Varlığın degşür yokluga cümle eksüklük sendedür” YED 44-8.

obrıl- oyulmak, yarılmak “Beş karış bez durur tonum ilan-çıyan yiye tenüm/Yıl geç obrıla sinüm unıdılu kalam birgün” YED 241-4.

oñı- / **okı-** / **oku-** 1. çağırarak, davet etmek YED 134-2, 2. okumak YED 248-4, 3. öğrenmek “Dört kitâbun ma’nîsin okıdum tahsîl kıldım/‘İşka gelicek gördüm bir ulu heceyemiş” YED 124-9 4. anlamak, kavramak “Yûnus miskîn anı görmüş eline hem dîvân almış/‘Âlimler okıyamamış bu ma’nîden tuyan gelsün” YED 230-7, 5. sesli olarak ezgi ile söylemek “Ezân okur müezzin/Çağırur Allah adın/Yıkma dînin bünyâdın/Tur irta namâzına” YED 315-2, 6. söylemek, demek “Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün berü/İnni ene’l-lâh okudum inkâr iden gelsün berü” YED 287-1, 7. bahsetmek “‘Âşıklarun ‘Arş yüzünden ma’şûkı gitmez gözünden/Dâima okur sözünden zirâ kim ol durur fakı” YED 410-3.

okın- okunmak “Okına Kur’ân u Yâ-sîn/Kulak urup dinleyesin” YED 88-6.

on- düzelmek, eski hâline gelmek, iyi olmak “Ol ‘ahdümi ondum uş kimündür benüm işüm/Niçe bir dahı ben bunda nefis eynini iderem” YED 220-3.

ona- beğenmek “*Dânişmânun câhili onamaz dervîşleri/Dervîşile dânişmân yavlak arışgan olur*” YED 58-3.

onar- iyileştirmek, onarmak, tedavi etmek “*Birinün alur kardaşın revân döker gözi yaşın/Hiç onarmaz bagrı başın hayır işden bezer ölüm*” YED 198-4.

onul- iyileşmek, düzelmek, şifa bulmak “*Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula/Başlu gönül onula merhemi sen olasin*” YED 261-2.

ortalan- yarılanmak “*Her gâh ki nefes gelür ol kîsenden eksilür/Çün kîse ortalandı sen anı düketdün tu*” YED 18-8.

otur- 1. oturmak YED 58-7, 2. beklemek, durmak “*Altıncı kapusunda bir Hûr oturur anda/Sana eydür gel berü olmasun kim varasın*” YED 242-12, 3. yerleşmek “*Gönülde pas oturur anda seni yitürür/İçerü şâh oturur girimezsın göresin*” YED 250-3, 4. tahta geçmek, hükümdar olmak, hükümlanlık eylemek YED 18-2, 5. herhangi bir durumda belli süre kalmak “*Kur'ân eydür ki vattakû gine eydür ki tezra'û/Kâhil olup oturmagıl tiz tevbeye gelmek gerek*” YED 137.

ög- değerini yüceltmek, övmek, methetmek “*Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla/Her murgı hoş âvâzıla ol pâdişâhu zikreder*” YED 28-3.

ögret- öğretmek “*Evünde helâlüne biş vakt namâz ögretgil/Ögüdün dutmazısa yazugı yokdur boş*” YED 341-4.

ögüt- bir araçla tane durumundaki nesnelere bir araçla ezerek un durumuna getirmek, ezmek, çiğnemek “*Öter çakıldak dün gün ögüdür döger anı/Ol gün durur gün bu gün geçdi 'ömür ziyâna*” YED 313-5.

ögütle- nasihat etmek, ögüt vermek “*Yûnus'ı ögütlerler kalk kervân göçdi dirler/Ben menzile irişdüm kervân kayusu degül*” YED 165-13.

öl- 1. ölmek YED 16-3, 2. çok sıkıntı veya acı çekmek “*Yûnus eydür 'âşık oldum ma'sûkun derdinden öldüm/Teveccüh ma'sûka kıldum anunıla gönlin egler*” YED 75-5.

ölç- ölçmek “*Kâ'imdür hiç ırılmaz ansuz kimse dirilmez/Adım adım yir ölçer kendü revân içinde*” YED 302-2.

öldür- 1. öldürmek YED 159-8, 2. yok olmasına, ortadan kalkmasına, azalmasına yol açmak “*Yudum şöyle meyyitümi miskînem aran yetümi/Öldürem nefsum itini gelmesün koman gerekmez*” YED 108-2.

ön- beklemek “*Bir niçeler turmuşlar dün-gün nevbet önerler/Bir niçeler göymezer önürdürler rindâne*” YED 313-7.

öp- öpmek “*Görenler elüm öper tâc u hırkama bakar/Şöyle sanurlar beni zerrece günâh itmez*” YED 117-6.

öpil- öpülmek “*Bunda el-ayak öpilür görenün cânı kapılır/Garîb müsâfir yapılır zavve vü mescid-hânedan*” YED 265-4.

ör- iplik, yün, tel, saz vb.ni birbirine dolayarak işlemek veya tezgâhta dokumak “*Süleymân zenbîl ördi kendü emegin yirdi/Anunıla buldular bunlar peygamberligi*” YED 361-1.

ört- 1. kapatmak, gizlemek YED 412-13, 2. kaplamak YED 108-4, 3. kapamak YED 237-3, 4. gizlemek için üstüne bir şey koymak “*Götürdiler bunda üşüp/İndürdiler anda şeşüp/Topragum örterler eşüp/Allâh sana sundum elüm*” YED 184-8.

örtül- görünmez duruma getirilmek, gizlenilmek “*Yalan degüldür sözüm bak yüzüme aç gözün/Dah'örtülmedi izüm uş yoldan urup geldüm*” YED 191-8.

öt- (I) 1. ötmek “*Horûs ötse ohtsuz ne olur işi/Revâdur şoloğ dem kesilmek başı*” YED 27-2, **2.** herhangi bir nesnenin sürekli ses çıkarması “*Öter çakıldak dün gün öğüdür döger anı/Ol gün durur gün bu gün geçdi ‘ömür ziyâna*” YED 313-5, **3.** bahsetmek YED 248-3.

öt- (II) geçmek, aşmak “*Bu devrândan ötegör kervân gitdi yitegör/Korku var sağda solda kayıkmadın giderler*” YED 39-6.

saç- saçmak, serpmek “*Zekeryâ oldum kaçdum irdüm agaca geçdüm/Kanum dört yana saçdum depem deldürüp geldüm*” YED 191-10.

saçıl- 1. saçılmak “*Bu harâbât iklimi anun melâmetdür tonı/Dökilür kanlar saçılır sadhezarân başı yiter*” YED 67-2, **2.** yayılmak “*Kudret haznesi açıldı/‘Âleme rahmet saçıldı/Hulle tonları biçildi/Söyle bülbülcüğüm söyle*” YED 343-7.

sagıncıla- istemek, arzulamak “*Benüm gibi bâzîrgân kim sagıncıla bayır/Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'in çatdum*” YED 221-4.

sakin- 1. sakınmak “*Küfrini atar iken îmânun urma sakın/Hırs bizimle düşmândur bilişlüdür il degül*” YED 163-4, **2.** korumak “*Erenlere muhib iken yâ münkir olduğun neden/Key sakinğil datlu cânun okları çıkmadın yaydan*” YED 265-1.

sakla- 1. gizlemek “*Işkun beni fâş itdi saklayam dirdüm veli/Çün seni ‘ıyân gördüm pinhân kayusu degül*” YED 165-5, **2.** korumak “*Gönül usanmadun sen bu seferden/Çalab'um saklasun seni hatardan*” YED 263-1.

sal- 1. göndermek, yollamak YED 78-4, **2.** sallamak, vurmak YED 224-6, **3.** koymak YED 310-9, **4.** dâhil etmek, katmak “*Kullar senün sen kullarun günâhları çok bunların/Uçmaguna sal bunları binsünler Burâk Çalab'um*” YED 186-2, **5.** üzerine yürütmek, atılmak YED 1-3, **6.** bırakmak YED 350-3.

san- 1. sanmak, zannetmek “*Bu murdârı divşürenler bu su ile yunur sanur/Erden himmet olmayınca ‘ömür geçer yunmayısar*” YED 24-4, **2.** düşünmek YED 71-12.

sap- 1. ayrılmak YED 94-1, **2.** yön değiştirmek “*Bir devlenceğ yuva yapar yürür ilden yavru kapar/Togan ileyinden sapar zir'elinde murdârı var*” YED 27-3.

sar- / sar- **1.** geçirmek, takmak, dolamak YED 152-14, **2.** bağlamak “*Beni beşiğe urdılar elüm ayagum sardılar/Öndin acısın virdiler tuz içine düşdi gönül*” YED 152-4.

sarar- sararmak, solmak “*Gazel yapraklayın benzüm sarardı/Kararuban düşdüm bu ‘ışk elinden*” YED 262-4.

sarıl- bir şeyin üzerine bir veya birkaç kez dolanmak “*Gitmiş gözünün karası hiç işi yokdur turası/Kefen bizinün pâresi sünüğe sarılmış yatur*” YED 74-6.

sat- 1. satmak “*Anı satar Yüsuf'a Yüsuf alır/Kamudan hâs kendüye anı kılır*” YED 78-6, **2.** kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak “*Yünus bu sözleri çatar halka ma'ârifet satar/Kendüsi ne kadar dutar söyledüğü yalanı gör*” YED 22-7, **3.** feda etmek, değiştirmek “*Yünus eydür ol melâmet şeyhliği ‘âşıklığa sat/‘Âşık da n'ister eyü ad bed-nâmı hoşdur ‘âşıkun*” YED 146-7.

sataş- **1.** çatmak, karşılaşmak, istenmeyen bir durumla karşılaşmak, bulaşmak, duçar olmak “*Kaldum bir karanlık yirde/Ayrık varıamaz ol yirde/Sataşdum bir ‘aceb derde/Allâh sana sundum elüm*” YED 184-12, **2.** rastlamak, tesadüf etmek “*Ger meyhâneye vardum ansuz yir göremedüm/Yine ana sataşdum girdüm dahi külhânda*” YED 328-4, **3.** uğraşmak “*Şâkirem derdümile sataşdum güle güle/Dertlüler bulıcağız ben beni bulımazam*” YED 188-3.

satıl- satılmak “*İşk bâzârıdır bu cânlar satılır/Sataram cânımı hiç kimse almaz*” YED 113-5.

sav- savmak, uzaklaştırmak, gidermek “*Nazar dahı gözde olur kimde ne var bakar görür/Tama' ana düşmân olur gözden savar ol nişâni*” YED 412-10.

savul- dağılmak, çekilmek, uzaklaşmak “*Kul pâdişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz degül/Pâdişâhı kim bileydi kul itmese yort savul*” YED 151-1.

savur- havaya atıp dağıtmak, saçmak, savurmak “*Mansûr'ıdum ben ol zamân uş yine geldüm bunda ben/Yak külümü savur yile ben Ene'l-Hak didüm ahî*” YED 370-8.

savurt- dağıtmak, savrulmasına sebep olmak “*Oda yandurtdun külin savurtdun/Eyle mi gerek seni seveni*” YED 353-10.

say- 1. saymak YED 135-14, 2. kabul etmek, addetmek YED 113-6, 3. çağırılmak, sıralanmak “*Yûnus imdi sen kıl yarak utanmayasın dogrı bak/ ümle halâyık dirile adlu adıyla saylıcak*” YED 127-9.

seç- 1. ayırt etmek, ayırmak, seçip almak YED 138-3, 2. fark etmek, birbirinden ayırmak “*Öyle idüpdür ol beni seçemezem düinden günü/Alsun teni utsun cânı kon ben ana aldanayım*” YED 216-3, 3. tercihini bir yönde kullanmak, tercih etmek “*Dîn ü milletden geçür 'ışk eserini tuyan/Mezheb ü dîn mi seçür kendüyi yoga sayan*” YED 236-1.

segir- hafif kıvıldamak, kıpırdamak, sıçramak “*Halk hep ayagin turur ben segirdüm oturdum/Geçdüm sadır yirine kalın döşek yirüm düz*” YED 106-4.

segirdür- koşturmak “*Niçe bir 'ışk meydânında nefis atın segirdürem/Yâ niçe bir başımı top eyleyüp çevgân olam*” YED 201-12.

semir- şişmanlamak “*Okınan Kur'an'a kulak tutulmaz/Şeytânlar semirdi kuvvetlü oldi*” YED 387-2.

ses- büyümek, gelişmek; ses vermek “*Yine yini hazîneden yini hil'at giydi cihân/Yine virildi yini cân ot u agaç sesdi yine*” YED 312-3.

sev- 1. sevmek, hoşlanmak YED 52-3, 2. takdir etmek, beğenmek “*Ben severin şol kulumı yoksul ola sabreyleye/Benden ana yol eyledüm Mi'râc'uma gitsün dimiş*” YED 122-5.

sevil- sevgi duyulmak, sevgi beslenilmek, sevilme “*Gelün taşuk idelüm işi kolay tatalum/Sevelüm sevillelüm dünyâ kimseye kalmaz*” YED 103-5.

sevin- sevinç duymak, mutlu olmak, sevinmek “*Yûnus imdi avınur dostı görüp sevinür/Erenler mahfilinde 'ışkı cünbiş eyledi*” YED 362-8.

sez- 1. olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, hissetmek, kestirmek, farkına varmak, sezme “*Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur/İhlâs gelüp cümlesin yur Yûnus yolu yavlak sezer*” YED 83-7 2. anlamak, tahmin etmek “*Yûnus bu kuş dilidür bunu süleymân bilür/Gerçek eren bu yolda ne didüğün sezerem*” YED 171-12.

sı- 1. kırmak YED 82-4, 2. incitmek “*Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın/Sırça sindukdan girü bütün olası degül*” YED 158-4.

sıçra- yerinden koparak hızla, parçalar durumunda savrulmak “*Senün 'ışkun odı meger sıçramaya kimesneye/Bir zerre degdi Yûnus'a cihân içinde fâş oldi*” YED 354-10.

sıg- 1. sığmak “*'Acebdür ki iki dervîş bir kilimde sıgarlar ve iki pâdişâh bir iklime sıgma.*” YED 2-7, 2. yakışmak, uymak, uygun olmak “*Buhl u tama' sıgma ana 'izzet de kaldı bir yana/Yol bulmaz hırs u hevâ kimde ki bu devlet olur*” YED 45-6.

sığın- korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duymak, sığınmak “*İy bî-çâre miskîn Yûnus günâhun çok neylesin/Sıgındum ol Allâh'uma didi hem 'afv kalam diyü*” YED 285-5.

sıgrın- hazmetmek “*Bu gönlümdeki râzumu sıgrınmazam size direm/‘Âşıklar nice katlana ‘ışk metâ’ın satmayınca*” YED 325-6.

sın- 1. zayıf düşmek, aciz kalmak “*Gönül sındı buludı hem Hakk'a yakındı/Yine dikerem diyü bütünü yırtmayalar*” YED 57-4, 2. kırmak, incitmek “*Sakıngıl yârün gönlin sırçadur simayasın/Sırça sındukdan girü bütün olası degül*” YED 158-4, 3. yenilmek, bozguna uğratılmak YED 244-3.

sız- yavaş yavaş akmak, çıkmak, sızmak “*Yir altına çün kan be-cid sızdıdı/Öküz kanda balıh gibi yüzdidi*” YED 171-6.

sızur- sızdırmak, eritmek, süzmek “*Yir gök yaradılmadın Hak bir gevher eyledi/Nazar kıldı gevhere sızurdu dür eyledi*” YED 355-1.

sil- 1. ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek, silmek “*Yansun cânım yansun ‘ışkun odına/Aksun yağşam aksun silmezem ayruk*” YED 129-7, 2. (yarayı) temizlemek YED 165-4.

silkin- 1. üstünü silmek, temizlemek “*Çün gölden girü döndi budak üzere kondı/Silkindi her bir yönden bir tamla su döküldü*” YED 367-5, 2. sarsılmak, kuvvetle sallanmak “*Bir kez cehennem silkine/‘Âsîlere ide kîne/Yâ Rab iricek ol güne/Ben n'ideyin n'eyleyeyin*” YED 275-5.

sogul- kurumak, ferî gitmek, ışığı sönmek “*Sogulmuş şol kara gözler belürsüz olmuş ay yüzler/Kara topragun altında gül diren elleri gördüm*” YED 207-6.

sol- 1. rengini yitirmek, rengi uçmak, sararmak, solmak YED 129-5, 2. tazeliğini, diriliğini yitirmek “*Benüm dilüm kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür/Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm*” YED 175-2.

sor- 1. sormak YED 16-2, 2. aramak “*Senün ol çok günâhların seni uş sayru eyledi/Bi-çâre varuban niçün bu derde çâre sormazsın*” YED 235-4.

sorıl- sorma işine konu olmak “*Ol günde yirler yarıla/ ümle ölenler dirile/ ümle günâhlar sorıla/Aglaşalum ol gün için*” YED 138-2.

soy- giysilerini çıkartmak, soymak “*Var imdi miskîn Yunus ‘uryân olup gir yola/Yüz çokallu gelürse yalncagı soyamaz*” YED 105-5.

soyak- aslına erişmek, dönmek “*Sevdükli sevdügile bile kopısar yarın/Benüm işüm yarına koymaz bugün soyakdı*” YED 363-5.

soyla- 1. araştırmak, aslını aramak, izini sürmek “*Miskîn Yunus ‘âşıkların dirliğini dirilmedün/Bâri gücüm yitdügince soylarını soylayayın*” YED 283-7, 2. söylemek, destan manzumesi söylemek YED 181-10.

sög- sövmek, kaba sözler söylemek, küfretmek “*Söylerisem gelmez dile kim söge bana kim güle/Bâri yanayın derdile hâlüm dile gelmeyeyin*” YED 269-4.

sön- /**söyün-** sönmek, bitmek, kesilmek, parlaklığı gitmek “*Sır sözi eşkere olmaz anda od yanar belürmez/Dün ü gün yanar söyünmez bu benüm çerâgum anda*” YED 310-7.

söyle- 1. söylemek YED 75-4, 2. anlatmak YED 159-6, 3. bahsetmek YED 142-2, 4. konuşmak, dile gelmek YED 175-1, 5. ötmek “*Yine yaz günleri geldi/Söyle bülbülcüğüm söyle/ ümle çiçekler zeyn oldı/Söyle bülbülcüğüm söyle*” YED 343-1, 6. anmak, hatırlamak, zikretmek “*Yunus imdi söyle Hakk'ı Allah oldı sana sâkî/Gider gönüldeki şeki elündeki menkûr nedür*” YED 56-12.

söylen- 1. söylenmek, anlatılmak “*Süretler ün diyemez söz kendüsüz söylenmez/İşler hicâbsuz olmaz risâlet hâsılıdır*” YED 25-4, 2. konuşulmak YED 268-7.

söyleş- 1. karşılıklı konuşmak, sohbet etmek, görüşmek “*Toksan bin Hak kelâmını söyleyecek Habîb'ile/Otuz bini sırr olıcak ben ol sır olandaydım*” YED 169-10, 2. bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek YED 124-12.

söylet- 1. konuşturmak “*Başa geçmiş işleri bu anladur/Zihî Sâni' buni biz[e] söyledür*” YED 231-2, 2. söyletmek “*Dört mezhebün 'âşkıyam yidi mezheb geçdi cânum/Kogil beni söyletmeğil bu yollarda uyanayın*” YED 268-4.

söyündür- söndürmek “*Işk odı cûş eyledi cânımı hoş eyledi/Kimse söyündüremez cânımda yanan odı*” YED 371-8.

sun- uzatmak, elini uzatmak “*Sen güli görür iken dikene sunma elün/Düşmândan ne korkarsın çün togrı yârün vardur*” YED 51-2.

sunul- takdim edilmek, uzatılmak “*Yine mahfiller düzülde yine badyalar kuruldu/Yine kadehler sunuldu esrük oldı cânlarımız*” YED 118-2.

susa- mec. çok istemek, özlemek “*Şimdi Yunus susadı diler ki senden içe/Bir içim bin kızıla nice bahân yok senün*” YED 147-9.

suvar- su vermek, sulamak “*Günâhun çoğu şûmından îmanun gülleri soldı/Înâyet suyıla her dem niçün anı suvarmazsın*” YED 235-3.

sür- 1. kovmak, başka yere göndermek YED 68-5, 2. uzaklaştırmak YED 240-2, 3. değdirmek, dokundurmak YED 49-10, 4. yürütmek, atla yol almak “*Ol yürüyen atları sürdi Âdem üstine/Âdem'e mekr irgürüp ya'ni zafer eyledi*” YED 356-6.

süril- / sürül- 1. devam etmek YED 73-7, 2. uzatılmak, sunulmak “*Şâh u sultân sohbetinde sürülür nûrdan kadeh/Sâkiler çağırışup eydür dost elinden kim içer*” YED 67-7, 3. bırakılmak “*Yârânlar saladur kapı açukdur/Bu kapuya gelen mahrûm sürilmez*” YED 107-11, 4. uzaklaştırılmak “*Ben 'ışkundan ırılmayam dergâhundan sürülmeyem/Bundan dahı giderisem senün ile varam sana*” YED 7-5.

sürün- sürünmek, sürüklenmek “*Nasihat kandilinden bir işâret göründi/Tenüm içinde cânım andan yana süründi*” YED 383-1.

süz- dikkatle gözden geçirmek, incelemek “*Yigidi koca kılınca komaz kendüyi bilince/Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm*” YED 198-5.

süzül- baygınlaşmak, mahmurlaşmak, gözleri kaymak “*Uşda gözlerüm süzülde*” YED 184-3.

şaş- kaybetmek, ne yapmak gerektiğini bilememek, içinden çıkamamak “*Yunus imdi bunu gördi anı bize haber virdi/Aklum şaşdı öğüm dirdi nitekim bunları gördüm*” YED 207-9.

şeş- çözmek, ayırmak, açmak “*Çün cenâzeden şeşdiler/Üstüme toprak eşdiler*” YED 184-11.

şeşür- ayırmak, koparmak, atmak “*Kelecilerün bişürgil yaramazını şeşürgil/Sözün usıla düşürgil dimeğil çağ ide bir söz*” YED 102-3.

tagla- dağlamak, yaralamak “*İrmak gibi ben çağlaram gâh gülerem gâh aqlaram/Nefsüm cigerin taglaram kibr ü kîni yıkan benem*” YED 187-2.

takıl- iliştilmek, geçirilmek “*Gördüm anda takılır cân boynuna zülfeyn-i dost/Bir kıl ile sad-hezarân Mansûr'ı ber-dâr ider*” YED 67-5.

tal- 1. dalmak, bir yerin dibine girmek, içine sokulmak, gömülmek YED 76-4, 2. başka bir şeyle uğraşmayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak “*Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur/Bir dem talar hikmetlere âlinüs u Lokmân olur*” YED 49-5.

talbinma- çırpınmak “Çün denize gark oldun bogazuna geldi su/Delü bigi talbinma iy bî-çâre batdun tu” YED 18-7.

tap- bir varlığa inancını ve bağlılığını belirli kurallar çerçevesinde göstermek, boyun eğmek, Tanrı edinmek, tapmak “Eytidi dün gün tapar-ıdum ben seni/Âhir ac koydun tulaz yohsul beni” YED 94-1.

tapdur- tapmasını sağlamak, tabi kılmak “Ne îmâna bakdurur ne hod dîne tapdurur/İşk odı şöyle dutdı yıkdı dükkânımuzi” YED 416-2.

tart- 1. ortaya çıkartmak “Pes niçün murdârı açup tartasın/Sen gerek lutfıla anı örtesin” YED 417-19, 2. yaşamak, tecrübe etmek “Tartduk bu ışk cefâsın tâ irince ma’sûka/Zirâ ki ol dost benim derdümün devâsıdır” YED 64-2, 3. hesaplamak YED 417-22.

tartil- hesaplanmak “Yazuklarımız tartıla anca perdeler yırtıla/Bilmedüğün günâhların anda sana ‘ıyân ola” YED 9-7.

taş- 1. taşmak YED 49-4, 2. heyecandan kendini tutamamak “Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın/Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın” YED 270-1.

tog- 1. doğmak, dünyaya gelmek YED 182-4, 2. çıkmak, ufukta yükselmek YED 26-10, 3. ortaya çıkmak, oluşmak “Togdı ol dîn metâ’sı andan oldı kamusu/Âdem Halil ü Mûsâ hüccet ü bürhân bana” YED 12-8.

togur- doğurmak “Balık kavaga çıkmış zift turşısın yimege/Leylek koduk togurmuş bak a şunun sözünü” YED 407-6.

tokı- / doki- 1. dokumak YED 224-4, 2. tepmek, yürümek “Bin kez hacca vardunısa bin kez gazâ kıldunısa/Bir kez gönül sıdunısa gerekse yüz yıl yol doki” YED 366-1.

tokın- / dokın- isabet etmek, düşmek “İşkun okı demreni dokınur yüregüme/İşk için ben öleyin demren kayısı degül” YED 165-8.

toldur- 1. doldurmak “Al gider benden benliği toldur içüme senliği/Bundayiken öldür beni varup anda ölmeyeyin” YED 269-3, 2. kaplamak YED 118-7.

tolun- batmak, yitmek, gözden kaybolmak, gurup etmek “Ol ilde ay-gün olmaz ay gedilüp tolunmaz/Tertîbler terk idüben şumâr unıda mısın” YED 252-4.

toy- 1. açlığı kalmamak, isteği kalmayınca kadar yemek, doymak, tok hâle gelmek YED 62-2, 2. yeteri kadar karşılamak, doyum sağlamak YED 105-3, 3. kanmak, tatmin olmak “Bin uyagur bin bir togar buyruk ile gelmiş meger/Kimdür bu dünyâya toyar peymânesi toldı gider” YED 87-6.

toyla- ağırlamak, ziyafet çekmek “Gör Muhammed n'eyledi gökleri seyreyledi/Ümmetini toyladı ‘Arş’a henüz varıcak” YED 134-8.

toyur- açlığını gidermek, doymasını sağlamak “Ne bir acını toyurdum ne bir gönüleک giyürdüm/Ne bir gönüle girdüm yâ bana niçe itsün dimiş” YED 122-8.

toz- savrulmak “Çünkü ben bunda geldüm ben anı bunda buldum/Mansûr’am dâra geldüm kül oluban tozaram” YED 171-8.

turıl- 1. durma işi yapılmak, kalınmak “Sefer kulsam bana yoldaş olursın/Karâr itsem yine sensüz turılmaz” YED 107-7, 2. durulaşmak, duru hâle gelmek, sakinleşmek “İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye/‘Âlem bulanurısa bulanmadın turıla” YED 304-2.

tuşla- öne çıkmak, karşılamak “Her ne dilersen hakumda işledün/Ne tuşa durdumısa sen tuşladun” YED 417-5.

tutaş- yaklaşmak, karşılaşmak “Kim ne bile ne kuşam ben şol ay yüze tutaşam ben/Ezeliden serhoşam ben içmişem ayagum anda” YED 310-5.

tutuş- / **dutuş-** harekete geçirmek, yanmaya başlamak, alev almak “Dost işi ‘aceb iş durur cân denizin tutuşdurur/Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşü” YED 360-3.

uç- **1.** uçmak YED 49-6, **2.** yükselmek “Âdemilikden çıkam uçam melekler mülkine/Levn olam bî-levn olam geh kevn olam bî-kân olam” YED 201-31, **3.** ölmek “Biz bu cihândan göçelüm/Ol dost iline uçalum/Arzû hevâdan geçelüm/Gel dosta gidelüm gönül” YED 160-6, **4.** kendinden geçmek “Ben gördüm erenler uçdı ‘ışk kadehin tolu içdi/Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire duru” YED 72-6, **5.** ayrılmak, uzaklaşmak, çıkmak “İşkun burcından uçdum cevân uruban geçdüm/Ben dostıla buluşdum cevân kayusu degül” YED 165-10, **6.** hızla geçmek “Kıl gibi Sırât'dan Âdem mi geçer/Yâ üzilür yâ tayanur ya uçar” YED 417-12.

uçın- korkudan sararmak, rengi uçmak “Uçan kuşlar uçunur esen yil görse turur/Dîvler hükümüne girür Belkîs-Süleymân mısın” YED 257-3.

uçur- ölmek, ruhunu teslim etmek “Sürdüm ‘ömrümi geçürdüm/ ânum Hazret'e uçurdum/Ecel şerbetin içürdüm/Esenledüm dünyâm seni” YED 413-2.

ugra-/ogra- **1.** tesadüf etmek, rast gelmek, karşılaşmak “Yir yüzinde gezeridüm ugradum milketler yatur/Kimi ulu kimi kiçi key kuşığı berkler yatur” YED 82-1, **2.** bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek, karşılaşıp geçmek YED 32-7.

ugrıla- çalmak, hırsızlık etmek “Ugrı olmuş ugrılar kendü kendüyi çakar/Sahne kendüsi olmuş kendü zindân içinde” YED 302-4.

ulaş- erişmek, varmak, ulaşmak “Uşadam bu kafesi yıkam hırs u hevesi/Za ‘îf kılam bu nefsi tâ ashuma ulaşam” YED 227-2.

ulaşdur- yetiştirmek, eriştirmek “Nefsünün varlığını ‘akl-ı külle ulaşdur/Varlığın yoga degşür cevher ol olma muhâs” YED 119-4.

um- beklemek, ummak, istemek “Allah diyü kıl zârı/Oldur kamunun varı/Andan umalum yarı/Allah görelüm n'eyler” YED 71-2.

unıdul- unutulmak “Yavı vargıl bu yolda her bir dürlü menzilde/ ümle söylenen dilde gerek unidulasın” YED 281-7.

unut- / **unut-** **1.** unutmak “Gökdeki Hârût-Mârût ‘ışk için indi yire/Zühre yüzün göricek unıtdı Rahmân'ını” YED 398-6 **2.** dalgınlıkla bırakmak “Yünus sana tutdı yüzün unıtdı cümle kendözün/ ümle sana söyler sözün sensün söz söyleden bana” YED 8-6, **3.** hatırdan, gönülden çıkarmak “Şîrîn hulklar eylegil tatlu sözler söylegil/Sohbetlerde Yünus'u hergiz unutmayalar” YED 57-9, **4.** gereken önemi vermemek, üstünde durmamak “Hak Mûsâ'ya eyıtdi unıtdun emâneti/Ol nidâya cânını Mûsâ nisâr eyledi” YED 356-17.

unıtdur- unıtmasına yol açmak, unıtmasını sağlamak “Bunlara benüm didüm bunlara benin didüm/Unıtdurdum mâlını gencini dervişlerün” YED 149-8.

ur- **1.** vurmak YED 26-4, **2.** isabet ettirmek, atmak, fırlatmak YED 269-5, **3.** basmak, soymak, yağma etmek YED 197-4, **4.** koymak, yerleştirmek “Beni beşige urdılar eliüm ayagum sardılar/Öndin acısın virdiler tuz içine düşdi gönül” YED 152-4, **5.** takmak, giydirmek YED 168-10, **6.** belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak “İsrâfil sûrın urıcak mahlûkât turugelicek/Senün ününden artuk hiç kulagum işitmeye” YED 3-8, **7.** kullanmak, sallamak YED 168-11.

urıl- vazolunmak “Baglana bin bin sunûf ‘aşîka yok havf u hayf/Yarın mahşer gününde Yevme yenfehu ırıla” YED 306-6.

usan- bıkmak, bezmek, usanmak, sıkılmak “Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz/Bu dünyâdan usanmaz gaflet ögin almışdur” YED 76-2.

uşan- parçalanmak, ufalmak, toz hâline gelmek, dağılmak, savrulmak, ufalanmak “Kogıl beni hoş yanayın kül oluban uşanayın/Ol sevdiğün Muhammed'e olayın çerâk Çalab'un” YED 186-5.

uşat- 1. parçalamak, ufaltmak, ufalamak YED 156-3, 2. bırakmak “Adı sanı uşatdum/Küfrümi suya atdum” YED 71-8.

ut- / üt- 1. yenmek, kazanmak YED 18-1, 2. takip etmek, ardından gitmek “Öyle idüpdür ol beni seçemezem dünden günü/Alsun teni utsun cânı kon ben ana aldanayım” YED 216-3.

utan- gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak, utanmak “Dervîş adın idindüm dervîş tonın tonandum/Yola bakdum utandum hep işüm yanlış benim” YED 225-3.

uy- 1. uyum göstermek “Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler/‘İşk şarâbın içen cânlar uymaz göçmege konmaga” YED 1-10, 2. bir inanca, anlayışa, duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek, tabi olmak “Niçe bir ben sana uyam özümü belâya koyam/N'ola gelsen sen de benim öğüdümi dutsan gönül” YED 161-3.

uyan- 1. uyanmak YED 392-2, 2. dirilmek “Senün kaşun turmadın ok atar yay kurmadın/İsrâfîl sûr urmadın niçe cânlar uyana” YED 320-9, 3. gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek, göz açmak “Kandaydun kandan geldün dîvâne/Aç gözünü bu gafletden uyan e” YED 346-1.

uyandır- uyarmak, ikaz etmek “Yûnus kogıl sen bu kuru da'vâyı/Vay ona ki Allah uyandırmaya” YED 326-8.

uyar- 1. uyandırmak, ikaz etmek “Miskîn Yûnus aç gözünü/Uyar gafletten özünü” YED 88-9, 2. ışığı parlatmak, yakmak YED 342-3, 3. harekete geçirmek YED 160-8.

uyu- uyumak “Söyler eydür bu degül benim begüm/Uyur iken düşde üç kez gördüğüm” YED 192-6.

uzan- yetişmek, ulaşmak, uzamak, uzanmak “İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan/Assıyı ziyâna satan assıya uzanmaz mısın” YED 267-3.

uzat- 1. uzun sürmesine neden olmak, süreyi arttırmak “Uzatdı bu halk işi ger erkek ü ger dişi/Müsülmân olan kişi 'isyân yolına girmez” YED 115-2, 2. uzatmak YED 258-8.

üleş- paylaşmak, bölüşmek, dağıtmak “Mâlun çoğusa iy paşa hısımun kavmun üleşe/İledeler seni sine göresin yirün tengini” YED 350-4.

üş- üşüşmek, toplanmak, birikmek “Kanda ki bir gevde var kerkesler anda üşer/Tütüler evin şekker bulurlar kafes ile” YED 335-7.

üşen- bıkmak, usanmak, sıkılmak, rahatsız olmak “Biz bu yoldan üşenmedük erenlerden usanmaduk/Kimseyi yavuz sanmaduk her ne ider kolmaş ider” YED 80-2.

üşür- atmak, saplamak, sallamak, saldırmak “Topraga çün düşürdiler/El topraga üşürdiler/Taşlarla basdurdılar/Allâh sana sundum elüm” YED 184-9.

üzil- kesilmek, koparılmak “Hayrum şerüm yazılısar/‘Ömrüm ipi üziliser” YED 405-7.

üzüş- koparılmak, bir şeyi kendi aralarında bozmak “Ta'allukdan üzüşdü ol dostdan yana uçdum/‘İşk dîvânına düşdüm dîvânım yağmâ olsun” YED 271-7.

var- 1. gitmek YED 7-6, 2. çıkmak YED 74-2, 3. ulaşmak YED 2-9, 4. seslenme, çağrı anlamında “Bu kamu günâhların yuyan miskînligimiş/Var Yûnus sen miskîn ol gel tama'un yayın yas” YED 119-5, 5. bir durumdan başka duruma geçmek, başlamak “Allah buyruğın dutgil namâzun kılup gitgil/Namâzun kılmayınca zinhâr varmagil işe” YED 341-3.

varıl- bir yere ulaşmak “Benüm münâcâtum senden yanadır/Sana varur yolum sensüz varılmaz” YED 107-3.

vir- 1. vermek YED 8-1, 2. yaymak “Eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irür/Gündüz güneş şû'le virür gice yanan çerâk nedir” YED 37-6.

viril- 1. iletilmek, duyurulmak “Geldi salacam sarılır/Dört yana sala virilür/İl namâzuma dirilür/Allâh sana sundum elüm” YED 184-6, 2. bırakılmak “Bu ben ben didüğüm eger ben isem/Bu benliğüm bana niçün virilmez” YED 107-10, 3. dağıtılmak “İşit ne dir horûsunuz/Tanla virilür rûzunuz/Dost dergâhuna dutgıl yüz/Tanla seher vaktinde tur” YED 88-2, 4. ihsan edilmek, bağışlanmak “Yine yini hazîneden yini hil'at giydi cihân/Yine virildi yini cân ot u ağaç sesdi yine” YED 312-3.

yag- dökülmek, gelmek, düşmek, yağmak “Ben ayumu yirde gördüm ne isterem gök yüzinde/Benüm yüzüm yirde gerek bana rahmet yirden yagar” YED 77-5.

yagmalan- baskı ve zor kullanarak bir şeyin sona erdirilmesi “Dost yüzün göricek şirk yagmâlandı/Anunçün kapuda kaldı şer'at” YED 20-5.

yak- 1. yakmak, tutuşturmak YED 54-9, 2. yıkıma, zarara yol açmak, mahvetmek “İşk nefs iline akdı ne buldıysa yakdı/Kibir kal'asın yıkdı anda çok savaş oldı” YED 394-3.

yakıl- yakma işi yapılmak, kül durumuna geçirilip yok edilmek “Niçe bir derdler ile odlara yanam yakılam/Niçe bir şâkir olam zâkir olam mihmân olam” YED 201-20.

yalvar- ısrarla bir şey istemek, yalvarmak “İşit sözümi ya sagır/Tâ terezün gele ağır/Yalvar Çalab'una çağır/Tanla seher vaktinde tur” YED 88-3.

yan- 1. yanmak YED 10-3, 2. ışık saçmak YED 310-7, 3. acı duymak, ıstırap çekmek YED 34-7, 4. yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak “Zebâniler çeke tuta götüre Tamu'ya ata/Deri yana sünük düte dün-gün işi efgân ola” YED 9-3.

yandur- yakmak “Kâfiri kamuş kibi od oluban yandurayım Tokuzını bir yirine saydurayım.” YED 333-3.

yandurt- yaktırmak, tutuşturmak “Oda yandurtdun külin savurtdun/Eyle mi gerek seni seveni” YED 353-10.

yanıl- 1. aldanmak, hata yapmak “Miskîn Âdem yanıldı Uçmak'da bugday yidi/İşi Hak'dan bilenler şeytândan tutmayalar” YED 57-8, 2. şaşırarak, karıştırmak “Hûrîlerle sırdaş olan Muhammed ile eş olan/Ol îmânı yoldaş olan bunda yol yanılmayandır” YED 99-7.

yap- inşa etmek, oluşturmak, meydana getirmek “Bir devlengeç yuva yapar yürür ilden yavru kapar/Togan ileyinden sapar zir'elinde murdârı var” YED 27-3.

yapış- 1. yapışmak, tutunmak “Berk yapışdun şol dünyâyâ koyup gitmeyesin bigi/Karanu yalınuz sinde varup yatmayasın bigi” YED 414-1, 2. iyice yaklaşmak, sokulup değmek YED 311-4.

yar- 1. bölüp ayırmak, yarık açmak YED 181-6, 2. oymak, delmek “Bir taşa kıldı nazar mu'cizâtula yarar/Çıkdı ber-Tâ vü Sin ü Yâ dürli nakış üstine” YED 321-3.

yara- 1. yaramak, iş görmek “Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın/Çün kim işe yararsın bu söz fâsid da'vîdür” YED 33-2, 2. uygun düşmek, yakışmak “Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk'a yara/Seviyile bile vara bâkî yoldaş olanı gör” YED 22-6.

yaradıl- / yaratıl- yaratılmak “Biz uludan işitdük evvel er yaratıldı/Pâdişâhun birliğün evvel kadîm er bildi” YED 367-1.

yaraş- yakışmak “Yûnus Emre kendözün topraga urgıl yüzün/Ma'şûkaya yaraşur bir miskînliğüm vardur” YED 51-7.

yarat- 1. olmayan bir şeyi var etmek, yaratmak “*Senündür pâdişâhlık kudretiün var/Yaratdun yiri gögi heybetün var*” YED 48-1, 2. yeni bir şey ortaya koymak, yapmak “*Niçe kez geldüm gitdüm delim sûret yaratdum/Bu şimdiki devrede Yûnus'a aldar idüm*” YED 223-5.

yarıl- yarık açılmak, ayrılmak, yarılmak “*Taglar yirinden ırıla heybetinden gök yarıla/Yılduzlar bağı kırıla düşe yire perrân ola*” YED 9-6.

yarlığa- bağışlamak, affetmek “*Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um/Günâhluyam yarlığagıl iy rahmeti çok Çalab'um*” YED 186-1.

yarlıgan- bağışlanmak, affedilmek “*Kim ere kullık ide ol 'azâbdan kurtıla/Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzün*” YED 247-5.

yasa- düzenlemek, hazırlamak “*Cümle 'âlemler üstine hayr u şerri sen yasadun/Rahmet ü hişm havâledür kendü aslına katmaga*” YED 323-5.

yat- 1. uyumak “*Aç kendüne cinânun behişt ü didâr senün/Seni okur Sübhân'un ne yatarsın kıl yarak*” YED 134-2, 2. uzanmak YED 74-1, 3. mezarda gömülü olmak YED 18-10.

yayıl- birçok kimsenin duyma işine konu olmak, hızla duyulmak, yayılmak “*Yayıldı Yûnus adı suçdur cümle tâ 'atı/ Çalab'um 'inâyeti suçın geçüre meger*” YED 41-9.

yayla- şenlendirmek, güzel vakit geçirmesini sağlamak “*'Âşık olayın şol güle tolsun cihâna gulgule/Hezâr destân olubanı dost bâğını yaylayayın*” YED 283-6.

yaz- 1. yazmak “*Okıyuban yazmadın yanılıban azmadın/Yûnus bu 'ışk sözünü kim bildi bilesidür*” YED 64-7, 2. belirlemek YED 410-2.

yazıl- yazılmak “*Yûnus imdi gam yime n'idem ne kılam dime/Gelür kişi başına ezelde ne yazıla*” YED 335-20.

yed- çekmek, çekerek peşinden götürmek, yedekte götürmek “*Dilden nesnene gelmez suyıla gönül yunmaz/Girçegin gelenleri yederler bir kılıla*” YED 304-5.

yedil- yedeğe alınarak götürülmek, birinin kılavuzluğunda gitmek “*Dün ü günün çekerler o kıl üzülün diyü/ 'Ömrin anda berkitmiş yedilür bir kılıla*” YED 304-6.

yet- / **yit-** erişmek, ulaşmak, yetişmek “*Çün gitdi Âdem 'ahdi yetdi Mûsâ'nun vakti/İblîs'e işbu işler yavlak eser eyledi*” YED 356-8.

yık- 1. yıkmak, dağıtmak, parçalamak YED 198-3, 2. *mec.* yıkmak, bozmak “*Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl/Yitmiş iki milletde dervîşlik yarı gerek*” YED 142-4.

yıkıl- 1. bozulmak, dağılmak “*Gönlüm bana yoldaş iken zühd ü tâ 'at kılırudum/Yıkıldı bu tertiblerüm gönülsüzem elüm irmez*” YED 104-4, 2. yok olmak, mahvolmak YED 375-5.

yırt- yırtmak, parçalamak, parçalara ayırmak “*Gönül sındı buludı hem Hakk'a yakınıdı/Yine dikerem diyü bütünü yırtmayalar*” YED 57-4.

yırtıl- yırtılmak, parçalanmak “*Yazuklarımız tartıla anca perdeler yırtıla/Bilmedüğün günâhların anda sana 'iyân ola*” YED 9-7.

yıyla- koklamak “*Çü girdüm 'ışkun bâğına bakdum soluma saguma/Dürlü yemişlerün yiyüp güllerini yıylayayın*” YED 283-4.

yi- 1. yemek yemek “*Muhammed'e kâfirler üç kez agu virdiler/Birin kuzuyla yidi ikin aşın üstine*” YED 321-5, 2. harcamak, tüketmek, bitirmek YED 227-7.

yidür- yemesini sağlamak, yedirmek “*Dâyimâ kendü yanından yidürür, içürürdi.*” YED 300-6.

yilte- / **yelte-** heveslendirmek, özendirmek “*Uçmak Uçmak didüğün kulların yiltedüğün/Uçmagun ser-mâyesi bir gönül itmek gerek*” YED 141-4.

yimişlen- yemiş, meyve yemek “Nefesinden müşkile ‘anber düte/Budagından il ü şâr yimişlene” YED 324-2.

yin- yemek yenmek “Müsülmânlar zamâne yatlu oldu/Helâl yinmez harâm kıymetlü oldı” YED 387-1.

yinile- bir şeyin yerine yenisi koymak, tazelemek “Yûnus cânun yinile ki dostlugun anıla/Işkıla dinlerisen bilesin kudretümüz” YED 116-8.

yir- 1. kötülemek, beğenmemek “Hak nazar kıldığı câna bir göz ile bakmak gerek/Ana ki Hak nazar kıldı ben anı niçe yireyin” YED 266-5, **2.** hakir görmek “Yûnus sözün kime dirsın yâ kimün kaygusın yirsın/Nasihat halka eylersin yâ özün neye tutmazsın” YED 235-9.

yirin- kederlenmek, mahzun olmak, tasalanmak, yakınmak “Ne varlığa sevinürem/Ne yokluğa yirinürem” YED 381-2.

yit- 1. kaybolmak, ortadan kalkmak, yok olmak, zayi olmak YED 113-10, **2.** bitmek, tükenmek, süresi dolmak “Göçenler menzile yitdi vardı anda karâr itdi/Geçdi ‘ömür kavil yitdi varlığımdan nâ-çâr oldum” YED 208-7, **3.** eklenmek, karışmak, dökülmek “Görün ki Yûnus n'itdi varuban hazrete gitdi/Katredür ‘ummâna yitdi talsa gerek şimden girü” YED 286-7.

yitiş- ulaşmak, varmak, yetişmek, vasıl olmak “Yûnus imdi namâzun komagıl sen kıla gör/Ansuzın ecel irer ‘ömür yitişür başa” YED 341-7.

yitür- 1. yatırmak, koymak “Salacamı götürdiler/Musallâya yitürdiler” YED 184-7, **2.** mahvetmek, kaybetmek YED 250-3, **3.** ulaştırmak, eriştirmek YED 147-3.

yogur- yoğurmak, şekil vermek “‘Azrâil gökden inde bir avuç toprak aldı/Dört ferişte yogurdu bir peygamber eyledi” YED 355-5.

yor- anlamlandırmak, yorumlamak, tabir etmek “Er oldur ki menzilin her dem gösteri tura/Degme ‘ârif bu düşü yoramaz işi degül” YED 164-4.

yort- devamlı yürümek, koşmak “Yort iy gönül sen bir zamân âsûde fârig hoş yüri/Korkma kayırma kimseden gussa vü gamdan boş yüri” YED 403-1.

yoyıl- bozulmak, yok edilmek “İsrâfîl sûri ura yir yüzi divşürile/Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla” YED 306-1.

yöner- yönelmek, yön vermek, yönlendirmek “Toza bulaşmış yatur yaşı yitmiş kocalar/Nevbet irse yönerür hem pîre hem cüvâne” YED 313-8.

yu- 1. yıkamak “Bir garîb ölmüş diyeler/Üç günden sonra tuyalar/Sovuk suyıla yuyalar/Şöyle garîb bencileyin” YED 277-6, **2.** gidermek, temizlemek “Okına Kur'ân u Yâ-sîn/Kulak urup dinleyesin/Tagca günâhun yuyasın/Tanla seher vaktinde tur” YED 88-6.

yum- örtmek, üstüne koymak, kapamak “Behey miskîn aç gözünü bu fâniden yum gözünü/Günâhdan kara yüzünü hiç agartmayasın bigi” YED 414-3.

yumşan- yumuşamak “İşki var gönül yanar yumşanur muma döner/Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa benzer” YED 66-3.

yumşat- katılığını, sertliğini, kabalığını veya acımasızlığını ortadan kaldırmak “Birlik diyen katında hiç sen-ben dimek hiç yok durur/Yûnus dilin sen yumşatdun bu tevhîdi eyitmege” YED 323-9.

yun- 1. yıkanmak “Gül-âb olıcak u su dağı sâb n/Getüreyim uş hücre içinde yun” YED 304-5, **2.** temizlenmek “Bu murdârı divşürenler bu su ile yunur sanur/Erden himmet olmayınca ‘ömür geçer yunmayısar” YED 24-4.

yut- 1. yutmak YED 18-4, **2.** içine alıp yok etmek “Şeddâd bir uçmak yaptı Nemrûd göge ok atdı/Kârûn'ı da yir yutdı Âdil Nuşîrvân kanı” YED 396-4.

yüklen- yüklenmek, yükleme işi yapılmak “*DeFTER-i ‘amâlûmi yükledüm itdüm ‘azm-i râh/Menzil-i maksûda Hak'dan emr ü fermân isterem*” YED 228-5.

yüklet- yük koymak “*Bir serçeniñ kanadın kırk kanluya yükletdüm/Çifti dahı çekmedi kaldı şöyle yazılı*” YED 407-4.

yürin- yürüme işi yapılmak “*Yûnus Hak tecellîsin şâ‘ir dilinden söyler/ ânda gevher varısa Hak'dan yana yürindi*” YED 383-5.

yürü-/yori- 1. yürümek YED 8-4, 2. gezmek, dolaşmak YED 61-8, 3. yaşamak, ömür sürmek “*Yürüridüm sag selâmet/Takdîr eyledi melâmet/Ecel kıldı hoş melâmet/Esenledüm dünyâm seni*” YED 413-3, 4. hüküm sürmek “*Ser-â-ser toptolu yir ü gök üzre/Yürür bu kudretün hoş milketün var*” YED 48-10, 5. hareket etmek, dönmek “*Göge eytdi dön didi ay-gün yürisün didi/Suyı mu‘allak kodı üstinde yir eyledi*” YED 355-3, 6. çıkmak, yükselmek “*Muhammed’ün medhini idelüm baş üstine/Zîrâ ki ol Muhammed yüridi ‘Arş üstine*” YED 321-1.

yüz- su yüzeyinde veya içinde ilerlemek, yüzmek “*Şerî‘at oğlanları niçe yol eyde bana/Hakikat deryâsında bahrî oldum yüzerem*” YED 171-7.

yüzdür- yüzmesini sağlamak veya yüzme işini yaptırmak “*İşk bî-karâr denizdür cânunu ‘ışka yüzdür/Denizde bahrî vardur yüzdüm yüzmedüm dime*” YED 336-3.

Sonuç

Çalışmada Batı grubu yazı dilinin teşekkül dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre Türkçesi, söz varlığı ve bunu oluşturan temel unsur olan fiillerin tespiti ve metinler esas alınarak oluşturulan bağlamsal anlamlandırmalar yer almaktadır. Tarihî metinlerdeki fiillerin gösterdiği anlam değişimleri, bu alanlarda hazırlanmış bağlamsal dizinlerden takip edilebilir. Bu araştırmada yer alan zengin fiil listesi, bağlam temel alınarak hazırlanmış ve bu yönüyle anlam bilimi ve Türk dilinin söz varlığına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmada, Yunus Emre Divanı’ndan 504 fiil fişlenmiş ve fiiller bağlamdan yola çıkılarak anlamlandırılmıştır. Fiillerin temel, yan ve mecaz anlamları ortaya çıkmıştır. Dilin yapısından kaynaklanan metafor, metonimi, çok anlamlılık ve eş adlılık gibi dil içi faktörler de belirlenmiştir. Fiillerin tarihî süreç içinde tek anlamlılıktan çok anlamlılığa doğru gelişim gösterdiği görülmektedir. Özellikle bazı işlek fiillerin çok sayıda anlamı tespit edilmiştir. Bazı fiillerin ise eserde tek anlamı kaydedilmiştir. Türkçenin tarihî dönemine ait, Türk yazı dili için dönüm noktası olan Yunus Emre’nin eserinden yola çıkılarak Türk kültürü ve diline ait söz varlığına ışık tutulmuştur.

Bu çalışmayla temel söz varlığı unsurlarından olan fiillere dair anlambilimsel ve sözlükbilimsel bir taslak hazırlanmıştır. Bu tür çalışmalara verilen önem git gide artmakta olup konuyla ilgili çeşitli projeler yürütülmektedir. Araştırma, fiillerin anlamlarının belirlenmesi, anlam olayları ve anlam değişimleri gibi anlam biliminin alt alanları hususunda çalışma yapacak araştırmacılara da malzeme sunmaktadır. Esere ait fiillerin tespiti, bağlamlı ve tanıklı formda hazırlanması çalışmayı bir nevi tarihî sözlük formatına dönüştürmüştür. Eserle ilgili daha önce yapılan dizin ve sözlüklerde genellikle birkaç anlamla kaydedilen fiillerin aslında çok anlamlı oldukları, metinlerden çıkarılan bir sonuçtur. Bu da yüzyıllardır Türkçenin anlam zenginliğinin metinlerin içinde saklı kaldığı gerçeğini gün yüzüne çıkartmaktadır.

Yunus Emre’nin Divanı’ndaki fiillerin anlamlandırılmasının yanı sıra yazım/ımla, ses ile ilgili birtakım değişikliklerin olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır. Arap harfleriyle kaleme alınmış nüshalar, imla bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedir. Çeşitli yazım biçimleri, ses değişikliklerini de beraberinde getirmektedir. İkili yazım biçimlerine sıklıkla rastlanılmış ve her iki biçim de çalışmada yer almıştır.

Tarihi ve yazılı metinleri yüzyıllar öncesine dayanan, hâlihazırda manzum-mensur eserleri bulunan Türk dili zengin söz varlığına sahiptir. Söz konusu verilerin gün yüzüne çıkartılabilmesi ve ilgili alanlara hizmet edebilmesi için bilimsel araştırmalar ve çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2005). *Yunus Emre şiirinin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çukurlu, T. (2010). *Yunus Emre Dîvânı'nda teşbih* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Demirci, M. (2008). *Yunus'ta Hak ve halk sevgisi*. İstanbul: H Yayınları.
- Develi, H. (2015). Açıklamalı Yunus Emre sözlüğü'ne dair. *Türk Dili*, C.CVIII, (756), 83-94.
- Dilçin, C. (2011). *Divan şiiri ve şairleri üzerine incelemeler*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Erkınay, H. K. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi ile Kâmûs-ı Türkî'deki fiiller üzerine karşılaştırmalı anlam incelemesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- <http://www.tebdiz.com/>, E. T. 21.06.2021.
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, E. T. 21.06.2021.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar-ilkeler-teknikler*. 23. bsk. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Köprülü, F. (1981). *Türk Edebiyatı'nda ilk mutasavvıflar (Gerekli sâdeleştirmeler ve bâzı notlara ilâvelerle yayımlayan Orhan F. Köprülü)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Sakar, E. (2015). Gönül Çalab'ın tahtı bir Yunus Emre sözlüğü müdür?. *Ayraç Dergisi*, 67, 30-33.
- Tatçı, M. (2008). *Yunus Emre Dîvân ve Risâletü'n-Nushiyye*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2009). *Yine geldi aşk elçisi. Yunus Emre seçmeler*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2014). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10662,girispdf.pdf?0>
- Toprak, B. (2006). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunus Emre'nin Dilinde Karşıt Anlamlı Çiftler Üzerine Söz Dizimsel Bir Analiz

A Syntactical Analysis on Antonym Pairs in the Language of Yunus Emre

Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA ¹

Öz

Dilsel anlam ilişkileri arasında yer alan karşıt anlamlılık, günlük konuşma dilinden edebi söylemlere uzanan bir kullanım alanına ve sıklığına sahiptir. Duygu ve düşüncelerin aktarımında etkili bir söyleyiş tarzı oluşturmak ve anlatımı daha dikkat çekici kılmak için karşıt anlamlı sözlere başvurulur. Karşıt anlamlılık (antonymy), aralarında anlam yönüyle zıtlık bulunan sözcükler arasında gerçekleşir. Karşıt anlamlı çiftler ad, zarf ve sıfat türünde sözcüklerden oluşabileceği gibi fiillerden de meydana gelebilir. Genelde karşıt anlamlılıkla ilgili çalışmaların anlamsal/kavramsal bir çerçevede yapıldığı görülmektedir. Aslında söz dizimsel yapılar da karşıt anlamlı çiftlerin bağlam içi kullanımlarını belirleyen/etkileyen bir özelliğe sahiptirler. Bu çalışmada, Yunus Emre Divanında yer alan karşıt anlamlı çiftlerin kullanım birliktelikleri üzerine söz dizimsel bir inceleme yapılmıştır. Hem Eski Anadolu Türkçesi döneminin hem de tasavvufi şiir geleneğinin en önemli isimlerinden olan Yunus Emre, şiirlerinde tasavvufi düşüncenin halkın anlayacağı bir dile ve milli bir kimliğe ulaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Yapılan incelemede, karşıt anlamlı çiftlerin önemli bir kısmının *X vü Y, hem X hem Y, ne X ne Y, ger X ger Y, eger X eger Y, X ile / {+(y)IIA} Y, gâh X gâh Y, kimi X kimi Y, kimin X kimin Y, biri X biri Y* şeklinde bağlaçların etkin olduğu yapılarda yer aldığı görülmektedir. Söz konusu söz dizimsel yapılar, karşıt anlamlılığı daha da belirginleştiren bir etkiye sahiptirler.

Anahtar Kelimeler: Karşıt anlamlılık, Yunus Emre, Söz dizimsel yapı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Antonym, which is among linguistic meaning relations, has a usage area and frequency ranging from colloquial language to literary language. Opposite words are used in order to create an effective style of expression in the transfer of feelings and thoughts and to make the expression more remarkable. Antonymy, occur between words that are opposite semantically. Antonymy pairs, can occur in words such as nouns, adverbs and adjectives, as well as verbs. In general, it is seen that studies on antonymy are carried out in a semantic/conceptual framework. In fact, syntactic structures have a feature that determines/affects the in-context use of antonyms. In this study, a syntactic analysis was made on the usage pairs of antonyms in Yunus Emre's Divan. Yunus Emre, one of the most important names of both the Old Anatolian Turkish period and the sufic poetry tradition, an important role in reaching a national identity that the people could understand. In the examination, it is seen that a significant part of the pairs of antonyms are located in the structures in which *X vü Y, hem X hem Y, ne X ne Y, ger X ger Y, eger X eger Y, X ile / {+(y)IIA} Y, gâh X gâh Y, kimi X kimi Y, kimin X kimin Y, biri X biri Y* shaped conjunctions are effective. These syntactic structures make the antonymy even more pronounced.

Keywords: Antonymy, Yunus Emre, Syntactic structure

Paper Type: Research

¹ Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erolkuyma@hitit.edu.tr

Atf için (to cite): Kuyma, E. (2021). Yunus Emre'nin dilinde karşıt anlamlı çiftler üzerine söz dizimsel bir analiz. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 69-82.

Giriş

Dil, öğeleri arasında çeşitli ilişkiler (dizisel/dizimsel) bulunan bir yapı, bir dizgedir (Kıran ve Eziler Kıran, 2002, s. 239). Anlatımın/iletişimin gerçekleşebilmesi için dili oluşturan unsurlar arasında anlamsal, söz dizimsel ya da yapısal bir ilişkinin kurulması gerekir. Bu ilişkiler, art zamanlı ve eş zamanlı olarak bazı değişimlere uğrayabilir veya sözcükler arasında hem anlamsal hem de söz dizimsel yeni ilişkiler kurulabilir. Söz konusu değişim ve ilişkilerde bağlam içi kullanımlar kadar sözcüklerin yer aldığı söz dizimsel yapılar da rol oynar. *Göstergeler, hemen her zaman içinde geçtikleri tamlamalar, tümceler ve sözcelerde, öteki sözcüklerle oluşturdukları bütünle kesinlik kazanır, belli bir kavramı eksiksiz yansıtır* (Aksan, 2016, s. 94). Yapı ve anlam arasında belirli bir ilişki bulunmaktadır. Bazı unsurlar, bu ilişkiyi belirginleştiren bir rol üstlenirler. “*Ne iyi ne kötü*”, “*kimi ağlar kimi güler*” örneklerinde de görüldüğü gibi bağlaçların “*iyi:kötü, ağla:-gül-*” sözcükleri arasındaki karşıt anlamlılığı daha da vurgulu hale getiren bir işlevi söz konusudur.

Karşıt anlamlı sözcüklerin birlikte kullanımında görülen söz dizimsel yapılar, Türk dilinin tarihsel dönemlerinde de gözlemlenmektedir. Çalışmamızda, Yunus Emre Divanı'nda geçen karşıt anlamlı sözcükler tespit edilerek bu sözcüklerin söz dizimsel yapı içerisindeki kullanımları ele alınmıştır.

Yunus Emre, 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında yaşamış, Eski Anadolu Türkçesi ile şiirler söylemiş büyük bir mutasavvıftır. Halk diliyle ortaya koyduğu son derece sade, anlaşılır üslubu, hem halk tarafından hem de sonraki mutasavvıflar tarafından kabul görmüştür.

13. yüzyılda, mutasavvıf şairler, vahdet-i vücut felsefesini ve düşüncesini halka benimsetmeye çalışmışlar, bu düşünce tarzına dil, şekil ve vezin bakımından milli bir nitelik kazandırmaya gayret etmişlerdir. Yunus Emre, bu yabancı felsefi unsuru milli unsurla birleştirerek zevk bakımından Acem tasavvufi eserlerinden tamamen farklı, bir Türk tasavvuf edebiyatının oluşmasına vesile olmuştur (Köprülü, 2020, s. 358-359). Tezcan, Yunus'un şiirlerinde eskicil (arkaik) görünen ancak 14. Yüzyıl Türkçesinde kullanımda olan, herkesin bildiği birçok sözcük bulunduğunun altını çizerek bu kelimelerin hemen hepsinin yeni yazı dilinde 16. yüzyıla kadar kullanıldığını belirtir. Bu sözcüklerin bir kısmı sonradan ya tamamıyla unutulmuş ya da dilde kullanılmayıp sadece ağızlarda yaşamaya devam etmiştir. Çoğu Türkçe kökenli olan bu sözcüklerin arasında Türkçeye çok önceden diğer dillerden gelip yerleşmiş sözcükler de bulunmaktadır (Tezcan, 2012, s. 114-115). 13-14. yüzyıl söz varlığının günümüze ulaşmasında büyük bir rol üstlenen Yunus, şiirlerinde tasavvufi düşüncenin aktarımında karşıt anlamlı sözcükleri de ustalıkla kullanmıştır.

Zıtlıklar, anlatımda öne çıkarılmak istenen duygu ve düşüncenin vurgulanmasında etkili bir söyleyiş sağlarlar. Karaağaç (2013, s. 364), metin kurgulamada karşı tezler oluşturmak için kullanılan karşıt anlamlıların sayesinde düşüncelerin daha açık ve anlaşılır şekilde ifade edildiğinin altını çizer. Eş anlamlılık, çok anlamlılık, alt anlamlılık, üst anlamlılık gibi dilsel anlam ilişkilerinden biri olan karşıt anlamlılık, duygu ve düşüncelerin aktarımında etkili bir üslup özelliği taşır.

1. Karşıt Anlamlılık

Genelde karşıt anlamlılık, “anlamları birbirine karşıt/aykırı olan sözcüklerin arasındaki ilişki, karşıt olma durumu/özelliği (Hatiboğlu, 1978, s. 80; İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 170; Kıran ve Eziler Kıran, 2002, s. 248; Korkmaz, 2007, s. 143; Vardar, 2002, s. 130) gibi benzer ifadelerle tanımlanmaktadır. Karaağaç (2013, s. 363), her bilginin karşıt bir bilgiyle doğduğunun altını çizerek karşıt anlamlı sözlerin birbirlerinin ses, yapı ve kullanım alanlarını doğrudan etkilediğini bildirir.

Karşıt anlamlılıkta, sözcüklerin ortak bir anlam ekseninde hareket etmesi esas olarak kabul edilmektedir. Diğer dilsel anlam bağlantılarında olduğu gibi bağlam içi kullanımlar, sözcük çiftleri arasındaki karşıt anlamlılığın oluşmasında belirleyici rol oynar. “Açık:kapalı” karşıt çiftinin söz dizimsel düzlemdeki görünümü üzerinden örnek verilirse;

(a) Hava bugün ne **kapalı** ne **açık**.

(b) **Kapalı** ortamlar, virüse bağlı enfeksiyonlara karşıt insanları **açık** hale getiriyor.

(a)Anlamsal bileşenlerle derin yapıda beliren karşıtlık, **bulutlu:bulutsuz/güneşli:güneşsiz / aydınlık:karanlık** şeklindedir. **Kapalı:açık** karşıt çiftleri arasında kavramsal düzeydeki karşıtılık *ne...ne* bağlacı ile kurulan öbikleşme ile yapısal bir görünüm de kazanmaktadır.

(b)“Kapalı” sözcüğü ortam sözcüğünün sıfatı görevinde **havasız, kısıtlı** anlamında; “açık” sözcüğü ise “hal” sözcüğü öncesinde yine sıfat görevi ile **savunmasız** anlamında kullanılmıştır. “**havasız, kısıtlı** ile **savunmasız** sözcükleri arasında herhangi bir karşıt anlamlılıktan söz edilemez.

Karşıt anlamlılığın tanımı ile ilgili belirgin farklılıklar bulunmasa da sınıflandırma ve adlandırmada farklılıklar görülebilmektedir. Bunlardan bazıları;

Cruse (2000, s. 167-174), Opposites (karşıtlıklar/zıtlıklar) başlığı altında yaptığı sınıflandırmada, karşıt anlamlılığı (antonymy) ayrı bir madde olarak ele alır:

1. *Complementaries* (tamamlayıcılar/bütünleyiciler): *ölü:canlı, doğru:yanlış, içeri:dışarı*.

2. *Antonymy* (karşıt anlamlılık): a. *Polar antonyms* (kutupsal karşıt anlamlılar): *uzun:kısa, hızlı:yavaş, büyük:küçük*. Bu bölüm altındakilerin aynı zamanda derecelenebilir olduğunu belirtir. b. *Equipollent antonyms* (eşdeğer karşıt anlamlılar): *sıcak:soğuk, acı:tatlı, mutlu:üzgün*. c. *Overlapping antonyms* (örtüşen karşıt anlamlılar): *iyi:kötü, nazik:kaba, akıllı:aptal*

3. *Reversives* (ters yönlü olanlar): *Bu gruptakiler yön gösteren karşıtlıklardır, yukarı:aşağı, ileri:geri, üst:alt*.

4. *Converses* (karşıt/ters olanlar): *Bu gruptakiler yön gösteren karşıtlıklardır, üst:alt, önce:sonra, ödünç vermek:ödünç almak*,

5. *Markedness* (işaretili/belirtili olanlar): *Dağılımsal, semantik ve morfolojik işaretliler, olmak üzere üç çeşittir*.

6. *Polarity* (kutupsallık): *Mantıksal, morfolojik, özel ve tutum belirten olmak üzere dört çeşittir*.

Palmer (2001, s. 104-197), *zıt anlamlılık* başlığı altında karşıt anlamlılığı, 1. *Derecelenebilir (gradability)*, 2. *Tamamlayıcı (complementarity)*, 3. *İlişkisel (relational) zıtlar* olarak sınıflandırır.

Kıran ve Eziler Kıran (2002, s. 248), beş başlıkta ele alır: 1. *Ara kavram içermeyenler: ölüm:yaşam, kadın:erkek*, 2. *Ara evreler içerenler: sıcak:ılık:serin:soğuk*, 3. *Bütünleyici:evli bekar*, 4. *Karşılık içeren: almak:satmak*, 5. *Sadece karşıtılık ifade eden: büyük:küçük*.

Kerimoğlu (2014, s. 213-214), 1. *Bütünleyici (complementary) karşıtılık*, 2. *Dereceli (gradable) karşıtılık*, 3. *Bağlamsal (relationall karşıtılık)* şeklinde üç başlığa yer verir.

Yapılan çalışmalarda karşıt anlamlılık, genelde kavramsal/anlamsal boyutta ele alınmaktadır. Oysa karşıtılık oluşturan unsurların bağlam içi hareket tarzı ve birliktelikleri, karşıt anlamlılığın oluşumunda söz dizimsel bir etkinin de olduğunu gösterir. Bu açıdan, karşıtılık

konusunda yapılacak metin ya da söylem temelli çalışmalarda, söz dizimsel analiz ve sınıflandırmalar, özellikle yapı-anlam ilişkisini belirlemek açısından önem taşımaktadır.

Bu konuda yaptığı derlem tabanlı çalışmasıyla tanınan Jones (2002, s. 45-94), karşıtlıkları, birlikte kullanıldıkları söz dizimsel yapıları da esas alarak *majör* ve *minör* gruplar şeklinde farklı bir sınıflandırmaya tabi tutar. Onun sınıflandırması:

Majör grup: Ancillary Antonymy (bağımlı/yardımcı karşıt anlamlılık) ve Coordinated Antonymy (eşgüdümlü karşıt anlamlılık);

Minor grup: Comparative Antonymy (kıyaslı/karşılaştırmalı karşıt anlamlılık), Distinguished Antonymy (ayırt edici karşıt anlamlılık), Transitional Antonymy (geçişken karşıt anlamlılık), Negated Antonymy (olumsuzlanan karşıt anlamlılık), Extreme Antonymy (Uzak/uç karşıt anlamlılık), Idiomatic Antonymy (deyimsel karşıt anlamlılık) başlıklarından oluşur.

Akşehirli (2018, s. 43), Jones'un tasnifine de yer verdiği "Türkçede Bağımlı Karşıt Anlamlılık" adlı çalışmasında, Jones'un karşıt anlamlılık üzerine yaptığı çalışmanın alanyazında derlem tabanlı çalışmaların en önemlilerinden biri olmasının yanı sıra, bu anlam olgusunun söylemsel işlevleri açısından yeniden sınıflanması bakımından da önem taşıdığına dikkat çeker. Bir başka çalışmasında, karşıt anlamlılığı yapısal düzlemde ele alan Akşehirli (2014), başta olumsuzluk olmak üzere çeşitli dil bilgisel ve söz dizimsel yapılarla ve bağlaçlardan oluşan "yapısal karşıtlık tetikleyiciler"den söz eder.

2. Yöntem

Bu çalışmada, Yunus Emre'nin dilinde görülen karşıt anlamlı çiftlerin birlikte yer aldığı söz dizimsel yapılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Yunus Emre Divanı (Tatçı, 2008) taranmış ve 92 adet karşıt anlamlı çifte ulaşılmıştır. Tespit edilen karşıtlıklar, içinde yer aldıkları yapılaraya göre sınıflandırılmış, örneklerin geçtiği yerler, alıntılarının sonunda şiir numarası/birim numarası şeklinde belirtilmiştir. Örnek: **Od u su** vü toprağı yili bile (379/2).

Çalışmamızda kuramsal olarak Jones'un (2002) karşıt anlamlı çiftleri söz dizimsel niteliklere göre sınıflandırdığı yaklaşım esas alınmış, Divan'dan tespit edilen karşıt anlamlı çiftler, söz dizimsel olarak dört ana başlıkta kategorize edilmiştir. Bu kategorilerden ikisi Jones'un sınıflandırmasında da yer alan "**eşgüdümlü karşıt anlamlılık (coordinated antonymy)**" ve "**olumsuzlanan karşıt anlamlılık (negated antonymy)**" örneklerinden oluşmakta, diğer iki kategori ise "**ikilemeler şeklinde karşıt anlamlılık**" ve tarafımızdan adlandırılan "**seçenekli/nöbetleşe karşıt anlamlılık**" başlığındaki örnekleri içermektedir.

3. Yunus'un Dilinde Karşıt Anlamalı Çiftler ve Yer Aldıkları Söz Dizimsel Yapılar

3.1. Eşgüdümlü Karşıt Anlamlılık (Coordinated Antonymy)

Karşıt anlamlı çiftlerin birlikte yer aldığı *X ve Y, X veya/ya da Y, hem X hem Y, ne X ne Y, ister X ister Y, ya X ya Y, ne kadar/nasıl X ya da Y* gibi söz dizimsel yapılarıdır (Jones, 2002, s. 73-74). Bu yapıda çiftin her iki üyesini de içeren ya da her iki üyesini de anlamsal ya da göndergesel olarak dışlayan bir işlev söz konusudur (Akşehirli, 2018, s. 44).

Divan'dan seçilen karşıt anlamlı çiftlerin yapısal birliktelikleri, benzer işlevli bağlaç ya da sözcük tekrarları ile sağlanmıştır: *X u Y / X vü Y, hem X hem Y ..., ne X ne Y, ger X ger Y / eger X eger Y, gerek/gerekse, X gerekse Y, X ile / {+(y)IIA} Y, X oldur Y ol / oldur X oldur Y / X ol Y ol, ya X ya Y*

3.1.1. X u Y / X vü Y

od:su

Od u su vü toprağı yili bile (379/2)

dost:düşmân

Bilmez misin gayretsüze *dost u düşmân* gülesini (348/9)

yaz:kış

Benüm durur bu cümle iş hikmetile bu *yaz u kış* (77/1)

dün:gün

Yûnus imdi sen Hakk'a ir *dün ü gün* gönlün Hakk'a vir (24/5)

sûd(fayda):ziyân

Ârif midür ol anlamaya *sûd u ziyânı* (357/2)

küfr:îmân

Gerekse kâfir olam *küfr ü îmândan* fârig (126/4)

kıyam: rükû/secde

Nisbet degüldür ana hem *secde vü rükû u kıyâm* (209/6)

yazug:müzd

Pes niçe ansun ol kişi *yazug u müzd* assı-ziyân (259/3)

yir:gök / arş:ferş

Bu *yir ü gök ü arş u ferş* ışk dadıyla kâyımdur (32/3)

senlik:benlik

Cânile ârif olup *senlik ü benlik* terk idem (201/27)

ogul:kız

Bunda dahı virdün bize *ogul u kız* çift ü helâl (234/5)

hâs:âm

Ben seni sevdiğümi işitsünler *hâs u âm* (202/1)

ag:kara

Kan yaş akıdur *ag u karadan* (284/4)

zâhir:pinhân

O cân kim *zâhir ü pinhân*-ı 'ışkdur (90/2)

dünyâ:âhiret

Bu dîn *ü* diyânetde *dünyâ vü âhiretde* (116/2)

şark:garb

Şarka vü garba ser-te-ser yire göge toldum ahî (370/10)

ata:ana

Hoşnud *ata vü anadan* kullık kadrin bilen benem (194/2)

ulvi:süfli

Ulvî vü süflî cümleten oldur ger bana görine (14/5)

gice:gündüz

Yolda kalupdur sakın *gice vü gündüz* sayan (236/5)

âşikâre:nihân

Sen bilürsin *âşikâre vü nihân* (417/27)

3.1.2. *hem X hem Y ...*

pîr (yaşlı):cüvân (genç)

Nevbet irse yönerür *hem pîre hem cüvâne* (313/8)

vir-:al-

Hem virürler hem alurlar ben bir ulu dîvân oldum (176/6)

derd:dermân

Kim sana ben sıdk olam *hem derd ü hem dermân* olam (201/42)

bâtın:zâhir / evvel: âhir

Hem bâtınam hem zâhirem hem evvelem hem âhirem (211/8)

3.1.3. *ne X ne Y*

şâd:gam

Bundan ulu ıssı makâm *ne şâd* vardır *ne gam* (331/5)

Leylâ:Mecnûn

Ne Leylâ idüm anda *ne Mecnûn-ı* ser-gerdân (260/5)

zeber (üst):zîr (alt)

Ne gök varıdı *ne yir ne zeber* vardı *ne zîr* (243/9)

puta hâça tap-:dîn ü imân tut-

Ne pûta-hâça taparam *ne dîn ü imân tutaram* (180/7)

yir:gök

Yûnus bak neredesin *ne yirde ne gökdesin* (151/9)

assı:ziyân

Ne assı var *ne ziyân* gelsün cânuna kıyan (416/5)

irte:gice

Başuma dikeler hece *ne irte* bilem *ne gice* (241/5)

yohsul:bay

Ne yohsul u *ne baydasın ne köşk ü sarây*lardasın (186/4)

deryâ:katre

Ne deryâdur ne katredür gör indi (411/1)

var:yok

Ne sermâyem ola *ne var ne yokvam* (203/7)

âkil:dîvâne

Ne âkilem ne dîvâne (404/2)

uslu:delü

Ne usluyam ne delüyem neye benzer işüm benüm (214/4)

ölü:diri

Ne ölüsün ne diri hiç tenün yokdur senün (147/5)

kul:sultân

Hak'dan söyler bu dilüm *ne kul ne sultân* bana (12/3)

tamu:uçmak

Ne Tamu'da yir eyledüm

Ne Uçmak'da köşk bağladum (381/7)

esrük:ayık

Ne esrük ne humâr *ne* hod *ayıkvam* (203/4)

hayr:şer

Hicâb kalmadı ana ayruk *ne hayr u ne şer* (26/3)

3.1.4. *ger X ger Y / eger X eger Y*

erkek:dişi

Uzatdı bu halk işi *ger erkek ü ger dişi* (115/2)

bay:yoksul

Eger baydur eger yoksul ol eyler (95/9)

hayr:şer

Kim kime ne dirise *eger hayr u eger şer* (124/4)

3.1.5. *gerek/gerekse X gerekse Y*

müsülmân ol-: kâfir ol-

Gerek müsülmân olam bin yıl ibâdet kılam

Gerekse kâfir olam küfr ü îmândan fârig (126/4)

uryân yüri-:libâs gey-

Gerekse uryân yüri gerekse geygil libâs (119/2)

3.1.6. *X ile / {(y)IIA} Y*

od:su

Odula su toprak u yil bünyâd kılan Yezdân benem (211/6)

Leylî:Mecnûn

Leylî ile *Mecnûn* olup Ferhâd ile taşlar yonup (253/6)

karga:bülbül

Kargayıla bülbüli bir kafese koysalar (352/3)

gice:gündüz

Gice ile *gündüzi* gökde yidi yılduzı (133/4)

yir:gök

Yaradıldı *yir* ile *gök* Muhammed dostlığına (386/7)

câhil:ârifün

Câhil ile *ârifün* meseli şuna benzer (352/5)

dün:bugün

Ezel-ebed sorarısın *dün* ile *bugündür* bana (7/8)

âşık:ma'sûk

Gül ü reyhânun kokusu *âşıkıla ma'sûkadur* (3/7)

uçmag:tamu

Uçmagıla Tamu'yı cümle vücûdda bulduk (133/3)

yalan:gerçek

Yalanıla gerçeği berâber tutmayalar (57/6)

3.1.7. X oldur Y ol / oldur X oldur Y / X ol Y ol

viren:alan

Viren oldur alan ol sormaz nedür ziyânı (395/4)

gelen:giden / görinen:gören

Her *gelen oldur giden ol görinen oldur gören ol* (14/5)

âhir:ebed

Oldur âhir oldur ebed hem dillerde Küfven ahad (63/5)

öldüren:dirgüren

Öldüren ol dirgüren ol Yûnus imdi Hakk'ıla ol (112/7)

3.1.8. ya X ya Y

bugün:yarın

Geldüm dünyâyı seyr itdüm *ya bugün ya yarın* gitdüm (204/5)

kul:sultân

Ya kul ya sultân dimeyem kalsun işidenler tana (7/3)

3.2. Olumsuzlanan Karşıt Anlamlılık (Negated Antonymy)

Karşıt anlamlı çiftten birinin karşıt anlamlılığı artırmak amacıyla diğerini reddeden/olumsuzlayan bir çerçevede kullanılmasıdır. *X değil Y, X yerine Y, X'e karşı/karşın Y* şeklinde söz dizimsel bir özellik gösterir (Jones, 2002, s. 88). Akçataş, Türkiye Türkçesinde olumsuzlama edatı “değil” ile “nitelikte olumsuzlama, amaç-sonuçta olumsuzlama, bilgide olumsuzlama, mastarda olumsuzlama, tanımlamalarda olumsuzlama, sahiplikte olumsuzlama” şeklinde kurulan altı tür karşıt anlamlı ilişkiden bahseder (Akçataş, 2011, s. 313-314). Divan'dan derlenen karşıt anlamlı sözcüklerin birlikte kullanıldığı sözdizimsel yapılarda “değil” edatının yanı sıra olumsuzluk eki *-mA*, ve “yok” sözcüğü de yer almaktadır: *X değil Y{+DUR} / X{+DUR} Y değil, X olma Y ol, X yok Y {+DAdur}*.

3.2.1. X değil Y{+DUR} / X{+DUR} Y değil

bâkî:fâni

Bu dünya kahr evidür hem *bâkî* değil *fânîdür* (137/2)

sag:sol

Ol gerçeğe âşıklar küllî *sagdur sol değil* (163/7)

yalan:gerçek

Yalan degül *gerçektür* ben de gördüm tozını (407/5)

uslu:delü

Uslu degül *delüdü* yüce sarâyılar yapan (380/3)

agu:bal

Agudur bal degül dünyâ murâdı (279/4)

3.2.2. *X olma Y ol*

diken:gül

Diken olma *gül* ol eren yolında (279/6)

3.2.3. *X yok Y {+DAdur}*

assı:ziyân

Şol cân ki tapmadı Hakk'a *assısı* yok *ziyândadur* (54/5)

3.3. Seçenekli/Nöbetleşe Karşıt Anlamlılık

Bu başlık altında yer alan ve tarafımızdan adlandırılan karşıt anlamlı söz dizimsel yapılar, Jones'un sınıflandırmasına birebir uygunluk göstermeyen, Türkçeye özgü farklı söz dizimsel yapılardan oluşmaktadır: Korkmaz, başlıcaları *bazen ... bazen, bazı ... bazı, bir ... bir, biri ... öbürü, kah ... kah, kimi ...kimi* şeklindeki tekrarlı bağlaçları *nöbetleşme bağlaçları* olarak adlandırır. Bu bağlaçların, cümledeki iki öge arasında, çeşitli yönlerden seçenekli bir bağlama işlevi gördüğünü bildirir (Korkmaz, 2009, s. 1118-1121). Divan'dan derlenen karşıt anlamlı sözcüklerden bazıları *gâh X gâh/geh Y, kimi X kimi Y / kimin X ... kimin Y, biri X biri Y* gibi *nöbetleşme bağlaçları* ile söz dizimsel bir yapıda yer alırken bazıları *bir niçeleri X bir niçeleri Y, bir niçemüz X ... bir niçemüz Y... , bir dem ... X ... bir ... Y ...* şeklinde tekrar eden söz dizimsel yapılar içinde yer almışlardır.

3.3.1. *gâh X gâh/geh Y*

âzâd ol:-mahbûs ol- /zindândan çık:- zindân ol-

Gâh zindândan çıkam âzâd olam âbâd olam

Geh gine derbân olam *mahbûs olam zindân olam* (201/ 34)

mutî ol:-âsî ol-

Geh mutî' olam Hudâ'nun emrine bin cân ile

Geh dönem '*âsî olam* Mûsî olam 'İmrân olam (201/ 32)

duzah:cennet

Gâh duzahda yanam Firavn'ıla Hâmân'ıla

Gâh cennetde varam Gilmân'ıla Rıdvân olam (201/14)

gül:-agla-

Irmak gibi ben çağlaram *gâh gülerem gâh aglaram* (187/2)

in:-çık-

Gâh inem esfellere şeytâmla şerler düzem

Geh çıkam Arş üstine seyrân olam cevlân olam (201/9)

3.3.2. *bir niçeleri X bir niçeleri Y / bir niçemüz X ... bir niçemüz Y...*

ışk düz:- ışk boz-

Bir niçeleri ışk düzer bir niçeleri ışk bozar (47/2)

Leylî:Mecnûn

Bir niçemüz Leylî oldu *bir niçemüz Mecnûn* oldu (118/5)

3.3.3. *kimi X kimi Y / kimin X ... kimin Y*

ulu:kiçi

Kimi ulu kimi kiçi key kuşığı berkler yatur (82/1)

yiğit:koca

Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca (82/2)

kâfir:müselmân

Kimin kâfir idüp *kimin müselmân*

bay:yoksul

Kimi baydur kimi yoksul dime kim (95/9)

3.3.4. *bir dem X bir dem Y, bir dem ... X ... bir dem ...Y ...*

âsî:mutî

Bir dem 'âbid bir dem zâhid *bir dem âsî* bir dem *mutî* (278/4)

Musa:Firavn

Bir dem gelür *Mûsâ* olur yüz bin münâcâtlar kılır

Bir dem girer kibr evine *Firavn'ula* Hâmân olur (49/11)

mescid:deyr (manastır, kilise)

Bir dem varur *mescidlere* yüzün sürer anda yire

Bir dem varur *deyre* girer İncîl okur ruhbân olur (49/10)

gedâ(yoksul):hakân

Bir dem görür olmuş *gedâ* yalın tene geymiş abâ

Bir dem ganî himmet ile Fagfür u hem *Hakân* olur (49/7)

şâdî (sevinçli): giryân (ağlayan)

Bir dem gelür *şâdî* olur *bir dem* gelür *giryân* olur (49/1)

katre:ummân

Bir dem sanasın *katredür bir dem* taşar *Öummân* olur (49/4)

3.3.5. *biri X biri Y*

cennet:nar

Bu şârdan üç yol çıkar *biri cennet biri nâr* (69/7)

sag omuz:sol omuz

Birisi sag omzunda birisi sol omzunda (301/10)

Rahmâni'r-rahîm:Şeytâni'r-racîm

Biri Rahmâni'r-rahîm biri Şeytâni'r-racîm (86/3)

3.4. İkilemeler Şeklinde Karşıt Anlamlılık

Divan'da kullanım sıklığı açısından önemli bir yere sahip olan bu gruptaki örnekler, herhangi bir yapısal tetikleyici ya da biçim birimle birlikte hareket etmeyen ikileme şeklindeki örneklerdir. Diğer dil bilgisel yapılar gibi bir dil ürünü olan ikilemeler de söz dizimsel karşıtlığın oluşumunda önemli bir yere sahiptirler.

3.4. 1. X Y

assı:ziyân

Dostluk ticâretinde anılmaz *assı-ziyân* (264/6)

helâl:harâm

Helâl harâm karışdı assı-ziyân olısar (60/5)

evvel:âhir

Evvel âhir ol kala vü men aleyhâ fân olam (201/45)

ezel:ebed

Kendüye hayrân eylemiş *ezel ebed* dost bunları (415/1)

irte:gice

İrte gice ol dostıla bâzâr iden gelsün berü (287/8)

yaz:kış

Sözüm degül *yaz kış* için geldi maşûka iş için (312/7)

dün:gün

Bir niçeler turmışlar *dün-gün* nevbet önerler (313/7)

sual:cevap

Su'âl cevâb kelecisi buna degindür (19/8)

irkek:dişi

İrkek dişi uryân ola (272/5)

benlik:senlik

Bu *benlik senlik* şârını terkini uram yürüyem (213/5)

yaş:kuru

Kandayısa *yaş kuru* hiç sensüz olmaz biri (147/5)

varlık:yokluk

Havf ü recâ nice gelür *varlık yokluk* bıragana (17/7)

eyü:yavuz

Bu cümlesi *eyü yavuz* kamsın andan tutaram (180/3)

içüm:taşum

Maşer günü *içüm taşum* nâr olursa n'ideyin ben (274/2)

canlu:cansuz

Dünyede *cânlu cânsuz* olmayalar sensüz (147/8)

dünyâ:âhiret

Dost ışka ulaşalıdan *dünyâ âhiret* bir oldu (7/8)

acı:tatlu

Bir çeşmeden akan su *acı tatlu* olmaya (171/6)

yir:gök

Evvel kadîmden geldüm *yir gök* yaradılmazdan (233/1)

Sonuç

1. Dilsel anlam ilişkilerinden biri olan karşıt anlamlılık, duygu ve düşüncelerin aktarımında hem günlük dilde hem de edebi söylemlerde sıkça başvurulan bir ifade tarzıdır. Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli isimlerinden biri olan Yunus Emre de şiirlerinde tasavvufi düşüncenin ifadesinde karşıt anlamlı sözcükleri ustalıkla kullanmıştır.

Bu çalışmada, Yunus Emre Divanı'nda geçen 92 adet karşıt anlamlı sözcük tespit edilerek bunların söz dizimsel birliktelikleri görülmeye çalışılmıştır. Söz konusu yapıların, sözcükler arasındaki karşıt anlamlılığı daha belirgin hale getirdiği gözlemlenmiştir. Divan'da geçen ve söz dizimsel bir yapı içerisinde yer alan şu karşıt anlamlı çiftlere ulaşılmıştır: **acı:tatlu**, **agu:bal**, **âhir:ebed**, **âkil:dîvâne**, **arş:ferş**, **âsî:mutî**, **assı:ziyân**, **âşık:ma'sûk**, **âşikâre:nihân**, **ata:ana**, **âzâd ol-:mahbûs ol-**, **zindândan çık-:zindân ol-**, **bâkî:fânî**, **bâtın:zâhir**, **bay:yoksul/yohsul:bay**, **senlik:benlik/benlik:senlik**, **bugün:yarın**, **canlu:cansuz**, **cennet:nar**, **derd:dermân**, **deryâ:katre**, **diken:gül**, **dost:düşmân**, **duzah:cennet**, **dün:gün**, **dünyâ:âhiret**, **erkek:dişi**, **esruk:ayık**, **evvel:âhir**, **eyü:yavuz**, **ezel:ebed**, **gedâ(yoksul):hakân**, **gelen:giden**, **gice:gündüz**, **görinen:gören**, **göl:agla-**, **hâs:âm**, **hayr:şer**, **müslmân ol-:kâfir ol-**, **uryân yüri-:libâs gey-**, **hayr:şer**, **helâl:harâm**, **ışk düz-:ışk boz-**, **içüm:taşum**, **in-:çık-**, **irkek:dişi**, **irte:gice**, **kâfir:müselmân**, **ag:kara**, **karga:bülbül**, **katre:ummân**, **kıyam:rükû/secde**, **kul:sultân**, **küfr:îmân**, **Leyli:Mecnûn**, **mescid:deyr** (manastır, kilise), **Musa:Firavn**, **mutî ol-:âsî ol-**, **od:su**, **ogul:kız**, **öldüren:dirgüren**, **ölü:diri**, **pîr (yaşlı):cüvân (genç)**, **puta hâça tap-:dîn ü imân tut-**, **Rahmâni'r-rahîm:Şeytâni'r-racîm**, **sag omuz:sol omuz**, **sag:sol**, **sual:cevap**, **sûd(fayda):ziyân**, **şâd:gam**, **şâdî(sevinçli):giryân(ağlayan)**, **şark:garb**, **uçmag:tamu**, **ulu:kiçi**, **ulvi:süfli**, **uslu:delü**, **var:yok**, **varlık:yokluk**, **vir-:al-**, **viren:alan**, **yalan:gerçek**, **yaş:kurı**, **yaz:kış**, **yazug:müzd**, **yiğit:koca**, **câhil:ârifün**, **dün:bugün**, **yir:gök**, **zâhir:pinhân**, **zeber (üst):zîr (alt)**.

Karşıt anlamlı çiftlerden bazıları, *gice* vü *gündüz*, *gice ile gündüz*; *yir ü gök*, *ne yirde ne gökde*, *yir ile gök...* örneklerinde de görüldüğü gibi farklı yapılar içerisinde yer alabilmektedir.

2. Divan'dan elde edilen karşıt anlamlı çiftler, **eşgüdümlü karşıt anlamlılık**, **olumsuzlanan karşıt anlamlılık**, **seçenekli/nöbetleşe karşıt anlamlılık** ve **ikilemeler şeklinde karşıt anlamlılık** şeklinde sınıflandırılmıştır. İlk ikisi Jones'un (2002) sınıflandırmasında yer alan başlıklardan olup "seçenekli/nöbetleşe karşıt anlamlılık" tarafımızdan adlandırılmıştır. Oluşum şekilleri içerisinde karşıt anlamlı sözcükleri de barındıran ikilemeler, sözdizimsel karşıtığa hizmet eden önemli yapılarından biridir. Bu nedenle ayrı bir başlık şeklinde sınıflandırmaya dâhil edilmiştir. Bu başlıklar altında sınıflandırılan karşıt anlamlı çiftler, söz dizimsel olarak farklı yapılar içerisinde yer almaktadırlar. Bu yapıların kuruluşu aşağıda verilmiştir:

eşgüdümlü karşıt anlamlılık: X u Y / X vü Y, hem X hem Y, ne X ne Y, ger X ger Y / eger X eger Y, X ile / {+(y)IIA} Y, X oldur Y ol / oldur X oldur Y / X ol Y ol, ya X ya Y

olumsuzlanan karşıt anlamlılık: X degül Y {+DUr} / X {+DUr} Y degül, X olma Y ol, X yok Y {+DAduR}

seçenekli/nöbetleşe karşıt anlamlılık: gâh X gâh/geh Y, bir niçeleri X bir niçeleri Y / bir niçemüz, X ... bir niçemüz Y..., kimi X kimi Y / kimin X ... kimin Y, bir dem X bir dem Y, biri X biri Y

ikilemeler şeklinde karşıt anlamlılık: XY

3. Sözdizimsel yapılar içerisinde en yoğun kullanım **eşgüdümlü karşıt anlamlılığı oluşturan** X u Y / X vü Y, ne X ne Y, X ile / {+(y)IIA} Y ve **ikileme** şeklindeki XY yapısında görülmektedir. Tüm yapılar değerlendirildiğinde “vü, hem...hem, ne...ne, ger...ger, eger...eger, ile, ya...ya, gâh...gâh, kimi...kimi”, karşılaştırma bağlaçları ile “degül” olumsuzlama edatının karşıt anlamlı çiftlerin söz dizimsel birlikteliklerinde daha işlevsel oldukları görülmektedir.

4. Sözcükler arasında kavramsal düzlemde gerçekleşen karşıt anlamlılık, söz dizimsel açıdan da ele alınması gereken dilsel bir özellik taşımaktadır. Bu bakımdan söz dizimsel açıdan yapılacak analiz ve sınıflandırmalar, özellikle karşıt anlamlılıkla ilgili metin ya da söylem temelli araştırmalarda, yapı-anlam ilişkisinin de daha net görülmesini sağlayacaktır.

Makalede Kullanılan İşaretler

- ... Karşıt sözcükle aynı öbek içinde bulunan unsur.
- : Karşıtlık ifadesi bildirir.
- / veya
- + Öncesinde isim türünde sözcük olduğunu gösterir.
- Öncesinde fiil türünde sözcük olduğunu gösterir.
- { } Biçim birimleri gösterir.
- X, Y** Karşıt anlamlı sözcükler.

Kaynakça

- Akçataş, A. (2011). A study on antonymous relations in turkey turkish proverbs and idioms. *Turkish Studies*, 6/1, 311-322.
- Aksan, D. (2016). *Anlambilim*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akşehirli, S. (2014). *Yapısal karşıtlık tetikleyicileri ve söylemsel karşıtlıklar*. 28.Ulusal Dilbilim Kurultayı, Sakarya Üniversitesi, 8-9 Mayıs, Sakarya.
- Akşehirli, S. (2018). Türkçede bağımlı karşıt anlamlılık. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 41-60.
- Cruse, D. A. (2000). *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Hatiboğlu, V. (1978). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Jones, S. (2002). *Antonymy: A Corpus-based Approach*. London: Routledge.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam, anlam bilimi ve iletişim*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akdemi.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2002). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK.

- Köprülü, M. F. (2020). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Palmer, F. R. (2001). *Semantik yeni bir anlam projesi* (R. Ertürk, çev.). Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Tatçı M. (2008). *Yunus Emre Divanı, tenkitli metin 2*. İstanbul: H Yayınları.
- Tezcan, S. (2012). Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre şiirlerinin dili üzerine. A. Y. Ocak (Ed.), *Yunus Emre* içinde (ss. 97-123). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : % 100

Yunus Emre Divanı'nda Seslenme Sözleri

Address Forms in Divan of Yunus Emre

Dr. Öğr. Üyesi Nazmi ALAN ¹

Öz

Yunus Emre İslam inancını ve düşüncesini yaşadığı dönemin edebî dilinden farklı olarak Türkçe yazdığı şiirlerle dile getirmiştir. Bu yüzden sadece yaşadığı dönemin insanlarına değil sonraki nesillere de hitap ettiği için değerini korumayı başarmıştır. Şairin bu başarısının ortaya çıkmasında birçok bileşen olmakla birlikte seslenme sözlerinin de etkisi yadsınamaz. Seslenme sözleri seslenen (hatip / verici / gönderici) ile seslenilen (muhatap / alıcı) arasında iletişimin sağlanmasında görev üstlenen yapılardır. Bu yapılar alanyazında seslenme ünlemleri, seslenme edatları, hitaplar vb. şekilde adlandırılmaktadır. Bu yapılar sözcük olabileceği gibi söz öbeği yapısında da olan ve tümcede seslenme görevinde kullanılan sözlerdir. Bu yüzden de tümcenin doğrudan bir ögesi olmayan unsurlardır. Bu çalışmada Yunus Emre'nin Divanı esas alınarak seslenme sözlerinin yapısal özellikleri ve bu sözlerin muhatapları tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularda, şiirlerde yer alan seslenme sözlerinin yapısal farklılıkları şairin dilin imkânlarını ustalıkla kullandığını göstermektedir. Yunus Emre şiirlerinde insanlara fayda sağlamak, yol göstermek, onları uyarmak, onları dikkat ve ilgilerini düşüncelerine çekmek için seslenme sözlerine başvurduğu görülür. Ayrıca Allah'a seslenmelerde yalvarış, yakarış ön plandadır. Şair hemen hemen her şiirinde farklı amaç veya sebeplerle, birilerine / bir şeylere seslenir. Bunu yaparken başvurduğu seslenmelerin hem yapısı hem de muhataplarının çeşitliliği şairin üslubuna dair ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, ünlem, sesleme sözleri, seslenen, seslenilen

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre expressed her Islamic belief and thought in the poems he wrote in Turkish, different from the literary language of the period he lived in. For this reason, it has always managed to preserve its value because it appeals not only to the people of the period in which it lived, but also to the next generations. Although there are many components in the emergence of this success of the poet, the influence of the words of the address is undeniable. Addressing words are structures that undertake the task of providing communication between the orator and the addressee. These structures are used as exclamations, prepositions, addresses, etc. in the literature so named. These structures can be words as well as words that are in the structure of the phrase and used in the calling task in the sentence. Therefore, it is not a direct element of the sentence. In this study, based on Yunus Emre's Divan, the structural features of the addressing words and the addressees of these words were tried to be determined. In the findings obtained, the structural differences of the address words in the poems show that the poet uses the possibilities of the language skillfully. The poet calls out to someone / something for different purposes or reasons in almost every poem. While doing this, both the structure of the addresses he used and the diversity of his addressees provide clues about the style of poet.

Keywords: Yunus Emre, exclamation, address forms, orator, addressee

Paper Type: Research

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, nazmi_alan@hotmail.com

Atf için (to cite): Alan, N. (2021). Yunus Emre Divanı'nda seslenme sözleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 83-111.

Giriş

Yunus Emre Anadolu coğrafyasında Eski Anadolu Türkçesi olarak bilinen dönemde devrin bilim ve edebî dilleri karşısında Türkçenin temsilcisi ve savunucusudur. Yunus'un ilahî aşkı, edebî dehası ve dili kullanmadaki ustalığı ile birleşince üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen etkisini koruyan ve sürdüren şiirler ortaya çıkmıştır.

Şair, şiirlerinde Türkçenin bütün incelikleri ve ifade gücünü her yönüyle ortaya koymuştur. Bunun en güzel göstergelerinden birisi de seslenme sözcüğüdür. Şiirlerindeki seslenme sözcüklerinin çeşitliliği, Yunus'un insanlığa seslendiğinin de en belirgin ispatlarından biridir.

Bu çalışmada iletişimin önemli unsurlarından olan seslenme sözcüklerinin Yunus Emre'nin şiirlerindeki kullanımı esas alınmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözcükleri üzerine doğrudan bir çalışmanın olmaması, daha önce yapılan çalışmalarda² konuya kısmen veya yüzeysel değinilmesi konunun bir bütün olarak ele alınarak araştırılmasını gerekli kılmıştır. Çalışmanın amacı elde edilen somut bilgilerden hareketle şairin üslubuna dair yapılacak çalışmalara katkıda bulunmaktır. Bu çalışmada *Yunus'un şiirlerinde seslenme sözcükleri nelerdir? Bu seslenme sözcüklerinin yapısı nasıldır ve muhataplarını kimler oluşturmaktadır? Bu seslenmeler Yunus Emre'nin üslubu ve düşünce dünyası hakkında bize ne gibi ipuçları vermektedir?* gibi sorulara cevap aranacaktır.

1. Seslenme Kavramı ve İşaretleyicileri

Güncel Türkçe Sözlük'te seslenme, "*Sözü birine veya birilerine yöneltme, hitap.*"; hitap, "*Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme.*"; nida, "*Çağırma, bağırma, seslenme.*" şeklinde birbirine yakın olarak tanımlanan sözcüklerdir. Tanımlarda görüldüğü üzere seslenme kavramı için hitap veya nida sözcüklerinin çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı görülür. Araştırmacılar, seslenme sözcükleri için *seslenme tümleci, seslenmeli tümleç, ünlem tümleci, seslenmeli özne, seslenmeler, seslenme grupları, seslenme blokları, hitaplar, hitap blokları, hitap grupları...* terimlerini kullanmaktadırlar (Alyılmaz, 2015, s. 36).

Seslenmeler genellikle bireyler arasındaki sözlü veya yazılı iletişimin başlama noktasında görev üstlenirler. Seslenen (hatip / verici / gönderici) seslenilene (muhatap / alıcı) ait herhangi bir bilgiyi dile getirir. Böylelikle seslenilene iletişime dâhil eder. Bu bilgi duruma göre değişiklik göstermekle birlikte alıcının adı, mesleği veya bir niteliği de olabilir. Bazen herhangi bir bilgiye başvurulmadan bir seslenme ünlemiyle de seslenilen ile iletişim kurulabilir.

Verici ile alıcı, hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar) / seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde 'uyaran / uyarıcı / dikkat çekici' görevini üstlenirler. Verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır (Alyılmaz, 2011, s. 646).

Seslenme sözcükleri konuşma dilinde tonlamayla yazı dilinde ise bağlamdan hareketle tespit edilebilir. Sözcük türü açısından bakıldığında araştırmacılar arasında seslenme sözcüklerinin edat veya ünlem olduğu görüşü hâkimdir. Seslenme sözcüklerine, 'seslenme edatları' (Ergin, 2009, s. 350); 'çağırma-hitap edatları' (Hacıeminoğlu, 1992, s. 284); 'soruşturma ünlemleri' (Banguoğlu, 2007, s. 398); 'çağrı ünlemleri' (Gencan, 2007, s. 533); 'seslenme ünlemleri' (Korkmaz, 2009, s. 1174); 'ünlemlik (ikincil ünlem)' (Doğru, 2018b, s. 179) vb. başlıklar altında yer verilir.

Bazı araştırmacılar, seslenme ünlemlerinin, asıl seslenme olduğunu belirtirler (Banguoğlu, 2007, s. 398; Ergin, 2009, s. 350). Seslenme ünlemleri daha çok doğa taklidi yansıma ses diyebileceğimiz türden sözlerin söylenmesiyle gerçekleştirilen seslenmelerdir.

² Yunus Emre Divanı ve Risâletü'n-nushiyye'de ünlemler ve seslenme sözcükleri ile ilgili bk. (Şenyurt, 1995, s. 90-91; Görmüş, 2003, s. 141-143; Altunsarı, 2004, s. 72-74; Durmaz, 2008, s. 85-87; Babacan, 2013, s. 50; Kavaklıçesme Kotan, 2015, s. 431-436).

Seslenme ünlemleri ile seslenme için kullanılan sözler işlev olarak benzerlik gösterirler. Seslenme sözleri, seslenme ünlemi yerine kullanılan sözler olarak da değerlendirilir. Seslenme ünlemleri ve seslenme sözleri birbirinden bağımsız olarak kullanılabilirler gibi birlikte de kullanılabilir. Birlikte kullanımlarında seslenme ünlemlerinin kuvvetlendirme işlevinden dolayı alıcı üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Kişinin özel adı olan sözler, akrabalık ve kavim adları, kişinin toplumdaki işini, mevkiini bildiren sözler, ilişki bildiren sözler, seslenme sözleri olarak kullanılabilir. Ayrıca çeşitli hayvan adları ve takma adlar, cansız eşyaların adları, coğrafi adlar, seslenme görevi üstlenebilir (Karaağaç, 2012, s. 695). Seslenme sözlerinin tercihinde zaman, mekan ve şartların da belirleyici olduğundan bahsedilebilir.

Seslenme sözleri çağırma, uyarma, dikkat çekme, harekete geçirme, samimiyet / resmiyet gösterme, statü gösterme, onurlandırma, iletişimi kontrol etme, iletişimde olduğuna gösterme, çeşitli duyguları yansıtma (heyecan, sevinç, sevgi, saygı, nefret, korku, üzüntü, kızgınlık vb. gösterme), hakaret etme, küçük düşürme / aşağılama, alay etme, sitem etme, yardım isteme, azarlama, dua etme / yalvarma, tehdit etme vb. çeşitli amaç veya sebeplerle gerçekleşir (Doğru, 2018a, s. 135-136). Ayrıca dikkat toplama işlevinde de kullanılırlar (Yavuz ve Balcı, 2011, s. 156). Hitaplar, bir anlamda seslenenin muhatabı ile ilgili değer yargılarının, duygu ve düşüncelerinin göstergesidir. Bu nedenle aynı zamanda gizli içerik taşıyan öğelerdir (Özezen, 2004, s. 2267).

1.1. Seslenme Sözlerinin Yapısı

Seslenme ünlemleri ile seslenme sözlerinin birbirinden bağımsız veya birlikte kullanılabilirliğini daha önce söylemiştik.

Alyılmaz (2011, s. 35) ünlemler ile seslenmeler arasındaki söz konusu dilsel ilişkinin ana hatlarıyla 1. ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu, 2. ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / seslenme edatı 3. ünlem / ünlem grubu + $\emptyset$, 4. $\emptyset$ + seslenme / seslenme grubu + $\emptyset$, 5. $\emptyset$ + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / edatı olmak üzere beş farklı yolla gerçekleştiğini belirtir.

Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle tespit ettiğimiz seslenme sözlerinin yapısı genel hatlarıyla şu şekildedir: i. seslenme ünlemi, ii. seslenme sözü olarak kullanılan yapılar ii.i. seslenme sözü olarak kullanılan sözcükler (tür adı, özel ad, nitelik adı); ii.ii. seslenme sözü olarak kullanılan söz öbekleri [sıfat tamlaması, özel ad öbeği, unvan öbeği, tekrar öbeği, ortaç öbeği, ünlem öbeği (seslenme ünlemi + sözcük, seslenme ünlemi + söz öbeği)].

1.2. Seslenmenin Yönü (İçe yönelik ve dışa yönelik)

Seslenme denilince öncelikle karşıdakine yönelik olan hitaplar akla gelmekle beraber bazen alıcı, vericinin ta kendisi de olabilir. Yani muhatabın, seslenenin kendisi olduğu seslenmelerdir. Bu tarz seslenmelerde seslenmenin yönü dışarıya değil bizzat kişinin kendisine yani içe yöneliktir, diyebiliriz.

Bireylerin kimi zaman yalnızlık duygusundan kimi zaman kendilerine öfkelenmelerinde kimi zaman ise büyük bir başarı elde ettiklerinde ve bu gibi durumlarda kendilerine seslendikleri görülmektedir (Demirbaş, 2017, s. 2178).

Özellikle şairlerin şiirlerde kendilerine seslenmeleri sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yunus Emre'nin şiirlerinde de en çok karşılaşılan seslenme türlerinden birisidir. Aşağıdaki beyitlerde görüldüğü gibi şairin şiirlerinde çok farklı şekillerde kendine seslendiği görülür:

Bî-çâre za'îf Yûnus neye hased idersün / Kamu esbâbunu döküp 'uryân olasın birgün
(229/5)

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olırsın
(60/7)

Yunus Emrem kimseler hiç bilmedi hâlüm benim / Hâlümü 'arz itmege bir merd-i 'irfân isterem (228/6)

Dışa yönelik seslenme ise kişinin kendisi dışındakilere seslenmesi durumudur. Bu seslenmeler bilinen yaygın seslenme biçimidir.

1.3. Muhatabın Belirginliği (Açık / doğrudan ve örtük / dolaylı)

Seslenmelerle ilgili hususlardan birisi de seslenilenin belirginliğidir. Seslenilenin kim olduğuna dair bilgi, bu çalışmada açık / doğrudan ve örtük / dolaylı ayrımını gerekli kılmıştır.

Açık veya doğrudan seslenme, seslenilenin adının doğrudan dile getirilmesidir. Örtük veya dolaylı seslenme ise seslenilenin adı yerine vasfı, lakabı, mesleği, statüsü vb. durumların dile getirilmesidir. Bu tarz seslenmeler özelde tek bir kişiye olabileceği gibi aynı nitelikte kişileri de kapsayabilmektedir. Bu tarz seslenmelerin birçok sebebi olabilir. Kişiyi rencide etmeme veya ön plana çıkarmama, tutum ve davranışlarından dolayı doğrudan hedefe koyma yerine örtülü bir şekilde eleştirme, övme vs. bunlardan bazıları olabilir.

Ayrıca Alkan Ataman, *özel ad + anası / atası / karındaşı / oğlu* gibi hitapları, seslenenlerce muhataplarının tanıdıkları anneleri, babaları, kardeşleri ve oğulları üzerinden kurdukları dolaylı anlatımlı hitapları olduğunu belirtir (2018, s. 136).

1.4. Muhatabın Çeşitliliği ve Çoklu Seslenme

Muhatabın çeşitliliği ile aslında kastedilen seslenilen varlıkların farklılığıdır. İnsan sosyal yaşamı içerisinde daha çok insanlara seslenmekle birlikte içinde bulunulan ihtiyaca ve duruma göre bazen Yaradan'a, bazen bir tabiat unsuruna da seslenebilmektedir. Yunus şiirlerinde başta kendisi olmak üzere, insanlara bazen Allah'a ve meleklerine bazen de hayvanlara ve bitkilere seslenmektedir.

Çoklu seslenme ise genellikle farklı kişilere aynı tümcede seslenilmesidir. Aynı iletinin birden çok kişiye ulaştırılmasında başvurulan bir yol şeklinde düşünülebilir:

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

Yukardaki dörtlükte Yunus Emre muhatabın çeşitliliği açısından Yaradan'a, meleklerle ve insanlara seslenmektedir. Ayrıca *halâyıklar, melâikler, esrükler, ayuklar* ve *uyanıklar* diyerek farklı muhataplara aynı çağrıda bulunmuştur. Bu dörtlük hem seslenilenin çeşitliliği hem de çoklu seslenme açısından güzel bir örnektir.

1.5. Seslenmenin Çeşitliliği

Seslenmenin bir diğer boyutu ise aynı muhataba farklı seslenme sözleriyle veya aynı seslenme sözleriyle farklı muhataplara seslenilmesidir. Bu tarz seslenmelere eş göndermeli veya eş göstergeli seslenmeler de denilebilir.

Yunus Emre, şiirlerinde Yaradan'a *Allah, Çalap, Rab, İlahi, Gani... vd.* veya *padişah, şah, sultan, server, dost... vd.* seslenme sözleri ile seslenir. Bu seslenmelerin göndermeleri aynı olduğu için eş göndermeli seslenmelerdir.

Yunus Emre'nin, şiirlerinde *dost* sözcüğüyle genellikle Yaradan'a az da olsa insana seslendiği görülür. Bu seslenmeler ise göstergeleri aynı olduğu için eş göstergeli seslenmelerdir. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde *iy dost* diyerek Yaradan'a seslenirken ikincide *i dostlar* diyerek insanlara seslenmektedir:

İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur / 'İşkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür (92/1)

İ dostlar işidün sözüm dün itmişem bu gündüzüm / Ben yavı kıldum kendözüm bu Hak yola giren gelsün (230/6)

1.6. Seslenme Sözlerinin Tümcedeki Yeri

Seslenmelerin cümlede asıl görevi alıcıyı uyarmak, onu iletişim ortamına çekmek olduğu için seslenmeler / seslenme öbekleri cümle öğelerinin sıralanma durumuna göre cümlenin başında bulunurlar (Alyılmaz, 2015, s. 37).

Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözleri genellikle beyit/kıta başındadır. Bazen ahenk, ölçü ve kafiyeden dolayı beyit/kıta ortasında veya sonunda da yer almaktadır: Örneğin *i / iy* seslenme ünlemleri ile kurulan seslenmeler, çoğunlukla beyit/kıta başlarında iken; *ya* seslenme ünlemleri ile kurulan seslenmeler sözlerinin çoğunlukla beyit/kıta sonlarında yer aldığı görülmektedir:

İy yârenler eydimezem cânım neye taldüğünü / Dilile vasf idemezem gönlümi kim aldüğünü (390/1)

İlâhî derdümün dermânı sensin / Günâhkâr kullarun gufrânı sensin (282/1)

Yûnus bu kuş dilidür buni süleymân bilür / Gerçek eren bu yolda ne didüğün sezerem (171/12)

Yûnus Emrem aç gözün toprak eylegil yüzün / Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı (396/16)

'Aceb bu benüm hâlüm yir altında ahvâlüm / Varup yatıcak yirüm akreb dola mı yâ Rab (15/2)

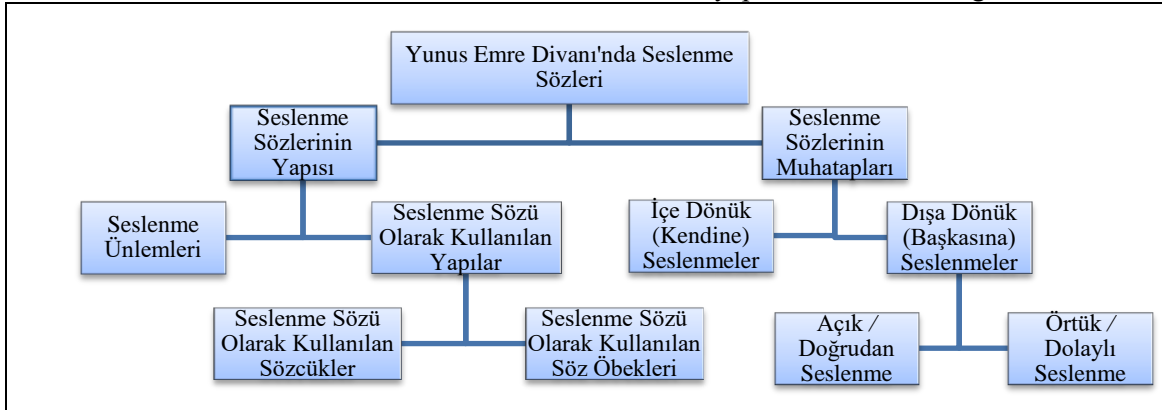
Bülbül 'âşık durur güle / 'Âşıkun hâlin kim bile / Güle karşı hoş 'ışkıla / Söyle bülbücüğüm söyle (343/6)

Seni bana yâr sanurdum / Bana vefâdâr sanurdum / Aygâr imişsin bilmedüm / Âh n'ideyüm 'ömrüm seni (405/3)

2. Yöntem

Bu çalışmada Tatcı'nın (1990) hazırlamış olduğu 'Yunus Emre Dîvânı' adlı çalışma esas alınmıştır. Divan taranarak seslenme sözlerinin geçtiği beyitler/kıtalar tespit edilmiş, veriler toplanmıştır. Tespit edilen seslenme sözleri yapısı ve muhatabı esas alınarak tasnif edilmiştir:

Grafik 1. Yunus Emre Divanı'nda seslenme sözlerinin yapısı ve muhatabına göre tasnifi

Şekil 1'de görüldüğü gibi seslenme sözleri iki ana başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan ilki olan *Seslenme Sözlerinin Yapısı*, i. *Seslenme Ünlemleri* ve ii. *Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar* şeklinde iki alt başlıkta ele alınmıştır. Seslenme ünlemlerinin tek başına kullanımının çok az olmasından dolayı tek başlıkta ele alınmıştır. Ancak seslenme sözü olarak kullanılan yapıların sayıca fazla olmasından dolayı aşağıdaki alt başlıklara göre tasnif edilmiştir:

i. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar

- i.i. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Sözcükler
  - i.i.i. Tür Adı
  - i.i.ii. Özel Ad
  - i.i.iii. Nitelik Adı
- i.ii. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri
  - i.ii.i. Sıfat Tamlaması
  - i.ii.ii. Özel Ad Öbeği
  - i.ii.iii. Unvan Öbeği
  - i.ii.iv. Tekrar Öbeği
  - i.ii.v. Eylemsi Öbeği
  - i.ii.vi. Ortaç Öbeği
  - i.ii.vii. Ünlem Öbeği
  - i.ii.vii.i. Seslenme Ünlemi + Sözcük Yapısında Seslenme Sözcükleri
    - i.ii.vii.i.i. Seslenme Ünlemi + Tür Adı
    - i.ii.vii.i.ii. Seslenme Ünlemi + Özel Ad
    - i.ii.vii.i.iii. Seslenme Ünlemi + Nitelik Adı
  - i.ii.vii.ii. Seslenme Ünlemi + Söz Öbeği Yapısında Seslenme Sözcükleri
    - i.ii.vii.ii.i. Seslenme Ünlemi + Ad Öbeği
    - i.ii.vii.ii.ii. Seslenme Ünlemi + Sıfat Tamlaması
    - i.ii.vii.ii.iii. Seslenme Ünlemi + Özel Ad Öbeği
    - i.ii.vii.ii.iv. Seslenme Ünlemi + Eylemsi Öbeği
    - i.ii.vii.ii.iv.i. Seslenme Ünlemi + Ortaç Öbeği
    - i.ii.vii.ii.v. Seslenme Ünlemi + Bağlama Öbeği
    - i.ii.vii.ii.vi. Seslenme Ünlemi + Kısaltma Öbeği
    - i.ii.vii.ii.vi.i. Seslenme Ünlemi + İsnat Öbeği
    - i.ii.vii.ii.vii. Seslenme Ünlemi + Diğer Yapılar

İkinci ana başlık olan *Seslenme Sözcüklerinin Muhatapları* ise seslenmenin yönüne göre *i. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler* ve *ii. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler* şeklinde iki alt başlıkta ele alınmıştır. İçe dönük (kendine) seslenmelerin muhatabının şairin kendisi olmasından dolayı tek başlıkta verilmiştir. Ancak dışa dönük (başkasına) seslenmelerde muhatabın farklılığından dolayı alt başlıklara ayrılmıştır. Dışa dönük (başkasına) seslenmelerde muhatabın doğrudan adının söylendiği yani muhatabın belirgin olduğu seslenme sözleri *Açık veya Doğrudan Seslenmeler*; muhatabın adı yerine başka sözlerle seslendirildiği seslenme sözleri ise *Örtük veya Dolaylı Seslenmeler* şeklinde bir ayrıma daha gidilmiştir:

- i. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler
  - ii. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler
    - ii.i. Açık veya Doğrudan Seslenmeler
      - ii.i.i. Yaradan'a Seslenme

- ii.i.ii. Meleklerle Seslenme
- ii.i.iii. İnsanlara Seslenme
  - ii.i.iii.i. Peygamberlere Seslenme
  - ii.i.iii.ii. Tarihi Şahsiyetlere Seslenme
  - ii.i.iv. Tabiat Unsurlarına, Hayvanlara, Bitkilere ve Eşyalara Seslenme
  - ii.i.v. Hayatla ve Ahiretle İlgili Soyut Kavramlara Seslenme
- ii.ii. Örtük veya Dolaylı Seslenme
  - ii.ii.i. Yaradan'a Seslenme
  - ii.ii.ii. İnsana Seslenme
    - ii.ii.ii.i. Makam, Mevki ve Meslek Sahiplerine Seslenme
    - ii.ii.ii.ii. Eşe, Dosta ve Yakınlarına Seslenme
    - ii.ii.ii.iii. Ruhsal ve Karakteristik Özelliklerinden Hareketle İnsanlara Seslenme
    - ii.ii.ii.iv. Tutum ve Davranışlarından Dolayı İnsanlara Seslenme
    - ii.ii.ii.v. Genel Olarak İnsanlara Seslenme
    - ii.ii.ii.vi. Peygamberlere Seslenme

Her başlığın altında tespit edilen seslenme sözleri bir bütün olarak tablolarda verilerek ayrıca sayısal değerler grafiklerle görselleştirilmeye çalışılmıştır. Verilerin sayıca çok olmasından dolayı her yapı için birkaç örnek Tatçı'nın (1990) çalışmasında geçtiği şekliyle verilmiştir. Devamında çizilen tabloların birinci sütununda seslenme sözüne, ikinci sütununda ise parantez içinde seslenme sözünün geçtiği şiir ve beyit/kıta numarasına yer verilmiştir.

3. Bulgular: Yunus Emre'nin Şiirlerinde Seslenme Sözlerinin Yapısı ve Muhatapları

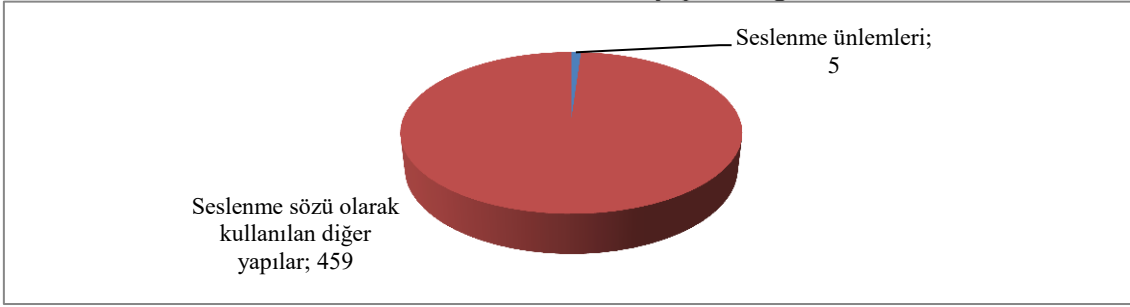
Yunus Emre'nin insanlığa fayda sağlamak, onları uyarmak, onlara yol göstermek, düşüncelerini benimsetmek, dikkat ve ilgi çekmek için şiirlerinde seslenme sözlerine sık sık başvurduğu görülür. Şair farklı amaç veya sebeplerle, farklı şekillerde muhataplarına seslenir.

Yapılan tarama ve fişlemeler sonucunda 'Yunus Emre Dîvânı'nda 464 seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu bölümde seslenme sözleri öncelikle yapısı bakımından, ardından muhatapları açısından elde edilen verilerden hareketle ele alınacaktır.

3.1. Seslenme Sözlerinin Yapısı

Yunus Emre muhataplarına bazen tek bir seslenme ünlemiyle bazen tek bir sözle bazen de ses öbeği yapısıyla seslenir. Şairin şiirlerindeki 464 seslenme sözünün sadece 5'i seslenme ünlemi yapısındadır. Bu yapılar Seslenme Ünlemleri ve Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar şeklinde iki ana başlıkta ele alınmıştır. Bu yapıların dağılımları şöyledir:

Grafik 2. Seslenme sözcüklerinin yapısal dağılımı

3.1.1. Seslenme Ünlemleri

Seslenme ünlemleri bir muhatabı işaret etmekten daha çok muhatabın dikkatini çekmek için kullanılan seslenme sözcükleridir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde *behey*, *e*, *i*, *iy*, *ey*, *eya*, *hey*, *ya* seslenme ünlemleri geçmektedir. Bu seslenme ünlemlerinin genellikle bir sözcükle veya söz öbeğiyle kullanımlarına rastlanılır. Bu kullanımlar ünlem öbeği başlığı altında toplanmıştır. Şair seslenme ünlemlerine çok fazla başvurmuştur ancak tek başına kullanılan *e*, *iy*, *hey* seslenme ünlemleri ise sadece beş örnekte geçmektedir.

Kandaydun kandan geldün dîvâne / Aç gözünü bu gafletden uyan e (346/1)

İy niçe arslanları alur akdarur ölüm / 'Azrâil pençesine bir yoksulca døyemez (105/4)

Bülbül olubanı gidem iy niçe gönüller güdem / Yüzüm 'ışkıla dem-be-dem topraga sürem yürüyem (213/4)

Hey niçe sabreleyiser dost yüzünü gören kişi / Ol hakikat gördüm diyen kendözinden şaşsa gelür (73/4)

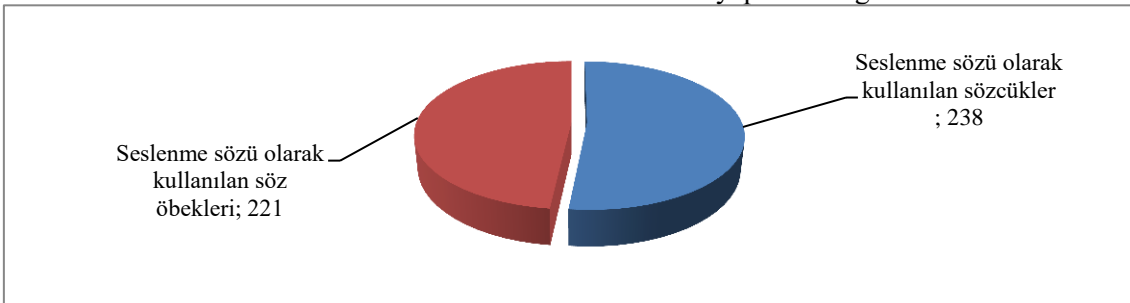
Tablo 1. Seslenme ünlemi yapısındaki seslenmeler

seslenme sözcüğü	geçtiği yerler
E	(346/1)
Iy	(105/4), (213/4)
Hey	(216/2), (306/6)

3.1.2. Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Yapılar

Seslenme sözcüğü olarak kullanılan yapılar *Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Sözcükler* ve *Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri* şeklinde iki başlıkta ele alınacaktır. Bu yapıların dağılımları şöyledir:

Grafik 3. Seslenme sözcüğü olarak kullanılan yapıların dağılımı

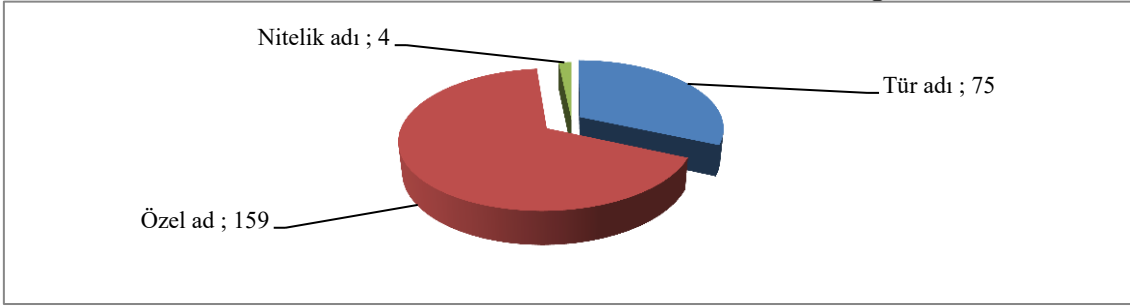

3.1.2.1. Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Sözcükler

Yunus Emre'nin şiirlerinde *tür adı*, *özel ad* ve *nitelik adı* olmak üzere 238 sözcük yapısında seslenme sözcüğü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözcüklerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 4. Seslenme sözü olarak kullanılan sözcüklerin dağılımı

3.1.2.1.1. Tür Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde tür adı olarak *gönül*, *ömür*, *bülbül*, *dünyâ*, *dost*, *cân*, *hoca*, *derviş*, *ahî*, *ecel*, *şâh*, *ölüm*, *dîdâr*, *halâyıklar* ve *melâikler* seslenme sözleri yer almaktadır:

Yoldaş olalum ikimüz / Gel dosta gidelüm gönül / Hâldaş olalum ikimüz / Gel dosta gidelüm gönül (160/1)

'Ömrüm beni sen aldadun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni/ Beni deprenimez kodun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384/1)

Yine yaz günleri geldi / Söyle bülbülcüğüm söyle / Cümle çiçekler zeyn oldu /Söyle bülbülcüğüm söyle (343/1)

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşde ecel sana geldüm / Esenledüm dünyâm seni (413/1)

Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadrünü saglar / Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar (55/1)

Tablo 2. Tür adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
gönül	(160/1), (161/1), (160/2), (160/3), (160/4), (160/5), (160/6), (160/7), (160/8), (160/9), (160/10), (161/1), (161/2), (161/3), (161/4), (161/5), (263/1), (278/6)
ömür	(384/1), (384/2), (384/3), (384/4), (384/5), (384/6), (384/7), (405/8), (384/8), (405/1), (405/2), (405/3), (405/4), (405/5), (405/6), (405/7)
bülbül	(343/1), (343/2), (343/3), (343/4), (343/5), (343/6), (343/7), (343/8), (343/9), (343/10), (343/11)
dünyâ	(413/1), (413/2), (413/3), (413/4), (413/5), (413/6), (413/7), (413/8), (413/9)
dost	(55/1), (70/1), (92/2), (400/1), (413/7)
cân	(165/2), (181/1), (209/3), (226/4)
hoca	(93/1), (129/9), (277/3)
derviş	(111/4), (403/4)
ahî	(28/2)
ecel	(413/1)
şâh	(401/2)
ölüm	(218/6)
dîdâr	(134/10)
halâyıklar	(184/17)
melâikler	(184/17)

3.1.2.1.2. Özel Ad

Yunus Emre'nin şiirlerinde özel ad olarak *Yûnus*, *Allah*, *Çalap*, *İlâhî*, *Habîb*, *Azrâîl* ve *Mevlânâ* seslenme sözlüğü yer almaktadır:

'İşka døyemedi özüm gensüzün açıldı râzum / Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola (4/8)

Senden sana varur yolum senden seni söyler dilüm / Allah sana irmez elüm bu hikmete kaldum tana (7/4)

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap / Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap (16/1)

Geldi Münker ile Nekir / Her birisi sordı bir dil / İlâhî sen cevâb virgil / Allâh sana sundum elüm (184/14)

Tablo 3. Özel ad yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yûnus	(4/8), (14/6), (17/8), (18/11), (24/5), (28/9), (30/5), (33/10), (38/6), (42/10), (47/7), (57/12), (59/6), (62/8), (63/7), (64/7), (66/9), (71/11), (71/12), (74/7), (78/7), (79/7), (86/7), (89/9), (97/5), (100/7), (102/7), (103/6), (108/19), (110/8), (111/7), (112/7), (115/5), (116/8), (117/10), (119/5), (121/9), (126/10), (127/9), (136/11), (138/6), (139/7), (141/6), (148/10), (151/9), (152/16), (153/8), (155/9), (157/8), (158/8), (159/8), (168/12), (171/12), (172/5), (173/8), (183/9), (184/19), (199/5), (201/42), (203/7), (206/9), (209/8), (211/10), (212/7), (212/8), (219/5), (235/9), (236/7), (237/6), (238/5), (243/9), (244/5), (251/5), (252/6), (257/9), (261/7), (262/10), (263/6), (271/8), (278/7), (280/9), (288/6), (293/6), (301/13), (302/18), (304/8), (306/7), (309/5), (313/12), (314/9), (318/10), (319/7), (326/8), (329/7), (330/7), (332/8), (334/5), (335/20), (336/5), (341/7), (346/7), (349/10), (350/7), (360/9), (366/9), (368/8), (370/12), (375/8), (377/8), (380/8), (385/8), (386/8), (387/9), (395/5), (402/7), (403/8), (406/7), (408/7), (410/5), (411/10), (412/13), (414/7), (416/11)
Allah	(7/4), (184/1), (184/2), (184/3), (184/4), (184/5), (184/6), (184/7), (184/8), (184/9), (184/10), (184/11), (184/12), (184/13), (184/14), (184/15), (184/16), (184/17), (184/18), (184/19)
Çalap	(16/1), (16/3), (16/4), (16/5), (16/6), (16/7), (16/8), (61/6), (376/7),
İlâhî	(184/14), (269/1), (282/1), (357/7)
Habîb	(81/2)
'Azrâîl	(160/9)
Mevlânâ	(58/7)

3.1.2.1.3. Nitelik Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde nitelik adı olarak *miskîn esrükler*, *ayuklar* ve *uyanıklar* yer almaktadır:

Miskîn ol yâre miskîn gide senden kibr ü kîn / Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdur (64/5)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm" (184/17)

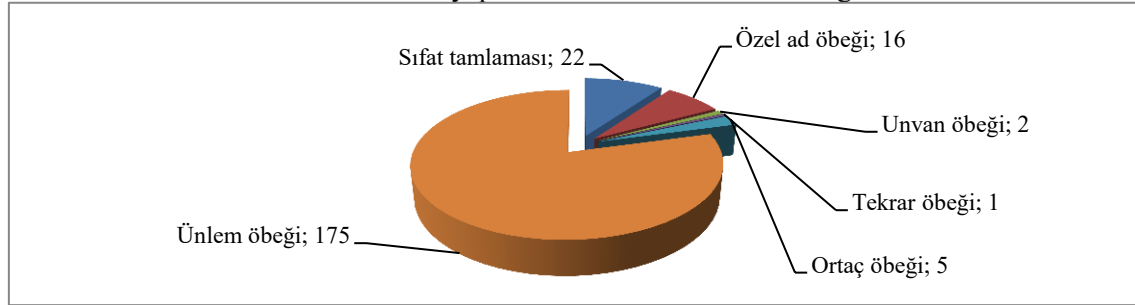
Tablo 4. Nitelik adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Miskîn	(64/5)
Esrükler	(184/17)
Ayuklar	(184/17)
Uyanıklar	(184/17)

3.1.2.2. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri

Yunus Emre'nin şiirlerinde *sıfat tamlaması*, *özel ad öbeği*, *unvan öbeği*, *tekrar öbeği*, *ortaç öbeği* ve *ünlem öbeği* olmak üzere 221 söz öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 5. Sözcük yapısında seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.1. Sıfat Tamlaması

Yunus Emre'nin şiirlerinde sıfat tamlaması olarak *miskîn Yûnus*, *bî-çâre za'îf Yûnus*, *miskîn bî-çâre Yûnus*, *bî-çâre miskîn Yûnus*, *'âşık Yûnus*, *deli gönül* ve *ben dervîşem diyen kişi* seslenme sözleri yer almaktadır:

Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol / Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana (10/5)

Bî-çâre za'îf Yûnus neye hased idersün / Kamu esbâbunu döküp 'uryân olasın birgün (229/5)

Tablo 5. Sıfat tamlaması yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
miskîn Yûnus	(10/5), (54/9), (88/9), (92/8), (105/5), (253/9), (283/7), (327/8), (328/8), (361/5), (372/12), (331/6), (378/11), (384/8), (399/6), (405/8)
bî-çâre za'îf Yûnus	(229/5)
miskîn bî-çâre Yûnus	(246/5)
bî-çâre miskîn Yûnus	(250/6)
'âşık Yûnus	(192/8)
deli gönül	(270/1)
ben dervîşem diyen kişi	(111/1)

3.1.2.2.2. Özel Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde özel ad öbeği olarak sadece *Yûnus Emre* seslenme sözü yer almaktadır:

Yûnus Emre sen bir niçe eksüklüğün yüz bin anca / Kur'agaca yol sorunca teferrüclen yoluna geç (21/7)

Tablo 6. Özel ad öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yunus Emre	(21/7), (51/7), (85/5), (215/5), (227/7), (228/6), (241/6), (245/10), (275/7), (276/8), (291/7), (321/7), (347/6), (388/7), (396/16), (400/5)

3.1.2.2.3. Unvan Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde unvan öbeği³ olarak sadece *Dervîş Yûnus* seslenme sözü yer almaktadır:

Dervîş Yûnus sen dahı incitme dervîşleri / Dervîşlerin du'âsı kabûl olagan olur (96/6)

Çıka gide cân dahı / Şöyle kala ten dahı / Dervîş Yûnus sen dahı / Tur irte namazına (315/7)

Tablo 7. Unvan öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Dervîş Yûnus	(96/6), (315/7)

3.1.2.2.4. Tekrar Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde tekrar öbeği olarak sadece *Hak Çalab'um Hak Çalab'um* seslenme sözü yer almaktadır:

Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um / Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um (186/1)

Tablo 8. Tekrar öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Hak Çalab'um Hak Çalab'um	(186/1)

3.1.2.2.5. Eylemsi Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde eylemsi öbeklerinden sadece ortaç öbeği yapısında seslenme sözleri tespi edilmiştir.

3.1.2.2.5.1. Ortaç Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ortaç öbeği olarak *menzile irsem diyen, kerâmetüm var diyen, halka sâlûslık satan, yiri gögi benüm diyen ve magrıb maşırık benüm diyen* seslenme sözleri yer almaktadır:

Kişi gerek çok bile ol gerek ögüt ala / Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin (247/2)

Kerâmetüm var diyen halka sâlûslık satan / Nefsin müsülmân itsün varısa kerâmeti (380/5)

Yiri gögi benüm diyen magrıb maşırık benüm diyen / Denizlere gel kığıran adum Yûnus 'ummân benem (158/7)

Tablo 9. Ortaç öbeği yapısındaki seslenmeler

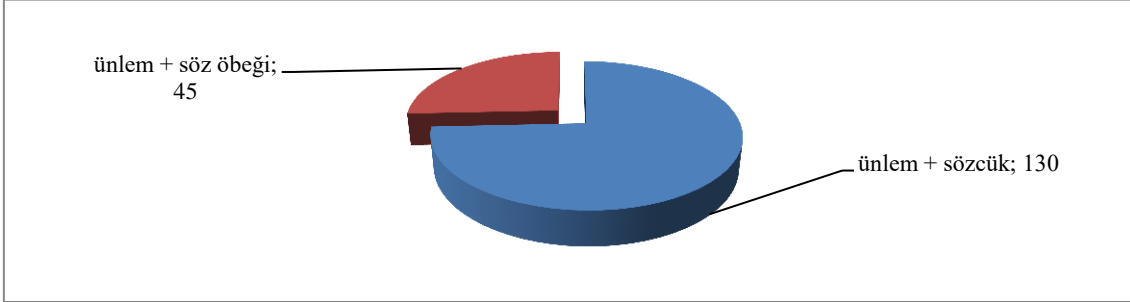
seslenme sözü	geçtiği yerler
menzile irsem diyen	(247/2)
kerâmetüm var diyen	(380/5)
halka sâlûslık satan	(380/5)
yiri gögi benüm diyen	(158/7)
magrıb maşırık benüm diyen	(158/7)

³ Unvan öbeklerinde yaygın kullanım 'ad + unvan' şeklinde olmakla birlikte mesleki ve kariyer bildiren unvanların, adların önünde kullanımı da söz konusudur. Bu tarz yapılar da unvan öbekleri içerisinde değerlendirilmelidir (Dinar, 2020, s. 57).

3.1.2.2.6. Ünlem Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde *ünlem + sözcük* ve *ünlem + söz öbeği* olmak üzere 175 ünlem öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

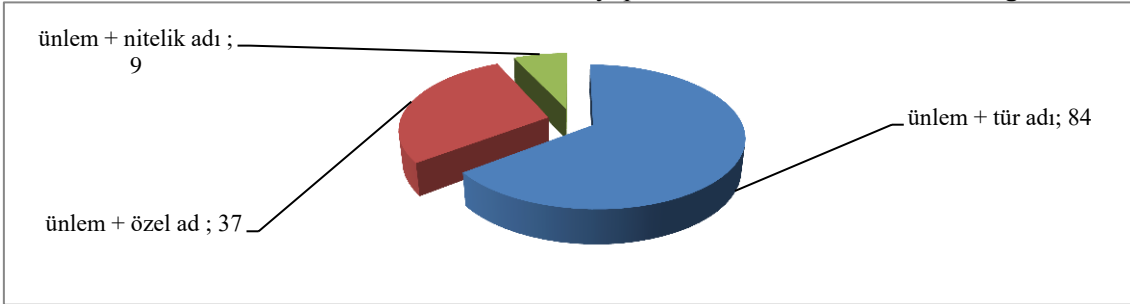
Grafik 6. Ünlem öbeği yapısındaki seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.6.1. Seslenme Ünlemi + Sözcük Yapısında Seslenme Sözlere

Yunus Emre'nin şiirlerinde *ünlem + tür adı*, *ünlem + özel ad* ve *ünlem + nitelik adı* olmak üzere 128 seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 7. Seslenme ünlemi + sözcük yapısındaki seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.6.1.1. Seslenme Ünlemi + Tür Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + tür adı' olarak *ey paşa*, *eyâ gönül*, *hey dost*, *hey hoca*, *hey dertlüler*, *hey sūfi*, *hey sultânım*, *hey yârânlar*, *hey kardaşlar*, *hey hey tamu*, *i cânım*, *i dostlar*, *i sâkî*, *i şâh*, *iy yârânlar*, *iy gönül*, *iy dost*, *iy hâce*, *iy sultânım*, *iy pâdişâh*, *iy agaç*, *iy âşıkân*, *iy ulular*, *iy su*, *iy 'âkil*, *iy dünyâ*, *iy dervîş*, *iy server*, *iy sâkî*, *iy paşa*, *iy velî*, *iy erenler*, *iy gözüm*, *iy uslular*, *iy yâr*, *iy kardaşlar*, *iy şehriyâri*, *yâ kul* ve *yâ elüm* seslenme sözleri yer almaktadır:

Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa / Kimi isiden bagrı pişe kim şarâba kanışıcak (127/6)

Eydürisem eyâ gönül kanı farîza yâ sünnet / Eydür ki yok teşvîş yime bu seviye 'amel irmez (104/6)

Düşd'ögüme hubbül-vatan gidem hey dost diyü diyü / Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü (291/1)

İşidün iy yârânlar dem evliyâ demidür / Gelsün 'ömür sürenler dem evliyâ demidür (85/1)

Bize 'ışk şerbetinden sun i sâkî / Bize Uçmak'da kevser gerekmez (101/3)

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın / Geç ikilik fikrinden kogıl benligi yâ kul (151/4)

Tablo 10. Seslenme ünlemi + tür adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
ey paşa	(127/6)
eyâ gönül	(104/6)
hey dost	(291/1), (291/2), (291/3), (291/4), (291/5), (291/6), (291/7)
hey hoca	(274/4)
hey dertlüler	(75/2)
hey sūfî	(378/8)
hey sultânım	(114/4)
hey yârânlar	(274/1)
hey kardaşlar	(274/1)
hey hey Tamu	(9/5)
i cânım	(132/3)
i dostlar	(230/6)
i sâkî	(101/3)
i şâh	(89/2)
iy yârânlar	(65/1), (66/1), (85/1), (168/1), (169/1), (192/1), (208/6), (225/9), (241/1), (285/1), (317/2), (323/8), (373/1), (390/1), (399/1), (399/5)
iy gönül	(200/1), (200/7), (267/1), (267/1), (267/6), (278/1), (278/2), (278/4), (278/5), (403/1)
iy dost	(51/1), (61/1), (92/1), (213/1), (280/1),
iy hâce	(30/3), (30/4), (163/6)
iy sultânım	(226/7), (397/9)
iy pâdişâh	(8/1), (72/1), (89/2), (417/2)
iy ağaç	(21/6)
iy 'âşıkân	(7/1)
iy ulular	(60/1)
İy su	(147/1)
iy 'âkil	(151/8)
iy dünyâ	(222/10)
iy dervîş	(225/1)
iy server	(320/2)
iy sâkî	(366/1)
iy paşa	(350/4)
iy velî	(315/1)
iy erenler	(225/9)
iy gözüm	(129/1)
iy uslular	(104/2), (214/2)
iy yâr	(29/9)
iy kardaşlar	(168/1), (169/1), (241/1), (285/1), (399/1)
iy şehriyâri	(102/4)
yâ kul	(151/4)
yâ elüm	(404/8)

3.1.2.2.6.1.2. Seslenme Ünlemi + Özel Ad

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + özel ad' olarak *iy Yûnus*, *iy Kayyûm*, *iy Kâdir*, *iy Ganî*, *yâ Rab*, *yâ Resûla'llâh*, *Yâ Hû*, *yâ Mûsâ*, *yâ Ganî*, *Yâ ilâhî* ve *yâ Cebrâil* seslenme sözcükleri yer almaktadır:

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olısar (60/7)

*Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana / Çün yakınsın benden bana
görklü yüzün göster bana (14/3)*

*'İşkun ile 'aşıklar yansun yâ Resûla'llâh / İçüp 'ışkun şarâbın kansun yâ Resûla'llâh
(344/1)*

Tablo 11. Seslenme ünlemi + özel ad yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy Yunus	(35/7), (36/7), (36/8), (60/7), (84/7), (142/6), (150/6), (167/5), (281/8), (340/6), (353/11), (382/5)
i Yunus	(218/6)
iy Kayyûm	(149/7)
iy Kâdir	(108/1)
iy Ganî	(186/3)
yâ Rab	(14/3), (15/1), (15/2), (15/3), (15/4), (15/5), (275/4)
yâ Resûla'llâh	(344/1), (344/2), (344/6), 344/4), (344/5), (344/3)
yâ Hû	(201/26), (333/4)
yâ Mûsâ	(356/15), (356/18)
yâ Ganî	(269/8), (417/6)
yâ ilâhî	(417/1)
yâ Cebrâil	(173/6)

3.1.2.2.6.1.3. Seslenme Ünlemi + Nitelik Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + nitelik adı' olarak *behey miskin, behey deli, eyâ gâfil, iy bî-çâre, iy gâfil, iy gam-güzâr, ya sagır* ve *yâ mübârek* seslenme sözleri yer almaktadır:

*Behey miskîn aç gözünü bu fânîden yum gözünü / Günâhdan kara yüzünü hiç
agartmayasın bigi (414/3)*

*Eyâ gâfil aç gözünü gönliün yavlak uzatmagıl / Bakgıl kendü dirligüne kimse 'aybın
gözetmegil (159/1)*

*Çün denize gark oldun bogazuna geldi su / Delü bigi talbınma iy bî-çâre batdun tut
(18/7)*

*İşit sözümi ya sagır / Tâ terezün gele ağır / Yalvar Çalab'una çağır / Tanla seher
vaktinde tur (88/3)*

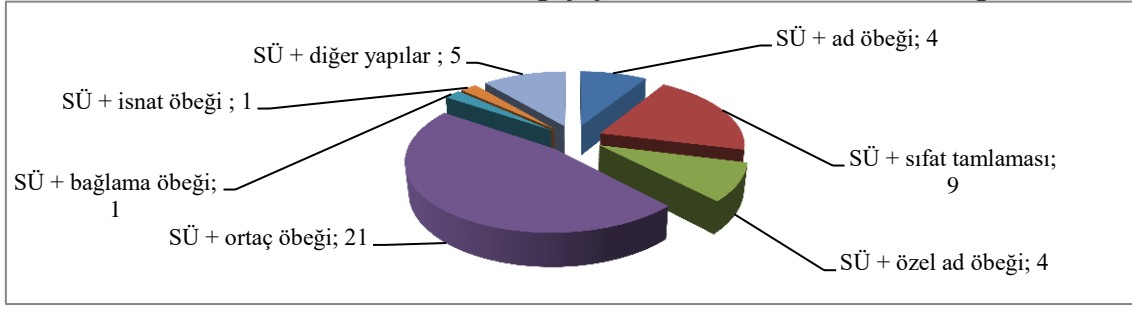
Tablo 12. Seslenme ünlemi + nitelik adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
behey miskîn	(414/3), (414/4)
behey deli	(99/8)
eyâ gâfil	(159/1)
iy bî-çâre	(18/7)
iy gâfil	(88/1)
iy gam-güzâr	(83/4)
yâ mübârek	(134/5)
ya sagır	(88/3)

3.1.2.2.6.2. Seslenme Ünlemi + Söz Öbeği Yapısında Seslenme Sözlere

Yunus Emre'nin şiirlerinde *seslenme ünlemi + ad öbeği, seslenme ünlemi + sıfat tamlaması, seslenme ünlemi + özel ad öbeği, seslenme ünlemi + ortaç öbeği, seslenme ünlemi + bağlama öbeği, seslenme ünlemi + isnat öbeği* ve *seslenme ünlemi + diğer yapılar* olmak üzere 45 seslenme ünlemi + söz öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 8. Seslenme ünlemi + söz öbeği yapısındaki seslenme sözlere dağılımı

3.1.2.2.6.2.1. Seslenme Ünlemi + Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + ad öbeği' olarak *iy 'ışk eri, iy benüm 'ömrüm kuşı, iy gönlümün eğlencesi ve iy dervişler ecesi* seslenme sözlere yer almaktadır:

İy 'ışk eri aç gözünü yir yüzine kılğul nazar / Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider (28/1)

İy benüm 'ömrüm kuşı kanda varasın birgün / Ecel avlayup yudar ele giresin birgün (276/1)

İy gönlümün eğlencesi eyit bana n'eyleyeyin / 'İşkundan oldum âvâre derdüm kime söyleyeyin (283/1)

Tablo 13. Seslenme ünlemi + ad öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy 'ışk eri	(28/1)
iy benüm 'ömrüm kuşı	(276/1)
iy gönlümün eğlencesi	(283/1)
iy dervişler ecesi	(351/1)

3.1.2.2.6.2.2. Seslenme Ünlemi + Sıfat Tamlaması

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + sıfat tamlaması' olarak *iy bî-çâre Yûnus, iy miskîn Yûnus, iy bî-çâre miskîn Yûnus, iy bî-çâre dânişmân, iy rahmeti çok Çalab'um, iy kamu derd ehli ve iy ulu kiçi* seslenme sözlere yer almaktadır:

Eger virürlerse emân kullugum olmadı tamâm / İy bî-çâre Yûnus hemân derviş olubilsem derviş (123/7)

İy miskîn Yûnus n'eylesün derdini kime söylesün / Bir dem tecribe eylesün bu dünyânun hâllerine (345/9)

Tablo 14. Seslenme ünlemi + sıfat tamlaması yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy bî-çâre Yûnus	(123/7), (322/6)
iy miskîn Yûnus	(345/9), (376/7)
iy bî-çâre miskîn Yûnus	(285/5)
iy bî-çâre dânişmân	(58/6)
iy rahmeti çok Çalab'um	(186/1)
iy kamu derd ehli	(199/1)
iy ulu kiçi	(43/1)

3.1.2.2.6.2.3. Seslenme Ünlemi + Özel Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + özel ad öbeği' olarak *iy Yûnus Emre, hey Yûnus Emre ve hey Emrem Yûnus* seslenme sözlere yer almaktadır:

İy Yûnus Emre tıfl iken hîç nesneyi fehm itmedin / Cümle ‘ulûmı keşf idüp bildürüp
öğrenden nedür (94/5)

Hey Yûnus Emre ölince var yûri togru yolunca / Dünyâsını terk idenler yarın Hazret'de
ölmeye (316/6)

Tablo 15. Seslenme ünlemi + özel ad öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy Yûnus Emre	(94/5)
hey Yûnus Emre	(272/6), (413/9)
hey Emrem Yûnus	(277/7)

3.1.2.2.6.2.4. Seslenme Ünlemi + Eylemsi Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ‘seslenme ünlemi + eylemsi öbeği’ olarak sadece ‘seslenme ünlemi + ortaç öbeği’ yapısında seslenme sözleri tespit edilmiştir.

3.1.2.2.6.2.4.1. Seslenme Ünlemi + Ortaç Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ‘seslenme ünlemi + ortaç öbeği’ olarak *iy beni* ‘ayıblayan, *iy bana eyü diyen*, *iy sözlerün aslın bilen*, *iy dün ü gün Hak isteyen*, *iy dostını düşmân dutan*, *iy kendözini bilmeyen*, *söz ma'nîsin anlamayan*, *iy Tanrı'yı bir bilenler*, *cân Hakk'a kurbân kılanlar*, *iy Hakk'ı görmez*, *iy bana eyü diyen*, *iy çok kitâblar okıyan*, *iy dervîşlik isteyen*, *iy ehl olan*, *iy Yûnus'ı yaradan*, *iy bizümle yâr olup dosta giden*, *iy dünyâyâ aldanan* ve *iy metâ'ın kalba satan*, *güherine pûllar katan*, *assıyı ziyâna satan* seslenme sözleri tespit edilmiştir:

İy beni ‘ayıblayan gel beni ‘ışkdan kurtar / Ger elünden gelmezse söyleme fâsid haber
(26/1)

İy bana eyü diyen benem kamudan kemter / Şöyle mücrimem yolda mücrimler benden
server (41/1)

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür / Söz aslını anlamayan sanur bu söz
benden gelür (42/1)

İy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan / Hak varlığın isterisen uş ‘ilm ile
Kur'ân'dadur (65/1)

İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan / Assıyı ziyâna satan assıya uzanmaz
mısın (267/3)

Tablo 16. Seslenme ünlemi + ortaç öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy beni 'ayıblayan	(26/1)
iy bana eyü diyen	(41/1)
iy sözlerün aslın bilen	(42/1)
iy dün ü gün Hak isteyen	(54/1)
iy dostını düşmân dutan	(63/2)
iy kendözini bilmeyen	(65/1)
(iy) söz ma'nîsin anlamayan	(65/1)
iy Tanrı'yı bir bilenler	(72/5)
cân Hakk'a kurbân kılanlar	(72/5)
iy Hakk'ı görmez	(104/7)
iy bana eyü diyen	(106/1)
iy çok kitâblar okıyan	(130/1)
iy dervîşlik isteyen	(140/1)
iy ehl olan	(216/1)
iy 'ışk delüsi olan	(328/1)
iy Yûnus'ı yaradan	(256/7)
iy bizümle yâr olup dosta giden	(288/1)
iy dünyâya aldanan	(396/1)
iy metâ'm kalba satan	(267/3)
(iy) güherine pûllar katan	(267/3)
(iy) assıyı ziyâna satan	(267/3)

3.1.2.2.6.2.5. Seslenme Ünlemi + Bağlama Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + bağlama öbeği' olarak sadece *iy kopuzıla çeşte* seslenme sözü tespit edilmiştir:

İy kopuzıla çeşte aslun nedür ne işde / Sana su'âl soraram eydivir bana üşde (301/1)

Tablo 17. Seslenme ünlemi + bağlama öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy kopuzıla çeşte	(301/1)

3.1.2.2.6.2.6. Seslenme Ünlemi + Kısaltma Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + kısaltma öbeği' içinde sadece 'seslenme ünlemi + isnat öbeği' yapısında seslenme sözleri tespit edilmiştir.

3.1.2.2.6.2.6.1. Seslenme Ünlemi + Isnat Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + isnat öbeği' olarak sadece *yâ Rahmeti çok* seslenme sözü tespit edilmiştir:

Degül Yûnus'a bes yâ Rahmeti çok / Kamu günâhlulara rahmetün var (48/16)

Tablo 18. Seslenme ünlemi + isnat öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
yâ Rahmeti çok	(48/16)

3.1.2.2.6.2.7. Seslenme Ünlemi + Diğer Yapılar

Seslenme ünlemi ve Arapça / Farsça unsurlarla birlikte kurulan yapılar bu başlık altında toplanmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + diğer yapılar' olarak *hey sûfi zerrâk*, *İy pâdişâh-ı Lem-yezel*, *iy sâhib-kabûl*, *iy Rabbü'l-enâm* ve *iy Kerîm-i Zü'l-Celâl* seslenme sözleri tespit edilmiştir:

Yüri hey sūfi zerrâk ne sâlûshk satarsın / Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi
(378/8)

İy pâdişâh-ı Lem-yezel kıldum yönüm senden yana / İş bu yüzüm karasıyla vasl isterem
senden yana (14/1)

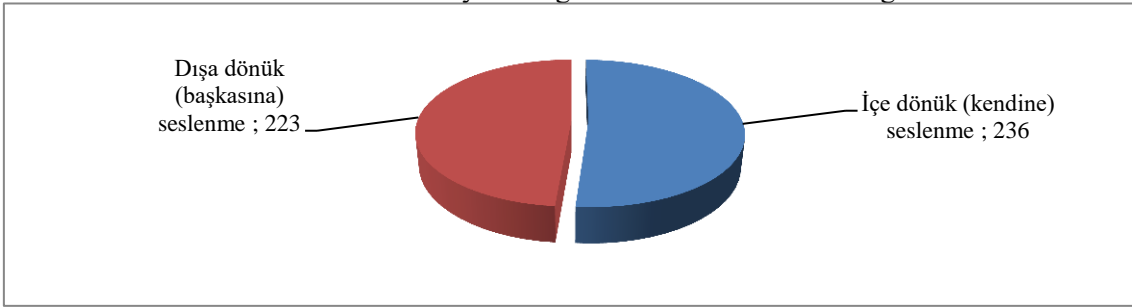
Tablo 19. Seslenme ünlemi + diğer yapılarıdaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
hey sūfi zerrâk	(378/8)
İy pâdişâh-ı Lem-yezel	(14/1)
iy sâhib-kabûl	(151/3)
iy Rabbü'l-enâm	(417/23)
iy Kerîm-i Zü'l-Celâl	(417/25)

3.2. Seslenme Sözlerinin Muhatapları

Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözlerinin muhatapları içe dönük seslenmeler ve dışa dönük seslenmeler olarak iki başlıkta ele alınmıştır. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 9. Seslenmenin yönüne göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.1. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler

İçe dönük seslenmeler aslında kişinin herhangi bir olay veya durum karşısında kendine seslemesidir. Yunus Emre şiirlerinde 236 kez kendine seslenir. Şair, genellikle kendi adını söyleyerek kısmen de bedenine ve ruhuna ait kavramların adını dile getirerek açık veya doğrudan seslenir. En çok da *Yunus* diye seslenir. Bunun yanında *i Yûnus*, *iy Yûnus*, *Yûnus Emre*, *Yûnus Emrem*, *iy Yûnus Emre*, *hey Yûnus Emre*, *hey Emrem Yûnus* şeklinde bazen de adını miskin, bî-çâre, za'îf sıfatlarıyla birlikte *iy bî-çâre Yûnus*, *iy miskîn Yûnus*, *'Âşık Yûnus*, *miskîn bî-çâre Yûnus*, *Bî-çâre miskin*, *Yûnus*, *Miskîn Yûnus* ve *bî-çâre za'îf Yûnus* şeklinde kendine seslenir. Ayrıca *göz*, *el* ve *dîdâr* sözleriyle somut; *gönül*, *ömür* ve *cân* gibi soyut kavramlarla kendine seslendiği görülür:

'İşka døyemedi özüm gensüzün açıldı râzum / Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân
ola (4/8)

Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol / Toprakda biter küllisi gülistânı toprak
bana (10/5)

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olısar
(60/7)

Yûnus Emre sen bir niçe eksükligün yüz bin anca / Kur'agaca yol sorunca teferrüclen
yoluna geç (21/7)

Yoldaş olalum ikimiz / Gel dosta gidelüm gönül /Hâldeş olalum ikimiz / Gel dosta
gidelüm gönül (1601)

'Ömrüm beni sen aldadun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni/ Beni deprenimez kodun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384/1)

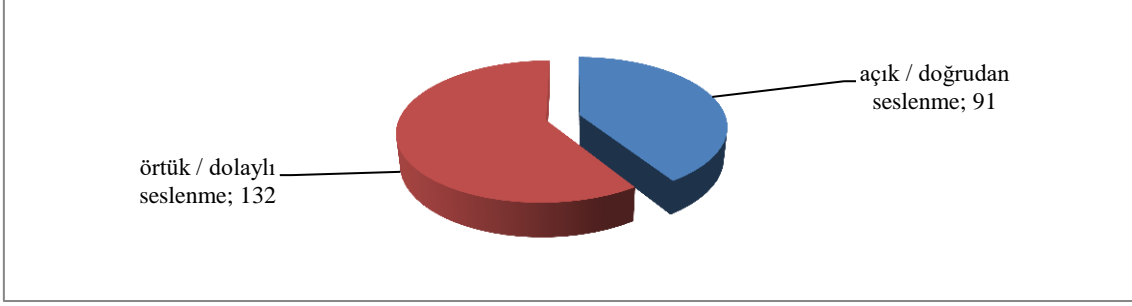
Tablo 20. İçe dönük (kendine) seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yünus / Yunus Emre	(4/8), (10/5), (14/6), (17/8), (18/11), (21/7), (24/5), (28/9), (30/5), (33/10), (35/7), (36/7), (36/8), (38/6), (42/10), (47/7), (50/7), (51/7), (54/9), (57/12), (59/6), (60/7), (62/8), (63/7), (64/7), (66/9), (71/11), (71/12), (74/7), (78/7), (79/7), (84/7), (85/5), (86/7), (88/9), (89/9), (92/8), (94/5), (96/6), (97/5), (100/7), (102/7), (103/6), (105/5), (108/19), (110/8), (111/7), (112/7), (115/5), (116/8), (117/10), (119/5), (121/9), (123/7), (126/10), (127/9), (136/11), (138/6), (139/7), (141/6), (142/6), (148/10), (150/6), (151/9), (152/16), (153/8), (155/9), (157/8), (158/8), (159/8), (167/5), (168/12), (171/12), (172/5), (173/8), (183/9), (184/19), (192/8), (199/5), (201/42), (203/7), (206/9), (209/8), (211/10), (212/7), (212/8), (215/5), (218/6), (219/5), (227/7), (228/6), (229/5), (235/9), (236/7), (237/6), (238/5), (241/6), (243/9), (244/5), (245/10), (246/5), (250/6), (251/5), (252/6), (253/9), (257/9), (261/7), (262/10), (263/6), (271/8), (272/6), (275/7), (276/8), (277/7), (278/7), (280/9), (281/8), (283/7), (285/5), (288/6), (291/7), (293/6), (301/13), (302/18), (304/8), (305/9), (306/7), (308/7), (309/5), (313/12), (314/9), (315/7), (316/6), (318/10), (319/7), (321/7), (326/8), (327/8), (328/8), (329/7), (330/7), (331/6), (322/6), (332/8), (334/5), (335/20), (336/5), (340/6), (341/7), (345/9), (346/7), (347/6), (349/10), (350/7), (353/11), (360/9), (361/5), (366/9), (368/8), (370/12), (372/12), (375/8), (376/7), (377/8), (378/11), (380/8), (382/5), (384/8), (385/8), (386/8), (387/9), (388/7), (395/5), (396/16), (399/6), (400/5), (402/7), (403/8), (405/8), (406/7), (408/7), (410/5), (411/10), (412/13), (413/9), (414/7), (416/11)
gönül	(104/6), (160/1), (160/2), (160/3), (160/4), (160/5), (160/6), (160/7), (160/8), (160/9), (160/10), (161/1), (161/2), (161/3), (161/4), (161/5), (200/1), (200/7), (263/1), (267/1), (267/6), (270/1), (278/1), (278/2), (278/4), (278/5), (278/6), (403/1)
'ömür	(276/1), (384/1), (384/2), (384/3), (384/4), (384/5), (384/6), (384/7), (384/8), (405/1), (405/2), (405/3), (405/4), (405/5), (405/6), (405/7), (405/8)
göz	(129/1)
el	(404/8)
dîdâr	(134/10)
cân	(181/1)

3.2.2. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler

Dışa dönük seslenmeler kişinin kendisi dışındakilere seslenmelerdir. Bu seslenmeler muhatabın türüne göre bir çağrı, bir yalvarış yakarış, dikkat çekme vb. gibi işlevler üstelenebilirler. Yunus Emre'nin şiirlerinde kendisi dışındaki muhataplarına açık / doğrudan ve örtük / dolaylı biçimde seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

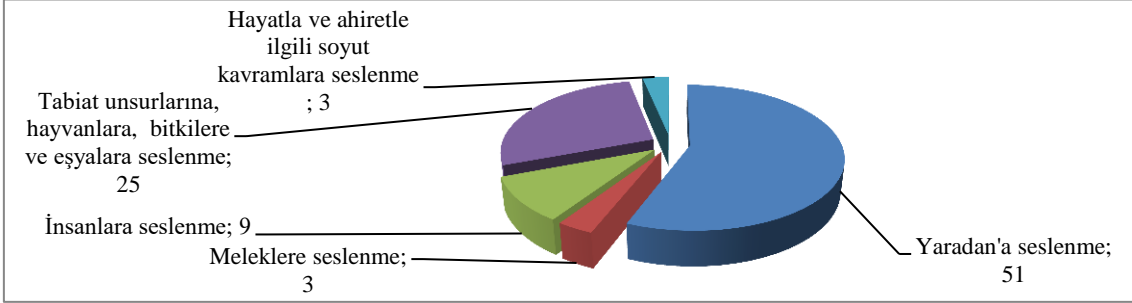
Grafik 10. Muhatabın belirginliğine göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1. Açık veya Doğrudan Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *Yaradan'a, insanlara, tabiat unsurlarına, hayvanlara ve bitkilere, meleklerle, hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara* seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 11. Muhatabın türüne göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1.1. Yaradan'a Seslenme

Yunus Emre'nin şiirlerinde Yaradan'a *Allâh, Çalap, Rab, İlâhî, Ganî, Hû, Kayyûm, Kerîm-i Zül-Celâl, Rabbü'l-enâm* şeklinde doğrudan seslenir:

Sensin Kerîm sensin Rahîm / Allâh sana sundum elüm / Senden artuk yokdur umum / Allâh sana sundum elüm (184/1)

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap / Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap (16/1)

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana / Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana (14/3)

Tablo 21. Yaradan'a yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Allah	(7/4), (184/1), (184/2), (184/3), (184/4), (184/5), (184/6), (184/7), (184/8), (184/9), (184/10), (184/11), (184/12), (184/13), (184/14), (184/15), (184/16), (184/17), (184/18), (184/19)
Çalap	(16/1), (16/3), (16/4), (16/5), (16/6), (16/7), (16/8), (61/6), (186/1), (376/7)
Rab	(14/3), (15/1), (15/2), (15/3), (15/4), (15/5), (275/4)
İlâhî	(184/14), (269/1), (282/1), (357/7), (417/1)
Ganî	(186/3), (269/8), (417/6)
Hû	(201/26), (333/4)
Kâdir	(108/1)
Kayyûm	(149/7)
Kerîm-i Zül-Celâl	(417/25)
Rabbü'l-enâm	(417/23)

3.2.2.1.2. Meleklerle Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde dört büyük melekten *Azrâil* ve *Cebrâil*'e seslenir. Ayrıca *melâikler* diyerek meleklerle doğrudan seslenir:

Ölüm haberi gelmedin / Ecel yakamız almadın / 'Azrâil hamle kılmadın / Gel dosta gideliüm gönül (160/9)

Yâ Cebrâil kim ola kim hükm ide benüm âhuma / Yüz bin Cebrâil gibiyi bir demde perrân eyleyem (173/6)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

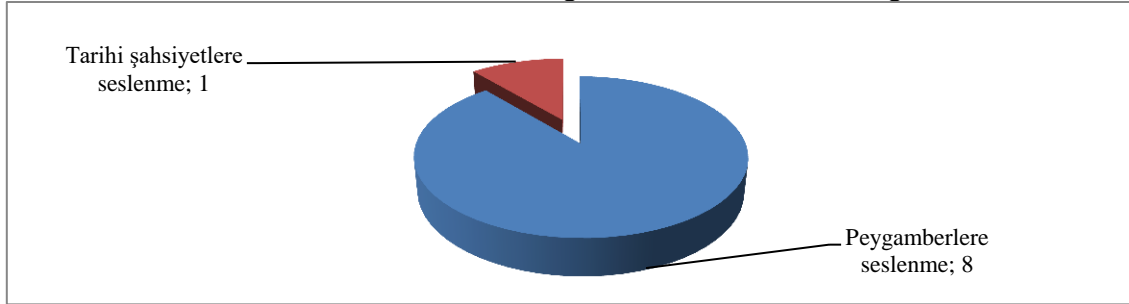
Tablo 22. Meleklerle yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
'Azrâil	(160/9)
yâ Cebrâil	(173/6)
melâikler	(184/17)

3.2.2.1.3. İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *peygamberlere* ve *tarihi şahsiyetlere* doğrudan seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 12. İnsanın özelliklerine göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1.3.1. Peygamberlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *Resûla'llâh* diyerek Hz. Muhammed'e ve Hz. Musa'ya ise adıyla seslenir:

'İşkun ile 'aşıklar yansun yâ Resûla'llâh / İçüp 'ışkun şarâbın kansun yâ Resûla'llâh (344/1)

Vargül digil yâ Mûsâ rahmet eylesün bana / Tevbe kılıp işine hoş istigfâr eyledi (356/15)

Tablo 23. Peygamberlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Resûla'llâh	(344/1), (344/2), (344/3), (344/4), (344/5), (344/6)
Mûsâ	(356/15), (356/18)

3.2.2.1.3.2. Tarihi Şahsiyetlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde devrinin büyük şairi *Mevlânâ*'ya da seslenir:

Yûnus eydür Mevlânâ epsem otur yiründe / Bu sohbeta döymeyen sonra savaştan olur (58/7)

Tablo 24. Tarihi şahsiyetlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Mevlânâ	(58/7)

3.2.2.1.4. Tabiat Unsurlarına, Hayvanlara, Bitkilere ve Eşyalara Seslenme

Şair, şiirlerinde *dünyâ, bülbül, su, ağaç kopuz* ve *çeşte* olmak üzere tabiat unsurlarına, hayvanlara, bitkilere ve eşyalara da seslenir:

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşde ecel sana geldüm / Esenedüm dünyâm seni (413/1)

Yine yaz günleri geldi / Söyle bülbülcüğüm söyle / Cümle çiçekler zeyn oldı /Söyle bülbülcüğüm söyle (343/1)

İy su kandan gelürsin vatanun kanda senün / Kanda çukur bulursan yatagun anda senün (147/1)

Tablo 25. Tabiat unsurlarına, hayvanlara, bitkilere ve eşyalara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Dünyâ	(222/10), (413/1), (413/2), (413/3), (413/4), (413/5), (413/6), (413/7), (413/8), (413/9)
Bulbul	(343/1), (343/2), (343/3), (343/4), (343/5), (343/6), (343/7), (343/8), (343/9), (343/10), (343/11)
iy su	(147/1)
iy ağaç	(21/6)
Kopuzıla	(301/1)
Çeşte	(301/1)

3.2.2.1.5. Hayatla ve Ahiretle İlgili Soyut Kavramlara Seslenme

Şair şiirlerinde *ecel, ölüm* ve *Tamu* olmak üzere hayata ve ahiretle ilgili soyut kavramlara da seslenir:

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşde ecel sana geldüm / Esenedüm dünyâm seni (413/1)

İ Yunus sen sözün bilgil / Öz hâlüne nazar kılğıl / Ölüm gelmezdin ön ölgil / Salâdur kudse gidelüm (218/6)

Mâlik eydür hey hey Tamu korkubanı ditrer kamu / Tanrı buyruğun tutmayan anda bişe biryân ola (9/5)

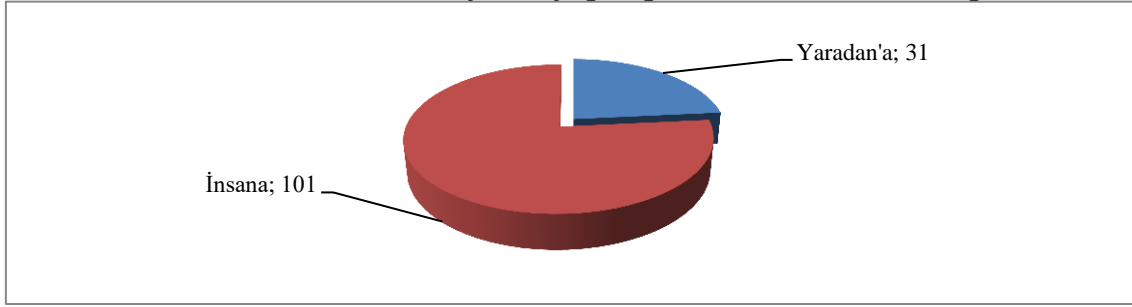
Tablo 26. Hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
ecel	(413/1)
ölüm	(218/6)
tamu	(9/5)

3.2.2. Örtük veya Dolaylı Seslenme

Yunus Emre bazı şiirlerinde Yaradan'a ve insanlara örtük veya dolaylı olarak seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 13. Muhatabın örtük veya dolaylığına göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1. Yaradan'a Seslenme

Şair, şiirlerinde *pâdişâh*, *şâh*, *sultân*, *server*, *dost*, *cân*, *iy gönlümün eğlencesi*, *iy Yûnus'ı yaradan* ve *iy dervîşler ecesi* şeklinde Yaradan'a seslenir.

İy pâdişâh iy pâdişâh uş ben beni virdüm sana / Genc ü hazînem kamusı sensün benim önden sona (8/1)

İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur / 'İşkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür (92/1)

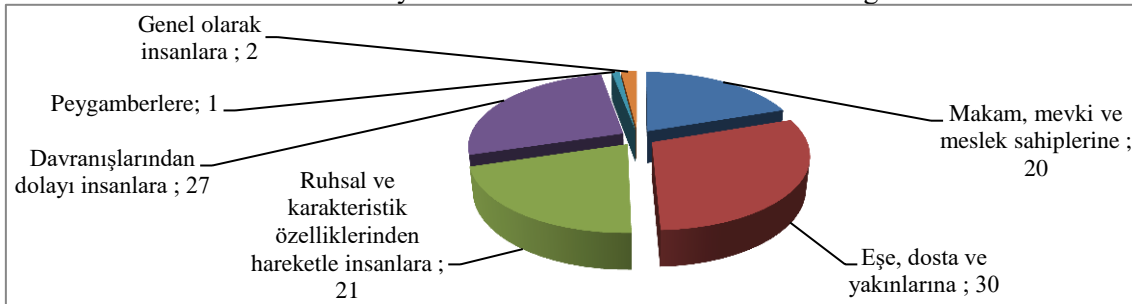
Tablo 27. Dolaylı olarak Yaradan'a seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
pâdişâh	(14/1), (72/1), (89/2), (417/2)
şâh	(89/2), (401/2)
sultân	(114/4), (226/7), (397/9)
server	(320/2)
dost	(55/1), (70/1), (92/1), (92/2), (213/1), (291/1), (291/2), (291/3), (291/4), (291/5), (291/6), (291/7), (400/1)
cân	(165/2), (209/3), (226/4)
şâh	(89/2), (401/2)
iy gönlümün eğlencesi	(9/5)
iy Yûnus'ı yaradan	(256/7)
iy dervîşler ecesi	(351/1)

3.2.2.2. İnsana Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *makam*, *mevki* ve *meslek sahiplerine*, *eşe*, *dosta* ve *yakınlarına*, *ruhsal* ve *karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara*, *tutum* ve *davranışlarından dolayı insanlara*, *genel olarak insanlara* ve *peygamberlere* örtük veya dolaylı olarak seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 14. Dolaylı olarak insana seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.2.1. Makam, Mevki ve Meslek Sahiplerine Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde makam, mevki ve meslek sahiplerinden *erenler, ulular, dervîş, velî, hâce, hoca, sûfî, sâkî, şehriyâri* ve *dânişmâna* seslenir:

İşidün iy ulular âhir zamân olısar / Sag müsülmân seyrekdür ol da gümân olısar (60/1)

İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benim / Dervîşlik yaylasında hareketüm kış benim (225/1)

Seni bunda viribidi teferrüc eylegil didi / Sen ev yaparsın iy hâce evi tarâş olan kimdür (30/3)

Fesâdıla tolu içüm hey hoca bağışla suçum / Key Cehennem benim için yir olursa n'ideyin ben (274/4)

Tablo 28. Makam, mevki ve meslek sahiplerine yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Erenler	(225/9)
Ulular	(43/1), (60/1)
dervîş	(111/1), (111/4), (225/1), (403/4)
velî	(315/1)
hâce	(30/3), (30/4), (163/6)
hoca	(93/1), (129/9), (274/4), (277/3)
sûfî	(378/8)
sâkî	(101/3), (366/1)
şehriyâri	(102/4)
dânişmân	(58/6)

3.2.2.2.2. Eşe, Dosta ve Yakınlarına Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *yâr, kardaş, dost, paşa, cân* ve *ahî* diyerek eşe, dosta ve yakınlarına seslenir:

İşidün iy yâranlar dem evliyâ demidür / Gelsün 'ömür sürenler dem evliyâ demidür (85/1)

İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandaydım / Dinlersenüz eydivirem ezeli vatandaydım (168/1)

Ben bir dervîşidüm dostum / Hak'dan yana oldu kasdum / Ecel tuzagına basdum / Esenledüm dünyâm seni (413/7)

Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa / Kimi isiden bagrı pişe kim şarâba kanışıcak (127/6)

Tablo 29. Eşe, dosta ve yakınlarına yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
yâr/yârân	(29/9), (65/1), (66/1), (85/1), (168/1), (169/1), (192/1), (208/6), (225/9), (241/1), (274/1), (285/1), (317/2), (323/8), (390/1), (399/1), (399/5), (373/1)
Kardaş	(168/1), (169/1), (241/1), (274/1), (285/1), (399/1)
Dost	(230/6), (413/7)
Paşa	(127/6), (350/4)
Cân	(132/3)
ahî	(28/2)

3.2.2.2.3. Ruhsal ve Karakteristik Özelliklerinden Hareketle İnsanlara Seslenme

Şair şiirlerinde adıyla seslenmediği bazı kişi ve kişilere sahip oldukları birtakım ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle *âkil*, *âşıkân*, *biçare*, *deli*, *dertlü*, *gâfil*, *gam-güzâr*, *miskîn*, *mübârek*, *sağır*, *uslular*, *sâhib-kabûl*, *esrükler*, *ayuklar* ve *uyanıklar* diyerek seslenir:

Kanca vardun iy 'âkil bir ağızdan cümle dil / Cüz'ıyyât-ı müselsel haber virür 'akl-ı kül (151/8)

Yünus miskîn gözler yolu divşür özün behey deli / Bu gülistânun bülbüli kimse gülün dirmeyendür (99/8)

Eyâ gâfil aç gözünü gönlün yavlak uzatmagıl / Bakgıl kendü dirligüne kimse 'aybın gözetmegil (159/1)

Miskîn ol yâre miskîn gide senden kibr ü kîn / Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdır (64/5)

Tanrı'yiçün iy uslular gönlüm bana alıvirün / Vardı bilişdi dostıla girü bana boyun virmez (104/2)

Tablo 30. Ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
'âkil	(151/8)
âşıkân	(7/1)
biçare	(18/7)
deli	(99/8)
dertlü	(75/2)
gâfil	(88/1), (159/1)
gam-güzâr	(83/4)
miskîn	(64/5), (84/4), (414/3), (414/4)
mübârek	(134/5)
sağır	(88/3)
uslular	(104/2), (214/2)
kul	(151/4)
iy sâhib-kabûl	(151/3)
esrükler	(184/17)
ayuklar	(184/17)
uyanıklar	(184/17)

3.2.2.2.4. Tutum ve Davranışlarından Dolayı İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde tutum ve davranışlarından dolayı insanlara *menzile irsem diyen*, *kerâmetüm var diyen*, *halka sâlûsluk satan*, *yiri gögi benüm diyen*, *magrîb maşrık benüm diyen*, *iy kamu derd ehli*, *iy beni 'ayıblayan*, *iy bana eyü diyen*, *iy sözlerün aslın bilen*, *iy dün ü gün Hak isteyen*, *iy dostını düşmân dutan*, *iy kendözünü bilmeyen*, *söz ma'nîsin anlamayan*, *iy Tanrı'yi bir bilenler*, *cân Hakk'a kurbân kulanlar*, *iy Hakk'ı görmez*, *iy bana eyü diyen*, *iy çok kitâblar okıyan*, *iy dervîşlik isteyen*, *iy ehl olan*, *iy bizümle yâr olup dosta giden*, *iy dünyâya aldanan*, *iy metâ'm kalba satan*, *güherine pûllar katan* ve *assıyı ziyâna satan* şeklinde seslenir:

Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala / Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin (247/2)

Kerâmetüm var diyen halka sâlûsluk satan / Neşsin müsülmân itsün varısa kerâmeti (380/5)

Yiri gögi benüm diyen magrîb maşrık benüm diyen / Denizlere gel kığıran adum Yünus 'ummân benem (158/7)

İy kamu derd ehli gelün derd benem ü dermân benem / Kâfirdeki küfr-i nihân mü'mindeki îmân benem (199/1)

İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan / Assıyı ziyâna satan assıya uzanmaz mısın (267/3)

Tablo 31. Tutum ve davranışlarından dolayı insanlara seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
menzile irsem diyen	(247/2)
kerâmetüm var diyen	(380/5)
halka sâlûslık satan	(380/5)
yiri göği benüm diyen	(158/7)
magrîb maşrık benüm diyen	(158/7)
iy kamu derd ehli	(199/1)
iy beni 'ayıblayan	(26/1)
iy bana eyü diyen	(41/1)
iy sözlerün aslın bilen	(42/1)
iy dün ü gün Hak isteyen	(54/1)
iy dostımı düşmân dutan	(63/2)
iy kendözini bilmeyen	(65/1)
söz ma'nîsin anlamayan	(65/1)
iy Tanrı'yı bir bilenler	(72/5)
cân Hakk'a kurbân kılanlar	(72/5)
iy Hakk'ı görmez	(104/7)
iy bana eyü diyen	(106/1)
iy çok kitâblar okıyan	(130/1)
iy dervîşlik isteyen	(140/1)
iy ehl olan	(216/1)
iy 'ışk eri	(28/1)
iy 'ışk delüsi olan	(328/1)
iy bizümle yâr olup dosta giden	(288/1)
iy dünyâya aldanan	(396/1)
iy metâ'ın kalba satan	(267/3)
güherine pûllar katan	(267/3)
assıyı ziyâna satan	(267/3)

3.2.2.2.4. Genel Olarak İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *kul* ve *halâyıklar* diyerek insanlara seslenir:

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın / Geç ikilik fikrinden kogıl benligi yâ kul (151/4)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

Tablo 32. Genel olarak insanlara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
kul	(151/4)
halâyıklar	(184/17)

3.2.2.2.5. Peygamberlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *habîbüm* diyerek Hz. Muhammed'e seslenir:

Hak anı öğdi yaradı sevdi Habîb'üm didi / Yir yüzinde cümle çiçek Mustafâ'nun teridür (81/2)

Tablo 33. Peygamberlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Habîb	(81/2)

Sonuç

Yunus Emre'nin farklı yapılarda seslenme sözlerini tercih etmesi ve dilin imkân verdiği ölçüde bunları kullanması, onun ifade gücünün ve dile hâkimiyetinin önemli bir göstergesidir. Şairin şiirlerindeki seslenme sözleri (464), *seslenme ünlemi* (5) ile *seslenme sözü olarak kullanılan sözcükler* (238) ve *söz öbeklerinden* (221) oluşmaktadır.

Seslenme sözü olarak kullanılan sözcüklerin *özel ad* (159), *tür adı* (75) ve *nitelik adı* (4); seslenme sözü olarak kullanılan söz öbeklerinin ise *ünlem öbeği* (175), *sıfat tamlaması* (22), *özel ad öbeği* (16), *ortaç öbeği* (5) *unvan öbeği* (2), ve *tekrar öbeği* (1) yapısında olduğu görülmektedir. Ünlem öbeği yapısındaki (175) seslenme sözleri ise *seslenme ünlemi + sözcük* (128) ve *seslenme ünlemi + söz öbeği* (45) yapısındadır. Seslenme ünlemi + sözcük yapısındakilerin *seslenme ünlemi + tür adı* (84), *seslenme ünlemi + özel ad* (37) ve *seslenme ünlemi + nitelik adı* (9); seslenme ünlemi + söz öbeği yapısındakilerin ise *seslenme ünlemi + ortaç öbeği* (21), *seslenme ünlemi + sıfat tamlaması* (9), *seslenme ünlemi + diğer yapılar* (5), *seslenme ünlemi + ad öbeği* (4), *seslenme ünlemi + özel ad öbeği* (4), *seslenme ünlemi + bağlama öbeği* (1) ve *seslenme ünlemi + isnat öbeği* (1) yapısında olduğu görülmektedir. Şair seslenme sözü olarak sözcük yapısında en çok *özel adları*, söz öbeği yapısında ise *ünlem öbeğini* tercih etmiştir.

Muhatapları açısından bakıldığında şairin seslenme sözlerini *içe dönük (kendine) seslenmeler* (236) ve *dışa dönük (başkasına) seslenmeler* (223) oluşturmaktadır. Dışa dönük (başkasına) seslenmeler *açık veya doğrudan seslenmeler* (91) ve *örtük veya dolaylı seslenmeler* (132) şeklindedir. Şairin açık veya doğrudan *Yaradan'a* (51), *tabiat unsurlarına*, *hayvanlara*, *bitkilere ve eşyalara* (25), *peygamberlere* (8), *meleklerle* (3) ve *hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara* (3) ve *tarihi şahsiyetlere* (1) seslenmektedir. Örtük olarak dolaylı olarak *Yaradan'a* (31) ve *insanlara* (101) seslenir. *Eşe*, *dosta ve yakınlarına* (30), *tutum ve davranışlarından dolayı insanlara* (27) *ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara* (21), *makam, mevki ve meslek sahiplerine* (20), *genel olarak insanlara* (2) ve *peygamberlere* (1) seslendiği görülür.

Muhatapları açısından şairin en fazla kendisine seslenmesi, kendini uyarması, kendine öğütler vermesi, yeri geldiğinde empati kurarak kendi üzerinden mesaj vermesi söz konusudur. Bunu yaparken de bazen kendi adını *miskin*, *aciz*, *biçare* sıfatları ile kullanması şairin hem mütevazılığını hem de Allah karşısında acizliğini dile getirmesi açısından samimiyetini göstermektedir.

Dışa yönelik muhataplarına bakıldığında ise şairin en çok insanlara seslendiği görülür. Bunu yaparken de çoğu zaman onların kim olduğunu gizleyerek amellerinden, tutum ve davranışlarından, makam ve mevkilerinden, sosyal ilişkilerinden, onların ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle örtük veya dolaylı olarak kısmen de onlara adlarıyla açık veya doğrudan seslenir. Yunus Emre'nin *Yaradan'ına* da sık sık seslendiği görülür. Bu seslenmelerde ise genellikle yalvarış yakarış söz konusudur. Yunus gerçek mutlakin Allah olduğunu bildiğinden gerçek bir kul gibi davrandığını seslenme sözleriyle hissettirmektedir.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki seslenme sözlerinin zenginliği, şairin söz varlığına ve üslubuna yönelik yapılacak bundan sonraki çalışmalarda muhakkak göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur.

Kaynakça

- Alkan Ataman, H. (2018). *Türkiye Türkçesinde hitaplar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Altunsarı, G. (2004). *Yunus Emre Divanı'nın şekil yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- Alyılmaz, C. (2011). Ünlülerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları I-II Bildiriler içinde* (ss.646-652). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 54, 31-50.
- Babacan, V. (2013). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı (giriş-inceleme metin-dizin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Demirbaş, M. (2017). Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2154-2181.
- Dinar, T. (2020). Söz öbekleri-I. *Türkiye Türkçesi-IV Sözdizimi içinde* (ss.35-82). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, F. (2018a). Seslenme sözleri ve genel Türkçe sözlüklerdeki görünümü, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Haziran 2018, 19(1), 135-150. doi: 10.17494/ogusbd.458087
- Doğru, F. (2018b). Ünlüler. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III - Sözcük Türleri içinde* (ss. 169-193). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Durmaz, C. (2008). *Yunus Emre Dîvânı'nda ve Risâletü'n-Nushiyye'de kelime gurpları ve söz varlığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ergin, M. (2009), *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayıncılık.
- Görmüş, Y. (2003). *Yunus Emre Dîvânı'nın kelime dünyası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavaklıçesme Kotan, H. (2015). *Yunus Emre Divanı'nın söz dizimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. 3. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özezen, M. Y. (2004). *Türkiye Türkçesi konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler genel sınıflama*. V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara.
- Şenyurt, A. (1995). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye mesnevîsi'nin grameri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tatçı, M. (1990), *Yunus Emre Dîvânı-inceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 10.07.2021)
- Yavuz, H. ve Balcı, A. (2011). Turkish phonology morphology and syntax. Z. Balpınar (Ed.), *Türkçe Ses ve Biçim Bilgisi içinde* (ss. 134-162). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yunus Emre'nin Şiir ve Menkıbelerinden Yararlanma

Using Yunus Emre's Poems and Parables in Teaching Turkish For Foreigners

Dr. Öğr. Üyesi Umut BAŞAR ¹

Öz

Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel bilgi paylaşımı ve özgün ders materyali kullanımı alanyazında araştırmacıların üzerinde sıklıkla durduğu konulardan biridir. Edebî eserler ise gerek kültürel bilgi barındırması gerek özgün (otantik) dil öğretim materyali sayılabilmesi açısından yabancı dil öğretiminde sıklıkla başvurulan kaynak metinler arasında yer almaktadır. Nitekim başta İngilizce olmak üzere Almanca, Fransızca gibi dünya dillerinin yabancılara öğretimde hem modern hem de klasik edebî eserlerin uzun yıllardan beri kullanıldığı bilinmektedir. Uyarlama ve seviyelendirme yoluyla edebî eserler, yabancı dil öğretiminde ders materyaline dönüştürülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, esasen çağdaş bir şair olmayan Yunus Emre'nin şiirlerinden ve hayatına dair menkıbelerden yabancılara Türkçe öğretirken kültür aktarıcısı ve dil öğretim malzemesi olarak nasıl yararlanılabileceğini örnekleriyle göstermektir. Bu amaç doğrultusunda B1 ve B2 seviyelerinde Yunus Emre'nin şiirlerinden ve hayatı hakkındaki anlatılardan faydalanmanın, yabancı dil öğretiminde yaşayan/kullanılan Türkçenin öğretilmesine dair ilkeyle çelişki göstermediği ortaya koyulacaktır. Bunun için çalışma, kültür aktarıcısı ve dil öğretim malzemesi olarak Yunus Emre şiirleri ve anlatıları olmak üzere iki ana başlıkta kurgulanmıştır. Bu başlıklarda teorik açıklamaların yanı sıra konuyu somutlaştırmak adına sınıf içi uygulama örneklerine de yer verilmiştir. Uygulama örnekleri iki saatlik ders planlarından oluşmaktadır. Ancak çalışmanın sınıf içi uygulama boyutu bulunmadığından örneklerin Türkçe öğretim ortamında hedef kitleyle kullanımı başka bir çalışmaya bırakılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise konuya dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, kültür aktarımı, Türkçe öğretimi, menkıbe, edebî eser

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Sharing cultural knowledge and using original course material in teaching Turkish to foreigners is one of the topics that researchers often focus on in the field. Literary works are one of the source texts often referenced in foreign language teaching, both in terms of containing cultural knowledge and in terms of being considered authentic (authentic) language teaching material. In this context, the aim of the study is to show with examples how Yunus Emre, who is not a contemporary poet, can use his poems and life as a cultural transferor and language teaching material when teaching Turkish to foreigners. For this purpose, it will be revealed that the use of Yunus Emre's poems and narratives about his life at levels B1 and B2 does not contradict the principle of teaching the Turkish language that lives/is used in teaching foreign languages. For this purpose, the work is fictionalized in two main titles: Yunus Emre poems and narratives as a cultural transferor and language teaching material. In addition to theoretical explanations, examples of classroom practice are included in these titles to embody the subject. In the last part of the study, suggestions were made on the subject.

Keywords: Yunus Emre, cultural information sharing, Turkish teaching, parable, literary work

Paper Type: Research

¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, umutbasar_35@hotmail.com

Giriş

Türk edebiyatının en önemli kalemlerinden biri olan Yunus Emre (1240?-1320?) eserlerini ortaya koyduğu 13. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar sevilen isimlerden biri olma özelliğini yitirmemiştir. Bu sebeple onun sanatı, fikirleri, şiirlerinin estetik boyutu ve dili üzerine hatırı sayılır derecede araştırmalar yapılmıştır. Öyle ki Yunus Emre'ye ilişkin çalışmalar bibliyografyalarda (Binark ve Sefercioğlu, 1970; Tatcı ve Gürelli, 1988; Can, 2016) toplanacak düzeye ulaşmıştır. Üstelik Yunus Emre, Türkiye Türkoloji'sinin dışına çıkarak yurt dışındaki araştırmacılar tarafından çeşitli incelemelere konu olduğu gibi şiirleri pek çok dile tercüme edilmiştir.

Bilindiği üzere Yunus Emre, Türkiye Türkçesinin temellerinin atılmasında etkili olan kalemlerden biridir. Yunus Emre'nin edebî dili, Türkiye Türkçesinin tarihî tasnifi açısından kökleri Eski Türkçeye kadar ulaşan Oğuzcan'ın batı kolu olarak kabul edilen Eski Anadolu Türkçesine (13 ila 15. yüzyıllar) denk gelmektedir. Bu doğrultuda Korkmaz (1973, s. 17-18) söz konusu dönemde Yunus Emre'nin Türkçe yazar birçok çağdaşı bulunsa da Oğuzcaya dayalı Anadolu Türkçesinin özgün bir yazı dili olarak kuruluşunda yüksek bir şair olarak en büyük rolü oynadığını savunmakta ve onun dilinin Oğuzcadan geçme gramer şekilleri, kelime bilgisi ve dile hâkimiyet bakımından çağdaşlarıyla kıyaslanamayacak üstünlük ve uygunlukta olduğunu yazmaktadır. “Bu dil, bugünkü Türkiye Türkçesinin 16. yüzyıla kadar sürmüş olan öncelidir” (Tezcan, 2012, s. 97). Dolayısıyla hâlihazırda 83 milyondan fazla kişinin ana/ikinci dil olarak konuştuğu ve dünyanın neredeyse her bölgesinden bireylerin yabancı dil olarak öğrendiği Türkiye Türkçesinin şekillenmesinde Yunus Emre'nin işlevi görülmektedir.

Bu çalışmada Yunus Emre'nin eserlerine yabancılara Türkçe öğretimi çerçevesinden bakılmaktadır. Nitekim Yunus Emre ile ilgili çalışmalara bakıldığında, Türkçenin bu benzersiz şairinin dil, tarih, edebiyat, sanat, estetik ve teoloji disiplinlerinde incelendiği gözlemlenmektedir. Yunus Emre eğitim bilimlerinde nispeten daha az çalışmaya konu olmuştur. Fakat onun eserleri eğitim bilimleri çerçevesinde de irdelemeye uygundur. Örneğin Kaya (2014) tarafından *Yunus Emre Divanı* ana dili olarak Türkçe öğretimi açısından incelenmiştir. Araştırmacı çalışmasında, Yunus Emre Divanı'nda yer alan okuma, dinleme, konuşma ve yazma dil becerilerinin eğitimi ve geliştirilmesiyle ilgili ifadelerin tespit edilerek Yunus Emre Divanı'nın Türkçe öğretimine katkısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Ancak ulaşılabildiği kadarıyla, Yunus Emre'nin eserleri ve hayatı yabancılara Türkçe öğretmek üzere hazırlanmış kitaplara girse de yabancılara Türkçe öğretimine dair akademik çalışmalara pek konu edilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Yunus Emre'nin eserlerine yabancı dil öğretim materyali olarak bakılacak ve onun şiirleri yabancılara Türkçe öğretimi bağlamında değerlendirilecektir.

1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, esasen çağdaş bir şair olmayan Yunus Emre'nin şiirlerinden ve hayatına dair anlatılardan (menkıbe) yabancılara Türkçe öğretirken kültür taşıyıcısı, paylaşım aracı ve dil öğretim malzemesi olarak nasıl yararlanılabileceğini örnekleriyle göstermektir. Bu amaç doğrultusunda B1 ve üzerindeki seviyelerde Yunus Emre'nin şiirlerinden ve hayatı hakkındaki anlatılardan faydalanmanın, yabancı dil öğretiminde yaşayan/kullanılan Türkçenin öğretilmesine dair ilkeyle (Barın, 2004, s. 24) çelişki göstermediği ortaya koyulacaktır. Bunun için çalışma, kültür aktarıcısı ve dil öğretim malzemesi olarak Yunus Emre şiirleri ve anlatıları olmak üzere iki ana başlıkta kurgulanmıştır. Bu başlıklarda teorik açıklamaların yanı sıra konuyu somutlaştırmak adına sınıf içi uygulama örneklerine de yer verilmiştir. Uygulama örnekleri iki saatlik ders planlarından oluşmaktadır. Ancak çalışmanın sınıf içi uygulama boyutu bulunmadığından örneklerin Türkçe öğretim ortamında hedef kitleyle kullanımı başka bir çalışmada ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise konuya dair önerilerde bulunulmuştur.

2. Kültürel Paylaşım Aracı Olarak Yunus Emre Şiir ve Menkıbeleri

Yabancı dil öğretiminin kültürel boyutu önemli bir konudur. Nitekim yabancı dil eğitiminde son yıllarda hedef kitlenin amaç dilde etkili bir iletişim kurmasını önceleyen dil öğretim yaklaşımları gündemdedir. Dil, kültürün kendini gösterdiği canlı bir varlık olması nedeniyle dile hâkimiyetle kültüre hâkimiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu belirtilebilir. Doğru, etkili ve eksiksiz bir iletişim için amaç dilin kültürünü tanımak önemlidir. Nitekim Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde (CEFR) kültürlerarasılık, çok kültürlülük, kültürel bilinç gibi kavramlara sıkça dikkat çekildiği gibi "Genel Yeterlikler" başlığı altında bağımsız bir "Sosyokültürel Bilgi" başlığına yer verilmiştir. Burada konunun önemine "Bir dilin konuşulduğu bir toplumun ve bir topluluğun veya toplulukların kültürüyle ilgili bilgi, aslında mevcut dünya bilgisinin bir kısmını oluşturur. Fakat dil öğrenenin bu bilgilere özel olarak dikkat etmesi gerekir; çünkü özellikle de bunlar diğer bilgilere göre büyük ihtimalle öğrenenin daha önceki deneyim alanının dışında kalmış ve hatta basmakalıp düşüncelerle zedelenmiş olabilir." (Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, 2013, s. 103) şeklinde değinilmiştir.

Yabancı dil derslerinde kültürel bilgi bazen örtük bazen de açık bir şekilde verilebilir. Kültürel bilgi dil öğretim materyallerinde bulunabilir, bulunmaması durumunda öğretici kültürel bilginin kaynağı olabilir. Kültürel bilginin doğrudan veya dolaylı olarak verilmesi ya da ders içeriğine yedirip yedirilmemesi bir planlama ve tercih işidir. Ancak çoğu zaman dil öğretimiyle kültürel bilgi ve farkındalık birbirine paralel bir şekilde ilerler. Bu görüşü destekler nitelikte Akkaya (2013, s. 129) dil öğretiminin kültür aktarımıyla aynı düzlemde ilerlediğini, örneğin sözcük öğretimi yapılırken, temel dil becerileri geliştirilmeye çalışılırken aynı zamanda kültürel aktarımın da kendiliğinden yapıldığını öne sürmektedir. Dolayısıyla kültürel bilginin öğrencilere nasıl verileceğine dair tercih ikincil bir konu olup kültürel bilginin yabancı dil öğretimindeki işlevi yadsınamaz. Bu temel kabulden hareketle Memiş'in (2016, s. 610) de ifade ettiği üzere yabancı dili öğrenen bir kişinin hedef dilde kültürel yeterlilik düzeyine erişebilmesi için o dilin konuşulduğu ülkenin coğrafi özelliklerini bilmesi, o toplum için önemli olan tarihî olaylar hakkında bilgi sahibi olması, hedef kültürdeki müziği, edebiyatı ve diğer sanatları tanınması, yemek, alışveriş, tanışma, doğum günü gibi durumlarda kullanılan kültürel kalıpları kullanabilmesi, günlük olaylarda uygun hareket etmesi ve o toplumda yaygın olan jest ve mimikleri bilmesi gerekmektedir.

Yabancı dil öğretiminde kültürel bilgide yetkinliğin öneminden hareketle yabancılara Türkçe öğretimiyle ilgilenen birçok araştırmacı da konuya farklı boyutlarda eğilmiştir. Öyle ki Türkiye'de, yabancılara Türkçe öğretiminde kültürün yeri ve işlevine dair hatırı sayılır derecede akademik yayın bulunmaktadır. Örneklendirmek gerekirse Demir ve Açık (2011) yabancılara Türkçe öğretiminde kültürlerarası yaklaşım ve metinlerde bulunması gereken özellikler üzerinde durmuş, Çangal (2012) yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel bir öğe olarak türkülerin nasıl değerlendirilebileceğini irdelemiş, Demir (2014) yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanmış ders materyallerinden birini kültürel içerik açısından incelemiş ve son olarak Morali ve Göçer (2019) uygulamalı bir araştırmada yabancılara Türkçe öğretiminde öğreticilerin kültür paylaşımına yönelik görüşlerini ele almıştır. Bu konudaki örnekleri arttırmak mümkündür.

Dilin doğal konuşurları için kaleme alınan edebî metinler, içerisinde çeşitli kültürel bilgileri barındırmaları açısından genelde yabancı dil özelde ise Türkçe öğretimi açısından özgün ders malzemesi niteliğindedir. Bu nitelik araştırmacıların da dikkatini çekmiştir ki tiyatro (Altaç, 2020) ve masal (Ayhan ve Aslan, 2014) gibi mensur türlerle şiir gibi (Demir Atalay, 2015) manzum türlerde kaleme alınan edebî eserlerin yabancılara Türkçe öğretiminde sürece nasıl dâhil edilebileceğine dair çalışmalar yapılmıştır. Dikkat çekici olan husus, Dede Korkut Hikâyeleri gibi kültürel açıdan oldukça değerli ancak klasik türdeki dil açısından günümüz Türkçesinden nispeten uzak bir metnin dahi birden çok araştırmacı tarafından (Oğuztürk, 2019; Gürsoy Akyüz, 2020 ve YEE, 2021a) bu kapsamda değerlendirilmesidir. Dolayısıyla edebî metinler gerek uyarılma gerek uygun seviyede doğrudan getirme yoluyla kültürel bilgi paylaşımı açısından öğreticiye kolaylık sağlayacak birincil kaynaklardır.

Kuşkusuz her edebî eser içerik açısından Türkçe öğretimi için uygun olmayabilir ancak Yunus Emre'nin bazı şiirleri ve ona ait birtakım menkıbeler orta ve ileri seviyede yabancılara Türkçe öğretimi için metne gerekli müdahaleler edilmek suretiyle kullanılabilir. Örneğin metin uyarlama teknikleriyle (sadeleştirme, eksiltme, özetleme, silme, ayrıntılandırma, değiştirme vb.) metin ders materyaline dönüştürülebilir. Nitekim bu çerçevede örnek bir çalışma Yunus Emre Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Türkçenin Sesi Yunus Emre Hikâyeleri (B1-B2) başlığıyla hazırlanan eser, "Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yetişkinlerin yardımcı okuma kitabı ihtiyacına cevap vermek amacıyla hazırlanmıştır. Türkçenin edebî söyleyişini hikâyeye türünün unsurlarıyla, büyük Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre'nin hayatı ve düşüncesiyle birleştirilerek üç farklı düzeye uyarlanan bu kitap, yardımcı okuma materyallerinde ilkleri bünyesinde barındırmaktadır." (YEE, 2021b). Bu türden ders materyallerinin sayısını arttırmak mümkündür çünkü Yunus Emre'nin şiir ve menkıbeleri hedef kitleye Türk kültürüne ilişkin bilgi paylaşımında bulunması açısından zengindir.

Türk kültüründeki birçok insanî değer Yunus Emre'nin şiir ve menkıbelerinde kendini gösterdiği söylenebilir. Ancak bunların içinde en çok dikkat çekenlerden biri Yunus Emre'nin eserlerinde insana bakıştır. Yunus Emre, ötekileştirmeden bütün insanlığa sevgiyle yaklaştığı için çok kültürlü yabancı dil sınıflarında Yunus Emre'nin eserleri tematik açıdan kullanılmaya uygundur. Öğrencilerin etnik, dinî ve sosyokültürel arka planları nedeniyle kültürlerarası çatışmaların doğabileceği sevgi, dostluk, kardeşlik, yardımlaşma, iyilik, barış gibi temaların yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde işe koşulması yararlı olabilir. Nitekim Tatcı ve Erdoğan'ın da (2012, s. 77) söylediği gibi evrensel bir yaklaşımla bütün insanlığı; aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmektedir. Eserleri incelendiğinde onun insan sevgisinin ve davetinin her türlü ayırımı üzerinde olduğu görülür. Çünkü "Yunus Emre insanı severken din, mezhep, ırk ayırımı da gözetmez. Herkese aynı gözle bakar." (Sevgi, 2012, s. 101). Yunus Emre'nin bu bakışı, onun eserleri yüzyıllar boyunca Türk milleti tarafından sevilerek okunmuştur. Gölpınarlı'nın (1971, s. 14) işaret ettiği üzere Türk edebiyatında bir yandan halka halkın diliyle hitap edişi, insani görüşü, beşerî duyusu, insanı ve insanlığı kucaklaması diğer yandan buluşlarında, duyuşlarında tek sözle sanatındaki eşsizliği bakımından yüzyıllarca hüküm sürmüş, adını unutturmamıştır. Bugünse büsbütün benimsenmiş bir şairdir. Türk kültüründeki; hoşgörü, insana değer verme ve saygı duyma, insan ayırımı yapmama gibi önemli değerleri temsil eden Yunus Emre'nin eserleri içerik açısından çok kültürlü, muhtelif din, dil, mezhep ve kökenden öğrencilerin birlikte bulunduğu türdeş olmayan sınıflarda kullanıma elverişlidir ki çalışmanın bir sonraki bölümünde, bir Yunus Emre menkıbesi kültür paylaşımı çerçevesinde ders materyaline dönüştürülmüştür.

2.1. Uygulama Örneği

Çalışmanın bu bölümünde Yunus Emre'ye ait bir menkıbe ve şiir B1 seviyesinde kültürel bilgi paylaşımı çerçevesinde çalışma etkinliği olarak aşağıdaki gibi hazırlanmıştır.

2.1.1. Yunus Emre'nin Sözü

Uygulanacak Dil Seviyesi: B1

Öğrenme Alanı: Kültürel Paylaşım

Süre: 120 dakika

Kazanımlar

- Konuşmalara, uygun ifade kalıplarını kullanarak katılır.
- Bir tartışmaya uygun soru ve yönergelerle başkalarının katılımını sağlar.
- Aynı konuda yazılmış metinleri içerik açısından karşılaştırır.
- Görsellerle oluşturulmuş bir metindeki iletileri belirler.
- Okuduklarından hareketle çıkarımlarda bulunur.
- Okuduklarını özetler.

- Karşılaştırmaya dayalı metinler yazar.
- Bir konuyla ilgili bilgi notları hazırlar.

Tablo 1. Örnek metin

Altın ve Odun
Bir gün Yunus dağda odun keserken karşıdan bir atlının gelmekte olduğunu gördü. Atlı, iyi giyimliydi. Süslü mücevherleri vardı. Yunus, bu atlının sultan olduğunu anladı. Sultan da Yunus'u görünce durdu ve sordu: -Derviş burada ne yaparsın? Yunus: -Odun keserim, dedi. Sultan, Yunus'a bir miktar altın verdi. Yunus: -Sultanım bu nedir? Dedi. Sultan da "Bu öyle bir şeydir ki nereye göndersen boş gelmez. Her ihtiyacını karşılar." Yunus sordu: -Adı nedir? Sultan "Altındır." Dedi. Yunus, öyle bir Allah kuluydu ki dağlara taşlara "Altın olun!" dese, altın olurdu. Bu duyguyu içinden geçirir geçirmez hemen o anda dağlar taşlar altın oldular. Yunus dedi ki: -Sultanım, altın ne ki, neye yarar? Bunlar dünyalık şeylerdir. Taşa taş olmak, ağaca ağaç olmak yararlır. Böyle der demez altın olan taşlar, ağaçlar evvelki gibi oldular.

Kaynak: Özçelik, 2011, s. 33.

Uygulama Aşamaları

1. Öğretmen, sınıfa girer ve öğrencileri ile Yunus Emre hakkında konuşur. Yunus Emre'ye ait menkıbeyi (Altın ve Odun) okutur.
2. Menkıbede geçen bir ifade hakkında öğrencilere soru yöneltir: "Taşa taş olmak ağaca ağaç olmak yararlır." Cümlesinden ne anlıyorsunuz? Tartışınız.
3. Öğrencilerin fikir alışverişi yapmalarının ardından Yunus Emre'ye ait şiiri sınıfta dinletir.
4. Öğrencilere sorular yöneltir: "Şiirde Yunus Emre'nin "biz" olarak ifade ettiği kimdir?" ...

Tablo 2. Örnek şiir

Biz dünyadan gider olduk kalanlara selam olsun Bizim için hayır dua kılanlara selam olsun
Ecel büke belimizi söyletmeye dilimizi Hasta iken halimizi soranlara selam olsun
Tenim ortaya açıla yakasız gömlek biçile Bizi bir arı vech ile yuyanlara selam olsun
Azrail alır canımız kurur damarda kanımız Yaycağız kefenimiz saranlara selam olsun
Gider olduk dostumuza eremedik kasdımıza Namaz için üstümüze duranlara selam olsun
Sözdür söylenir araya kimse döymez bu yaraya İtip bizi makbereye koyanlara selam olsun
Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider Bizim halimizden haber soranlara selam olsun
Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdinde kıla deva Bizim için hayır dua kılanlara selam olsun
Miskin Yunus söyler söyler sözü kan yaş ile doldu gözü Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selam olsun

Kaynak: Tatçı ve Erdoğan, 2012, s. 139.

Değerlendirme: Öğretmen kazanımlar çerçevesinde ve derste öğrenci katılımlarından da yola çıkarak Yunus Emre'nin dil özellikleri ve anlatım özellikleri hakkında bir değerlendirme yapar.

3. Dil Becerilerini Geliştirmede Özgün Materyal Olarak Yunus Emre Şiir ve Menkıbeleri

Genelde yabancı dil öğretimi özelde ise yabancılara Türkçe öğretiminde temel dil becerileri büyük oranda okuma ve dinleme metinleri aracılığıyla geliştirilmektedir. İster yabancılara Türkçe öğretimi seti ders materyali olarak takip edilsin isterse de öğretici tarafından çalışma etkinlikleri hazırlansın metinler, dil becerilerini geliştirmede başat unsurlardır. Korkmaz'ın (2019, s. 124) da belirttiği gibi yabancılar Türkçe öğrenirken bu dilin; ses, şekil, cümle, yazım-noktalama ve dil bilgisi kurallarını bağlama uygun düşecek metinler aracılığıyla öğrenmektedir.

Metinler, özgün (otantik) olabileceği gibi öğreticiler tarafından yalnızca hedef kitleye belirli kelimeleri, kelime gruplarını ve dil bilgisi yapılarını öğretmek üzere kaleme alınmış yapay (kurmaca) metinler de olabilir. “Türkçe öğrenen yabancıların ana dili Türkçe olanlara göre hazırlanmış metinleri okuyup anlamaları güçtür. Ancak yabancılara Türkçe öğretiminde kullanmak için hazırlanmış Türkçe metin bulmak oldukça zordur. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenecekler için her seviyede Türkçe metin hazırlanmalıdır” (Sallabaş, 2012, s. 2217). Metin hazırlama işlemi, yeni bir metin oluşturma şeklinde ya da farklı amaçlarla oluşturulan kullanılabilir metinleri yabancılara Türkçe öğretimi için uyarlama/değiştirme olabilir. Her iki yol da ek ya da yeni ders materyali hazırlamak için sık başvurulan yöntemlerdir.

Özgün (otantik) metin grubunda yer alan edebî metinler de yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmaktadır. Edebî metinlerin Türkçe öğretimi sürecine nasıl dâhil edilebileceği pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve bu kapsamda teorik (Durmuş, 2013) ve uygulamalı çalışmalar ortaya konmuştur (Kaya, 2018). Konuya bu perspektiften bakıldığından bir yandan halk diğer yandan tekke/tasavvuf edebiyatının örnekleri arasında sayılabilecek edebî eserler veren Yunus Emre'ye ait şiir ve menkıbeler de doğrudan ya da uyarlama işleminden sonra yabancılara Türkçe öğretiminde beceri geliştirmek için ders materyali olarak kullanılmaya uygundur.

Bu iddianın çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Öncelikle Yunus Emre şiirlerini yer yer Arapça ve Farsça gibi dillerden kelimeler de alarak halk diliyle yani konuşma diline yakın bir üslupla diğer bir deyişle sade, açık, anlaşılır bir Türkçeyle oluşturmuştur. Bu sebeple yüzyıllar geçmesine karşın Yunus Emre şiirleri günümüz Türkçe okurları/konuşurları için kolaylıkla anlaşılmaktadır. Nitekim Gemalmaz (1991, s. 61) da “Çok kere, kelimeler ve kuruluşlar öylesine tabîî seçilmiştir ki şiirin Yunus Emre'ye ait olduğunu bilmesek günümüzün usta bir şairi tarafından meydana getirilmiş olduğunu sanabiliriz. Yunus Emre'nin şiirlerinin çok söylenmiş, çok ezberlenmiş, çok istinsah edilmiş ve çok okunmuş ve okunmakta olmasının sebebi bu şiirlerin, konularından çok dilindeki bu doğallık olsa gerek” demektedir.

Yunus Emre'nin bulunduğu döneme göre şiirlerini sade bir Türkçeyle kaleme alması, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin şiirleri anlamakta işini kolaylaştırmaktadır. Şiirlerde yer yer geçen Arapça ve Farsça kelimelerin ise Arap ve Fars dilli öğrencilere tanıdık geldiği söylenebilir. Gerçekten de saha gözlemleri, Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi alan yabancı öğrencilerin Yunus Emre'nin şiirlerini, döneminin ve sonrasının birçok şair ve yazarına göre daha kolay anladıklarını doğrulamaktadır. Bununla birlikte Yunus Emre'nin şiirlerinde kullandığı Türkçenin kelime kadrosu ve gramatikal özelliklerin de zaman içerisinde değişmesi kuşkusuz günümüz Türkçesini öğrenen yabancılar için bir zorluk sayılmaktadır. Ancak bu zorluğu aşmak daha doğru bir ifadeyle hedef kitlenin bu metinleri okuduğu/dinlediği esnada bilişsel yükünü dil seviyesine uygun hâle getirmek için metin uyarlama tekniklerinden hareketle müdahaleler yapılabilir. Örneğin eskicil kelimeler, günümüzdeki karşılıklarıyla yer değiştirilebilir ya da artık Türkçede kaybolmuş ekler metinden kaldırılabilir. Hâlihazırda pek

çok edebî eser, uyarlama yoluyla yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmaktadır. Bu işlem sayesinde Yunus Emre'nin şiir ve menkıbeleri sadece kültürel bilgi paylaşımı için değil dil becerilerini geliştirmek için de kullanılabilir. Zira bu yöntemle yabancılara İngilizce öğretiminde hem modern hem de klasik İngiliz/Amerikan edebiyatına ait eserlerin seviyelendirilerek uzun yıllar öğretim materyali olarak kullanıldığı bilinmektedir.

3.1. Uygulama Örneği

Çalışmanın bu bölümünde Yunus Emre'ye ait bir menkıbe ve şiir B2 seviyesinde yabancılara Türkçe öğretiminde temel dil becerilerinin geliştirilmesi çerçevesinde çalışma etkinliği olarak aşağıdaki gibi hazırlanmıştır:

3.1.1. Yunus Emre'yi Tanıtım

Uygulanacak Dil Seviyesi: B2

Dil Becerileri: İletişimsel yöntem çerçevesinde ele alınan bu etkinlikte sınıf içi iletişimin artırılmasına yönelik olarak okuma, yazma, konuşma, dinleme becerilerinden yararlanılarak kültür unsurlarının öğretimine yer verilmiştir.

Süre: 120 dakika

Kazanımlar

- Soyut ve somut konular içeren metinlerin içeriğini ana hatlarıyla kavrayabilir.
- Kendisini ana dil konuşurlarıyla anlaşırken az çaba göstererek akıcı bir şekilde ifade edebilir.
- Bir konu hakkında görüş bildirebilir.
- Dinledikleri/izledikleri çerçevesinde ana düşünce ve yardımcı düşünceleri belirler.
- Mecazlı ifadeleri belirler.
- Herhangi bir konuda eleştiri/yorum ve değerlendirme yapabilir.
- Kültürel bir öge/gelenek/etkinlik/mekân ile ilgili konuşmalara katılır.

Tablo 3. Örnek metin

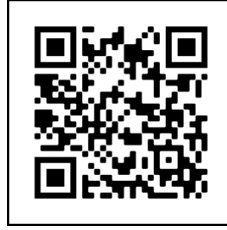
Dervişlerin Duası
Yunus, Tabduk'a kırk yıl hizmet etti. Fakat kendisine ilahi âlemin sırlarından bir şey açılmamıştı. O da kaçıp dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada dervişlere rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan biri dua eder, duasının bereketiyle bir sofraya yemek gelirdi. Sıra Yunus'a geldi, o da dua etti: -Ya Rabbim, benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, onun hürmetine beni, utandırma! Dedi. O gece iki sofraya yemek geldi. -Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin? Diye sordular. Yunus: -Önce siz söyleyin. Dedi. Onlar: -Biz, Tabduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmet eden Yunus diye bir ermiş vardır, onun hürmetine dua ederiz. Dediler. Yunus bunu duyunca hemen Tabduk dergâhına geri döndü.

Kaynak: Özçelik, 2011, s. 45.

Uygulama Aşamaları

1. Öğretmen, sınıfa girer ve öğrencileri ile Yunus Emre hakkında konuşur. Tanıyıp tanımadıklarını sorar. Yunus Emre'ye ait menkıbeyi (Dervişlerin Duası) okutur.
2. Menkıbede geçen bir ifade hakkında öğrencilere soru yöneltir: “*Can gövdeye konuktur, bir gün ola çıka gide kafesten kuş uçmuş gibi*” ifadesi ne anlama gelmektedir?
3. Yunus Emre hakkında bilgisi olmayan öğrencileri için sınıfa kısa bir video götürür öğrencilerin etkinlik öncesinde konuşma becerisine ek olarak izleme-dinleme becerisi

çerçevesinde de hazır olmalarını sağlar. Dersler çevrimiçi ise karekod paylaşarak dersin akışını sürdürür.

4. Videonun ardından Yunus Emre'nin yaşamı hakkında öğrencilerin düşüncelerini sorar.

5. Ardından Yunus Emre'ye ait şiiri (189-190) sınıfta tek tek her öğrenciye sesli okutur.

6. Öğrencilerin “yitmek” fiilinin manasını tartışmalarını sağlar ve öğrencilerin bu fiili farklı bağlamlarda cümle içinde kullanmalarını ister.

7. Son olarak genel bir soru yöneltir: “Okuduğunuz metinlerden hareketle Yunus Emre'nin özellikleri hakkında ne söyleyebilirsiniz?”

Tablo 4. Örnek şiir

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle gele şol göz açıp yummuş gibi

İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide kafesten kuş uçmuş gibi

Miskin âdem oğlanını benzetmişler ekinciğe
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göyner özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın onda karşı gele Hak şarabın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın onda sana gele Hak şarabın içmiş gibi

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır-İlyas ola abıhayat içmiş gibi

Kaynak: Tatcı ve Erdoğan, 2012, s. 170.

Değerlendirme: Öğretmen kazanımlar çerçevesinde ve derste öğrenci katılımlarından da yola çıkarak Yunus Emre'nin yaşamı ve kültürümüzdeki önemi hakkında bir değerlendirme yapar.

Sonuç ve Öneriler

Türkçe, ikinci ve yabancı dil olarak gün geçtikçe artan bir ilgi görmektedir. Türkçeye karşı artan ilgiye paralel bir şekilde müstakil bir bilimsel disiplin olarak yabancılara Türkçe öğretimine yönelik akademik çalışmalar da artış kaydetmektedir. Bu akademik çalışmalar arasında, etkili iletişimin önemli bir bileşeni olan kültürel bilginin yabancılara Türkçe öğretiminde paylaşımına ve temel dil becerilerinin gelişimi için öğretim materyali hazırlamaya yönelik yayınlar önemli bir yer tutmaktadır. Edebî eserler, kültürel bilgiyi bağlama uygun ve doğal bir şekilde içermesi ve aynı zamanda özgün dil öğretim materyali niteliğinde olmasından dolayı bu iki başlıkta kullanılmaya elverişlidir.

Bu çalışmada Türk edebiyatında yüz yıllardır ilgi gören Yunus Emre'nin şiir ve menkıbelerinden Türkçenin ikinci/yabancı dil olarak öğretiminde kültürel bilgi paylaşımı ve ders materyali olarak nasıl yararlanılabileceğinin üzerinde durulmuş ve amaca yönelik bazı uygulama örneklerine yer verilmiştir. İngilizce, Almanca, Fransızca ve Farsça gibi diğer dünya dillerinin öğretiminde edebî eserler çoğunlukla uyarılma yoluyla nasıl kullanılıyorsa benzer bir işlemin Yunus Emre'ye ait edebî eserlerde de kullanılabileceği gösterilmiştir. Son olarak yabancılara Türkçe öğretimi esnasında Yunus Emre'nin şiir ve menkıbelerinden yararlanmak isteyen öğretici ve araştırmacılar için aşağıdaki öneriler de sunulmaktadır:

- Yunus Emre menkıbeleri seviyelendirilerek hikâye setleri oluşturulabilir. Uygun menkıbelerin seçimi için menkıbeler, değerler eğitimi yaklaşımıyla incelenebilir.
- Yunus Emre menkıbelerinde kültürel öğeler tespit edilerek sadece bunlara dair çalışma etkinlikleri hazırlanabilir.
- Yunus Emre'nin bestelenmiş şiirlerine uygun çalışma etkinlikleri hazırlanarak bu şiirler dinleme metni olarak kullanılabilir.
- Tematik açıdan uygun Yunus Emre şiirleri, kelime kadrosu ve gramatikal açıdan sadeleştirerek okuma/yazma etkinliklerine dönüştürebilir.
- İyilik, doğruluk, insan sevgisi, aşk, gönül kırmama, mütevazılık gibi değerleri aktaran Yunus Emre şiirleri, kültürel bilgi paylaşımı için ders materyaline çevrilebilir.

Kaynakça

- Akkaya, A. (2013). Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında fıkralar: Nasreddin Hoca fıkraları. *Milli Folklor*, (100), 171-181. Erişim adresi <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=168>
- Altaç, E. (2020). *Edebi bir metin türü olarak tiyatronun yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanımı ve dört temel dil becerisine katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü (2013). *Diller için ortak öneriler çerçevesi*. https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf (Erişim tarihi: 28.07.2021).
- Ayhan, M. S. ve Arslan, M. (2014). Edebî metin olarak masalların yabancılara Türkçe öğretiminde dilsel ve kişisel becerilerin gelişimine etkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 543-559. <https://doi.org/10.17218/husbed.25841>
- Barın, E. (2004). Yabancılara Türkçe öğretiminde ilkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (1), 19-30. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16660/329608>
- Bınark, İ. ve Sefercioğlu, N. (1970). *Yunus Emre hakkında bir bibliyografya denemesi*. Ankara: Güven Matbaası.
- Can, M. (2016). Yunus Emre bibliyografyası. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 301-319. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16469/171863>
- Çangal, Ö. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür taşıyıcısı olarak türküler. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 2(2), 9-20. Erişim adresi https://www.researchgate.net/publication/322212130_Yabancılara_Turkce_Ogretiminde_Kultur_Tasiyicisi_Olarak_Turkuler
- Demir A. ve Açıık, F. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürlerarası yaklaşım ve seçilecek metinlerde bulunması gereken özellikler. *TÜBAR*, (30), 51-72. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16971/177327>

- Demir Atalay, T. (2015). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Safahat'tan hareketle atasözü öğretimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 191-206. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/45172/565554>
- Demir, D. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarının kültürel içeriği. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (1), 53-61. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huydotad/issue/37783/436214>
- Durmuş, M. (2013). İkinci/yabancı dil öğretiminde/ediminde sadeleştirilmiş metin sorunları üzerine. *Bilig*, (60), 135-150. Erişim adresi <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872979.pdf>
- Gemalmaz, E. (1991). *Yunus Emre'nin şiirlerindeki dil özellikleri*. Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Gölpınarlı, A. (1971). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürsoy Akyüz, S. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Dede Korkut Hikayeleri'nden yararlanılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, M. (2014). Yunus Emre Divanı'nın Türkçe öğretimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(12), 423-442. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7533>
- Kaya, M. (2018). *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu ve Yılkı Atı adlı eserlerin yabancılar için A2 düzeyine uyarlanması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korkmaz, C. B. (2019). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde metin uyarlama. E. Boylu ve L. İltar (Ed), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* içinde (ss. 125-143). Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (1973). Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin kuruluşundaki yeri. *Türkoloji Dergisi*. 5(1), 13-19. https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000095
- Memiş, M. R. (2016). Yabancı dil öğretiminde eğitim ortamı ve kültür aktarımı. *Turkish Studies*, 11(9), 605-616. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9506>
- Moralı, G. ve Göçer, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür paylaşımına yönelik öğretmen görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1115-1129. <https://doi.org/10.16916/aded.609340>
- Oğuztürk, O. (2019). *Tarihsel metinlerin yabancılar için Türkçe öğretiminde materyal geliştirme açısından incelenmesi (Dede Korkut örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Özçelik, M. (2011). *Minyatürlerle Yunus Emre menkıbeleri*. Ankara: Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sallabaş, M. E. (2012). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin konuşma kaygılarının değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(3), 2200-2218. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3481>
- Sevgi, A. (2012). Yunus Emre'de insan sevgisinin evrensel niteliği üzerine. *Turkish Studies*, 7(1), 99-103. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3182>
- Tatçı, M. ve Erdoğan, A. (2012). *Bizim Yunus*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. ve Gürelli, S. (1988). *Yunus Emre bibliyografyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Tezcan, S. (2012). Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre'nin şiirlerinin dili üzerine. A. Y. Ocak (Ed), *Yunus Emre* içinde (ss. 97-124). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- YEE. (2021a). *Dede Korkut Hikâyeleri*. <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/dede-korkut-hikayeleri> (Erişim tarihi: 19.05.2021).
- YEE. (2021b). *Türkçenin Sesi Yunus Emre Hikâyeleri*. <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/turkcenin-sesi-yunus-emre-hikayeleri-b1-b2>, (Erişim tarihi: 19.05.2021).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Yunus Emre’yi Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Nasıl Anlatırız? Değerler Öğretimi Bağlamında “Yunus Emre: Aşkın Sesi” Filmi Örneği

How do we Teach Yunus Emre in Turkish Language and Literature Classes? Example of the Film “Yunus Emre: The Voice of Love” in the Context of Teaching Values

Muhammet YILMAZ¹, Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN²

Öz

Yunus Emre, hem ulusal hem evrensel değer öğretilerini şiirle buluşturan ve okuruna insanlığın kaybetmemesi gerektiği değerleri hatırlatan, sevgi, inanç, hoşgörü, saygı temsilcisi bir hatırlatıcıdır. Bu yönüyle Yunus Emre, Türk insanının kültürel belleğinde asırlardır yer etmiş, eserleri Divan-ı İlahiyat ve Risaletü’n Nushiyye ile Arapça ve Farsçanın kültürel, dilsel kıskacındaki Türkçeye hem nefes vermiş hem de Anadolu’da Türkçenin yazı dili olarak dirilişine öncülük etmiştir. Bu çalışmada, Yunus Emre’nin çağları aşarak günümüze kadar gelen ve kültürel belleğimize yer eden öğretileri, bunların Türk dili ve edebiyatı dersi ve programı kapsamında gençlere film yoluyla aktarımı ele alınmıştır. Türk dili ve edebiyatı dersinin değerler eğitimindeki önemini belirleyen etken edebiyatın doğasından kaynaklanır. Çünkü edebiyatın merkezinde edebî eserler, bu eserlere konu olan insan; insanı anlama ve anlatma gayreti vardır. Çalışmada, değerleri kapsamında ele alacağımız Yunus Emre’nin değer öğretisinin merkezinde insan, insanın merkezinde ise gönül vardır. İnsan gönlü; kırılmaması, kirletilmemesi ve daima cümle kötü duygulardan uzak tutulması gereken yerdir. Yunus Emre, insana dair bütün eğitsel çabanın nihai amacının aslında insanın kendine ve özündeki değerlerine ulaşmak olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak çalışmanın amaç ve kapsamını değerler eğitimi bağlamında, Türk dili ve edebiyatı dersinde kullanılabilir bir materyal olarak *Yunus Emre: Aşkın Sesi* sinema filmi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Türk dili ve edebiyatı, değer, film

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre is a representative reminder of love, faith, tolerance, respect, which combines both national and universal value teachings with poetry and reminds its reader of the values that humanity should not lose. In this aspect Yunus Emre Turkish cultural memory of the people has taken place for centuries, works of Divan-ı İlahiyat and Risaletü’n Nushiyye Arabic and Persian cultural, linguistic, clamp both gave both languages in Anatolia Turkish written language led to the resurrection as breathing. In this study, Yunus Emre's teachings, which have transcended the ages and are included in our cultural memory, and their transfer to young people through film within the scope of the Turkish language and literature course and program, were discussed. The factor determining the importance of Turkish language and literature course in values education is due to the nature of literature. Because at the center of literature are literary works, the person who is the subject of these works; the effort to understand and tell the person. In the study, at the center of Yunus Emre's value teaching, which we will consider within the scope of values, there is a person, and at the center of a person is the heart. Human heart; it is a place

¹Saray Şehit Murat Dilmaç Anadolu İmam Hatip Lisesi, Saray, Van, muhammedyilmaz71@gmail.com

²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, deryaeskimen@hotmail.com

Atf için (to cite): Yılmaz, M., & Eskimen, A. D. (2021). Yunus Emre’yi Türk dili ve edebiyatı derslerinde nasıl anlatırız? Değerler öğretimi bağlamında “Yunus Emre: Aşkın Sesi” filmi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 123-137.

where it should not be broken, polluted, and always kept away from bad feelings. Yunus Emre emphasizes that the ultimate goal of all human educational efforts is actually to achieve human self and its core values. Accordingly, the purpose and scope of the study in the context of values education is Yunus Emre: The Voice of love cinema film as a material that can be used in the course of Turkish language and literature. "Document review" from qualitative research methods was used in the research. Based on the results obtained, evaluations and recommendations were made.

Keywords: Yunus Emre, Turkish language and literature, value, film

Paper Type: Research

Giriş

1240/1-1320/1 yılları arasında yaşadığı kuvvetle muhtemel olan Yunus Emre'nin menkıbeleşen hayatına dair bilgiler, elde edilen kaynaklara göre tamamen yok edilemeyen bazı şüphelere sahiptir (Köprülü, 1976; Tatcı, 2016). Yunus Emre'nin yaşamına dair ilk bilgiler UzunFirdevsî (ö. 918/1512) tarafından kaleme alınan Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî'ye aittir (Tatcı, Yunus Emre, 2013). Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî'ye göre Yunus Emre, fakir bir rençberdir. Kıtlığın olduğu bir yıl Yunus Emre, buğday almak için yanında biraz alıçla Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanına gider ve kendisinden buğday talep eder. Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre'nin buğday talebine karşılık ona nefes vermeyi teklif eder. Yunus buğdayda ısrarcı olur ve nihayetinde buğdayı alarak dergâhtan ayrılır. Yunus Emre yolda hatasını anlayarak dergâha geri döner ve "nefes" talep eder. Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre'ye "senin anahtarını Tapduk Emre'ye verdik" diyerek onu Tapduk Emre'ye gönderir (Köprülü, 1976). Yunus Emre'nin zahirden batına, tarikattan hakikate olan nefis yolculuğu böyle başlar. Yunus'un Tapduk Emre'nin dergâhında uzun yıllar hizmet ettiği hatta kızı Bacım Sultan ile evlendiği de rivayetler arasındadır (Şahin, 2011; Tatcı, 2013).

Araştırmacılar arasında ümmiliği ve nereli olduğu tartışma konusu olan Yunus Emre'nin günümüzde başta Eskişehir ve Nallıhan olmak üzere birçok yerde makamı vardır. Makamı, Anadolu'nun farklı coğrafyasına; şiiri, Türk insanının vefalı kültürel belleğine asırlardır layık görülen Yunus Emre'nin Divan-ı İlahiyat ve Risaletü'n Nushiyye olmak üzere iki eseri mevcuttur. Eserleri ile Arapça ve Farsçanın kültürel, dilsel kıskacındaki Türkçeye hem nefes vermiş hem de Anadolu'da Türkçenin yazı dili olarak dirilişine öncülük etmiştir.

1. Değerler Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı Dersi, Yunus Emre Öğretileri

Kökene Eski Türkçedeki "teg-" fiiline varan "değer" kelimesi "pay, hisse, kıymet, muteber" anlamlarına gelmektedir (Nişanyan, 2020). Kelimenin günümüz Türkçesindeki anlam kapsamını şu şekilde belirtmek mümkün: Bir nesnenin talep oranına bağlı olarak fiyat artışındaki maddi değer ve birey ya da toplum tarafından kabul gören, muteber, manevi değer.

Değerler ile ilgili farklı tasnifler yapılmıştır. Nelson'a göre değerler bireysel, grup ve sosyal değerler olmak üzere üçe ayrılır (Yazıcı, 2006). Bireysel değerler kişisel algımızı, grupsal değerler grup yapımızı, sosyal değerler ise toplumsal kişiliğimizi belirler. Dolayısıyla ister birey, ister grup ister toplumsal yapı olsun her durumda "değer" denilen muteber yargılar ya da normlar vardır (Cemiloğlu, 2020). Kısaca değerler; insan için oluşumu birincil çevre olarak aile ile başlayan, yaşanılan toplum ve dünya ile çevrelenen, sözel olmayan ama bazen yaptırımı bile zorlayan manevi kültürel normlardır.

Zaman zaman bireysel ile toplumsal, ulusal ile evrensel çatışmalara karşın her ulus kendi değerlerini diğer nesillere aktarmaya ya da öğretmeye özen göstermiştir. Değerlerin öğretilmesi ya da aktarılmasıyla ilgili temelde dört yaklaşım öne çıkmıştır: Telkin yöntemi, değerlerin açıklanması, değer analizi, ahlaki muhâkeme (Yazıcı, 2006). Telkin yönteminde, var olan toplumsal değerlerin öğrencilere aktarılması söz konusudur. Bireyden çok toplum önceliklidir. Değerlerin açıklanmasında, değerler açıklanarak öğrencilerin değerler hakkında bir kaniya varması amaçlanır (Urlu, 2020). Değer analizinde ise öğrencilerin değerler arasında bağ

kurması, karşılaştırması, ayrıntılı incelemesi istenen durumdur (Yazıcı, 2006). Ahlakî muhâkeme yöntemi Kohlberg'in ahlakî durumu ve çatışmaları konu alan çalışmalarına dayanır. Öğrencilerin ahlakî ikilemlere, çatışmalara, problemlere sahip örnek olaylardan hareketle ahlakî durumları içselleştirerek kendi değer yargılarına ulaşmalarına yardımcı olmak yöntemin temel hedefidir (Yazıcı, 2006; Urlu, 2020). Kohlberg'e göre evrensel değerlere ulaşmak arzusu bireyin kendini gerçekleştirme amacına hizmet eder (Cemiloğlu, 2020). Değer öğretimi yöntemlerinden de anlaşılacağı üzere değerler bireycilik ile toplumsuluk arasında sıkışmaya maruz kalabilir (Altıntaş, 2012). Bazı yaklaşımlar toplumun değerlerini bazı yaklaşımlar bireyin düşüncesini önceler. Bunun nedeni değerlerin toplumdan topluma hatta bireyden bireye dahi değişebilir olmasıdır. Değer değiştiği gibi bir değere atfedilen önem derecesi de değişebilir (Reboul, 1995). Bu değişkenlik ortamında toplumun ortak değerlerini bireyin kabul etmeme veya reddetme durumu ortaya çıkabilir. Tam bu noktada “değerler eğitimi nasıl olmalıdır?” sorusu ortaya çıkar. Toplumların kendi bireylerine millî değerlerini aktarmak için kullandıkları iki temel unsur vardır: eğitim ve okul. Eğitimin en temel amacı bireyin yaşadığı topluma, zamana, kültüre uygun düşünce ve davranışa sahip olmasını sağlamaktır (Karakaya, 1998; Cemiloğlu, 2020). İnsanın yaşadığı topluma, kültüre uygun davranmasını sağlamak ise bireyin düşüncesini eğitmekten, esnetmekten geçer. Çünkü İnsanların ortak yaşam kültürü oluşturabilmesindeki en önemli faktör düşüncedir. Düşünce bizim hem kendimize hem de bizim dışımızdaki insanlara bakışımızı şekillendirir. Düşünceyi etkileyen, genişleten, ona bilinmeyen kapılar açan ve en önemlisi esneklik sağlayan etken ise eğitimidir. Eğitimin öncelikli hedefi bu nedenle esnek, yaratıcı, çoklu ve çoksesli yaşama dair öğrencilerin zihin, kalp ve düşünce dünyalarını yeniden yapılandırmak ve onu esnetmektir. Okul ise bireyde istenilen bu düşünce, değer dünyasının oluşturulması gereken yer olarak kabul edilmektedir (Yaylacı, 2016).

Millî Eğitim Temel Kanunu'nda (MEB, 1973) eğitimin amacı genel olarak, “Atatürk milliyetçiliğine bağlı, millî-insanî değerleri benimseyen, milletine ve devletine karşı sorumluluğunun bilincinde olan, yaratıcı düşünceye sahip” bireyler yetiştirmek olarak belirtilmiştir. Söz edilen kanundaki “Türk Milletinin bütün fertlerini” (MEB, 1973, s. 5101) ifadesi ise hem hedef kitleyi sınırlandırması hem de hedefin ulusallığını vurgulaması açısından önem arz eder. *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı* (MEB, 2018), *Millî Eğitim Temel Kanunu*'ndan farklı olarak hedeflenen değerler açısından daha özel ve nettir. Değerlerin ulus için önemi şu cümlelerle ifade edilmiştir: “Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemi, her bir üyesine uygun ahlakî kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder” (MEB, 2018, s. 5-6). Öğretim programında, araştırma konusunun da bir parçasını oluşturankök değerlere “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” şeklinde yer verilmiştir (Eskimen, 2018a; MEB, 2018).

“Okuma, yazma ve sözlü iletişim” üst başlıklarına sahip *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı*'nda (MEB, 2018, s. 20, 22, 24, 25,), değer öğretimine ilişkin tespit edilen kazanımlar şunlardır:

- Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.

Sözü edilen kazanıma şiir, öyküleyici (anlatmaya bağlı) edebî metinler (masal/fabl, destan, mesnevi, hikâye, roman vb.), tiyatro ve öğretici metinler başlıklarında birer kez toplamda ise dört kez yer verildiği fakat yazma, konuşma ve dinleme başlıklarında değerlere ilişkin bir kazanıma yer verilmediği tespit edilmiştir. Program perspektifinde dahi önce değerlere sonra yetkinliklere yer verilmesi yetkinliklerin değerler üzerine inşa edilirse anlam kazanacağını gösteren bir göstergedir.

Eskimen (2018a) tarafından yapılan çalışmada ise 9. ve 10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında çok işlenen değerler en az işlenen değerler ise sabır olduğu saptanmıştır.

Okullarda değerler eğitimi konu alan ve öğrencilerin değerler eğitimi kazanımını amaçlayan derslerden biri Türk dili ve edebiyatı dersidir. *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı* (MEB, 2018, s. 12) özel amaçlarında şu ifadelerle değerler eğitimi vurgulanır:

- Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları.

Türk dili ve edebiyatı dersinin değerler eğitimindeki önemini belirleyen etken edebiyatın doğasından kaynaklanır. Günümüz yazınsal anlamından farklı bile olsa edebiyat kelimesinin edep kelimesinden türetilmiş olması (Okay, 1994) gelenekte edebiyatın zihni terbiye etmesi, eğitmesi, estetikleştirilmesine olanınca ifade eder.

Malzemesi olan dilde yaratımın bütün esnekliğini kullanan edebiyat, etki gücünü de sözün, dilin büyümesine borçludur (Okay, 1994). Wittgenstein (2018, s. 133), dilin insan için önemini "Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını imler." sözü ile ifade eder. Sözcüklere anlam katarak sözlü, yazılı dilsel ürünler yaratan edebiyat hem bireyin hem de toplumun kimliğini yansıtır. Bu açıdan edebiyatı, toplumun benliğini ve benlik edinme sürecini yansıtan en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirmek mümkündür (Alver, 2006). Edebiyat ile toplum arasındaki güçlü ilişki "edebiyat mı toplumun, toplum mu edebiyatın belirleyicidir" sorusuna kadar varmıştır (Karakaya, 1998). Var olduğu toplumu bu derece yakından betimleyen eserlere sahip bir alanın toplumun değer yargılarına da hâkim olması kaçınılmazdır. Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı derslerinde edebiyat ürünleri aracılığı ile öğrencilerin değerler eğitimine katkı sunulması mümkündür.

Edebiyat eserlerindeki ikilem, ahlakî bunalım (Cemiloğlu, 2020), zulüm, merhamet, sorumluluk, yalancılık, vatanseverlik, iyilik gibi değer yargılarını yansıtan sahneler, diyaloglar hem öğrencilerin kurgudaki yansımalarını görmelerine hem de var olan değerlerle ilgili kendi çıkarımlarını yapmalarına olanak sağlar.

Edebiyat eserlerinde değerler bazen doğrudan bazense kurgu içine serpiştirilmiş halde karşımıza çıkar. Zira yazar bazen doğrudan telkin yöntemi ile bazen ise sezdirme mesajı ile insanı doğruya, güzele yönlendirir (Karakaya, 1998).

Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvânü Lugati't-Türk* adlı ansiklopedik kitabında dil hassasiyeti, Ömer Seyfettin'in *Forsa'sı* ve Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek*'inde vatanseverlik ve dayanışma, Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü*'nde aile sevgisinin önemi (Eskimen, 2018a), Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde ahlak, Yunus Emre'nin şiirlerinde sabır, çocuk masallarında iyilik (Karakaya, 1998) edebiyat ürünlerinin alenen veya gizil olarak yansıttığı değerlere örneklerdir.

Anthony Burgeskült eseri *Otomatik Portakal*'da (2017) on altı yaşındaki kahramanı Alex'i "modern dünyanın zavallı kurbanı" olarak tarif eder. Yazarın toplumsal bütün değerlerden yoksun karakterini bir zavallı olarak görmesinin nedeni toplumun ceza aygıtının devreye girerek Alex'i makinalar ile "ıslah" etmesi yani bir nevi kendi değer yargıları içerisine dâhil etmesidir. Bu zorla dâhil etme anında Alex'in herhangi bir kabul veya ret seçeneği yoktur. Yazara göre seçil(e)meyen değer yargıları bireyi iyi veya kötü gibi bir değer yargısına sahip yapmaz. Dolayısıyla değerler eğitiminde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta öğrencilere değerleri ezberletmenin ötesine geçerek onların istenilen değerleri içselleştirmelerine yardımcı olmak olmalıdır. Bu bir anlamda toplumsal değer yargılarını benimsemesi beklenen bireyin toplum içindeki özerkliğine duyulması gereken saygıyı da ifade eder. *Millî Eğitim Temel Kanunu*'nda (MEB, 1973) millî eğitimin temel ilkeleri başlığı altında "ferdin ve toplumun ihtiyaçları" ifadesine yer verilmesi de birey ile toplum arasındaki dengeye işaret etmesi açısından bu minvalde okunabilir.

Türkçede tasavvufî manâ dilinin kurucusu (Tatcı, 2016) olarak tanımlanan ve şiirlerinde edep, çalışkanlık, adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, yardımseverlik gibi hem dini hem de kültürel değerleri sıkça işleyen Yunus Emre'nin değer öğretilerinin Türk dili ve edebiyatı derslerinde doğrudan veya dolaylı olarak konu edinilmesi bir gerekliliktir. Yunus Emre'nin değer öğretilerini şiir dili ile estetikleştirerek aktarması öğrencinin yorum ve düşünce kabiliyetini de harekete geçirerek öğrencilerin şiirdeki değerler hakkında kritik yapmalarını sağlar.

Kaplan'a göre (1973) Yunus Emre, şiirlerinde bireysel duygularını değil insanın var olan doğasını anlatır. İnsan doğasının sevgi ile nefreti, iyilik ile kötülüğü, adalet ile zulmü, dürüstlük ile ihaneti aynı anda barındırdığı düşünüldüğünde bu anlamlıdır. Zira Yunus Emre hemen her şiirinde insanın içindeki benliği yani özündeki değerleri kaybetmemesi gerektiğini vurgular. Bu nedenle ona göre insan hayatında varılması gereken yer, aynı zamanda geçilen yerdir: doğuştaki saflık.

Başka bir şiirinde insan tabiatını anâsır-ı erba -ateş, su, rüzgâr, toprak- ile sembolize eden Yunus Emre; sabrı, saygıyı, tevekkülü, iyiliği yüceltirken yalanı, ikiyüzlülüğü, kibri ve kıskançlığı kaçınılması gereken kötü duygular olarak tanımlar:

*Toprağıla bile geldi dört sıfat
Sabr u iyi hu tevekkül mekrümet*

*Suyula geldi bile dört dürlü hal
Ol safadur hem sehalutf u visal*

*Yil ile geldi bile bil dört heves
Oldur kizb ü riya tizlik nefes*

*Odula geldi bile dört dürlüdad
Şehvet ü kibr ü tama birle hased* (Kaplan, 1973, s. 66)

Yunus Emre “su ve toprağa mensup olan sakin, sabırlı ve barışçı insanları yüceltir” (Kaplan, 1973, s. 69). Zira su temiz ve berraklığı; toprak, yaratılışı ve özü temsil eder. Bu nedenle “miskîn Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol” (Tatcı, 2016, s. 112) cümlesi insanın her daim özdenetimini yapmaya ve kendini unutmamaya olan bir çağrıdır.

Yunus Emre, başka bir şiirinde de insana dair bütün eğitsel çabanın nihai amacının aslında insanın kendine ve özündeki değerlerine ulaşmak olduğunu vurgular:

*İlim ilim bilmekdir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen bu nice okumaktır* (Tatcı, 2016, s. 144)

Değer öğretisinin merkezinde insan, insanın merkezinde ise gönül vardır. İnsan gönlü kırılmaması, kirletilmemesi ve daima cümle kötü duygulardan uzak tutulması gereken yerdir. Öyle ki ona göre gönül yapmak hacca gitmek ile eşdeğerdir:

*Bir kez gönül yıkdın ise bu kıldığın namaz değil,
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil* (Tatcı, 2016, s. 180)

*Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir* (Tatcı, 2016, s. 144)

Yunus Emre'nin değer öğretisinin temelinde onun dünya algısı, dünya algısının temelinde ise dervişliği vardır. Derviş; tıpkı toprak ve su ile hayat bulan, etrafına fayda sağlayan bir ağaç gibidir (Kaplan, 1973). İnsanların zahirden geçip sîrete dalıp mana dünyasını görmelerine çabalamış (Özdemir, 2021) ve tıpkı bir ağaç gibi bütün insanlığı kendi gölgesine çekmeye çalışmış; sabrı, kanaati, adaleti, dostluğu, sevgiyi telkin etmiştir. Bu anlamda Yunus Emre, hem ulusal hem evrensel değer öğretilerini şiirle buluşturan ve okuruna insanlığın kaybetmemesi gerektiği değerleri hatırlatan bir hatırlatıcıdır.

2. Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Film Kullanımı ve "Yunus Emre: Aşkın Sesi" Filmi

Kutsal kitaplardan antik dönem eserlerine kadar ilk yazılı kaynaklarda öğreticiliği önceleyen hikâyelere yer verilmiştir. Sözü edilen eserlerde insanla ilgili olanı taklit (mimesis) yolu ile yansıtarak fayda sağlamak amaçlanmıştır (Karakaya, 1998). Nihayetinde edebiyat, var olanı hikâyeleştirmekten, kurgulamaktan doğmuş ve zaman içerisinde kurgusal taklit yerini genel anlamda yaratıcı kurguya bırakmıştır. İster taklit ister kurgu olsun bütün edebî söylemin çıkış noktasını hissi, düşüncüyü anlatmak ihtiyacı oluşturmuştur. Çünkü hikâyeye etmek ve hikâyeye edileni dinlemek insan için her zamanda bir gereksinim olagelmıştır. Edebiyat ve sinemanın ortak paydası da budur: anlatmak ve dinlemek gereksinimi (Eskimen, 2019). Tıpkı edebî metinlerde olduğu gibi sinema eserlerinde de kurgusal bir dünya yaratımı söz konusudur (Eskimen, 2018b). Bu nedenle sinema dilinin ve kurgu dünyasının gelişiminde özellikle kurguya dayalı bir metin olarak romanların büyük etkisi olmuştur. Romanlar bazen kurgu, bazen uyarılama, bazen de ticarî yönüyle sinema dilini ve yaratımını etkileyen en önemli tür olarak karşımıza çıkar (Çakır, 2019). Sinema edebiyatın estetik dilini ve kurgusunu senaryosunda kullanarak sözcüklerin büyülü dünyası ile görselliğin imgeler dünyasından muazzam bir yenedünya yaratır (Yüce, 2005). Bu ilişki sinemayı "görsel roman" olarak tanımlamayı mümkün kılar. Romanın görselliğini okurun zihni yaratımına bırakan soyutluğunun yerine sinema sözcüklere görsellik, ses katarak doğrudan kendi sunar (Can & Uğurlu, 2010). Dolayısıyla denilebilir ki modern çağın olağanlığında olağanüstü bir şekilde yedinci sanat olarak doğan sinema, nispeten kısa süren çocukluğunu ve hızlı yetişkinliğini edebiyatın çağlar süren birikimine borçludur.

Edebiyat eserlerinin dil gücüne karşılık sinemanın görsel gücü yadsınamaz. Alain Robbe-Grillet de "sinema artık genç nesiller için edebiyattan çok daha güçlü bir tutkuya" (akt. Gögercin, 2003, s. 115) dönüştüğünü vurgular. Zaman içinde sinema ile edebiyat ilişkisi hem birbirini besleyen hem de birbiri ile yarışan bir hal almıştır. Edebiyatın sinemaya hedef kitle, malzeme, okur kitlesi sunması sinemayı besleyen temel yapı taşlarını oluşturur (Can & Uğurlu, 2010). Buna karşın sinemanın da edebiyata üstün gelen yönleri vardır.

Sinemanın edebiyatta olmayan ses, görüntü gücü bu yönün en önemli unsurunu oluşturur. Sinemanın düşsel olanı görsel olana aktarma gücünü Wittgenstein'in "gösterilebilir olan söylenemez" (Wittgenstein, 2018, s. 63) sözü ile ifade doğru olacaktır. Zira bazen söylenebilir olanı göstermek bazen de gösterilebilir olanı yazıya dökmek mümkün olmayabilmektedir.

Sinemanın eğitici yönünün keşfi Lumière Kardeşler'in 1895'te film makinesini buluşu yıllarına dayanır. Bu keşifte sinemanın edebiyat, müzik, mimari, dans, tiyatro gibi farklı sanat dallarını aynı dilde buluşturması etkili olmuştur (Yakar, 2013). Sinemanın Türk dili ve edebiyatı derslerinde kullanımının hem doğallığı hem de gerekliliği sinema ile edebiyatın yukarıda açıklanan ilişkisine dayanır. Ders kitaplarının sadece yazılı bilgi ve resim aktarabilmesine ve bilgiyi öğrencinin gayretine bağlayan yapısına karşın filmler hem görsel işitsel bilgi sunar hem de sunduğu bilgiyi öğrenci zihnine süreğen şekilde iletir (Birkök, 2008). Başta görsel-işitsellik ve öğrencinin dikkatini çekme olmak üzere filmlerin Türk dili ve edebiyatı derslerinde kullanımının çokça faydası vardır. Filmler ayrıca *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*'nda (MEB, 2018, s. 12) da yer verilen eleştirel

düşünme, yaratıcı düşünme, medya okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, iletişim ve işbirliği gibi alana özgü becerilerin gelişimine de katkı sağlar.

Derse yönelik film seçiminde hedef kazanımlara, hedef kitlenin beklentisine, sınıfın fiziksel şartlarına, karşılanabilir maliyetine, süresine dikkat edilmelidir (Eskimen, 2018b). Aksi durumda film etkinliğinin öğretim amacına hizmet etmesi mümkün olmayacaktır. Sözü edilen etkenler dikkate alınarak seçilen filmin derste uygulanması aşamasında ise şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Film gösterim sırası, sonrası yapılacak etkinlikler planlanmalı,
- Ders öncesi gösterim araçlarının çalışır durumda olup olmadığı kontrol edilmeli,
- Film ile ilgili etkinliğe başlamadan önce etkinliğin amacı ile ilgili, ekinlik sırasında ve sonrasında yapılacaklarla ilgili gerekli açıklamalar yapılmalı,
- Filmlerin kurgusal bir ürün olduğu dolayısıyla karşılaşılan her bilginin doğru olmadığı bu anlamda filme eleştirel yaklaşılması gerektiği belirtilmeli,
- Film ile ilgili araç gereçler (mektup, fotoğraf, gazete haberi, afiş vb.) hazır bulundurulmalı,
- Film izlemeden önce önceden çoğaltılmış film çalışma kâğıdı öğrencilere dağıtılmalı,
- Burada yer alan sorulara göre öğrencilerin film izleme sürecinde dikkat etmesi gereken hususlar belirtilmeli, bunlara dair notlar tutabilecekleri hatırlatılmalı,
- Film sırası ve sonrası ekinliklerin süresi tespit edilmelidir (Demircioğlu, 2007; Öztaş, 2010; Öztaş, 2014).

Eğitimde hedeflenen değerler eğitiminin bilinçsiz bir tekrar ve telkin döngüsünden kurtulması için kazanımlara uygun film etkinliklerine yer verilmesi uygun olacaktır. Türk dili ve edebiyatı dersi de hem ders kazanımları açısından hem de edebiyat ile filmin yakın ilişkisinden bu etkinliklerin uygulanmasına en elverişli derslerden biridir. Filmlerin izleyicinin bilinçaltını farkında olmaksızın dahi etkilemesi (Karakaya, 1998), öğrencilere bireysel veya grup olarak konuyu tartışma imkânı sağlaması filmleri değerler eğitiminde de kullanılabilir materyale dönüştürmektedir. Zira yaşanan çağda artık “şunu yap, bunu yapma yollu bir değer eğitimi gerçekleştirilememektedir” (Cemiloğlu, 2020). Bu nedenle yukarıda yer verilen etkenler de göz önüne alınarak çalışma amacı bağlamında *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filmi seçilmiştir.

Alan yazınında Yunus Emre'nin değer öğretisini konu alan çalışmaların (Altıntaş, 2012; Açıknel, 2018; Cemiloğlu, 2020; Dilmaç & Şimşir; Cemiloğlu, 2020; Çakır, 2019) genellikle kuramsal nitelikli çalışmalar olduğu ifade edilmelidir. Söz konusu çalışmanın önemini değerler eğitimi ile ilgili teorik bilgilerden hareketle değerler eğitimine yönelik Türk Dili ve Edebiyatı dersinde kullanılabilir materyal olarak *Yunus Emre: Aşkın Sesi* sinema filmini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak oluşturmaktadır. Bu önem doğrultusunda biyografik ve Yunus Emre'nin değer öğretisini yansıtan bir film olarak *Yunus Emre: Aşkın Sesi* değerler eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

3. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılmıştır. Doküman incelemesi “Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 187). Bu kapsamda çalışma materyalini amaçlı (amaçsal) örnekleme ile seçilen ve yönetmenliğini Kürşat Kızılbaz'ın yaptığı Yunus Emre: Aşkın Sesi filmi oluşturmuştur. Amaçlı örnekleme seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden olup “olasılı olmayan, seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme (purposeful/purposeful sampling), çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından

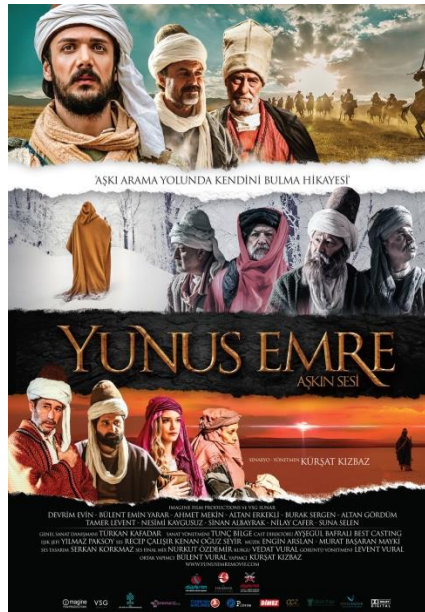
zengin durumların (intormation-rich cases) seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2019, s. 92). Ayrıca amaçlı örnekleme seçilen örneklemin araştırma hedefine uygun zengin bilgi sunması hedeflenir (Büyüköztürk ve diğerleri 2019, s. 258; Patton, 2018, s. 46)”.

Doküman incelemesi ile elde edilen bulgular nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi “metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır” ve “Araştırmacılar...metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar” (Büyüköztürk ve diğerleri, 2019, s. 259). İçerik analizi ile elde edilen “kök değerler”e (MEB, 2018) ait bulgulara ilişkin bir tablo verilmiş ve her bulgu alt başlıklarda Yunus Emre şiirleri ile değerlendirilmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

Çalışmada ele alınan *Yunus Emre: Aşkın Sesi*, senarist ve yönetmenliğini Kürşat Kızbaz'ın üstlendiği, 2014'te çekilen doksan yedi dakika süreli bir sinema filmidir. Filmi Türk dili ve edebiyatı dersi için önemli kılan Türkçeye anlam katan Yunus Emre'nin hayatını konu ediniyor olmasıdır. Filmde Yunus Emre'nin hayatından kesitler şu şekilde aktarılır: Film, Yunus Emre'nin Moğol saldırılarını simgeleyen bir rüyadan uyanması ile başlar. Köyünde kuraklık nedeniyle kıtlık yaşanınca köyden bir kadın Yunus'a gelerek hem buğday ister hem de Yunus'un Hacı Bektaş-ı Veli'ye giderek buğday talep etmesini ister. Yunus Emre, elinde biraz alıçla Hacı Bektaş-ı Veli'ye giderek buğday talep eder. Hacı Bektaş-ı Veli her ne kadar buğday yerine nefes vermeyi talep etse de Yunus Emre buğdayda ısrar eder ve buğdayı alarak yola çıkar. Yolda hatasını anlayan Yunus Emre, dergâha geri döner ve nefese talip olur. Yunus Emre'nin nefesle nefis yolculuğu böyle başlar. Tapduk Emre'nin tedrisatından da geçen Yunus Emre, bitmeyen benlik arayışında hiçlik makamına erişir.

Resim 1. Yunus Emre: Aşkın Sesi film afişi

Tablo 1. *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filmindeki kök değerlere ilişkin bulgular

Kök Değerler	F
Adalet	0
Dostluk	1
Dürüstlük	1
Özdenetim	4
Sabır	2
Saygı	2
Sevgi	21
Sorumluluk	3
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	2

Frekans tablosuna göre *Yunus Emre: Aşkın Sesi* sinema filminde en çok yer verilen değer sevgi hiç yer verilmeyen değer adalet olmuştur.

- **Adalet**

Filmde adalet değerine ilişkin bulguya yer verilmemiştir.

- **Dostluk**

Yunus Emre'nin dostluk anlayışı yaratmanın sevgisine muhatap olmaktan doğar. Ona göre yaratana ulaşmak, yaratılmış olan her şeye saygılı davranmayı gerektirir. Dünyada var olanla dostluk asıl dost olan yaratana ulaşmak için bir vesiledir:

Bu dünyaya kalmayalım,

Fânidir aldanmayalım

Bir iken ayrılmayalım

Gel dosta gidelim gönül (Tatçı, 2016)

Filmde dostluk Hacı Bektaş-ı Velî'nin Yunus'a söylediği şu sözle vurgular: “Kapımız dost gönüllülere açıktır”.

- **Dürüstlük**

Yunus Emre'nin bütün duygu ve düşüncelerini yöneten ana etken insanın kendisinin farkında olma durumudur. Ona göre kendini bilen başka bir ifade ile insan olmanın kıymetinin farkında olan insanın yalan söylemesi mümkün değildir:

İyî Yunus Hakk'ı bilen söylemez hergiz yalan

İkilik ile gelen toğrı yol bulmuş degül (Özdemir, 2021, s. 574)

Filmde dürüstlüğe, yalan söylememek üzerinden vurgu yapılmıştır: Hacı Bektaş-ı Velî şöyle der: “Doğrulukta ve iyilikten kaçınmayız oğul”.

- **Özdenetim**

Yunus Emre'ye göre öz denetim, olumlu olumsuz bütün duyguları kendinde barındıran insanın kötülüğü simgeleyen nefsi ile mücadelesinden geçer. İnsanı kötülüğe sevk eden nefis mücadele edilmesi gereken bir düşmandır:

Sakıngilkimbulardan olmayasın

Ki nefş divanına yazılmayasın (Tatçı, 2016)

İnsan, içindeki kötülüklerden arınmak için içindeki kötülükleri dışarı çıkarmadan engel olmalıdır:

İçeri gizlidir cümle yavuz hu

Gider gösterme kimseye anı yu (Tatçı, 2016)

Filmde insanın kendi kontrolüne yönelik şu ifadelere yer verilmiştir:

"Eğer konuşursan hikmetle konuş, oturacağın zaman hürmetle otur"

"Dervişlik zor iştir Yunus Efendi. Zordur odun toplamak dağlardan. Zordur derviş olmak, teslim olmak. Çok gelen oldu senin gibi. En güçlüsü on gün dayanamadı."

"Şimdi söyle bakalım Yunus can. Kimsin sen? İçindeki ışıkla bakmadan gör"

"Önce nefsini, kendini yok etmelisin"

• Sabır

Gelenekte Yusuf ve Eyyüp peygamberle özdeşleşen sabır, Yunus Emre'de zorluklara göğüs germek ve nihâyetinde istenilen duruma ulaşmayı ifade eder.

Ne sarp iş olsa sabr anı bitirür,

Kamyiren saadetler getirür (Kaplan, 1973, s. 75)

Filmde sabır telkini Yunus Emre'nin Tapduk Emre'nin dergâhına usanmadan, şikâyet etmeden odun taşınması ile yapılmıştır.

• Saygı

Yunus Emre'ye göre saygı, insanın kendinin farkında olup kibirlenmeden yaratılana yaratandan ötürü hürmet göstermesidir. Ona göre yaratımın doğasında olan farklılıkları öne sürerek saygısızlık yapmak âsilitir:

Yetmiş iki millete birlik ile bakmayan

Şer'i ile evliya ise hakikatte âsidir (Tatçı, 2016, s. 121)

Saygıyı öldüren kibir ise savaşılmaması gerekendir:

Sakıngıloomagıkibr ile yoldaş

Kibir kandayısı onunla savaş (Tatçı, 2016, s. 73)

Özünden gayrı kimseyi beğenmez,

Yüce yirdeturur aşağı inmez (Kaplan, 1973, s. 72)

Tekebbür kişiler ere inemez,

Özinüdüşmanıdurur göremez (Kaplan, 1973, s. 72)

Filmde mürşidi Tapduk Emre kendisine söz söylemesini isteyince Yunus Emre, saygı ve tevazu ile şöyle der: "Bir damlacık su okyanusa nasıl hediye edilir. Bir altın zerresi alınıp altın madenine nasıl hediye edilir?". Ayrıca Yunus Emre; evine gelen, hiç tanımadığı kadına saygı ile hürmet gösterir.

• Sevgi

Yunus Emre'de sevgi; çıkarsız, saf ve karşılık beklemeden olan duygulanımdır. Eğer beklenen cennet dahi olsa bu aşk değildir:

Âşık mı diyem ben ona Tanrı'nın Uçmağı'nı seve,

Uçmak dahi tuzak imiş mü'mincânların tutmağa (Tatçı, 2016, s. 15)

Âşk; teslim olmak, kendi varlığını onda eritmektir. Kendini aşktan, sevmekten mahrum bırakan birinin taş gibi bir nesneden farklı yoktur:

Âşık kişi miskin olur yol içinde teslim olur

Kim n'iderse boyun bura çare yok gönül yıkmağa (Tatçı, 2016)

İşidin ey yârenler aşk bir güneşe benzer

Aşkı olmayan gönül misal-i taşa benzer (Tatçı, 2016, s. 131)

Filmde aşka, sevgiye yönelik cümlelere örnekler:

“İşitin ey yârenler aşk bir güneşe benzer, kıymetli nesnedir aşk. Gönüllere yol eyler, sultanları kul eyler. Hikmetli nesnedir aşk, Denizleri kaynatur, kayaları söyler. Kuvvetli nesnedir aşk.”

“İşitin ey yârenler, aşk bir güneşe benzer, aşkı olmayan gönül misali taşa benzer”

“Dervişlik dedikleri hırka ile taç değil

Gönlünü derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil,

Aşksızlara verme öğüt,

Öğüdünden alır değil”

“Gurbet elinde yürürüm,

Dostu düşümde görürüm,

Uyanıp Mecnun olurum,

Gel gör beni aşk neyledi”

“Eğer göğün yedi kat üstüne çıkmaksa niyetin,

Aşk'tan güzel merdiven bulamazsın..!

Eğer Aşk'ı bulmaksak niyetin,

Aramadan duramazsın..!”

“seven ve kalbini temiz tutan dağları ve okyanusları bile aşar”

- **Sorumluluk**

Filmde sorumluluğu vurgulayan örnek cümleler:

“Cemal Seyit var git şimdi Toroslara. Kur dergâhını orada. Gönülleri mest eyle. Güzel sözler söyle.”

“Ne verirsen toprağa onu alırsın, ne ekersen onu biçersin.”

“Bilirim ki sizin kapınızdan hiçbir eğrilik girmez. Odunun bile eğrisi bu dergâha yakışmaz.”

- **Vatanseverlik**

Yunus Emre’ye göre devlet bir nefestir. Erenlerin inancında ise devlete karşı fitneye, kavgaya yer yoktur:

Erenler nefesidir devletimiz

Anıncün fitneden olduk selâmet (Tatcı, 2016, s. 180)

Bize didâr gerek dünya gerekmez

Bize mâna gerek davâ gerekmez (Tatcı, 2016, s. 148)

Bir kimsenin devletine ta’nidüben giz gelmeziz

Ne münkiriz âlimlere ne tersanınhâcındanız (Tatcı, 2016, s. 154)

Filmde vatan için mücadele sözlü olarak vurgulanmayıp Moğollara karşı verilen mücadele sahnesinde örtük şekilde vurgulanmıştır.

- **Yardımseverlik**

Yunus Emre; şiirlerinde cimriliği eleştirirken zekât vermeyi, cömertliği, eli açıklığı, yardım etmeyi öğütler:

Kazancın kendinin kendüye vermez

Eli bağlı durur ye0meğe ermez (Tatcı, 2016, s. 76)

Zekatın vermeyenin hali budur

Olur boynuna zencir malı budur (Tatcı, 2016, s. 77)

Akıl eydür gel e bir gözlerin aç

Sehavet kanda ise ol yana kaç (Tatcı, 2016, s. 77)

Filmde Yunus Emre’nin tanımadığı bir kadın gelerek çocukları için bir tutam buğday ister. Yunus Emre ise “Ana al, benim buğdayım senindir. Hepsini çocuklarına götür” diyerek elindeki tüm buğdayı verir. Ayrıca filmde Hacı Bektaş-ı Velî’den “O açların karnını doyurur. Muhtaçlara yardım eder” diye bahsedilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmada Yunus Emre, onun Türk insanının kültürel belleğindeki yeri, sevgi, saygı, hoşgörü, Türkçe sevgisi ve dahi pek çok öğretisinin toplumun geleceği olan gençlere film yoluyla aktarılması üzerinde durulmuştur. *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filmi kök değerler açısından değerlendirilmiş ve en çok yer verilen değer aşk, en az yer verilen değer sevgi olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak eğitim-öğretimde, özel alanda ise dil ve edebiyat öğretiminde öğrencilerin dikkatini çekerek, motivasyonunu sağlayarak, zaman zaman görsel işitsel yollarla bilginin aktarılması ve bu yolla kalıcı mahiyette kazanımların elde edilmesi esastır. Dolayısıyla, Türk Dili ve edebiyatı dersi gibi edebî metinler çerçevesinde ele alınan bir dersin film gibi insanların anlatma ve anlama gereksinimleri dolayısıyla ortaya çıkmış başka bir disiplinle ilişkilendirilerek ele alınması önemlidir. Yunus Emre’nin şiirlerinde değerlerin ele alınmasına yönelik Açikel (2018) tarafından yapılan çalışmada Yunus Emre’nin şiirleri değerler eğitimi açısından ele alınmıştır. Bu araştırmanın bulguları hem *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filminin hem de

Yunus Emre'nin şiirlerinin değerler eğitimine uygunluğunu gösterdiği için söz konusu çalışma sonuçları ile uyumludur.

Çalışmadan elde edilen veriler içerisinde Yunus Emre'nin *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filminde sevgi değerine sıklıkla vurgu yapılmıştır. Aşkı, sevgiyi yaratışının nihai amacının aracı olarak gören Yunus Emre aşkı kalbinde aramış, bulduğu duyguyu bütün insanlara söz ile miras bırakmıştır. Yunus'un dilsel mirasını görsel şekle dönüştüren *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filmi hem Yunus Emre'nin hayatını konu alması hem de Yunus'un şiirlerle dile getirdiği değer öğretimini görsel-işitsel şekilde sunması açısından önemlidir. Araştırma sonuçları çerçevesinde sunulabilecek öneriler şunlardır:

- Dersin kazanımlarına göre ihtiyaç duyulan değeri içeren filmlere belli program dâhilinde derste yer verilebilir.
- Türk dili ve edebiyatı dersi hem kazanımları hem de amaçları bakımından değerler eğitiminin gerçekleşmesine en uygun derstir. Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı dersinde değerler eğitime yönelik film etkinlikleri hazırlanabilir.
- Söz konusu çalışmada *Yunus Emre: Aşkın Sesi* filmi sadece kök değerler açısından değerlendirilmiştir. Türk Dili ve edebiyatı dersine konu olan- özellikle uyarlama-filmler kök değerler dışında kalan değerlerin öğretiminde de değerlendirilebilir.
- Uyarlama filmler ile uyarlama yapılan kitaplarla eşgüdümlü şekilde etkinlik programı yapılabilir.
- Hedef kitle ile kazanımlar çerçevesinde değerler eğitime yönelik Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında izlenecek filmler etkinliğine yer verilebilir.

Kaynakça

- Açıkel, F. (2018). *Yunus Emre'nin eserlerinde değerler eğitimi unsurlarının tespiti*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumsallık tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 31-54.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve kimlik. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 32-43.
- Birkök, M. C. (2008). Bir toplumsallaştırma aracı olarak eğitimde alternatif medya kullanımı: Sinema filmleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-12.
- Burges, A. (2017). *Otomatik portakal*. (D. Körpe, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*(26. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A., & Uğurlu, F. (2010). "Gölgesizler" filmi ve edebiyat sinema ilişkisi üzerine.*Selçuk İletişim*, 6(3), 76-84.
- Cemiloğlu, M. (2020). Türk dili ve edebiyatı dersinde değerler öğretimi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 17-23.
- Chomsky, N. (2013). *Demokrasi ve eğitim*. İstanbul: bgst.
- Çakır, S. (2019). Sinema ve edebiyat ilişkisine yöntemsel bir bakış. *SineFilozofi Dergisi*(Özel Sayı), 2547-9458.
- Demircioğlu, İ. H. (2007), "Tarih öğretiminde filmlerin yeri ve önemi". *Bilig*, 42, 77-93.
- Dilmaç, B., & Şimşir, Z. (2016). *Okullarda değerler eğitimi*.
- Eskimen, A. D. (2018a). 2018 yılı Türk dili ve edebiyatı öğretim programı ve 9.-10. sınıf türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan değerler. *The Journal of Academic Social Science Studies*(66), 51-67.

- Eskimen, A. D. (2018b). Using films in teaching of language and literature secondary education level. *New Horizons in Educational Sciences- II* (p. 195-206). içinde Riga: LAP- Lambert Academic Publishing.
- Eskimen, A. D. (2018c), "Edebiyat öğretimi ve sinema- bir film izleme etkinliği", Bilkent Üniversitesi XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, 25-28 Eylül 2018, Polonya-Varşova, Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
- Gögercin, A. (2003). Edebiyat ve sinema ilişkisinde farklı bir örnek: Roger Grenie'in "Sine roman"ı. *Selçuk İletişim*, 3(1), 115-124.
- Kaplan, M. (1973). Yunus Emre'nin İnsan ve ahlâk görüşü (Risalat al Nushiyya'nın tahlili). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 65 - 82.
- Karakaya, Z. (1998). Öğretici ve eğitici edebiyat üzerine bir deneme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 80 - 91.
- Köprülü, M. F. (1976). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar(3 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MEB. (1973). *Millî eğitim temel kanunu*. 07 12, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden alındı
- MEB. (2018). 07 10, 2021 tarihinde Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi (9,10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> adresinden alındı
- Murat, M., Doğan, Ş. & Öner, R.E. (2019). "Afacanlar Sınıfı" animasyon filmi ve kök değerler. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(46): 5542-5563.
- Nişanyan, S. (2020). 07 11, 2021 tarihinde Nişanyan Sözlük: <https://www.nisanyansozluk.com/?k=de%C4%9Fer> adresinden alındı
- Okay, O. (1994). Edebiyat maddesi. *Türkiye İslam Ansiklopedisi* (Cilt 10.) içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öztaş, S. (2010). Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri. Mustafa Safran (Ed.) *Tarih derslerinde filmlerin kullanımı* içinde (ss. 297-307). Ankara: Yeni İnsan Yayınevi.
- Öztaş, S. (2014). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı İsmail H. Demircioğlu & İbrahim Tufan (Ed.) *Tarih öğretiminde filmlerin kullanımı* içinde (ss. 163-176). Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Özdemir, C. (2021). Bir şiiir şerhi: Yunus'un dünyasında derviş kimliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 563-577.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2. Baskı b.). (M. Bütün, & S. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Reboul, O. (1995). Değerlerimiz evrensel midir? *Eğitim Yönetimi*(3), 363-374.
- Şahin, H. (2011). Tapduk Emre. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 12-13). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tatçı, M. (2013). Yunus Emre. *TDV İslam ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 600-606). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tatçı, M. (2016). *Yunus Emre divan-seçmeler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- TDK. (tarih yok). 07 10, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

- Urlu, E. (2020). Değerler eğitimi bağlamında Melih Cevdet Anday oyunlarının incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(18), 49-66.
- Wittgenstein, L. (2018). *Tractatus logico-philosophicus*. (O. Aruoba, Çev.) İstanbul: Metis.
- Yakar, H. G. (2013). Sinema filmlerinin eğitim amaçlı kullanımı: Tarihsel bir değerlendirme. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*(19), 21-36.
- Yaylacı, A. F. (2016). Değerler eğitimi ve bir fabrika olarak modern okul. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 153 - 172.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(19), 499-522.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. b.). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yüce, T. (2005). Sinema ve edebiyat türleri arasında görülen etkileşimler. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 67-74.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : % 60
2. yazar katkı oranı : % 40

Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri

Communication Verbs in Risâletü'n-Nushiyye

Araş. Gör. Dr. Fatih DOĞRU¹

Öz

Yunus Emre tarafından mesnevi türünde yazılan Risâletü'n-Nushiyye, edebî değeri ve taşıdığı dil malzemesi yanında Anadolu sahasında manzum nasihatname geleneğinin öncüsü olması bakımından da önem arz etmektedir. Tasavvufi ve öğretici nitelikteki bu eserde fiil sınıflandırmalarında temel sınıflardan biri olarak yer verilen iletişim fiillerinin yer yer öne çıktığı görülmektedir. Birçok araştırmacı tarafından fiilleri; biçim bilgisel, söz dizimsel, anlamsal vd. özelliklerine göre sınıflandırma denemeleri yapılmıştır. Bu çalışmada fiillerin anlamsal özelliklerine göre sınıflandırma çalışmalarında yer verilen iletişim fiillerinin Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eserindeki kullanılışı ele alınacaktır. İletişim fiillerini, fiilleri anlamsal özelliklerine göre ayırdığı 57 sınıftan biri olarak değerlendiren Levin'in (1993) çalışması çalışmada esas kabul edilecektir. Levin, iletişim fiillerini kendi içinde mesaj aktarma fiilleri (*verbs of transfer of a message*), anlatma fiilleri (*tell*), konuşma tarzı fiilleri (*verbs of manner of speaking*), iletişim aracı fiilleri (*verbs of instrument of communication*), konuşma fiilleri (*talk verbs*), gevezelik fiilleri (*chitchat verbs*), söyleme fiilleri (*say verbs*), sızlanma fiilleri (*complain verbs*) ve tavsiye fiilleri (*advise verbs*) olmak üzere dokuzaya ayırmıştır. Bu çalışmada Levin'in tasnifine ek olarak memnuniyet fiilleri de ele alınmıştır. Risâletü'n-Nushiyye'de bu on altı fiil sınıfının kullanımları tespit edilmiş; bunların, Risâletü'n-Nushiyye'nin "Giriş Bölümü", "1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))", "2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük", "3. Bölüm - Öfke ve Sabır", "4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik", "5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk" bölümlerindeki dağılımları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, fiiller, iletişim fiilleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Risâletü'n-Nushiyye was written by Yunus Emre in masnavi genre. Besides its literary value and the language material it contains, it is also important in terms of being one of the first advice books in the Anatolian field. In this suffistic and didactic work, it is seen that communication verbs, which are included as one of the basic classes in verb classifications, come to the fore in some parts. Verb classification attempts have been made by many researchers according to the morphological, syntactic and semantic properties of verbs. In this study, the use of communication verbs included in the classification studies according to the semantic features of verbs in Yunus Emre's Risâletü'n-Nushiyye will be discussed. The study will be based on Levin's work, which includes the communication verbs among 57 classes in which he separates the verbs according to their semantic features. In Levin's study, communication verbs is divided into nine groups as *verbs of transfer of a message*, *tell*, *verbs of manner of speaking*, *verbs of instrument of communication*, *talk verbs*, *chitchat verbs*, *say verbs*, *complain verbs* and *advise verbs*. In the study, *verbs of praise* were also added to these groups. The usage of these ten communication verb groups in Risâletü'n-Nushiyye will be determined. Their dispersion in 6 chapters of Risâletü'n-Nushiyye will be shown.

Keywords: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, verbs, communication verbs

Paper Type: Research

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fdogru@ogu.edu.tr

Atf için (to cite): Doğru, F. (2021). Risâletü'n-Nushiyye'de iletişim fiilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 138-154.

Giriş

Fiil sınıflandırma denemeleri dil araştırmalarında en eski zamanlardan beri ilgi görmüştür. Fiiller, farklı özelliklerine göre çok sayıda sınıflandırmaya tabi tutulmuştur². Özellikle fiillerin söz dizimsel ve anlam bilimsel özellikleri arasındaki ilişkiyi dikkate alarak yapılan sınıflandırma çalışmalarının yaygın olduğu görülmektedir (bk. Gruber, 1965; Pinker, 1989; Jackendoff, 1990; Dixon, 1991; Levin, 1993; Dang ve diğ., 1998; Korhonen ve Briscoe, 2004; Tamm, 2012, Dux, 2020 vd.). Bir dilin ya da daha özel olarak bir metnin söz varlığıyla ilgili yapılan çalışmalarda söz konusu sınıflandırmalara sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.

Fiil sınıflandırmalarında anlam bilimsel ölçütlerin dikkate alındığı, fiilleri kısmen daha ayrıntılı ya da yüzeysel öbeklere ayıran çalışmalar bulunmaktadır. Biber ve diğ. (1999, s. 360) birçok fiilin çok anlamlı bir yapıya sahip olmasından kaynaklanan zorlukların da varlığına dikkat çekerek fiilleri anlamsal alanlarına göre; *hareket fiilleri* (activity verbs), *iletişim fiilleri* (communication verbs), *mental fiiller* (mental verbs), *nedensel fiiller* (causative verbs), *basit oluş fiilleri* (verbs of simple occurrence), *varoluş veya ilişki fiilleri* (verbs of existence or relationship) ve *görünüş fiilleri* (aspectual verbs) olmak üzere yedi temel öbeğe ayırmıştır. Levin (1993) ise daha ayrıntılı bir sınıflandırma yaparak fiilleri 57 farklı öbeğe ayırır ve bunları da kendi içerisinde sahip olduğu anlamlara göre tasnif eder. Levin'in bu çalışması kendisinden sonra gelen çok sayıda araştırmacı tarafından kullanılmış ve araştırmalara dayanak oluşturmuştur (Dang ve diğ., 1998; Baker ve Ruppenhofer, 2002; Kipper ve diğ., 2007 vd.).

Bu çalışmada da Levin'in (1993) fiil sınıflandırması esas alınarak 57 fiil sınıfından biri olan "iletişim fiilleri" üzerinde durulacaktır. Çalışmanın amacı, Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinde hangi iletişim fiillerini kullandığını belirlemek ve eserde yer alan iletişim fiillerinin eserin bölümlerine göre dağılımını ortaya koymaktır. Çalışmanın araştırma soruları şöyledir:

1. Yunus Emre, bir öğüt kitabı olması dolayısıyla iletişimin ön planda olduğu Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinde hangi iletişim fiillerini kullanmıştır?
2. Eserde yer alan iletişim fiillerinin kendi içinde oluşturdukları alt türler nelerdir?
3. Eserin bölümlerine göre iletişim fiillerinin dağılımları nasıldır? Konuya göre kullanılan iletişim fiilleri değişkenlik göstermekte midir? Hangi bölümde hangi tür iletişim fiili daha fazla ya da daha az kullanılmıştır?

Çalışmada bu soruların yanıtı aranacak, ulaşılan sonuçlar tablolar yardımıyla gösterilmeye çalışılacaktır.

1. İletişim Fiilleri

İletişim fiilleri, iletişim etkinlikleri ve düşüncelerin aktarımını içeren bir alt fiil sınıfı olarak değerlendirilmektedir. Biber ve diğ. (1999, s. 362; 2002, s. 107) özellikle konuşma ve yazmayı tanımlayan edim fiillerinin bu sınıfa gireceğini belirtir ve karşılıklı konuşma, kurgu metinler, haber metinleri ve akademik metinlerde kullanılan en yaygın on iki İngilizce iletişim fiili olarak *sor-* (ask), *ara-* (call), *iddia et-* (claim), *tanımla-* (describe), *teklif et-* (offer), *söyle-* (say), *konuş-* (speak), *öner-* (suggest), *(karşılıklı) konuş-* (talk), *anlat-* (tell), *teşekkür et-* (thank), ve *yaz-* (write) fiillerini gösterir³.

² Hacıeminoğlu (2016: 16-17) fiilleri yapılarına göre, muhtevalarına göre, durumlarına göre, kullanılışlarına göre, fâil ile ilgilerine göre, nesne ile ilgilerine göre, mahiyetlerine göre olmak üzere 7 sınıfa ayırır. Barutçu Özönder (2011, s. 168-176) fiilleri, leksik-semantik açıdan, yapıları bakımından ve gramatik açıdan olmak üzere üç farklı biçimde ele alır. Biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel ölçütlere göre yapılan bazı fiil sınıflandırma denemeleri için bk. Erdem (2016); Yıldız (2017); Doğan (2017); Doğan (2018).

³ Önceki çalışmasında Biber ve diğ. (1999, s. 362), bu fiillerden başka *duyur-* (announce), *tartış-* (discuss), *açıkla-* (explain), *bağır-* (shout) ve *belirt-* (state) fiillerini de yaygın örnekler arasında göstermiştir.

Pinker (1989, s. 112) bu sınıfı, iletiyi ve dinleyiciyi bildiren birer nesnenin ve aracı olarak konuşmacının yer aldığı (Örn. *Ali hikayeyi Ayşe'ye anlattı / yazdı / okudu / telsizle anlattı*), yani X, Y'nin Z'yi bilmesine (algılamasına, kavramasına, farkında olmasına) neden olduğu dolayısıyla çift nesne yapısına imkan veren *edimsel iletişim fiilleri* olarak tanımlar ve “*anlat-* (tell), *göster-* (show), *sor-* (ask), *öğret-* (teach), *soru sor-* (pose), *yaz-* (write), (*kafadan uydur-* (spin), *oku-* (read), *alıntı yap-* (quote), *bahset-* (cite)” örneklerini verir. Tematik İlişkiler Varsayımı’na (Thematic Relations Hypothesis) göre iletişim fiilleri, düşüncelerin iletişimini içeren bir sahiplik alt alanı içerir ve *anlat-*, *sor-*, *yaz-* vb. fiiller bir dinleyici üzerinde amaçlanan etkiye göre değişen farklı edimsel güce sahip iletileri belirtmelerinden dolayı farklılık gösterir. Söz gelimi bir dinleyicinin iletiyi bilmesi gerekiyorsa *anlat-*, öğrenmesi gerekiyorsa *öğret-*, cevaplaması gerekiyorsa *sor-*, okuması gerekiyorsa *yaz-*, görmesi gerekiyorsa *göster-* ya da duyup kavraması gerekiyorsa *oku-* fiilleri gereklidir (Pinker, 1989, s. 214). Goldberg (1995, s. 127) ise Pinker tarafından sıralanan fiillerin birçoğunun yanlış sınıflandırılmış olduğunu, *iletilen mesaj fiilleri* (*verbs of communicated message*) olarak adlandırdığı bu fiil sınıfının anlamsal olarak özünde iletişim eylemleri içerdiğinin anlaşılması gerektiğini belirtir. Ona göre Pinker’in vermiş olduğu *sor-* (pose) ve (*kafadan uydur-* (spin) örnekleri bu sınıfa girmez.

Ärnazarov (1982), *sözleşik fiilleri* (söyleyiş fiilleri) biçiminde ifade ettiği iletişim fiillerini önce *genel anlamlı söyleyiş fiilleri* ve *farklı anlamlı söyleyiş fiilleri* olarak ikiye ayırmış; farklı anlamlı söyleyiş fiillerini de *söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller* ve *söyleme sürecinin tarzını anlatan fiiller* olmak üzere ayrıca iki öbekte ele almıştır. Birinci öbek, yani söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller ise *duygu katkısı olmayan fiiller*, *olumlu duygu katkısı olan fiiller* ve *olumsuz duygu katkısı olan fiiller* alt başlıkları altında üç öbeğe bölünmüşlerdir. (Aktaran, Erdem, 2007, s. 95-97; Soydan ve Saz, 2019, s. 860).

Bu çalışmada esas kabul edilen Levin’in (1993, s. 202-211) sınıflandırmasında *iletişim fiilleri* (verbs of communication) 9 ayrı alt başlık altında ele alınmıştır:

1. Mesaj Aktarma Fiilleri (*Verbs of Transfer of a Message*)

İletinin doğasına ve iletilme şekline göre farklılık gösteren bu fiiller Gropen ve diğ. (1989) tarafından “(‘edimsel güç’ gibi bir şey tarafından ayırt edilen) iletilen mesaj türü fiilleri” [*verbs of type of communicated message (differentiated by something like 'illocutionary force')*.] olarak adlandırılır (aktaran Levin, 1993, s. 203).

Örneğin: *sor-* (ask), *bahset-* (cite), *göster-* (demonstrate), *dikte et-* (dictate), *açıkla-* (explain), *izah et-* (explicate), *naklet-* (narrate), *oku-* (read), *göster-* (show), *öğret-* (teach), *anlat-* (tell), *yaz-* (write) vd.

2. Anlatma Fiilleri (*Tell*)

Mesaj aktarma fiilleri arasında yer verilmiş olsa da *anlat-* fiili Levin tarafından ayrıca ele alınmış ve iletişim fiilleri içerisindeki yerine vurgu yapılmıştır.

Örnek: (sadece) *anlat-* [tell (only)].

3. Konuşma Tarzı Fiilleri (*Verbs of Manner of Speaking*)

Bu sınıftaki fiiller sesin ifade ediliş biçimiyle birbirlerinden ayrılmaktadırlar. “Hayvan sesi fiilleri”, “ses yayma fiilleri” vb. sınıflara da yer yer dâhil edilebilen bu sınıftaki fiiller, temelde sözsüz ifade fiilleri olduklarından “sözsüz ifade fiilleri” sınıfında da listelenmişlerdir. Bu fiillerin hem iletişimsel hem de iletişimsel olmayan kullanımlarının olabileceğini belirten Levin, söz dizimsel açıdan bu fiil sınıfındaki karmaşıklığa da ayrıca vurgu yapar (Levin, 1993, s. 205-206).

Örneğin: *boşboğazlık et-* (babble), *bağır-* (bark), *kıkırda-* (cackle), *ağır konuş-* (drawl), *mırılda-* (murmur), *inle-* (moan), *çığlık at-* (scream), *şarkı söyle-* (sing), *yaygara kopar-* (squall), *kekele-* (stutter), *fısılda-* (whisper), *haykır-* (whoop) vd.

4. İletişim Aracı Fiilleri (*Verbs of Instrument of Communication*)

Bu fiiller mutlaka bir iletişim aracı ile ilişkilendirilmişlerdir. Her zaman söz konusu iletişim araçlarının ses kullanması gerekmez (Levin, 1993, s. 207). Bu sınıfta yer alan fiillerin çoğunlukla tarihi dönemlerde kullanılan fiiller olmadıkları görülmektedir. Tarihi metinlerde ancak dönemin şartlarına uygun iletişim araçları ile birlikte kullanılan az sayıdaki fiil bu sınıfta değerlendirilebilir.

Örneğin: *telgraf çek-* (cable), *e-posta at-* (e-mail), *faks çek-* (fax), *telefon et-* (phone), *radyodan yayınla-* (radio), *naklen yayın yap-* (relay), *sinyal ver-* (signal), *televizyondan yayınla-* (teletext), *telgrafla gönder-* (telegraph), *telefon aç-* (telephone), *tel çek-* (wire), *telsizle haberleş-* (wireless) vd.

5. Konuşma Fiilleri (*Talk Verbs*)

Kapsamlı bir biçimde ele alındıklarında kendi aralarında da farklar görülebileceği hâlde *konus-* (speak) ve *(karşılıklı) konuş-* (talk) fiillerini tek bir sınıfta değerlendiren Levin temel olarak anlamları “konuşmak” olduğundan dolayı böyle bir yola gittiğini belirtir ve bu fiillerin bir araç ya da tarz belirleme içermediğine vurgu yapar (Levin, 1993, s. 208).

Örneğin: *konus-* (speak), *(karşılıklı) konuş-* (talk)

6. Gevezelik Fiilleri (*Chitchat Verbs*)

İki ya da daha fazla katılımcıdan oluşan sözlü etkileşimleri anlatan iletişim fiillerini içeren fiil sınıfıdır (Levin, 1993, s. 209).

Örneğin: *tartış-* (argue), *sohbet et-* (chat), *çene çal-* (chatter), *gevezelik et-* (chitchat), *müzakere et-* (confer), *söyleş-* (converse), *çok konuş-* (gab), *dedikodu yap-* (gossip), *münakaşa et-* (rap), *boş konuş-* (schmooze), *çenesi düş-* (yak).

7. Söyleme Fiilleri (*Say Verbs*)

Bu sınıfta yer alan fiiller, Gropen ve diğerleri tarafından “önermesel tutum fiilleri ve önermesel iletişim fiilleri” (*verbs of communication of propositions and propositional attitudes*) olarak tanımlanmakta olup üzerinde daha dikkatli ve kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (aktaran Levin, 1993, s. 210).

Örneğin: *duyur-* (announce), *telaffuz et-* (articulate), *ağızdan kaçır-* (blurt), *iddia et-* (claim), *itiraf et-* (confess), *sır ver-* (confide), *beyan et-* (declare), *bahset-* (mention), *söz et-* (note), *teklif et-* (propose), *belirt-* (remark), *ezberden söyle-* (repeat), *rapor et-* (report), *söyle-* (say), *ifade et-* (state), *tavsiye et-* (suggest) vd.

8. Sızlanma Fiilleri (*Complain Verbs*)

Konuşmacının söylenenlere karşı tutumunu veya duygularını ifade eden fiillerin meydana getirdiği fiil sınıfıdır (Levin, 1993, s. 211).

Örneğin: *övün-* (boast), *böbürlen-* (brag), *şikayet et-* (complain), *sızlan-* (crab), *yakın-* (gripe), *söylen-* (grouch), *dırdır et-* (grouse), *homurdan-* (grumble), *(sürekli) şikayet et-* (kvetch), *itiraz et-* (object).

9. Tavsiye Fiilleri (*Advise Verbs*)

Tavsiye fiilleri olarak adlandırılan fiiller tavsiye / öğüt veya uyarı vermekle ilgilidir (Levin, 1993, s. 212). Risâletü'n-Nushiyye'nin bir öğüt kitabı olması, insanlara tavsiyeler ve uyarılar vermek amacıyla yazılması iletişim fiilleri içerisinde bu sınıfta yer alan fiillere ayrı bir önem katmaktadır.

Örneğin: *nasihat et-* (admonish), *öğütle-* (advise), *ikaz et-* (alert), *uyar-/tembihle-* (caution), *nasihat ver-* (counsel), *talimat ver-* (instruct), *uyar-* (warn).

Bu çalışmada Levin'in bu sınıflandırmasına ayrıca "memnuniyet fiilleri" sınıfı da eklenmiş ve Levin'in *yargı fiilleri* (judgement verbs) sınıfında yer verdiği iletişim anlam alanına giren bazı fiiller bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Fiiller anlamsal olarak sınıflandırılırken iletişim fiillerinin araştırmacılar tarafından farklı terimler kullanılarak adlandırıldıkları ve kimi zaman da ayrı bir öbek içerisine dâhil edildikleri de görülmektedir. Pinker (1989, s. 119) 13 alt sınıfa ayırdığı *biçim bilgisel kısıtlamaya duyarlı, verileştirilebilir alt fiil sınıfları* içerisinde *iletişim/edimsel fiilleri* (communication/illocutionary) ve *iletişim aracı fiillerini* (instrument of communication) ayrı ayrı ele almıştır. Goldberg (1995, s. 125-126) de *sınırlayıcı fiil sınıfları* başlığı altında Pinker'e atıfta bulunarak *iletelen mesaj fiilleri* (verbs of communicated message) ve *iletişim aracı fiilleri* (verbs of instrument of communication) sınıflarına yer vermiştir. Barutçu Özönder (2011, s. 168-169) fiillerin leksik-semantik açıdan, tematik olarak ele alınabileceğini gösterirken Tatar Türkçesinin dil bilgisi çalışmalarından hareketle Tatar Türkçesindeki fiillerin 11 alt sınıfa ayrıldığını belirtmiş ve iletişim fiillerini *konuşma fiilleri* başlığında göstermiştir. Ärnazarov (2004, s. 193-194) da Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin oluşturduğu leksik-semantik fiilleri anlam bakımından 7 alt sınıfa ayırmış ve iletişim fiillerine bu sınıflar içerisinde *nutuk fiilleri* olarak yer verirken bazı iletişim fiillerini de *sesleniş fiilleri* içerisinde göstermiştir.

Batı alanyazımında iletişim fiilleri özelinde bu fiillerin söz dizimsel ve anlam bilimsel özellikleri arasındaki ilişkiden hareketle yapılan çalışmalar da dikkat çekmektedir (Urban ve Ruppenhofer, 2001; Boas, 2010; Viberg, 2016; Viberg, 2017a; Viberg, 2017b vd.). Ayrıca iletişim fiillerinin ana dil konuşurlarıyla yabancı dil konuşurları arasındaki kullanım farkları derlem tabanlı olarak Partridge (2011) tarafından araştırılmıştır. Türkçe alanyazında da konuyla ilgili, Erdem (2007), Özavşar (2015), Bozdağ ve Badem (2017) ve Soydan ve Saz'ın (2019) çalışmaları öne çıkmaktadır. Erdem (2007) ile Soydan ve Saz (2019) Ärnazarov'un (1982) sınıflandırmasını esas alan araştırmalar yapmış; Özavşar (2015) iletişim fiilleri içerisinden yalnızca *eyit-*, *di-*, *söyle-* ve *buyur-* fiillerini ele almıştır. Bozdağ ve Badem (2017) ise iletişim fiillerinin yabancı dil öğrenimindeki durumunu derlem tabanlı olarak araştırmışlardır. Ayrıca Şirin'in (2020, s. 513-519) de konularına göre fiilleri sınıflandırdığı ve iletişim fiillerine *etkileşim/iletişim* sınıfında yer verdiği, bunları da kendi içinde oluş fiilleri ve kılış fiilleri olarak ikiye ayırdığı görülmektedir.

2. Risâletü'n-Nushiyye

Risâletü'n-Nushiyye, Yunus Emre'nin mesnevi nazım biçiminde yazmış olduğu tasavvufi ve öğretici bir içeriğe sahip nasihatname türünde bir eserdir. Eserin 556. beyitinden anlaşıldığı üzere Risâletü'n-Nushiyye 1307 (H. 707) tarihinde kaleme alınmıştır (Boz, 2012, s. 4). Hemen hemen bütün Yunus Emre Divânı yazmalarında bulunan eserin bilinen ve en eski nüshaları arasında Fatih Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 3889), Karaman Nüshası, Yahya Efendi Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3480), Nuruosmaniye Nüshası (4904) ve Bursa Nüshası (Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, 882) sayılabilir (Tatçı, 2008, s. 25-27). Eser, Giriş Bölümü ile birlikte asıl konunun işlendiği beş ana bölümden meydana gelmektedir.

Giriş Bölümü

1. beyit ile 13. beyit arasında bulunun beyitler ile XXIX satırlık mensur metinden oluşan Giriş Bölümü'nde 1-13. beyitler arasında Hz. Adem'in Allah tarafından yaratılışı anlatılmakta, devam eden XXIX satırlık mensur metinde ise akıl, iman, cennet, cehennem ve anasır-ı erbaa (âlemin yaratılışında esas teşkil eden dört unsur) konularından bahsedilmektedir (Boz, 2012, s. 6-11).

1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük) ve Ruh (Gönül Zenginliği)

14. beyit ile 82. beyit arasındaki beyitlerden oluşan bu bölümde insana havale edilen rahmani ve şeytani iki sultan olarak tasvir edilen ve insanın bunlardan hangisine bağlıysa onun hükmüne girdiği kabul edilen *ruh* ve *nefis* anlatılmakta; bunların arasındaki mücadeleden bahsedilerek insanın şeytani olan nefisten sakınması, uzaklaşması tavsiye edilmektedir (Tatcı, 2008, s. 10-12).

2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük

83. beyit ile 180. beyit arasında yer alan beyitlerden oluşan bu bölümde *kibir* (kendini beğenme) ile *tevazu* (alçak gönüllülük) kavramları arasında bir karşılaştırma vardır. Kibir, kötü ve tehlikeli bir huy olarak gösterilirken kibir için *dağ* sembolü kullanılmış; tevazu ise övülmüş ve *yer* sembolü kullanılarak ifade edilmiştir. İnsanın ancak kendini beğenmeyi bırakarak tevazuya ulaşabileceğinin anlatıldığı bu bölüm, mücadele sonunda kaçan *kendini beğenmenin alçak gönüllülük* tarafından mağlup edilmesiyle son bulur (Tatcı, 2008, s. 12-14; Boz, 2012, s. 14-16).

3. Bölüm - Öfke ve Sabır

181. beyit ile 302. beyit arasındaki beyitlerden oluşan bu bölümde *buşu* sözcüğüyle ifade edilen öfkenin zararları ele alınmaktadır. İnsanın öfkeden kurtulması tavsiye edilmekte ve bunun için de sabrın gerekliliği vurgulanmaktadır. Akıl, öfkeden kurtulmak için sabır ve doğruluğun bulunması gerektiğini söyler ve bunun sonucunda ortaya çıkan sabır, öfkeyi yok eder (Tatcı, 2008, s. 16; Boz, 2012, s. 17).

4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik

303. beyit ile 438. beyit arasındaki beyitlerden oluşan bu bölümde *hased* sözcüğüyle ifade edilen kıskançlık ve *buhl* sözcüğüyle ifade edilen cimrilik yol açtıkları zararlar ele alınmakta ve bu kötü hasletlerden Allah'ın yardımıyla cömertlik sayesinde kurtulunabileceği vurgulanmaktadır (Tatcı, 2008, s. 18; Boz, 2012, s. 22).

5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk

439. beyit ile 562. beyit arasında yer alan beyitlerden oluşan bu bölümde şair, *gaybet* (dedikodu) ve *bühitan* (yalan) konuları üzerinde durur. Dedikodu ve iftiranın son derece kötü huylar olduğu, insan ve toplum yapısını bozduğu, insanları kendisinden, Allah'tan, ve gerçeklerden uzaklaştırdığı, insanlar tarafından sıradanlaştırılmalarının kötü olacağı belirtilmektedir. Her bölümün sonunda olduğu gibi bu bölümün sonunda da akıl ortaya çıkar. Akıl, doğruluğa dedikodu evini yıktırması sonucu insan nefsin ve şeytanın kötülüklerinden kurtulup huzura erebilir (Tatcı, 2008, s. 19-22; Boz, 2012, s. 23-28).

3. Yöntem

İletişim fiilleri yazılı ve sözlü metinlerin çok büyük bir bölümünü oluşturan bir fiil sınıfıdır. Biber ve diğ. (1999, s. 365) bir milyon sözcükte en az elli kez geçen yaygın fiiller içerisinde yedi anlamsal alan belirlemiş ve bunların içerisinde iletişim fiilleri 36 sözcüksel birim ve %13 kullanımla en çok kullanılan fiiller arasında yer almıştır. Bu yaygın kullanıma rağmen az sayıda iletişim fiilinin kullanım bakımından diğerlerine oranla çok daha fazla yaygınlık kazandığı görülmektedir. Söz gelimi Viberg (2017a, s. 37) 1 milyon sözcükten oluşan İsveç Stockholm Umeå Derlemi'nde 400 iletişim fiilinin yer aldığını ancak bunların içinde en sık kullanılan 10 tanesinin toplam iletişim fiili kullanımının %50'sine yakını oluşturduğunu belirtir. Az sayıda iletişim fiilinin çok yaygın kullanılmasının yanında bazı iletişim fiillerinin de metin türüne göre yaygınlık kazandığı, metin türünün kullanılan iletişim fiilini ve bunların sayısını etkilediği görülmektedir. Biber ve diğ. (1999, s. 366) derlem tabanlı olarak karşılıklı konuşma, kurgu metinler, haber metinleri ve akademik metinlerde kullanılan iletişim fiillerinin oranlarını ve türlere göre yaygınlıklarını göstermişlerdir. Buna göre iletişim fiilleri söz edilen

türler içerisinde en çok kurgu metinlerde, en az akademik metinlerde görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle bu çalışmada, kurgu metin niteliğindeki Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerini tespit etmek ve bunların konulara göre dağılımlarını ortaya koymak hedeflenmektedir.

Çalışmanın ilk basamağında Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinin söz varlığı taranmıştır. Tarama sonucunda fiil sınıflandırmalarında "iletişim fiili" olarak değerlendirilen fiiller çıkarılmış ve bunlar da Levin'in (1993) sınıflandırmasına göre kendi içinde öbeklere ayrılmıştır. Fiillerin anlamlarının belirlenmesinde Boz (2012) tarafından hazırlanan Risâletü'n-Nushiyye'nin Bağlamsal Sözlük ve Dizin bölümünden yararlanılmıştır. Giriş Bölümü ve farklı konuları anlatan beş ana bölümden oluşan Risâletü'n-Nushiyye'nin her bir bölümü, iletişim fiillerinin kullanımı bakımından ayrıca değerlendirilmiş; bölümler kendi içinde karşılaştırılarak iletişim fiillerinin bir eser içerisinde konuya göre kullanımında farklar bulunup bulunmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular tablolar yardımıyla gösterilmiş ve karşılaştırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken çok anlamlılığa da dikkat edilmiş; tablolarda çok anlamlı fiillerin anlam numaraları üst simge biçimindeki rakamlarla gösterilmiştir.

Çalışmada yalnızca fiil görevindeki sözcükler değerlendirme kapsamına alınmış, fiilden türemiş isimler ve fiil dışındaki sözcük türleri kapsam dışında tutulmuştur. Yardımcı fiillerle birlikte kullanılan sözcükler ise kapsama dahil edilmiştir. Birleşik fiil yapısındaki iletişim fiilleri (*gaybet söyle-*, *haber vir-* vb.) ayrı bir iletişim fiili olarak sayılmıştır.

Çalışma, Levin'in (1993) sınıflandırmasına göre yapılırsa da Levin'in verdiği örneklerde yer almayan ancak eserde geçen iletişim fiilleri de fiilin anlamsal özelliğine göre çalışmaya dâhil edilmiş, gerektiğinde Levin'in vermiş olduğu alt türlere ilaveten yeni bir alt tür eklenmiş ve Levin'in çalışmasına bu anlamda katkı sunulmuştur.

4. Bulgular ve Tartışma

Risâletü'n-Nushiyye adlı eser üzerinde yapılan inceleme sonucunda eserde tek sözcükten oluşan 31, birleşik fiil yapısında 27 olmak üzere toplam 58 farklı iletişim fiili tespit edilmiş ve bu fiillerin metinde toplamda 155 kez kullanıldığı görülmüştür. Tablo 1'de Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerinin yapılarına göre sayıları gösterilmektedir.

Tablo 1. Risâletü'n-Nushiyye'de yapısına göre iletişim fiillerinin sayıları

Fiil yapısı	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Tek sözcüklü fiiller	31	126
Birleşik fiiller	27	30
Toplam	58	155

Toplam 5866 sözcükten meydana gelen Risâletü'n-Nushiyye'de 58 farklı iletişim fiili toplamda 155 kez kullanılmıştır. Eserin %2.64'ünü iletişim fiilleri oluşturmaktadır. Birleşik sözcüklerle birlikte eserde yer alan 1631 farklı sözcükbirim içinde 58 farklı iletişim fiili ise eserin söz varlığının %3.56'sını meydana getirir. Eserde 530 farklı fiil 1433 kez kullanılmıştır. Bu 530 farklı fiilden %10.94'ünün iletişim fiili, 1433 fiil kullanımından %10.82'sinin ise iletişim fiili kullanımı olduğu görülmüştür. Bu oranların Biber ve diğ. (1999, s. 365) tespit ettiği %13 iletişim fiili kullanım oranına yakın olduğu söylenebilir.

İletişim fiillerinin eserin konularına göre dağılımına bakıldığında 5. Bölüm'ün (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) öne çıktığı görülmektedir. Toplam 1265 sözcüğün kullanıldığı 5. Bölüm'de 47 iletişim fiili kullanılmış ve bu bölümün %3.72'sini iletişim fiilleri oluşturmuştur. Diğer bölümlerle karşılaştırıldığında (bk. Tablo 2) 5. Bölüm'de çok daha fazla iletişim fiilinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanım oranının ortaya çıkmasında 5. Bölüm'ün konusunun "dedikodu" olması etkili olmuştur denilebilir. Giriş Bölümü'nde bulunan toplam 335 sözcükten 11'i, 1. Bölüm'deki 667 sözcükten 15'i, 2. Bölüm'deki 972 sözcükten 20'si, 3. Bölüm'deki 1242 sözcükten 30'u, 4. Bölüm'deki 1385 sözcükten 32'si, 5. Bölüm'deki 1265 sözcükten 47'si

iletişim fiilidir. Tablo 2'de Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerinin konulara göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 2. Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerinin konulara göre dağılımı

Bölüm	Toplam Sözcük Sayısı	Toplam İletişim Fiili Kullanım Sayısı	İletişim Fiillerinin Toplam Sözcük Sayısına Oranı
Giriş Bölümü	335	11	%3.28
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük) ve Ruh (Gönül Zenginliği)	667	15	%2.25
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	972	20	%2.06
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	1242	30	%2.42
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	1385	32	%2.31
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	1265	47	%3.72
Toplam	5866	155	%2.64

Eserde tespit edilen iletişim fiilleri kendi içinde Levin'in (1993) sınıflandırmasına göre anlamları göz önünde bulundurularak alt sınıflara ayrılmıştır. Her bir alt sınıf özelinde, bu sınıflarda yer alan iletişim fiillerinin eserin bölümlerine göre dağılımları ayrı ayrı gösterilmiştir.

4.1. Mesaj Aktarma Fiilleri (*Verbs of Transfer of a Message*)

Risâletü'n-Nushiyye'de 15 farklı mesaj aktarma fiilinin 25 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 3'te bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir. Bütün bölümlerde mesaj aktarma fiillerinin yer aldığı görülmekte olup en fazla mesaj aktarma fiiline 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) rastlanmaktadır.

(1) a. *nidivirür saña elün yuduğun*
seni unutturur mı okuduğun (224)

b. *niçe devrân kim anda rıhlı urduñ*
okuyup Óaşr u âyet yolda turduñ (246)

(1a)'da *oku-* fiili “kitap vb.den bilgi öğrenmek” anlamında, (1b)'de ise aynı fiil “seslendirmek” anlamında kullanılmıştır. Örneklerde görüldüğü gibi çok anlamlı fiillerin hangi anlamı eserin ilgili bölümünde iletişim fiili olarak kullanılmışsa, tabloda o anlam numarası⁴ üst simge olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre mesaj aktarma fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü	<i>ad eyle-</i> (3), <i>ileT-</i> (III, III, IV), <i>bildür-</i> (ÖVIII)	3	5
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük) ve Ruh (Gönül Zenginliği)	<i>haber vir-</i> (18), <i>şor-</i> (42), <i>şuóâl it-</i> (49), <i>şerh iT-</i> (14)	4	4
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	<i>degir-</i> (86), <i>di-</i> ³ (89), <i>haber ver-</i> (83), <i>ileT-</i> ¹ (171)	4	4
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>degür-</i> (256), <i>haber vir-</i> (234), <i>oku-</i> ^{1,2} (224, 246), <i>şuóâl it-</i> (202)	4	5
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	<i>bildür-</i> (326)	1	1
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>bildür-</i> (462, 506), <i>çağ-</i> (510), <i>hîşâbuñı al-</i> (529), <i>şataş-</i> ³ (525), <i>şor-</i> (562)	5	6
Toplam		15 ⁵	25

⁴ Anlam numaraları Boz'un (2012) hazırladığı Risâletü'n-Nushiyye'nin Bağlamsal Sözlük ve Dizin bölümündeki sırasıyla verilmiştir.

⁵ Sütündeki sayıların toplamı her ne kadar 15 olsa da her bölümde tekrar eden iletişim fiilleri (söz gelimi *ileT-* fiili hem Giriş Bölümü'nde hem 2. Bölüm'de; *bildür-* fiili hem Giriş Bölümü, hem 4. Bölüm hem de 5. Bölüm'de yer almıştır) bu sayıdan

4.2. Anlatma Fiilleri (Tell)

Risâletü'n-Nushiyye'de 2 farklı anlatma fiilinin 3 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 4'te bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir. Giriş Bölümü, 4. Bölüm ve 5. Bölüm'de anlatma fiili sınıfına girecek bir fiile rastlanmamıştır.

- (2) *gel imdi dinle sözi şerh ideyin*
birin birin anı saña diyeyin (14)

Eserde *anlat-* biçimindeki fiil yer almamaktadır. Ancak (2)'de görüldüğü gibi *di-* ve *göster-* fiilleri “anlatmak” anlamıyla kullanıldığında bu fiiller *anlatma fiilleri* içerisine dâhil edilmiştir.

Tablo 4. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre anlatma fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü		-	-
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği)	<i>di</i> - ² (14)	1	1
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	<i>göster</i> - ¹ (83)	1	1
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>di</i> - ² (269)	1	1
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik		-	-
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk		-	-
Toplam		2	3

4.3. Konuşma Tarzı Fiilleri (Verbs of Manner of Speaking)

Risâletü'n-Nushiyye'de 5 farklı *konuşma tarzı fiilinin* 7 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 5'te bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir. Giriş Bölümü, 2. Bölüm ve 5. Bölüm'de *konuşma tarzı fiilleri* sınıfına girecek bir fiile rastlanmamıştır.

- (3) *ider feryād yire ço vereyin*
ki boynumdan vebāli indüreyin (352)

Eserde en fazla *konuşma tarzı fiili* 4. Bölüm'de (Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik) görülmektedir. Bu bölümün konusunun, konuşma tarzı fiillerin kullanımına daha fazla yer imkân tanıdığı söylenebilir.

Tablo 5. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre konuşma tarzı fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü		-	-
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))	<i>dili dutul-</i> (39)	1	1
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük		-	-
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>cevâb vir-</i> (205), <i>dirâka kır-</i> (201)	2	2
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	<i>ağzı din-</i> (376), <i>feryâd iT-</i> (352, 359, 391)	2	4
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk		-	-
Toplam		5	7

4.4. İletişim Aracı Fiilleri (*Verbs of Instrument of Communication*)

Risâletü'n-Nushiyye'de *iletışim aracı fiilleri* sınıfına girebilecek bir fiile rastlanmamıştır. Levin'in (1993, s. 206) örnek olarak verdiği *telgraf çek-* (cable), *e-posta at-* (e-mail), *faks çek-* (fax), *telefon et-* (phone), *radıyodan yayınla-* (radio), *naklen yayın yap-* (relay), *sinıyal ver-* (signal), *televizyondan yayınla-* (teletcast), *telgrafla gönder-* (telegraph), *telefon aç-* (telephone), *tel çek-* (wire), *telsizle haberleş-* (wireless) vd. teknolojiyle ilgili iletişim aracı fiilleri göz önüne alındığında 1307 yılında kaleme alınan bir eserde bunların yer almaması normaldir. Ancak dönemin iletişim teknolojisine uygun az sayıda iletişim aracı fiilinin (*mektup yaz-*, *ulak gönder-* vb.) eserde yer alması beklenebilir ki Yunus Emre'nin eserinde bunlara da yer vermediği görülmüştür.

4.5. Konuşma Fiilleri (*Talk Verbs*)

Risâletü'n-Nushiyye'de *konusma fiilleri* sınıfına girebilecek bir fiile rastlanmamıştır. Levin'in (1993, s. 207) örnek olarak verdiği *konus-* (*speak, talk*) biçiminde bir fiil eserde hiç yer almadığı gibi bu anlama yakın olarak değerlendirilebilecek *di-*, *eyit-*, *söyle-* vb. fiiller anlamsal olarak daha yakın olarak değerlendirildikleri diğer sınıflar içerisinde ele alınmıştır.

4.6. Gevezelik Fiilleri (*Chitchat Verbs*)

Risâletü'n-Nushiyye'de 5 farklı *gevezelik fiilinin* 5 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 6'da bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir. Giriş Bölümü, 1. Bölüm, 2. Bölüm, 3. Bölüm ve 4. Bölüm'de *gevezelik fiilleri* sınıfına girecek bir fiile rastlanmamıştır.

(4) *kişinüñ hayzıdur ağzında gaybet*

ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet (449)

Eserde tespit edilen *gevezelik fiillerinin* tamamı 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) görülmektedir. Bu bölümün konusunun *dedikodu* olmasının, böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Açıkça görülmektedir ki eserin konusu ile eserde kullanılan iletişim fiili arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Tablo 6. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre gevezelik fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü			
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği)			
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük			
3. Bölüm - Öfke ve Sabır			
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik			
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>an</i> - ² (528), <i>ğaybet söyle</i> - (449), <i>ğaybete uy</i> - (531), <i>ğybet evin yık</i> - (537), <i>söyle</i> - ³ (515)	5	5
Toplam		5	5

4.7. Söyleme Fiilleri (Say Verbs)

Risâletü'n-Nushiyye'de 16 farklı *söyleme fiilinin* 87 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 7'de bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir.

- (5) *ne söz söylerise havsılası dar*
ne dinse tarlığında biğ dağı var (334)

Eserde tespit edilen *söyleme fiillerinin* sözcükbirim olarak sayılarının nispeten az ancak kullanım sayılarının buna oranla çok daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Sözcükbirim olarak en fazla *söyleme fiili* (8 farklı fiil) 4. Bölüm'de (Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik) görülmekteyken en fazla kullanım 29 kez ile 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) görülmektedir. Bu bölümlerin konularının, bölümlerde kullanılan iletişim fiillerinin fazla olmasıyla yakından bir ilişkisi vardır.

Tablo 7. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre söyleme fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü	<i>di</i> ⁻¹ (2, 3, 8)	1	3
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))	<i>de</i> - (41, 41), <i>di</i> ⁻¹ (50, 55), <i>eyüt</i> - (42), <i>gel</i> ⁻² (14), <i>söyle</i> ⁻² (81)	5	7
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	<i>beşâret eyle</i> - (173) <i>de</i> - (86, 149) <i>di</i> ⁻¹ (83, 87, 91, 139), <i>gel</i> ⁻² (98, 176), <i>gönül bâzârın it</i> - (122), <i>selâm ver</i> - (147)	6	11
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>de</i> - (279, 189, 203), <i>di</i> ⁻¹ (255, 282, 285, 241, 212, 241), <i>gel</i> ⁻² (181, 233), <i>iT</i> ⁻² (181), <i>Özür göster</i> - (203), <i>söyle</i> ⁻² (258), <i>söylen</i> - (259)	7	15
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	<i>de</i> - (344, 429), <i>den</i> - (396), <i>di</i> ⁻¹ (323, 422, 324, 344, 388, 369, 350, 303, 310, 392, 373), <i>din</i> - (334), <i>ey(i)T</i> ⁻² (435, 354, 394), <i>gel</i> ⁻² (417), <i>söyle</i> ⁻² (376, 334), <i>şart eyle</i> - (360)	8	22
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>de</i> - (548, 508), <i>di</i> ⁻¹ (495, 534, 475, 497, 558, 559, 485, 546, 507, 482, 463, 469, 474, 520, 485, 553, 533), <i>ey(i)T</i> ⁻² (439), <i>gel</i> ⁻² (439, 461, 462), <i>göster</i> ⁻³ (455, 481), <i>söyle</i> ⁻² (517, 518, 517), <i>söylen</i> - (516)	7	29
Toplam		16	87

4.8. Sızlanma Fiilleri (Complain Verbs)

Risâletü'n-Nushiyye'de 3 farklı *sızlanma fiilinin* 4 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 8'de bu fiillerin neler olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir. Giriş Bölümü, 1. Bölüm, 2. Bölüm ve 4. Bölüm'de *sızlanma fiilleri* sınıfına girecek bir fiile rastlanmamıştır.

- (6) *özünü izlemez ayrığı sınar*
ki toğru kim varısa anı kınar (208)

Yunus Emre'nin eserinde sızlanma anlamı içeren fiillere çok fazla yer vermediği göze çarpmaktadır. Özellikle (6)'da görüldüğü gibi *kına-* fiilinin eserde yer bulduğu görülür.

Tablo 8. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre sızlanma fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü			
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))			
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük			
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>kına-</i> (208), <i>karşu tur-</i> (206)	2	2
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik			
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>kına-</i> (521), <i>kınan-</i> (513)	2	2
Toplam		3	4

4.9. Memnuniyet Fiilleri

Levin'in (1993, s. 195) "birinin bir şeye tepki olarak sahip olabileceği bir yargı veya görüşle ilgili fiiller" olarak nitelendirdiği ve *yargı fiilleri* (judgement verbs) başlığında verdiği fiillerin bazılarının iletişim fiili özelliği taşıdığı düşünüldüğünden Levin'in iletişim fiilleri başlığı altında yer vermediği bu alt sınıf tarafımızca oluşturulmuştur. Türkçedeki *öv-*, *teşekkür et-*, *şükür et-*, *hamd et-*, *alkışla-*, *methet-* vb. fiiller iletişim anlam alanında kullanıldıklarında bu sınıfa girerler. Risâletü'n-Nushiyye'de 5 farklı *memnuniyet fiilinin* 8 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 9'da bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir.

(7) *şükür kıldı hâka ol devlet issi*
irürdi devlete Óaqlı bilüsi (174)

Memnuniyet fiillerinin, sızlanma fiillerinin görülmediği bölümlerde kullanılması; sızlanma fiillerinin görüldüğü 3. Bölüm'de (Öfke ve Sabır) görülmemesi, 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) ise bir kez görülmüş olması dikkat çekicidir. Memnuniyet fiillerinin (7)'deki örnekte görüldüğü gibi daha çok yaratıcı ile olan iletişimde kullanılması yine eserin ve bölümlerin konusuyla yakından ilgilidir.

Tablo 9. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre memnuniyet fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü	<i>hamd it-</i> (8)	1	1
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))	<i>şükür eyle-</i> (40)	1	1
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	<i>ög-</i> (165, 165), <i>şükür kııl-</i> (174)	2	3
3. Bölüm - Öfke ve Sabır			
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	<i>alkış iT-</i> (315), <i>ög-</i> (315)	2	2
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>ög-</i> (472)	1	1
Toplam		5	8

4.10. Tavsiye Fiilleri (Advise Verbs)

Bir öğüt kitabı niteliğinde olan Risâletü'n-Nushiyye'de *tavsiye fiillerinin* yer alması da kaçınılmazdır. Eserde 10 farklı tavsiye fiilinin 16 kez kullanıldığı görülmektedir. Tablo 10'da bu fiillerin hangileri olduğu ve bölümlere göre dağılımları gösterilmektedir.

- (8) a. *çü gine geldi Óaql öğütler anı*
bize gelenleriñ kırtuldu cânı (54)

Eserde tespit edilen *tavsiye fiillerinin* 3. Bölüm (Öfke ve Sabır), 4. Bölüm (Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik) ve 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) daha fazla kullanılarak bir kümelenme oluşturdukları dikkat çekmektedir. Sözcükbirim olarak en fazla *tavsiye fiili* (5 farklı fiil) ve en fazla kullanım (5 kez) 3. Bölüm'de (Öfke ve Sabır) görülmektedir. Bu bölümdeki kümelenme, bölüm konusu ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 10. Risâletü'n-Nushiyye'de bölümlere göre tavsiye fiilleri

Bölüm	İletişim Fiili ve Beyit No	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
Giriş Bölümü	<i>fermân ol-</i> (6), <i>söyle-</i> ¹ (1)	2	2
1. Bölüm - Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği))	<i>öğüt-</i> (54)	1	1
2. Bölüm - Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	<i>danış-</i> (175)	1	1
3. Bölüm - Öfke ve Sabır	<i>buyur-</i> ² (258), <i>ey(i)T-</i> ¹ (261) <i>şma-</i> (208), <i>söyle-</i> ¹ (254), <i>tanışık iT-</i> (233)	5	5
4. Bölüm - Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	<i>buyur-</i> ² (405, 410), <i>sekit-</i> (436)	2	3
5. Bölüm - Dedikodu-İftira ve Doğruluk	<i>buyur-</i> ² (508, 535, 458), <i>doğu-</i> (482)	2	4
Toplam		10	16

Sonuç ve Öneriler

Yunus Emre'nin yazdığı Risâletü'n-Nushiyye adlı eserde kullanılan iletişim fiilleri ile ilgili yapılan inceleme sonucunda eserde iletişim fiil türlerinden en fazla *söyleme fiillerinin*, daha sonra sırasıyla *mesaj aktarma fiilleri*, *tavsiye fiilleri*, *memnuniyet fiilleri*, *konuşma tarzı fiilleri*, *gevezelik fiilleri*, *sızlanma fiilleri* ve *anlatma fiillerinin* kullanıldığı; *iletişim aracı fiilleri* ile *konuşma fiillerinin* eserde yer almadığı tespit edilmiştir. Çalışmada, Levin'in (1993) iletişim fiillerini ayırdığı dokuz alt türe çalışmada *memnuniyet fiilleri* de eklenmiştir. Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerinin türlerine göre dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiillerinin türlerine göre dağılımı

İletişim Fiilinin Türü	İletişim Fiili Sayısı	Toplam Kullanım Sayısı
1. Mesaj Aktarma Fiilleri	15	25
2. Anlatma Fiilleri	2	3
3. Konuşma Tarzı Fiilleri	5	7
4. İletişim Aracı Fiilleri	-	-
5. Konuşma Fiilleri	-	-
6. Gevezelik Fiilleri	5	5
7. Söyleme Fiilleri	16	87
8. Sızlanma Fiilleri	3	4
9. Memnuniyet Fiilleri	5	8
10. Tavsiye Fiilleri	10	16
Toplam	58 ⁶	155

⁶ Sütunda yer alan sayıların toplamı 61 yaparsa da bu sayı fiillerdeki çok anlamlılıktan dolayı ortaya çıkmıştır. Çok anlamlılık göz ardı edildiğinde toplam sözcükbirim sayısı 58 olarak hesaplanmıştır.

Eserde en çok kullanılan iletişim fiili *di-* fiilidir (47 kez). Bunu sırasıyla 11 kez kullanılan *de-* fiili ve 10 kez kullanılan *söyle-* fiili izlemektedir.

Eserin bölümlerine göre bakıldığında bölümlerde işlenen konunun kullanılan iletişim fiillerinde etkili olduğu görülmüştür. Konuya göre kullanılan iletişim fiillerinin türüne bağlı olarak yer yer değişkenlik göstermekte olduğu belirlenmiştir. *Gevezelik fiilleri* yalnızca 5. Bölüm'de (Dedikodu-İftira ve Doğruluk) kullanılmıştır. 4. Bölüm'de (Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik) diğer bölümlerde nispeten yoğun olarak kullanılan *mesaj aktarma fiilleri* çok daha az kullanılmaktayken diğer bölümlerde nispeten daha az kullanılan veya hiç kullanılmayan *konuşma tarzı fiilleri* ve *söyleme fiilleri* daha fazla kullanılmıştır. Eserdeki iletişim fiili türlerinin eserin bölümlerine göre dağılımları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Risâletü'n-Nushiyye'de kullanılan iletişim fiil türlerinin konulara göre dağılımı

İletişim Fiilinin Türü	Giriş Bölümü	1. Bölüm- Nefis (Açgözlülük ve Ruh (Gönül Zenginliği)	2. Bölüm- Kendini Beğenme ve Alçak Gönüllülük	3. Bölüm- Öfke ve Sabır	4. Bölüm- Kıskançlık-Cimrilik ve Cömertlik	5. Bölüm- Dedikodu-İftira ve Doğruluk
Mesaj Aktarma Fiilleri	3 (5) ⁷	4 (4)	4 (4)	4 (5)	1 (1)	5 (6)
Anlatma Fiilleri	-	1 (1)	1 (1)	1 (1)	-	-
Konuşma Tarzı Fiilleri	-	1 (1)	-	2 (2)	2 (4)	-
İletişim Aracı Fiilleri	-	-	-	-	-	-
Konuşma Fiilleri	-	-	-	-	-	-
Gevezelik Fiilleri	-	-	-	-	-	5 (5)
Söyleme Fiilleri	1 (3)	5 (7)	6 (11)	7 (15)	8 (22)	7 (29)
Sızlanma Fiilleri	-	-	-	2 (2)	-	2 (2)
Memnuniyet Fiilleri	1 (1)	1 (1)	2 (3)	-	2 (2)	1 (1)
Tavsiye Fiilleri	2 (2)	1 (1)	1 (1)	5 (5)	2 (3)	2 (4)

Daha hacimli bir çalışmada Risâletü'n-Nushiyye'de yer alan bütün fiiller sınıflandırılarak eser içerisinde yer alan iletişim fiillerinin diğer fiil sınıflarına oranı da tespit edilebilir. Ayrıca farklı metin türlerinden seçilecek metinlerdeki iletişim fiillerinin diğer fiil sınıflarına göre kullanım oranlarının edebi eserlerde, özellikle de nasihatnamelerdeki kullanım oranlarıyla bir karşılaştırması yapılabilir. Böylelikle bu çalışmada eserin bölümlerine göre farklılıklar gösterdiği ortaya konan iletişim fiillerinin metin türlerine göre kullanımında da bir fark bulunup bulunmadığı tespit edilebilecektir.

Kaynakça

- Ärnazarov, S. N. (1982). *Türkmen dilinde sözleşiş işlikleri*. Aşgabat: Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyası.
- Ärnazarov, S. N. (2004). Türkmen ve Türkiye Türkçesinin ortak fiillerinin anlam bakımından genel bir mukayesesi. V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I* içinde, (ss. 193-220). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baker, C. F., ve Ruppenhofer, J. (2002). FrameNet's frames vs. Levin's verb classes. J. Larson ve M. Paster (Ed.) *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* içinde, (C. 28, No. 1, ss. 27-38) Berkeley: University of California.

⁷ Yay araç dışındaki sayı metinde geçen her bir farklı iletişim fiilini, yay araç içindeki sayı ise bunların metinde toplamda kaç kez kullanıldığını gösterir. Bu örnekteki sayılar, 3 farklı iletişim fiilinin metinde 5 kez geçtiğini ifade eder.

- Barutçu Özönder, S. (2011). Türk dilinde fiil ve fiil çekimi. *Türk Gramerinin Sorunları içinde* (ss. 168-176). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Biber, D.; Conrad, S. ve Leech, G. (2002). *Longman student grammar of spoken and written English*. Harlow: Longman.
- Biber, D.; Johansson, S.; Leech, G.; Conrad, S. ve Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Londra: Longman.
- Boas, H. C. (2010). The syntax-lexicon continuum in Construction Grammar: A case study of English communication verbs. *Belgian Journal of Linguistics*, 24, s. 54-82. <https://doi.org/10.1075/bjl.24.03boa>
- Boz, E. (Hazırlayan) (2012). *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye, Öğüt Kitabı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozdağ, F. ve Badem, N. (2017). A comparison of communication verbs used by Turkish EFL learners and English native speakers: a corpus based study. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), s. 879-891. DOI: 10.21547/jss.315063
- Dang, H. T., Kipper, K., Palmer, M., ve Rosenzweig, J. (1998). Investigating regular sense extensions based on intersective Levin classes. *36th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and 17th International Conference on Computational Linguistics*, Volume 1, Montreal, Kanada, s. 293-299.
- Dixon, R. (1991). *A new approach to English grammar, on semantic principles*. Oxford: Clarendon Press.
- Doğan, N. (2017). Türkçe fiillerin anlam bilimsel sınıfları. *I. Uluslararası Dil ve Edebiyatta Modernleşme ve Gelenek Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 223-252, Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, N. (2018). Söz dizimsel açıdan Türkçe fiil sınıfları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 7/4 s. 2204-2225.
- Dux, R. (2020). *Frame-constructional verb classes: change and theft verbs in English and German*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Erdem, M. (2007). Oğuz grubu Türk lehçelerinde iletişim fiilleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(2), s. 94-103.
- Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, s. 185-200.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Şikago ve Londra: University of Chicago Press.
- Gruber, J. S. (1965). *Studies in lexical relations*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Massachusetts Institute of Technology, Amsterdam: Nonh-Holland.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller: en eski Türkçe metinlerden zamanımıza kadar -yazı dilinde-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Jackendoff, R. S. (1990). *Semantic structures*, Londra: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Kipper, K., Korhonen, A., Ryant, N., ve Palmer, M. (2007). A large-scale classification of English verbs. *Language Resources and Evaluation*, 42(1), s. 21-40.

- Korhonen, A., ve Briscoe, T. (2004). Extended lexical-semantic classification of English verbs. *Proceedings of the Computational Lexical Semantics Workshop at HLT-NAACL 2004*, Boston, MA, s. 38-45.
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago and London: University of Chicago press.
- Özavşar, R. (2015). Marzubannâme Tercümesi'nde eyit-, di-, söyle- ve buyur- fiilleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 19, s. 128-139.
- Partridge, M. (2011). A comparison of lexical specificity in the communication verbs of L1 English and TE student writing. *1. Southern African Linguistics and Applied Language Studies*, 29(2), s. 135-147.
- Pinker, S. (1989). *Learnability and cognition: The acquisition of argument structure*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Soydan, S. ve Saz, M. (2019). Lisânü't Tayr'da iletişim fiilleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(2), s. 855-878. doi: 10.29228/TurkishStudies.22503
- Şirin, H. (2020). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi* (2. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tamm, A. (2012). *Scalar verb classes: scalarity, thematic roles, and arguments in the Estonian aspectual lexicon*. Firenze: Firenze University Press.
- Tatçı, M. (2008). *Risâletü'n-Nushiyye, Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Urban, M. ve Ruppenhofer, J. (2001). Shouting and screaming: Manner and noise verbs in communication. *Literary and Linguistic Computing*, 16, s. 77-97. <https://doi.org/10.1093/lc/16.1.77>
- Viberg, Å. (2016). Asking and answering: A contrastive study of English and Swedish basic communication verbs. *Linguistics Beyond and Within (LingBaW)*, 2(2), s. 180-212.
- Viberg, Å. (2017a). Saying, talking and telling - basic verbal communication verbs in Swedish and English. Egan, T., ve Dirdal, H. (Ed.) *Cross-linguistic correspondences: From lexis to genre* içinde, (ss. 37-74), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Viberg, Å. (2017b). Finding a model for contrastive lexical semantics: A look at verbal communication verbs. *Linguistics Beyond and Within (LingBaW)*, 3(3), s. 195-215.
- Yıldız, H. (2017). Türk dilinde fiillerin semantik sınıflandırılması problemi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1), s. 337-362.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunus Emre Kimdir? Bizim Yunus'un Sevgi ve Hoşgörü Anlayışının Posta Pulları Üzerinden Değerlendirilmesi

Who is Yunus Emre? Evaluation of our Yunus' Understanding of Love and Tolerance on Postage Stamps

Serkan AYCİL ¹

Öz

Orta Asya'da yaşayan Türkmenlerin çoğu Moğol istilasından sonra, güvenli liman olarak gördükleri Anadolu'ya göç ettiler. Bu dönemde Anadolu'da yaşayan Müslüman Türkler ile Orta Asya'dan gelen Türkmenler arasında önemli derecede dini ve kültürel farklılıklar bulunmaktaydı. Yerleşik hayata geçen Müslüman Türkler, daha gelenekçi bir yapıya sahipken, Orta Asya'dan gelen Türkmenler ise Şamanizm'in etkisi altında yarı göçebe bir zihniyetle yaşıyorlardı. Demografik ve siyasi değişime, ekonomik sıkıntılar eşlik edince, huzur ortamı bozuldu ve olası bir çatışma kaçınılmaz oldu. Tüm kaynaklarını seferber eden Anadolu Selçuklu Devleti, Baba İlyas ve Baba İshak çevresinde toplanan Türkmen grupların isyanını güçlkle bastırdı. Gücünün tamamını tüketen otorite, bir daha eski formunu yakalayamadı. Ortaya çıkan otorite boşluğu ise huzursuz ve güvensiz bir ortama zemin hazırladı. Eski cazibesini yitiren Anadolu, bundan sonraki süreçte, bir birbiriyle rekabet eden toplumlara ev sahipliği yaptı. 13. ila 14. yüzyıllarda yaşamış olan Yunus Emre yaşanan bu istikrarsızlık karşısında bütün halkı sevgiye ve hoşgörüyü davet etti. Kısa sürede ekole dönüşen bu hareket Anadolu'nun dokusunu değiştirdi ve Yunus Emre'yi gönüllerin odağına taşıdı. Bütün bu bilgilerden hareketle çalışmanın amacı; Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü anlayışını, posta pulları üzerinden farklı bir formda kurgulamaya çalışmaktır. Bu çalışmada Yunus Emre'nin yaşam felsefesini oluşturan; insan faktörü, Türk dili vurgusu, dünya yaşantısı, terkler, gönül güzelliği, sevgi ve hoşgörü konularına da yer verilmiştir. Çalışmada toplam 10 adet görsel kullanılmıştır. Bu görsellerin 9'u pullardan 1'i ise özalgün zarfından oluşmaktadır. Çalışmanın, bilimsel nitelikli araştırmalara kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, sevgi ve hoşgörü, posta pulu, pul, terkler

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Most of the Turkmen living in Central Asia migrated to Anatolia, which they saw as a safe haven, after the Mongol invasion. In this period, there were significant religious and cultural differences between the Muslim Turks living in Anatolia and the Turkmens coming from Central Asia. While the settled Muslim Turks had a more traditional structure, the Turkmens from Central Asia lived with a semi-nomadic mentality under the influence of Shamanism. When the demographic and political change was accompanied by economic troubles, the atmosphere of peace deteriorated and a possible conflict became inevitable. The Anatolian Seljuk State, which mobilized all its resources, suppressed the rebellion of the Turkmen groups gathered around Baba İlyas and Baba İshak with difficulty. Having exhausted all its power, the authority never regained its former form. The resulting vacuum of authority paved the way for an uneasy and insecure environment. Losing its old charm, Anatolia hosted societies that competed with each other in the next period. Yunus Emre, who lived in the 13th and 14th centuries, invited all the people to love and tolerance in the face of this instability. This movement, which turned into a school in a short time, completely changed the texture of Anatolia and brought Yunus Emre to the center of hearts. Based on all this information, the aim of the study is; Trying to reinterpret Yunus Emre's understanding of love

¹ İstanbul PTT Bölge Başmüdürlüğü, Muhasebe ve Finans Müdürlüğü, sserkan.aycil@mail.com

and tolerance through postage stamps. In this study, Yunus Emre's philosophy of life; human factor, emphasis on Turkish language, world life, abandonment, beauty of heart, love and tolerance. A total of 10 images were used in the study. 9 of these images consist of stamps and 1 of them consists of a special day envelope. It is thought that the study will be a source for scientific researches.

Keywords: Yunus Emre, love and tolerance, postage stamp, stamp, abandonments

Paper Type: Research

Giriş

Anadolu Selçuklu Devletinin ilk zamanları genellikle Haçlı Seferlerinin bertaraf edilmesiyle geçmekteydi. Hali hazırda bu karışıklığa henüz bir çözüm bulunamamışken Orta Asya'da Moğol istilası patlak verdi. Cengiz Han'ın ordusu, ayırım yapmaksızın girdiği bütün şehirleri yaktı ve buralarda yaşayan herkesi yok etmeye çalıştı. Yaşanan korku ve şiddet olayları Orta Asya'da yaşayan halkları daha güvenli bölgelere göç etmeye zorladı. Dolayısıyla güvenli liman olarak görülen Anadolu, bu dönemde kapasitesinin çok üzerinde bir göç akınıyla karşı karşıya kaldı. Orta Asya'dan gelen Türkmen toplumlar ile Anadolu'da yaşayan Türkler arasında ciddi manada dini ve kültürel farklılıklar bulunmaktaydı (Yıldırım, 2012, s. 14). Anadolu'da yaşayan Türkler İslamiyet'in kural ve kaidelerini tamamen benimsemiş ve yerleşik yaşama geçmişlerdi. Bu nedenle Türkler arasında daha gelenekçi bir yapı hâkimdi. Orta Asya'dan gelen Türkmenler ise göçebe veya yarı göçebe bir kültürün etrafında günlük faaliyetlerini idame ettirmeye çalışıyorlardı. Ayrıca Türkmenlerin inanç sistemi de Şamanizm'in ekseninde şekillenmişti. Bu nedenle tarım, üretim, ticaret ve yaylak-kışlak kültürü bu toplumlar için çok uzak kavramlardı. Dini ve kültürel yaşamdaki bu tür farklılıklar, en sonunda her iki toplumun tahammül sınırını zorladı ve olası bir savaş artık kaçınılmaz oldu (Ekici, 2005, s. 96-97). Bunun üzerine Türkmen gruplar Baba İshak ve Baba İlyas'ın önderliğinde bir araya gelerek Anadolu Selçuklu Devletine karşı savaş açtılar. Ayaklanma ve isyan özelliği taşıyan bu harekâtı Anadolu Selçuklu Devleti güçlükle bastırdı. Savaş sonunda, isyancı konumunda olan Türkmenlerin tamamı, muharebe alanında yok edildi. Görünürde bir zafer nidası olarak görülen bu savaş, uzun vadede çözümü bulunamayan birçok soruna zemin hazırladı. Çünkü bu harekât Anadolu Selçuklu Devleti için bir kırılma noktasıydı. Dolayısıyla mevcut kaynakların neredeyse tamamı bu isyanların bastırılabilmesi için seferber edilmişti. Bu savaş dini, siyasi, kültürel ve ekonomik yetkinliğin yanı sıra iktidar mücadelesini de kapsayan bir sürece işaret ettiği için toplum nezdindeki etkileri de tahmin edildiğinden çok daha uzun bir süreci kapsadı. Savaş sonunda hem devlet yönetimi hem de halk, karanlık bir sürece girdi (Keleş, 2018, s. 89-90).

Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Anadolu'nun içlerine doğru ilerlerken uğradığı her yerleşim alanını yakıp yıkmaya başladı. 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devletiyle Moğol ordusu ilk kez karşı karşıya geldi. Yapılan savaş sonunda, ağır bir yenilgi alan Anadolu Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşı sonrası yapılan barış anlaşmasını kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Anlaşma ağır yaptırımlar içeriyordu (Koca, 2015, s. 64-67). Müzakereyi onaylayan Anadolu Selçuklu Devleti artık bu tarihten sonra Moğollara bağlı bir bölge olarak kalmayı kabul etmiş oldu. 1256 yılında yapılan direnme savaşında, ikinci bir yenilgi daha alındı ve Anadolu Selçuklu Devleti artık işlevsiz bir devlet haline geldi (Yıldırım, 2012, s. 15). Oluşan otorite boşluğu ise Anadolu'daki beylikler tarafından doldurulmaya çalışıldı. Bundan sonraki süreç, tarihi kayıtlara 2. Anadolu Beylikleri Dönemi olarak geçti.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde Anadolu'da siyasi istikrar bozulmuştu. Moğol istilasının etkisinde kalan halk zor günler yaşamaktaydı. Siyasi çekişmelerin yanı sıra kuraklık ve kıtlık gibi doğal bileşenlerde gerginliğin büyümesine kaynak teşkil etmekteydi. Bu denli sıkıntılı bir süreçte Allah (cc) sevgisini, dini inançları ve ahlaki değerleri Türk-İslâm sentezi çerçevesinde teşekkül etmeye çalışan Yunus Emre özgün bir medeni birikimin oluşmasında etkin bir rol oynadı. Bu nedenle onun şiirleri halk nezdinde kabul gördü ve kısa zamanda Anadolu'nun her köşesine yayıldı. Çünkü onun umut vadeden şiirleri, topluma maneviyat aşıyor ve toplumu yeniden şekillendiriyordu.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü anlayışını, posta pulları üzerinden farklı bir formda kurgulamaya çalışmaktır. Yunus Emre'nin hayatını, şiirlerini, edebi kişiliğini ve tasavvufi yönünü ele alan diğer araştırmalarının neredeyse hiç birinde, görsel kullanımlara yer verilmemiştir. Literatür boyutunu görsel nesnelere destekleyen bu çalışmada Yunus Emre olgusu, farklı bir perspektiften ele alınmıştır. Literatüre farklı bir boyut getirmesi açısından bu araştırmanın önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

2. Yöntem

Nitel araştırma yaklaşımı üzerinden oluşturulan bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılan konuyla ilintili olan belgelerin, sistematik olarak incelenmesini öngören bir çalışma türüdür. Dolayısıyla ilk etapta, hedeflenen olguyla ilgili bilgileri içeren yazılı kaynaklar incelenir. Akabinde; görüntü kaydı, sesli video, belgesel, film ve fotoğraf gibi görsellerin incelenmesiyle elde edilen veriler üzerinden, anlamsal çıkarımda bulunulur. Bu araştırma yöntemi, bilgiye erişimde zamansal avantaj sağlarken araştırma maliyetini de oldukça aşağı seviyelere çekmektedir (Merriam, 2013, s. 13; Wach ve Ward, 2013, s. 1; Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39).

Doküman analizi ve görsel araştırma üzerinden kurgulanan bu çalışmada iki farklı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi; kitap, ansiklopedi, tez arşivi, gazete, dergi, rapor, basılı eser ve dijital yayınlar gibi yazılı kaynaklar üzerinden alınan veriler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Görsel incelemede ise Yunus Emre'yi sevgi ve hoşgörü olgusu üzerinden literatür boyutuna taşımaya amaçlayan bir içerik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle konuyla ilişkili pul nesnelere ve özgelgün zarfları tedarik edilmiş ve bu çerçevede konu bütünlüğü oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada toplam 10 adet görsel kullanılmıştır. Bu görsellerin 9'u pullardan 1'i ise özgelgün zarfından oluşmaktadır. Yunus Emre ile direkt ilintili olan toplam 8 pul bulunmaktadır. 1 pulda ise martı görseline yer verilmiştir. Ayrıca pulların 3'ü kişisel pul özelliğine sahip olup farklı kurumlar tarafından bastırılmıştır. Şekil 1.'de *Yunus Emre'nin Ölümünün 650. Yılı* anısına bastırılan bir tasarıma yer verilmiştir. 1971 yılında, 400.000 adet olarak bastırılan bu pulların grafik tasarımını Profesör Namık Bıyık üstlenmiştir. Sağ profilden bakan Yunus Emre bu görselde kirlili sakallı, zayıf ve takkeli olarak resmedilmiştir. Şekil 2.'de Mihalıççık Belediyesinin *Yunus Emre ve Türkçe Yılı* anısına bastırıldığı kişisel pul resmedilmiştir. Başına börtük takan ve sağ elinde saz tutan Yunus Emre bu tasarımda sade kıyafetli, orta boylu, sakalsız ve bıyıklı tasvir edilmiştir. Şekil 3.'de 2021 yılında tedavüle çıkarılan ve sadece 2.500 adet bastırılan özgelgün zarfı yer almaktadır. Bu görseldeki Yunus Emre diğer resimlerin aksine sol profilden resmedilmiştir. Başında börtük bulunan ve sakalsız olan Yunus Emre bu görselde bıyıklıdır. Tarih damgasında silueti beliren Yunus Emre'nin sırtında heybesi, sağ elinde ise asası bulunmaktadır. Şekil 4. ve Şekil 5.'de yer alan görseller *Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yılı* anısına Karaman Belediyesi tarafından bastırılan tasarımlardan oluşmaktadır. Mevcut tasarımlarda 2 farklı şablon kullanılmıştır. Belirgin yüz hatlarına sahip olan Yunus Emre bu tasarımda sağ profilden resmedilmiştir. Başında börtük bulunan Yunus Emre bu görselde sakalsız ve bıyıklıdır. Ayrıca tasarımlarda hem UNESCO'nun hem de Karaman Belediyesinin logosuna yer verilmiştir. Şekil 6.'da 2010 yılında tedavüle çıkarılan ve 2 ayrı tasarımdan oluşan pullardan 1.'sine yer verilmiştir. Ofset baskı tekniğiyle oluşturulan bu pulların grafik tasarımını Bülent Ateş yapmıştır. Basım adedi 250.000 olan bu pullara ek olarak bir de ilkgün zarfı ilave edilmiştir. Sol profilden resmedilen pulun cari değeri 0.90 kuruştur. Tasarımın arka planında ise Anadolu'nun çatlamış toprakları yer almaktadır. Yunus Emre'den bir beyite de yer verilen tasarımda, sevgiye davet teması ve kırmızı kalp simgesi kullanılmıştır. Börtük takan Yunus Emre bu tasarımda sakalsız ve bıyıklıdır. Şekil 7. ve Şekil 8.'de 1991 yılında tedavüle çıkarılan ve 2 ayrı tasarımdan oluşan pullara yer verilmiştir. Bu pullar *1991 Yunus Emre Sevgi Yılı* anısına bastırılmıştır. Baskı adedi 300.000 olan bu pulların grafik tasarımcısı Hidayet Aksu'dur.

Tasarımlardan ilki 1.500+100 ETL değerindedir. 1. görselde Yunus Emre ağaç olarak tasvir edilmiştir. Tasarımdaki sevgi ağacının, küçük kalpler biçiminde meyveler verdiği görülmektedir. İkinci tasarım ise geometrik imge ve semboller üzerinden betimlenmiştir. Sağ profilden resmedilen ve börk takan Yunus Emre bu tasarımda çok renkli ve sakallıdır. Şekil 9.'da 2021 yılında tedavüle çıkarılan ve sadece 2.500 adet bastırılan özalgün zarfındaki pul görseline yer verilmiştir. Hoşgörü ve sevgi temasını ön plana çıkararak bu tasarım, ağzında gül taşıyan bir martının süzülüşüne sahne olmaktadır. Şekil 10.'da ise 2010 yılında tedavüle çıkarılan ve 2 ayrı tasarımdan oluşan pullardan 2.'si resmedilmiştir. Bu tasarımda Yunus Emre'nin sevgiye davet ve hoşgörü anlayışı ön plana çıkmaktadır. Diğer tasarımlardan farklı olan bu çalışmada Yunus Emre'nin Mihaliççik'ta bulunan ve 1974 yılında ziyarete açılan anıt mezarı yer almaktadır.

3. Yunus Emre Hakkında Pul Nesneleri ve Özalgün Zarfları

Türkmen dervişi olan Yunus Emre 13. ila 14. yüzyıllarda Orta Anadolu'da yaşamış önemli bir şahsiyettir. Mihaliççik'a bağlı Sarıköy'de doğan Yunus Emre Horasandan Anadolu'ya gelen bir aileye mensuptur. Zaman içerisinde şeyhlik mertebesine erişen Yunus Emre, kurduğu zaviyelerle düşüncelerini aktarma imkânı bulmuştur. Yaşadığı dönemin önemli şahsiyetleri arasında yer alan Hacı Bektaş Veli'nin sohbetlerine dâhil olmuş ve ondan gerekli ilimleri tahsil etmiştir. Sonraki zamanlarda ise Hacı Bektaş Veli'nin yönlendirmesiyle Taptuk Baba'ya giderek uzun yıllar hizmetinde bulunmuştur (Kaplan, 2018, s. 157). Tekkede bulunduğu süre içerisinde olgunluk mertebesine eriştiğini vurgulayan Yunus Emre duyduğu vefa nedeniyle hocası Taptuk Emre'ye şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir. Aşağıda yer alan beyitte konuya dair bir çıkarımda bulunulmuştur.

Taptuğun tapusunda, kul olduk kapusunda

Yunus miskin çiğ idik, piştik elhamdülillâh (Toprak, 2006, s. 143).

Yunus Emre'nin şiirlerinde; insan sevgisi, hoşgörü, iyilik, adalet, doğruluk, sabır, cömertlik, güzel söz söyleme, mütevazılık, bilgelik, kötü sözden kaçınma, dünya malından uzak durma ve tamahkâr olmama gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Ancak, onun şiirlerinde üzerinde durduğu en temel olgu kuşkusuz insan sevgisi ve hoşgördür. O toplumdaki sevgi eksikliğini hissettiği için de şiirlerinde aşk kavramına sıklıkla yer vermiştir. Çağlar ötesini aşan öğretileriyle birçok mutasavvıfa ve şaire ilham kaynağı olan Yunus Emre şiirlerinde daha çok dini ve insani olgular üzerinde durmuştur. Şiirlerinde, şahıslara yönelik söylemler geliştirdiği algısı oluşmuş olsa da aslında, o insanların refahı ve mutluluğu için bireyde bulunması gereken nitelikleri dervişler üzerinden genelleyerek sunmaya çalışmaktadır (Benazus, 2021, s. 56; Koç ve Tanhan, 2010, s. 631-632). Nihayetsiz bir hoşgörü anlayışına sahip olan ve her şeyi Allah (cc) sevgisi üzerine kurgulayan Yunus Emre, iyiliğin ve doğruluğun yegâne temsilcisi konumundadır.

Şekil 1. Yunus Emre

Kaynak: Güven Bezaz, 2006: 323.

4. Yunus Emre'ye Göre İnsanın Amacı

Yunus Emre'ye göre, insanın dünya geliş amacı, sahip olduğu kibri ve gururu kırmaktır. O dünyayı aldatıcı olarak betimler. Bu nedenle fani olan hiç bir şeyin arkasından gidilmemelidir (Pür, 2021, s. 23). Çünkü geçici olan bir şeyi amaç edinilenlerde hırs ortaya çıkmaktadır. Hırs ise insanı bağımlı hale getirerek, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmaktan men etmektedir. Aşağıda yer verilen beyitte bu duruma dair çıkarımda bulunulmuştur.

Bak göresin dünyeye geldiğini bil neye

İş bu fânî dünyeye magrûr olmamagiçün (Tatçı, 1997, s. 251).

İnsanın yaradılışındaki bir diğer hikmet ise sevmek, sevilme ve dostluğun farkına varmaktır. Aksine nefret etmek, düşmanlık gütmek, kin beslemek ve kavga etmek ise yaradılışın tabiatına aykırı davranışlardır (Sevgi, 2001, s. 101).

5. Yunus Emre ve Türk Dili Üzerine

Yunus Emre'nin döneminde yaşayan edebi şahsiyetler, farsça eserler üretmekteydi. Türkçeye hâkim olan ve Türkçeyi iyi derecede kullanan Yunus Emre, tasavvufa dair manaları Türkçeleştirerek farklı bir formda sunmuştur. Onun bu tavrı sayesinde Türk dili zenginleşerek derinlik kazanmıştır. Edebi açıdan Ahmed-i Yesevi'den ziyadesiyle etkilenen Yunus Emre Ahmed-i Yesevi'nin şiirlerinden bazılarını nazireler yazmıştır. Bu yaklaşım Yunus Emre'nin Anadolu'daki nazire edebiyatının ilk temsilcisi olarak anılmasında da etken olmuştur (Yavuz, 2017, s. 28). Ancak, konuya farklı bir boyut getiren bazı araştırmacılar Yunus Emre'nin ümmi olduğunu beyan etmektedir.

Şiirlerinde oldukça akıcı bir dil kullanan Yunus Emre, tasavvufun en zor konularını dahi yalın bir üslupla anlatabilmiştir (Benazus, 2021, s. 54-55). Milli unsurları tasavvufu bir araya getiren Yunus Emre, farklı formda kurguladığı tekke edebiyatını özgün bir yapılanmayla yeniden yorumlamıştır. Onun bu denli sevilmesinin belki de en önemli nedenlerinden biri de kullandığı üsluptur. Şiirlerinde tasavvufi konulara sıkça yer vermesi, duygu ve düşüncelerini aktarmada şiiri basamak olarak kullandığını göstermektedir (Kaplan, 2018, s. 158). Tasavvufu ve bilgiyi sade bir Türkçeyle şiirlerinde işleyen Yunus Emre, bu sayede çağları aşan bir üne kavuşmuştur. Onun şiirleri, kendi düşüncelerinin yanı sıra ulusal kültüre dair değerleri de içeren ortak bir payda oluşturma çabasıdır.

Yaşadığı dönemde Yunus Emre'nin hedef kitlesini daha çok Türkçe bilen konargöçerler oluşturmaktadır. Bu gerçeklik, tercihten ziyade zorunluluğa dayanan bir olgudur. Çünkü Yunus Emre Ahmet Yesevi'yi örnek almış olan Taptuk Baba gibi yaşamayı tercih etmiştir. Taptuk Babanın halk nezdindeki ilişkisi ise göçebe kültür üzerinden şekillenmiştir (Ocaktan aktaran Kaval, 2013, s. 105).

Yunus Emre'nin vefatının 700. yılına denk gelen 2021 yılı UNESCO tarafından, anma ve kutlama yıl dönümleri programına dâhil edildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin aldığı kararda ise 2021 yılı *Yunus Emre ve Türkçe yılı* olarak ilan edildi. Anma etkinliğine farklılık ekleyen Mihaliççik Belediyesi Yunus Emre başta olmak üzere Taptuk Emre, Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran temalı 8 farklı görselden oluşan pul serisi bastırdı. Mihaliççik Belediyesinin bastırdığı Yunus Emre temalı örnek pul tasarımı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı konulu tasarım, Mihalicçık Belediyesi, Eskişehir

Kaynak: URL-1

Şekil 3. 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı konulu özelgün zarfı

Kaynak: Araştırmacının arşivinden taratılarak elde edilmiştir.

6. Yunus Emre'nin Dünya Anlayışı ve Terkler Üzerine

Yunus Emre insanın iki yönünün olduğunu söyler. Birinci yönü, ilahi ve uhrevi olarak tarif ederken, ikinci yönü maddeye dönük dünyasal olarak betimler. Bu nedenle aşkın, insanı iyiye yönelterek Allah'a (cc) yaklaştırdığını vurgular. Ona göre aşk ve sevgi bütün iyiliklerin kaynağını oluşturmaktadır (Benazus, 2021, s. 57). Yunus Emre dünyanın faniliğine değindiği bir beyitte, dargınlığın ve küskünlüğün önemsenmeyecek bir durum olduğuna, asli olanın ise insanın sevgi ve birlik düsturuyla bir arada yaşaması olduğuna vurgu yapılmıştır (Pür, 2021: 22).

Bu dünyâya kalmayalum fânîdür aldanmayalum

Bir iken ayrılmayalum gel dostu gideliüm gönül (Tatçı, 1997, s. 160).

Yunus Emre, tasavvuf yolunu benimsemiş önemli bir şahsiyettir. Tasavvufun en temel değerleri ise terkler üzerine kuruludur. Allah'ın (cc) sevgisine erişebilmek için Allah (cc) yolunda bütün değerlerin feda edilmesi gerekmektedir. İtibar, huzur, servet, rahatlık ve şöhret gibi olgular, her zaman, ulvi değerlerin önünde tenteneli bir perde olarak düşünülmüştür. Hatta tasavvufun ileri boyutunda, dünyadaki değerlerin yanı sıra öteki âlemlerdeki değerlerin terkinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır (Ülken, 2001, s. 337). Bu realite terk-i terk kavramıyla açıklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında terk kavramı, hakiki sevgiye muhatap olabilmenin en somut anlatımı olarak ortaya çıkmaktadır. Allah (cc) insanı, mükemmel bir sistem ekseninde halk etmiştir. Bu sistemdeki mükemmel işleyiş ise ancak aracısız bir iletişimle mümkün hale gelebilmektedir. Hayatı boyunca İnsanın karşısına çıkan her bir dünyevi bağlılık, bu iletişim ağında oluşan bir parazite karşılık gelmektedir. Dolayısıyla her bir dünyevi değer terki, şeffaf ve dolaysız bir iletişim için ortadan kalkan bir engeli temsil etmektedir. Bir diğer husus ise şöyledir: Hz. Âdem yaratılmadan önce İblis, meleklerin hocası olarak vazife görmekteydi. Yeryüzünün her karışında secde eden İblis'in bu vazifesi, beşeriyet üzerine secdeye inmemeyle son bulmuştur. Meleklerin hocası olması münasebetiyle de her türlü ilimden nasibini ziyadesiyle almıştır. Dolayısıyla insanın ilim yoluyla İblis'e üstün gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle İblis'in ancak İblis'te olmayan bir özelliklerle bloke edilmesi gerekmektedir. Bu ulvi değer ise terktir. Çünkü İblis'in sisteminde bulunan her şey yok kavramı üzerine kurulmuştur. Mevcut sistemi menfi yönde kullanan İblis, her ulvi değeri yok etme çabasıdadır. Bu süreçte de vesvese hastalığını kullanmaktadır. Buna göre İblis, var olan her değer karşısına yok olanın karşılığı getirilmektedir. Yani müspetin yeri menfisiyle doldurmaktadır. Örneğin namazın sonuna gelmiş birine abdestinin olmadığını, oruç tutana akşamı getiremeyeceğini, zekât vermeye niyetlenene fakirleşeceğini telkin etmesi bunun en tabii göstergesidir. Ayrıca namazı bırakmanın sefahate, oruç tutmamanın hırsa, zekât vermemenin ise tamahkârlığa yol açtığı bilinmektedir. İhtiras, hırs ve şehvet gibi dünyevi haletler ise hem bu sistemin telkin ettiği yok ifadesiyle hem de ilahi sevginin perdelenmesiyle ilintilidir. Bu nedenle, ilahi sevgiye giden yolun açılması gerekmektedir. Bu hususta tasavvufcuların da belirttiği gibi terkler üzerinden, farklı bir kanala boyut açılmalıdır.

Sosyal çevre içerisinde var olan insanların din, mezhep, dil ve ırk gibi bir takım farklılıklar üzerinden dışlanmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Yunus Emre bu tür çekişmelerin en temel sebebini, yaratılıştaki birliğin görülememesine bağlamıştır. Ona göre benlik duygusuyla hareket edenler makam, şöhret, mal, mülk, şehvet ve mevki gibi fitratı bozan bir takım perdelenmiş illetlerle ömürlerini geçirmektedir. Başkasına kaptırma, elde edememe, sahip olamama gibi hırslar, başta huzursuzluğa yol açmakta sonrasında ise okyanus genişliğinde olan gönülleri dört köşeli dar bir hapishane suretine çevirmektedir. Yunus Emre birlik makamını işaret ederek, bu makama eremeyenler ikiliğin vermiş olduğu acılara katlanmak mecburiyetinde kalacaklardır telkininde bulunmuştur. Ona göre ikilik bir hastalıktır. Bu hastalıktan kurtulmanın yegâne yolu ise terklerdir (Eğri, 2008, s. 137). Çünkü bu hastalık insanı sevgiden ve hoşgörüden uzaklaştırmakta haset, nefret, öfke ve kin gibi kötü hissiyat girdabına sürüklemektedir. Yunus Emre aşağıdaki beyitte ikiliğin terkinine dair bilgilendirmede bulunmuştur;

Ko ikiliği, gel birliğe yet

Bir olan canlar ayrı dölenmez (Toprak, 2006, s. 62).

Karaman Belediyesi, Yunus Emre'nin vefatının 700. yılı anısına, 2 farklı formda pul bastırmıştır. Yayınlanan tasarım örnekleri aşağıda Şekil 4 ve Şekil 5 ile gösterilmiştir.

Şekil 4. Yunus Emre konulu kişisel pul tasarımı 1, Karaman Belediyesi

Şekil 5. Yunus Emre konulu kişisel pul tasarımı 2, Karaman Belediyesi

Kaynak: Yıldırım, 2021: 4.

7. Yunus Emre'nin Gönül ve Güzellik Anlayışı

Batı literatüründe tam olarak karşılığı bulunmayan gönül lafzının, doğu dünyasında genellikle akıl kavramıyla karşılaştırılarak varlık gösterdiği görülmektedir. Batı felsefesi, varlık mefhumunu akıl yoluyla açıklamaya çalışırken doğu kültüründe bu anlayış, gönle endeksli seyretmektedir (Akbalık, 2013, s.22).

Yunus Emre gönüllere girmeyi ve oradaki aksayan yönleri onarmayı amaç edinmiş bir Türkmen dervişidir. O insanın gönlünü Hakkın eviyle özdeşleştirmiştir. Bu nedenle insanın gönlüne, dost ismini vermiştir. Gönül evine misafir olabilmenin önemine değinen Yunus Emre, bunun gerekliliğine farklı birçok dizede ayrıca vurgu yapmıştır. Ona göre misafir olabilmenin yegâne şartı, onarılmaktan geçmektedir. Onarım işlemi için gerekli olan malzeme ise sevgidir. Yunus Emre bütün gönüllerin, nazargâh-ı ilahi olmasını temenni etmektedir. Dolayısıyla o can taşıyan her insanın bu doğrultuda sevk edilmesi gerektiğine kanaat getirmiştir. Hayat mücadelesini şiirlerine yansıtan Yunus Emre aşağıdaki beyitte, varlık gayesine atıfta bulunmuştur (Eğri, 2008, s. 137).

Ben gelmedim dâva için, benim işim sevi için

Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim (Toprak, 2006, s. 150).

Allah (cc) İnsanı yaratırken zatının tecelli edeceği bir aynayı insanın hamuruna yerleştirmiştir. Manevi açıdan önem arz eden bu aynadan kastedilen gönüldür. Yunus Emre abdest, namaz, hac ve oruç ibadetinin arka planında var olan latifenin gönül olduğuna işaret

etmiştir (Sevgi, 2012, s. 101). Gönül yapmanın önemine değinen Yunus Emre, gönül yıkmanın da birçok ulvi değeri ortadan kaldıracığını, sert cümlelerle hususen beyan etmiştir. Hatta âriflik veya âlimlik mertebesine ulaşmış bir zatın bir kez gönül kırması sonucunda, eriştiği makamın ne kendisine ne de bir başkasına hiçbir şekilde fayda sağlamayacağını dile getirmiştir. O gönül yıkmanın, yapılan ibadeti boşa çıkardığına hatta tahkiki bir ibadeti taklidi bir ibadet hükmüne çevirdiğine kanaat getirmiştir. Bu nedenle gönül yıkanın abdestini gayrimüslimin el yüz yıkamasına, görülen hac vazifesini ise keyfi olarak gerçekleştirilen bir seyahate benzetmiştir. İnsan topluluğunu yetmiş iki millet olarak niteleyen Yunus Emre, gönül yapmanın önemini ve namaz kılan Müslümanın farkını, aşağıdaki dizelerde sarıh bir ifadeyle ortaya koymuştur (Eğri, 2008, s. 140; Sevgi, 2012, s. 101).

Bir gez gönül yıktın ise, kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil

Bir gönül yaptın ise, er eteğin tutun ise

Bir gez hayr ettin ise, birine bin az değil (Toprak, 2006, s. 176).

Şeyh Sadi, güzellik kavramını açıklarken şöyle bir örneklemede bulunmuştur: Emsalsiz bir güzelliğe sahip olan Hz. Yusuf'a inkâr nazarıyla bakan bir göz, muhakkak ki onu çirkin görür. Yunus Emre de bu konuda düşüncelerini aktarırken benzer ifadeler kullanmaktadır. Ona göre mevcudata, sevgi dolu gözlerle bakılmalıdır (Sevgi, 2012, s. 101). Çünkü Allah (cc) her şeyi en güzel şekilde yaratmıştır. Bu nedenle Allah'ın (cc) yarattığı bütün insanlara bir gözle bakmak gerekir. Bunun dışına çıkanlar, zahirde ilim ehli olarak gözükseler de hakikatte böyle değildirler. Yunus Emre aşağıdaki beyitte, ayrımcılığa meyletmenin ne denli yanlış bir davranış olduğunu ortaya koymuştur.

Yetmiş iki millete bir gözle bakmayan

Halka müderris olsa hakikatte âsîdir (Tatçı, 1997, s. 46).

Şekil 6. Yunus Emre sevgiye davet ve gönül birlikteliği konulu tasarım

Kaynak: Araştırmacının arşivinden taratılarak elde edilmiştir.

8. Yunus Emre'nin Sevgi ve Hoşgörü Anlayışı

Anadolu'nun dini ve sosyal yapılanmasında önemli katkıları olan Mevlana ve Yunus Emre beraberlik ve hoşgörü telkiniyle halkı erdemli olmaya davet etti. O dönemde halkı meşgul eden çeşitli problemler bulunmaktaydı. Moğol İstilas, taht mücadelesi ve Babai İsyanı bu olayların başlıca nedenleri arasında yer almaktaydı. Halk, siyasi güçlüklerin yanı sıra ekonomik

ve psikolojik sıkıntıları da aşmak zorundaydı (Öztürk ve Celep, 2014, s. 78-80). Bundan önceki dönemde Anadolu'da refah ortamı tesis edilmişti. Bunda belirleyici olan Selçukluların uyguladıkları politikalarıdır. Dirlik ortamı, yalnızca Müslümanlar için değil aynı zamanda bu bölgede yaşayan gayrimüslimler için de teminat hükmündeydi. Hatta bu sükûnet ortamı, olası göçler için uygun bir zemin oluşturdu. Bu nedenle siyasi istikrarın kırılma gösterdiği coğrafyalardan Anadolu'ya doğru ciddi bir göç akını başladı. Göç hareketindeki sürekli artış, öncelikle ekonomiyi çıkmaza soktu. Sonrasında yaşanan dini, kültürel ve demografik uyuşmazlık kısa zamanda siyasi kargaşaya dönüştü ve istikrarın bozulmasına neden oldu (Kaval, 2013, s. 101-102). Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde Anadolu coğrafyasında çok sayıda etnik ve dini unsur mevcuttu. Bu dönemde hem Ermenilerin hem de Hristiyanlığı benimseyenlerin inandıkları ve sevdikleri peygamberleri bulunmaktaydı. Farklı inançlara mensup olanların diğer bir toplumun peygamberini kabul etmemesi, o dönemde gündemi en çok meşgul eden konulardan biriydi. Herkesten farklı düşünen Yunus Emre Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen bütün peygamberlere inandığını ve bunun da Müslümanlığın bir gereği olduğunu ilan etti. Bu ilan, farklı inanç grupları tarafından barış çağrısı olarak algılandı. Kısa sürede karşılık bulan bu çağrı, sonraki süreçte Yunus Emre'ye duyulan sevgi hissini giderek arttırdı (Eğri, 2008, s. 139). Bu nedenle yerli halkın bir kısmı, bu hoşgörü ortamı içerisinde herhangi bir zorlamaya maruz kalmadan İslamiyet'i kabul etti. Hoşgörülü davranmayı telkin eden Yunus Emre aşağıdaki dizelerle ilahilere güfte oluşturdu ve sevginin önemini nağmelere dizdi.

Gök yüzünde isa ile, Tur dağında Musa ile

Elimdeki asâ ile, çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyup ile, gözü yaşlı Yakup ile

Ol Muhammed-i mahub ile çağırayım Mevlâm seni (Toprak, 2006, s. 73).

İnsan sevgisinin temelini Allah (cc) sevgisine dayandıran Yunus Emre'nin bu düşüncesi, Allah'ın (cc) insanları, yeryüzünde kendi esmalarını taşımakla onurlandırılmış varlıklar olarak görmesinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla gerçek anlamda Hakkı sevmenin, cümle âlemi kardeş kabul etmekle eşdeğer olduğu vurgulanmıştır. Çünkü gerçek seven, herhangi bir ayırım gözetmeksizin herkese yardım eder, kalp kırmaktan kaçınır hatta kötü bir davranışa iyilikle karşılık verir (Demirci, 2008, s. 141).

Farsça kökenli bir sözcük olan *hûş* sözcüğüyle, görmek fiilinden gelen *görü* ekinin bir araya gelmesiyle *hoşgörü* kavramı oluşmuştur. Bu kavram iyi, güzel, ilgi uyandıran, okşayan, beğenilen ve tatlı gibi anlamlar içermektedir. Hoşgörü kavramı, karşıt inançlara ve düşüncelere karşı olabildiği kadar anlayışlı olmayı ve esnek davranmayı telkin etmektedir. Bu nedenle Yunus Emre dizelerinde sıklıkla sevgiyi ve hoşgörüyü telkin eden ifadeler kullanmıştır. Hoşgörü kavramının, insanın fitratıyla bütünleşmesi gerektiğine inanan Yunus Emre, aşağıdaki dizelerde bu durumu şöyle özetlemiştir (Aslan, 2001, s. 1-4).

Elif okuduk ötürü

Pazar eyledik götürü

Yaratılanı hoş gör

Yaratan'dan ötürü (Tatçı, 1997, s.10).

Hoşgörülü olmayı ilke edinen Yunus Emre'nin bir tek düşmanı vardır. O da nefsidir. Kavgadan uzak bir yaşantıyı yeğleyen Yunus Emre hevâ ve heveslerinin arkasından koşan nefsiyle sürekli bir savaş halindedir (Eğri, 2008, s. 138-139). Ona göre insan-ı kâmil mertebesine erişebilmek için insanın başta kendi nefsinin kırılması gerekmektedir. Çünkü kendini pergel olarak merkeze koyan nefis, etrafı karartır ve benlik duygusunu hâkim kılar. Bunun sonucunda da kin ve nefret duygusu canlı kalır. Bu nedenle Yunus Emre, nefisi besleyen

yolların kesilmesi gerektiğine inanmaktadır. Aşağıdaki dizelerde bu konu daha iyi bir biçimde özetlenmiştir;

Adımız miskindir bizim,

Düşmanımız kindir bizim,

Biz kimseye kin tutmayız,

Kamu âlem birdir bize (Tatçı, 1997, s. 426).

Bütün kâinatı belirli bir nizam içerisinde yaradan Allah (cc) mevcudatta var ettiği hiçbir şeyi de boşuna halk etmemiştir. Arştan ferşe kadar halk edilen her bir unsurun asli bir vazifesi vardır. Her mevcudat, istidadı kabiliyetinde üslendiği vazifesini ifa etmek için gayret sarf eder. Bu nedenle başkasının doğrusu bize yanlış gelebilir. Hatta biz bu yanlış anlamayla başkasının yaşam hakkına kastedebiliriz. Dolayısıyla Merkez Efendinin dediği gibi: Allah (cc) bana kâinatı yeniden yarat diye emir verse idi ben bu kadar muazzam ve kusursuz yaratılmış olan hiçbir şeye dokunmaz, bütün mevcudatı yine merkezinde bırakırdım demiştir. Dolayısıyla yaratılmış olan canlı ve cansız bütün mevcudatta Allah'ın (cc) esmaları tecelli etmektedir. Bu nedenle bütün yaratılmışlara sevgi ve hoşgörü nazarıyla bakmalıdır. Sevgi ve hoşgörünün hâkim olduğu coğrafyalarda egemen unsur, her zaman barış olmuştur.

Şekil 7. Yunus Emre Sevgi Yılı 1991

Şekil 8. Yunus Emre Sevgi Yılı 1991

Kaynak: Aycil, 2021: 339; Yıldırım, 2021: 8.

Şekil 9. Hoşgörü ve sevgi konulu tasarım

Kaynak: Araştırmacının arşivinden taratılarak elde edilmiştir.

9. Yunus Emre'nin Kabri Nerede?

Anadolu'nun birçok yerinde Yunus Emre'ye ait olduğu rivayet edilen makam, mezar ve türbe bulunmaktadır. Bu yapılar, nispeten geniş bir coğrafyaya yayılmış vaziyettedir. Makam olarak anılan yerler; Karaman'da Kirişçi Baba Camii, Limni Adasında mezar veya makam, Tire'de camii ve dergâh olarak kayıtlanmıştır. Mezar yapıları ise Bursa, Bolu, Kırşehir, Manisa ve Sivas vilayetlerinin yanı sıra Keçiözü, Sandıklı ve Ünye ilçelerinde yer almaktadır. Ayrıca Eskişehir ile Afyonkarahisar arasındaki demiryolu hattının Döğür mevkiinde Emre Sultan adıyla bilinen bir mezar yapısı da mevcuttur. Türbeler içerisindeki en bilindik yapı Eskişehir'in Mihaliççık İlçesinin Sarıköy'ünde bulunan anıt mezardır. Bundan başka Manisa'nın Kula ilçesi ile Erzurum'un Tuzcu köyü, Aksaray'ın ise Taptuk köyündeki bir tepenin üzerinde iki türbe ve mezar yer almaktadır. Her üç yerleşim yerindeki bu mezarların Yunus Emre ve Taptuk Emre'ye ait olduğu rivayet edilmektedir. Resmi kayıtlarda ise sadece 4 yeri işaret eden belgeler mevcuttur. Bunlar; Bursa, Eskişehir, Karaman ve Tire'dir (Benazus, 2021, s. 65-66; Güngör, 1991, s. 35). Ancak Zülfikâr Çelebiye ait defter ile Vilayetname birlikte değerlendirildiğinde Sarıköy'ün Kızılırmak kenarında bir karye Sivrihisar'ın ise bugünkü Aksaray vilayetine bağlı bir yerleşim yeri olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır (Topal, 2017, s. 62). Yunus Emre, çağların ötesine seslenen önemli bir şahsiyettir. Onun ettiği kelimelerde birçok manalar mevcuttur. Bu nedenle onun her devirde efradı bulunmaktadır. O aşağıda yer verilen beyitiyle, zamanın ötesine mesajını vermiştir.

Yunus senin sözlerin, mânadır bilenlere

Söylenirse sözlerin, devr ü zaman içinde (Toprak, 2006, s. 179).

Şekil 10. Yunus Emre Külliyesi ve Türbesi, Mihaliççık, Eskişehir

Kaynak: Araştırmacının arşivinden taratılarak elde edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Yunus Emre Anadolu'da saygı gören ve sevilen bir şahsiyettir. O tasavvufi şahsiyetinin yanı sıra edebi ve felsefi yönüyle de gönüllerde yer edinmiştir. Gerek doğum yeri gerekse mezarı konusunda hala çözümlenememiş ihtilafli beyanlar bulunmaktadır. Onun bu denli özümşenen bir şahsiyet olmasında, halkın sevgisini kazanmış olduğu gerçeği yatmaktadır. Zaten nereli olduğu ve nerede yattığı konusundaki ihtilafli beyanlar aslında ona karşı duyulan sevginin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Çünkü herkes Yunus Emre'yle kendisini özdeşleştirmek istemektedir. Bu nedenle memleket ve ata toprağı üzerinden manevi bir iklim oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Sevgi ve hoşgörü ilkesi üzerinden duygu dünyamıza hitap eden Yunus Emre, farklı birçok yönüyle, bu coğrafyada yaşamış olan milletleri etkilemiştir. Anadolu'nun tekrar huzurlu bir yurt ortamına kavuşmasında, onun katkıları yadsınamaz. O öğretileriyle insanların manevi dünyasına hitap eden örnek bir şahsiyettir. Manevi açıdan oluşan boşluğu aşk, insan sevgisi ve hoşgörüyle doldurmaya çalışan Yunus Emre, bu sayede anlayışın ve kalıcı barışın temellerini de

atmıştır. Onun sözleri Anadolu’da yaşayan milletleri bir araya getiren ortak bir barış çağrısıdır. Bu nedenle Yunus Emre’nin herhangi bir şiirinde tasavvuf, sevgi, aşk, hoşgörü ve barış manalarını çıkarmak mümkündür.

Bazı kaynaklarda Yunus Emre’nin okuryazar olmadığı belirtilmektedir. Hâlbuki bugüne kadar geçen sürede ona ait olduğu tespit edilen birçok eserine rastlanmıştır. İki farklı eserinin dışında sayısız şiirleri de bulunmaktadır. Yakın zamanda, farklı ülke arşivlerinde de ona ait olan bazı eserler ortaya çıkmıştır. Onun ümmi olup olmadığından ziyade Türk edebiyatına ve düşünce sistemine sunduğu katkılara bakılmalıdır. Çünkü onun eserlerine muhatap olan her birey, kendi düşünce yapısını inşa etmektedir. Bu yapılanma süreci ise bireyden bireye farklılık göstermektedir. Dolayısıyla her birey onun eserlerinden istidadı ölçüsünde hissesini almaktadır.

Yunus Emre konulu pul tasarımları genellikle sade ve anlaşılır öğeler içermektedir. Bu tasarımlarda üzerinde en çok durulan konular ise sevgiye davet, hoşgörü, birliktelik çağrısı, barış ve Türk dili vurgusudur. Yunus Emre’nin sevgi anlayışının mevcut tasarımlara kalp sembolüyle yansıtıldığını söylemek mümkündür. Bu nedenle figürlerde genellikle kalp simgesi, derviş selamı, sevgi içerikli beyitler ve Türkçe ifadeler kullanılmıştır.

Yunus Emre’nin eserleri, ilahi bir özlemle yazılmış derin manalar içermektedir. Onun hissettikleri onunla sınırlı kalmamış ve bütün insanlığa mal olmuştur. Yıllar geçmesine rağmen realite değişmemiştir. Günümüzde hala Yunus Emre gibi değerlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akbalık, E. (2013). Yunus Emre’nin şiirlerinde gönül imgesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 20-28.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve tolerans kavramlarına etimolojik açıdan bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 357-380.
- Aycil, S. (2021). Posta pullarının işlevsel yönü ve menkul kıymet olarak değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 333-357.
- Benazus, H. (2021). *Yunus Emre*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Demirci, M. (2008). *Yûnus'ta hak ve halk sevgisi*. İstanbul: H Yayınları.
- Eğri, O. (2008). *İslâm tasavvufu ve hoşgörü: Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre örnekleri ve diğer dinlerdeki paralelleri*. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- Ekici, K. (2005). Anadolu Selçuklularında Türkmen isyanlarının nedenlerine ilişkin tespitler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 89-102.
- Güngör, İ. H. (1991). Devlet arşivlerinde Yunus Emre ile ilgili belgelerin ortaya koyduğu gerçekler. *Vakıf Haftası Dergisi*, 8, 35-81.
- Güven Bezaz, Y. (2006). *Geçmişten günümüze haberleşme ve PTT tarihi*. Ankara: Türkiye Haber-İş Sendikası Yayınları.
- Kaplan, K. (2018). Yunus Emre’nin şiirlerinde insan ve doğa. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XI(1), 155-166.
- Kaval, M. (2013). Yunus Emre ve Mevlâna’nın eserlerinde insan ve tekâmülü. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 101-122.
- Keleş, B. (2018). Baba İshak isyanının Anadolu Selçuklu tarihindeki yeri ve önemi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 73-91.

- Koca, S. (2015). Türkiye Selçuklu tarihinin akışını değiştiren ve Anadolu'nun kaderini belirleyen savaş: Köseadağ bozgunu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 35-84. doi: 10.21563/sutad.187067
- Koç, R. ve Tanhan, F. (2010). *Yunus Emre'nin şiirlerinde değerler sistemi*. Eskişehir Valiliği X. Uluslararası Yunus Emre Sergi ve Bilgi Şöleni, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Öztürk, E. ve Celep, H. (2014). Selçuklu Anadolu'sunda sûfi ahlâkı ve sosyal barış. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 74-90. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.175260>
- Pür, İ. (2021). Yûnus Emre anısına Türk ve Türk Dünyası araştırmaları-IX. Y. E. Tansü (Ed), *Yûnus Emre' nin Dünya ve Ahiret İlişkisinin Psikolojik Açıdan İncelenmesi* içinde (ss. 17-40). Ankara: İksad Yay.
- Sevgi, A. (2021). Yunus Emre'de insan sevgisinin evrensel niteliği üzerine. *Turkish Studies*, 7(1), 99-103. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3182>
- Tatçı, M. (1997). *Yûnus Emre Divânı II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Topal, N. (2017). Yunus Emre'nin Aksaray'daki mezarı üzerine düşünceler. O. K. Tavukçu (Ed), *Yûnus Emre kitabı* içinde (ss. 55-82). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Toprak, B. (2006). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve değer*, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Wach, E. ve Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/2989> (Erişim tarihi: 05.06.2021).
- Yavuz, K. (2017). Yunus Emre'nin yaşadığı zamanda Türk edebiyatına genel bir bakış. O. K. Tavukçu (Ed), *Yûnus Emre kitabı* içinde (ss. 25-36). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2012). *Yunus Emre belgeler, bilgiler*, Karaman: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları.
- URL-1: <https://www.eskisehirekspres.net/mihaliccik/yunus-emre-icin-mihaliccik-ta-pul-bastirildi-h41391.html> (Erişim tarihi: 06.07.2021).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunus Emre'yi Anlatan Çocuk Kitapları Üzerine Bir İnceleme

A Review on Children's Books Telling about Yunus Emre

Dr. Öğr. Üyesi Nuran BAŞOĞLU¹

Öz

Araştırmada, 1960-2020 yılları arasında Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitapları belirlenmiş ve bu anlatımın nasıl gerçekleştirildiği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yunus Emre menkıbelerinin ve şiirlerinin eserlerde nasıl yer bulduğu seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenen yedi kitap üzerinden sunulmuştur. Doküman incelemesi yapılarak elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada incelenen Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitaplarının hepsinde Yunus Emre dünyaya geldiğinde Anadolu halkının içinde bulunduğu zor şartlara, yoksulluğa değinildiği görülmüştür. Yunus Emre'nin Hacı Bektaş-i Veli'nin kapısında bulamadığı himmeti Tapduk Emre'de bulması ve onun talebesi olması tüm kitaplarda işlenmiştir. Kitaplarda Yunus Emre'nin en çok bilinen şiirlerine yer verilmiştir. Şiirlerinin yanı sıra şiirlerinden alınan beyitlere/dörtlüklere ve Yunus Emre için başka şairler tarafından kaleme alınan şiirlere de yer verilmiştir. Yunus Emre'nin menkıbevi hayatı çocukların dikkatini çekecek şekillerde kurgulara yerleştirilerek sunulmuştur. Kitaplarda menkıbeler anlatıma derinlik katarken, şiirler ve şiir parçaları sayesinde estetik bir üslup yakalanmıştır. Kitaplarda Yunus Emre'nin insan sevgisi işlenmiş ve birçok ilimizde mezarının olduğu vurgulanmıştır. Kitaplarda çocukların özdeşim kurmasını kolaylaştırmak adına kurgulara çocuk karakterlerin eklendiği görülmüştür. Yunus Emre'yi çocuklara anlatan dede, baba, öğretmen gibi yetişkin karakterlere de yer verilmiştir. Kitapların çoğunda Risaletü'n Nushiyye hakkında bilgi verilmiş, Yunus Emre felsefesi aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, çocuk kitapları, çocuk edebiyatı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In the research, children's books about Yunus Emre between 1960 and 2020 were determined and it was tried to evaluate how this narrative was carried out. How Yunus Emre's legends and poems took place in the works was presented through seven books determined by random sampling. In all of the children's books about Yunus Emre examined in the research, it was seen that the difficult conditions and poverty of the Anatolian people were mentioned when Yunus Emre was born. It is mentioned in all the books that Yunus Emre found the help he could not find at the door of Hacı Bektaş-i Veli in Tapduk Emre and that he became his student. The best-known poems of Yunus Emre are included in the books. In addition to his poems, couplets/quatrains taken from his poems and poems written by other poets for Yunus Emre are also included. Yunus Emre's legendary life is presented by placing it in fictions in ways that will attract the attention of children. While the legends add depth to the narrative in the books, an aesthetic style has been captured thanks to the poems and pieces of poetry. In the books, Yunus Emre's love for humanity has been handled and it has been emphasized that he has graves in many cities. In the books, it has been seen that children's characters are added to the fictions in order to make it easier for children to identify. Adult characters such as grandfather, father and teacher who tell Yunus Emre to children are also included. In most of the books, information about Risaletü'n Nushiyye is given and Yunus Emre's philosophy is tried to be conveyed.

Keywords: Yunus Emre, children's books, children's literature

Paper Type: Research

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, nuranbasoglu@beun.edu.tr

Atf için (to cite): Başoğlu, N. (2021). Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitapları üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 169-180.

Giriş

Çocukların olay, olgu ve durumların sanatçı bakış açısıyla yorumlanmasına tanık oldukları görsel ve yazılı araçlar olan çocuk kitapları (Sever, 2007); iç yapı özellikleri, dış yapı özellikleri ve eğitim ilkeleri bakımından çocuk dünyasına uygun nitelikte hazırlanmalıdır. “Çocuğu hedef alarak kaleme alınan eserler ona görüp izlediklerini, dinlediklerini tam ve doğru olarak anlama ve anlatma gücü kazandırmalı ve çocuğun düşünme yollarını açmalıdır.” (Temizyürek vd., 2016, s.23). Şirin’e göre (2007, s.23) iyi bir çocuk kitabı; çocuk gelişimine dayalı, çocuğun içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun kültürel değerlerinden soyutlanmadan, kendini tanımasına ve sorunlarıyla yüzleşmesine, eğitimine ve gelişmesine, edebiyat ve sanat açısından desteklenmesine katkı veren özellikler içerir.

Çocuk kitaplarında; edebiyat, tarih, bilim, sanat, felsefe, spor gibi alanlarda değerli şahsiyetlerin hayatlarına biyografi türünde veya öyküleştirilerek kurgu içinde yer verilmesi çocukların kültürel anlamda zenginleşmesini sağlayabilir. Çocuk edebiyatı türleri arasında biyografinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çocukların belli dönemlerde ünlü kişileri model alma yoluyla özdeşleşme duygularını doyurmaya çalıştıklarını belirten Tanju (2013); biyografilerin çocuklara başkalarının hayat kavgalarını, karşılaştıkları türlü sorunları ve başarılarının nedenlerini anlatarak, onları ileride karşılaşılabilecekleri durumlara hazırladığını belirtir. Örnek kişilerin hayatlarını çocuklara tanıtmak; bilim sevgisi, sanat ve insanlık aşkı, memleket sevgisi, yiğitlik ve cesaret, hakkı savunma gibi soylu duygulara sahip vatandaşların yetişmesini destekler. Yurt ve dünya değerlerini tanımakla çocuğun kültürü de artmış olur. Biyografi türü, gerçeğe dayanır; bu sayede çocuklara tanıtılan kişinin çevresini, devrini, hayatını öğretir (Gökşen, 1980).

Yalçın ve Aytaş’a göre (2011), çocuklar biyografileri tıpkı bir hikâye gibi okudukları için biyografinin mümkün olduğu kadar anlatılan kişinin hayatındaki akıcı unsurlardan seçilmesi gerekir ve yazar çocuğu anlattığı kişi ve onun yaşadığı çevrenin içine çekebilmelidir. Çocuklar için yazılan bu eserlerde çocukların önemli şahsiyetleri tanınmaları ve onlardan ilham almaları amaçlanır. Bu amaçlarla son zamanlarda yayınevleri tarafından sıklıkla çocuklar için “Ünlü Türk Büyükleri, Ünlü Düşünürler, Tarihi Yeniden Yazan Türk Büyükleri, Ünlülerle Bir Gün, Büyük Âlimler” gibi önemli şahsiyetleri tanıtan setler hazırlanmaktadır. Yunus Emre’den Mevlana’ya, Mehmet Akif’ten Mimar Sinan’a birçok önemli şahsiyet bu setlerde yer alır. Okuduğu kitaplarda Türk kültüründe öne çıkan isimlerin yaşamlarını, başarılarını görmek çocuklar için güzel bir örnek teşkil edebilir. Kendi kültüründen doğan önemli bir ismi tanımak değerler eğitimi bakımından yararlı olmakla beraber çocuğun gelişim dünyası için ilham verici olabilir. Ayrıca eserlerde bu önemli kişilerin evrensel yönlerine yer verilmesi de çocukların ufuklarının genişlemesine katkı sunabilir.

Türk Edebiyatına ve tasavvuf geleneğine damgasını vuran, Türk dili, edebiyatı ve şiirinin olduğu kadar kültürünün de aslı kurucularından biri Yunus Emre, Türk edebiyatında manevi ve insani kişiliğiyle adından sıklıkla söz ettiren önemli bir şahsiyettir. XIII.-XIV. yüzyıllarda yaşamış Türk-İslam düşünce tarihinin önemli isimlerinden biri olarak insanlığını kurtuluşa, huzura, sevgiye ve birliğe götüren gücün koşullar ne olursa olsun insanın kendi içinde ve birikiminde araması gerektiğini, şiiresel bir ustalıkla anlatmaya çalışan kişidir (Karaca, 2020). Tasavvufta “ka’al den çok hal” (söylenilenden ziyade yaşayış) önemlidir. O, ahlaki değerleri yaşama arzusunu gaye edinmiş, büyük bir mutasavvıf’tır. Onun benimsediği ahlaki değerler İslam dininin öğretilerinden beslenen değerlerdir. Yunus insanlara sevmeyi, zarar vermemeyi, kimseyi hor görmemeyi, herkese yardım etmeyi öğütlerken insanlar arasındaki çekişmeleri, topluluklar arasındaki düşmanlıkları ve savaşları anlamsız bulmakta “Biz kimseye kin tutmayız/ kamu alem birdir bize” demektedir. Yunus’a göre insan, dini ve mezhebi ne olursa olsun hangi bütün herkese iyi niyetle bakmalıdır (Demir, 2018). Yaşadığı dönemde Moğol istilası, iç kavgalar, çekişmeler, siyasi otorite boşluğu, kıtlık ve yoksulluklarla Anadolu’nun perişan olduğu yıllardır. Siyasi çekişmelerin yanında farklı inanç ve anlayışların yayılmaya başladığı bir zaman dilimidir. Böylesi bir ortamda, döneminin ilim ve irfan kutuplarıyla birlikte Yunus Emre,

Allah sevgisini sarsılmaz bir iman ve aşkla dile getirip her türlü bâtil inanca karşı gerçek İslâm tasavvufunu anlatarak Türk-İslâm birliğinin oluşmasında, çağının ve insanlık çehresinin aydınlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Karaca, 2020). “Türkçe Yunus Emre’nin kalemiyle bir sevgi ve bilgi dili haline gelmiştir. Yunus, bütün edebiyat tarihimiz içinde Türkçenin edebî bir dil haline gelmesinde en büyük merhalelerden birisidir. Onun dili İslami Türk medeniyetini ve inanç değerlerini bütün derinlikleriyle aksettirmektedir. Gönünde dalgalanan Allah sevgisini sadrından satırlara geçiren Yunus Emre, şiirine ilahi bir ruh ve ahenk vermiş, onları da adeta söylerken bestelemiştir.” (Tatcı, 2015, s.96-96).

Sadece Türk şiirini değil, Anadolu’da oluşan Türk düşüncesini de köklü fikirleriyle derinden etkileyen Yunus Emre (Koca, 2005), gümümüze değin pek çok ilim ve sanat disiplini tarafından farklı yönleriyle irdelenmiştir. Hayatıyla ilgili bilgiler menkıbelerin dışına çıkmasa da tüm belirsizliklere rağmen Yunus Emre sadece yetişkinlerin değil gençlerin ve özellikle çocukların da tanınması, anlaması gereken önemli bir şahsiyettir. Yunus Emre’nin şiirleri, insan sevgisi ve hoşgörü ile örülmüş evrensel felsefesi, açık ve anlaşılır dili çocuklara anlatılmalıdır. Bu doğrultuda çalışmada Yunus Emre’yi anlatan çocuk kitapları belirlenmiş ve bu anlatımın nasıl gerçekleştirildiği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın amacı; Yunus Emre’yi anlatan çocuk kitaplarının nitelik bakımından ne durumda olduğunu saptayabilmek, Yunus Emre şiirlerinin ve menkıbelerinin çocuk kitaplarında nasıl yer bulduğunu ortaya koymaktır.

1. Yunus Emre’yi Anlatan Çocuk Kitapları

Çocuklara ve gençlere Yunus Emre’yi anlatmak için yazılan kitapları belirleyebilmek için geçmişten günümüze çocuk ansiklopedileri, çocuklar için yayın üreten yayınevlerinin katalogları ve internet siteleri üzerinden yapılan alanyazın taraması sonucunda biyografi, hikâye ve şiir seçkisi şeklinde tasarlanmış birçok kitap olduğu görülmüştür. Bu kitaplardan çocuk edebiyatı bağlamında dikkat çekenler kronolojik olarak Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yunus Emre’yi anlatan çocuk kitapları

No.	Eser Adı	Yazar Adı	Basım Yılı
1	Yunus Emre	Memet Fuat	1976
2	Yunus Emre	Ali Aydoğan	1987
3	Yunus Emre	Muzaffer Uyguner	1989
4	Yunus Emre	Öner Yağcı	1996
5	Yunus Emre (Koza Ünlüler Dizisi içinde)	Koza-Kolektif	2005
6	Yunus Emre’den Şiirler	Timaş Çocuk-Kolektif	2005
7	Yunus Emre	Yuva Yayınları-Kolektif	2005
8	Yunus Emre	Halil İbrahim Yıldırım	2005
9	Kalp Süvarileri (Kitapta; Yunus Emre’nin yanı sıra Rabiâtül Adaviye, Ebu Hamid Gazali, Şems, Mevlana, Hallac-ı Mansur, İbrahim Edhem, İbni Cella, Yusuf b. Hüseyin ve Muhyiddin Arabî gibi birçok önemli mutasavvıfın hayatına yer verilmiştir.)	Münire Daniş	2006
10	Yunus Emre Divanı-Seçme Şiirler	Demet Küçük	2007
11	Tarihe İz Bırakanlar-Yunus Emre Gel Gör Beni Aşk Neyledi?	Korkut Tankuter	2008
12	Gülün Sırrı-Yunus Emre Hikâyesi	Mustafa Özçelik	2008
13	Yunus Emre (Tarihi Yeniden Yazan Türk Büyükleri Seti içinde)	Sevil İnan Sönmez- Yüksel Yazıcı	2009
14	Ben Yunus Emre	Aydoğan Yavaşlı	2010
15	Ne Demiş Yunus Emre (Ruha Dokunan Düşünceler Serisi içinde)	Fatma Burçak	2010
16	Şiirimizin Süt Dişi Yunus Emre	Salih Zengin	2010
17	Ünlülerle Bir Gün-Yunus Emre’yle Bir Gün	Mustafa Orakçı	2011
18	Çocuklar için Büyüklerimiz ve Kahramanlarımız-Yunus Emre	Mustafa Akgün	2012
19	Yunus Emre	Ahmet Efe	2013
20	Bizim Yunus	Mustafa Özçelik	2013

Tablo 1. Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitapları (devamı)

21	Yunus Emre (Anadolu Aşıkları Dizisi içinde)	Orhan Yorgancı	2013
22	Kültürümüzün Yapı Taşları-Yunus Emre	Behzat Taş	2014
23	Sordum Sarı Çiçeğe-Yunus Emre'nin Hayatı ve Şiirleri	Erdem Çocuk	2014
24	Yunus Emre	İnci Şahin	2014
25	Çizgilerle Kültürümüzün Yapıtaşları-Yunus Emre	Saime Taş	2015
26	Sevgi Filozofu Yunus Emre (Eğlenceli Tarih Serisi içinde)	Gülizi Özen	2016
27	Ben Yunus Emre (Adam Olmuş Çocuklar-Yıldızlara Ulaşmak Serisi 2 içinde)	Suat Turgut	2017
28	Yunus Emre (Namdar Şairler Serisi içinde)	Hasan Yiğit	2017
29	Kahraman Avcısı Kerem'in Not Defteri 5-Kahramanım Yunus Emre	İrfan Gürkan Çelebi	2017
30	Yunus Emre Gönül Erleri Serisi-3	Veli Karanfil	2018
31	Yunus Emre (İz Bırakanlar Serisi içinde)	Eda Bayrak	2019
32	Yunus Emre-Tarihte İz Bırakanlar	Turan Tektaş	2020
33	Çocuk Yüreklere Yunus Emre-Hayatı ve Şiirleri	Özlem Pekcan	2020

Sonuç olarak; 1960'lı yıllardan günümüze yani 2020'li yıllara kadar olan süreçte gerek tek bir eser halinde gerekse bir serinin içerisinde Yunus Emre'yi tanıtmak için yazılan kitaplar olduğu görülmüştür. Bu kitaplarda nitelik bakımından Yunus Emre'nin nasıl anlatıldığı, hangi yönlerine yer verildiğinin belirlenmesi gerekli ve önemlidir.

2. Yöntem

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden tarama ile gerçekleştirilmiştir. “Var olan durumu olduğu şekliyle ortaya koymanın amaçlandığı tarama modelinde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2012, s.77).

1960-2020 yılları arasında 50 yıllık süreci ele alarak yapılan alanyazın taraması “Yunus Emre” ve “çocuk kitabı” anahtar kelimeleriyle sınırlandırılmıştır. Çocuklar için basıldığı belirtilmeyen kitaplar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tarama özellikle çocuk ansiklopedileri, çocuk dergileri ve çocuklar için yayın üreten yayinevleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda çocuklara Yunus Emre'yi tanıtmak için yazılan 33 kitap belirlenmiştir.

2.1. İncelenen Eserler

Yapılan tarama sonucunda farklı yayinevlerinden basılan yedi kitap araştırmada incelenen eserleri oluşturmuştur. Eserler, seçkisiz (random) örnekleme yoluyla seçilmiştir. “Özelliklerin normal dağıldığının varsayıldığı durumlarda seçilen seçkisiz örnekleme ile seçilen bir grubun evreni temsil ettiği varsayılır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.113). İncelenen eserlerin künye bilgilerine Tablo 2.'de yer verilmiştir.

Tablo 2. İncelenen eserler

Kitabın Adı	Yazar/ Hazırlayan	Resimleyen/ Çizer	Yayınevi	Yayın yeri ve yılı
Sordum Sarı Çiçeğe-Yunus Emre'nin Hayatı ve Şiirleri	Nuran Turan (haz.)	Mert Tugen	Erdem Çocuk	İstanbul, 2020 (13.baskı)
Gülün Sırrı-Yunus Emre Hikâyesi	Mustafa Özçelik	Ramila Aliyeva Gençoğlu	Nar Çocuk	İstanbul, 2020 (6.baskı)
Yunus Emre-Gönül Erleri Serisi-3	Veli Karanfil		Mevsimler Kitap	İstanbul, 2018
Yunus Emre	İnci Şahin		Mostar	İstanbul, 2018 (3.baskı)
Çocuk Yüreklere Yunus Emre-Hayatı ve Şiirleri	Özlem Pekcan	Dilara Yıldız	Dorlion	Ankara, 2020
Sevgi Filozofu Yunus Emre	Gülizi Özen	Enis Temizel	Eğlenceli Bilgi	İstanbul, 2020 (4.Baskı)
Şiirimizin Süt Dişi Yunus Emre-Türk Büyükleri Serisi 3	Salih Zengin	Dağistan Çetinkaya	İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Tic.A.Ş.	İstanbul, 2010

İncelenen çocuk kitaplarında yer alması beklenen Yunus Emre menkıbeleri şunlardır:

Alıç ve Kilidinin Anahtarı Menkıbesi: “Yunus, ekincilikle geçinir, yoksul bir adamdı. Bir yıl kıtlık olmuştu, ekin bitmemişti. Hacı Bektaş’ın vasfını o da duymuştu. Gideyim, biraz bir şey istiyeyim dedi. Bir öküzü alıç yükledi, vara vara Karaöyük’e geldi, Hünkâr’a, yoksul bir adamım, ekinimden bir şey alamadım yemişimi alın, karşılığını lütfedin ehlimle, ayalimle aşkınıza yiyelim dedi. Hünkâr bir derviş gönderdi, sorun dedi, buğday mı verelim, nefes mi? Yunus’a sordular, ben nefesi ne yapayım, bana buğday gerek dedi. Hünkâr’a bildirdiler. Buyurdu ki: Her alıcın çekirdeği başına on nefes verelim. Yunus’a, bunu söylediler, ehlim var, ayalim var, bana buğday gerek dedi. Bunun üzerine öküzüne buğday yüklediler, yola düştü. Fakat köyün aşağısına gelince hamamın öte yanındaki yokuşu çıkar çıkmaz ne olmayacak iş ettim ben dedi, vilâyet erine vardım, bana nasip sundu, her alıcın çekirdeği başına on nefes verdi, kabul etmedim, verilen buğday birkaç gün yenir, biter. Bu yüzden o nasiplerden mahrum kaldım. Döneyim, tekrar varayım, belki yine himmet eder. Bu fikirle tekrar dönüp tekkeye geldi. Buğdayı indirdi, erenler dedi, bana himmet ettiği nasibi versin, buğday gerekmez bana. Halifeler gidip Hünkâr’a bildirdiler. Hünkâr, o iş, bundan böyle olmaz, o kilidin anahtarını Tapduk Emre’ye sunduk. Ona gitsin, nasibini ondan alsın dedi.” (Gölpınarlı, 2014, s.48).

Düz Odun Menkıbesi: “Tabduk Baba sevecen bir yüz ifadesiyle Yunus’a ‘De hele bakayım Yunus’der, ‘arkadaşların harıl harıl odun taşırken, sen neden eli boş dönersin?’ Yunus utanır, sıkılır, gözlerini yere diker. ‘Efendim’ der, ‘dergâhınıza layık düzgün, pürüzsüz bir odun bulamadım!’” (Koca, 2005, s.19).

Sofra Menkıbesi: “Yunus Emre, Tabduk Baba dergâhından aldığı izinle yollara düşer. Yolda giderken, bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlar. Bir mağarada konaklamak zorunda kalır Yunus. Fakat mağarada yalnız değildir. Bakar ki, kır sakallı yaşlı geçkince iki zat ellerini havaya açıp yemek için Allah’a dua eder. Önlerine somun, peynir, zeytin gelir. Onun da dua etmesini isterler. Bunun üzerine Yunus da ellerini havaya açıp başlar duaya. Gözlerini açar sonra. Ne görsün! Mükellef bir Halil İbrahim sofrası. Kerameti gören iki zat hikmetini sorar Yunus’a. ‘Ne dua ettin de sana böylesi çeşni bir sofraya kuruldu?’ derler. Yunus gayet sakin ve mütevazı, “Sizin vesile kıldığımız kişiden talep ettim” der. ‘Biz Yunus’tan istemiştik.’ der içlerinden biri. Bunun üzerine Yunus hiçbir şey söylemeden çekip gider.” (Koca, 2005, s.20).

Bizim Yunus Menkıbesi: “Kırk yıl Tabduk Baba’ya sabırla hizmet eden Yunus, bâtinî yani gizli ilimleri kendisine açmadığı için şeyhine sitem eder. Bu sitem Tabduk Baba’ya gizli kalmaz. Yunus büyük pişmanlık içinde kendisini şeyhine affettirmek ister. Bu vesileyle şeyhinin eşi Ana Bacı’ya gidip durumunu arz eder. Ana Bacı da bunun üzerine Yunus’a, “Tabduk Emre’nin der, “bilirsin ki gözleri iyicene zayıfladı. Sabah namazına abdest almak için çıkar. Sen de işte o vakit eşğine yat. Üstüne basınca ‘kim o’ diye sorar. Ben de ‘Yunus’ derim. ‘Hangi Yunus’ derse bil ki gönlünden seni söküp atmış. ‘Bizim Yunus mu’ derse kapan ayaklarına, dizlerine sarıl, af dile...” Yunus ertesi gece denileni yapıp gün ağarmadan sabaha kadar öylece yatar vaziyet bekler. Tabduk Baba’nın ayağı nihayet gövdesine değer. “Bu kim?” diye sorar eşine. Eşi “Yunus” der. Şeyhi “Bizim Yunus mu?” diye sorunca, Yunus Emre hüngür hüngür ağlayıp ayaklarına kapanır şeyhinin ve kabahatini bağışlatır.” (Koca, 2005, s.23).

Söyleyen Yunus Menkıbesi: “Günün birinde Tapduk Emre’ye bir neşe geldi, hallendi. Meclisinde Yunus-ı Güyende adlı bir şair vardı, ona, söyle dedi. O, mırın kırın etti, söylemedi. Bu sefer Tabduk Yunus Emre’ye döndü, hadi söyle dedi. Hemen Yunus Emre’nin gözünden bir perde kalktı, söylemeye başladı. Söylediği nefesler büyük bir divan oldu.” (Gölpınarlı, 2014, s.48).

Molla Kasım Menkıbesi: “Bir halk rivâyetinde Yunus’un üç bin şiir söylediği fakat bu şiirlerin Mollâ Kâsım adlı bir zahid tarafından şeriate aykırı bulunduğundan dolayı tahrir edildiği işlenir. Mollâ Kâsım şiirleri ele geçirip bir su kenarına oturur. Bin tanesini yakar; bin tanesini de suya atar. Üçüncü bin şiirleri okumaya başlayınca şu beyitle karşılaşır: *Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme/Seni sıgaya çeken bir Molla Kâsım gelir.* Beyti okuyan Molla

Kâsım şaşırır, tevbeyle gelir, Yunus'un velayetine inanır. Ne varki iş işten geçmiştir. Elde sadece bin adet şiir kalmıştır.” (Tatçı, 2014, s.26).

Uzun Yazdın Menkıbesi: “Yunus bir gün Mevlana'ya “Mesnevi'yi sen mi yazdın?” demiş. Mevlana “Evet!” deyince “Uzun yazmışsın! Ben olsam; ‘Ete kemiğe büründüm/Yunus diye görüldüm’ derdim, olur biterdi!” demiş. (Gölpınarlı, 2008, s.61).

Dedikodu Menkıbesi: “Yûnus Tapduk'a otuz yıl sadakâtla hizmet etti. Odun taşımaktan sırtı yara oldu. Fakat kimseye belli etmedi. Şeyhi onu severdi. Bu, öbür dervişlere ağır geldi: “Şeyhin kızını seviyor da onun için bu ağır hizmete katlanıyor, dediler. Bu dedikoduyu Tapduk'a duyurdular. (Erkmen, 2014, s.40).

Asâ Menkıbesi: “Yunus feyiz alamadım diye şehirden ayrıldıktan sonra karşılaştıkları dervişlerle başından geçen macera üzerine kendi mertebesini anlamış, şeyhinin büyüklüğünü tasdik ederek dergâha dönmüş ve eşliğine yatarak kendisini affettirmiştir fakat Tapduk, ‘Mertebeni öğrendin artık burada duramazsın, asamı attığım yere gider orada ruhunu teslim edersin.’ demiş. Asasını atmış. Yunus bu asayı tam beş sene aramış sonunda Sarıköy’de bulmuş ve orada ölmüş.” (Gölpınarlı, 2008, s.61).

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma verilerinin toplanması doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.187). Çalışmada incelenen yedi kitaptan elde edilen veriler sınıflandırılarak içerik analizi ile sunulmuştur.

Kitaplarda Yunus Emre'nin nasıl tanıtıldığı dair içerik analizi yapabilmek için Yunus Emre'nin menkıbevi hayatının ve şiirlerinin sunulduğu dikkate alınmıştır. “İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.227).

3. Bulgular

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan yedi kitap belirlenen Yunus Emre menkıbelerine ve Yunus Emre şiirlerine yer verme durumlarına göre incelenmiştir. İncelenen kitaplardan elde edilen veriler görsel bir karşılaştırma yapabilmek adına öncelikle tablo halinde sunulmuştur. Kitaplardan yapılan alıntılar ve açıklamalarla bulgular yorumlanmıştır.

Tablo 3. Yunus Emre'nin menkıbevi hayatının ve şiirlerinin sunulmasına dair bulgular

Kitaplarda Yer Alan Emre Menkıbeleri	Sordum Sarı Çiçeğe-Yunus Emre'nin Hayatı ve Şiirleri	Gülün Sırrı-Yunus Emre Hikâyesi	Yunus Emre-Gönül Eleri Serisi-3	Yunus Emre	Çocuk Yüreklere Yunus Emre-Hayatı ve Şiirleri	Sevgi Filozofu Yunus Emre	Şiirimizin Süt Dişi Yunus Emre-Türk Büyükleri Serisi 3
Alıç ve Kilidinin Anahtarı Menkıbesi	X	X	X	X	X	X	X
Düz Odun Menkıbesi	X	X		X	X	X	X
Sofra Menkıbesi	X			X	X		
Bizim Yunus Menkıbesi	X			X	X		
Söyleyen Yunus Menkıbesi	X	X		X	X		X

Tablo 3. Yunus Emre'nin menkıbevi hayatının ve şiirlerinin sunuluşuna dair bulgular (devamı)

Molla Kasım	X			X	X		X
Menkıbesi							
Uzun Yazdın	X		X	X			
Menkıbesi (Mevlâna'ya gönderme)							
Dedikodu	X			X			
Menkıbesi (Tabduk Emre'nin kızına âşık olması)							
Asâ Menkıbesi		X		X	X		
Şiirleri	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 3 incelendiğinde; kitapların hepsinde Yunus Emre şiirleri ile Alıç ve Kilidinin Anahtarı menkıbesine yer verildiği görülmektedir. Yunus Emre'nin tasavvufî hayatının başlangıcı olarak kabul edilen bu menkıbe incelenen tüm kitaplarda yer bulmuştur. Kitapların 6'sında Düz Odun, 5'inde Söyleyen Yunus, 4'ünde ise Molla Kasım menkıbelerine yer verilmiştir. Sofra, Bizim Yunus, Uzun Yazdın ve Asâ menkıbeleri ise üçer kitapta yer bulmuştur. En az yer verilen menkıbe Dedikodu menkıbesidir, 2 kitapta yer verildiği görülmektedir.

Sordum Sarı Çiçeğe-Yunus Emre'nin Hayatı ve Şiirleri adlı kitapta; Neslihan Öğretmen ve öğrencilerinin otobüste Yunus ilahileri eşliğinde Yuşa Tepesi'ne doğru yaptıkları piknik yolcuğu ile başlayan anlatı, öğretmenin öğrencilerden Yunus'un hayatını anlatan bir ödev hazırlamalarını istemesiyle gelişir. Öğrenciler Yunus'un hayatına dair ulaştıkları menkıbeleri sınıfta arkadaşlarına sunarlar. Bu anlamda kitabın Yunus'un menkıbevi hayatı üzerine kurgulandığı söylenebilir. Alıç ve Kilidinin Anahtarı menkıbesi "*Acaba delikanlı, alıçların karşılığında himmet yerine hikmet istemez miydi?*" Yunus düşündü, hikmeti nerede kullanacağını bilemedi. "*Himmet isterim!*" dedi. (Turan, 2020, s.17) ifadeleriyle yer bulurken Söyleyen Yunus menkıbesi "*Ben de seni bekliyordum. Sana bir şey açıklamayışımın tek sebebi, senin kendine inanmamı beklememdir. Senin kendine inanman, çığlığının gittiğine delildir. Artık senin kilidin açıldı, dilinin çözülüp ilmini dile getirme zamanın getirme zamanın geldi.*" dedi. Yunus, *ondan sonraki bütün meclislerde şiirleriyle herkesi kendine hayran bıraktı.* (Turan, 2020, s.29) ifadeleriyle aktarılır. Dedikodu menkıbesi "*Bu arada, Taptuk Emre'nin dünya güzeli, iyi kalpli kızına da âşık oldu. Fakat duygularını aylarca kimseye anlatamadı. Taptuk Emre, Yunus'un bu hâlini fark etti. Bir süre sonra Taptuk Emre de bu kıymetli dervişine kızını nikâhladı. Böylece Yunus sevdiğine kavuştu.*" (Turan, 2020, s.29) ifadeleriyle verilirken Uzun yazdın menkıbesine dair Mevlana'nın 6 ciltten oluşan Mesnevi'sini uzun bulduğunu söyleyen Yunus Emre'nin "*Ben olsam 'Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm.' derdim.*" (Turan, 2020, s.31) ifadeleriyle verilmiştir. Kitapta sadece Asâ menkıbesine yer verilmemiştir. Kitapta ayrıca; annesi Yunus Emre'ye hamileyken babasının rüyasında Ninova halkını doğru yola iletmek için balığın karnından çıkan Yunus peygamberi görmesi ve bir oğlu olacağına ve bu oğulun büyük bir adam olacağı inancı üzerine adını Yunus koyma isteği de menkıbevi şekilde işlenir. Yunus Emre'nin doğumuyla ilgili verilen bu bilgiler Yunus Emre'nin idealize edilmiş bir kahraman, seçkin bir kişi olarak sunulduğu şeklinde de yorumlanabilir. Yunus'un ümmî olması ile ilgiler paylaşıldıktan sonra bunun ermişlik mertebesindeki olgunluk kastıyla söylendiği vurgulanmıştır. Hikâye tarzındaki anlatımda aralarda akışa uygun olarak öğrenciler tarafından okunan Yunus Emre şiirlerine de yer verilmiştir. Anlatıda; sınıftaki öğrenciler sırayla Yunus Emre'den seçtikleri şiirleri okurken iki kardeş arasında atışma yaşanır ve Kağan'ın şiirlerden hareketle çağrışımla bulunduğu dil ile ilgili atasözlerinin üzerine Sinan "*Dilini eşek arısı soksun!*" (Turan, 2020, s.45) diyerek cevap verir. Bu örnek olay üzerinden sevgi ve hoşgörü

insanı olan Yunus Emre'nin şiirleri işlenirken bu tür hoş olmayan cümlelerin söylenmesine öğretmen üzüldü ve öğrencileri uyarır. Kitapta Yunus Emre felsefesi sadece eserlerle değil fikirlerle de aktarılmaya çalışılmıştır. Yunus'un şiirlerinde Allah ve peygamber aşkını işleyişi, bu dünyanın geçiciliğine vurgusu seçilen örnek şiirlerle açıklanır.

Gülün Sırrı-Yunus Emre Hikâyesi adlı kitapta; 10 yaşındaki bir çocuğun yerine göre kendisine anne, baba, öğretmen ve arkadaş kabul ettiği 70 yaşını aşmış olan dedesi ile sohbeti üzerinden sunulan bir Yunus Emre hikâyesine yer verilir. Kitapta Alıç ve Kilidinin Anahtarı menkıbesine şu ifadelerle yer verilir: “*Olanı paylaşacağız elbet. Yalnız sana başka bir teklifim var: İstersen buğday yerine himmet (manevi yardım) verelim sana.*” (Özçelik, 2020, s.46). Söyleyen Yunus menkıbesi ise şu ifadelerle aktarılır: ‘*Tabduk Emre Yunus Emre için topladığı bir mecliste “Haydi, Yunus sıra sende şimdi. Artık gönlündekini açabilirsin, içindekileri bize saçabilirsin. Konuş, şiirler söyle gönlümüz şenlensin, demiş. Yunus’un içindeki duygular kabardıkça kabarmış. Dili çözülmüş.*’ (Özçelik, 2020, s.58-59). Güllere olan düşkünlüğü ve sevgisinden dolayı adı “Gül Baba”ya çıkan dede karakteri “Yunus’umun gülleri” diye bir yandan bahçesindeki gülleri budayarak bakımları ile ilgilenirken diğer yandan şiirler ve Yunus ilahileri okumaktadır. *Yunus’umun gülleri* ifadesi üzerinden Yunus’un felsefesi verilmeye çalışılmıştır. ‘*Yunus, gülün kokusunda, bülbülün ötüşünde Allah’ın mutlak güzelliğini görüp anlayacak bir aydınlık gönüle sahipti. Bu yüzden güle “gül” deyip geçmedi. Allah’ın eseri olarak baktı her şeye.*” diye açıklama yapan dede, torununun “*Peki ya “Yunus’um” sözü?”* sorusu üzerine “*Yunus, benim, senin, hepimizin! Yüreği sevgiden, inançtan yana olan herkesin.*” (Özçelik, 2020, s.66) cevabını verir. Yunus’un şiirlerinden etkilenen çocuk dedesinden kendisine Yunus’un hikâyesini anlatmasını ister. Yunus’un hayatı anlatılırken akışa uygun olarak Yunus Emre şiirlerine de yer verilmiştir. Çocuk karakter Yunus’un hikâyesini dinledikten sonra adeta Yunus’la arkadaş olur. Şiirlerini okumaktan, ezberlemekten ve arkadaşlarıyla paylaşmaktan mutluluk duyar hatta kendi de Yunus gibi şiirler yazmaya heves eder. Çocuk karakterin Yunus Emre’nin şiirlerini bir deftere kaydettiği bilgisini vermesi ve okuyucuların da faydalanabilmesi için seçtiği şiirlere yer verdiğini belirtmesiyle anlatı biter. Anlatının sonunda Yunus Emre’ye ait çok bilinen 11 şiire (Bir Kez Gönül Yıktın ise, Dağlar ile Taşlar ile, İlim İlim Bilmektir vb.) yer verilmiştir.

Yunus Emre-Gönül Eriği Serisi-3 adlı kitapta; Türkçe dersinde Mehmet Öğretmen’in Yunus Emre’den bir şiir okumasıyla anlatı başlar. Bu anlamda metin içinde Yunus Emre şiirine yer verildiği söylenebilir. Sınıftaki öğrenciler içinde sadece Dedesi Yunus Efendi’den Yunus Emre şiirlerini dinlemeye aşına olan Burak şiiri açıklayabilir. Bunun üzerine öğretmen tüm sınıftan Yunus Emre’nin hayatını anlatan bir araştırma ödevi hazırlamalarını ister. Burak, babası Salih Bey ve dedesi Yunus Emre Divanı ve ona dair yazılan birkaç kitap eşliğinde Burak’ın ödevi için sohbete koyulurlar. Yunus’un kendi şart ve imkânları dâhilinde iyi bir eğitim görmesinden, Divan ve Risaletü’n Nuhıyye adlı eserlerinden, alçakgönüllülüğünden, kendini ve Allah’ı bilme çabasından, sevgi insanı olduğundan, şefkat ve merhamet içerikli şiirler yazdığından bahsedilmiştir. Kitapta Alıç ve Kilidinin Anahtarı menkıbesine şu ifadelerle yer verilir: “*Hacı Bektâş-ı Veli Yunus’a, buğday yerine manevi ilimleri, yani nefes vermeyi teklif eder.*” (Karanfil, 2018, s.46). “*Anadolu insanı o kadar sever, benimser ve kendisiyle özdeşleştirir ki onun kendi köyünde, kasabasında ve şehrinde yaşamış olduğunu düşünür ve ister.*” (Karanfil, 2018: 88) ifadeleriyle ise Yunus’un Anadolu’nun değişik köy, kasaba ve kentlerinde mezarı olduğu bilgisine yer verilmiştir. Kitap on dört başlıktan/bölümden oluşmaktadır. Kitabın kurgusunu ise on iki bölüm oluşturur ve bu bölümlerin her birinin sonunda kitabın yazarına ait olan çoğu Yunus Emre ve tasavvuf anlayışı ile ilgili şiirlere yer verilmiştir. Son iki başlıkta ise “Yunus Emre Şiirlerinden Örnekler” (Çağırırım Mevlam Seni, Söz Ola gibi çok bilinen 7 şiiri ve Risaletü’n Nuhıyye’den bir bölüm) ve “Yunus Emre İçin Yazılan Şiirlerden Örnekler” (Necip Fazıl Kısakürek, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Halide Nusret Zorlutuna, Halit Fahri Ozansoy, Ahmet Kabaklı, Abdullah Odabaş şiirleri) yer alır.

Yunus Emre adlı kitapta; Yunus Emre'nin hayatı, bölüm başlarında yerli ve yabancı isimlerden (Burhan Toprak, Samiha Ayverdi, Sezai Karakoç, İbrahim Hakkı, Annemarie Schimmel gibi) onun felsefesine yakın tasavvufi söylemlerle metin içinde ise onun için yazılan şiirlere (Necip Fazıl Kısakürek'in yazdığı şiir gibi) ve kendi şiirlerinden alıntılara yer verilerek aktarılmıştır. Kitapta araştırmada belirlenen tüm menkıbelere yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse; Söyleyen Yunus menkıbesi şu ifadelerle yer bulmuştur: *'Tapduk, Yunus'un suskunluğunun ardında sakladığı şeyin en değerli şeyi olduğunu biliyordu. Yunus konuştuğunda gerçekten konuşuyordu. Kelime israf etmeden, lafı döndürüp dolaştırmadan, ipe inci dizer gibi dikkatle söze yol veriyordu. Yunus söylediğinde, kurt, kuş, cümle mürit sus pus dinliyordu. Yunus zamanla dergâh sohbetlerinin vazgeçilmezi oldu. O olduğunda; sesi nağme olup meydan doldurduğunda, sohbeta bir başka feyz yayılıyordu. Tabduk Yunus'a "söyle" diyor, Yunus sesini aşka bırakıp Tapduk'un gönül sohbetinin girizgâhı, ilhamı oluyordu.'* (Şahin, 2018, s.67). Kitapta dedikodu menkıbesine de yer verilir. Yunus şeyhi Tabduk Emre'nin kızına âşık olur, hakkında bu aşk için şeyhine hizmet ettiği dedikoduları çıkar. Yunus bu dedikodulara, kötü sözlere öfkelenmez, kendince nükteye vurur, niyetiyle mücadeleye girer ve en sonunda *"Ben şeyhimin kızına layık değilim!"* (Şahin, 2018, s.71) der. Yunus'un Tabduk Emre'den ayrılıp kendi yoluna gidişi Asâ menkıbesi ile şu şekilde anlatılır: *"Yunus, artık vaktin erişmiştir. Allah'a tamam kavuşmanın günü gelmiştir. İşte ben, elimdeki asayı atıyorum. Seğirt peşinden git. Seni bulacağı güne kadar gökte dolaşsın... Her nereye düşerse, orada ruhunu teslim et. Var git Tanrı ile 'bir' ol."* (Şahin, 2018, s.104). Biyografi dizisi içerisinde yer alan kitabın dilinin incelenen diğer eserlere göre daha edebî olduğu görülmüştür. Çocuk edebiyatının yanı sıra ilk gençlik edebiyatı eserleri arasında yer alabilecek niteliktedir. Yunus'un kendinden bahsederken şair veya ozan yerine kendini insana daha yakın, daha mesafesiz kılan derviş, miskin, âşık sıfatlarını kullanmasına değinilmiştir. Yunus'un inceliklerle dolu mükemmel dilinden, açıkça söyleyiş üzerindeki çabasından, hiçbir iltifatın veya makamın peşinde olmayışından bahsedilmiştir. Risaletü'n Nushiyye eseri hakkında bir başlık açılmış ve bilgi verilmiştir. Yunus Ne Hoş Demişsin başlığı ile biten anlatının ardından Yunus şiirlerine ve Risaletü'n Nushiyye'den bir parçaya yer verilmiştir. Yunus'un mana arayışına, Anadolu'nun yoksul ve yangın yeri şeklindeki halinde kendini görmesine, söylediği sözlerin arkasında Allah sözleri, ayetleri olduğuna değinilmiştir. Birçok yerde Yunus'un mezarı olduğu bilgisi de kitapta şu ifadelerle yer alır: *'Anadolu'nun birçok yerinde Yunus adına türbeler yapıldı. Eskişehir'de; Mihaliççik, Karaman, Manisa, Erzurum, Afyon, Isparta, Aksaray, Ordu, Yunus'un topraklarında yattığını iddia etti. Yunus için her biri bir kabir yaptırdı, yahut meçhul bir mezara "Yunusundur" dedi. Yunus'a dağ taş Anadolu "bizimdir" dedi.'* (Şahin, 2018, s.148).

Çocuk Yüreklere Yunus Emre-Hayati ve Şiirleri adlı kitapta; anlatı içinde uygun yerlere Yunus'un şiirleri yerleştirilmiştir. Böylece Yunus'un sadece hayatı değil üslubu da aktarılmıştır. Kitapta Söyleyen Yunus menkıbesi şöyle aktarılır: *'Anlatırlar ki; 40 yıl odun taşımış tekkesine Yunus. Derken bir gün Anadolu Erenleri, Dergâhı ziyarete gelmişler. Onlar için kurulmuş mecliste söyleşmeye başlamışlar. Bunlar arasında Guyende önadını taşıyor bir Yunus daha varmış. Sohbetin derinliğinden coşkuya kapılan Tapduk Emre işte o Yunus'a hitaben: "Söyle Yunus," demiş. Ne ki tek kelime çıkmamış bunun ağzından. Pîr yinelemiş: "Söyle!" Yine ses yok. Bunun üzerine bizim Yunus'a dönmüş Tabduk Emre ve buyurmuş: "Sen söyle!" Bu buyrukla Yunus'un gönlünün kilidi açılmış, gözünün perdesi kalkmış sanki.'* (Pekcan, 2020, s.29). Asâ menkıbesi de Tabduk'un asayı fırlatması ve Yunus'un Sarıköy'e yerleşmesi (Pekcan, 2020, s.59) şeklinde açıklanır.

Sevgi Filozofu Yunus Emre adlı kitapta; karikatürler eşliğinde Yunus Emre'nin hayatı işlenmektedir. Bilgi Kutusu ve Meraklısına Notlar adı verilen bölümlerde konulara uygun açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Soru-cevap bölümlerinde anlatılanlar pekiştirilirken konuya uygun karikatürlerle kitap tekdüzelikten çıkarılmış ve kitabın sıkılmadan okunması sağlanmıştır. Eğlenceli Tarih serisinde yer alan kitapta Yunus Emre'nin sevgi dolu anlayışına yer verilmiştir: *Yunus Emre'ye göre sevgi her yerde ve her şeyde. Sevgi her şeyin kaynağı. Çünkü sevgi Yaradan'dan geliyor. Bu muhteşem güç, yaratılan her şeyde var. Yunus Emre bu*

eşsiz gerçekliği görüyor ve şu değerli sözü söylüyor: “Yaradılanı severim, Yaradan’dan ötürü.” (Özen, 2020, s.32). İyilik, hoşgörü, alçakgönüllülük, anlayış, saygı, güzellik ve aşk kavramları üzerinden Yunus Emre'nin olaylara bakışına, özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca “Yunus Emre'nin Felsefesi” başlığı altında yine Yunus Emre'nin tüm insanlığı kucaklayan sevgi anlayışına değinilmiştir. Çocukların dikkatini çekecek şekilde Yunus Emre'nin isminde saklı bir sır gibi Emre kelimesinin “âşık” anlamına geldiği bilgisine yer verilmiş ve bu ismin bir halk ozanı için çok uygun olduğu vurgusu yapılmıştır. Divan ve Öğütler Kitabı olmak üzere iki önemli eseri hakkında bilgi verilmiştir. Diğer eserlerde Risaletü'n Nushiyye olarak eserin orijinal adına doğrudan yer verilirken bu kitapta çocuklar için daha anlaşılır olması amacıyla eserin Türkçe karşılığının verildiği, açıklanırken orijinal ismine değinildiği görülmektedir. Yunus Emre'nin Anadolu'da Türkçe şiir dilinin öncüsü olduğuna vurgu yapılmıştır. Şiirlerinde birçok halk deyişi ve kavramına yer vermesi, öz Türkçe kelimeler kullanması, yalın anlatımı ve evrensel sevgi felsefesiyle yazması, şiirlerinin bestelenerek ilahiyeye dönüşmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Yunus Emre şiirlerinin Türkiye'nin ilk oratoryosuna dönüştüğü bilgisi verilir. Kitap bir etkinlik alanı gibi de tasarlanmıştır ve bazı bölümlerde (Örn. s.76, s.96, s.98, s.102, s.129-130) kurgu ile ilgili olarak hem bilgi hem bulmaca odaklı yazma alanları oluşturulmuştur. Öğrencilere birkaç satırlık boşluklar bırakılarak onlardan bu alanlara belirli şeyler yazmaları istenmiştir. Yine soru sorularak çoktan seçmeli şıklar sunulmuş (s.109, s.110, s.123, s.132), bilmecelere yer verilmiş (s.117, s.118) ve okuyucu düşündürülmüştür. Yunus Emre'nin günümüzde birçok türbesi olduğu ve bu türbelerin birçok ülkeden ziyaretçisinin olduğu bilgisinin ardından Yunus Emre Türbeleri; Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sarıköy, Karaman'daki Yunus Emre Türbesi, Ünye; Kula'da Emre köyü, Erzurum Tuzcu (Dutçu) köyü, Isparta'nın Gönen ilçesi, Afyon'un Sandıklı ilçesi, Tokat'ın Niksar ilçesi, Azerbaycan'ın Şeki şehri, Bursa'daki Âşık Yunus Hazretleri Türbesi (s.86-87) detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dünya çapında bir değer olduğu vurgulanmış, Viyana'daki Yunus Emre Çeşmesi ve Türkmenistan'daki Yunus Emre Heykeli örnek verilmiştir. UNESCO tarafından ünlü şairin doğumunun 750. yıldönümü olan 1991 yılını bütün dünyaya Yunus Emre Sevgi Yılı ilan edilmesi bilgisi aktarılmıştır. Her yıl Eskişehir'de düzenlenen Uluslararası Yunus Emre Kültür ve Sanat Haftası etkinlikleri hakkında bilgi verilmiştir. Akademisyenlerle konferanslar, kaligrafi sergileri, şiir ve ilahi dinletileri, tiyatro oyunları, söyleşiler, Yunus Emre'nin köyüne “Sevgi Treni” ile yolculuk imkânı bu etkinlikler arasındadır ve Yunus Emre'yi merak eden çocukların katılmak isteyebilecekleri ilgi çekici bilgilerdir. Az da olsa bazı yerlerde Yunus Emre'nin şiirlerine ve dörtlüklerine (s.101, s.162) yer verilmiştir. “Yunus Emre'den Öğütler” başlığı ile şaire ait özlü sözlere yer verilmiştir.

Şiirimizin Süt Dişi Yunus Emre Türk Büyükleri Serisi 3 adlı kitapta; metin içinde bazı yerlerde Yunus Emre'den dörtlüklere yer verilmiştir. Soğuk bir kış gününde şömine başında dedesinin torununa Yunus Emre dizeleri okuması ile kurguya giriş yapılır. Dedesi anlatırken çocuk karakter kendini o dönemde, tarihin içinde ve Yunus Emre'nin yanında bulur. Molla Kasım menkıbesi şu ifadelerle verilmiştir: *Eline aldığı son deste kâğıdın ilkini okumaya başladığı an donmuş bir halde kalıyor adeta. Yüksek sesle bir kere daha okuyor: “Derviş Yunus sözü bu/Eğri büğrü söyleme/Seni sigaya çeker/Bir Molla Kasım gelir.”* (Zengin, 2010, s.18).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türk kültürünün yetiştirdiği büyük değerlerden biri olan Yunus Emre öz Türkçe şiir dili ve tüm insanlığı kucaklayan sevgisi ile çağının ötesine geçmeyi başarmış bir şahsiyettir. Bu araştırmada incelenen Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitaplarının hepsinde Yunus Emre dünyaya geldiğinde Anadolu halkının içinde bulunduğu zor şartlara, yoksulluğa değinilmiştir. Unutulmaz Yunus şiirlerine, insan sevgisine ve mezarının birçok ilimizde olduğuna dair bilgilere de yer verilmiştir. Yine tüm kitaplarda Hacı Bektaş kapısından alınamayan himmetin Tabduk Emre kapısında bulunduğu bilgisi Alıç ve Kilidinin Anahtarı menkıbesi ile aktarılmıştır. Kitapların çoğunda Yunus Emre'nin dergâha düz odun taşıdığını aktaran Düz Odun menkıbesi ve Tabduk Emre'nin izniyle dile gelerek şiirler söylemeye başladığı Söyleyen Yunus menkıbesi yer

almıştır. Molla Kasım'ın Yunus'un şiirlerini nehre atmasına dair menkıbe kitapların yarısından fazlasında yer alırken Sofra, Bizim Yunus, Uzun Yazdın ve Asâ menkıbeleri ise daha az kitapta yer bulmuştur. En az yer verilen menkıbe Dedikodu menkıbesidir. Görülmektedir ki Yunus Emre'nin menkıbevi hayatı bilinmezlerle dolu hayatının anlatımını kolaylaştırmak ve çocukların dikkatini çekecek şekillerde kurgulara yerleştirilerek sunulmuştur. Kitapların çoğunda Risaletü'n Nushiyye hakkında bilgi verilmiş, şair eserleriyle de tanıtılmaya çalışılmıştır.

Karaca (2020) çalışmasında; Yunus Emre'nin hayatını işleyen biyografik romanlarda menkıbevi malzemenin hep öne çıktığını, roman kahramanı Yunus Emre'nin küçük yaşlardan itibaren arayış içinde olduğunu, huzursuz ama meraklı, varlık-yokluk üzerine düşünen bir kişilik sergilediğini belirlemiştir. Araştırmacıya göre romanlarda Yunus; ne aradığını bilmeyen, özlem, yalnızlık, ölüm korkusu, taşkınlık ve sevgi ekseninde yaşayan bir karakterdedir. Bu çalışmada incelenen kitaplarda da benzer şekilde Yunus Emre'nin yaşamının menkıbevi bilgilere yer verilerek anlatıldığı ve ayrıca çocukların özdeşim kurmasını kolaylaştırmak adına kurgulara çocuk karakterlerin eklendiği görülmüştür. Yunus'u çocuklara anlatan yetişkin karakterlere - özellikle dede ve öğretmen- yer verilmiştir. Yunus Emre felsefesi sadece eserleriyle değil fikirleriyle de aktarılmaya çalışılmıştır. Yunus Emre'nin dönem itibarıyla yaşadığı yoksulluk ve kendini bulma çabası, sevgisinin genişliği üzerinde durulmuştur.

Kurt (2019), Yunus Emre konulu romanlarda kurgu oluşturulurken Yunus Emre'nin hayatı ve şahsiyetiyle ilgili menkıbeler ve şiirler olmak üzere iki önemli kaynaktan yararlandığını belirtir. Araştırmacıya göre; menkıbeler özellikle romanın olay örgüsünü biçimlendirmek için kullanılırken, şiirlerden ise ana epizotlar içerisinde olay birimcikleri şekillendirmek için istifade edilir. Araştırmacının tespitlerine göre romanlarda; bazen şiirin tamamına, bazen birkaç beyite/dörtlüğe yer verilmiş, bazen de şiirler değiştirilerek yeni cümleler halinde yazılmıştır. Romanlarda şiirlerin tamamı veya birkaç dörtlünün bir arada verildiği örneklerle sıklıkla rastlandığını fakat bu tarz kullanımların romanlara edebî ve estetik açılarından pek bir şey katmadığını ifade eden yazar; mısra ve beytin aynen alınması veya biraz değiştirilerek romana dâhil edilmesinin kurgu açısından daha doğru bir teknik olduğunu vurgular. Bu çalışmada da benzer şekilde anlatının kurgusal akışını oluşturmada Yunus Emre ile ilgili menkıbelerden yararlandığı ve akışa uygun olarak -yoğunlukları değişmekle beraber- şairin şiirlerine, şiirlerinden alınan beyitlere/dörtlüklere ve Yunus Emre için başka şairler tarafından kaleme alınan şiirlere yer verildiği görülmüştür. Menkıbeler anlatıma derinlik katarken, şiirler ve şiir parçaları sayesinde estetik bir üslup yakalanmıştır.

Sonuç olarak; Yunus Emre'yi anlatan çocuk kitaplarının şairin menkıbevi hayatına ve şiirlerine yer verilerek hazırlandığı görülmüştür. Menkıbeler sayesinde kurgudaki merak ögesinin devindirildiği ve şiir dizeleri ile anlatımın akıcılığının sağlandığı söylenebilir. Çocuk edebiyatı ürünlerinde iç yapı özellikleri kadar dış yapı özellikleri de önem taşımaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda Yunus Emre'yi anlatan kitapların dış yapı özellikleri bakımından (resimleme, boyut, kâğıt cinsi vb.) incelenmesi önerilebilir. İncelenen kitapların hangi yaş aralığındaki çocuklar için uygun olduğu belirtilmemiştir ve kitaplardan sadece biri (*Sevgi Filozofu Yunus Emre*) Yunus Emre'nin hayatı karikatürler eşliğinde ve eğitici bilgilere yer verilerek sunulmuştur. Çocukların ilgilerini çekebilecek, eğlenirken yeni bilgiler edinebilecekleri kitapların daha etkili olduğu düşünüldüğünde Yunus Emre'yi anlatmak için yaynevleri tarafından çıkarılacak yeni kitapların nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi, kitapların hangi yaş aralığına uygun olduğunun belirtilmesi önerilebilir.

Kaynakça

Demir, R. (2018). Yunus Emre divanında değerler eğitime dair motifler. Meydan, H. (Ed), *Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, (s.181-193). ISBN: 978-605-9678-18-6

- Erkmen, A. (2014). *Yunus Emre'nin hayatını konu alan biyografik romanlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Gökşen, E. N. (1980). *Örnekleriyle çocuk edebiyatımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2008). *Yunus Emre ve tasavvuf*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2014). *Manâkıb-ı hünkâr hacı bektâş-ı veli, vilâyet-nâme*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karaca, N. (2020). *Tarihi-Biyografik niteleme ışığında çağdaş dönem yunus emre romanları*, <https://www.tyb.org.tr/prof-dr-nesrin-karaca-tarihi-biyografik-niteleme-isiginda-cagdas-donem-yunus-emre-rom-42681h.htm> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).
- Karanfil, V. (2018). *Yunus emre-gönül erleri serisi-3*. İstanbul: Mevsimler Kitap.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Koca, O. (2005). *Yunus Emre divanı'ndan seçmeler*. Ankara: Beyan Yayınları.
- Kurt, S. (2019). *Yunus Emre konulu romanlarda Türk halk kültürü unsurları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Özçelik, M. (2020). *Gülün sırrı-yunus emre hikâyesi*. İstanbul: Nar Çocuk.
- Özen, G. (2020). *Sevgi filozofu yunus emre*. İstanbul: Eğlenceli Bilgi.
- Pekcan, Ö. (2020). *Çocuk yüreklerde yunus emre-hayati ve şiirleri*. Ankara: Dorlion.
- Sever, S. (2007). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şahin, İ. (2018). *Yunus emre*. İstanbul: Mostar.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış "Çocuk edebiyatı nedir ne değildir?"*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tanju, E. H. (2013). *Edebi türler açısından çocuk edebiyatı*. Çocuk Edebiyatı içinde, s.93-158, Ed.: M. Gönen, Ankara : Eğiten Kitap.
- Tatçı, M. (2014). *Yunus Emre divanı ilahiyat*. (3.Baskı). İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2015). *Yunus Emre ile aşk yolculuğu, hayatı ve seçme şiirleri*. İstanbul: H Yayınları.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N.K., Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, N. (2020). *Sordum sarı çiçeğe-Yunus Emre'nin hayatı ve şiirleri*. İstanbul: Erdem Çocuk.
- Yalçın, A. & Aytas, G. (2011). *Çocuk edebiyatı*. (5.Baskı). Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, S. (2010). *Şiirimizin süt dişi yunus emre-Türk büyükleri serisi 3*. İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Tic.A.Ş.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Risâletü'n-Nushiyye'de Neden Sonuç Cümleleri

(Kavram, Sınıflandırma)

Cause and Effect Sentences in Risâletü'n-Nushiyye (Purport, Classification)

Dr. Merve DEMİRBAŞ¹

Öz

Yunus Emre 13. yüzyıldan bugüne kadar hem çağını hem de coğrafyasını aşarak birçok insanı etkilemiş önemli bir şahsiyettir. Öğretileri, eserleri ders niteliğindedir. Öğretilerin yer aldığı *Divan*, *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserleri bulunmaktadır. 1307 yılında mesnevi nazım türüyle yazılmış olan *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eseri gerek dili gerek cümlelerin kuruluşu gerekse anlamsal zenginliği yönüyle önemli bir eserdir. Öğüt kitabı olan bu eser beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde *nefis (ağgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği)*, *kendini beğenme ve alçak gönüllülük*, *öfke ve sabır*, *kıskançlık ve cimrilik*, *dedikodu-iftira ve doğruluk* konuları üzerine çeşitli öğütler yer almaktadır. Öğütler verilerken neden sonuç cümlelerinin çokluğu göze çarpmaktadır. Bu da öğretici nitelikte bir eser olan *Risâletü'n-Nushiyye'nin* hem kolay okunmasını hem de kolay anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Nitekim neden sonuç cümlelerinin yer aldığı metinlerin daha kolay anlaşıldığı üzerine yapılan bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın birinci aşamasında Yunus Emre'nin hayatı, kişiliği, dili hakkında kısa bilgi verilmiştir. İkinci aşamada *Risâletü'n-Nushiyye'nin* bölümleri ve içeriği hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır. Üçüncü aşamada neden sonuç ilişkisi *sosyoloji, felsefe, din bilimi, dilbilimi* alanlarında ele alınarak o disiplinlerin konuya bakış açıları incelenmiştir. Bu incelemeyle konuya disiplinler arası bir bakış açısıyla yaklaşmak amaçlanmıştır. Dördüncü aşamada ise *Risâletü'n-Nushiyye'de* yer alan neden sonuç cümleleri taranarak öncelikle yapılarına göre sınıflandırılmış ve daha sonra anlamsal inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemenin ardından elde edilen veriler analiz edilerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, neden sonuç cümleleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre is an important person who has influenced many people from the 13th century to today, surpassing both his era and his geography. His teachings and works are in the nature of lessons. He has works named *Divan*, *Risâletü'n-Nushiyye*, which include his teachings. His work *Risâletü'n-Nushiyye*, which was written in masnavi verse in 1307, is an important work in terms of both its language, the construction of sentences, and, of course, its semantic richness. This work, which is a book of advice, consists of five chapters. These chapters contain various counsels on the subjects of nafs (greed) and spirit (richness of the heart), self-conceit and humility, anger and patience, envy and stinginess, gossip-slander, and truthfulness. While giving advice, the multiplicity of cause and effect sentences stands out. This ensures that *Risâletü'n-Nushiyye*, which is an instructive work, is both easy to read and easy to understand. Indeed, there are scientific studies on the fact that the texts which include cause and effect sentences are easier to understand. In the first stage of the study, short information about Yunus Emre's life, personality, and language was given. In the second stage, it has been tried to give information about the sections and the scope of *Risâletü'n-Nushiyye*. In the third stage, the cause-effect relationship was discussed in the disciplines sociology, philosophy, religion and linguistics, then the perspectives of those disciplines on the subject are examined. With this examination, it is aimed to approach the subject with an interdisciplinary perspective. In the fourth stage, cause-effect sentences in *Risâletü'n-Nushiyye* were

¹ demirbassmerve@gmail.com

scanned and classified according to their structures first, and then semantic analysis was made. After the examination, the data obtained were analyzed and a result was tried to be reached.

Key words: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, cause and effect sentences

Paper Type: Research

Giriş

Bugüne kadar Yunus Emre ve *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eseri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak *Risâletü'n-Nushiyye*'de geçen neden sonuç cümlelerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. “Öğüt Kitabı” anlamına gelen bu eserde neden - sonuç cümleleri çokça yer almaktadır. Nitekim nasihat niteliğinde olan bir eserde nedeni sorgulamak ve açıklamak oldukça önemlidir. Bu nedenle Yunus Emre de bu nasihat kitabında nasihatlerini nedenleriyle birlikte vermiştir.

Çağını ve coğrafyasını aşmış bir şair bütün yönleriyle ele alınmalı ve incelenmelidir. Bugüne kadar Yunus Emre'nin hayatı, tasavvufi kişiliği ve eserleri üzerine doktora çalışmaları, bildiriler, biyografik çalışmalar gibi pek çok çalışma yapılmıştır. Yunus Emre gerek hayat tarzı gerek yazdıklarıyla 13. yüzyıldan bu yana okunmakta ve anlaşılmaya çalışılmaktadır. Onun düşünce yapısı, sevgi, hoşgörü ve vermek istediği diğer mesajlar hem bulunduğu çağda hem de günümüze kadar uzanan pek çok zaman diliminde göze, kulağa ve kalbe hitap etmiştir. Bu anlamda üslubu da herkese hitap eden bir üslup olmuştur. Bu çalışmayla *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserde yer alan neden sonuç cümleleri ve bu cümlelerin metne etkisi ele alınmaya çalışılarak Yunus Emre'yi daha iyi anlayabilmek adına bir adım daha atmak hedeflenmiştir.

1. Yöntem

Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye ve *neden-sonuç ilişkisi* ile ilgili olarak *din bilimleri, felsefe, sosyoloji, dilbilimi* gibi alanlarda yazılmış makaleler tarandı. Farklı disiplinlerden tespit edilen yazılar doğrultusunda konuya farklı bakış açılarından hareketle disiplinler arası bakabilmek hedeflendi. Bu doğrultuda başlangıçta Yunus Emre ve *Risâletü'n-Nushiyye* hakkında verilen bilgilerden sonra neden-sonuç, nedensellik gibi kavramlar üzerinde duruldu. Neden-sonuç ve nedensellik kavramları evrenin var oluşundan bugüne tartışılan ve anlaşılmaya çalışılan konulardandır. Bu kavramlar farklı disiplinlerde çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bu çalışmada neden-sonuç ilişkisinin farklı disiplinlerdeki boyutuna değindikten sonra *Risâletü'n-Nushiyye*'de yer alan neden-sonuç cümleleri Boz'un (2012) “*Risâletü'n-Nushiyye (Öğüt Kitabı)*” adlı eserinden taranmıştır. Tespit edilen neden-sonuç cümleleri önce yapısal daha sonra anlamsal olarak ele alınmış, elde edilen veriler analiz edilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

2. Yunus Emre ve Risâletü'n-Nushiyye

2.1. Yunus Emre

Yunus Emre'nin doğum ve ölüm tarihiyle ilgili bilgiler tartışmalı olmakla birlikte 1240-41 yılında doğduğu seksen iki yıl yaşadığı ve 1320'de vefat ettiği ifade edilmektedir. Eserlerinde kendi hayatına ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır (Köprülü, 1976, s. 261). Yunus Emre, şiirlerinde kendisini “şariler kocası”, “bir âşık koca” diye niteleyerek uzun bir ömür sürdüğünü belirtmektedir (TDVİA, Tatcı, 2013). Yaşamı boyunca ve çok daha uzun bir süre eseriyle pek çok kişiye ulaşmıştır. Hayatı ve eserleri üzerine yapılan her bir incelemeyle de Yunus Emre'yi biraz daha anlamak, anlaşılana özümsenmek ve hayatın bir parçası haline getirebilmek amaçlanmıştır. Onun doğduğu dönem karışıklıklar ve zorluklarla dolu bir dönemdir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının henüz tamamlanmadığı, iç isyanların, dış mücadelelerin arttığı, zorluklarla dolu bir dönemdir. Aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı, beyliklerin ortaya çıkışı, Moğol istilası ve Osmanlı Devletinin kuruluşu gibi önemli olayların ve beraberinde getirdiği sıkıntıların olduğu bir dönemde yaşamıştır (Boz, 2012)

s. 1-2). Belki de yaşadığı dönemin zorlukları, içinde bulunduğu çevre ve dünya Yunus Emre'yi Yunus Emre yapan unsurlardır. Nitekim o zorlukları gerçeğe ulaşmada bir araç olarak görmüş ve bu nedenle de eserlerinde sevgiyi, hoşgörüyü, sabrı, alçak gönüllülüğü benimsemiş ve öğütlemiştir.

Yunus Emre aynı zamanda Farsçadan Türkçeye geçiş devrinin şairi olarak nitelendirilmektedir. Türkçe, Arapça ve Farsçayı iyi derece bildiği ancak şiirlerinde Türkçeyi daha çok kullandığı ifade edilmektedir. Hem aruz hem de hece ölçüyle eserler vermiştir. Hece ölçüsüyle yazdığı şiirler aruz ölçüsüyle yazıklarına oranla daha çoktur (Gölpınarlı, 2006, s. 41-42). Yunus'un dili saf Anadolu Türkçesidir. *Divan ve Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserleri en önemli eserleridir. Bu eserlerde benimsenen ve sözü edilen sade bir Türkçe, Yunus Emre'nin günümüzde dahi pek çok kişi tarafından okunmasını ve anlaşılmasına çalışılmasını sağlayan etkenler arasında yer almaktadır. Köprülü (1976, s. 357), Yunus Emre'nin, kullandığı sade dil ve kendine has üslubuyla Yunus tarzı olarak anılan tasavvufi bir halk edebiyatı yarattığını hatta âşık edebiyatında büyük bir amil olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda eski dini-millî kahramanlık menkıbeleri yanında, dünyanın faniliğinden, Vahdet-i Vücut felsefesinden söz eden şiirlerin çoğalmasında katkıda bulunmuştur. Daha XIV. yüzyıldan başlayarak Âşık Paşa, Kaygusuz Baba gibi büyük ve kıymetli takipçilerle mutasavvıflar arasında ünlenmiş ve daha sonraki yüzyıllarda da bu ününü devam ettirmiştir. Mutasavvıfların yanı sıra Yunus'un halk üzerinde ne kadar tesirinin bulunduğunu anlayabilmek için ise eski mecmualar, cönkler karıştırılacak olunursa değişik devirlere ve çeşitli seviyede insanlara ait olan pek çok şiire rastlanacaktır (1976, s. 255-282).

Yunus Emre'nin doğum tarihinin tam olarak bilinmediği gibi mezarının nerede olduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. "Mezarının Eskişehir (Mihalıççık-Sarıköy "Yunus Emre"), Karaman, Aksaray, Afyonkarahisar ve Manisa'nın da aralarında bulunduğu sayıları 10'u aşkın yerde olduğu söylenmektedir." (Boz, 2012, s. 1).

2.2. Risâletü'n-Nushiyye

Eserin asıl adı "temmeti'r-risâletü'n-nuşiyye- bi-'avni'llahi'l-meliki's-şamediyeye hâmiden ve muşalliyân li'llah"tır. 1307 yılında mesnevi nazım türünde yazılmıştır. Giriş bölümündeki ilk 13 beyit (fâilâtün/fâilâtün/fâilün), asıl bölüm ise (mefâilün/ mefâilün/ feülün) kalıbında yazılmıştır. Bilinen en eski ve güvenilir nüshası Fatih nüshasıdır. Eser tasavvufi öğütler vermektedir. Giriş bölümü hariç beş bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde farklı bir konu işlenmektedir. Eserde sembollerin ve mecazların bulunuşu eserin alegorik bir eser olduğunu göstermektedir. Giriş bölümü on üç beyitten oluşmaktadır. Daha sonra 14 ve 82. beyitler arasında yani birinci bölümde *nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği)*, 83 ve 180. beyitleri arasında yani ikinci bölümde kendini *beğenme ve alçak gönüllülük*, 181 ve 302. beyitler arasında yani üçüncü bölümde *öfke ve sabır*, 303 ve 438. beyitler arasında yani dördüncü bölümde *kıskançlık ve cimrilik* son olarak 439 ve 562. beyitler arasında yani beşinci bölümde *dedikodu-iftira ve doğruluk* başlıkları ele alınmaktadır (Boz, 2012, s. 4-28).

Yunus Emre *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinde neden-sonuç cümleleriyle nedeni sorgulamaya ve açıklamaya çalışan bir mutasavvıftır. Bu eser bir öğüt kitabıdır. Öğüt verilirken verilen öğütlerin nedenlerinin ve uyulması veya uyulmaması noktasında karşılaşılabilecek sonuçların ifade edilmesi eseri amacına daha da yaklaştırmaktadır. Bu anlamda *Risâletü'n-Nushiyye*'de neden sonuç cümlelerinin çokluğu dikkat çekici düzeydedir. Neden sonuç cümleleri daha çok bağlaçlarla sağlanmaktadır. Eserinin dilinde neden bağlaçlarının ve neden-sonuç ilişkisinin kullanım sıklığı metnin hem kolay okunur hem de kolay anlaşılır bir üslupla yazılmış olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hem neden sonuç cümleleri hem de neden sonuç cümlelerini oluşturan bağlaçların kullanımı asıl nedene ulaşmada bir pusula görevi görmektedir.

3. Neden Sonuç

Evrenin oluşumundan gün içerisinde gerçekleşen basit bir olaya kadar her şey neden sonuç ilişkisi içerisinde ilerlemektedir. Araştırmacılar öncelikle varlığın daha sonra olayların nedenini sorgulamıştır. Bu sorgulama kimi zaman bilimle kimi zaman akılla kimi zaman ise inançla yapılmıştır. Felsefe, sosyoloji, din bilimi, dilbilimi gibi bilimler “Neden?” sorusunun cevabını kendi perspektiflerinde aramışlardır.

Gerek varoluşun nedeni gerek bu varoluş içerisinde gerçekleşen olayların nedeni *felsefe, sosyoloji, eğitim bilimleri, din bilimi, dilbilimi* gibi alanlarda farklı bakış açılarıyla sorgulandığı daha önce ifade edilmişti. Bu disiplinlerin bakış açıları genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir:

3.1. Sosyolojide Neden-Sonuç

Sosyoloji nedeni sorgulayan bilimlerden biridir. Diğer bilimlerle aralarında elbette ortak noktalar mevcuttur. Çünkü sosyolojinin en önemli kaynağı insandır. Çelebi (1993, s. 29-30), Aristoteles'e kadar uzanan neden-sonuç ilişkisi araştırmalarında dört çeşit nedenden bahseder. Bunlar *formal neden, maddi neden, etkileyici neden ve ereksel neden*. Yani bir şeyin özü, özsel doğası gereği olan tanımsal neden formal neden, bronzun heykelin nedeni olması, harflerin hecelerin nedeni olması maddi neden, bir babanın çocuğunun nedeni olması etkileyici neden ve sağlığın gezinti yapmanın nedeni oluşu da ereksel neden olarak ifade edilmektedir. Yani sosyoloji özünü, bir maddenin yapısını, bir eylemin gerekçesini irdelemektedir.

Sosyolojiye göre hiçbir şey kendinin nedeni olamaz. Neden sonuca dışsal olmalıdır. Bu anlamda nedensel bir ilişki olması için şu dört koşul olmalıdır:

- i) Neden ve sonuç arasında zaman aralığı olması,
- ii) Nedenin sonucu öncelemesi,
- iii) Nedenin sonuca dışsal olması,
- iv) Neden sonuç ilişkisinin asimetrik olması (Çelebi, 1992, s. 31)

Bu dört koşul sağlandığında başka bir soruyla karşılaşılmaktadır. Neden mi bizi sonuca götürür yoksa sonucun mu nedeni vardır? Bu soru tartışmalı sorulardan biridir. Bu konuya sosyoloji sonuçtan hareketle nedenlerin yakalanması girişimini mantıksal olarak kusurlu bulmaktadır. Çünkü neden-sonuç ilişkisi içerisinde iki kutup en fazla birbirinin eşiti olabilir ancak sonuç hiçbir zaman nedenden büyük olamaz. Bu da bize sonuçtan hareketle nedenin saptanmaya çalışmasının eksik bir analiz olacağını göstermektedir (Çelebi, 1992, s. 38).

3.2. Felsefede Neden-Sonuç

Her bir bilim dalı bir diğeriyle etkileşim içerisindedir. Özellikle kaynağı insan ve evren olan bilimler büyük oranda ortak paydaya sahiptir. Felsefede de nedene ilişkin pek çok soru sorulmaktadır. En büyük soru ise ilk nedendir. Her şey bilinen veya bilinmeyen bir düzen içerisinde ilerlemektedir. Bazı nedenlerin sonucunun ise önceden tahmin edilebileceği düşünülmektedir.

Sosyoloji bölümünde konusu geçen *fail neden, maddi neden, formal neden* ve *erek neden* felsefede de aynı şekilde ele alınmaktadır ve dört neden öğretisi şeklinde isimlendirilmektedir.

Felsefede bu konu üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Bu bölümde Aydın (2019, s. 17-56) ve Karakuş'un (2011, s. 10-13) nedensellik sorunu üzerine yazdığı çalışmalardan hareketle felsefede nedensellik üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Yukarıda bahsedilen görüşlerden biri doğa dünyasında deneyimlenen neden-sonuç ilişkisinin Tanrı tarafından kurulmuş ve buna göre işlediği yönündedir. Bu görüşe göre elimizi ateşe yaklaştırdığımızda yanma gerçekleşmektedir ve bu durum deneyimle açık seçik bir şekilde bilinmektedir.

Tanrının varlığının, yine onun varlığının etkilerinden ve evrenden yola çıkılarak beş şekilde ispatlanabileceği şeklinde bir görüş bulunmaktadır. Bu ispatlar *evrendeki hareketler, fail nedenler, varlıktaki olumsuzluk ve zorunluluk, var olanların dereceleri, şeylerin idaresi ve yönetiminden hareket etmektedir*. Bütün maddelerden yola çıkılarak aslında tüm ispatlamalar evrendeki zincirin sonsuza kadar gidemeyeceği, nedensel zincirin ilk hareket ettiricide, ilk failde, ilk yetkinlikte, ilk zorunlu varlıkta, ilk yetkin yöneticide ilk erekte olması gerektiğini savunmaktadır.

Diğer bir görüş ise Karakuş'a (2011, s. 10-13) aittir. Ona göre nedensellik için dikkate alınması gereken bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar *zaman, değişme, benzerlik, bitişiklik, devamlılık, süreç, süreklilik, yasalılık, zorunluluk* gibi kavramlardır. Burada özellikle "sıra" kavramına dikkat çekilmektedir. Düşüncede neden-sonuç şeklinde iki kavramla ilişkinin kesiti dikkate alınabilirken oluş dünyasında bu kadar yalın bir kesit bulmanın mümkün olmadığı nedensellikte "neden sonuç" tarzındaki bir kesitin düşünce için oluş dünyasına göre yapay olduğunun hatırlanması gerektiği ifade edilmektedir. Yani nedensellikte neden-sonuç ilişkisi Neden- Sonuç (Neden) - Sonuç (Neden)... şeklinde devam ettiği varsayılan bir ilişkidir. Bu durumda aynı nesne hem neden dem de sonuçtur. Dolayısıyla neden ve sonuç kavramları aynı durum için görecelidir.

3.3. Din Biliminde Neden-Sonuç

Din biliminde neden için illet kavramı kullanılmaktadır. İliyet kavramı ise her hadisenin bir nedeni olduğunu anlatan felsefe ve kelam terimi olarak tanımlanmaktadır ve felsefede yer alan sebeplilik kavramının Arapçadaki karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu kavramı en geniş şekilde ele alan kişi ise İbn Sînâ'dır. O zorunlu varlık dışından her şeyin bir sebebi olduğunu ifade etmektedir. Sebepsiz olan yalnızca Allah'tır. O sebeplerin ilkesidir veya ilk sebeptir. Ortaçağ İslam dünyasında ise sebeplilik kavramıyla ilgili üç eğilim bulunmaktadır. 1. Sufiler, 2. Filozoflar ve 3. Kelamcılar. İslam filozofları "Her hadise ya da olgu bir sebebin sonucudur; yani her hadisenin bir sebebi vardır." ilkesini benimsemektedir. İslam kelamında nedensellik konusu üç şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. "1. grup sebeplilik kavramını kudret ağırlıklı ele alan ve dış âlemdeki sebep-sonuç ilişkisinin zorunluluğunu yadsıyan hemen hemen bütün Ehl-i sünnet kelamcılarıdır." Bu görüşe göre Allah her şeyin yegâne sebebidir. Onlar, tabiattaki nedenselliğin objektif gerçekliğini reddetmektedir. 2. Grup sebep sonuca ilişkin tabiatçı yaklaşım. Bu görüş kelam sisteminde tabiat fikrine yer vererek nedenselliği kabul etmektedir. Bu görüşe göre âlem yaratılışı esnasında Allah tarafından onun içine yerleştirilen, Allah'ın gözetiminde işleyen ve O'nun iradesine bağlı olan nedensellik yasaları tarafından yönetilmektedir. 3. Grup ise hem nedenselliği reddeden kelamcılara hem de tabiatçı kelamcılara karşı eleştirilerle geliştirilen sebeplilik fikri. Bu düşünce yapısı muayyen hadiselerin düzenliliği, ardışık tekrarlanabilirlikleri ve önceden tahmin edilebilirliğe dayalı fikirdir. Bu anlayışta ağır cisim yerinde durur, hareketli ve yuvarlak olan ise yuvarlanmayabilir (Kazanç, 2019, s. 47-64).

Harman (2015, s. 250-251), deist anlayışta Tanrının evreni bir düzen içinde yarattığını ancak evrenle bir işi kalmadığını ifade etmektedir. Bunu kurulu bir saat üzerinden örneklendirmektedir. Saatin kurulduktan sonra kendi kendine çalışması gibi âlem de yaratıldıktan sonra sebep-sonuç kanunları çerçevesinde kendi halinde işlemektedir. Bu anlayışa göre sebep sonuç arasındaki ilişki başta nasıl konduysa o şekilde devam etmektedir. Başka bir görüşte ise sebep sonuç arasında ilişki de yaratılışa dâhil olduğu için değişime açıktır.

3.3.1. Mevlana'nın Neden Kuramına Bakış Açısı

Mevlana ve Yunus Emre'nin pek çok açıdan karşılaştırıldığı bilinmektedir. Bu anlamda Mevlana'nın nedensellik ile ilgili düşünceleri bu alanın açıklanmasında büyük önem arz etmektedir. Kazanç'ın (2019, s. 69-88) "Mevlânâ'nın Düşünce Sisteminde Sebep Kavramı ve Sebeplilik Kuramı Üzerine Bazı Değerlendirmeler" adlı eserinden hareketle Mevlana'nın neden kavramına bakış açısı ele alınmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Mevlana kısmi nedensellik anlayışını benimsemektedir. Ona göre taş ve demirin bir sebepten ibaret olduğunu, ancak daha

ileri bakmak gerektiğini, çünkü bu sebebi o sebebin zuhura getirmiş olduğunun altı çizilmektedir. Aynı zamanda Mevlana olasılık temelli nedensellik anlayışı öngörmekte ve kesinliğin bulunmadığını söylemektedir. Olasılık temelli nedensellik bir olayın birden fazla nedeni olabileceğini ancak bu nedenlerin hangisinin daha etkin olabileceği konusunda net bir görüş olmadığını ileri sürmemektedir. Ona göre sebepler birer vasıta veya aletten ibarettir. “Mevlana, dünyayı sebepler âlemi olarak görmekte, dünyada hiçbir şeyin sebepsiz elde edilemeyeceğini, sebepleri bilmenin işleri kolaylaştıracağını kabul etmekle beraber sebeplerin yalnızca birer alet/vasıta olduğunu, işi yapan olmadığını, bu sebeplerin aslında Allah'ın yaratmasında birer bahane ve asıl iş yapanın görünmesine bir perde olarak var edildiği hususunun altını çizmektedir.” Bu durumda ateş aslında yakıcı değildir, yani Allah'ın izniyle onun koyduğu fizikî kanun gereğince yakar; ilaç şifa vermez, Allah şifa verir.

3.4. Dilbilimde Neden Sonuç

Evrende her şey neden sonuç ilişkisi içerisinde ilerlemektedir. Her neden bir sonuca götürmekte ve her sonucun da bir nedeni bulunmaktadır. Neden sonuç ilişkisinin dile ve yazıya dökülmesi sonucunda neden sonuç cümleleri oluşmaktadır.

Neden sonuç ilişkisi bildiren cümleler bir ekle, sözcükle veya anlamsal bir birleşme yolu gibi farklı yollarla oluşabilmektedir.

Ek düzeyinde kurulan neden sonuç ilişkisi zarf fiil (ulaç) ekleriyle ({-IncA}, {-DİkçA}, {-DI} kişi eki+mI, {-ken}, {-r/-Ar...-mAz}, {-Ip}, {-mAdAn}, {-AcAğIndAn}, {-DIğInA}, {-DIğIndA}, {-DIğIndAn}, {-IşInA}, {-IşIndA}, {-IşIndAn}, {-mAklA}, {-mAktAn}, {-mAyA}, {-DığI için}, {-mAk için}, {-AcAğI için}), {-sA} ekiyle, {-dAn} ekiyle, {-IA} ekiyle, {-A} ekiyle ve {-DA} ekiyle yapılmaktadır (Özdağ, 2017, s.21-74).

Sözcük düzeyinde kurulan neden sonuç ilişkisi için, diye, göre, yüzünden gibi edatlarla ve *çünkü, da, ki, yoksa, zira, değil mi ki, mademki, ama, ancak, fakat, neden/niçin dersen, şundan dolayı ki, ya, yalnız* (Dinçel, Okur ve Altmış, 2018, s. 117-118; Karaoğlu, 2019, s. 266-268; Özdağ, 2017, s.21-74) gibi bağlaçlarla yapılmaktadır. Burada özellikle bağlaçlarla kurulan neden sonuç ilişkisine dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim yapılan bir araştırma, bilgilendirici metinlerde bağlaç kullanımına dikkat çekmekte ve neden bağlacı olan cümlelerin bağlaçsız cümlelere oranla daha iyi anlaşıldığını ifade etmektedir. Araştırmaya göre okuyucular, bağlı bir cümle çifti ile karşılaştığında ilk maddeyi okurlar ve içeriğin zihinsel bir temsiline belleklerine depolarlar. İkinci cümleyi okumaya devam edince birinci cümlede depolanmış temsiline ikinci cümlede içeriğiyle bütünleştirirler. Böylelikle maddeler arasında tutarlı bir ilişki kurulmuş olur. Aynı zamanda okuduğunu anlama sorularına verilen cevaplar daha doğru, okuma zamanı da daha kısa olmuş olur. Dolayısıyla bağlaçlı bilgilendirici metinleri okuyan kişilerde bağlaçsız bilgilendirici metinlere okuyanlara göre daha kısa sürede okuma, okuduğu anlama ve sorulan sorulara cevap verme becerisi noktasında önemli bir fark bulunmaktadır (Dinçel, Okur ve Altmış, 2018, s. 117-118).

Cümle düzeyinde ise neden sonuç ilişkisi ise anlam olarak cümleleri neden sonuç ilişkisi içerisinde birleştirmektedir.

4. Risâletü'n-Nushiyye'de Neden-Sonuç Cümleleri

4.1. Eklerle Kurulan Neden Sonuç Cümleleri

4.1.1. -den/-dendür

- I. ‘aql pâdişâhuñ kadımlığı pertevindendür.
“Akıl, Hz. Allah'ın ezeli ışığındandır.”
- V. İmān pâdişâhuñ hidāyeti nūrundandır.
“İman, Hz. Allah'ın Müslümanlık yolu ışığındandır.”

- X. uçmak pādişāhuñ fazlı pertevin[den]dür.
“Cennet Hz. Allah’ın cömertliği ışığındandır.”
- X. tamu pādişāhuñ ‘adli pertevindendür.
“Cehennem, Hz. Allah’ın adaleti ışığındandır.”
- X. toprak pādişāhuñ nūrı pertevindendür.
“Toprak Hz. Allah’ın nuru ışığındandır.”
- X. şu pādişāhuñ hayātı pertevindendür.
“Su, Hz. Allah’ın hayatı ışığındandır.”
- X. yel ol pādişāhuñ heybeti pertevindendür.
“Hava, Hz. Allah’ın büyüklüğü ışığındandır.”
- X. od pādişāhuñ hışmı pertevindendür.
“Ateş, Hz. Allah’ın öfkesi ışığındandır.”

-den/-dendür yapısı sebep sonuç bildiren yapılardan biridir. Aynı zamanda eğer bir cümlede -den/-dendür varsa o cümleye “nedeni” ifadesi getirilemez. Aksi takdirde anlatım bozukluğu yapılmış olur. Risâletü’n-Nushiyye’de yer alan -den/-dendür ilişkisiyle kurulan neden sonuç cümleleri yalnızca eserin giriş bölümünde yer almaktadır. Yunus Emre bu bölümde akıl, iman, cennet, cehennem, toprak, su, hava ve ateş kavramlarını açıklamakta, onların asıl nedenini ve kaynağını söylemektedir.

4.2. Bağlaçlarla Kurulan Neden Sonuç Cümleleri

4.2.1. anuñçün bağlacıyla kurulanlar

140. tekebbürler yeri siccīn içinde
anuñçün k’olmadılar dīn içinde
“Kendini beğenenler, din içinde olmadıkları için yerleri cehennem vadisinde.”
269. şabır aḥvālını diñle diyeyin
şabır al ver kamu bu dünya mālın
“Sabrın hallerini anlatayım, dinle; bütün dünya malımı ver, sabır al.”
anuñçün şabrdur ‘atā-yı devlet
ki şabr eyler kamu müfsidlerı māt
“Bundan dolayı sabır, büyük bir nimettir öyleki sabır bütün arabozucuları yener.”
308. şeker yirise dadı dalı yoğdur
ki tatlu dirliğile ḥālī yoğdur

“Şeker yese (bile) tadı tuzu yoktur (mutlu değildir); tatlı (mutlu) bir yaşayışla geçen zamanı yoktur.”

ḥasūd eli anuñçün irmez işe
kime kim kuyı kazsa kendü düşe

“Bundan dolayı kıskanç (başkası için) bir şey yapmaz; kime bir kuyu kazsa (kötülük yapsa) kendisi düşer (kötülük onu bulur).”

331. ḥasūduñ kanda[sa] bellü bazārı

anuñ gitmez olur hîç göñli tarı

“Kıskançlığın olduğu yer (her) nereyse orası bellidir; (kıskanç olan kişinin) iç sıkıntısı asla geçmez.”

anuñçün dirliği nedem içinde

olur biñ kez helāk bir dem içinde

“Bundan dolayı hayatı pişmanlık içinde (geçer); (yaşadığı) her anda bin kez perişan olur.”

334. ne söz söylerise havşalası dar

ne dinse tarlığından biñ dañı var

“Ne söz söylerse söylesin anlayışı dardır; (onun) anlayışsızlığı hakkında ne söylense (geride) çok daha fazlası vardır.”

ħased odı anuñçün yaqdı anı

yörürken sağ esen döküldi kanı

“Bundan dolayı kıskançlık ateşi onu yaktı (bitirdi); sağ salim yaşarken canına kıyıldı (çok ıstırap çekti).

401. baķı ‘ālem göründi gözlerine

oturdu ‘ışķ tözi gözlerine

“Sonsuz hayat gözlerine göründü; aşk cevheri gözlerine oturdu.”

anuñçün gözleri ħaķķa açıldı

ħudādan cānına rahmet saçıldı

“Bundan dolayı gözleri Allah’a (doğru) açıldı; Allah’tan ruhuna merhamet saçıldı.”

414. anı tıyanlara ne cennet ü ħūr

ki terke gidene ne ħūr ve kuşūr

“Allah’ın duyanlara (idrak edenlere) ne cennet ne de huriler (gereklidir); terk’e yönelmişlere ne huriler ne de köşkler (gereklidir).”

anuñçün kim tecellī balķır aña

ķayıķmaz zerrece ol degme yaña

“Bundan dolayı onun (kalbinde) tecelli (nurı) parıldar; başka bir tarafa en küçük meyil göstermez.”

440. ķalır taşra bu şardan ‘aķl-ı ma‘yīş

baķar bu yola ‘aķl-ı cüzvī baķış

“Dünya işlerini kavrayan akıl, bu yola küçük (insana mahsus) akılla bakar ve bu şehirden (gönül şehriden) dışarıda kalır.”

anuñçün dost yüzünden gözün ırmaz

buçuķ sā‘at bu ansuz hîç dem urmaz

“Onun için Allah’ın yüzünden gözünü ayırmaz (Onsuz yaşamaz); yarım saat (bir an bile) onsuz nefes almaz.”

478. gözi yok yir iķer dünyāyı görmez

toğar ay u güneş ol anı görmez

“Gözü kör (gibi) yer içer, etrafını görmez; o ay ve güneş doğar bunları görmez.”

anuñçün gözleri hicâb içinde

kalur zülmâtıla ol h’âb içinde

“Bundan dolayı gözleri perdeli (kapalı); karanlık ve gaflet içindedir.”

anuñçün bağlacıyla kurulan neden-sonuç cümlelerinde *anuñçün* bağlacının daha çok iki beyiti birleştiren bir görev üstendiği görülmektedir. *anuñçün* bağlacı daha çok ikinci beyitin başında kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra tek beyitte ikinci mısranın başında veya ortasında kullanılabilir. Bu bağlaçla kurulan beyitlerdeki anlama bakıldığında daha çok kıskançlıkla ilgili bölümlerde yer aldığı görülmektedir.

4.2.2. çü bağlacıyla kurulanlar

15. çü şahuñ hikmeti aqdemdenidi

bu birkaç söze şerh âdemdenidi

“Hz. Allah’ın hikmeti ezelden (ebede) olduğu için şu birkaç sözün (buraya kadar olan kısmın) açıklaması Hz. Adem üzerineydi.”

54. çü gine geldi ‘aql öğütler anı

bize gelenlerüñ kurtuldı cānı

“Akıl, geri döndüğü için (ona) ‘bize gelersen ruhun kurtulur.’ öğüdünü verdi.”

75. çü mihmāndār kendüs’ oldı sultān

hā döşer tırmadın h’ān üstine h’ān

“Sultanın (bizzat kendisi misafirleri ağırladığı için durmadan sofraya üstüne sofraya kurar.”

80. yūnus cümle sözüñ senüñ ferīde

çü söz senüñdürür ol sen işide

“Yunus, senin bütün sözlerin eşsizdir; söz senin olduğu için (önce) onu sen dinlemelisin.”

142. inanmazsañ baña hālūñ göresin

çü ‘ömri kibrile yile viresin

“Bana inanmazsan hâlini görmelisin çünkü hayatını kendini beğenmeyle mahvedeceksin.”

162. çü yüz biñ çābüki alçaqlıg utdı

mecālsüz berr ü bañri cümle tıtdı

“Alçak gönüllülük yüz bin çevik kişiyi (kendini beğenmiş) yendiği için bütün deniz ve karaları (dünyayı) güç kullanmadan kazandı.”

229. çü bāñın evlerini uğrı aldı

zāhırdağı ‘amel taşrada kaldı

“İç dünyalarını hırsız (öfke) ele geçirdiği için şeklen yapılan ibadet boşa gitti.”

231. niçesi olısar bu iş müyesser

çü sultān sözi şındı oldı ebter

“Allah’ın sözünü dinlemeyenin sonu (hayır) olmaz; bundan dolayı bu iş (yaşayış) nasıl kolay olacak?”

283. çü çekdiler çoğaya çıkdı taşra
zihî devletlü kim şabri başara

“Kovayı yukarı çektiler, Yusuf dışarı çıktı; ne mutlu o saadetli kişiye ki sabrı sayesinde (bunu) başardı.”

299. şabırda tıranuñ buşusu kalmaz
çü şābir oldı yavuz hūsı kalmaz

“Sabırlı olanın öfkesi bulunmaz çünkü kişi sabırlı olursa (onun) kötü huyu kalmaz.”

377. çü ‘āciz kendü dahı kendüzinden
ki şād olan öbür guşsa yüzinden

“Kendi kendisine (bile) yararı olmadığından (cimrilerin) mutlu olanları (dahi) sıkıntıdan ölürlər.”

442. çü dost anuñ olupdur her nefesde
ki dostsuz cān kuşu tırmaz kafesde

“Allah her nefeste onunla olduğu için can kuşu (ruh) kafeste (bedende) (Allah sevgisi olmadan) duramaz.”

453. çü buğz u gaybetile gide tā‘at
gerek bu ikiden itmek ferāgat

“Kin ve dedikodu ile ibadet (sevabı) gittiği için bu ikisinden vazgeçmek gereklidir.”

551. çü haqdan gayrī sözi yoqdur ayruq
haqı tıyan kişiler haqqıla toq

“Doğrudan başka sözleri olmadığı için doğruyu duyanlar (yalnızca) doğruyla doludur.”

çü bağlacı ile kurulan neden-sonuç cümlelerinde çü bağlacının ya birinci dizenin ya da ikinci dizenin başında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca çü bağlacı ile kurulan neden-sonuç cümleleri sayıca da oldukça fazladır. Bu bağlaçla kurulan neden-sonuç cümlelerinin genel olarak iyilik, akıl, hikmet, Allah’ın sözünü dinleme, sabırlı olma gibi nedenlerin ruhun kurtuluşu, işi kolaylaştırma gibi sonuçlara götüreceği ifade edilmektedir.

4.2.3. çün bağlacıyla kurulanlar

33. sever dünyāyı çün oldur ĩmānı
şuşuzdur dünyeye kanmaz revānı

“Dünyayı sever çünkü ona bağlanmıştır; (bu nedenle) dünyaya doymaz, ruhu da kanmaz (tatmin olmaz).”

40. gelüp ‘akluñ öñinde tapu kıldı
haqa şükr eyledi çün anı buldı

“O gelip aklın önünde boyun eğdi; onu bulduğu için Allah’a şükür etti.”

43. tama‘ kervānıyıla yoldan azdum
saña geldüm çün öğüm senden sezdim

“Açgözlülük kervanıyla yoldan çıktım; aklımı sende sezdiğim için sana geldim.”

- 410.** eli toyup qodı sehāvet issi
çün öyle buyurur yoluñ ulusu

“Cömert kişi doyup (yeterli bulup) dünyayı bıraktı çünkü yolun büyüğü (Allah) böyle emreder.”

- 465.** kolay tertibile kim bula genci
çün öyle varımsızın qo şağıncı

“Kim kolaylıkla hazine bulabilir; böyle ulaşamazsın, (bu nedenle) arzularını bırakmalısın.”

çün bağlacı ile kurulan neden-sonuç cümlelerinde bağlaç ilk mısranın veya ikinci mısranın başında yer almaktadır. Bu bağlaçla kurulan neden-sonuç cümlelerinde Allah’a ulaşma ve ona ulaştığı için şükretme, Allah emrettiği için cömert olma, arzuları bırakarak hazineye ulaşma gibi konular üzerinde durulmaktadır.

4.2.4. çünkim bağlacıyla kurulanlar

- o murdār çünkim andan taşra düşdi
bahīller it gibi çepçevr’ülüşdi

“O (mallar zekātı verilmediğinden) kirlidir, onları yağmalatınca cimriler köpek gibi paylaştılar.”

çünkim bağlacı ile kurulan neden-sonuç cümlesi tek bir beyitte görülmektedir. *çünkim* bağlacı ilk mısranın ortasında yer almaktadır. Beyit zekāt verme ile ilgilidir. Malların kirliliğinin nedeni olarak zekat verilmemesi gösterilmektedir.

4.2.5. ki bağlacıyla kurulanlar

- 74.** nedem dimeg ırağ oldı bulardan
ki ‘ömr ü rızka oldurur payandān

“‘Pişmanım’ demek bunlardan uzaklaştı (bundan dolayı) hayat ve rızıkları destek buldu.”

- 82.** ki zīrā cümle iş ulularuñdur
temennā eylegil yol bularuñdur

“Bütün işler velilerindir; bu sebepten (doğru) yol bunlarındır, (onların yolunu) dile.”

- 93.** ırağ düşünlerüñ imānı yoqdur
ki zīrā şüretinde cāmı yoqdur

“(Allah’tan) uzaklaşanların imanı olmaz zira vücutlarında ruhları yoktur.”

- 182.** benüm ileyüme kim katlanısar
ki hışmumdan deñiz oda yanısar

“Benim önümde kim durabilir; kızgınlığımdan deniz ateş (gibi) yanar.”

- 277.** ilāhī ben quluñ suçı var ola
ki bu iş ben quluñıla yār ola

“Ey Allah’ım, benim bir suçum var ki bu iş (dert) benkulunun başına geldi.”

- 281.** irdürdi devlete ol şabr-ı ‘ālī
ki şabrıla hoş oldı cümle hāli

“O büyük sabır (onu) mutluluğa ulaştırdı; sabırdan dolayı her hali hoş oldu.”

349. baḥil ḳandayısa ḳārūnla ḳopar
ki ol da ancılayan māla ṭapar

“Cimri, Karun gibi mala tapdığı için nerede olursa olsun Karun ile birlikte dirilip toplanacak.”

434. cömerdler duydı bunda ol zevāli
k'olara vāşıl oldı ḥaḳ vişāli

“Cömertler o sonlarını burada (dünyada) yaşadılar; (bundan dolayı) Allah'a kavuşmak onlara nasip oldu.”

457. şaḳın ḳatran ḳabına ḳoyma balı
ki nāzūk yerdedür dostuñ vişāli

“Sakin, balı katran kabına koyma (güzellikler kirlenmiş gönle girmez) çünkü Allah'a kavuşma (manevi güzellikleri elde etme) nazik yerdedir (gönüldedir).”

ki bağlacı ile kurulan neden-sonuç cümlelerinde *ki* bağlacının ilk veya ikinci mısranın başında yer aldığı görülmektedir. Çal'ın (2020, 166) “Risâletü'n-Nushiyye'de *ki/kim* Bağlaçlarının Kullanılışı” adlı eserinde Risâletü'n-Nushiyye'de *ki/kim* bağlaçlarının 26 cümlede sebep bildirdiği ifade edilmektedir. Cümleler temel cümlenin zarfı konumunda olan cümlelerdir. Aynı zamanda yardımcı cümlenin de öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ve yüklemi konumunda da olabilmektedir. Cümlelerin anlamlandırılmasında farklılık olduğu için burada 26 cümlenin tamamına yer verilmemiştir. *ki* bağlacının sebep-sonuç bildirdiği ortak veya ortak olmayan cümleler bulunmaktadır. Tespit edilen cümlelerin anlamı incelendiğinde pişmanlık, cimrilik, cömertlik gibi konuların bu bağlaçlarla kurulduğu söylenebilir.

4.2.6. *diyü zarfıyla kurulanlar*

212. ḳaçan dost gele diyü ḥāzır olğıl
serāyuñı düzetgil ḥāzır olğıl

“Allah gelebilir (O'nun huzuruna çıkabilirim) diye her zaman hazırlıklı ol; (gönül) sarayımı düzenle, hazırlıklı ol.”

373. erüñ baylığı mālile degüldür
niçe mälluya yoḥsul diyü gül dur

“Bir kişinin zenginliği malla değildir; nice mal sahibine yoksul diye gül dur!”

diyü zarfı iki yerde metinde iki beyitte neden-sonuç bildirmektedir. İkisi de mısranın ortasında yer almaktadır. Bu cümlelerde Allah'ın huzuruna çıkma ve buna hazırlıklı olma, mala güvenmeme konuları yer almaktadır.

4.3. Anlam Birleşmesi Yoluyla Kurulanlar

29. ḳadīmden nefsdür sulṭāna ‘aşı
bir urğandur hemān anuñ bahāsı

“Nefis ezelden beri Allah'a (karşı) isyankardır; (bu nedenle) onun (lâyığı) ölümdür.”

31. ulu oğlı ṭama' eyü iş itmez
cihān mülki anuñ olursa yitmez

“Büyük oğlu olan açgözlülük, iyi iş yapmaz; dünyanın (bütün) malı onun olsa (ona) yetmez.”

- 34.** neyi severisen ĩmānuñ oldur
nice sevmeyesin sultānuñ oldur
“Neyi seversen imanın odur; nasıl sevmezsin (çünkü) sultanın odur.”
- 61.** şınıkdı cümlesi girü kayıkmar
döker oğlın kızın ardına bakmar
“Hepsi öldürüldü (artık) geri dönmezler; oğlunu kızını bırakır, ardına (dahi) bakmazlar.”
- 62.** buñaldı cümlesi tırmadı kaçır
kılıç lāzım degül iş oldı nāçar
“Hepsi zor duruma düştüler, durmayıp kaçtılar; kılıca gerek kalmadı (çünkü) çaresiz kaldılar.”
- 108.** dirġā cümle ‘ömrüñ hayfa vardı
tekebbürlük seni yoldan ayırdı
“Yazık, bütün hayatın boşa gitti; kendini beğenmişlik seni (doğru) yoldan ayırdı.”
- 154.** tekebbür ‘āşīdür işe şataşdı
tutup tağ başını kışa şataşdı
“Kendini beğenme, başkaldırıcıdır, (bundan dolayı) istenmeyen bir durumla karşılaştı; dağ başını tutup kışla karşılaştı (zor duruma düştü).”
- 174.** şükür kıldı hağa ol devlet issi
irürdi devlete ‘aklı bilüsi
“O mutluluk sahibi (olan akıl) ve idraki (onu) mutluluğa ulaştırdığı için Allah’a şükür etti.”
- 177.** farīzadur saña sen seni şaķın
kim ola sencileyin saña yakın
“Sen kendini kuru, (bu) sana farzdır; kim sana senin gibi yakın olabilir?”
- 215.** ev issi uyķuda uğrı kıvanur
dutar ta‘cīl işin uyana şanur
“Ev sahibi (kişi) uykuadaysa hızlısız (öfke) sevinir; (ev sahibi) uyanır diye işini çabuk yapar.”
- 252.** niçün geçmez ‘aceb yol bu aradan
buşu aldı yolu bil her yañadan
“Acaba niçin yolun buradan geçmez (çünkü) öfke bütün yolları kapattı, bunu bilmelisin.”
- 253.** buşu haylī zemāndur yolu almış
kimesn’izlemeyüp gizlenü kalmış
“Öfke uzun zamandır yolları kapatmıştır; kimse bu yollardan geçmediği için gizli kalmıştır.”
- 255.** didi cāsūs düzenlik hālın aña
buşudan tağılupdur degme yaña

“Haberci doğruluğun hâlini akla söyledi; öfke (nedeniyle) her yana dağılmıştır.”

298. yūnus sen şādıkısañ gir şabra
katı şābir gerek şabrıla dura

“Yunus, eğer sen sadıksan sabırlı ol; sabırlı olmak için (de) çok sabır gereklidir.”

358. görür evren degül kārūn şūreti
döyemez ol ‘azāba işi katı

“Karun, bir suret değil (gerçek) ejderha görür; o azaba dayanamaz (çünkü) işi çok zordur.”

369. diyeler ehl-i maḥşer ol bu hālde
boyun zencīrlü kalmışdur vebālde

“Maḥşerdeki onları bu halde görünce şöyle söylerler; ‘Sorumluluğundan dolayı boynu zincirlidir.’” 174

371. ne çāredür ki buḥlı gö[r]e anı
geçüp boynına tar oldı cihānı

“Çaresi yok, cimrilik ona yardım edemez (çünkü) onun boynuna dolandı ve dünyasını dar etti.”

372. ğınādan fāyide olmaz baḥīle
geçer yoḥsul gibi yüz biñ māhile

“Zenginlik cimriye yarar getirmez; (ömrü) binlerce mal ile ancak yoksullukla geçer.”

375. ḥudādan mühr uruldı himmetine
gelüp kim diñlene anuñ katına

“(Onun) gayretine Allah tarafından engel konulmuştur; Allah’ın huzuruna gelip bir şey söylemez.”

393. ‘akıl bir kişidür allaha baḥar
uyarsañ ‘akla uy ol buḥlı yaḥar

“Akıl, Allah’a yönelen bir kişidir; uyacaksan akla uy, o cimriliği yok eder.”

405. velīye vü nebīye terk buyurdı
helāldür terk aña can terkin urdı

“(Allah) peygamber ve velilere terk’i emretti; (onlara) terk helâldir, (çünkü onlar) kendilerini terk ettiler.”

408. kayıkılmaz nesneye hīç gönül eri
kabül itmeyeler terksüz buları

“Gönül insanı hiçbir şeye yönelmez; (çünkü) onları terksiz (huzura) kabül etmezler.”

481. anı göstermeyen kīnile ğaybet
o sağınçdan saña heyhāt

“Allah’ı (sana) göstermeyen kin ve dedikodudur; o düşüncelerden (dolayı) sana (çok) yazık!”

482. gözün görmez dirisem kaḫıyasın

o tamardan beni h d doğıyasın

“G z n görmez desem bana kızarsın; o huyundan (dolayı) beni eleştirirsin.”

484. bağar  l  gibi g z n n r  yoğ
 zini görmeyen ne göre ayrık

“G z n  l  gibi bakar ( nk ) nuru yok; kendini görmeyen bağkasını göremez.”

485. sağa ‘ k l dime seni unuttuğ
ne dise k n   g ybet anı duttuğ

“(Sen) kendine akıllı deme ( nk ) kendini unuttun; kin ve dedikodu ne söylediyse onu dinledin.”

486. ne iŐ n var senün senden far za
‘amel eyle ‘amel senünle g de

“Senin senden önemli ne iŐ n olabilir? İbadetini yap ( nk ) ibadetin seninle gidecek.”

514. sağa b -güne Őuđından hağa yoğ
meyil yoğ kimseye ata ana yoğ

“Bağkasının Őuđundan (dolayı) sana günah yoktur, (Őuđundan kurtulmak için) kimseye yönelme yok, (hatta) ataya anaya da yok.”

538. toğruluk cümlesinden yüksek  zer
toğruluk besleyenler ‘arŐda gezer

"doğruluk hepsinden yüksek uçar (yüksektedir); doğrulukla yaŐayanlar gökyüzünde gezerler."

Anlam olarak neden-sonuç içerisinde birleŐen cümlelerde herhangi bir yapısal birlik bulunmamaktadır. Anlamsal olarak da metnin tamamına yayılmış beyitlerden oluşmaktadır. Yer bölümlerin ger birinde bulunmamaktadır. Bu nedenle hem pişmanlık, cimrilik, dedikodu gibi kavramlar hem de sabır, iman, akıl gibi kavramlar neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmıştır.

Sonuç

Çalışmanın ilk bölümünde neden sonuç için nedensellik kavramı ile birlikte farklı disiplinlerden hareketle ele alınmaya çalışılmıştır. Nedensellik çerçevesinde neden-sonuç Şeklinde kurulan cümleler yalnızca bir olayı, durumu veya duyguyu açıklamak için kullanılmamıştır. Bunlardan yola çıkılarak asıl nedene ulaşmak için kullanılmıştır. Asıl ise nedensellik kavramıyla aynı zamanda sosyoloji, felsefe, din bilimi gibi alanlarda da sorgulanmaktadır. Bu alanlar nedenselliği sorgularken öncelikle “Neden?” sorusunun cevabını aramaktadır. “Neden?” sorusu ise hem Allah’ın varlığını hem de evrenin oluşumunu kavramaya yönelik sorulan bir sorudur. Nitekim yaratılan her Şeyin bir nedeni olmalıdır. Bu da bizi ilk nedene yani yaratıcıya götürmektedir. Mevlana da Yunus Emre de doğadaki sebeplerin yalnızca birer vasıta olduğunu düşünmektedir. Taş ve demirin bir sebebi olduğu ancak daha ileriye bakılması gerektiği, asıl o sebebi meydana getiren sebebin görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle Yunus Emre ilk sebebe ulaŐtıran yollardan birinin eserinde ele aldığı *nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği), kendini beğenme ve alçak gönüllülük, öfke ve sabır, kıskançlık ve cimrilik, dedikodu-iftira ve doğruluk* gibi konularıyla ilgili olduğunu ve burada yer verilen nasihatlere uyulmasıyla mümkün olabileceğini düşünerek hem kendine hem de okuyanlara açıklamaya çalışmaktadır.

Ris let ’n-Nushiyye bir öğüt kitabıdır. Bu nedenle neden-sonuç cümleleri farklı yapılarla ve çokça görülmektedir. Bu da eserin hem kolay okunmasını hem de kolay

anlaşılmasını sağlamaktadır. Nitekim özellikle bağlaçlarla kurulan neden-sonuç cümlelerinin okumayı, anlamayı, sorulan sorulara cevap vermeyi kolaylaştırdığı yapılan araştırmalarla ifade edilmiştir. Neden sonuç ilişkisi içerisinde her bir öğreti ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Bu ilişki “Dilbilimde Neden Sonuç” bölümünde ifade edildiği gibi eklerle, sözcük düzeyinde veya cümle düzeyinde olabilmektedir. *Risâletü'n-Nushiyye*'de ekle kurulan neden sonuç cümlelerinin *-den/-dendir* yapısıyla olduğu, bu yapının cümlenin sonunda -yüklem üzerinde- yer aldığı ve yalnızca eserin 13 beyitten oluşan giriş bölümünde bulunduğu tespit edilmektedir. Bu bölüme akıl, iman, cennet, cehennem, toprak, su, ateş gibi kavramların kaynağı ve asıl nedeni ele alınmaktadır. *Risâletü'n-Nushiyye*'de neden sonuç cümlelerinin sözcük düzeyinde kurulduğu yapıların daha çok bağlaçlarla olduğu görülmektedir. Bu bağlaçlar arasında *anuñçün, çü, çün, çünkim, ki* bağlaçları sayılabilmektedir. *anuñçün* bağlacının daha çok iki beyiti neden sonuç ilişkisi içerisinde birleştiren bir bağlaç olduğu tespit edilmektedir. Bu bağlamda bağlaç; beyitin başında, ortasında ve sonunda yer almaktadır. *anuñçün* bağlacıyla kurulan neden sonuç cümlelerinin daha çok kıskançlığın anlatıldığı bölümde yer aldığı görülmektedir. Neden sonuç ilişkisinin kurulduğu diğer bağlaçlar arasında *çü* ve *çün* bağlaçları gelmektedir. Bu bağlaçlar mısra başlarında yer almaktadır ve daha çok şükretme, cömertlik gibi konuların anlatıldığı bölümlerde görülmektedir. *çünkim* bağlacının neden sonuç ilişkisi kurduğu tek bir cümle tespit edilmiştir. Bu cümlede bağlaç ilk mısranın ortasında yer almaktadır. Beyit ise zekât ile ilgilidir. Neden sonuç ilişkisi kuran bir diğer bağlaç *ki* bağlacıdır. Bağlacın mısra başlarında yer aldığı görülmektedir. Bu bağlacın neden sonuç ilişkisi kurduğu cümlelerde pişmanlık, cimrilik gibi konular ele alınmaktadır. Sözcük düzeyinde neden sonuç ilişkisi kuran bir diğer yapı *diyü* zarfıdır. Bu yapının daha çok mısra ortasında yer aldığı görülmektedir. Son olarak cümle düzeyinde kurulan neden sonuç ilişkisinde yapısal herhangi bir birlik olmadığı, yalnızca anlam olarak neden ve sonucun verildiği ve bu yapının metnin geneline yayıldığı tespit edilmektedir. *Risâletü'n-Nushiyye*'de *ancak, fakat, yalnız, mademki, şundan dolayı ki* gibi yapılarla kurulan neden-sonuç ilişkisine rastlanmamıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi Yunus Emre gerek dili gerekse öğretileriyle çağını ve coğrafyasını aşarak birçok kişiyi etkilemiş bir mutasavvıftır. Öğütlerin yer aldığı *Risâletü'n-Nushiyye* adlı kitabı da bu eserlerden biridir. Bu eserde yer alan neden-sonuç cümlelerinin çokluğu onun sade, anlaşılır ve bir o kadar da etkili olan üslubunu etkileyen nedenlerinden yalnızca biridir.

Kaynakça

- Aydın, H. (2019). Thomas Aquinas'da nedensellik sorunu. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 17-56.
- Boz, E. (2012). *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye öğüt kitabı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çal, A. (2020). Risâletü'n-Nushiyye'de ki/kim bağlaçlarının kullanılışı. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3(2), 160-182.
- Çelebi, N. (1992). Sosyoloji ve nedensellik. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 14, 27-40.
- Dinçel, B.K.; Okur, A. ve Altmış, Z.G. (2018). “Neden bağlaçları”nın okuduğunu anlama üzerindeki etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi (GÜSBED)*, 9(24), 110-121.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları-Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi
- Harman, V. (2015). Sebep-sonuç ilişkisi açısından hidâyet ve dalâletin Allah'a nispeti meselesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 249-286.

- Karakuş, R. (2011). Neden üzerine düşünme. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 1.
- Karaoğlu, S. (2019). Türkiye Türkçesi III sözcük türleri. E. Boz (Ed.), *Bağlaçlar* içinde (ss. 227-275). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazanç, F.K. (2019). Mevlânâ'nın düşünce sisteminde sebep kavramı ve sebeplilik kuramı üzerine bazı değerlendirmeler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (OMÜİFD)*, 47, 45-92.
- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdağ, Y.K. (2017). Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam adlı romanında neden-sonuç ilişkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Bursa.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (2013). *Yûnus Emre (Tatcı, M.)*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre> (Erişim Tarihi: 20.08.2021).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : % 100

Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yardımcı Kaynaklardan

Yararlanma: Türkçenin Sesi Yunus Emre Örneği

The Use of Supplementary Resources in Teaching Turkish to Foreigners: The Case of Voice of Turkish Yunus Emre

Öğr. Gör. Dr. Önder ÇANGAL¹

Öz

Yabancılara Türkçe öğretiminde öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi; eş zamanlı olarak öğrencilere dil bilgisi yapılarının kazandırılması hedeflenmektedir. Öğreticiler süreci genellikle temel kaynaklar olan ders kitaplarından hareketle yürütmekte, kitapların yetersiz kaldığı durumlarda yardımcı kaynak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere hazırladığı yardımcı kaynaklarla öğrencilerin ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Enstitü bünyesinde, Türkçe öğrenen yabancıların dil düzeylerine göre üç kitap hâlinde hazırlanan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” seti de hem yardımcı okuma kitabı ihtiyacını gidermesi hem de Yunus Emre’nin hayatını konu edinmesi nedeniyle dikkat çekmektedir. Dil öğretiminde temel dil becerilerinin geliştirilmesi önemli olmakla birlikte öğretimin önemli boyutlarından biri de hedef dile ait kültürel değerlerin karşı tarafa tanıtılmasıdır. Temel, orta ve ileri düzey için hazırlanan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları, hem yabancı öğrencilerin hedef dilde okuma alışkanlığı kazanmalarına hem de Yunus Emre’nin hayatını öğrenmelerine yardım etmekte; hazırlanan etkinliklerle öğrencilerin söz varlığı, okuma, dil bilgisi, yazma ve konuşma yeterliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanan çalışmada araştırma verileri doküman analizi ile çözümlenmiştir. Bu çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynakların yerine ve dil öğretiminde kültür etkileşiminin önemine değinilmiş, Yunus Emre Enstitüsü tarafından 2020 yılında yayımlanan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları incelenerek yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynaklardan nasıl yararlanılabileceği ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılara Türkçe öğretimi, Türkçenin sesi Yunus Emre, yardımcı okuma kitabı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In teaching Turkish to foreigners, it is aimed to provide students with grammatical structures apart from developing students' reading, listening, speaking and writing skills. Instructors usually conduct the process based on the textbooks, which are the main resources, and when the books are insufficient, the need for supplementary resources arises. Yunus Emre Institute is trying to address the needs of teachers and learners with the supplementary resources which have been prepared to be used in teaching Turkish to foreigners. The "Voice of Turkish Yunus Emre" set, prepared by experts within the Institute, takes attention as supplementary reading books for foreigners learning Turkish. Although it is important to develop basic language skills in language teaching, one of the important dimensions of teaching is to introduce the cultural values of the target language to learners. In this respect, the “Voice of Turkish Yunus Emre” supplementary reading books, prepared according to levels, help foreign learners acquire the habit of reading in the target language, and learn about Yunus Emre's life and get to know him closely as well; with the activities, it aims to improve the vocabulary, reading, grammar, writing and speaking competencies of the learners. In the study, which was designed in accordance with the qualitative research approach, the research data were obtained by document analysis. In this study, the place of supplementary

¹ Gaziantep Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, ondercangal@hotmail.com

resources in teaching Turkish to foreigners and the importance of cultural interaction in language teaching were mentioned, and the "Voice of Turkish Yunus Emre" supplementary reading books published by Yunus Emre Institute in 2020 were examined and suggestions were given on how to benefit from supplementary resources in teaching Turkish to foreigners.

Keywords: Teaching Turkish to foreigners, voice of Turkish Yunus Emre, supplementary reading book

Paper Type: Research

Giriş

Dil öğretimi süreçleri; dört temel dil becerisi olarak da adlandırılan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerisinin geliştirilmesi üzerine planlanmakta, süreçte öğrencilere düzeylerine uygun dil bilgisi yapılarının öğretilmesi amaçlanmaktadır. Öğretim süreçleri genellikle ders kitapları üzerinden kurgulanmakta, belirlenen ders saatini tamamlayan ve başarılı olan öğrenciler bir üst düzeye geçmektedir.

Ders kitapları, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi süreçlerinde en önemli başvuru kaynaklarıdır. Bununla birlikte öğrenme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde ders kitapları tek başına yeterli değildir. Bu nedenle öğretmenler genellikle kendi öğrenci gruplarının özelliklerine uygun ders materyalleri hazırlamakta ve derslerinde kullanmaktadır. Özellikle söz varlığı geliştirme ve dil bilgisi yapılarını öğretme aşamalarında powerpoint vb. sunu araçları ile hazırlanan ders içerikleri öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve öğrenilenlerin akılda kalıcılığı artmaktadır. Yine dil öğretiminde video, şarkı, film ve oyunlardan yararlanmak öğrencilerin hem eğlenmesini hem de öğrenmesini sağlamaktadır.

Bireyler tarafından hazırlanan ders materyallerinin yanı sıra kurumlar tarafından hazırlanan yardımcı kaynaklar da dil öğrenme hedeflerine ulaşmada önem arz etmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında özellikle Yunus Emre Enstitüsünün hazırladığı kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır. Enstitü, hazırladığı kaynaklarda hedef kitlenin hem dil becerilerini geliştirmeyi hem de Türk kültürüne yönelik farkındalıklarını artırmayı amaçlamaktadır.

Dil öğretimi, aynı zamanda kültür öğretimi demektir. Nitekim öğrenciler yeni bir dil öğrenirken hedef dile ait kültürel değerleri de tanımakta, bu sayede kendi kültürleri ile hedef dilin kültürel değerleri arasında bağ kurma fırsatı bulmaktadır. Bu tür paylaşımlar dil öğrenme süreçlerini eğlenceli kılmakta, öğrencilerin motivasyonlarını yükseltmektedir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanacak ders materyallerinde gerek Türk kültüründe yer etmiş önemli şahsiyetlere gerekse onların eserlerine yer verilmesi önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir.

Yunus Emre, tasavvuf ve halk şiirinin öncüsü olan önemli bir şahsiyettir. Açık ve anlaşılır bir dille Türkçe olarak yazdığı şiirleri bugün bile kolaylıkla anlaşılabilir ve ilgi görmektedir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretimi amacıyla hazırlanacak olan yardımcı kaynaklarda Yunus Emre'ye yer verilmesi, onun eserlerinden hareketle içeriklerin hazırlanması öğrencilere zengin öğrenme ortamları sunacaktır. Bu bağlamda Yunus Emre Enstitüsü tarafından yabancılara Türkçe öğretimi süreçlerinde kullanılmak üzere hazırlanan ve Yunus Emre'nin hayatının bir kurgu içerisinde verildiği "Türkçenin Sesi Yunus Emre" yardımcı okuma kitapları incelenmesi gereken önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır.

"Türkçenin Sesi Yunus Emre" yardımcı okuma kitapları, hem dil öğretim süreçlerine katkı sağlama hem de Türk kültürüne ait önemli bir değer olan Yunus Emre'yi yabancılara tanıtmaya amaç taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynakların yerine ve dil öğretiminde kültürel etkileşimin önemine değinilmiş, "Türkçenin Sesi Yunus Emre" yardımcı okuma kitapları incelenerek yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynaklardan nasıl yararlanılabileceği ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

1. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yardımcı Kaynaklardan Yararlanma

Dil öğretiminde yardımcı kaynaklardan yararlanmak, dersi sıradanlıktan kurtarmakta ve hedef kitlenin öğrenme motivasyonunu yükseltmektedir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğrenenler kendi öğrenci gruplarının özelliklerine uygun yardımcı materyaller hazırlamakta ve bu materyalleri derslerinde kullanmaktadır. Özellikle Powerpoint, Prezi, Canva gibi sunu araçları ile hazırlanan materyaller temel düzeydeki söz varlığını geliştirme ve dil bilgisi yapılarını öğretme sürecinde oldukça yararlı olmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretimi süreçlerinde kullanılmak üzere kurumlar tarafından hazırlanan yardımcı kaynaklar da bulunmaktadır. Türkiye Maarif Vakfı ve Yunus Emre Enstitüsü yabancılara Türkçe öğretimi alanı için kaynak hazırlayan başlıca kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye Maarif Vakfı, hazırladığı “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı” ile çok önemli bir eksikliği gidermiş; program, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının onayı ile yabancılara Türkçe öğretimi alanı için hazırlanmış ilk resmî program olarak kayıtlara geçmiştir. Vakıf yurt dışındaki eğitim kurumlarında kullanılmak üzere çeşitli ders kitapları da hazırlamaktadır.

Yunus Emre Enstitüsü hazırladığı yardımcı kaynaklarla hem yabancılara Türkçe öğrenenlerin hem de yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin materyal ihtiyacını karşılamaktadır. Enstitü tarafından hazırlanan yardımcı kaynaklar şunlardır:

- Kelime Öğretimi Afişleri
- Resimlerle Kelime Öğreniyorum
- Yedi İklim Türkçe Konuşma ve Yazma Kitabı
- Yedi İklim Türkçe Damak Tadı
- Yedi İklim Türkçe Video Etkinlik Kitabı
- Yabancılar için Türkçe Konuşma Kılavuzu
- Yedi İklim Türkçe Zenginleştirilmiş Kitap (Z-Kitap)
- Çocuk Hikâyeleri Dizisi
- Anadolu Hikâyeleri
- Dede Korkut Hikâyeleri
- Türkçenin Sesi Yunus Emre Hikâyeleri

Enstitü hazırladığı yardımcı kaynaklarda görselliği ön plana çıkarmakta, çizim ve fotoğraflarda kitapların temasına uygun, yüksek kaliteli görseller kullanmaktadır. Özellikle söz varlığı kazandırma amacıyla hazırlanan “Kelime Öğretimi Afişleri” ile “Resimlerle Kelime Öğreniyorum” çalışmalarında kelimeler öğrencilere temalar altında kaliteli çizimlerle verilmekte, öğrencilerin görsel zekâlarına hitap edilerek öğrenmenin kolaylaşması amaçlanmaktadır. Hazırlanan diğer kaynaklarda da metinler görsellerle zenginleştirilmiş; “Yedi İklim Türkçe Konuşma ve Yazma Kitabı”, “Yedi İklim Türkçe Damak Tadı”, “Yedi İklim Türkçe Video Etkinlik Kitabı” ve “Yabancılar için Türkçe Konuşma Kılavuzu” ile öğrencilere önce girdi sağlanması, daha sonra bu girdilerden hareketle öğrencilerin üretici becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Enstitü tarafından hazırlanan yardımcı okuma kitapları da yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilecek önemli kaynaklar olarak dikkat çekmektedir. Yunus Emre Enstitüsü hazırladığı “Çocuk Hikâyeleri Dizisi”, “Anadolu Hikâyeleri”, “Dede Korkut Hikâyeleri” ve “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları ile Türkçe öğrenen

yabancıların hem okuma becerilerini geliştirmeyi hem de ders dışı süreçlerde öğrencilerin dile maruz kalmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

“Çocuk Hikâyeleri Dizisi” toplam on iki hikâye kitabından oluşmaktadır. Hikâyelerin 6’sı A1, 6’sı A2 düzeyi için hazırlanmıştır. Kitapların hedef kitlesi 10-15 yaş arası Türkçe öğrenen yabancı çocuklardır. Her kitapta önce hikâye metnine, sonra metne yönelik anlama sorularına ve dil yapıları ile ilgili etkinliklere yer verilmiş, hikâyeler çocukların yaşlarına uygun çizimlerle desteklenmiştir.

“Anadolu Hikâyeleri”; A1-A2 düzeyi için yazılmış “Lâleye Sor”, “Kırmızı Ayakkabılar”, “Bir Bardak Çay”, “Bayramlık” ve “Yılkı” adlı beş hikâye kitabından oluşmaktadır. Her kitapta önce hikâyeye sonra etkinlikler ve cevaplar bölümlerine yer verilmiştir. Kitaplardaki etkinlikler kelime, anlama, dil bilgisi, yazma ve konuşma bölümlerinden oluşmaktadır. Yetişkinler için hazırlanan hikâye kitapları ile hem öğrencilerin yardımcı okuma kitabı ihtiyacının karşılanması hem de Anadolu kültürünün öğrencilere tanıtılması amaçlanmaktadır.

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yetişkin öğrencilerin yardımcı okuma kitabı ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanan “Dede Korkut Hikâyeleri” ve “Türkçenin Sesi Yunus Emre” setleri Türk kültürünün sembol isimlerinden Dede Korkut’un hikâyelerini ve Yunus Emre’nin hayatını içermesi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu setlerde de önce hikâye arkasından da etkinlikler bölümü verilerek öğrencilerin hem eğlenmesi hem de dil becerilerini geliştirmesi hedeflenmektedir.

Yunus Emre Enstitüsü dışında farklı kurumlar tarafından da yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacak yardımcı kaynaklar hazırlanmıştır. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır:

- Yabancı Dilim Türkçe (Dilmer Yayınları)
- Türkçe Okuyorum (Dilmer Yayınları)
- Oyun ve Etkinliklerle Yabancılara Türkçe Öğretimi (YDS Publishing)
- Filmlerle Yabancılara Türkçe Öğretimi (Nobel Akademik Yayıncılık)
- Yabancı Uyruklular için Şarkılarla Türkçe Öğretimi (Sakarya Üniversitesi)
- Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Hikâye Seti (Kültür ve Turizm Bakanlığı GENÇDES Projesi)
- Yabancılar için Türkçe Okuma Kitabı (Delta Kültür-Eğitim)
- Yeni Dünya Yabancılar için Türkçe Okuma Kitabı (Mevsimler Kitap)
- Yabancılar için Türkçe Okuma Kitabı – Yenisey (Palet Yayınları)
- Yabancılar için Türkçe Okuma Kitabı Serisi (Erdem Yayınları)
- Yabancılar için Türkçe Okuma Metinleri (Cinius)
- Yabancılar için Türkçe Konuşma Kılavuzu (Cinius)
- Türkçe Okuyalım Yazalım – Yabancılar için Türkçe (Papatya Bilim)
- Yabancılar için Arapça Açıklamalı Türkçe Okuma Metinleri (Hiperlink)

Hazırlanan kaynaklar incelendiğinde okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yoğunlukta olduğu, yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi için de bazı kaynakların hazırlandığı görülmektedir. Yine listede oyun, etkinlik, şarkı ve videolar ile yabancılara Türkçe öğretimine yönelik kaynaklar da bulunmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynak kullanımı öğretim süreçlerini desteklemekte, sınıf dışı ortamlarda da öğrencileri hedef dile maruz bırakmakta, öğrencilerin dili eğlenerek öğrenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle alanda çalışan öğretmenlerin hazırlanan yardımcı kaynakları incelemesi ve uygun gördüklerini kendi gruplarında kullanması gerekmektedir. Yardımcı kaynakların seçiminde hedef kitlenin yaş, dil öğrenme amacı, dil düzeyi, ülkesi, Türkiye’de bulunma süresi gibi değişkenler dikkate alınmalı; öğrencilerin kültürel, millî ve dinî hassasiyetlerine dikkat edilmeli; öğrenme hedeflerine hizmet edecek kaynaklar seçilerek derslerde kullanılmalıdır.

2. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Etkileşimin Önemi

Dil öğretiminde kültürel etkileşim, üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler; teknoloji sayesinde Türkiye ve Türk kültürüne ilişkin verilere ulaşmakta, farklı kaynaklardan edindikleri bilgileri ders ortamında öğreticiye soru olarak yöneltmekte ve merak ettikleri hakkında öğreticinin kendilerini bilgilendirmesini beklemektedir.

Türk dizileri bugün dünyanın dört bir yanında ilgi görmekte, yabancılar dizilerden hareketle Türk toplumunu tanıma ve Türk dilini öğrenme gayreti içerisine girmektedir. İzledikleri dizilerde Türk kültürüne ait gelenek, görenek ve unsurlara rastlayan öğrenciler gördüklerinin kendi kültüründeki karşılıklarına yoğunlaşmakta, benzerlik ve farklılıkları sınıf ortamında dile getirmektedir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğreteceklerin bu konuda farkındalığının yüksek olması, öğrencilere Türk kültürünü doğru şekilde tanıtması, hareket ve davranışlarıyla öğrencilerine iyi bir örnek olması gerekmektedir. Bu aşamada alanda çalışacak öğretmenlerin Türk kültürünü iyi bilen, ona uygun hareket eden, bildiklerini yeri geldikçe derslerinde kullanan ve öğrencilerin kültürlerine saygı duyan bireyler olarak yetiştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretmenliği lisans programları olmadığı için alanın öğretici ihtiyacı üniversitelerin Türkçe öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı bölümü, çağdaş Türk lehçeleri gibi bölümlerinden karşılanmaktadır. Bu bölümlerden mezun olanlar daha sonra üniversitelerin düzenlediği “Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programları”na katılmakta, gerek teorik anlamda gerekse uygulama anlamında kendisini geliştirmeye çalışmaktadır. Alanda çalışacak kişilerin entelektüel bireyler olmaları ve genel kültür düzeylerinin yüksek olması önemli olmakla birlikte bu kişilerin sahip oldukları kültürel birikimlerini ders ortamlarında bağlamına uygun bir şekilde kullanabilmeleri de önem arz etmektedir. Kişilerin bu yetkinliklerini “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Etkileşimin Sağlanması”na yönelik derslerle veya programlarla kazanmaları ve kendilerini geliştirmeleri mümkündür.

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Yüksek Lisans Programı kapsamında “Türkçeyi yabancı dil olarak öğretecek öğretmen adaylarına edebî metinleri ve edebî metinlerdeki Türk kültürüne ait unsurları öğrencilerine aktarma konusunda yeterli düzeyde kuramsal bilgi ve deneyim ...” (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021) kazandırmak amacıyla “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültür Aktarımı” dersi verilmektedir. Benzer dersler farklı üniversitelerin lisans programlarında da bulunmaktadır. Fakat Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına öğretici yetiştiren bölümler özelinde tüm üniversitelerde “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Türk Kültürü” derslerinin lisans programlarına girmesi ve standardın sağlanması gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu ve Adnan Menderes Üniversitesi iş birliğiyle 15-16 Nisan 2019 tarihlerinde düzenlenen “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı Çalıştayı” bu bağlamda çok önemlidir. Alanda çalışan akademisyenler Çalıştay kapsamında meseleyi “kültür öğretimi ve amaçları”, “kültürel içerikler”, dil öğretim ortamları ve kültür çeşitliliği”, “kültürel içerikler ile dil düzeyleri arasındaki ilişkiler”, “kültürlerarası iletişim” ve “kültürlerin karşılaşma alanı olarak dil öğretim ortamları” başlıkları altında ele almış ve yabancılara Türkçe

öğretiminde kültürel etkileşime yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Türk Dil Kurumu, 2019).

Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel etkileşim ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır (bk. Çangal, 2012; Kalfa, 2013; Okur ve Keskin, 2013; Elbir ve Aka, 2015; Alyılmaz ve Er, 2016; Memiş, 2016; İşcan, 2017; Yılmaz ve Akkaya, 2018; Moralı ve Göçer, 2019; Güleç ve Ömeroğlu, 2020). Yapılan çalışmalar yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel etkileşimin sağlanmasının önemli olduğunu; öğrencilerin Türk kültürüne ait gelenek, görenek ve şahsiyetlere derslerinde yer vermesi gerektiğini; bunun bir dayatma şeklinde değil de mevcut değerleri karşı tarafa tanıtmaya şeklinde olmasının önemini, süreçte öğrencilerin kültürel değerlerine hassasiyet gösterilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür etkileşiminin doğru şekilde sağlanması çok önemlidir. Bunun için bir yol haritasının çizilmesi ve durumun yalnızca öğrencilerin inisiyatifine bırakılmaması gerekmektedir. Çelik'in (2018, s. 180-182) yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel etkileşimin sağlanmasına yönelik geliştirdiği öneriler şu şekildedir:

- Türk kültürünü tanıtıcı gezi müfredatları geliştirilmeli, üniversite TÖMER'lerinin buldukları bölgeleri kapsayan kitapçıklar hazırlanmalıdır.
- Yabancı öğrencilerin Türk kültürüne uyumlarını hızlandırmak amacıyla kültür atlasları hazırlanmalıdır.
- Türk kültürünü yansıtan afişler hazırlanmalı, TÖMER binalarına ve sınıflarına asılmalıdır.
- Yabancılara Türkçe öğreteceklerin kültürel yetkinliklerini artırmaya yönelik dersler lisans, yüksek lisans ve doktora programlarına eklenmeli, kültürel değerlere yönelik farkındalığı yüksek öğrenciler yetiştirilmelidir.
- Türkiye'yi ve Türk kültürünü öğrencilere anlatacak, onlara şehirle ilgili rehberlik yapabilecek uzmanlarla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve topluma yön veren sınıflarla iş birliği yapılmalı; bu kişiler ile öğrenciler bir araya getirilmelidir.
- Kamu kurumları ve özel kurumlar ile irtibata geçilerek uluslararası öğrencilerin topluma ve Türk kültür yaşamına uyumlarını sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlenmelidir.
- Türk kültürünü tanıtmada sosyal medya araçlarından etkin şekilde yararlanabilmeleri için TÖMER okutmanlarına sosyal medya kullanımı eğitimi verilmelidir.
- Öğreticiler kendi öğrencilerinin kültürel değerleri hakkında farkındalığa sahip olmalı ve kendilerini bu doğrultuda geliştirmelidir.

Yabancılara Türkçe öğretimi derslerinde öğrenciler kültürel değerleri tanıtmada herhangi bir programı takip etmemekte, ders kitabındaki sırayla konuları öğrencilere vermekte, yeri geldiğinde dersin konusundan hareketle kendi kültürel birikimini öğrencileri ile paylaşmaktadır. Çelik (2018), doktora tezinde “yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürel etkileşim” meselesini öğretim programlarında, ders kitaplarında ve sınıflarda kültürel etkileşim olmak üzere üç başlıkta ele almakta; Türkçe öğrenen yabancılara verilmesi gereken öncelikli Türk kültürü unsurları ile ilgili bir çerçeve çizmektedir. Çizilen çerçeve Türk dili ve kültürünün sistemli bir şekilde karşı tarafa verilmesi için önemli bir çalışmadır. Bununla birlikte Türkiye Maarif Vakfı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programından hareketle hazırlanacak ders kitaplarında da benzer çerçevelerin çizilmesi ve kültürel değerlerin A1'den C2'ye kadar sistemli bir şekilde öğrencilere aktarılması gerekmektedir.

Yunus Emre Enstitüsü, Türk dilinin öğretimi çalışmalarının yanı sıra Türkiye'nin kültürel birikimini yurt dışında tanıtabilmek amacıyla pek çok faaliyet gerçekleştirmektedir. Enstitü, Türk geleneğinden esinlenen faaliyetlerle modern dünyanın insanlarına ulaşmaya, onlara sürekli gelişen ve değişen Türk kültür birikimini sunmaya ve faaliyetleri yoluyla Türkiye'yi anlatmaya çalışmakta; Türkiye'nin kültürel ve bilimsel birikimini uluslararası alanda

duyurmayı, başka ülkelerin tecrübesini de Türk topraklarına ulaştırmayı amaçlamaktadır (Yunus Emre Enstitüsü, 2017). Benzer şekilde Türkiye Maarif Vakfı ve Türkiye'deki üniversitelerin Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezleri de faaliyetler yürütmekte, Türkçe öğrenen yabancıların Türk kültürünü yakından tanımasını hedeflemektedir.

3. Amaç

Ders kitapları öğretim süreçlerinin yürütülmesinde tek başına yeterli olmamakta, öğreticiler süreçte yardımcı kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Öğreticiler tarafından hazırlanan ders materyallerini yardımcı kaynak kategorisine dâhil etmek mümkündür. Bununla birlikte kurumlar tarafından hazırlanacak yardımcı kaynaklara ve materyallere de yabancılarla Türkçe öğretimi alanında ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönüyle Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan yardımcı materyaller, hem öğreticiler hem de öğrenciler için önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Dil öğretiminin en önemli boyutlarından biri de hedef dile ait kültürel değerlerin öğrencilere tanıtılmasıdır. Gerek kurumlar gerekse şahıslar temelinde hazırlanacak yardımcı kaynaklarda Türk kültürüne ait değerlerin ve şahısların doğru ve yeterli düzeyde tanıtılması çok önemlidir. Bu tür içerikler öğrencilerin ilgisini çekmekte, Türk kültürüne ait değerleri tanıyan öğrenciler Türk kültürü ile kendi kültürleri arasında karşılaştırma yapma imkânı bulmaktadır.

Dil öğretiminde yardımcı kaynaklardan yararlanılması ve kültürel değerlerin öğrencilere yeterli kadar tanıtılması gerekliliklerinden hareketle bu çalışmada “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitaplarının incelenmesi ve yabancılarla Türkçe öğretiminde yardımcı kaynaklardan yararlanılması ile ilgili değerlendirmelerde bulunulması amaçlanmıştır.

4. Yöntem

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanan çalışmada araştırma verileri doküman analizi ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.140-143). Çalışmada yabancılarla Türkçe öğretiminde yardımcı kaynak kullanımı ve kültürel etkileşim meseleleri üzerinde durulmuş, “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları incelenmiş ve yabancılarla Türkçe öğretiminde yardımcı kaynakların kullanımına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

“Türkçenin Sesi Yunus Emre” seti hem yardımcı kaynak olması hem de Türk kültürünün sembol şahsiyetlerinden olan Yunus Emre'nin hayatını anlatması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada anket, mülakat, odak grup görüşmesi, gözlem vb. teknikler kullanılmadığı için “Etik Kurul Onay Belgesi” alınmamıştır. Araştırma kapsamında ele alınan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları Yunus Emre Enstitüsü tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu eserin çalışmada incelenebilmesi için Yunus Emre Enstitüsüne 15.05.2021 tarihinde dilekçe ile başvurulmuş, 28.05.2021 tarihli ve E-63048327-605.01-037163 sayılı yazı ile Enstitüden araştırma izni alınmıştır.

5. Bulgular

5.1. “Türkçenin Sesi Yunus Emre” Kitaplarının Biçimsel Görünüm, Bilimsel İçerik, Dil ve Anlatım Yönünden İncelenmesi

Türkçenin Sesi Yunus Emre, “Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yetişkinlerin yardımcı okuma kitabı ihtiyacına cevap vermek amacıyla hazırlanmıştır. Türkçenin edebî söyleyişini hikâye türünün unsurlarıyla, büyük Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre'nin hayatı ve düşüncesiyle birleştirerek üç farklı düzeye uyarlanan bu kitap, yardımcı okuma materyallerinde ilkleri bünyesinde barındırmaktadır” (Yunus Emre Enstitüsü, 2020a). Set; temel (A1/A2), orta (B1/B2) ve ileri (C1/C2) düzey için hazırlanmış üç kitaptan oluşmaktadır. Kitapların ön ve arka kapakları ile iç sayfalarda kullanılan illüstrasyonlarda farklılık bulunmamaktadır. Bununla

birlikte kitapların tasarımlarında temel düzey için yeşil, orta düzey için mavi ve ileri düzey için turuncu renklerinden yararlanılmıştır. Ön kapakta kitabın adı, düzeyi, buğday illüstrasyonu ve Yunus Emre Enstitüsünün logosu bulunmakta, arka kapakta ise “aşk”ın ne demek olduğunu açıklayan bir paragraf yer almaktadır. Kitapların ön kapakları şu şekildedir:

Şekil 1. Türkçenin Sesi Yunus Emre seti ön kapak görselleri

“İllüstrasyon, gerçekliğin veya hayal gücünün gelişen teknolojinin de katkılarıyla onu açıklayan, somutlaştıran kompozisyonların resimlendirilmesi anlamına gelir” (Acartürk, 2019, s. 8). Ön kapakta “buğday” illüstrasyonunun kullanılması tesadüfi bir durum değildir. Buğday illüstrasyonu ile Eskişehir’in Mihalıççık ilçesine bağlı Sarıköy’de çiftçilik yapan genç Yunus’un; önce Hacı Bektâş-ı Velî sonra Tapduk Emre ile tanıştığı ve Derviş Yunus olduğu yolculuğa çıkma sebebine bir gönderme yapılmaktadır. Zira genç Yunus bu yolculuğa toprağa ekecek tek bir buğday tohumunun bile kalmaması nedeniyle çıkmış, daha sonra ilahi aşkı bulma amacıyla yolu Tapduk Emre’nin dergâhına düşmüştür.

Kitapların arka kapaklarında yer alan ve “aşk”ı anlatan paragraflarda düzeylere göre birtakım uyarlamalar yapılmıştır. Arka kapakta yer alan paragraflar şu şekildedir:

Tablo 1. Türkçenin Sesi Yunus Emre seti arka kapakta yer alan paragraflar

Temel (A1-A2)	Orta (B1-B2)	İleri (C1-C2)
Aşk “bağ”dır. İnsanla Tanrı arasında bir bağ... İnsanla insan arasında bir bağ... İnsanla bütün canlılar arasında bir bağ... İnsanla nesnelere arasında bir bağ... İnsanla dili arasında bir bağ... İnsanla vatanı arasında bir bağ... İnsanla dünya arasında bir bağ... Birçok bilgin ve derviş insanlara bu bağı anlattı. Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ, Sarı Saltuk, Geyikli Baba gibi birçok bilgin ve derviş... İnsanlar, o bağ ile yani aşk ile daha güzel oldu. Yeryüzü, aşkla daha güzel oldu.	Aşk “bağ”dır. İnsanla Tanrı arasında bir bağ... İnsanla insan arasında bir bağ... İnsanla bütün canlılar arasında bir bağ... İnsanla nesnelere arasında bir bağ... İnsanla dili arasında bir bağ... İnsanla vatanı arasında bir bağ... İnsanla dünya arasında bir bağ... Birçok bilgin ve derviş insanlara bu bağı anlattı. Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ, Sarı Saltuk, Geyikli Baba gibi birçok bilgin ve derviş... İnsanlar, o bağ ile birbirlerine daha sıkı bağlandılar. Yeryüzü, aşk ile daha da güzelleşti.	Aşk “bağ”dır. İnsanla Tanrı arasında, insanla insan arasında ve insanla eşya arasında bir bağ... İnsanla dili arasında bir bağ... İnsanla vatanı arasında bir bağ... İnsanla dünya arasında bir bağ... Gelen âşık da giden derviş de insanlara bu bağı anlattı. Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ, Sarı Saltuk, Geyikli Baba ve daha niceleri... İnsanlar, o bağ ile daha da kenetlendi. Yeryüzü, aşk ile daha da güzelleşti. Esas ilkimiz şudur: Yaratılanı sev, Yaratandan ötürü.

Arka kapakta yer alan paragraflar incelendiğinde temel düzey için 74, orta düzey için 73 ve ileri düzey için 70 kelime kullanılarak “aşk”ın ne olduğunun açıklandığı görülmektedir. Temel düzey öğrenciler için hazırlanan metinde basit cümlelerin kullanılması ve anlatımın daha açık olması gerekliliği kelime sayısının fazla olmasına neden olmaktadır. İleri düzey için hazırlanan paragrafta daha az kelime kullanılmasına rağmen temel ve orta düzeyde yer almayan ek cümlelere yer verilmiştir.

2020 yılı Ağustos ayında 1. baskısı Ankara’da gerçekleştirilen yardımcı okuma kitaplarının imtiyaz sahibi Yunus Emre Enstitüsü Yönetim Kurulu Başkanı Şeref Ateş, editörü ise Prof. Dr. Yavuz Kartallıoğlu’dur. Yardımcı okuma setine ait diğer künye bilgileri şu şekildedir:

Tablo 2. Türkçenin Sesi Yunus Emre Seti künye bilgileri

Hikâye	Emine ALTINKAYNAK
İnceleme	Prof. Dr. Gülsün Leyla UZUN Prof. Dr. Mustafa KURT
Düzenleme	Betül GÖKTAŞ
İllüstrasyonlar-Tasarım	Taha Berk KONAK
Dizgi	Mehmet Selim ÖZBAN
Basım	Emsal Matbaa Tanıtım Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Satış ve Dağıtım	Yunus Emre Enstitüsü
ISBN	978-605-2097-62-5 (A1-A2) 978-605-2097-63-2 (B1-B2) 978-605-2097-64-9 (C1-C2)

Yardımcı okuma kitaplarında künye bilgilerinden sonra “Sunuş” yer almaktadır. Bu bölümde Yunus Emre Enstitüsünün dünyanın farklı coğrafyalarında gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilmiş, yardımcı okuma kitaplarının hazırlanma amacına değinilmiş ve “Türkçenin Sesi Yunus Emre” setine ait açıklamalarda bulunulmuştur. Sunuş bölümü yardımcı okuma kitaplarının öğrencilere, dil öğreticilerine ve alan uzmanlarına faydalı olması temennisiyle tamamlanmıştır.

Yardımcı okuma kitaplarının hikâye bölümünde toplam üç illüstrasyon bulunmaktadır. Bu illüstrasyonlar sırası ile karanfil, balta ve kesilmiş odunlar, şamdan ve mum görsellerinden oluşmaktadır. Karanfil görselinin yer aldığı illüstrasyonda Yunus Emre’ye ait bir şiirin adı olan “Gelin Tanış Olalım” cümlesine yer verilmiştir.

Karanfil, Türk tarihinde süsleme motifi olarak da kullanılan önemli bir çiçektir. Bilinen ilk örneklerine Selçuklu Dönemi taş ve çini işlerinde rastlanmaktadır (Ayvazoğlu, 2013, s. 189). 1240-1320 yılları arasında yaşayan Yunus Emre’nin hayatı, Anadolu Selçuklu Devleti’nin Anadolu topraklarında kalıcı olma mücadelesi verdiği bir döneme karşılık gelmektedir (Tavukçu, 2017, s. 15). Bu bağlamda Selçuklu Dönemi’nde sıklıkla süsleme motifi olarak kullanılan “karanfil”in Yunus Emre’nin hayatını anlatan bu kitapta illüstrasyon olarak kullanılması çok anlamlıdır.

Yunus Emre Enstitüsünün adının “Yunus Emre” olması bir tesadüf değildir. Yunus Emre hem şiirleriyle Türkçenin gelişimine katkı sağlamış hem de evrensel insani değerler üzerine inşa ettiği hayat felsefesi ile hiçbir din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin insanoğlunun barış içerisinde ve ortak değerler etrafında birlikte yaşamasını amaçlayan mesajlar vermiştir (Yunus Emre Enstitüsü, 2020b). Enstitü de dünya genelinde yürüttüğü Türk dilini ve kültürünü tanıtıcı faaliyetleri ile dünya barışına destek olmayı, farklı milletleri kardeşlik ve dostluk çerçevesi etrafında toplamayı amaçlamakta, bu yolda Yunus Emre’nin “Gelin tanış olalım.” sözünü kardeşliğin bir nişanı olarak kullanmaktadır. Bu nedenle karanfil illüstrasyonunda bu söze yer verildiği düşünülmektedir.

Kitapta yer alan balta ve düzgün kesilmiş odunlar illüstrasyonu Yunus Emre'nin Tapduk Emre'nin dergâhındaki görevine ve taşıdığı odunlara, şamdan ve mum illüstrasyonu ise kitabın kahramanı olan adamın gecenin karanlığını aydınlatmak için kullandığı şamdan ve muma işaret etmektedir.

Yabancı dil öğretimi için hazırlanan yardımcı okuma kitapları genellikle farklı hikâyelerden oluşan setler şeklinde hazırlanmaktadır. “Türkçenin Sesi Yunus Emre” setinde ise diğerlerinden farklı olarak aynı hikâyenin üç farklı düzey için uyarlanıp etkinliklerle birlikte öğrencilere sunulduğu görülmektedir. Burada Türk kültürünün en önemli temsilcilerinden olan Yunus Emre'nin hayatının ve hayat felsefesinin bu çalışma aracılığıyla Türkçe öğrenmek isteyen yabancılara tanıtılması amacının güdüldüğü görülmektedir.

Her üç kitapta da özetle uzun süre izin kullanmayan, yoğun bir çalışma temposuna sahip olan ve bu süreçte çok yıpranan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. İki yılın sonunda iş yerinden izin alabilen kahraman yanına yalnızca yiyecek bir şeyler ve okuyacak kitaplar alarak şehirden uzaktaki dağ evine gider. Amacı şehrin koşurmacasından uzaklaşmak, kendisi ile baş başa kalıp dinlenmek ve kitap okumaktır. Dağ evine ulaşan kahraman, eline Yunus Emre'nin Dîvân'ını alır ve okumaya başlar. Sobanın sıcaklığı ile çok geçmeden uykuya dalan kahraman dışarıdan gelen seslerle gözlerini açar ve kapıyı açıp baktığında uzaklarda genç ve zayıf bir adamın kendisine bakmakta olduğunu fark eder. Gelen Yunus'tur. Kahraman ile Yunus Emre arasında geçen uzun sohbetin ardından kahraman birden uyanır. Yaşadıkları bir rüyadan daha fazlasıdır. Kalan günlerde de Yunus Emre'nin eserlerini okur ve onu anlamaya çalışır. Son gün dağ evinden ayrılmak üzere kapıya çıktığında karların üzerinde gördüğü buğday taneleri ise onun nasibidir. Hepsini yerden toplar, bir avuç buğdayla içeri girer ve dudaklarından şu cümleler dökülür: “Aşk olsun, Yunus! Aşk olsun!”

“Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitaplarında Yunus Emre'nin hayatını ve yaşam felsefesini yazar Emine Altınkaynak'ın çok güçlü bir kurgu ile kaleme aldığı görülmektedir. Hikâye temel, orta ve ileri düzey için üç farklı uyarlamaya sahiptir. Hikâye temel düzeyde 2.177 kelime, orta düzeyde 2.223 kelime ve ileri düzeyde 2.300 kelime ile kurgulanmıştır. Burada düzeyler arttıkça kelime sayısının da arttığı görülmektedir. Bununla birlikte hikâye metinleri incelendiğinde temel düzeyde basit cümlelere ve temel düzey dil bilgisi yapılarına göre cümleler kullanılırken ileri düzeyde üst seviye dil bilgisi yapılarına yer verildiği, birleşik, sıralı ve bağlı cümlelerden yararlandığı görülmektedir.

5.2. “Türkçenin Sesi Yunus Emre” Kitaplarının Etkinlikler Yönünden İncelenmesi

“Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitaplarında hikâyenin ardından “etkinlikler” ve “cevaplar” bölümleri gelmektedir. Kitaplarda hikâyeyi okuyan öğrencilerin daha sonra etkinlikleri tamamlaması ve dil becerilerini geliştirmesi hedeflenmektedir. Etkinlikler bölümünde sırası ile söz varlığı, okuma-anlama, dil bilgisi, yazma ve konuşma başlıklarına yer verilmiş, dinleme becerisi için herhangi bir etkinlik tasarlanmamıştır. Kitaplar incelendiğinde söz varlığı, okuma-anlama, dil bilgisi, yazma ve konuşma için farklı türlerde etkinlikler hazırlandığı görülmektedir.

Okuma, yazma ve konuşma becerileri ile söz varlığı ve dil bilgisi yeterliklerine ilişkin hazırlanan etkinlik türleri şu şekildedir:

Tablo 3. Becerilere göre etkinlik türleri

Etkinlik	Söz Varlığı	Okuma-Anlama	Dil Bilgisi	Yazma	Konuşma
1.	Boşluk doldurma (Temel, Orta, İleri)	Eşleştirme (Temel, Orta) <i>Açık uçlu soru (İleri)</i>	Uygun kelimeyi seçme (Temel, Orta, İleri)	Cümle kurma (Temel, Orta) <i>Yeniden yazma (İleri)</i>	Açık uçlu soru (Temel, Orta, İleri)
2.	Çoktan seçmeli soru (Temel, Orta) <i>Eşleştirme (İleri)</i>	Açık uçlu soru (Temel, Orta) <i>Doğru/yanlış (İleri)</i>	Boşluk doldurma (Temel, Orta, İleri)	Açık uçlu soru (Temel, Orta) <i>Metni tamamlama (İleri)</i>	<i>Metinden hareketle tartışma (Orta)</i>
3.	Sözcük bulma (Temel, Orta, İleri)	Doğru/yanlış (Temel, Orta) <i>Cümleleri sıraya koyma (İleri)</i>	Çoktan seçmeli soru (Temel, Orta, İleri)	Metni tamamlama (Temel, Orta)	
4.	Eş anlamlısını bulma (Temel, Orta, İleri)	Cümleleri sıraya koyma (Temel, Orta) <i>Çoktan seçmeli soru (İleri)</i>			
5.		Çoktan seçmeli soru (Temel, Orta)			

Etkinlik türleri incelendiğinde boşluk doldurma, çoktan seçmeli soru, sözcük bulma, eş anlamlısını bulma, eşleştirme, açık uçlu soru, doğru/yanlış, cümleleri sıraya koyma, uygun kelimeyi seçme, cümle kurma, metni tamamlama ve metinden hareketle tartışma olmak üzere on iki farklı türde etkinlik tasarlandığı görülmektedir. Temel ve orta düzey için hazırlanan etkinlik türleri aynı olmakla birlikte orta düzeyde temel düzeyden farklı olarak “metinden hareketle tartışma” ortamı yaratma üzerine kurgulanmış fazladan bir konuşma etkinliği vardır.

İleri düzey söz varlığı etkinliklerinde çoktan seçmeli soru yerine eşleştirme bulunmaktadır. Okuma anlama etkinliklerinde eşleştirmeye yer verilmemiş; açık uçlu soru, doğru/yanlış, cümleleri sıraya koyma ve çoktan seçmeli soru türleri ile bölüm tamamlanmıştır. İleri düzey dil bilgisi etkinlikleri temel ve orta düzey ile aynı kalırken yazma etkinliklerinde temel ve orta düzeyden farklı olarak yeniden yazma etkinliğine yer verilmiş, açık uçlu sorular sorulmamıştır.

Farklı düzeyler için hazırlanan etkinlik türlerinde ortaklıklar bulunsa da etkinlikler için hazırlanan sorularda öğrenci düzeylerine dikkat edildiği, kullanılan kelimelerin öğrencilerin muhtemel söz varlıklarına uygun olarak seçildiği, yine soru ve cevapların yazımında düzeye uygun dil bilgisi yapılarının kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında incelenen “Türkçenin Sesi Yunus Emre” seti, hem yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan yardımcı kaynak olması hem de Türk kültürünün önemli şahsiyetlerinden biri olan Yunus Emre’yi anlatması açısından önem arz etmektedir. Bu tür yardımcı kaynaklar sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda kullanılmalarda durumunda dil öğretim süreçlerine katkı sağlayacak, öğrencilerin öğrenme motivasyonlarını yükseltecek, öğrenciler eğlenerek öğrenecek ve öğrenilenler akılda kalıcı olacaktır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen yetişkinlerin yardımcı okuma kitabı ihtiyacını karşılamak amacıyla hazırlanan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” seti incelendiğinde hikâyenin ve hazırlanan illüstrasyonların birbirine uyumlu olacak şekilde seçildiği, görsellerin hem Türk tarihine hem de Yunus Emre’nin hayatındaki önemli noktalara gönderme yaptığı görülmektedir. Hikâyelerde Yunus’un “dosdoğru olma” düşüncesi ve “aşkı bulma” yolculuğu etkileyici ve anlaşılır bir şekilde öğrencilere sunulmaktadır. Temel, orta ve ileri düzey için ayrı ayrı kurgulanan hikâyelerde öğrenci düzeyine göre kelime sayıları ve dil bilgisi yapıları değişmektedir. Düzey arttıkça hikâyede daha fazla ayrıntıya yer verilmesi nedeniyle kelime sayıları da artmaktadır. Temel düzeyde hikâyeye basit cümleler ile verilirken orta ve ileri düzeyde kademeli bir şekilde birleşik, sıralı ve bağlı cümlelere geçildiği görülmektedir.

“Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitaplarının temel amacı öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmektir. Fakat hazırlanan etkinlikler incelendiğinde kitaplar ile aynı zamanda öğrencilerin söz varlıklarının zenginleştirilmesinin; konuşma, yazma ve dil bilgisi yeterliklerinin geliştirilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Kitaplarda dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmamaktadır. İngilizcenin yabancı dil olarak öğretimi için hazırlanan yardımcı okuma kitapları incelendiğinde o setlerde genellikle ses kaydı olan CD’lere yer verildiği ve öğrencilerin dinleme becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinliklerin hazırlandığı görülmüştür. Bu bağlamda bu set için de sonraki süreçte dinleme etkinliklerinin tasarlanması ve sete dâhil edilmesi yerinde bir gelişme olacaktır.

Yunus Emre’nin hayatını anlatan “Türkçenin Sesi Yunus Emre” yardımcı okuma kitapları sayesinde Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin “Yunus Emre’nin hayatı ve yaşam felsefesi” hakkında bir farkındalık kazanacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin derslerinde, dil düzeylerini dikkate alarak Yunus Emre’nin şiirlerinden de yararlanmasını gerekmektedir. Yunus Emre şiirlerini basit ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme almıştır. Bu nedenle Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin şiirleri anlaması çok zor olmayacaktır. Gemalmaz (1991, s. 61) da Yunus Emre’nin şiirlerinin, günümüzden altı yüz yıl önce yazılmalarına rağmen genel itibarıyla sade ve anlaşılır bir dil ile yazıldığını belirtmekte, şiirlerinin bu derece ilgi görmesinde ve okunmasında şiir dilinin tabii olmasının da etkisi olması gerektiğini ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerden hareketle hazırlanan öneriler şu şekildedir:

- Yabancılara Türkçe öğretiminde yardımcı kaynaklardan yararlanılmalı, tekdüze ders işlemekten kaçınılmalıdır.
- Öğreticiler süreçte Türk kültürüne ait gelenek, görenek ve şahsiyetlere yer vermelidir.
- Türk kültürünün sembol şahsiyetlerinin hayatları ve eserlerinden hareketle “Türkçenin Sesi Yunus Emre” seti benzeri yardımcı kaynaklar hazırlanmalıdır.
- Öğrencilerin kültürlerine ait gelenek, görenek ve şahsiyetlere saygı duyulmalı, onların hassasiyetlerine önem verilmelidir.
- Alanda çalışacaklar, yardımcı kaynak kullanımını ve kültürel etkileşim konularında farkındalığa sahip öğretmenler olarak yetiştirilmeli, kendilerini sürekli olarak geliştirmelidir.
- Yabancılara Türkçe öğretimi alanını besleyen Türkçe öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı bölümü, çağdaş Türk lehçeleri gibi lisans programlarına ve yabancılara Türkçe öğretimi sertifika programlarına dil öğretiminde kültür etkileşimi ile ilgili dersler eklenmelidir.
- Türk kültürüne ait şahsiyet, eser, gelenek ve göreneklerin hangi düzeyde nasıl kullanılabilirliği ortaya konmalı; somut bir çerçeve çizilmelidir.

Kaynakça

- Acartürk, G. (2019). *İllüstrasyonda görsel göstergelerin anlatılması ve mesaj: Gürbüz Doğan Ekşioğlu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Alyılmaz, C. ve Er, O. (2016). Yabancılara Türkçe öğretimi uygulamalarında öğretmenlerin kültürel farkındalık oluşturmadaki etkisinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1392-1413.
- Ayvazoğlu, B. (2013). *Güller kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bursa Uludağ Üniversitesi (2021). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültür aktarımı*. <http://bilgipaketi.uludag.edu.tr/Ders/Index/1130715> (Erişim tarihi: 13.08.2021).
- Çangal, Ö. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür taşıyıcısı olarak türküler. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 2(2), 9-20.
- Çelik, H. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürel ihtiyaç analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Elbir, B. ve Aka, F. N. (2015). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımına yönelik yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(12), 371-386.
- Gemalmaz, E. (1991). *Yunus Emre'nin şiirlerindeki dil özellikleri*. Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Erzurum.
- Güleç, İ. ve Ömeroğlu, E. (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür etkileşimi. Ankara: Nobel Yayınevi.
- İşcan, A. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür aktarım aracı olarak filmlerden yararlanma. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 58, 437-452.
- Kalfa, M. (2013). Yabancılara Türkçe öğretiminde sözlü kültür unsurlarının kullanımı. *Millî Folklor*, 25(97), 167-177.
- Kartallıoğlu, Y. (Ed.). (2020a). *Türkçenin Sesi Yunus Emre (A1-A2)*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Kartallıoğlu, Y. (Ed.). (2020b). *Türkçenin Sesi Yunus Emre (B1-B2)*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Kartallıoğlu, Y. (Ed.). (2020c). *Türkçenin Sesi Yunus Emre (C1-C2)*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Memiş, M. R. (2016). Yabancı dil öğretiminde eğitim ortamı ve kültür aktarımı. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(9), 605-616.
- Moralı, G. ve Göçer, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür paylaşımına yönelik öğretmen görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1115-1129.
- Okur, A. ve Keskin, F. (2013). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel öğelerin aktarımı: İstanbul Yabancılar için Türkçe Öğretim Seti Örneği. *International Journal of Social Science*, 6(2), 1619-1640.
- Tavukçu, O. K. (Ed.). (2017). *Yunus Emre Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımı çalışmayı Aydın'da yapıldı*. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/basindan/yabancilara-turkce-ogretiminde-kultur-aktarimi-calistayi-aydinda-yapildi/> (Erişim tarihi: 26.08.2021).

- Türk, H. (2018). *Yabancılara Türkçe öğretiminde bir izlençe tasarımı ve kültürel öğelerin hikâye kitapları aracılığıyla aktarımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F. ve Akkaya, Ü. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür aktarım aracı olarak reklamlar. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(12), 41-52.
- Yunus Emre Enstitüsü (2017). *Türk kültürüyle tanışın*. <https://www.yee.org.tr/tr/faaliyet/turk-kulturuyle-tanisin> (Erişim tarihi: 10.08.2021).
- Yunus Emre Enstitüsü (2020a). *Türkçenin Sesi Yunus Emre Hikâyeleri (A1-A2)*. <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/turkcenin-sesi-yunus-emre-hikayeleri-a1-a2> (Erişim tarihi: 14.08.2021).
- Yunus Emre Enstitüsü (2020b). *Neden Yunus Emre*. <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/neden-yunus-emre> (Erişim tarihi: 18.08.2021).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Yineleme

Repetition in Yunus Emre's Poems

Araş. Gör. Derya KARATAŞ ¹

Öz

Şairin şiirdeki ustalığını ortaya koyması açısından söz sanatlarının ve dil kullanımının önemli bir işlevi vardır. Geçmişten günümüze şiirlerde sıklıkla kullanılan yineleme ahengi sağlayan unsurların başında gelir. Anlatımı kuvvetlendirme, ifadeye açıklık getirme, okurun dikkatini çekme gibi amaçlarla bir sözcüğün, sözcük grubunun, ekin veya anlam açısından aralarında bir bağ bulunan farklı sözcüklerin tekrarlanması olarak niteleyebileceğimiz bu sanat, klasik edebiyat incelemelerinde *tekrir* olarak adlandırılır. Modern dilbilim alanlarından deyiş bilim açısından da incelenmeye açık olan bu söz sanatı, deyiş bilimin koşutluk, önceleme ve sapma ile birlikte dört ana yöntemini oluşturur. Dili ve edebiyatı bir araya getiren deyiş bilim özellikle şiir çözümlemelerinde uygulanır. Türk şiirinin en önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre sade bir Türkçe kullanmasının yanında şiirlerinde pek çok söz sanatına yer verir. Onun şiirlerinin müzikalitesini oluşturan başlıca unsurlardan biri ise yinelemelerdir. Bu çalışmada yineleme kavramına genel olarak değinildikten sonra Yunus Emre'nin divanında yer alan şiirlerindeki yinelemeler, deyiş bilimin içinde yer alan ses bilgisel, biçim birimsel, söz dizimsel, anlam bilimsel, metinsel yinelemelere göre tasnif edilmiştir. Araştırmanın sonunda Yunus Emre divanında yer alan dört yüz on yedi şiirin hepsinde yineleme sanatına yer verildiği, yineleme türleri arasında en çok ses bilgisel yinelemenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Şairin şiirlerinde ses bilgisel, biçim birimsel, söz dizimsel yinelemeleri sıklıkla kullanması şiirlerinin ahengini sağlamış, üslubunun temel yapısını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, yineleme, deyiş bilim, şiir dili

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In the language of poetry, rhetoric and use of language have an important function. Repetition, which is frequently used in poems, is one of the elements that provide harmony in poetry. Repetition is a term used to describe the expression of a word, a group of words, a supplement, or a repetition of different words with a connection between them in terms of meaning. Repetition is called *tekrir* in classical literature reviews. It is also a subject of study in terms of stylistic, one of the fields of modern linguistics. Parallelism, foregrounding, deviation and repetition form are the four main methods of stylistics. Stylistic, brings language and literature together, is especially applied in poetry analysis. Yunus Emre, of the most important representatives of Turkish poetry, uses a simple Turkish and includes many rhetoric in his poems. One of the main elements that make up the musicality of his poems is repetitions. In this study, first, the concept of repetition will be mentioned. Then the repetitions in Yunus Emre's poems will be classified according to phonological, morphological, syntactic, semantic and textual repetitions. At the end of the research, it was determined that repetition was included in all four hundred and seventeen poems in Yunus Emre's divan. Yunus Emre, most used phonological repetition. The poet's frequent use of repetitions has affected his style.

Keywords: Yunus Emre, repetitions, stylistics, poetry language

Paper Type: Research

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, derya.karatas@ahievran.edu.tr

Giriş

Türk şiir dilinde yinelemeler, en çok kullanılan söz sanatları arasında yer alır. Yineleme yoluyla şiirdeki boşluklar doldurulur, belirtilmek istenen her ne ise o ifade edilir ve şiire biçimsel olarak bir estetik kazandırılır. Şiirin başlıca unsurlarından olan kafiye ve redif de mısra sonlarında kelimelerin veya eklerin tekrarına dayanmasıyla yinelemenin bir çeşidi olarak şiirlerde yer alır. Dolayısıyla yineleme, geçmişten günümüze hemen her şiirde kendini gösteren bir ahenk unsurudur. Nerimanoğlu'nun araştırmacılarından aktardığına göre tekrarlar, şiirin oluşmasında esas unsur olarak kafiyeden ve aliterasyondan daha eski bir unsur olarak yer alır ve şiirlerin başlıca özellikleri tekrarların rolü ile ölçülür (2011, s. 41-42).

Edebi bir dili, konuşma dilinden ayıran bazı unsurlar vardır. Özellikle şiirde okuyucuyu etkileyen bir dil oluşturma gayesi ile imgelerden, çeşitli sanatlardan, ritmik unsurlardan ve yan anlamlardan yararlanır. Bu gaye, manzum olarak yazılmış en eski metinlerden başlayarak günümüze kadar uzanan metinlerde kendini gösterir. Şiir dilini düz yazıdan ayıran en önemli özellikler arasında söz sanatları ve dil bilimsel farklılaşmaya yer verme, duygusal öğeleri öne çıkarma, imge gibi yapıları kullanma bulunur. Düz yazıdan daha farklı olarak şiirde anlamın yanında biçim de önemlidir. Şiirin duygusunu aktarmada ses, şekil, cümle düzeyindeki dil kullanımlarıyla akıcılık, müzikalite sağlanır. Özellikle klasik edebiyatta konuşma dilinden ayrı, sanatlı, süslü yazı dilinin varlığı dilde söz sanatlarının, söze dayalı ahenk unsurlarının olmasını zorunlu kılar. Halk şiirinde daha sade, anlaşılır bir dil kullanılsa da söz sanatları, kafiye, redif gibi şiiri oluşturan unsurlar, şiir içerisinde muhakkak yer alır.

Klasik edebiyat incelemelerinde retorik/belagat kapsamında *tekrir* olarak adlandırılan söz sanatı, sözün anlamını kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır. *Tekrîr* sanatının *yinelemeden* farkı yapı ve işlev düzeyindedir. *Tekrîr* ile ifadeye açıklık kazandırmanın yanı sıra tekrar edilen kelimeye muhatabın dikkatini çekme ve bu yolla sözün etkisini arttırma da sağlanır. Bu yönüyle *tekrîr*, vezin ve kafiye ile şiirin aslî unsurları arasında daima yer alır. Tekrarlanan kelimeler aynı zamanda tekrarlanan sesler vasıtasıyla sözün ahenkli olmasını da sağlar. Bu doğrultuda *tekrîr* sanatı, reddü'l-acüz, ale's-sadr, iade ve akis gibi sanatları da içerir (Saraç, 2004, s. 178).

Şiir dilinde büyük öneme sahip olan *yineleme*, modern dilbilim yöntemleri açısından da incelenmeye değer bir konudur. Bir metin içerisinde özelliği ve niteliği belli olan bir dil kullanımını tanımlayan deyiş ve bu dil kullanımlarını inceleyen deyiş bilim, dilin edebiyat ile en iç içe olduğu alanlardan biridir. Deyiş bilim, batıda 1909 yılında dil bilimci Charles Bally tarafından yazılan *Traité de Stylistique Française* adlı eserin yayınlanmasıyla bağımsız bir yöntem olarak kullanılmaya başlanır. Doğuda retorik veya belagat olarak adlandırılan bu yöntem üslubu, dil ve yazın arasındaki ilişkiyi konu edindiği için antik dönemlerden itibaren şiir incelemelerine konu edilmiştir. Edebi eserlerin dil unsurlarıyla açıklanmasını gerekli kılan bu yöntemin inceleme alanlarından birisi de *yinelemelerdir*.

Deyiş bilim, edebi ürünlerin dil bilimi yöntemleriyle incelenmesinde dört temel ölçütü koşutluk, yineleme, önceleme ve sapma olarak değerlendirir. Bu ölçütler ise iki bölümde toplanır. Koşutluk ve yineleme, kurgu ve dil kullanımı bakımından yapı ölçütleri arasında; önceleme ve sapma ise anlam ve duygu bakımından anlatım ölçütleri arasında sayılır (Özünlü, 2001, s. 12). Bunlardan önceleme dışında kalanlar, şiirde yapı bakımından düzgünlüğü sağlayan üç özelliktir. Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları* adlı kitabında yinelemelerin türleri olarak bağlaç yinelemesi, ön yineleme, art yineleme, zıt-paralel yineleme, kıvrımlı yineleme, tırmanma, zıt yapılı yineleme, çaprazlama, ikizleme, koşut yineleme, çapraz yineleme, ek yinelemesi, söz dizimsel yinelemeler, anlam bilimsel yinelemeler ve metinsel yinelemeleri sayar. Detaylı bir şekilde verilen bu yineleme türleri ses bilgisi, biçim birimi, anlam bilgisi, söz dizimi ve metin dil bilimi başlıklarının alt sınıflarıdır. Şiir dilinde bir ses yardımıyla yineleme yapılacağı gibi bir kelimenin tekrarı, aynı eklerin kullanımı, söz dizimi açısından benzerlik kurulması yoluyla da yineleme yapılabilir. Yinelemenin işlevi ses açısından ne denli önemliyse söz diziminde de o denli önemlidir (Güz, 1987, s. 88).

Bir şeyi tekrar etmenin kimi zaman o şeyi söyleyen kişinin dil konusundaki yetersizliğini, o dile yeteri kadar hâkim olamadığını ifade etmek gibi bir anlamı olsa da yazınsal eserlerde tam tersi biçimde, yinelemelerin anlatıma değer kattığı görülür. Şiirde şiirselliği sağlayan öğelerin belki de en önemlisi bu yinelemelerdir. Yineleme; divan şiirinde tekrîr, iade, reddü'l-acüz ale's-sadr, mukaddem ü muahhar, mürâsele, muvâzene, tarsi, redif, redd-i matla'; deyiş biliminde ön yineleme, art yineleme, kıvrımlı yineleme, ikizleme, zıt koşut yineleme, kıvrımlı yineleme gibi farklı isimlerle anılsa da şiir dilini oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak yer almaktadır (Öztekin, 2002, s. 84).

Geçmişten günümüze farklı terimlerle ifade ediliyor olsa da aynı yapıya işaret eden yinelemenin çapraz yineleme dışındaki her türü Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alır. Çalışmada Ünsal Özünlü'nün *Edebiyatta Dil Kullanımları* adlı kitabında yer alan başlıklara göre sınıflandırılacak olan yinelemelerin, Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen tüm örneklerine yer verilmeyip her başlık için birkaç örnek vermekle yetinilecektir. Bazı örneklerin birden fazla yineleme türünü içermesi söz konusudur. Dolayısıyla ses bilimsel yinelemenin olduğu bir şiirde hem biçim birimsel hem anlam bilimsel yinelemeleri görmek mümkündür. Yunus Emre'nin şiirleri ise H Yayınları tarafından 2020 yılında beşinci baskısı yayınlanan ve Mustafa Tatçı tarafından neşredilen *Yûnus Emre Dîvânı* adlı eserden alınacak olup ilgili mısra, beyit veya dörtlülüklerin yanında şiir numarası ile beyit numarası verilecektir.

1. Yunus Emre'nin Şiirlerinde Yinelemeler

1.1. Ses Bilgisel Yinelemeler

Dünyadaki tüm dillerin kendilerine has bir ses düzenleri vardır. Her dilin harf sayısı birbirinden farklı olmakla beraber kimi dillerde bazı seslerin daha çok tekrar edildiği görülür. Yapılan araştırmalar şiir dilinde belli seslerin sıklıkla yinelendiği ve bu seslerin de bazı anlamları çağrıştırdığını göstermiştir (Crystal, 1995, s. 8-12). Bu ses yinelemeleri şiir dilinde yer alan müzik öğelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Boztaş, 1994, s. 175). Ses bilgisel yinelemeler şiirde en çok kullanılan yineleme türlerinin başında yer alır. Şiirde veya düz yazıda sesli harflerin tekrarı olarak nitelenen *asonans* ile sessiz harflerin tekrarına dayanan *aliterasyon*, ses düzeyindeki yinelemelerdendir. Yunus Emre divanında yer alan pek çok şiirde asonans ve aliterasyon örneklerine rastlamak mümkündür.

Yûnus sana tutdı yüzün unıtdı cümle kendözin / Cümle sana söyler sözün sensün söz söyleden bana (8, 6)

Er sırrıdır sırrun senün er yiridür yirün senün / Ne yiridedür yirün senün sana soraram iy ağaç (21, 6)

Ezel benüm ilümdür Elest benüm yolumdur / Ezelile Elest'i ben bunda göre geldüm (178, 5)

Yârânlarum kardaşlarum

Hakk'a lââyık yoldaşlarum

Esen kalsun râzdaşlarum

Esenledüm dünyâm seni (413, 8)

Yunus Emre'nin şiirlerinde her beytin kendi içinde yer alan yinelemeler dışında beyitler arasına yayılan yineleme örneklerini de görmek mümkündür. "*Merdân-ı Hak bu dünyâda maksûdlara kalmadılar / Mülk-i bekâ bulmuş iken meyl-i fenâ kalmadılar*" (40) beytiyle başlayan yedi beyitlik şiirde tüm mısraların *m* sesi ile başlaması, "*Bir sâkîden içdüük şarâb 'Arşdan yüce meyhânesi / Ol sâkînün mestleriyüz cânlar anun peymânesi*" (406) beytiyle başlayan yedi beyitlik şiirde yedi mısranın *b* sesi, dört beytin *o* sesi ile başlaması şiirin geneline yayılan ses bilgisel yinelemelere örnektir.

Aynı seslerin tekrar edilmesinin yanında aynı ses grubuna ait seslerin tekrar edilmesi ile de yineleme yapılabilir. Muharrem Daşdemir "*Karlu tagların başında salkım salkım olan bulut / Saçın çözüp benüm için yaşın yaşın ağlar mısın*" (270, 6) beytinde ilk mısradaki k/g, d/t, l seslerinin tekrarlanması ile bulutların kümeleşmesine, ikinci mısradaki ç, ş, s/z, n seslerinin tekrarlanması ile yağmur sesine çağrışım yapılmış olabileceğini belirtir (2017, s. 102).

1.2. Biçim Birimsel Yinelemeler

Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede biçim düzeyinde pek çok yineleme örnekleri bulunur. Şiir dilinde, mısra sonlarında yapım ve çekim eklerinin tekrarı ile uyaklar oluşturulmasının yanında bağlaçların veya cümle dışı unsurların yinelenmesi yolu ile de biçim birimsel yineleme örneklerine rastlanır. Günümüze kadar yinelenenin en çok rastlanan örnekleri biçimbirimdedir (Özünü, 2001, s. 117). Özünü'nün on üç madde başına ayırdığı biçim birimsel yinelemeleri *yinelenen unsurların metin içerisindeki yerine göre yinelemeler* ve *biçim birimlerin yinelenmesiyle oluşan yinelemeler* olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar arasında ön yineleme, art yineleme, zıt koşut yineleme, kıvrımlı yineleme, tırmanma, koşut (paralel) yineleme, çapraz yineleme *yinelenen unsurların metin içerisindeki yerine göre yinelemeler* başlığı altında; bağlaç yinelemesi, zıt yapıyla yineleme, çaprazlama, çok ekli yineleme, ikizleme, ek yinelemesi ise *biçim birimlerin yinelenmesiyle oluşan yinelemeler* başlığı altında değerlendirilebilir. Yinelenen kelimelerin metin içerisindeki yerine göre sınıflandırıldığı örnekler aynı zamanda söz dizimsel yinelemeye de örnektir.

Özünlü'nün yineleme türleri arasında saydığı *tırmanma*, sözcük ya da sözcük gruplarını gittikçe artan bir düzende art arda sıralanması yoluyla oluşturulur (2001, s. 120). Bu yineleme türü daha uzun yapıyla cümleleri gerektirdiği için nesir türünde daha yaygın olarak kullanılır. Bu sebeple Yunus Emre'nin şiirlerinde tırmanma örnekleri yer almamaktadır. Biçim birimsel yinelemelerin Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen örnekleri şu şekildedir.

1.2.1. Bağlaç Yinelemesi

Gerek aynı türden gerekse anlam bakımından farklı fonksiyonlarla kullanılan bağlaçların tekrar edilmesi (Özünlü, 2001, s. 103) yoluyla yapılan bağlaç yinelemesi, şiire hem ses hem anlam bakımından estetik bir katkı sağlar. Kimi zaman virgül yerine bağlaçların kasıtlı olarak kullanılmasıyla kelimeler tek tek vurgulanır ve ifade uzatılır. Kimi zaman ise bağlaç yerine virgül koyulmasıyla ifadenin kısaltıldığı görülür. Yunus Emre'nin şiirlerinde en çok kullanılan bağlaçlar arasında *u, ü, vu, vü* "ve", *-ıla, -ile* "ile", *ne ... ne* bağlaçları yer alır.

Kim ki 'ışk kadehinden bir zerre içdiyise / Ana **ne** 'akl **u ne** us **ne** esrük **ü ne** humâr (26, 5)

Ne oran **u** kıyâs **ne** nakş **u** nişân / **Ne** miyân **u** kenâr nihâyetün var

Ne reng **ü** şekl **ü** hem **ne** cism **ne** hod resm / **Ne** kadd **ü** kâmetün **ne** sûretün var

Bu cümle ins **ü** cinne rahmetünden / 'Înâyet vechile hoş himmetün var

Ne dünyâ âhîret **ne** Kâf **u ne** Kâf / Bular katre deryâ melekûtun var

Ne hod var intihâ **ne** had mekân hem / **Ne** bir eniyetün keyfiyetün var (48, 4-8)

Yûnus **dahi** 'âşık sana göster dîdârünü ana / Yârüm **dahi** sensin benüm ayruk dîdârüm yok durur (52, 7)

Gehî Leylî olur Mecnûn gözinden / **Geh** olur Leylî'nün hayrân-ı 'ışkdur

Gehî kan yaş akar Ya'kûb gözünden / **Geh** olur Yûsuf-ı Ken'ân-ı 'ışkdur (90, 5-6)

Ne Ka'be *vü ne* mescid *ne* rükû' *u ne* sücûd / Hakk'ıla dâim becid olur münâcâtımız (116, 4)

Eyyûb'ıla derde esir iniledüm çekdüm cezâ / Belkîs'ıla taht üzere mühr-i Süleymân'daydum
Yûnus'ıla balık beni çekdi deme yutdı bile / Zekerîyyâ'yıla kaçdum Nûh'ıla tûfândaydum
'Asâyıla Mûsâ'yıla kaçdum çıkdum Tûr Tagı'na / İbrâhîm ile Mekke'ye bünyâd bıragandaydum
(168, 5-7)

Bu fenâ-ender-fenâyı terk idelüm dost için / Öz bekâ-ender-bekâ milkinde cevlân idelüm (200, 3)

1.2.2. Ön Yineleme

Doğan Aksan'ın önyinelem (2005, 200) olarak adlandırdığı ön yineleme, birbiri ardınca gelen mısraların başında veya bölüm başlarında yer alan sözcük ya da sözcük gruplarının tekrar edilmesi ile yapılır (Özünü, 2001, s. 118). Ses güzelliğini yaratma görevi bulunan (Nerimanoğlu, 2011, s. 47) bu yineleme örnekleri Yunus Emre'nin şiirlerinde çok sayıdadır. Nitekim Yunus'un "*Hak bir gönül virdi bana hâ dimedin hayrân olur / Bir dem gelür şâdi olur bir dem gelür giryân olur*" (49) beytiyle başlayan on üç beyitlik şiiri ilk mısrası hariç *bir dem tamlaması* ile, "*Bu fenâ mülkinde ben niçe niçe hayrân olam / Niçe bir handân olan yâ niçe bir giryân olam*" (201) beytiyle başlayıp toplamda kırk beş beyitten oluşan şiirinde yirmi üç beyit *gah/gahî* sözcüğü ile, "*Yine bu bâd-ı nev-bahâr hoş nev' ile esdi yine / Yine kışun sovuğu fuzûllığın kesdi yine*" (312) beytiyle başlayan sekiz beyitlik şiirinin altı beyti *yine* sözcüğü ile başlar.

Bize dîdâr gerek dünyâ gerekmez / *Bize* ma'nî gerek da'vâ gerekmez

Bize Kadîr Gicesi'dür bu gice / Ko irte olmasun seher gerekmez

Bize 'ışk şerbetinden sun i sâkî / *Bize* Uçmak'da kevser gerekmez (101, 1-3)

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı / *Söz ola* agulu aşî balıla yag ide bir söz (102, 2)

Yine geldi 'ışk elçisi yine toldı meydânumuz / *Yine* teferrüc-gâh oldı sagdan sola dört yanımız

Yine mahfiller düzıldı yine badyalar kuruldı / *Yine* kadehler sunuldı esrük oldı cânlarımız (118, 1-2)

Ol karınca söyledi Süleymân'a yol didi / *Ol karınca* söylediği cevâb alıncayımış (124, 2)

Gönlüm bana eydürdi seni severem dirdi / *Gönlüm* seni sevdiği dostu irinceyimiş

Gönlüm eydür varayın sana girü geleyin / *Gönlüm* uydugı bana dostı bulıncayımış (124, 5-6)

Ne dirisem hükmüm yürür elümde fermân tutaram / *Ne dirisem hükmüm* revân çün hükm-i sultân tutaram (180, 1)

Kanı bana sabr u karâr senün sözüni dinleyem / *Kanı* bana 'akl u bili tıydurmadın seni sevem

Kanı bana ol havsala kim hâlümü bilmeyeler / *Kanı* bana zûr u kuvvet kim senün 'ışkuna döyem

Cânum seni seveliden benüm hâlüm hâle döner / **Kanı** bana usûl-i dîn 'ilmün edebin öğrenem (209, 1-3)

'**Akıl** başda iş bitürür nazar gözden bakar görür / '**Akıl** gönül içre turur ol üç haslet besler anı
'**Akıl** taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi / Dünyâ içre 'âkil kişi degmez kimseye ziyânı (412, 3-4)

1.2.3. Art Yineleme

Ön yinelemenin zıddı olarak mısra sonlarında veya bölüm sonlarında yer alan sözcüklerin veya sözcük gruplarının tekrar edilmesi yoluyla yapılan (Özünü, 2001, s. 118) art yineleme, şiir dilinde sıklıkla kullanılan yineleme türlerinden biridir. Art yinelemenin mısra sonlarında sözcüklerde görülen örneklerinin bir kısmı redif olarak da adlandırılabilir. Fakat redif, mısra sonlarında eklerde dahi görülebilirken art yineleme sözcük düzeyinde gerçekleşir. Dolayısıyla redifin kapsamı art yinelemeye göre daha geniştir.

'İşk etegin tutmak gerek 'âkıbet zevâl **olmaya** / 'İşkdan bir elif okıyan kimseden su'âl **olmaya**
'İşk didüğün bilürisen 'ışka gönül virürisen / 'İşk yolına mâl ne olur cân dahı muhâl **olmaya** (5, 1-2)

'Aceb 'aceb ne nesnedür bu derdile firâk **bana** / Cânumı serhoş eyledi 'ışk agusı tiryâk **bana** (10, 1)

İşidün iy yâranlar **dem evliyâ demidür** / Gelsün 'ömür sürenler **dem evliyâ demidür** (85, 1)

Keleci bilen kişünün yüzünü ag **ide bir söz** / Sözi bişürüp diyenün işini sag **ide bir söz** (102, 1)

Ger uluya irdünise sûret nakşı **nendür senün** / Mâ'nîye yol buldunısa iş bu dünyâ **nendür senün** (148, 1)

Gâh tozaram yirler **gibi**

Gâh eserem yeller **gibi**

Gâh çağlaram seller **gibi**

Gel gör beni 'ışk n'eyledi (404, 6)

1.2.4. Zıt Koşut Yineleme

Cümle ya da bölüklerin başında bulunan sözcüklerin veya sözcük gruplarının araya giren sözcüklerden sonra cümle ya da bölüm sonlarında tekrar edilmesi (Özünü, 2001, s. 105) olarak nitelenen zıt koşut yineleme, tek bir mısra içerisinde olabileceği gibi mısralar arasında da yayılabilir. Zıt koşut yineleme ile yinelenen unsura dikkat çekilir, ritim sağlanır. Bu yineleme, mısranın başında veya en sonunda yer alan sözcüklerin yanındaki başa veya sona yakın sözcüklerde de görülebilir. Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen zıt koşut yineleme örnekleri mısra düzeyindedir. Zıt koşut yineleme örneklerinden bazıları şu şekildedir:

Tursam senünle **tururam görsem** senünle **görürüm** / Her kancaru kim varuram kalbüm yönü senden yana (8, 4)

Benüm dilüm kuş dilidür **benüm** ilüm dost ilidür / Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz **benüm** (175, 2)

Ma'rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı / **Bahrî** gerekdür **bahrî** bu ma'rifet içinde (295, 20)

1.2.5. Kıvrımlı Yineleme

Bir mısranın, cümlelerin sonunda yer alan sözcüğün bir sonraki mısradaki yinelenmesi yoluyla yapılır (Özünlü, 2001, s. 120) (Kemertelidze ve Manjavidze, 2013, s. 5). Divan edebiyatında *iade* olarak adlandırılan bu yinelemenin Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen örnekleri oldukça fazladır. Kıvrımlı yineleme ile anlam bir sonraki birime taşınır. Bir beytin sonunda yer alan bir sözcüğün bir sonraki beytin başında yer aldığı beyitler arası kıvrımlı yineleme örnekleri de Yunus Emre'nin şiirlerinde mevcuttur.

Bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur **çeynenmiş** / **Çeynenmiş**i ne dutmak hâ sen anı yutdun tut
'Ömrün delim bir okdur yay içinde toptolu / **Tol**muş oka ne turmak hâ sen anı atdun tut (18, 4-5)

Nazar kıl bu gevhre ya bu bir gizlü **nûra** / **Nûr** kaçan yavı vara çün Hak nazar-gâhıdır (33, 3)

Yûnus 'âkilisen bunda **mülke sûret bezemegil** / **Mülke sûret bezeyenler** kara toprak olmuş yatur (74, 7)

'İlim 'ilim bilmekdür 'ilim kendin bilmekdür / Sen kendüni bilmezsin yâ niçe **okumak**dur
Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür / Çün okudun bilmezsin hâ bir kurı emekdür (91, 1-2)

Dervîşler gönli safâ hükm ider Kâf'dan Kâf'a / İy niçe selâtînler zebûnî **dervîşlerin**
Dervîşlerin hâlleri Hak'a gider yolları / Arş'da na'leyn dönderdi Üveys'i dervîşlerin (149, 1-2)

Andan yigrek ne vardur kişi bile **kendözin** / **Kendözin** bilen kişi kamulardan ol güzîn (247, 1)

Bakdugum yüzde gördüm O Tapdug'um nûrını / Maksûdum bugün buldum ben n'idere **yarım**
Yarınum bugün bana hoş bayram düğün bana / Düşde gelür ün bana işidün ahbârını (397, 1-2)

1.2.6. Zıt Yapılı Yineleme

Bu yineleme art arda gelen cümlelerin birbirine zıt özelliklerle kullanılmasıyla yapılır (Özünlü, 2001, s. 120). Bir kelimenin, kelime grubunun veya cümlelerin zıt yapılı bir biçimde tekrar edilmesi olarak ifade edilebilir. Zıt yapılı yineleme, çaprazlama ile benzer özellikler taşır. Zıt yapılı yinelemede tekrar edilen unsur ilk unsura tamamen benzer, sadece anlam bakımından zıtlık taşır. Her zıt yapılı yineleme, çapraz yineleme iken her çaprazlama, zıt yapılı yineleme değildir.

Bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur **çeynenmiş** / **Çeynenmiş**i ne dutmak hâ sen anı yutdun tut (18, 4)

İy dün ü gün Hak isteyen bilmez misin **Hak kandaşur**/Her **kandaşam anda** hâzır **kanda** bakarsam **andaşur** (54, 1)

‘Âriflere bu dünyâ **hayâl ü düş gibidür** / Kendüyi sana viren **hayâl ü düşden geçer** (70, 4)

1.2.7. Çaprazlama

Dil bilgisel yapıların zıt özelliklerle art arda biçimde kullanılması olarak tanımlanan (Özünü, 2001, s. 121) çaprazlamada, zıt yapıli yinelemelerden farklı olarak kelimeler veya kelime grupları tekrarlanmaz. Bu yinelemede tekrarlanan bir grup yoktur, zıtlık anlam yönüyle oluşturulur. Tekrar edilen sözcükler kendilerine zıt anlamlarıyla geri döner.

Acı dirligüm isteyen tatlu dirilsin dünyede / Kim ölümüm isterise bin yıl ‘ömür virsün ana (13, 4)

Söylememek harcı söylemegün hâsıdır / **Söylemeklik harcı** gönüllerün pâsıdır (29, 1)

Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın / Çün kim işe yararsın bu söz fâsîd da'vîdür (33, 2)

Diken olma gül ol eren yolında / **Diken olurısan oda yanasın** (279, 6)

1.2.8. Çok Ekli Yineleme

Aynı kökten türemiş sözcüklerin kullanılması (Özünü, 2001, s. 121) yoluyla yapılan bu yinelemenin örneklerine Türkçenin çekimli bir dil olması sebebiyle fazlasıyla rastlanır. Çok ekli yinelemeye yapım eki gelerek türeyen sözcüklerin yanında çekim eki gelmiş sözcüklerde dâhildir. Yunus Emre'nin şiirlerinde çok ekli yineleme örnekleri oldukça fazla sayıdadır.

Senden sana varur yolum **senden seni** söyler dilüm / İllâ **sana** irmez elüm bu hikmete kaldum tana (7, 4)

Her gelen **oldur** giden **ol görinen oldur gören ol** / Ulvî vü süflî cümleten **gösteren oldur gör** sana (14, 5)

İş bu ecel şerbetini elbet **dadıarsın / Dadışuna** şek yokdur şimdi anı **datdun** tut (18, 9)

Ben **seni** sevdiğümi işitsünler hâs u ‘âm / **Söyleşenler söyleşün sensüz** dirligüm harâm (202, 1)

Hâlümüze hâldaş ol yolumuza yoldaş ol / Müşkilün beyân **olsun** baş indür ulumuza (319, 4)

Sana gel **sen seni sende** bulıgör / **Sana** bak **sendeki** bil kimdür indi (411, 4)

1.2.9. İkizleme

Bu yineleme cümle içerisindeki aynı sözcük ya da sözcük gruplarının bağlaçla ya da bağlaçsız olarak yinelenmesiyle yapılır (Özünü, 2001, s. 108). İkilemeler de bir tür ikizleme olarak görülse de ikilemelerin farkı, kalıplaşmış olmaları dolayısıyladır. Aynı sözlerin, zıt

anamlı sözlerin, yapısal açıdan birbiriyle ilişkili sözlerin tekrar edilmesi ile ikilemeler oluşturulur. Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen ikizleme örneklerinde pekiştirme ve kuvvetlendirmenin yanında vezni tamamlamak ve ritmi yakalamak esastır. İkizlemeyi oluşturan unsurlardan biri cümleden çıkarıldığında anlam bozulması söz konusu değildir. Özünlünün sözcüklerin yinelenmesi olarak ele aldığı ikizlemenin, sözcüklerde yan yana gelen aynı ünlü veya ünsüzlerin tekrarı şeklinde bir anlamı da bulunur (Maddieson, 2008, s. 1928). Yunus Emre'nin şiirlerinde bu yinelemeye bakılmayıp sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla oluşturulan yinelemelere bakılmıştır. Bu doğrultuda ikizlemenin genellikle mısra başlarında kullanıldığı görülür.

‘İşkun odı yüregümde **neler eyler neler eyler** / Bugün bir ‘âşıkı gördüm bu derdümden haber söyler (75, 1)

İşit işit key işit dost katına sensüz git / Dosta gidene öndin kendüsüz sefer gerek

...

Unit unit kamusun söylegil sözün hâsın / Dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek (135, 13-15)

Uçmak Uçmak didüğün kullarun yiltedüğün / Uçmagun sermâyesi bir gönül itmek gerek (141, 4)

Eyid eyid kamusun ne kân u ne ma‘densin / Sûret-i pür-ma‘nîsin pâdişâhı sende bul (151, 6)

İy uslular iy uslular siz eyidün ben n’ideyüm / Ol dost yüzün göreliden ‘aklum başa gelmez benüm (214, 2)

Şükür şükür ol Çalab’a maksûduma irdüm bugün / Müştâkıdum bunca zamân pîrüm yüzün gördüm bugün (240, 1)

Düşd’ögüme hubbül-vatan gidem hey dost **diyü diyü** / Anda varan kalur hemân kalam hey dost **diyü diyü** (291, 1)

1.2.10. Koşut (Paralel) Yineleme

Bu yineleme Özünlü tarafından bir bölükteki mısra ya da dörtlük sonlarındaki sözcüklerin başka bir bölükte aynı şekilde kullanılması (2001, s. 121) şeklinde tanımlanır. Koşut yineleme ön yineleme ve art yinelemenin aynı anda kullanılmasıdır.

Ne oran u kıyâs ne nakş u nişân / **Ne** miyân u kenâr nihâyetün **var**

Ne reng ü şekl ü hem ne cism ne hod resm / **Ne** kadd ü kâmetün ne sûretün **var** (48, 4-5)

Hak bir gönül virdi bana hâ dimedin hayrân olur / **Bir dem** gelür şâdî olur bir dem gelür giryân **olur**

Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi / **Bir dem** beşâretten togar hoş bâgıla bostân **olur** (49, 1-2)

Gehî Leylî olur Mecnûn **gözinden** / **Geh olur** Leylî'nün hayrânı '**ışkdur**

Gehî kan yaş akar Ya'kûb **gözinden** / **Geh olur** Yûsuf-ı Ken'ân-ı '**ışkdur** (90, 5-6)

Ben bir 'aceb ile geldüm kimse hâlüm **bilmez benim** / **Ben** söylerem ben dinlerem kimse dilüm **bilmez benim** (175,1)

1.2.11. Çapraz Yineleme

Bir bölümde art arda bulunan iki cümlelerin başka bir bölümde yerlerinin değişmesi (Özünlü, 2001, s. 122) şeklinde görülür. Çapraz yineleme mısra değil beyitler arasında gerçekleşir. Bir beyit içerisinde ilk mısradaki yer alan cümlelerin diğer beyitte ikinci mısradaki yer alması şeklinde oluşturulur. Yunus Emre'nin incelenen şiirlerinde çapraz yineleme örneği görülmemiştir. Çapraz yinelemede *ab*, *ba* şeklinde bir uyak düzeni olması gerekirken Yunus Emre'nin mesnevi nazım türüne uygun olarak *aa*, *ba*, *ca*, *da* şeklindeki uyak düzenini kullanması, şiirlerinde çapraz yinelemenin görülmemesine sebep olarak gösterilebilir.

1.2.12. Ek Yinelemesi

Aynı yapıyı veya çekim eklerinin başka köklere gelerek tekrarlanması (Özünlü, 2001, s. 122) ile yapılır. Yunus Emre'nin şiirlerinde ek yinelemesi örnekleri oldukça fazla sayıdadır. Kafiyeye ve redifi, iç kafiyeyi oluşturmak amacıyla eklerin yinelenmesi görülür.

Ben derdile âh iderdüm derdüm bana dermânımı / İsteridüm hasretile dost yanumda pinhânımı (125, 1)

Ger sen sana geldünise sıfat nedür bildünise / Hakk'a mutî' oldunisa ne kim dirisen bana hak (130, 7)

Her kime kim dervîşlik bağışlana / Kalbî gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden müşkile 'anber düte / Budagından il ü şâr yimişlene (324, 1-2)

Bir toyu toylamak gerek bir soyu soylamak gerek / Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola

Kişi Hak'tı bilmek gerek Hak haberin almak gerek / Zindeyiken ölmek gerek varup anda ölmez ola (327, 6-7)

Çok cehd idüp istedüm yir ü göği aradum / Hiç mekânda bulmadum buldum insân içinde (339, 3)

Nazar dahı gözde olur kimde ne var bakar görür / Tama' ana düşmân olur gözden savar ol nişânı (412, 10)

1.2.13. İkilemeler

Anlatımı güçlendirmek ve anlamı vurgulamak için, aynı sözcüğün, anlamları birbirine yakın veya karşıt olan sözcüklerin, ses bakımından birbirine benzer sözcüklerin yan yana kullanılması (Hatiboğlu, 1981, s. 9) olarak tanımlanan ikilemeler düz yazıda olduğu kadar şiir dilinde de bulunur. Türkçede pek çok farklı şekillerde oluşturulan ikilemeler, mısranın veya cümlelerin her yerinde bulunabilir. Yunus Emre'nin şiirlerinde ikizlemenin yanında ikileme örneklerine de rastlamak mümkündür.

Dürlü dürlü cefânun adını ‘ışk virmişler / Bu cefâya katlanan dosta halvet irmişler (68, 1)

Yana yana kül oluban sen ma‘şûkanun yolına / Günde bin kez yanarısam dostdan yüzüm dönmez benüm (226, 3)

Od bırakdun cânuma dün-gün yanar / Yanaram **yalap yalap** tutuşuban (244, 2)

Eridi karlı taglar **zerre zerre** / Deniz ‘ummân olupdur ‘ışk elinden (245, 4)

Karlı tagların başında **salkım salkım** olan bulut / Saçun çözüp benüm için **yaşın yaşın** aglar mısın (270, 6)

1.3. Söz Dizimsel Yinelemeler

Söz dizimsel yinelemeler, şiirde yapısal olarak bir yinelemeyi belirtir. Şair, söz dizimsel bütünlüğü oluşturmak için dilin ses, lügat ve mana bakımından benzer unsurlarını seçerek bunları birbiriyle karşılaştırır ve birleştirir (Nerimanoğlu, 2011, 110). Söz dizimsel yinelemeleri aynı unsurların tekrar edilmesiyle oluşturulan yinelemeler ve aynı dizilişe sahip unsurların oluşturduğu yinelemeler olarak ele almak mümkündür. Dolayısıyla aynı unsurların mısra sonlarında tekrar edilmesi ile oluşturulan nakaratlar, söz dizimsel yinelemelerin bir kolunu oluşturur. Nakaratların tekrar edilmesi şiirde bütünlük oluşturmak açısından önemlidir. Özünlü, çaprazlamanın söz dizimsel yinelemeler açısından ele alınabileceğini belirtir (2001, s. 123). Çaprazlamada aynı cümle dizilişinin farklı kelimelerle farklı mısralara uygulanması söz konusudur.

Yunus Emre'nin şiirlerinde genellikle kısa cümleler bulunur. Şiirin bütünü, ifade edilmek istenen anlamı karşılamak için art arda gelmiş cümlelerden oluşur. Yunus Emre divanında *aa, ba, ca, da...* şeklinde devam eden kafiye şeması dolayısıyla genellikle ilk beyitlerde söz dizimsel yinelemelerin olduğu tespit edilmiştir.

Çıkmayalım dilden / Ayrılmayalım yârdan / İrlmayalım yoldan / Allah görelüm n'eyler

yüklem yer tamlayıcısı *yüklem* yer tamlayıcısı *yüklem* yer tamlayıcısı

Açlık sonı toklıkdur / Toklık sonı yoklıkdur / Bu yollar korkulıkdur / Allah görelüm n'eyler (71, 3-4)

özne *yüklem* *özne* *yüklem* *özne* *yüklem*

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın / Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın (270, 1)

yüklem *zarf* *özne* *zarf* *yüklem* *yüklem* *zarf* *özne* *nesne* *yüklem*

İçün taşun murdâr iken ‘ışk n'eylesün senünile / Gönlün gözi uyur iken ‘ışk n'eylesün senünile (347, 1)

zarf *özne* *yüklem* *zarf* *zarf* *özne* *yüklem* *zarf*

Nakaratların tekrar edilmesi yoluyla oluşturulan söz dizimsel yineleme örnekleri de Yunus Emre'nin şiirlerinde mevcuttur.

Allah diyelüm dâim

Allah görelüm n'eyler

Yolda turalum kâ'im

Allah görelüm n'eyler (71, 1)

Gönül usanmadun sen bu seferden / *Çalab'um saklasun seni hatardan*

...

Yûnus göğüs açup dosta giderken / *Çalab'um saklasun seni hatardan* (263, 1, 6)

1.4. Anlam Bilimsel Yinelemeler

Anlam bilimsel yinelemelerin içeriğinde eş sesli, zıt anlamı veya aynı anlamı çağrıştıran sözcüklerin bir arada kullanılması yer alır. Bir sözcüğün iki anlamının bir arada kullanılmasıyla çift anlamlı yineleme yapılır. Dil bilimsel olarak olumlu veya olumsuz kimi yargıların anlam bakımından tam aksi bir anlama işaret etmesi, istifham yolu ile farklı bir anlamın belirtilmesi yazılı eserin anlam düzeyiyle ilişkilidir. Şiirlerde anlama dayalı veya anlam açısından çeşitli çağrışımlara yol açabilecek öğeler arasında yer alan anlamsal yinelemelere şiir dilinde çok sık olmasa da rastlamak olasıdır (Boztaş, 1994, s. 181). Yunus Emre'nin şiirlerinde eş sesli kelimelerin kullanımından ziyade tenasüp sanatına uygun olarak anlam açısından çeşitli çağrışımlar yapılarak anlam bilimsel yinelemelerin yapıldığı görülür. Tezat ve mazmunların kullanılması da anlam bilimsel yinelemeyi oluşturan unsurlardandır.

Kim vire bu dilile ol ma'şûkadan haber / Meger ol kimseler *kim* cân içinde cânı var (26, 9)

Binde biri bu halkun *Rahmân* yolına girmez / Gel bir kişi göster kim *şeytân* yolına girmez

...

Hep gafletile gâfil gafleti n'ider 'âkil / Bin söyleyen key *câhil* 'irfân yolına girmez (115, 1-3)

Ne *Ka'be* vü ne *mescid* ne *rükû'* u ne *sücûd* / *Hakk*'ıla dâim becid olur münâcâtumuz (116, 4)

Ne gördi *Leylî*'nün yüzinde *Mecnûn* / Ki ser-gerdân olupdur 'ışk elinden

Ne gördi *Züleyhâ Yûsuf* yüzinde / İşi efgân olupdur 'ışk elinden (245, 7-8)

Ölüm Hak'dur bilürsin niçün gâfil olursın / '*Azrâil* kask idiser *günâhlu* tenümüze (311, 6)

1.5. Metinsel Yinelemeler

Bu yinelemelere mısra, beyit veya şiirin geneline yayılarak yinelenen cümleler girer. Nakaratların tamamı metinsel yineleme olarak adlandırılır. Nakaratlar, metnin bütünü ile bir anlam uyuşması sağlarlar (Boztaş, 1994, s. 182). Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan nakaratlar genellikle dörtlük olarak yazılanlardır. Dörtlüklerden oluşan bütün şiirlerde nakarat bulunurken beyitlerle yazılmış bazı şiirlerinde de nakaratlara rastlanır.

Allah diyelüm dâim / **Allah görelüm n'eyler** / Yolda turalum kâ'im / **Allah görelüm n'eyler** (71, 1)

Yatanların yatlu hâli / Hiç nesneye irmez eli / Seher eser rahmet yili / **Tanla seher vaktinde tur**
Kuşlarla turgıl bile / Kıl namâzı imâm ile / Yalvar günâhun gel dile / **Tanla seher vaktinde tur**
(88, 4-5)

Gönül usanmadun sen bu seferden / **Çalab'um saklasun seni hatardan**

...

Yûnus gögüs açup dosta giderken / **Çalab'um saklasun seni hatardan** (263, 1, 6)

'Âşıklar maksûda ire / 'Ârifler dost yüzün göre / Şöyle mücrim yüzi kara / **Ben n'ideyin n'eyleyeyin**

Yûnus Emrem derdün katı / Hayra geçmez bir tâ'atı / Olmazsa Hak 'inâyeti / **Ben n'ideyin n'eyleyeyin** (275, 8-9)

Kış çıkıcak irdi bahâr / Cânunu gafletten uyar / Cennet'e döndi her diyâr / **Söyle bülbülcüğüm söyle**

Yaşıl ton geydi ağaçlar / Pervâz urup uçar kuşlar / Nefesün cânlar bağışlar / **Söyle bülbülcüğüm söyle** (343, 2-3)

Sonuç

Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri olan yineleme fonetik açıdan şiirde akıcılığı sağlaması, anlamsal açıdan şiiri beslemesi ile en çok kullanılan söz sanatları arasındadır. Dil açısından bakıldığında da yinelemeler şiiri yazı dilinden ayıran önemli unsurlardan biridir. Şiir içinde kelime, mısra, beyit, dörtlük gibi birimlere yayılabilen yinelemeler yapım ve çekim eklerinde, seslerde dahi görülebilir. Bu doğrultuda Yunus Emre'nin divanında yer alan şiirlerinde ses bilgisel, biçim birimsel, söz dizimsel, anlamsal ve metinsel yineleme türlerinin sıkça kullanıldığı görülür.

Yunus Emre'nin Mustafa Tatçı tarafından neşredilen divanında incelenen dört yüz on yedi şiirinin hepsinde uyak, redif kullanımıyla oluşan yinelemeler bulunur. Ses bilgisel yineleme olarak ses tekrarları yoluyla yapılan asonans ve aliterasyonları da sıklıkla görmek mümkündür. En çok rastlanan uyak türü tam uyaktır; bunu yarım uyak ve zengin uyak kullanımı takip eder.

Biçim birimsel olarak bakıldığında çapraz yineleme dışında her yineleme türü şiirlerde kullanılmıştır. Biçim birimsel yinelemeler, yinelenen kelimelerin metin içerisindeki yerine göre ve biçim birimlerin yinelenmesi şeklinde iki farklı şekilde yapılabilir. Yinelenen kelimelerin metin içerisindeki yerine göre en çok kullanılan yineleme türleri ön yineleme, art yineleme; biçim birimlerin yinelenmesine göre ise ek yinelemesi ve çok ekli yinelemedir. Bu yinelemeler kimi zaman iç içe geçmiş bir hâlde, kimi zaman tek başlarına şiirlerde yer alır. Söz dizimsel, anlamsal ve metinsel yineleme türlerinde de aynı durum söz konusudur.

Yunus'un şiirinde kullandığı yinelemeler kullanılan söz sanatları arasında önemli bir yere sahiptir. Şairin anlamı kuvvetlendirmek, şiire estetik bir zevk kazandırmak adına bu sanatsal yolu kullandığı söylenebilir. Yunus'un ses bilgisel ve biçim birimsel yinelemeleri sıklıkla kullanmasına karşın metinsel yinelemelerin çok fazla olmaması şairin tekrara

düşmekten kaçınmasının ve yeni sözler kullanmasının bir sonucudur. Yinelemelerin bu kullanımı, şairin hünerini göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Aksan D. (2005). *Halk şiirimizin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (1999). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Boztaş, İ. (1994). Metin dilbilim açısından şiir. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, C. 5.
- Crystal, D. (1995). Phonaesthetically speaking. *English Today* 42, 11(2), Cambridge University Press.
- Daşdemir, M. (2017). Yunus Emre'nin üslubunun dil bilimsel/dil bilimsel temelleri, O. K. Tavukçu (Ed.), *Yunus Emre kitabı* içinde (ss. 101-108). Aksaray: T.C. Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Dilçin, C. (1995). *Türk şiir dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güz, N. (1987). Şiirsel işlev ve yapısal çözümleme: Verlaine'in Fetes Galantes'i", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, C. 0, S. 0.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türk dilinde ikileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kemertelidze, N, Manjavidze, T. (2013). Stylistic repetition, its peculiarities and types in modern english. *European Scientific Journal*, Special edition.
- Maddieson, I. (2008). Glides and gemination. *Lingua*, 118, 1926-1936.
- Muhammad, H. H. ve Husam, A. A.(2020). Polysyndeton in Shakespeare's Othello: a case of grammatical deviation. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 11(7), <http://www.ijicc.net/>.
- Nerimanoğlu, K. V. (2011). *Yunus Emre'nin poetikası*. İstanbul: H Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2002). Divan şiiri ile deyişbilim arasında yapısal bir köprü: Fuzuli ve Baki divanlarında yer alan biçimbirimsel yinelemeler. *Türkbilim*, 3(3).
- Özünlü, Ü. (2001). *Edebiyatta dil kullanımları*. Ankara: Multilingual.
- Saraç, M. A. Y. (2004). *Klasik edebiyat bilgisi: belâgat*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2021). <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.07.2021).
- Yûnus Emre (2016). *Yûnus Emre dîvân seçmeler*. M. Tatçı (haz.), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yûnus Emre (2020). *Yunus Emre dîvânı*. M. Tatçı (haz.), İstanbul: H Yayınları.
- Yûnus Emre, (1980). *Yunus Emre dîvânı bütün şiirler*. F. K. Timurtaş (haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Risâletü'n-Nushiyye'de Bir Üstsöylem Ögesi olarak Kendinden Söz Etme

Self-Mention as an Element of Metadiscourse in Risaletü'n-Nushiyye

Dr. Öğr. Üyesi Ferdi BOZKURT ¹

Öz

Üstsöylem, dinleyicinin ya da okurun (alıcının) bir metni algılayışına rehberlik etme amacıyla yazarın ya da konuşurun (vericinin) dil kullanımını alıcıya göre biçimlendirmesidir. Üstsöylem etkileşimin temel kaynakları, duruş ve katılım olmak üzere iki ana ulama ayrılmaktadır. Yazarın duruşunun ana öğelerinden biri olan kendinden söz etme, metni üreten yazarın kendisini çeşitli biçimlerde okura hissettirmesidir. Üstsöylem çalışmaları Türkiye'de edebî nitelik taşıyan eserlerde çok fazla çalışılmayan bir dilbilim yaklaşımıdır. Üstsöylem çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların akademik metinler dışında da üstsöylem taksonomilerini değerlendirmesi önemlidir. Edebî metinlere dilbilimin farklı alanlarında ve farklı bakış açılarıyla yaklaşmak özgün değerlendirmeleri ortaya çıkaracağı için önemlidir. Bu çalışmada Türkçenin en önemli şairlerinden biri olan Yunus Emre tarafından yazılan ve Türk edebiyatının en önemli nasihatnamelerinden biri olarak kabul edilen Risâletü'n-Nushiyye'deki kendinden söz etme işaretleyicileri ele alınmıştır. Çalışma kapsamında tüm metin defalarca taranarak kendinden söz etme işaretleyicileri belirlenmiştir. Risâletü'n-Nushiyye'deki kendinden söz etme işaretleyicisi olarak hangi yapıların kullanıldığı, bu yapıların sıklıkları, dağılımları ve özellikleri örnekleri sunularak irdelenmiştir. Ayrıca kendinden söz etme işaretleyicileri arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar olduğu ele alınmıştır. Ken Hyland'ın ortaya koyduğu üstsöylem kuramlarının dilin inceliklerini ortaya çıkarmadaki rolü Risâletü'n-Nushiyye'de gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkçenin eklemeli dil yapısından ve adil düşürme özelliğinden dolayı diğer dillerden farklı biçimde kendinden söz etme işaretleyicilerine sahip olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risâletü'n-Nushiyye, üstsöylem, yazar duruşu, kendinden söz etme

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The term metadiscourse is the way of understanding language in use, representing a writer's or speaker's attempts to guide a receiver's perception of a text. The main sources of metadiscourse interaction are divided into two main categories: stance and engagement. Self-mention, which is one of the main elements of the author's stance, is that the author, who produces the text, makes himself felt to the reader in various ways. Metadiscourse studies is a linguistic approach that is not frequently studied in literary texts in Turkey. It is important for researchers who carry out metadiscourse studies to evaluate metadiscourse taxonomies outside of academic texts. Approaching the literary texts of various languages with different linguistic fields and perspectives is important as it will reveal different results. The self-mention markers in Risâletü'n-Nushiyye, which was written by Yunus Emre and it is the one of the most important text of Turkish literature, were discussed in this study. The self-mention markers were determined by scanning the entire text many times within the scope of the study. Which structures are used as markers of self-mention in Risaletü'n-Nushiyye, their frequencies, distributions and properties are examined in this study. In addition, the similarities and differences between the self-mention markers were discussed. The role of metadiscourse theories put forward by Ken Hyland in revealing the subtleties of language has been tried to be applied in Risâletü'n-Nushiyye. The self-mention markers differently

¹ Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, ferdib@anadolu.edu.tr

from other languages has been observed due to agglutinative language structure and pronoun drop feature of Turkish as a result of the study.

Keywords: Risâletü'n-Nushiyye, metadiscourse, stance, self-mention

Paper Type: Research

Giriş

Dünyadaki birçok milletin temel metinleri ve başat yazar-şairleri vardır. Hatta bazı metinler, yazar ve şairler bir milletin tarihteki var oluş sürecini tetiklemiştir. Anadolu coğrafyasının Türkler tarafından vatan hâline getirilmesinin ilk dönemlerine damga vurmuş en önemli kişiliklerin başında Yunus Emre gelmektedir. Yunus Emre'nin duyusu, düşünüşü Türklerin duyusu ve düşünüşü için bir yol gösterici olmuştur. Yunus Emre ile birlikte anılan temel metinler olarak ise Yunus Emre Divanı ve Risâletü'n-Nushiyye (RN) karşımıza çıkmaktadır.

Bu eserlerle ilgili birçok araştırmacı farklı açılardan ele aldığı çalışmalar yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Yunus Emre ile ilgili ilk kapsamlı araştırma “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adlı eserinde Köprülü'ye aittir (Tatcı, 2019, 6). Tarihî süreç içerisinde RN'nin neşredilmesiyle konusunda çeşitli araştırmacılar (Gölpınarlı, 1965; Tatcı, 1991; Horata ve Günay, 2004; Babacan, 2017; Boz, 2012) çalışmıştır.

Eserin adından da rahatlıkla anlaşılacağı gibi RN bir nasihatler kitabıdır. Pendname adıyla da anılan bu türe Türk edebiyatındaki şair ve müellifleri yönlendiren başlıca etken İslâm dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan ayet ve hadislerdir. Yazarların kendi gözlemleri, bilimsel çalışmaları ve kültürel birikimlerinin yer aldığı bu eserlerde öğüt verilirken ayet ve hadislerden, atasözleri ve vecizelerden yararlanılır, ayrıca muhtelif hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse alınması öğütlenir (Pala, 2021). Dolayısıyla nasihatnamelerde deneyime, yer yer gözleme dayalı bir çıkış noktası hakimdir. Günümüzdeki bilimsel bir makale ile birebir aynı özellikleri taşımasa dahi kısmen benzerlik gösteren özellikler arz etmektedir.

Tatcı'ya (2019: s.8) göre RN hem öğretici bir eser hem de mesnevi şeklinde olduğu için ilâhîlerde görülen ahenk ve ince sanatlardan mahrumdur. Eserin üslûbunda şiiriyet olmamakla birlikte mükemmel bir sembolizm (remzî üslûp) ve alegori (temsîlî istiâre) söz konusudur. Eserde Yunus'un en çok mürâcaat ettiği san'atlar teşbîh, istiâre, teşhîs ve intâk san'atlarıdır.

RN; dinî, tasavvufî, destani, menkıbevi, tarihî, ilmî, mizahi konuları ele alan mesnevilerden farklı bir yere sahiptir. Öğretici yönü ağır basan bir eser olması nedeniyle üstsöylem çözümlemesinin bazı öğelerinin kendini gösterdiği bir yapısı vardır. Dilbilimsel açıdan bu özellikleri taşıyan eserlerin üstsöylem çözümlemesi gibi yaklaşımlarla ele alınması farklı bakış açıları getirmesinin yanı sıra farklı değerlendirmeleri doğuracağı için yararlı olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatında çok önemli bir yeri olan Yunus Emre'nin öğretici nitelikteki özelliği ile şiir türündeki çoğu eserden ayrılan RN'de yazar-okur etkileşimi kaynaklarından *duruşun* alt ulamı olan “kendinden söz etme” işaretleyicilerinin durumunu açığa çıkarmaktır. Dolayısıyla Yunus Emre'nin, okuru ile iletişim kurma biçimlerini irdelemektir. Art zamanlı bir metin örneği olan RN'de üstsöylem unsurlarının Yunus Emre tarafından oluşturulurken Türkçenin dilbilgisel özelliklerinin kullanımlarının irdelenmesi özgün bir nitelik arz etmektedir. Böylece güncel dilbilim kuramları ve yaklaşımları ile Türkçenin yadigar eserlerini incelemek alanyazına çeşitli katkılar sağlayacaktır.

Bu çalışmanın araştırma soruları şöyledir:

RN'de kendinden söz etme işaretleyicisi olarak hangi yapılar kullanılmıştır?

Bu yapılar arasında sözcük, biçimbirim ya da farklı biçimlerde ne gibi farklılıklar vardır?

RN'deki kendinden söz etme işaretleyicilerin sayısal görünümü nasıldır?

RN'deki kendinden söz etme işaretleyicileri arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır?

1. Üstsöylem

Üstsöylem (metadiscourse) terimi, Zellig Harris tarafından 1959'da, "dinleyicinin ya da okurun (alıcının) bir metni algılayışına rehberlik etme amacıyla yazarın ya da konuşurun dil kullanımını alıcıya göre biçimlendirmesi" anlamında kullanılmıştır (Hyland, 2005a, s.3). Hyland (1998: s.438) ise üstsöylemi; metnin, söylemin düzenlenişine ya da yazarın metnin içeriğine veya okura ilişkin duruşuna (stance) açık bir şekilde gönderimde bulunan bakış açıları olarak tanımlar. Bir bakıma, üstsöylem yazarın okura kendi varlığını, düşüncesini, duygularını hissettirdiği başka bir ifade ile kendisiyle yazar arasında köprüler kurmaya çalışmasının birleşimidir.

1.1. Üstsöylem Modelleri

Üstsöylem kavramının salt bir tanımının yapılması araştırmacılara doğrudan bir katkı sağlamayacağı için bu kavram sınıflandırmalara tabi tutularak kavramın alt ulamlarının neler olabileceğinin tespiti için çalışmalar yapılmıştır. Bu kavrama farklı yaklaşan çeşitli araştırmacıların bilgilerinin kimi zaman üst üste konulması ile üstsöylem çözümlemesi araştırmacılar tarafından uygulanabilir hâle gelmiştir.

Üstsöylem, alanyazında birçok araştırmacı tarafından çalışılmıştır. Williams (1981; 1982), Crismore (1983), Vande Kopple (1985), Crismore, Markkanen ve Steffensen (1993), Hyland (1998), Hyland ve Tse (2004), Hyland (2005) gibi araştırmacılar tarafından çeşitli üstsöylem modelleri geliştirilmiştir (Şen, 2019, s.51). Böylece üstsöylemle ilgili çalışmalar daha sistematik olarak devam etmiştir.

Bu çalışmalardan özellikle Hyland ve Tse (2004, 169) tarafından ortaya atılan ve sonrasında Hyland'ın (2005) geliştirerek ortaya koyduğu çalışması çokça kabul görmüş ve birçok çalışmada bu model esas çerçeve olarak kabul edilmiştir.

Hyland (2005, s.49) sınıflandırmasında üstsöylemi yazarın metne, yazara ve okura gönderimde bulunduğu bir araç olarak kabul ettiğini ve bu üstsöylem modelindeki etkileşimin iki boyuttan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu iki boyut şöyledir:

Bilgi Odaklı Etkileşimli Boyut (interactive): Bu boyut yazarın, okurun katılımının farkında olduğu ve okurun olası bilgisini, ilgisini retorik beklentilerini ve işleme yeteneklerini düzenlediği yolları ilgilendirmektedir. Yazarın amacı, metni okurun gereksinimlerine göre şekillendirmek ve sınırlandırmak, savları düzenlemektir. Böylece okur, yazarın bilinçli amacını ve yorumunu değerlendirebilecektir. Bu nedenle bu ulamdaki kaynakların kullanımı deneyimlerden çok söylem düzenlemesine gönderimde bulunmaktadır.

Alıcı Odaklı Etkileşimli Boyut (interactional): Yazarın amacı, kendi bakış açısını okura açıklamak ve okurları metnin farklı noktalarına götürerek metnin içine almaktır. Bu boyut, yazarın metindeki sesi ya da kişisel olarak okurla iletişimde bulunma yoludur. Bunu yaparak yazar, kendini açıkça okura hissettirir ve kendi yargılarını, okura aktarmak ister.

Tablo 1. Hyland'ın (2005a) üstsöylem modeli

Ulam	İşlev	Örnekler
Bilgi Odaklı Etkileşimli (interactive)	Okura metin içinde rehberlik etme	Araçlar
Mantıksal bağlayıcılar (transitions)	Tümceler arasındaki ilişkiyi ifade etme	Yanı sıra, ama, böylelikle, ve
Çerçeve belirleyiciler (frame markers)	Söylem edimlerine, dizilerine ya da evrelerine gönderimde bulunma	sonunda, sonuç olarak, amacım
Metiniçi belirleyiciler (endophoric markers)	Metnin diğer bölümlerindeki bilgiye gönderimde bulunma	yukarıda belirtildiği gibi, şekle bakınız, 2. Bölümdeki gibi
Tanıtlayıcılar (evidential)	Diğer metinlerdeki bilgilere gönderimde bulunma	X'e göre, Z .... biçiminde ifade eder.
Açımlayıcılar (code glosses)	Önermesel anlamları ayrıntılandırma/genişletme	Yani, örneğin, ... Gibi, başka bir deyişle
Alıcı Odaklı Etkileşimli (interactional)	Okuru metin içine dahil etme	Araçlar
Kaçınmalar (hedges)	Sorumluluğu ve açık söyleşimleri sınırlandırma	-Abil, belki, olası, mümkün, hemen hemen
Vurgulayıcılar (boosters)	Kesin ya da yakın söyleşimleri vurgulama	doğrusu, kesinlikle, ... açıktır.
Tutum belirleyicileri (attitude markers)	Yazarın önermeye karşı tutumunu belirtme	maalesef, ... katılıyorum, şaşırtıcı biçimde
Kendinden söz etme (self mentions)	Yazarın açıkça kendisine gönderimde bulunma	Ben, biz, benim, bizim
Katılım belirleyicileri (engagement markers)	Okurla açıkça ilişki kurma	kabul edin ki..., dikkat edin ... görebilirsiniz

Kaynak: Hyland, 2005a, s.49

Tablo 1'de Hyland'ın geliştirdiği üstsöylem modelinin alt ulamları, işlevleri ve bu işlevleri gerçekleştirmek için kullanılan çeşitli örnekler gösterilmiştir.

1.2. Duruş ve Katılım

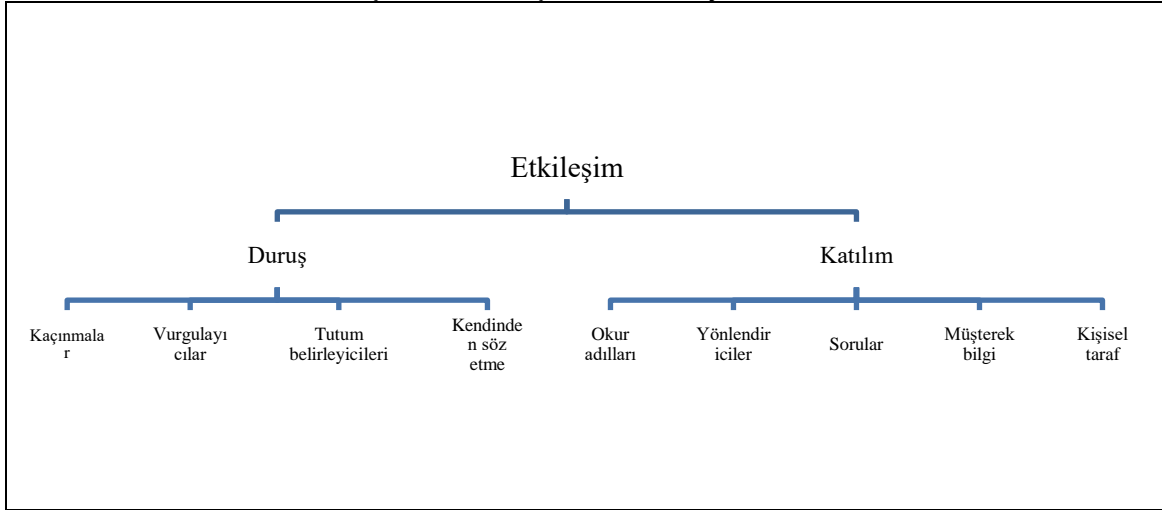
Bir metni oluşturan yazarın, metni ile bir kitleyi ikna etmesi için çeşitli stratejiler ortaya koyması yazarı ikna başarısını artırır. Özellikle metin ikna edici türün özelliklerini gösteriyorsa bu durum bir noktada yazarın yazma becerisinin niteliğini ortaya çıkaracaktır.

Hyland (2018, s.137) yazar ve okur arasındaki etkileşimi duruş ve katılım olmak üzere iki ana ulama ayırmaktadır.

Duruş (İngilizce stance) yazarların; kişisel otoritelerini, araya girerek kendi tezlerine işaretlemesi ya da geri adım atıp varlıklarını gizleme yoludur.

Katılım (İngilizce engagement) yazarların okurlarla bağlantı kurduğu, okurlarının varlığını fark ettiği ve onları söylem katılımcıları olarak metne dâhil ettiği boyuttur.

Şekil 1. Etkileşimin temel kaynakları

Kaynak: Hyland, 2005b, s.177

Şekil 1’de Hyland’ın ortaya koyduğu duruş ve katılım kavramlarının alt ulamları gösterilmiştir.

1.2.1. Kendinden Söz Etme

Yazarlar, metinlerinde kendi izlenimlerini; argümanlarında, çalışma alanlarındaki yaklaşımlarında nasıl bir bakış açısına sahip olduklarını yansıtmaktan tamamen kaçınmazlar (Hyland, 2018, s.142). Bazen de yazarın kendini okura karşı hissettirmesi kendi tercihidir.

Duruşun alt ulamların biri olan “kendinden söz etme”yi Hyland (2005b) birinci kişi adlarının ve sahiplik eklerinin kullanımı olarak tanımlamaktadır. Ivanič’e (1998) göre bütün metin, yazar hakkında bilgi taşır ama birinci tekil adların kullanımı kişisel yansımanın ortaya konulmasını en güçlü biçimde sağlamaktadır.

Alanda oldukça yönlendirici olan Hyland’ın tanımı Türkçenin dil özellikleri düşünüldüğünde bazı soru işaretlerini doğurmaktadır. Zira adıl düşüren bir dil olan Türkçede bir tümce içinde kişi adlı bulunmasa da yüklemde kişi eki yoluyla kişinin işaretlenmesi de mümkündür. Bu noktadan hareketle bu çalışmada yazarın çeşitli yollarla kendine göndermede bulunduğu her yapı ele alınmıştır.

1.3. Öncül Çalışmalar

Üstsöylemle ilgili özellikle İngilizce alanyazında çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Öyle ki Hyland (2017, s.16), üstsöylemin ne olduğu ve geleceğini ele aldığı çalışmasında “metadiscourse” anahtar sözcüğü ile yaptığı taramada Google Akademik’te²185.000 sonuç, Web of Science³ taramasında 270 akademik çalışma sonucuna ulaşmıştır. Bugün (Temmuz, 2021 yılında) yapılan taramada bu sayı Google Akademik’te 2.550.000’e, Web of Science’ta 695’e çıkmış durumdadır.

Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunu araştırma makaleleri, bazen araştırma makalelerinin farklı parçaları (özet, giriş, tartışma vb.), bazen araştırma makalelerinin farklı türleri (pozitif bilimler, sosyal bilimler, deneysel çalışmalar ya da deneysel olmayan çalışmalar vb.), bazen de öğrenci kompozisyonları oluşturmaktadır. Öte yandan akademik derslerin içeriği, gazeteler, reklamlar ve tartışmaların içeriği ile ilgili üstsöylem çalışmaları da yapılmıştır (Wei vd., 2016, s.197). Özellikle bilgi içeriği olan ve ikna edici özelliğe sahip hemen her metinde

² Google Akademik, <https://scholar.google.com.tr/>

³ Web Of Science Group, <https://mjl.clarivate.com/search-results>

üstsöylem çalışmalarının yapılabileceğini söylemek mümkündür. Zira Hyland'a (2005a, s.24) göre üstsöylem çalışmaları; dilin, kullanıcılara yönelik olarak iletişimsel amaçlara ulaşmak için nasıl çalıştığını inceler. Dolayısıyla dil; okuru bir davranışa veya tepkiye, bir iddiada bulunmaya, soru sormaya, bir anlamın ayrıntılarına inmeye yönlendiriyorsa burada üstsöylem çalışması yapmak mümkündür.

Alanyazında üstsöylem çalışmalarının büyük bir bölümü akademik yazın için yapılırken edebî bir metin olan Alice Harikalar Diyarı'nda adlı eserle ilgili yapılan çalışmayla (Ahangari ve Kazemi, 2014), İngiliz edebiyatının önemli romanlarından biri olan Oliver Twist'teki üstsöylem öğelerini inceleyen çalışmayla (Esmaceli, 2020), İngilizce kısa öykülerle ilgili alıcı odaklı / bilgi odaklı etkileşimli öğeleri inceleyen çalışmayla (AlJazrawi ve AlJazrawi, 2019) karşılaşmak da mümkündür.

Üstsöylemin kaçınma, vurgulayıcı, tutum belirleyicileri vb. alt ulamlarının hep birlikte ele alındığı çalışmaların sayısı fazla olmakla birlikte sadece kendinden söz etme ve kişi adlarının kullanımına odaklanan birçok çalışmaya (Tang ve John, 1999; Harwood, 2005; Mur Dueñas, 2007; Sheldon, 2009; Karahan, 2013; Muñoz, 2013; Navratilova, 2013; Walková, 2019) da rastlamak mümkündür.

2. Yöntem

Bu araştırmada, Ken Hyland'ın (2005a, s.49) ortaya koyduğu üstsöylem kuramlarının dilin inceliklerini ortaya çıkarmadaki rolü uygulamaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Hyland'ın (2005b, s.177) etkileşimin temel kaynakları taksonomisi RN'ye uygulanmıştır.

2.1. Materyal ve Veri Seçim Ölçütleri

Çalışmanın Öncül Çalışmalar bölümünde de dile getirildiği gibi üstsöylem çalışmaları yoğun olarak akademik metinlerde uygulanmaktadır ancak RN özelliği itibarıyla nasihat verici nitelikte olması ve dolayısıyla üstsöylemin çeşitli özelliklerini göstermesi nedeniyle hedef metin olarak seçilmiştir.

RN düzyazı biçiminde olmadığı ve art zamanlı bir metin olduğu için eserde etkileşim kaynaklarından kaçınma, vurgulayıcı, müşterek bilgi, tutum belirleyici gibi öğeler ele alınmamıştır. Duruş ulamından “kendinden söz etme” ele alınmıştır.

RN'nin çeşitli baskıları olmakla birlikte çeviriyazılı metin, günümüz Türkçesine aktarılmış metin, bağlamsal sözlük ve dizin gibi öğelerin tamamını bir arada içeren tek eser olması nedeniyle Boz'un (2012) Fatih Nüşhası'ndan hazırladığı “Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye- Öğüt Kitabı” esas alınmıştır.

Toplam 590 beyitten oluşan RN altı bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin adları ve içerdikleri beyitler ve bölümlerdeki toplam sözcük sayıları şöyledir:

0. Giriş (Beyit 1-13): 335 sözcük,
  1. Nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği) (14-82. beyitler arası): 667 sözcük,
  2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük (83-180. beyitler arası): 972 sözcük,
  3. Öfke ve sabır (181-302. beyitler arası): 1242 sözcük,
  4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik (303-438. beyitler arası): 1385 sözcük,
  5. Dedikodu-iftira ve doğruluk (439-562. beyitler arası): 1265 sözcük
- RN'deki toplam sözcük sayısı 5866'dır.

2.2. Veri İşleme Prosedürü

Boz, çalışmasında (2012) önce özgün beyit sonrasında Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi alt alta sıralanmıştır. Böylece metnin anlamsal yapısı göz önünde bulundurularak işaretleme yapılmıştır.

Kendinden söz etme işaretleyicisi olabilecek öğelerin her biri (sözcük düzeyinde ya da biçimbirim düzeyinde) Microsoft Office Word yazılımında 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine sahip RN'deki dil yapısı gözetilerek dilbilgisel ve sözlüksel öğelerin tamamı işaretlenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Elde edilen bulgulara göre RN'de kendinden söz etme işaretleyicileri, sözcükle ve biçimbirimle olmak üzere iki biçimden oluşmaktadır.

3.1. Sözcükle Yapılan Kendinden Söz Etme

Kendisinden sonraki birçok kendinden söz etme çalışmasının çıkış noktası sayılan Hyland (2001, s.212) ve geri kalan bütün çalışmalarda kendinden söz etme yapıları “I, me, my, we, us, our” biçiminde belirtilmektedir. Yine çok sayıda çalışmada esas kabul edilmiş önemli bir çalışmada (Tang ve John, 1999, s.27) kendinden söz etme işaretleyicileri “I, me, my, mine, we, us, our, ours” biçiminde sıralanmıştır.

3.1.1. Ben Adlı

Kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılan sözcüklerin başında “ben” adlı gelmektedir.

Tablo 2. Ben adının sayıları ve dağılımları

	0. Giriş	1. Nefis ve ruh	2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük	3. Öfke ve sabır	4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik	5. Dedikodu-iftira ve doğruluk	Toplam
ben	-	-	-	7	3	2	12
başa	-	-	1	6	3	-	10
benden	-	-	1	-	-	-	1
beni	-	1	-	1	1	1	4
benin	-	-	1	-	-	-	1
(benim)							
benüm	1	2	-	10	1	-	14
benümle	-	-	-	1	-	-	1
bencileyin	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	1	3	3	26	8	3	44

Tablo 2’de ben adının çeşitli biçimleri gösterilmiştir. Buna göre RN’de en sık kullanılan biçimler “benüm” ve “ben” adlarıdır. Bununla birlikte adil olarak kullanılan ifadelerin tamamında kendinden söz etme yoktur. Zira “ben” adlarının bazıları metin içindeki yer yer hikâye etme, yer yer de diyalog yapısından dolayı başka gönderimleri ortaya çıkarmaktadır. Tatçı’nın (2019, s.8) “nefis ve rûhla ilgili temsîlî (sembolik) kahramanları konuşarak, bazen de kendisiyle içe dönük konuşmalar yaparak (iç muhaverelerle) anlatır” ifadesi bu durumu desteklemektedir.

Örneğin,

şu’âl itdüm şûfi bu niçe hâldür

senüñ gibi kişiden bu muhâldür (202. beyit)

Sordum, (ey) derviş bu ne haldir? Senin gibi birisi için bu (durum) anlaşılmazdır.

Özür gösterdi kim **ben** bir kişiyem

fülân derler başa fülân işiyem (203. beyit)

Ben bir insanım diyerek özür diledi; bana filân derler, (ben) filânın dostuyum (dedi).

202. beyitten başlayıp 203. Beyitte de devam eden diyalogdan da anlaşılacağı üzere buradaki “ben” Yûnus Emre’ye değil, dervişe gönderimde bulunmaktadır.

hâmd ü şükr itdi didi iy zû'l-celâl

biğ **benüm** bigi yaratsañ ne muhâl (8. beyit)

8. beyitte geçen “benüm” Yûnus Emre’ye değil, “(Adem) Allah’ı övdü ve (ona) teşekkür etti, dedi; ey izzet ve heybet sahibi Allah, benim gibi binlercesini yaratmak sana zor değil.” biçimindeki şerhte de görüleceği üzere bu beyitteki ben adılı Hz. Adem’e gönderimde bulunmaktadır.

ilâhî ben kuluñ şuçı var ola

ki bu iş ben kuluñıla yâr ola (266. beyit)

266. beyitte geçen “ben” adılarının ikisi de “*Ey Allahım, benim bir suçum var ki bu iş (dert) benkulunun başına geldi.*” biçimindeki şerhte de görüleceği üzere Hz. Yusuf’a gönderimde bulunmaktadır.

ko bu mâl eksilince ben öleyin

gözüm görüriken nice vireyin (355. beyit)

(*Karun*) “*Bu mal eksilirse bırakın beni öleyim; gözüm görürken nasıl (malımdan) verebilirim.*” (dedi).

355. beyitte geçen “beni” adılı şerhten de görüleceği üzere Kral Karun’a gönderimde bulunmaktadır.

Dolayısıyla RN’de geçen “ben” adılarının tamamını kendinden söz etme saymak doğru olmayacaktır. Metindeki tüm “ben” adıları ve gönderimleri incelendiğinde sayının düştüğü görülmektedir. Tablo 2’de görüldüğü üzere ben adılının çeşitli biçimleri RN’de toplam 44 kere geçmektedir. “Ben” sözcüğü 3, başa sözcüğü 2, beni sözcüğü 1, benüm sözcüğü 2 kere kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmış, geriye kalan 36 adıl kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamıştır. Yani toplam 8 kendinden söz etme biçiminde kullanılan “ben” vardır.

Aşağıda ben adılının kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanıldığı bazı örnekler sıralanmıştır.

- **ben**

ne hâcet **ben** dimek çok çıkdı fi’ölün

nişâni oldurur bağlanmış elün (324. beyit)

Benim söylememe ne gerek (var), eylemin fazlasıyla ortada; elin baılanmış, işareti budur.

şûret gözi degül bu göz didüğüm

bilürem **ben** neden ne istediğim (497. beyit)

Bu göz dediğim nesnelere gören göz değil; ben nereden ne istediğimi bilirim.

dilersen gaybeti **ben** bildüreyin

şekâvat perdesini kaldurayın (506. beyit)

İstersen dedikodu nedir (sana) bildireyim; bela (kötülük) perdesini kaldırayım.

- **baña**

inanmazsañ **baña** hâlün göresin

çü Öömri kibrile yile viresin (142. beyit)

Bana inanmazsan hÂlini görmelisin çünkü hayatını kendini beğenmeyle mahvedeceksin.

inanmazsañ **baña** sen kendün üzle

benüm didüğümi kendünde gözle (323. beyit)

İnanmazsan bana sen kendini izle; benim söylediklerimi (kendinde) gözle.

- **beni**

gözün görmez dirisem kaçıyasın

o tamardan **beni** hod doқыyasın (482. Beyit)

Gözün görmez desem bana kızarsın; o huyundan (dolayı) beni eleştirirsin.

- **benüm**

fidā cānum saña iy şabr eyesi

ki şabr oldı **benüm** cānum gıdāsı (266. beyit)

Ey sabır sahibi sana canım feda olsun; sabır benim canımın gıdasıdır.

inanmazsañ **baña** sen kendün üzle

benüm didüğümi kendünde gözle (323. Beyit)

İnanmazsan bana sen kendini izle; benim söylediklerimi (kendinde) gözle.

Bu örnek beyitlerde geçen “ben” adıları metni oluşturan yazar Yunus Emre’nin kendisine göndermede bulunmuş ve kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

3.1.2. Biz Adılı

“Biz” sözcüğünün birinci kişiye gönderimde bulunarak kullanılmasıyla kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılması mümkündür.

Tablo 3. Biz adılının sayıları ve dağılımı

	0. Giriş	1. Nefis ve ruh	2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük	3. Öfke ve sabır	4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik	5. Dedikodu-iftira ve doğruluk	Toplam
bizi	-	-	-	1	-	-	1
bize	-	2	-	2	1	3	8
bizüm	-	-	-	-	-	1	1
Toplam	-	2	-	3	1	4	10

Tablo 3’te biz adılının farklı ekler almış biçimlerinin kullanım sayıları ve dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplam 10 adet biz adılı kullanılmıştır. Ancak bu sözcüklerin hepsi kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamıştır.

Örneğin,

çü gine geldi Öağl öğütler anı

bize gelenlerün kırtuldu cānı (54. beyit)

Akıl, geri döndüğü için (ona) “bize gelersen ruhun kurtulur.” öğüdünü verdi.

54. beyitte geçen “bize” adılının gönderimi Yunus Emre’ye değil, diyalog içerisinde akıl kavramına yapılmıştır.

tağ u taş oldu **bize** külli şeker

toğuz biñ kişi anı her dem öger (472. beyit)

Dağ ve taş (her yer) bize bütünüyle şekerdir; dokuz bin kişi onu her an övüyorlar.

çırāğı yakıcağ karanı kaçır

özi göyner **bize** nûr bābın açar (555. beyit)

Çırayı yakınca karanlık kaybolur; kendisi yanar, bize aydınlık kapısını açar.

472 ve 555. beyitlerde geçen “bize” adılları Yûnus Emre’ye gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisi olarak değerlendirilmiştir. RN’de kullanılmış ve Tablo 3’te gösterilen “biz” adıllarından sadece 5 tanesi kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

3.1.3. Kendi Adlı

Türkçede “kendi” sözcüğünün adıl olması özelliğinden hareketle kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılması mümkündür. Kendinden söz etme ile ilgili İngilizce yapılmış çalışmalar incelendiğinde birkaç çalışmada (Kapranov, 2021, s.141; Kuhi ve Alinejad, 2015, s.92) kendi adılının karşılığı olabilecek “myself” ve “ourselves” sözcüklerine yer verilmiş olması ilginçtir. Kendi adılı RN’de az da olsa kullanılmıştır.

Tablo 4. Kendi adılının RN’deki sayıları ve dağılımı

	0. Giriş	1. Nefis ve ruh	2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük	3. Öfke ve sabır	4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik	5. Dedikodu-iftira ve doğruluk	Toplam
kendüzümden	-	-	-	1	-	-	1
kendüzümedür	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	-	-	-	2	-	-	2

Tablo 4’te kendi sözcüğünün kullanım sayıları ve dağılımı gösterilmiştir.

işidenler benim kaçır sözümden

ki ben de çorçaram uş **kendüzümden** (191. beyit)

Benim sözümü işitenler (benden) kaçarlar, ben bile kendimden korkarım.

Metinde iki kere kullanılmış bu sözcüğün ilk geçtiği 191. beyitte sözcük öfke ve sabır arasındaki konuşmanın devamı olarak geldiği ve öfkeye gönderimde bulunduğu için dolayısıyla kendinden söz etme işaretleyicisi değildir.

sözüm **kendüzümedür** nükte degül

bilüñ cān birliği ikilikde degül (248. beyit)

Sözüm kendimedir, şakalı söz değil; bilin, ruhun birliği (Allah’ın birliğini kavraması) ayrılıkta (O’dan başkasında) değildir.

248. beyitteki “kendi” kullanımı ise metnin yazarının kendisine yani Yûnus Emre’ye gönderimde bulunması nedeniyle kendinden söz etme işaretleyicisidir.

3.1.4. Yûnus Sözcüğü

Hyland (2005a, s.222) akademik metinlerde kullanılan kendinden söz etme işaretleyicilerini the author (yazar), the author's (yazarın), the writer (yazar), the writer's (yazarın) biçiminde listelemiştir. Türkçe akademik metinler düşünüldüğünde “araştırmacı”,

“yazar” gibi sözcüklerle kendinden söz etme işaretlemelerini yapmak da mümkündür. Türkçe edebî ve felsefi metinlerde buna benzer kendinden söz etme işaretlemelerinin metin yazarının kendi adıyla ya da farklı biçimlerde nasıl yapıldığına ilişkin kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 5. Yûnus sözcüğünün RN’deki sayıları ve dağılımı

	0. Giriş	1. Nefis ve ruh	2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük	3. Öfke ve sabır	4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik	5. Dedikodu-iftira ve doğruluk	Toplam
Yûnus	-	1	1	1	1	1	5

Tablo 5’te Yûnus sözcüğünün kullanım sayıları ve RN’nin bölümlerine göre dağılımı gösterilmiştir.

80, 177, 298, 435 ve 556. beyitlerde de görüleceği gibi ortaya çıkan husus metnin şairinin kendi adıyla (özel adla) kendinden söz etme işaretlemesi yapmasıdır. Yûnus Emre RN’de “Yûnus” sözcüğü ile her bir bölümde birer kez bunu yapmıştır. Bu durum üstsöylemin çokça çalışıldığı akademik metinlerden farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

yûnus cümle sözüñ senüñ ferîde

çü söz senüñdürür ol sen işide (80. beyit)

Yunus, senin bütün sözlerin eşsizdir; söz senin olduğu için (önce) onu sen dinlemelisin.

yûnus alçaklığı yavlağ begendün

kıyas it sen seni ne kadar indün (177. beyit)

Yunus, alçak gönüllülüğü çok beğendin; sen kendini (kendinle) karşılaştı; ne kadar alçak gönüllü oldun?

yûnus sen sâdıksağ gir kıbra

katı sâbir gerek sâbrıla dura (298. beyit)

Yunus, eğer sen sadıksan sabırlı ol; sabırlı olmak için (de) çok sabır gereklidir.

sehâya sen **yûnus** verdünise erk

eyit imdi bu yolda neyledün terk (435. beyit)

Yunus, sen cömertliğe güç (önem) verdinse şimdi söyle bu uğurda neyi terk ettin?

Öte yandan yukarıda tüm kullanımları gösterilen Yûnus özel adının kullanımı ile ilgili olarak farklı bir husus dikkat çekmektedir. 80, 177, 298 ve 435. beyitlerde metnin şairi Yunus özel adını kullanarak kendisine seslenmiş ve sen adılı kullanarak kendisini başka biri görüp konuşmaya başlamıştır. Bu da kendinden söz etmenin oldukça farklı bir işaretleme biçimini ortaya çıkarmıştır. Zira Yunus Emre “sen” adılını kendinden söz etme için kullanmıştır.

söze üÀrîò yedi yüz yediydi

yûnus cÀnı bu yolda fidiydi (556. beyit)

Sözce tarih yedi yüz yediydi, Yunus’un canı bu uğurda fedâ oldu.

556. beyitte ise sen adılının hiç kullanılmamış olmasının bir tesadüf olması ise uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir. Zira bu beyitte (556. beyit) artık metnin sonuna yaklaşan Yunus Emre kendisinden 3. Tekil kişi olarak bahsetmektedir.

3.1.5. Sen Adılı

Bu çalışmanın giriş bölümünde üstsöylem araştırmalarının yoğun olarak akademik metinlerde yapıldığından söz edilmişti. Çalışmanın bulguları arasındaki en ilginç noktalardan

biri sen adıdır. Zira üstsöylemin yoğunlaştığı akademik metinlerde ya da şiirsel olmayan bir metinde sen adının kişinin kendisine gönderimde bulunması sıra dışı bir durumdur. Ancak özellikle içerik ve anlatım tarzı bakımından RN düzyazıya yakın olup şiir dilinden uzak olsa da kendinden söz etme konusunda yer yer retorik bir özellik göstermektedir. RN'de “sen” adlı yalın ya da -I, -DA, -Dan vb. çeşitli ek almış biçimleriyle 160 kere kullanılmıştır. Ancak bu adılardan Yunus sözcüğünün geçtiği 80, 177, 298 ve 435. beyitlerdeki sen adları doğrudan şair Yunus Emre'nin kendisine gönderimde bulunarak kullanılmış ve sen adlı kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmıştır.

3.2. Biçimbirimle Yapılan Kendinden Söz etme

Türkçenin, yapısı itibarıyla eklemeli bir dil olması nedeniyle İngilizce gibi dillerden farklı özellikler gösterdiği bilinen bir gerçekliktir. Üstsöylemin ögelerinden biri olan kendinden söz etmede de Türkçenin eklemeli dil özelliği farklı bir biçimde tezahür etmektedir. Zira adil düşüren bir dil olan Türkçede tümce içerisinde kişi adlı kullanılsa dahi yüklemdeki kişi ekinden bazen de iyelik eki almış bir sözcükten kişiyi işaretlemek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla kendinden söz etme işaretleyicileri olarak kişi eklerini, iyelik eklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tablo 6. Birinci kişiyi işaret eden biçimbirimlerin RN'deki sayıları ve dağılımı

	0. Giriş	1. Nefis ve ruh	2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük	3. Öfke ve sabır	4. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik	5. Dedikodu-iftira ve doğruluk	Toplam
-m, -üm, -um, -am, -em (I. tekil kişi eki)	-	9	-	19	8	2	38
+m/ +üm / +um / +ım (I. tekil kişi iyelik eki)	-	4	1	14	3	3	25
-ayın / -eyin	-	3	2	2	6	8	21
+umuz (I. çoğul kişi iyelik eki)	-	-	2	-	-	-	2
-üz (I. çoğul kişi eki)	-	-	-	-	-	-	-
-lüm (I. çoğul kişi eki)	-	-	-	2	-	-	2
Toplam		16	5	37	17	13	88

Tablo 6'da iyelik, kişi eki gibi biçimbirimlerin RN'de bölümlere sayıları ve dağılımları gösterilmiştir. Görüldüğü gibi birinci kişiyi işaret eden çeşitli biçimbirimlerin sayısı 88'dir. Ancak RN'deki bu biçimlerin tamamı kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamıştır. Örneğin,

eyütmedüñ göreyin bir gün anı

ne sorduñ kimseye ol kimse şanı (42. beyit)

Bir gün onu göreyim, demedin; o kişi nerede diye kimseye sormadın.

42. beyitte geçen gör- eylemi üzerindeki “-ayın” eki I. tekil kişi olarak Yunus Emre'ye değil, akılla karşılaşan ve onunla sohbet eden bir kişiye gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisi değildir.

hünerüme benüm kim birikiser

yañod ecel evine kim giriser (186. beyit)

(Benim) becerime kim sahiptir ya da ölüm evine kim girebilir?

186. beyitteki hüner sözcüğü üzerindeki “-üm” I. tekil iyelik eki,

buşu derler başa key bāhadur**am**

düzenlik bozmağa her şadur**am** (189. beyit)

Öfke derler bana, çok cesurum; düzen bozmak için her (zaman) beklerim.

189. beyitteki bāhadur sözcüğü üzerindeki “-am” I. tekil kişi eki,

işidenler benüm kaçar sözümden

ki ben de kırk**aram** uş kendüzümden (191. beyit)

Benim sözümü işitenler (benden) kaçarlar; ben bile kendimden korkarım.

191. beyitteki kırk- eylemi üzerindeki “-am” I. tekil kişi eki öfke kavramına gönderimde bulunmaktadır.

çü toprak bendese şanda var**am** ben

şabır kılmazı**am** ne başar**am** ben (278. beyit)

Toprak bende (beni tutmakla görevli) ise ben nereye gidebilirim; sabırlı olmazsam ben neyi başarabilirim?

278. beyitteki var-, kır- ve başar- eylemleri üzerindeki -am I. tekil kişi eki Hz. Yusuf’a gönderimde bulunmaktadır.

ider feryād yire kır ver**eyin**

ki boynumdan vebāli indü**eyin** (352. beyit)

(Karun) feryat ederek “Yere bırak, (zekâtımı) vereyim, üzerimdeki sorumluluğu atayım.” dedi.

eyitdi bunca mālı verime**em**

yig ol kim yeryüzinde yörime**em** (354. beyit)

(Karun) “Bu kadar malı vermektense ölmek daha iyidir” dedi.

352. beyitteki “ver-“ ve “indür-“ eylemi üzerindeki -eyin I. tekil kişi ekleri, 354. Beyitteki “ver-“ ve “yöri-“ eylemleri üzerindeki -em I. tekil kişi ekleri Karun’a gönderimde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ekler kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamıştır.

Dolayısıyla RN’de geçen I. tekil veya I. çoğul kişi için kullanılan iyelik eki, kişi eki gibi biçimbirimlerin tamamı kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamıştır. RN’deki bu durumdaki tüm biçimbirimler incelendiğinde Tablo 7’deki sayının düştüğü görülmektedir. I. tekil kişi eklerinden 17 tanesinin, I. çoğul kişi eklerinden 2 tanesinin, I. tekil kişi iyelik eklerinden 8 tanesinin yani toplam olarak 27 biçimbirimin kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Aşağıda biçimbirimlerin kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanıldığı bazı örnekler sıralanmıştır.

• **I. tekil kişi ekleri kendinden söz etme örnekleri**

gel imdi dinle sözi şerh ideyin

birin birin anı şaşa diy**eyin** (14. beyit)

Gel şimdi dinle, sözü (destanı) açıklayayım; sana onu tek tek anlatayım.

14. beyitteki “de-“ eylemi üzerindeki -eyin I. tekil kişi eki Yûnus Emre’nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

gel imdi **ideyin** buşu haberin

birin birin saña göñülde varın (181. beyit)

Gel, şimdi (sana) öfkeyi (onun ne olduğunu) ve gönülde ne varsa (onu) tek tek anlatayım.

181. beyitteki haber et- eylemi üzerindeki -eyin I. tekil kişi eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

gel imdi **eydeyin** birkaç naşîhat

bu **Öaql**-ı cüzvîden saña eyü baht (439. beyit)

Gel şimdi, (sana) birkaç öğüt vereyim; bu küçük (insana mahsus) akıldan sana iyi talih (gelsin).

439. beyitteki “eyit-“ eylemi üzerindeki -eyin I. tekil kişi eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir. Buraya kadarki örneklerde dikkat çekici ortak özellik Yûnus Emre'nin kişi ekini kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanırken istek çekimini tercih etmesidir.

gözün görmez dirisem kaçıyasın

o tamardan beni hod doқыyasın (482. beyit)

Gözün görmez desem bana kızarsın; o huyundan (dolayı) beni eleştirirsin.

482. beyitteki “de-“ eylemi üzerindeki -em I. tekil kişi eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

• **I. tekil kişi iyelik ekleri söz etme örnekleri**

yolum aldı benüm aldıdı tutdı

bugün yarınıla **Öömrüm** düketdi (52. beyit)

(Açgözlülük) beni yolumdan aldı, aldattı ve bırakmadı; bugün yarın diyerek ömrümü tüketti.

52. beyitteki “yol” ve “ömür” sözcükleri üzerindeki -um, üm I. tekil kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

fidā cānum saña iy şabr eyesi

ki şabr oldı benüm cānum gıdāsı (266. beyit)

Ey sabır sahibi sana canım feda olsun; sabır benim canımın gıdasıdır.

266. beyitteki “can” sözcükleri üzerindeki -um I. tekil kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

pādişeh hāznesinde mennā'Ö öküş

uyhudan uyanup dut sözüm güş (451. beyit)

Allah'ın hazinesine (ulaşmaya) engeller çoktur, kendine gelip sözümü dinle.

451. beyitteki “söz” sözcüğü üzerindeki -üm I. tekil kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

sûret gözi degül bu göz didügüm

bilürem ben neden ne istedügüm (497. beyit)

Bu göz dediğim nesnelere gören göz değil; ben nereden ne istediğimi bilirim.

497. beyitteki “de-“ ve “iste-“ eylemlerinin ortaç eki almış biçimleri üzerindeki -üm I. tekil kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

Kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmış yukarıda örnek verilen ve geri kalan tüm I. tekil kişi eki iyelik eki almış sözcüklerin ortak özelliğinin “söz”, “can”, “yol” vb. soyut sözcük olması dikkat çekicidir. Bu durumu RN'nin soyutluklara dayalı bir içeriğe sahip olması ile de açıklamak mümkündür ancak şairin bunu tercihen yapmış olması da mümkündür.

• **I. çoğul kişi eki kendinden söz etme örnekleri**

Biz adının ben anlamında kullanılarak yapıldığı örnekler yukarıda ele alınmıştır. Burada ise aynı durumun eklerle nasıl yapıldığı örneklendirilmiştir.

süpürmedün serâyı gele bize

ne ferrâş isterüz kim gele düze (251. beyit)

(Gönül) sarayını temizlemedin, bizimle ol; (biz) temizlikçi aramayız (yeter) ki doğru ol.

251. beyitteki iste- eylemi üzerindeki -üz I. çoğul kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

yükin kim baâladı raygân şekerden

haber alayıduķ olsa bulardan (467. beyit)

Kim bedava şekerden yükünü bağlamış? (Böyle) olsa bunlardan haber alırdık.

467. beyitteki al- eylemi üzerindeki “-ķ” I. çoğul kişi eki iyelik eki Yûnus Emre'nin kendisine gönderimde bulunduğu için kendinden söz etme işaretleyicisidir.

Tablo 7. RN'deki kendinden söz etme işaretleyicilerinin türleri

Kendinden söz etme işaretleyicileri 50 adet	Sözcükle yapılan işaretleyici 23 adet	Ben adılı 8 adet Biz adılı 5 adet Kendi adılı 1 adet Yûnus sözcüğü 5 adet Sen adılı 4 adet
	Biçimbirimle yapılan işaretleyici 27 adet	I. tekil kişi ekleri 17 adet I. tekil kişi iyelik ekleri 8 adet I. çoğul kişi ekleri 2 adet I. çoğul kişi iyelik ekleri 0 adet

Tablo 7'de RN'deki kendinden söz etme işaretleyicilerinin türleri ve işaretleyicilerin sayısal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre RN'de kendinden söz etme işaretleyicisi olarak daha çok, biçimbirimlerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Biçimbirimlerin sözcüklere oranla fazla olmasının en temel nedenini Türkçenin iyeliği ekle yapabilmesiyle ve adıl düşüren bir olmasıyla açıklamak mümkündür.

Ekler arasından da I. tekil kişi ekleri en çok işaretleyici olarak kullanılan türdür. Bu durumun ana nedeni Türkçenin adıl düşüren bir dil olması özelliğidir. Zira RN'de de Türkçe çoğu metinde olduğu gibi tümce içerisinde kişi işaretlemesi için adıl kullanmak yerine yüklem üzerindeki kişi eki ile yapılmaktadır.

Sözcükle yapılan kendinden söz etme işaretleyicisi olarak en çok kullanılan örnek ben adılıdır. Bu sonuç oldukça doğaldır. Birçok çalışmada (Tang ve John, 1999; Hyland, 2001; Hyland ve Tse, 2004) kendinden söz etmede biz adılı veya ek almış türevlerinden ziyade ben adılı sayısal olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkçenin yadigârlarından biri sayılan Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinde uygulamalı dilbilimin çalışma alanlarından biri olan özellikle son 20 yılda oldukça mesafe kat eden üstsöylemin kendinden söz etme ulamı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Alanyazın taramasında üstsöylemin çoğunlukla akademik metinlerde çalışıldığı görülmüştür. Bu durum ise bir bakıma ikna etmeyi hedef edinmiş bir eser olan RN'de üstsöylem örüntülerinin neler olabileceği sorusunu akla getirmiş böylece bu çalışma ortaya konmuştur.

Üstsöylem ögelerinden kendinden söz etmenin RN'de çeşitli örnekleri olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak buradaki önemli bir nokta özellikle İngilizce için yapılan çalışmaların, İngilizcenin dil özelliğinden dolayı, kendinden söz etmede ekleri ve adıl düşürme durumlarını da ele almanın elzem bir durum olduğu sonucunu doğurmuştur. Zira genel sayısal görünümün gösterildiği Tablo 7 bunu ispatlamaktadır. Bu çalışmanın bulguları -Türkçe yazılmış bir metinle de sınırlı olsa da- Türkçe için yapılacak üstsöylem çalışmalarında biçimbirimlerin mutlaka dikkate alınması gerçeğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla esasen bir dil çalışması olan bu çalışma Türkçe bir metinde ileride yapılacak üstsöylem çalışmaları için Türkçenin kendine has özelliklerinin mutlaka göz önünde bulundurulması hususunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Kendinden söz etme işaretleyicisi denilince akla doğal olarak gelen “ben” adılı ve ek almış biçimleri RN'de sayısal olarak fazladır ancak bu çalışma sonucunda bulgular bölümünde ele alınan “sen” adılıyla yapılan kendinden söz etme işaretleyicisi örneğine Türkçe veya İngilizce hiçbir çalışmada rastlanmamıştır. Bu sonuç oldukça dikkat çekicidir.

Ayrıca ulaşılan sonuçlardan biri de RN'de kullanılan I. tekil kişiye doğrudan gönderimde bulunduğu düşünülen “ben”, “beni”, vb. “biz”, “bizüm” vb. adılların kendinden söz etme işaretleyicisi olarak kullanılmamasıdır. Bulgular bölümünde tablolarda gösterilen kendinden söz etme işaretleyici olarak kullanılabilir ögelerin sayısı, işaretleyici olarak kullanılan ögelerle karşılaştırıldığında kendinden söz etme işaretleyicilerin sayısının baskın biçimde az olduğu görülmektedir. Bu durumu, metni çoğu kez diyalog biçiminde kuran Yunus Emre'nin üslubu ve tercihi olarak izah etmek mümkündür.

Öte yandan alanyazın taramasında görüldüğü üzere Risâletü'n-Nushiyye ile ilgili üstsöylem konusunda yapılmış herhangi bir çalışmaya tesadüf edilememiştir. Bu yönüyle bu çalışma dilbilimin bu alanın Türkçe yazılmış bir metinde de işe koşulacağını göstermiştir. Ayrıca genel itibarıyla edebî eserleri üstsöylem yaklaşımıyla ele alan çalışmaların azlığı İngilizce alanyazında da dikkati çekmiştir. Bu yönüyle de bu çalışma üstsöylem yaklaşımın özelliklerine uygunluk gösteren edebî metinlerde de çalışılabileceğini ortaya koyarak alanyazına katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

- Ahangari, S. ve Kazemi, M. (2014). A content analysis of ‘Alice in Wonderland’ regarding metadiscourse elements. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 3(3), 10-18. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v.3n.3p.10>.
- AlJazrawi, D. A. ve AlJazrawi, Z. A. (2019). The use of meta-discourse an analysis of interactive and interactional markers in English short stories as a type of literary genre. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 8(3), 66-77. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v.8n.3p.66>.
- Babacan, V. (2017). *Yunus Emre'nin Risâletü'n Nushiyye'si ve Divan'ı-giriş, inceleme, metin, dizin*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Boz, E. (2017). *Yunus Emre: Risâletü'n-Nushiyye-öğüt kitabı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Chávez Muñoz, M. (2013). The “I” in interaction: authorial presence in academic writing. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*, 8(1), 49-58.
- Dontcheva-Navratilova, O. (2013). Authorial presence in academic discourse: Functions of author-reference pronouns. *Linguistica Pragensia*, 23(1), 9-30.
- Esmaili, S. (2020). Interactional meta-discourse resources in Oliver Twist. *International Journal of English Linguistics*, 10(6), 78-89. <https://doi.org/10.5539/ijel.v10n6p78>
- Gölpınarlı, A. (1943). *Yûnus Emre Dîvânı*. İstanbul: Ahmet Halid Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1965). *Yûnus Emre Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân*. İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını.
- Günay, U. ve Horata, O. (2004). *Yunus Emre Risâletü'n- Nushiyye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Harwood, N. (2005). “I hoped to counteract the memory problem, but I made no impact whatsoever”: Discussing methods in computing science using I. *English for Specific Purposes*, 24(3), 243-267. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2004.10.002>
- Hyland, K. (1998). Persuasion and context: The Pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics*, 30, 437-455. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(98\)00009-5](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(98)00009-5)
- Hyland, K. (2001). Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles. *English for Specific Purposes*, 20(3), 207-226. [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(00\)00012-0](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(00)00012-0)
- Hyland, K. (2005a). *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. Oxford: Continuum.
- Hyland, K. (2005b). Stance and engagement: a Model of Interaction in Academic Discourse. *Discourse Studies*, 7(2): 173–192.
- Hyland, K. (2017). Metadiscourse: What is it and where is it going?. *Journal of Pragmatics*, 113, 16-29.
- Hyland, K. (2018). *The essential Hyland: Studies in applied linguistics*. Londra: Bloomsbury Publishing.
- Hyland, K. ve Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics*, 25(2), 156-177.
- Ivanič, R. (1998). *Writing and identity: The discursual construction of identity in academic writing*. Philadelphia: John Benjamins.
- Kapranov, O. (2021). Self-mention in science communication associated with COVID-19 research: A comparison of computer-mediated communicative practices in the United Kingdom and the United States of America. *American, British & Canadian Studies*, 36(1).
- Karahan, P. (2013). Self-mention in scientific articles written by Turkish and non-Turkish authors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 70, 305-322.
- Kuhi, D. ve Alinejad, Y. (2015). Stephen Hawking's community-bound voice a functional investigation of self-mentions in Stephen Hawking's scientific prose. *Journal of English Language Pedagogy and Practice*, 8(17), 82-99.
- Mur Dueñas, P. (2007). “I/we focus on”: A cross-cultural analysis of self-mentions in business management research articles. *Journal of English for Academic Purposes*, 6(2), 143-162.
- Pala, İ. Nasihatnâme, TDV İslâm Ansiklopedisi içinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasihatname> (Erişim tarihi:15.06.2021).
- Sheldon, E. (2009). From one I to another: Discursive construction of self-representation in English and Castilian Spanish research articles. *English for Specific Purposes*, 28(4), 251-265.

- Şen, E. (2019). Bilimsel makale özetlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi, (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Tang, R. ve John, S. (1999). The 'I' in identity: Exploring writer identity in student academic writing through the first person pronoun. *English for Specific Purposes*, 18, 23-S39.
- Tatçı, M. (1991). *Yûnus Emre Divanı-Risâletü'n-Nushiyye- tenkitli metin*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (2019). Yûnus Emre'den yolcuya öğütler Risâletü'n-Nushiyye. *Türk Ekini*, (4), 6-25.
- Walkovv, M. (2019). A three-dimensional model of personal self-mention in research papers. *English for Specific Purposes*, 53, 60-73.
- Wei, J., Li, Y., Zhou, T. ve Gong, Z. (2016). Studies on metadiscourse since the 3rd Millennium. *Journal of Education and Practice*, 7(9), 194-204.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunus Emre Divanı'nın Kahire Yazmasındaki,

“Şimden Girü” Redifli Şiir Üzerine

Yunus Emre Divan's Cairo Manuscript on Poetry with “şimden girü” Redif

Prof. Dr. Erdoğan BOZ¹

Öz

Yunus Emre Divanı'nın bilinen 40 kadar yazması vardır. Bu yazmalara kimi zaman yenileri de eklenmektedir. Bununla birlikte varlığı uzun süredir bilinip üzerinde çalışma yapılmamış yazmalar da vardır. Kahire yazması bunlardan biridir. Bu yazıda Yunus Emre Divanı'nın Kahire yazması hakkında kısa bir bilgi verilecek ve yazmadaki “şimden girü” redifli şiir aktarılıp bir dilbilgisel yapı üzerinde durulacaktır. Kahire yazmasındaki “şimden girü” redifli şiir, yazmanın 7a-b yaprağında bulunmaktadır. Bu şiir Fatih yazmasında yoktur, Mustafa Tatcı'ya (1990) göre bu şiir Nuruosmaniye yazmasında bulunmaktadır. İncelemeye aldığımız metinde “-sA gerek şimden girü” yapısı birinci beyitte iki ve diğer beyitlerde birer kez olmak üzere toplamda 10 kez geçmektedir. Bu beyitlere bakıldığında “-sA gerek şimden girü” yapısının beyitlere kiplik anlamları (ayrıntılı bilgi ve karşılaştırma için bk. Sema Aslan Demir, 2008; Yeter Torun, 2013; Duygu Kamacı Gencer, 2020; Talat Dinar, 2020) kattığı açıkça görülmektedir. Birinci beytin ilk dizesinde *ihtimal*, ikinci dizesinde *istek*, ikinci beyitte *istek*, üçüncü beyitte *çıkarmım*, dördü ve beşinci beyitlerde *gereklilik*, altı ve yedinci beyitlerde *güçlü gereklilik*, sekizinci beyitte *gereklilik* ve son beyitte ise *zorunluluk* kiplik anlamları tespit edilmiştir. Gülsevin, yayınında “-sA gerek” yapısının sanılanın aksine daha çok gelecek zaman bildirdiğini ve kiplik olarak *gereklilik* anlamı taşıdığından bahsetmişti. Bizim tespitlerimize göre “-sA gerek şimden girü” yapısı bir birleşik kiplik işaretleyicisi olarak eylem kipliği altında yükümlülük kipliğinde; *zorunluluk*, *gereklilik* ve *güçlü gereklilik* bildirirken içedim kipliğinde; *istek* bildirmektedir. Ayrıca bir örnekte önerme kipliği altında bilgi kipliğinde; *çıkarmım* tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Kahire Yazması, Kiplik

Makale Türü: Alan yazın taramasına dayalı derleme

Abstract

There are about 40 known Yunus Emre Divans. Sometimes new ones are added to these manuscripts. However, there are also manuscripts whose existence has not been studied for a long time. The Cairo manuscript is one of them. In this article, brief information will be given about the Cairo manuscript of Yunus Emre's Divan. The poem with “şimden girü” redif in the manuscript will be transferred and a grammatical structure will be emphasized. The poem with redif “from now on giru” in the Cairo manuscript is found on pages 7a-b of the manuscript. This poem is not in the Fatih manuscript, According to Tatcı (1990: 291), this poem is in the Nuruosmaniye manuscript. In the text we have examined, the structure “-sA gerek şimden girü” is used twice in the first couplet and once in the other couplets, a total of 10 times. When these couplets are looked at, it is clearly seen that the structure of “-sA gerek şimden girü” adds modality meanings to the couplets (for detailed information and comparison, see Aslan Demir, 2008; Torun, 2013; Gencer Kamacı, 2020; Dinar, 2020). The modal meanings of possibility in the first line of the first couplet, desire in the second line, request in the second couplet, inference in the third couplet, necessity in In his publication, Gülsevin mentioned that the “-sA gerek” structure, contrary to popular belief, indicates more future tenses and has a meaning of necessity as a modality. the fourth and fifth couplets, strong necessity in the sixth and seventh couplets, necessity in the eighth couplet and imperative in the last couplet have been determined. According to our determinations, the structure göre

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dr.erdoganboz@gmail.com

"-sA gerek şimden girü" is under the verb modality as a compound modality marker, in the obligation modal; expresses necessity, necessity, and strong necessity. In dynamic mode, it reports a request. Also, in an example, in the information modality under the propositional modality; inference has been found.

Keywords: Yunus Emre, Cairo Manuscript, Modality

Paper Type: Literature review

Giriş

Bu yazıda Yunus Emre, *Dîvan*'ı ve *Dîvanı*'nın Kahire (Mısır) yazması hakkında kısa bilgisi verilecek ve yazmadaki "şimden girü" redifli şiir aktarılıp bir *dilbilgisel yapı* üzerinde durulacaktır.

1. Yunus Emre

Türk edebiyatının en güçlü şairlerinden biri olan Yunus Emre'nin doğum ve ölüm tarihleri ile mezarının yeri konusundaki bilgiler oldukça tartışmalıdır. Bu tartışmalar o kadar ileri gitmiştir ki kimi şehirler ve kimi yazarların araları açılmıştır. Yunus Emre gibi yüce bir şahsiyeti sahiplenmek ve onun hemşehrisi olmak elbette güzel bir şeydir ancak bunu yaparken Yunus'un bizlere vermek istediği sevgiyi ve hoşgörüyü unutmamak gerekir.

Bizim burada kesin bir tarih ve yer vermek zorunluluğumuz yoksa da genel kabulleri aktarmak daha doğru olacaktır. Yunus Emre 1240-1320 yılları arasında yaşamıştır. Mezarının Eskişehir (Mihalıççık-Sarıköy "Yunusemre"), Karaman, Aksaray, Afyonkarahisar ve Manisa'nın da aralarında bulunduğu sayıları 10'u aşkın yerde olduğu söylenmektedir. Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu varsayılan bütün şehirlerde, hemen her yıl Yunus adına etkinlikler yapılmakta, bunun Yunus'un geniş kitlelerce tanınıp bilinmesine elbette büyük katkısı vardır. Bu nedenle Yunus Emre'nin mezarının nerede olduğu sorunu artık ikinci plana itilmeli, önemli olanın onun insanlığa sunmuş olduğu öğretisi olmalıdır.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem, bilindiği gibi Anadolu'nun en karışık dönemidir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması henüz tamamlanmamış, buna karşılık iç isyanlar ve dış müdahaleler olabildiğince artmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı, beyliklerin ortaya çıkışı, Moğol istilası ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu gibi tarihin en derin iz bırakan olayları hep bu dönemde olmuştur.

Savaşlar nedeniyle madden ve manen tükenen halk, kendisini bu sıkıntıdan kurtaracak güçlü bir idareye ve inanca ihtiyaç duymaktadır. İşte 1299'da Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi yüce şahsiyetlerin ortaya çıkışıyla halkın biricik umudu yeşermiştir.

Hoca Ahmet Yesevi geleneğinin bir takipçisi olan Yunus Emre, tasavvufi öğretisini büyük sıkıntı içinde olan ve sığınılacak bir liman arayan halka edebi değeri eşsiz olan şiirlerle sunmuş ve halkın kurtuluş çaresi olmuştur.

Yunus Emre'nin iyi bir medrese eğitimi gördüğü, burada din bilimlerini öğrendiği, Arapça ve Farsçayı iyi derecede bildiği söylenebilir. Yunus Emre'yi gerçek kimliğine kavuşturan süreç ise, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ziyaretiyle başlayan ve Tapduk Emre'nin dergâhında devam eden arınma ve olgunlaşma dönemidir. Yunus Emre, bu sürecin sonucunda tasavvufi öğretisini, hikmetli şiirler söyleyerek ve yaşayarak halka -onların diliyle ve onlardan biri olarak- sunmuştur. Bu yüzden 700 yılı aşkın bir süredir şiirleri dilden dile dolaşmaktadır.

Yunus Emre Türk tasavvuf edebiyatının en büyük şairidir. Onu yer yer Mevlana ile karşılaştırmak bir gelenek olmuşsa da aralarındaki temel farklılık kimi zaman gözden kaçırılmıştır. Bilindiği gibi Mevlana, bütün eserlerini Farsça yazmıştır ve dünya ölçekli bir mutasavvıftır. Yunus Emre ise, tasavvufu geniş halk kitlelerine duru bir Türkçeyle ve edebi değeri yüksek bir söyleyişle sunmuş, böylelikle Türk şiir dilinin yüksek düzeyde ilk örneklerini sunma başarısını göstermiştir (Boz, 2017:1-2).

2. Dîvan

Yunus Emre'nin bilinen iki eseri vardır; *Dîvan* ve *Risâletü'n-Nushiyye*. Bunların her ikisi de şairin ölümünden çok sonra yazıya geçirilmiş ve çoğu şiirler ya değiştirilmiş ya da kendinden sonra gelen mahlasça aynı olan diğer Yunus'ların şiirleriyle karışmıştır. Yunus Emre'nin halkın sevgilisi olması ve şiirlerinin dilden dolaşması birçok takipçisini de peşinden sürüklemiştir. Bu nedenle "Yunus" mahlaslı pek çok şair çıkmış ve bunlar da Yunus tarzı şiirler söylemişlerdir. Şiir mecmualarında, çoğaltılan nüshalarda ve nihayet halkın dilinde bu şiirler karışmış ve çözülmesi imkânsız bir durum ortaya çıkmıştır.

Dîvan'ın birçok yazması vardır. Yazmalar konusunda geniş bilgi için Tatcı'nın (2008a) ilgili eserine bakılabilir. Bu yazmalardan yola çıkılarak ya tam dîvan veya seçmeler hâlinde sayısız yayın yapılmıştır. Yine bunların künyeleri için Tatcı'nın (1988) hazırlamış olduğu Yunus Emre Bibliyografyasına bakılabilir. *Dîvan*'ın belli başlı bilimsel yayınları; Abdülbaki Gölpınarlı (1965), Faruk Kadri Timurtaş (1980), Mustafa Tatcı (2008, İdris Nebi Uysal (2014) ve Babacan (2017).

Şiirlerin mahlas beyitlerinde kendi adı dışında bir mahlas kullanmayan Yunus Emre, genellikle adının önünde "miskin" (âciz) sıfatını tercih etmiştir.

Yunus Emre'yi asıl meşhur eden *Dîvan*'ındaki şiirlerdir. Şair bu haklı şöhreti, tasavvufun öğretilerini halkın diliyle ancak lirik bir tarzda söyleyerek elde etmiştir. Bu şiirlerin birçoğu bestelenmiş, hem tekkelerde hem de evlerde söylenerek geniş bir alana yayılmıştır.

Dîvan şiirinin henüz emeklediği bir dönemde gerek aruz ve gerekse hece vezniyle şiirler yazan Yunus, devrine göre Türkçe söylemek ve aruzu kullanmak bakımından oldukça başarılıdır (Boz, 2017:3).

Dîvan'nın en dikkati çeken yanı, Yunus Emre'nin kullandığı dildir. Şairin kullandığı uyarı dili ve empati dili söylem çözümlemesi ve dil psikolojisi açısından ayrı ayrı değerlendirilmeye muhtaçtır. Yunus Emre muhatabını dinî konularda uyarırken kendini de bu uyarıdan ayrı tutmaz ve öz eleştiriyi yapar. Birçok şiirin mahlas beyitlerinde şairin kendine dönük uyarı ve eleştirileri bulunmaktadır.

3. Risâletü'n-Nushiyye

Yunus Emre'nin *Dîvan*'a göre daha az bilinen ve daha az işlenen eseri *Risâletü'n-Nushiyye*, bir öğüt kitabıdır. Bu kitap, toplam 562 beyitlik mesnevi türünde yazılmış ve kendi içinde bölümlere ayrılmış uzun bir şiirdir. Eserin vezni; giriş bölümündeki ilk 13 beyit (fâilâtün/fâilâtün/fâilün) kalıbındadır. Mensur kısımdan sonra gelen eserin asıl bölümün vezni ise (mefâilün/ mefâilün/feülün) şeklindedir. Eserin kafiyeye şeması (a-a; b-b; c-c ...) şeklindedir. Bununla birlikte kimi beyitlerde kafiyeye ve redif hataları görülmektedir ancak bunların büyük bir kısmı istinsah edenlere ait olmalıdır.

Eserin yazılış tarihi de yine eserin 556. beytinde geçmektedir. Buna göre *Risâletü'n-Nushiyye* H. 707/M. 1307 tarihinde yazılmıştır.

söze tarih yedi yüz yediyidi

yunus canı bu yolda fidiyidi

“Sözce tarih yedi yüz yediyidi, Yunus'un canı bu uğurda feda oldu.”

Yunus Emre, eserini giriş bölümü hariç olmak üzere altı bölümde işlemiştir. Her bir bölümde ayrı bir konu vardır. O, konuları işlerken canlı bir dil kullanmıştır. Devrin sosyal yaşantısına uygun olarak ele aldığı kavramları (Ör. akıl, iman, öfke, cimrilik vs.) çoğu zaman bir savaş manzarası içinde vermektedir. Yer yer çeşitli semboller ve mecazlar kullanılarak yapılan bu anlatımdan yola çıkarak *Risâletü'n-Nushiyye*'nin alegorik bir eser olduğunu söyleyebiliriz.

Yunus Emre, bu tahkiyeli anlatımın dışında özellikle öğütlerin ağırlık kazandığı bölümlerde vezizeler söyleyen bir bilgedir. *Risâletü'n-Nushiyye* edebi bakımından her ne kadar *Dîvan*'daki şiirlerin seviyesine ulaşamasa da kimi beyitlerin üstün bir değer taşıdığını söyleyebiliriz.

Risâletü'n-Nushiyye'yi oluşturan bölümleri şöyle sıralayabiliriz:

Giriş (1-13. beyitler arası ve XXIX satırlık mensur kısım)

Bu bölüm, 13 beyit ve takiben **XXIX** satırlık mensur bir kısımdan oluşur. İlk 13 beyitte, önce Hz. Allah'ın Hz. Adem'i yaratışı tasvir edilmektedir.

Bu beyitlerden sonra gelen **XXIX** satırlık mensur kısımda; **fi-tarifi'l- akl** "**Aklın tarifi üzerine**" başlığı ile "akıl, iman, cennet, cehennem ve anasır-ı erbaa" üzerinde durulmaktadır.

1. Nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği) (14-82. beyitler arası)

Bu bölümde genel olarak insana hâkim olan iki güçten; ruh ve nefisten bahsedilir. Ruh, insanları güzele, iyiye ve doğruya çağırırken nefis ise çirkine, kötüye ve yanlışla yönlendirmektedir.

2. Kendini beğenme ve alçak gönüllülük (83-180. beyitler arası)

Bu bölümde genel olarak kendini beğenme (kibir) ve alçak gönüllülüğten (alçaklık-tevazu) bahsedilir. Kendini beğenme, dağ başlarında yol kesen kötü biri; gönül zenginliği ise su gibi saf ve iyi biri olarak verilir.

Kendini beğenmenin ne kadar kötü bir huy olduğu hatta insanı imansız edebileceğine ve bu karaktere sahip olanların kendilerinden başka kimseye değer vermediklerine dikkat çekilir.

3. Öfke ve sabır (181-268. beyitler arası)

Bu bölümde genel olarak öfke (buşu) ve sabırdan bahsedilir. Başta, öfke uzun uzun anlatıldıktan sonra ondan kurtulmanın çaresi olarak sabır tavsiye edilir.

Öfke, insana hâkim iki güçten biri olan nefsin kötülüklerindedir. Donanımlı bir asker gibi tasvir edilen öfkenin, neleri yakıp yıktığı, kimleri öldürdüğü ve kimsenin onun karşısında duramadığı anlatılır.

4. Sabır (269-302. beyitler arası)

Bu bölüm önceki bölümün devamı niteliğindedir. Burada da uzun uzun sabrın faziletleri konu edilir ve sabır kahramanı Hz. Yusuf'tan bahsedilir.

5. Kıskançlık-cimrilik ve cömertlik (303-438. beyitler arası)

Bu bölümde genel olarak kıskançlık (hased) ve cimrilikten (buhl) bahsedilir. Bu iki kötü huydan kurtulmanın ancak cömertlik ile olacağı belirtilir.

Kıskanç kişinin hem kendine hem de etrafına zarar verdiğine ve özellikle başkasına kuyu kazarken bu kuyuya kendisinin düştüğüne dikkat çekilir.

6. [Dedikodu-iftira ve doğruluk] ve akıl (439-562. beyitler arası)

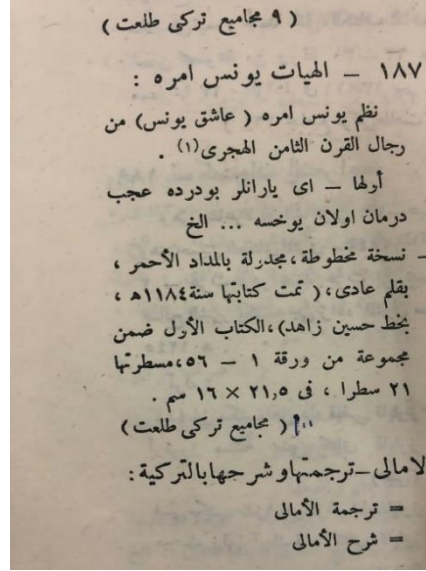
Bu bölümde genel olarak dedikodu (gaybet) ve doğruluktan bahsedilir. Öncelikle insanların dedikodu ve iftirayı dikkatten kaçırarak sıradanlaştırdıkları ancak bunun sonunun hiç iyi olmayacağı belirtilir. (Boz, 2021)

4. Kahire Yazması

Dîvan'ın yazmaları her geçen gün artmaktadır. Geçtiğimiz aylarda Türkiye gündemini meşgul eden *Dîvan*'ın yeni yazmaları konusundaki spekülasyonlara girmeden Kütahya Vahit Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki en eski (1492) tarihli (3367 sırt numaralı) yazmanın meslektaşımız Ersen Ersoy tarafından bulunup kamuoyuna tanıtıldığını biliyoruz.

Dîvan'ın varlığından haberdar olunan ancak üzerinde en az çalışılan yazmalarından biri de Kahire yazmasıdır. Bu yazma üzerine Üşenmez'in bir tanıtıcı yazısı bulunmaktadır.² Biz Kahire'de Mısır Milli Kütüphanesi'nde bulunan yazmaya, doktora tez danışmanlığını yaptığım Mısırlı bir öğrencim (Ahmed Metwally) vasıtasıyla ulaştık, bu vesileyle kendisine teşekkür ederim. Aşağıda yazmanın katalog bilgilerinin bulunduğu kitap sayfası görülmektedir.

Şekil 1. Kahire yazmasının katalog bilgilerinin bulunduğu kitap sayfası

Buna göre yazmanın katalog bilgileri şöyle verilebilir.

Türkçe 9. Mecmua

Kayıt Nu.	: 187
Adı	: İlahiyât-ı Hazret-i Yûnus Emre Nazm-ı Yûnus Emre (Âşık Yûnus) Hicri 8. yüzyılda yazılmıştır
Baş	: ey yârenler bu derde aceb dermân olan yoösa ... ilâ âhir
Müstensih	: Hüseyin Zâhid hattıyla
İstinsah Tarihi:	1184/1770
Yaprak Sayısı	: 1- 56
Satır Sayısı	: 21
Ebat	: 16x21,5

5. “Şimden girü” Redifli Şiir

Kahire yazmasındaki “şimden girü” redifli şiir, yazmanın 7a-b yaprağında bulunmaktadır. Aşağıya söz konusu iki sayfadan şiirin bulunduğu kesitler alınmıştır. Bu şiir Fatih yazmasında³ yoktur, Tatçı'ya (1990: 291) göre bu şiir Nuruosmaniye yazmasında bulunmaktadır.⁴ Şiir Tatçı'nın yayınında 286 numaralı şiir olarak kaydedilmiştir.

² http://www.eskisehir.gov.tr/kurumlar/eskisehir.gov.tr/Dergi/dergi_2021_nisan.pdf (15.08.2021)

³ Bk. Gölpınarlı (1965), Timurtaş (1980).

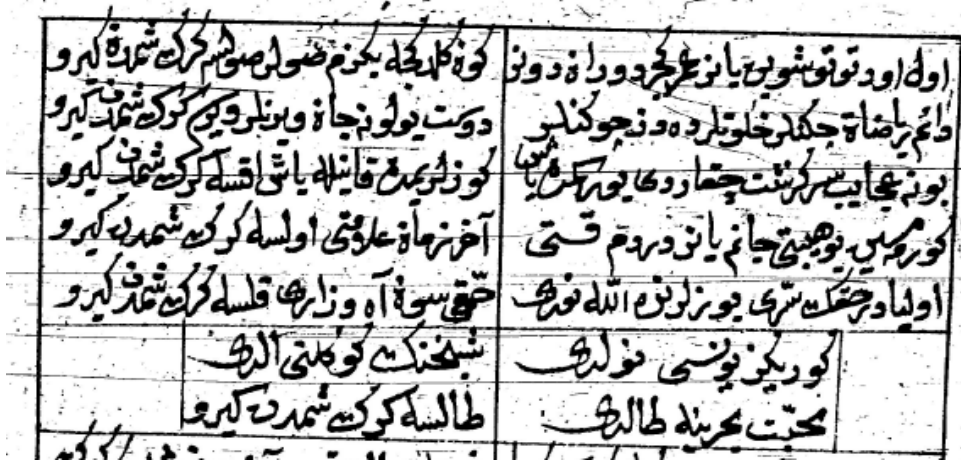
⁴ Tatçı'nın notu; No. 187b, Mecmua (Ankara Millî Ktp. No: 442, s. 71.)

Şekil 2. Kahire yazmasındaki "şimden girü" redifli şiir 7a yaprağı

Kahire Yazması yaprak nu. 7a

Şekil 3. Kahire yazmasındaki "şimden girü" redifli şiir 7b yaprağı

Kahire Yazması yaprak nu. 7b

Şiir metni ve günümüz Türkçesine aktarılmış biçimi aşağıdadır.

7a

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 yaamaladı dost gönlümü nolsa gerek şimden girü
bir od biraúdı cAnuma yansa gerek şimden girü

Dost gönlümü darmadağın etti, bundan sonra ne olabilir; bir ateş bıraktı gönlüme, bundan sonra (hep) yanacak.

- 2 yandı ciğerüm hicrile dün gün geçer yemm-i nArıla
her dem yanaram yArıla olsa gerek şimden girü

Özlemle ciğerim yandı (çok acı çektim), gece gündüz ateş denizinde (istrapla) geçer; her an acı çekiyorum, bundan sonra Sevgili ile olmalıyım.

- 3 fedâdur cism ü c'ânüñ eîşüüñ deli úldı benı
cigerimüñ dertli úanı úamsa gerek şimden girü

*Bedenim ve ruhum (sana) feda olsun, aşkın beni deli etti (aklımı başımdan aldı);
ciğerimin dertli kanı bundan sonra (sürekli) damlayacak (üzüntüm devam edecek).*

7b

- 4 ol od tutuşuban yanar èömür geçer devr'ân döner
gün geldükçe beñzüm ãolar ãolsa gerek şimden girü

*O ateş tutuşarak yanmaya devam eder, hayat geçer ve devran döner; günler geçtikçe
benzim solar (dertlerim beni zayıflatır), bundan sonra solmaya devam edecek.*

- 5 d'âeim riy'â'ât çekenler òalvetlerde diz çökenler
dost yoluna c'ân virenler virse gerek şimden girü

*Sürekli nefsinin terbiye edenler, yalnız kalarak ibadetle günahlardan arınanlar; Dost
yolunda kendini feda edenler bundan sonra feda etmeliler.*

- 6 bu ne èac'âyib sergüzeşt çıkardı yüregümde baş
gözlerimde úanıla yaş aúsa gerek şimden girü

*Bu nasıl bir süreç, yüreğimde yara oluştu (çok üzüntü çektim); bundan sonra
gözlerinden kanlı yaş akacak.*

- 7 görmeyesin yu heybeti c'ânım yanar derdüm úatı
'âoir zem'ân èal'âmeti olsa gerek şimden girü

*Korku hâlini (ümit ve korku çizgisinden öte olanı) yok et, görme, derdim çok, canım
yanar; (bu durum) bundan sonra kıyamet gününün yaklaştığını gösteren bir işaret
olmalı.*

- 8 evliy'âdur óaúúüñ sırrı yüzlerinde allah n'ýrı
óaúúı seve 'âh u z'ârı úılsa gerek şimden girü

*Evlîya Hakk'ın sırrını taşır (onunla ilgili çok şeyi bilir), yüzlerinde Allah'ın nuru
vardır; Hakkı severler, bundan sonra (da) ağlayıp ve inleyecekler.*

- 9 görinüz y'nüsü noldı şey'òinüñ gönlini aldı

muóabbet baórine ùaldı ùalsa gerek şimden girü

Yunus'a bakınız ne oldu, şeyhinin gönlinü aldı (tarikad adabına uydu) ; sevgi denizine daldı (manevi aşkın yolunda ilerledi) bundan sonra da devam etmeli.

6. "-sA gerek şimden girü" Yapısı Üzerine

Yukarıda metnini verdiğimiz ve günümüz Türkçesine aktardığımız "şimden girü" redifli şiirde dikkat çeken "-sA gerek şimden girü" yapısı üzerinde durmak istiyoruz. Bu yapı başlıca iki parçadan oluşmaktadır.

İlk parça olan "-sA gerek" üzerinde Gülsevin'in (2019) geniş bir açıklaması vardır:

"- sA gerek Bergamalı Kadri'nin mürekkep yapı olarak verdiği bir gelecek zaman şeklidir. EAT. ile ilgili pek çok incelemede, bu ek 'gereklilik' bildiren şekillerle karıştırılmıştır. Aslında, gereklilik bildiren örneklerinden çok, gelecek zaman bildiren kullanılışlarına rastlanır. 1. teklik kişi -sAm gerek: inşâallah bu ulu taşı müslimânlaruñ yolundan götürsem gerek, didi (T.S.) (Müslim) 1. çokluk kişi -sAvUz gerek: didiler ki toprak olup çürüdükden sonra hayât bulup sinlelerümüzden girü mi çıksavuz gerek (T.S.)(Leys.Ar.) 3. teklik kişi -sA gerek: ne kadar cânlu yaratdısa hudâ / cümle dirilse gerek i ket-hudâ (KŞ) 3. çokluk kişi -sAlAr gerek: ya'nî sag yanından ve sol yanından virseler gerek (MC)"

Gülsevin, "-sA gerek" yapısının genel kabul olan *gereklilik* bildirmekten çok *gelecek zaman* bildirdiğini vurgulamaktadır.

Diğer taraftan "şimden girü" parçasındaki "girü" sözcüğünün kökeni üzerine Hünerli'nin (2012) tespitleri şöyledir:

"Geri" sözcüğün etimolojisine bakıldığında farklı görüşlerin olduğu görülür. Duran "ki" unsurunun isim veya fiil kökü olabileceğini belirtir (Duran, 1956: 83). Fiilse, {-r} ettirgenlik eki almış "ki-" fiil köküne {-ü} zarf-fiilinin gelmiş olabileceğini; isimse "ki" köküne {+rü} yön ekinin eklenmiş olabileceğini ifade eder. Hacıeminoğlu, sözcük için "kir-ü<ki-r-ü?<ki+rü?" biçiminde kesin olmayan bir öneride bulunmuştur (Hacıeminoğlu, 1992:59). Ergin "girü" sözcüğünün "gir-ü" biçiminde bir zarf-fiille teşekkül ettiğini belirtir (Ergin, 1998:372). Grönbech ise "kir-" (eve girmek) fiiline, zarf-fiil eki getirilerek teşekkül ettiğini -(kirü:batı)- dile getirir (Grönbech, 2000:36). Tekin'e göre *kē "arka, geri" sözcüğünün yönelme durumu -(+rü)- almış biçimidir (Tekin, 2003:140)."

Hünerli'den yapılan bu alıntıdan yola çıkarak "şimden gerü" yapısının *bundan sonra*, *artık*, *daha sonra* gibi anlamlara gelebileceğini söyleyebiliriz.

İncelemeye aldığımız metinde "-sA gerek şimden girü" yapısı birinci beyitte iki ve diğer beyitlerde birer kez olmak üzere toplamda 10 kez geçmektedir. Yukarıdaki beyitlere bakıldığında "-sA gerek şimden girü" yapısının beyitlere kiplik anlamları (ayrıntılı bilgi ve karşılaştırma için bk. Aslan Demir, 2008; Torun, 2013; Gencer Kamacı, 2020; Dinar, 2020) kattığı açıkça görülmektedir.

Aşağıya "şimden girü" redifli şiirde 10 kez geçen "-sA gerek şimden girü" yapısının beyitlere göre kazandığı kiplik anlamları üzerinde durulacaktır.

1 yaamaladı dost gönümi nolsa **gerek şimden girü**

bir od biraúdı cAnuma yansa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ilk dizede *bilgi kipliği* başlığı altında gördüğümüz “çıkarım kipliği” vardır. Şair burada söylediği bir önermeden bir başka önermeyi çıkarmaktadır. Buna göre ilk önermede, Dost şairin gönlünü darmadağın etmiştir. İkinci önerme bir tür retorik sorudur, bundan sonra ne olabilecektir yani olan olmuştur, daha farklı bir şey olmayacaktır. Beytin ikinci dizesinde de “çıkarım kipliği” vardır. Dost şairin gönlüne bir ateş bırakmıştır ve bundan dolayı gönlü aşk ateşiyle yanacaktır.

- 2 yandı cigerüm hicrile dün gün geçer yemm-i nÂrıla
her dem yanaram yÂrıla **olsa gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *içedim kipliği* başlığı altında gördüğümüz “istek kipliği” vardır. Şair beyitte sevgiliden yana dert yanmakta, her günün acı ve ıstırapla geçtiğini söylemekte ve bütün bu çekilen dertlerden sonra artık sevgiliye kavuşmayı arzulamaktadır.

- 3 fedÂdur cism ü cÂnuñ eîşúuñ deli úıldı beni
cigerimüñ dertli úanı úamsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *bilgi kipliği* başlığı altında gördüğümüz “ihtimal kipliği” vardır. Şair bedenini ve ruhunu sevgiliye feda etmiştir öyle ki aşk onu deliye çevirmiş ve aklını başından almıştır. Durum böyle olunca çekilen üzüntüden dolayı muhtemelen şairin ciğeri için kanayacak ve âdeta kan damlayacaktır.

7b

- 4 ol od tutuşuban yanar eömür geçer devrÂn döner
gün geldükçe beñzüm ãolar ãolsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz “gereklilik kipliği” vardır. Şaire göre aşk ateşi tutuşarak yanmaya devam edecek ve bu arada zaman geçecektir. Bununla birlikte çekilen dertten dolayı şairin benzi solacak ve solmaya devam edecektir. Bu artık bir gereklilik olacaktır.

- 5 dÂeim riyÂøÂt çekenler òalvetlerde diz çökenler
dost yoluna cÂn virenler virse **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz “gereklilik kipliği” vardır. Şaire göre nefsinin sürekli terbiye edenler, ibadet ederek günahlarından temizlenenler yani Dost yolunda kendini feda edenler, bundan sonra da feda etmelidirler. Bu içine girilen durumun bir gereğidir.

- 6 bu ne èacÂyib sergüzeşt çıkardı yüregümde baş
gözlerimde úanıla yaş aúsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz "gereklilik kipliği" vardır ancak bu güçlü bir gerekliliktir. Şaire göre bu yaşanan şaşılacak bir süreçtir. Şairin üzüntüden dolayı adeta içinde bir yara oluşmuştur. Bunun gereği olarak artık gözyaşı kanlı akacaktır.

7 görmeyesin yu heybeti c'Anum yanar derdüm úatı
Àòir zem'Àn èal'Àmeti olsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz "gereklilik kipliği" vardır ancak bu güçlü bir gerekliliktir. Şaire göre sevgiliye duyulan aşkta korku yoktur veya bu korku bilinmemelidir. Aşkta dert çoktur ve can yanar, mutlaka bunda kıyamet gününün yaklaştığını gösteren bur işaret olmalıdır.

8 evliy'Àdur óaúúuñ sırrı yüzlerinde allah nýrı
óaúúı seve 'Àh u z'Àrı úılsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz "gereklilik kipliği" vardır. Şaire göre evliya Hakk'ın sırlarına vakıftır ve onların yüzlerinde Allah'ın nuru vardır. Onlar Hakk'ı severler bu yüzden çok çile çekecekler.

9 görinüz yýnusı noldı şeyòinüñ gönlini aldı
mu'abbet ba'órine úaldı úalsa **gerek şimden girü**

Yukarıdaki beyitteki ikinci dizede *yükümlülük kipliği* başlığı altında gördüğümüz "gereklilik kipliği" vardır ancak bu güçlü bir gerekliliktir. Şair kendine dönerek şeyhinin gönlünü aldığını, sevgi denizine daldığını ve bunun böyle devam etmesi gerektiğini söyler.

Sonuç

Gülsevin, yayınında "-sA gerek" yapısının sanılanın aksine daha çok gelecek zaman bildirdiğini ve kiplik olarak *gereklilik* anlamı taşıdığından bahsetmişti. Bizim tespitlerimize göre "-sA gerek şimden girü" yapısı bir birleşik kiplik işaretleyicisi olarak eylem kipliği altında yükümlülük kipliğinde; *zorunluluk*, *gereklilik* ve *güçlü gereklilik* bildirirken içedim kipliğinde; *istek* bildirmektedir. Ayrıca iki örnekte önerme kipliği altında bilgi kipliğinde; *çıkartım* ve *ihimal* tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği (Semantik -Pragmatik Bir İnceleme)* Grafiker Kitabevi, Ankara.
- Babacan, V. (2017). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyyesi ve Dîvânı*, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Boz, E. (2017). *Risâletü'n-Nushiyye*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Boz, E. (2021) *Yunus Emre Seçkisi*, Yunus Emre Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Dinar, T. (2020). "Kiplik", *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Gencer Kamacı, D. (2020). *Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik: Dede Korkut Örneği*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Gölpınarlı, A. (1965). *Yunus Emre Risalat al-Nushiyya ve Divan*, İstanbul.
- Gülsevin, G. (2019). *XIV-XV. Yüzyıllar Türk Dili*, (4. Bölüm Eski Anadolu Türkçesi) Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Nu.1343, Eskişehir.
- Hünerli, B. (2012). Türkiye Türkçesi Ağzlarında “Keri (Geri)” Sözcüğünün Eskicil Bir Kullanımı, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/2 Spring 2012, p.597-604, Ankara.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Timurtaş, F. K. (1980). *Yunus Emre Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Torun, Y. (2013). *Türkçede Gelecek Zaman ve Kiplik Özellikleri*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Uysal, İ. N. (2014). *Yunus Emre Divanı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Üşenmez, E. (2021) “Yunus Emre Divanı, Kahire (Mısır) Nüshası”, *Fetih ve Medeniyet Dergisi*, Eskişehir Valiliği Yayınları, Eskişehir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Risâletü'n-Nushiyye'de Zaman Ulaçlarının Anlamsal ve Sözdizimsel Özellikleri

Semantic and Syntactic Features of Tense Converbs in Risâlat al-Nushiyya

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ASLAN¹

Öz

Yunus Emre; günümüz Türk yazı diline büyük katkıları olan, önemli bir şairdir. Yunus Emre'nin günümüze ulaşan iki eserinden biri olan *Risâletü'n-Nushiyye*, on üçüncü yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıyan, öğretici yönü ağır basan, dini-tasavvufi bir eserdir. Eylemsiler, uzun ve karmaşık anlatıma elverişli, karmaşık dil yapıları sunar. Eylemsilerin bir türü olan ve belirteç yan tümceleri kurmaya yarayan ulaçlar; temel tümceyi zaman, neden-sonuç, amaç, tarz vb. bakımından niteler. Yunus Emre'nin *sehl-i mümtenî* kabul edilen dilinde ulaçların kullanımının betimlenmesi, bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. Bu çalışmada, ulaçlarla oluşturulan belirteç yan tümcelerini içeren karmaşık tümceler ele alınmıştır. Çalışmanın evrenini Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserleri, örneklemini ise Yunus Emre'ye ait bir eser olan *Risâletü'n-Nushiyye* oluşturmaktadır. EAT'deki ulaçlar; Gülsevin (2011, s. 125-133)'den tespit edilmiş ve bu ulaçlar, RN üzerine en son ve güncel çalışma olan Boz (2017)'un hazırladığı *Risâletü'n-Nushiyye* (Öğüt Kitabı)'nin Fatih nüshasında taranmıştır. Çalışma RN'deki zaman ulaçları ile sınırlandırılmıştır. Temel işlevi koşul tümceleri oluşturmak olan ancak RN'de zaman işlevinde de kullanılan *-sa* biçimbirimi ile EAT gramerlerinde durum ulacı olarak işaretlenen *-ken* biçimbirimi de bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. Taranan eserde tespit edilen ulaçların yan ve temel tümce eylemlerinin birbiriyle etkileşimi, eylem özellikleri, tümce işlemcileriyle (görünüş, kip, zaman, özneyi uyumu, olumsuzluk) olan etkileşimleri gibi sözdizimsel özellikleri ile anlamsal özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, ulaçlar, yan tümce, Eski Anadolu Türkçesi, dilbilim

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre is an important poet who has made great contributions to today's Turkish written language. *Risâlat al-Nushiyya*, one of the two works of Yunus Emre that has survived, is a religious-mystical work with a predominant instructive aspect. Non-finite verbs offer complex language structures suitable for long and complex narration. Converbs, which are a type of verbs and are used to form adverbial clauses; time, cause-effect, purpose, style, etc. One of the main aims of this study is to describe the use of converbs in Yunus Emre's language, which is accepted as *sahl mümtani*. In this study, complex sentences containing adverbial clauses formed with converbs in *Risâlat al-Nushiyya* (RN) are discussed. It was determined from Gülsevin (2011, s. 125-133) and these converbs were scanned in the Fatih copy of *Risâlat al-Nushiyya* (Book of Advice) prepared by Boz (2017), the latest and current study on RN. The study is limited to the tense converbs in RN, but the *-sa* morpheme, whose main function is to form conditional sentences, but also used in the time function in RN, and the *-ken* morpheme, which is marked as the case converb in Old Anatolian Turkish grammars, are also included in the scope of this study. The syntactic and semantic properties of the converbs detected in the scanned work, such as the interaction of the subordinate and main clause, the verb properties, the interaction with the sentence operators (aspect, mood, tense, subject agreement, negation) were examined.

Keywords: Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye, converbs, subclause, Old Anatolian Turkish, linguistics

¹ Anadolu Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, ezgicorga@anadolu.edu.tr

Atf için (to cite): Aslan, E. (2021). Risâletü'n-Nushiyye'de zaman ulaçlarının anlamsal ve sözdizimsel özellikleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 255-265.

Paper type: Research

Giriş

Kolay ve sade görüldüğü hâlde bulunup söylenmesi ve taklidi zor olan söz söyleme sanatına *sehl-i mümtenî* adı verilir (Devellioğlu, 2005, s. 930).² Bu sanatın en eski ve önemli temsilcilerinden biri de Yunus Emre'dir. Geniş bir kitleye hitap edebilen ve bunu sözcüklerin ardına derin anlamlar yükleyerek yapan Yunus Emre'nin dili ile ilgili yapılan her bir çalışmanın, onun bu dil kullanımının inceliklerini keşfetmeye katkıda bulunacak olması kuşkusuzdur.

Eylemsilerin ve eylemsiler özelinde ulaçların temel niteliği, uzun ve karmaşık anlatıma elverişli dil yapıları sunabilmesidir. Temel tümceyi zaman, neden-sonuç, amaç, tarz vb. bakımından niteleyen ulaçların Yunus Emre'nin kısa ve özlü dilindeki kullanımının incelenmesi ve uzun anlatımlara olanak sunan bu yapıların Emre'nin dilindeki yansımalarının betimlenmesi; bu çalışmanın temel amacıdır.

1. Ulaçlar

Adeylemler, ortaçlar ve ulaçlar; temel işlevi yan tümce oluşturmak olan eylem biçimleridir. Bunların içinde temel tümceyi zaman, tarz, neden-sonuç, amaç vb. bakımından niteleyen ulaçlar; eylemlere ulaç eki olarak da adlandırılan belli biçimbirimlerin getirilmesiyle oluşturulur ve belirteç yan tümceleri oluştururlar. Ulaç yan tümceleri; özne, tümleç ve eklenti de alabilirler. Temel tümcenin seçimlik öğeleri olarak eylemin anlamını zenginleştirir ve tümceden çıkarıldıklarında tümcenin anlamını bozamaz, yalnızca daraltırlar.

Üstünova'ya göre sisteme ulaç olarak giren dil birimleri;

- Ardından gelen eyleme/yükleme belirteç göreviyle bağlanmak zorundadır.
- Belirteç göreviyle kodlanan ulaçlar, ad işletme eklerini alamaz.
- Ulaç eki son ek olmak zorundadır.
- Ulaçın kurucu öge olmadığı sözcük öbekleri, yan önerme kuramaz. Yan önerme görevindeki ulaç öbekleri, temel önermenin yüklemine belirteç tümleci olarak bağlanır.
- Bitimli görünüm, ulaç olarak kullanıma engel değildir.
- Söz dizimi bakımından ulaç; bağlanacağı eylemle arasındaki tarz, zaman, mekân, sebep-sonuç, nitelik, nicelik, koşul vb. ilişkileri iletme yetisine sahip dil aracıdır (2016, s 193).

Ulaçları yapısal olarak ele alan çalışmalarda bu yapıların temelde ikili sınıflandırıldığı görülür. Tiken, *basit ulaçlar ve birleşik ulaçlar* (1999); Lewis, *eylem köklerine eklerin eklenmesiyle yapılan ulaçlar ile ortaçlar, zaman tabanları (tensebase) veya adeylemlerden yapılan ulaçlar* (2000); Gülsevin, *aslî ve birleşik* olarak (2001); Korkmaz, *gerçek zarf fiiller, ad-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan zarf-fiiller ve değişik yapıdaki zarf-fiiller* (2009) olarak ve Boz (2012); *asıl ulaçlar, ortaçtan türetilen ulaçlar, ad-eylemden türetilen ulaçlar ve (i-/ol-) yardımcı eylemi ile kurulan ulaçlar* olarak sınıflandırmıştır.

1.1. Eski Anadolu Türkçesinde Ulaçlar

Yunus Emre'nin eserlerini de kapsayan dönem, Eski Anadolu Türkçesi³ olarak adlandırılmıştır. X. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan batıya göç eden Oğuzların, XII. yüzyılın sonlarında kendi lehçelerine dayalı olarak Anadolu'da kurup geliştirdikleri edebî yazı diline Eski Anadolu Türkçesi (=EAT) denilmektedir (Gülsevin ve Boz, 2013, s. 1). Türk boylarının arasında en kalabalık ve askerî ve siyasi olarak da önemli bir yer tutan Oğuzların dili, XIII.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Mengi, (2000), Saraç, (2007).

³ *Eski Anadolu Türkçesi* adlandırmasının yanı sıra *Eski Anadolu Oğuzcası*, *Eski Oğuzca*, *Eski Osmanlıca*, *Eski Türkiye Türkçesi* terimleri de alanyazında kullanılmaktadır.

yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz olarak ürünler verilen bir dil olagelmıştır. Anadolu'daki Oğuzca üç tarihî döneme ayrılabilir (Gülsevin ve Boz, 2013, s. 4):

1. Eski Anadolu Türkçesi (ve ağızları)
2. Osmanlı Türkçesi (ve ağızları)
3. Türkiye Türkçesi (ve ağızları)

Eski Anadolu Türkçesi ve ağızları ise yine üç döneme ayrılmaktadır (Gülsevin ve Boz, 2013, s. 5):

1. Selçuklu Dönemi
2. Beylikler Dönemi
3. Osmanlıcaya Geçiş Dönemi

Yunus Emre'nin eserleri EAT'nin Selçuklu Dönemine aittir. Selçuklular Döneminde Arapça ve Farsçanın yazı dili olarak geçerli olduğu kadar Türkçe eserlerin de verildiği görülmektedir (Gülsevin ve Boz, 2013, s. 5). Sultan Veled, Şeyyad Hamza, Hoca Dehhanî, Ahmet Fakih gibi yazarların yanı sıra Yunus Emre'nin eserleri de bu döneme aittir.

EAT'de ulaçlar⁴; zaman ulaçları, durum ulaçları, şart ulaçları ve bağlama ulaçları olmak üzere dört çeşittir (Gülsevin, 2011, s. 125-133) (Tablo 1):

Tablo 1. Eski Anadolu Türkçesinde ulaçlar

Eski Anadolu Türkçesinde Ulaçlar				
	Zaman	Durum	Koşul	Bağlama
Bağımsız olarak zaman bildiren ulaçlar	Sözdiziminde ulaç anlamı kazananlar	-ken -(y)V -	-sA+kişi -(V)rsA+kişi	-(y)Up -(y)UbAn -(y)UbAnIn
-(y)I ² cAK	çün ki	(y)ArAk	eger	
-(y)I ² ncA	çün ki ... F.-d+kişi	-dUkCA	eger...F.-dI+kişi+sA	
-(y)I ² cAGAZ	çün (ki) ... F. -(y)A+kişi		eger...F.-sA+kişi	
-(y)I ² ncAK			eger...F.(V)rsA+kişi	
-(y)AIİ	kaçan (kim)		eger...F.-(y)AydI	
-mAdIn	kaçan (kim) ...F.-d+kişi			
-sA	kaçan (kim) ...F.-dIsA		her kim	
-dUkdA	kaçan (kim)...F. (y)A+kişi		her kim...F.-sA+kişi	
-dUK+iyelik+dA	kaçan (kim)...F.-(y)IcAK		her kim...F.-(V)r	
-dI ² sA	kaçan (kim)...F.-sA+kişi		her kim...F.-(V)rsA+kişi	
-mAzdAn öñ(din)			her kim...F.-(y)A	
	tâ ki			
	tâ ki...F.-(y)IncA(y)A			
	tâ...F.-mAyIncA			

2. Yunus Emre ve Risâletü'n-Nushiyye⁵

Yunus Emre'nin iki eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlardan biri *Divan* diğeri ise *Risâletü'n-Nushiyye* (RN)'dir. Risâletü'n-Nushiyye, dini-tasavvufî bir eserdir. Öğretici yönü ağır basar. Mesnevi nazım türünde yazılmıştır. Eserin vezni; giriş bölümündeki ilk 13 beyit (fâilâtün/fâilâtün/fâilün) kalıbındadır. Mensur kısımdan sonra gelen eserin asıl bölümün vezni ise (mefâllün/ mefâllün/feülün) kalıbındadır.

Eserin yeni harflerle basımı birkaç defa yapılmıştır. Bilinen en meşhur ve bilimsel olan yayınlar; (Toprak 1933-34), (Gölpınarlı 1965), (Günay Horata 2004) ve (Tatçı 2008)'dir. Eserin bütününe ortaya çıkaran bu çalışmalardan başka, eseri çeşitli yönleriyle inceleyen birçok bilimsel araştırma vardır.

⁴ Zarf-fiil, gerundium, bağ-eylem, bağ-fiil vb. terimlerle birlikte bu çalışmada ulaç terimi kullanılmıştır.

⁵ Eser ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Boz (2017).

alınmıştır (bk. Datlı 2015). Bu biçimbirimim geçtiği tüm tümceler biçimce ve anlamca olumludur. Yan tümcenin öznesi dizede özellikle belirtilmediğinde anlam metnin bağlamından çıkarılabilmektedir. (555)'te yan tümcenin öznesi açıkken (353)'te metnin genelinden tespit edilmiştir:

(555) çırāğı **yak-ıcağ** karanju kaçar (*Çırayı yakınca karanlık kaybolur.*)

(353) **koy-ıcağ** yir mālun Ėöşrini seçdi (*[Allah] onu yere koyar koymaz malının onda birini ayırdı.*)

Yine görünüş açısından $-(y)I^2cAK$ biçimbirimimin *öncelik* ilişkisi kurduğu söylenebilir. Bilindiği gibi zaman belirten ulaçlar temel tümce ve yan tümce arasında görünüşle ilgili anlamsal katkılar sunmaktadır. Çetintaş Yıldırım'a göre bunlar; öncelik, sonralık ve eşzamanlılık olarak sınıflandırılabilir (2005, s. 340): Öncelik belirten ulaçlar, yan tümce olayının temel tümce olayından önce meydana gelmiş olduğunu; eşzamanlılık belirten ulaçlar, iki olayın aynı zaman aralığında gerçekleşmiş ya da gerçekleşiyor olduğunu; sonralık ulaçlarıysa yan tümce olayının temel tümce olayından sonra gerçekleştiğini gösterir. Aşağıdaki dizede (361) yan tümce eylemi, temel tümce eyleminden önce gerçekleşmiştir:

(361) **koy-ıcağ** yir anı girü yoyuldu (*Yer onu bırakınca tekrar bozuldu [sözünden döndü]*)

$-(y)I^2cAK$ biçimbirimimin kullanıldığı dizelerde anlamsal olarak bir eylem ve bu eylemin doğuracağı sonuçların anlatıldığı gözlemlenmiştir ki bu da metnin genel olarak bir öğüt kitabı olmasıyla da ilişkilidir.

6.1.2. $-(y)I^2ncA$

Bu biçimbirim RN'de 7 örnekte geçmektedir. $-(y)I^2cAK$ ile benzer sözdizimsel ve anlamsal özelliklere sahiptir. Bu biçimbirimim olumsuz eylem çekimleriyle de kullanımı gözlemlenmiştir. Bu tür örneklerde öncelik görünüşüyle birlikte temel tümce eyleminin gerçekleşmesinin yan tümce eyleminin gerçekleşmesine bağlı olduğu koşul anlamı da söz konusudur. Koşul anlamı soru tümcesi tercih edilerek güçlendirilmiştir. Yan tümce olumsuzsa temel tümce de gerçekleşmez:

(460) kaçan genc bulasın yer **kaç-ma-(y)-ınca**

ya kalb şāfī mi olur **kız-ma-(y)-ınca**

(*Yeri kazmayınca nasıl hazine bulabilirsin; kızmayınca [gayret göstermeyince] kalp, safi [temiz] olabilir mi?*)

(409) hānümān bekleyen görmeye anı

ko-ma-(y)-ınca temām fānī cihani

(*Geçici dünyayı tamamen terk etmeyip ev bark derdinde olan, Allah'ı göremez.*)

Hem $-(y)I^2cAK$ hem de $-(y)I^2ncA$ ulaçlarının geçtiği karmaşık tümceler incelendiğinde temel tümcenin eyleminin geniş/şimdiki zaman ya da geçmiş zaman çekimli olduğu görülür. Temel tümcenin eylem çekimi geçmiş zaman olduğunda bir olay ve bu olayın sonuçları belirtilir, geniş ya da şimdiki zaman çekimli eylemlerin olduğu dizeler de uyarı niteliği taşımaktadır. Bu yapıların da eserin öğüt verici temel niteliğine uyumlu olduğu söylenebilir. Yine $-(y)I^2cAK$ ve $-(y)I^2ncA$ ulaçlarının geçtiği tümcelerde Palmer (2001)'in önerme kipliği¹³ başlığı altında ele aldığı kiplik türleri yer alır. *Önerme kipliği* (propositional modality), konuşucunun önermenin gerçekliğine ilişkin aktarımı ya da önermenin gerçekliğine dair tutumunu yansıtır. (353)'te Palmer'ın sınıflandırmasına göre çıkarım (deductive) kipliği söz konusudur. "kıyamaz virmege, cānına geçdi" dizesi, vermeye kıyamama nedeniyle ilgili çıkarım

¹³ Kiplik ile ilgili terminoloji Türkçeleştirilirken Kamacı Gencer (2019) ve (2020)'den yararlanılmıştır.

içermektedir. (460)'ta ise *ihtimal kipliği* (speculative modality) söz konusudur. *Hazine bulma ihtimali yer kazmak* ile ilişkilendirilmiştir.

(353) **koıcağ** yir mālun Őöşrini seçdi

kıyamaz virmege cānına geçdi

(Allah) onu yere koyar koımaz malının onda birini ayırdı fakat ona çok ağır geldi, vermeye kıyamadı.

(460) kaçan genc bulasın yer **kazmayınca**

ya kalb şāfı mi olur **kızmayınca**

(Yeri kazmayınca nasıl hazine bulabilirsin; kızmayınca (gayret göstermeyince) kalp, safi [temiz] olabilir mi?)

6.1.3. -mAdIn

RN'de bu ulacın geçtiği 5 örnek bulunmaktadır. Bu biçimbirim; yan tümcenin olumsuz, temel tümcenin olumlu olduğu ulaçlı yapılar oluşturur. Temel tümce eyleminin gerçekleşmesinin yan tümceye bağlı olduğu bir görünüş anlamı kazandırır. Yukarıda da belirtilen diğer zaman ulaçları, temel tümceye öncelik anlamı kazandırırken bu biçimbirim *sonralık* anlamı kazandırır; bu bazen yan tümcede ulaçlı bildirilen eylemin hiç gerçekleşmemesi anlamına da gelmektedir. (28)'de "ırılmadın tura sultān katında" dizesinde *uzaklaş-* eyleminin gerçekleşmemesi söz konusudur. (135)'te ise "ölmeden önce" eyleminin gerçekleşmesi gerekliliği söz konusudur:

(28) key arı cān gerek şeh hāzretinde

ırıl-madın tura sultān katında

(Allah'ın huzurundan uzaklaşmadan durmak için ruhun; O'nun katında çok temiz olması gerekir.)

(135) **yetis-medin** saña vaŐde gözün aç

hevā vü kibr yolından beri kaç

(Ölüm sana ulaşmadan gözünü aç; nefsin arzusundan ve kendini beğenmeden kurtul.)

6.1.4. -sA

-sA ekinin EAT'de ve RN'de pek çok işlevi tespit edilmiştir. Bunlardan biri de zaman işlevidir. RN'de geçen beş örnekte -sA eki, günümüz TT'deki gibi -(y)IncA, -DIğI zaman gibi zaman gösterimi sağlar:

(16) bu muhtaşar cihān iki cihanca

dükeli **bakar-ısa-ŋ** yüz biğ anca

(Bütünüyle bakıldığında yüzlerce gördüğün bu kısacık (küçük) dünya, iki âlemden ibarettir [gönül ve nefis]).

(17) Őažim cihāndurur göñül cihanı

seni **izler-ise-ŋ** bulasın anı

(Gönül dünyası, büyük bir âlemdir; sen kendine bakarsan [baktığında] onu bulursun.)

EAT'deki diğer tüm zaman ulaçlarından farklı olarak –sA biçimbirimi, kişi biçimbirimlerini de alabilir. Bu nedenle de bazı çalışmalarda ulaç (zarf-fiil) başlığından ayrı olarak ele alınır.¹⁴

Bunların yanı sıra zaman başlığında ele alınamayacak başka bir işlev daha tespit edilmiştir. Göksel ve Kerslake'te de ele alınan bu yapılar, evrensel koşul tümcesi (universal condition clause) olarak adlandırılmıştır çünkü bu tümcelerin (soru ifadesinin “hangisi” olduğu durumlar dışında) kapsadığı koşul aralığının bir sınırı yoktur (2006, s. 434). Bu tümcelerin özelliği tümceye “eğer” sözcüğü eklendiğinde tümcenin dilbilgisi dışı olması ve yan tümcede bir soru sözcüğü bulunmasıdır. RN'de bu işlevde 46 örnek bulunmaktadır. Bu örneklerde geçen soru sözcükleri *neyi, niçe, kanda, nireye, ne deñli, ne, kime, kimde, nerede, ne var, ne kim, neye, nirede, kimüñ*’dür.

(197) şaķıñıl buşudan ki gizlüdür ol

nerede sizmeseñ anda urur yol

(*Öfkeden sakın, o gizlenir; tahmin etmediğın yerde yolunu keser.*)

(268) **kime** şabr olsa dünyāda müyesser

aña hāķ viriserdür mülk-i dığer

(*Kime bu dünyada sabır kolay gelirse Allah ona diğeri mülkü (ahirette cenneti) verecektir.*)

(319) hāsedden kişi ne fāyide görür

neye kim lāyıkısañ tañrı virür

(*İnsan kıskançlıktan ne yarar görebilir? Neye lāyıkısan Allah onu verir.*)

Bu tür kullanımlar da eserin amacına hizmet etmektedir çünkü koşul aralığının belirgin olmaması, eserde hitap edilen hedef kitleye verilen öğütlerin tüm durumlarda doğruluğunu varsayar. Dolayısıyla dinî-tasavvufi eserlerde bu tür kullanımların sık görülebileceği söylenebilir.¹⁵

6.1.5. -dIsA

Bu biçimbirimin iki örneği yer almaktadır. Yukarıda belirtilen evrensel koşul tümcesi özelliği bu biçimbirimde de görülmektedir. Göksel ve Kerslake'e göre bu tümcelerin çarpıcı bir özelliği, –sA'nın çeşitli sözlü -(y)sA kombinasyonlarıyla birbirinin yerine geçmesidir (2006, s. 434). -dIsA biçimbirimi de bu kombinasyonlardan biridir:

(276) **niçe çağır-dısa** ün taşra çıkmaz

ķodı çağırmağı ayruķ çağırmaz

(*Ne kadar bağırdıysa sesi dışarı çıkmadı; bağırmayı bıraktı artık bağırmaz.*)

(383) **kimüñ** kim buhl **ol-dıysa** hāli

elin urmağa māla yok mecali

(*Kim cimri durumuna düşerse malına dokunmaya gücü yoktur. [Malından kimseye vermez.]*).

6.1.6. -ken

EAT gramerlerinde durum ulacı olarak geçen bu ulacın RN'de zaman ve görünüş işlevi de mevcuttur. Toplam altı örnekte -ken biçimbirimi, temel tümce eylemiyle yan tümce eylemi

¹⁴ Bu konudaki tartışmalar için bk. Gülsevin (1990), Karahan (1994).

¹⁵ Dinî-tasavvufi metinlerde kiplik incelemesi örneği olarak Üzüm (2019), bu alandaki önemli çalışmalardan biridir.

arasında görünüş bakımından *eşzamanlılık* ilişkisi kurar. Kılınış bakımından temel tümce eylemlerinin edim, yan tümce eylemlerinin de edim ya da erişme olduğu gözlemlenmiştir:

(297) şabırla vardı ol miŖrāca varan

diri-y-iken ölür şabrı başaran

(*O Mir'ac'a ulaşan [oraya] sabırla ulaştı; sabrı elde eden yaşarken ölür [nefsin kötülüklerinden kurtulur]*).

(335) ĥased odı anuñçün yağdı anı

yörür-ken sağ esen döküldi kıanı

(*Bundan dolayı kıskançlık ateşi onu yakıtı [bitirdi]; sağ salim yaşarken canına kıyıldı [çok ıstırap çekti]*).

(355) kıo bu māl eksilince ben öleyin

gözüm **görür-iken** nice vireyin

(*[Karun] "Bu mal eksilirse bırakın beni öleyim; gözüm görürken nasıl [malımdan] verebilirim."* dedi).

6.2. Sözdiziminde Ulaç Anlamı Kazananlar

6.2.1. çün(kim)

Bu başlıkta ele alınan ulaçlar, sözdiziminde belli yapıların bir araya gelmesiyle ulaç işlevi kazanırlar. RN'de bu yapılardan 9 örnek gözlemlenmiştir. Bu yapılar;

çü(n)(ki) ... eylem+görülen geçmiş zaman+3. teklik kişi biçiminde tespit edilmiştir.

(5) od dañı geldi vü kızdurdu anı

çünkü kızdı cisme **ulaş-dı** canı

(*Ateş de geldi ve onu ısıttı; ısınınca ruhu vücuda girdi.*)

(256) **çü** cāsūs bu sözi Ŗaqla **ir-ür-di**

niçe kim varıdı ĥaber degürdi

(*Haberci bu sözü akla ulaştırdıktan başka kim varsa [onlar da] haber getirdi.*)

(170) **çü** maŖmūr **ol-dı** şehriyle vilayet

şād oldı dostumuz düşmānumuz māt

(*Şehir ve memleket bayındır olunca dostumuz mutlu, düşmanımız [ise] perişan oldu.*)

Yalnızca bir örnekte bu yapı farklılık göstermektedir. Bu örneğe göre bu ulaç yapısı *çü.... ad+iyelik* biçimindedir. Diğer tüm örneklerde *duyum kipliği* (sensory modality) anlamı ön plandayken (115)'teki tek örnekte *ihtimal* (speculative) *kipliği* söz konusudur:

(115) **çü** sensin **düşmen-üñ** dostuñ kim ola

ki yavuz ĥûdurur saña ĥavāle

(*Düşmanın kendin olunca dostun kim olabilir; sendeki [gerçekleri görmeyi engelleyen] perde kötü huydur.*)

6.2.2. kaçan kim

Bu sözdizimsel yapının yalnızca iki örneğine rastlanmıştır. Bu yapı da evrensel koşul tümceleriyle uyum gösterir:

(267) **kaçan kim** olasın bu şabırla sen

Öacebdür olasin sonra peşİmân

(Sen bu sabır ile her ne zaman [birlikte] olursan sonra pişman olman gariptir, [pişman olmazsın]).

(510) kaçan kim göz gönülden doğru baka

işitmez kulağına haqqı çaka

(Göz ne zaman gönülden doğru bakarsa [o zaman] sağır kulağına doğruyu duyurur.)

Sonuç

Tablo 2’de bulgular, genel olarak şu şekilde özetlenmiştir:

Tablo 2. Risâletü’n-Nushiyye’de zaman ulaçlarının anlamsal ve sözdizimsel özellikleri

Biçimbirimler	Olumsuzluk	Görünüş	Kip	Kişi
-(y)İ ² cAK	yok	Öncelik	Çıkarım	yok
-(y)İ ² ncA	var	Öncelik	İhtimal Koşul	yok
-mAdIn,	var	Sonralık	Zorunluluk	yok
-sA	yok	Eşzamanlılık ve Bitmemişlik (Alışkanlık ve Süreklilik)	Bilgisellik	var
-dİ ² sA	yok	Eşzamanlılık ve Bitmemişlik (Alışkanlık ve Süreklilik)	Bilgisellik	yok
-ken	yok	Eşzamanlılık	-	yok
çün ki	yok	Öncelik	Duyum	yok
kaçan kim	yok	-	İhtimal	yok

-(y)İ²cAK ulaç biçimbirimi, görünüş açısından temel tümce ile öncelik ilişkisi kurar. Bu biçimbirimin geçtiği örneklerde yan tümcedeki eylem ile temel tümce eylemi, geçmiş veya geniş/şimdiki zaman ile çekimlenmiştir. Geçmişe dair çıkarımlar ya da bir eylem ile eylemin sonunda doğacak sonuçlar betimlenir ki bu da *çıkarım* (deductive) *kipliği*ni işaret eder. Bu ulaç, kişi biçimbirimleriyle çekimlenmez ve eserde olumsuz çekim görülmemiştir ancak bu kullanımın görülmemesinin, biçimbirimin genel bir özelliği olup olmadığını söylemek için dönemin diğer eserleri de ayrıca incelenmelidir.

-(y)İ²ncA biçimbirimi, -(y)İ²cAK ile benzer şekilde görünüş açısından temel tümce ile öncelik ilişkisi kurduğu gibi aynı zamanda koşul yapıları da kurmaktadır. Bu tür koşul yapıları, soru tümcesi ile güçlendirilmiştir. Bu biçimbirimin olumsuz kullanımı da söz konusudur. Gerçekleştirilmeyen eylemlerin sonuçlarının ne olabileceği ile ilgili dizelerin oluşturulmasında bu yapıların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle de Palmer (2001)’in sınıflandırmasında *ihtimal* (speculative) *kipliği* ön plandadır.

-mAdIn biçimbirimi, temel tümce eyleminin gerçekleşmesinin yan tümceye bağlı olduğu bir görünüş anlamı kazandırır. Bu yönüyle koşul anlamını da içerir. -(y)İ²ncA ve -(y)İ²cAK’tan farklı olarak yan tümce eylemiyle sonralık ilişkisi kurar. Yan tümcedeki eylemin hiç gerçekleşmemesi durumu da söz konusudur. Dolayısıyla burada yan tümcedeki eylemin gerçekleşmeme sürerliği, temel tümcenin gerçekleşmesinin koşuludur. Kiplik olarak yeterli veri olmamakla birlikte *zorunluluk kipliği* (obligative) ön planda görünmektedir.

-sA eki aslında koşul anlamı taşıyan ancak RN’de zaman anlamında da kullanılan bir ulaçlı biçimbirimdir. Bu biçimbirim, diğer tüm zaman ulaçlı biçimbirimlerinden farklı olarak kişi biçimbirimleriyle de kullanılabilir. -sA biçimbiriminin yine zaman ile iç içe geçmiş olarak evrensel koşul tümcesi yapıları (universal condition clause) RN’de sayıca fazla gözlemlenmiştir. Bu tümcelerin yapısal özelliği tümceye “eğer” sözcüğü eklendiğinde tümcenin dilbilgisi dışı olması ve yan tümcede bir soru sözcüğü bulunmasıdır. Bu örneklerde geçen soru sözcükleri *neyi*, *niçe*, *kanda*, *nireye*, *ne deşlü*, *ne*, *kime*, *kimde*, *nerede*, *ne var*, *ne kim*, *neye*, *nirede*, *kimün’dür*. Koşul aralığının belirgin olmaması, eserin genel anlamsal özelliği itibarıyla

verilen öğütlerin her koşulda doğruluğunu varsayar. Dini-tasavvufi eserlerde bu tür evrensel koşul tümceleleriyle ilgili yapılacak ayrıca bir çalışma da bu alanda ilginç bulgular sunacaktır.

-sA eki ile benzer anlamsal ve sözdizimsel özelliklere sahip olan -dIsA, evrensel koşul tümcelerinin çarpıcı bir özelliği olan -sA'nın çeşitli -(y)sA kombinasyonlarıyla birbirinin yerine geçtiği örneklerden biri olarak görünmektedir.

EAT gramerlerinde durum ulacı eki olarak betimlenen -ken biçimbiriminin RN'de zaman ulacı işlevinde kullanıldığı görülmüştür. Görünüş olarak eşzamanlılık belirten bu biçimbirimin geçtiği temel ve yan tümcede eylemlerin beklendiği üzere edim ya da erişme kılımlarında olduğu gözlemlenmiştir. Kiplik açısından özellikle belirginleşen bir tür tespit edilmemiştir.

Sözdiziminde ulaç anlamı kazanan yapılar da -(y)I²ncA ve -(y)I²cAK ile benzer şekilde öncelik görünüşündedir. Bu yapılar, Gülsevin (2011)'de de belirtildiği gibi çü(n)(ki) ... eylem+görülen geçmiş zaman+3. teklik kişi olarak tespit edilmiştir. Bu biçimde tespit edilen örneklerde duyum kipliği (sensory modality) görülmekle birlikte yalnızca bir örneği görülen çü ... ad+iyelik yapısında ihtimal (speculative) kipliği söz konusudur. Kaçan kim yapısı ise yalnızca iki örnekte görülmekle birlikte sonralık görünüşünde olduğu düşünülmüştür.

RN'de zaman anlatan ulaçların önemli ölçüde koşul işleviyle birleştiği örnekler sıkça görülmüştür. Burada zaman ve koşul ilişkisinin de ayrıca ele alınması bu ulaçlarla ilgili farklı bulguların tespitini sağlayacaktır.

Yorumlar

Bu çalışmadaki betimlemeler, yalnızca bu eser özelinde olduğu için bu tespitlerin yorumların Yunus Emre'nin çağdaşı olan diğer şairlerde ve dini-tasavvufi diğer eserlerde de ele alınması, bu çalışmadaki bulguları güçlendirecektir.

Kaynakça

- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2005). Türkçede zaman anlatan ulaçların görünüş özellikleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2/1(22). 51-62.
- Datlı, D. (2015). Risâletü'n-Nushiyye'nin birleşik fiil örgüsü. *Journal of Turkish Studies*, 10(8). 795-817. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8315>
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2004). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Gölpınarlı, A. (1965). *Yunus Emre Risalat al-Nushiyya ve Divan*. İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede -sA şart gerundiumu (zarf-fiil) üzerine. *Türk Dili*, 467, 276-279.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 125-143.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: TDK.
- Gülsevin, G., ve Boz, E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Günay, U. ve Horata O. (2004) Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kamacı Gencer, D. (2019). Dede Korkut kitabında bilgi kipliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(8), 38-52.

- Kamacı Gencer, D. (2020). *Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede Korkut örneği*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karahan, L. (1994). -sa/-se Eki Hakkında, *Türk Dili*, 516, 471-474.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri, şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- Lewis, G. L. (2000). *Turkish grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Mengi, M. (2000). *Divan şüiri yazıları* (vol. 342). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salan, E. (2017). {-IcAk} Zarf-fiil eki ve varyantları üzerine. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(21), 45-73.
- Saraç, M., A., Y. (2007). *Klasik edebiyat bilgisi belâgat*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Tatcı, M. (2008), *Yunus Emre divanı (Tenkitli Metin)*. İstanbul: H Yayınları.
- Tiken, K. (1999). Türkiye Türkçesinde basit ve birleşik zarf-fiillerin ifade ve işlevleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 47, 279-364.
- Üstünova, K. (2016). *Eylem işletimi*. Bursa: Sentez Kitabevi.
- Üzüm, M. (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde epistemik kiplik: Kısas-ı Enbiya örneği*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yunus Emre (2012). *Risâletü'n-Nushiyye öğüt kitabı*, (haz. Prof. Dr. Erdoğan Boz) Ankara: Gazi Kitabevi.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yarı Yardımcı Eylemlerin Risâletü'n-Nushiyye'deki Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Use of Semi-Auxiliary Verbs in Risâletü'n-Nushiyye

Dr. Sezergül YIKMIŞ ¹

Öz

Eylemler; iş, oluş ve durum bildiren sözcük türleridir. İki ana sözcük tabanından biri olan eylemler birleşik sözcük yapımında da görev almaktadırlar. Türkiye Türkçesinde isim + yardımcı eylem yapılarında *ol-*, *et-*, *eyle-*, *kıl-* vb. eylemleri kullanılmaktadır. Bu kuruluşta yer alan *ol-*, *et-*, *eyle-*, *kıl-* eylemlerinin anlamlarına bakıldığında anlamlarının açık olmadığı görülmektedir. Yardımcı eylemler sözlüksel anlamı olmayan eylem grubu içinde yer almaktadır. Bu grup literatürde (asıl) yardımcı eylemler olarak adlandırılırlar. Asıl yardımcı eylemlerden başka sözlük anlamları açık olan bazı eylemler de Türkiye Türkçesinde, isim + eylem kuruluşunda görev alır. Bu grupta yer alan eylemler anlam kaymasına uğramış sözcük grupları olarak tasnif edilerek deyimleşmiş veya anlamca kaynaşmış eylem öbekleri içine alınmıştır. *Abayı yak-* eylem öbeğindeki anlamsal özellik ile *iş gör-* eylem öbeğindeki eylemlerin anlamsal özelliklerinin aynı kategoriye giremeyeceğini ikinci örnekte yer alan sözcüklerin anlam özelliklerini yitirmedikleri gibi deyimleşmiş eylem kategorisinde yer alan eylemler gibi mecazlaşmadıkları üzerinde duran araştırmacılar bu tasnife karşı çıkmışlardır. Türkiye Türkçesi dil bilgisi çalışmalarının tamamında kabul görmese de bu eylemler bir grup çalışmada yarı yardımcı eylemler (semi auxiliary verbs) olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada isim + yarı yardımcı eylem şeklindeki birleşik eylem yapılarının Risâletü'n-Nushiyye'de nasıl kullanıldığı, Yunus Emre'nin bu eylem öbeklerini tercih etmesinin şiir söylemine katkısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yardımcı eylem, yarı yardımcı eylem, Risâletü'n-Nushiyye

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Verbs; are the types of words denoting work, occurrence and situation. Verbs, which are one of the two main word bases, are also involved in the formation of compound words. In Turkey Turkish, *ol-*, *et-*, *eyle-*, *kıl-* etc. verbs are used in noun + auxiliary verb structures. When the meanings of the verbs *ol-*, *et-*, *eyle-*, *kıl-* take place in this organization are examined, it is seen that their meanings are not clear. Auxiliary verbs are included in the action group that has no lexical meaning. This group is called (main) auxiliary verbs in the literature. Apart from the main auxiliary verbs, some verbs with clear dictionary meanings also take part in the formation of noun + verb in Turkey Turkish. The verbs in this group are classified as word groups that have lost their meaning, and they are included in phraseological or semantic verb phrases. The researchers objected to this classification, emphasizing that the semantic features in the phrase "abayı yak-" and the actions in the phrase "iş gör-" cannot fall into the same category, that the semantic features of the words in the second example do not lose their semantic features, and that they do not become metaphorical like the actions in the category of idiomatic action. Although Turkey Turkish is not accepted in all grammar studies, these verbs are named as semi auxiliary verbs in a group of studies. In this study, it will be emphasized how the compound verb structures in the form of noun + semi-auxiliary verb are used in Risâletü'n-Nushiyye, and the contribution of Yunus Emre's preference to these verb phrases to the discourse of poetry.

Keywords: Auxiliary verb, semi-auxiliary verb, Risâletü'n-Nushiyye

¹ Eskişehir Eti Sosyal Bilimler Lisesi, sezergulykms@yandex.com

Paper Type: Research

Giriş

Eylemler; iş, oluş ve durum bildiren birimlerdir. Sözcük türlerinin ortaya çıkışını teorik temellerle anlatmaya çalışan her medeniyet² veya araştırmacı eylemin ortaya çıkışı üzerinde durmuştur. Kimi araştırmacılar eylemi başat sözcük olarak kabul edip diğer sözcüklerin de ondan doğduğunu belirtmişlerdir (Toparlı, 2000, s. 769). Grönbech (2011, s. 18), eylemlerin Türk dilinin iki ana sözcük tabanından biri olduğunu ve bu sözcüklerin de kendi sözcük sınıflarıyla sınırlandırılmış özel bir gruba dâhil olduğunu, ada getirilecek bir {+IA} eki ile hemen yeni bir eylem türetilbileceğini belirtir. İsimler, gramer açısından bağımsız birlikler olmasına rağmen eylemler bağımlı sözcük türleridir (Korkmaz, 2003, s. 27). Sözcük türleri ile ilgili çalışmalarda eylemler anlam bakımından asıl eylemler ve yardımcı eylemler olmak üzere iki gruba ayrılır. Asıl eylemler tek başına anlama sahip olan ve cümlede yüklem olabilen eylemler iken, yardımcı eylemler isim ya da eylemsilerin cümlede eylem gibi görev almalarını sağlayarak birleşik eylem yapısı oluşturan sözcüklerdir. İsim + yarı yardımcı eylem öbeği olarak gösterilen yapılarda yardımcı eylem ancak kendinden önceki isim ile anlam kazanır (Atabay, Özel, Kutluk, 2003, s. 219; Delice, 2012, s. 66, s. 117; Korkmaz, 2003, s. 533; Özönder, 1999, s. 57). Fakat bu yapıdan başka isim ile öbek oluşturmasına rağmen asıl eylem özelliği taşıyan ya da anlam kayması yoluyla deyim özelliği göstermeyen eylemler ve bu yolla oluşan eylem öbeklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu eylemler, sözcük türleri tasnifinde yarı yardımcı eylemler olarak adlandırılır. Bu yaklaşım doğrultusunda yarı yardımcı eylemlerin (YYE) anlamını ve kullanımı merkeze aldığımız çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yarı yardımcı eylemler hakkında bilgi verilmiştir, ikinci bölümde ise *Risâletü'n-Nushiyye*'de yer alan YYE'ler ve bu eylemlerin şiir söylemine katkısı üzerinde durulmuştur.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı yardımcı eylemlerden anlam açısından farklı olan yarı yardımcı eylemlerin sanatsal bir metinde kullanılmasını ve bunun metnin söylemine katkısını göstermektir. Sözcük türlerinin tasnifinde isim+ yarı yardımcı eylem öbeği araştırmacılar tarafından anlamca kaynaşmış veya deyimleşmiş birleşik eylem öbeği olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın hareket noktası aynı gibi düşünülen bu iki eylem öbeğinin anlam açısından farklı olduğunu göstermektir. Sanatçısının elinden çıktıktan sonra birer söylem değeri kazanan metinlerde tercih edilen her bir sözcük söylemi oluşturmak için bilinçli olarak seçilmektedir. Bu düşünceden hareketle YYE öbeği tercihlerinin söyleme katkısı belirlenecektir.

2. Yöntem

İsim+ YYE öbeklerinin kullanımını inceleyeceğimiz bu çalışmada metin olarak Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eseri tercih edildi. *Risâletü'n-Nushiyye* tarandıktan sonra isim+YYE öbeklerinin geçtiği dizeler beyitin anlam bütünlüğüne uygun olarak verildi. Aynı eylem öbeğinin birden fazla kullanıldığı durumlarda ise kullanımlardan biri verildikten sonra diğer kullanımların ise sadece beyit numarası ve sayfa numarası verildi. *Risâletü'n-Nushiyye*'de yer alan YYE'lerin öbek içindeki kullanımı açıklandıktan sonra şairin söylem içinde bu kullanımları neden tercih ettiği üzerinde duruldu.

3. Yarı Yardımcı Eylem

Sözcük türleri ile ilgili başvuru kaynaklarında, olup biten her şeyi anlatan sözcükler olarak tanımlanan eylemler için bağlamdaki işlevine göre de eylem tanımları yapıldığı görülür: "Tümcede yüklem olan ya da olma potansiyeline sahip olan, iç ve yan tümcede yüklemisi olarak kullanılan; yüklem olduğunda zorunlu üyelere kip ve şahıs, zaman, görünüş gibi kategorilerle iş,

² Ragıp Özdem, *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış* adlı çalışmasında mevcut teorileri Eski Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Son Çağ olmak üzere gruplandırmıştır. Medeniyetten kastımız sözcük türleri ile ilgili ilk çalışmaları yapan Hintler, Yunanlılar, Romalılar, İslam ve Şark dünyasıdır (Toparlı, 2000, s. 733-790).

oluş ve hareket anlamlarını aktaran bağımlı sözlüksel yapılardır (Delice, 2017, s. 67; Sebzecioğlu, 2016, s. 365; Toklu, 2013, s. 59).” İsimlerle birlikte söz varlığı açısından temel birim olan eylemler, Türkiye Türkçesinde çok sayıda araştırmacı tarafından çeşitli kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Bu kategorilerden biri de anlam bakımından eylemlerdir. Anlamlarına göre eylemler yaygın olarak asıl ve yardımcı olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Dildeki bazı eylem öbekleri isim+ yardımcı eylem yapısında gibi görünse de anlam açısından bakıldığında bu öbekte yer alan eylemlerin yardımcı eylem gibi bağımlı olmadıkları, anlam açısından bağımsız oldukları görülmüş ve yarı yardımcı eylemler (semi auxiliary verbs) olarak adlandırılmıştır. Banguoğlu (2000, s. 316) YYE’leri oluş ve kılış anlamı taşımamakla birlikte yardımcı eyleme benzer işlevle isim kavramını eylemleştirerek birleşik eylem yapan eylemler olarak tanımlar ve şu örnekleri sıralar:

Yol almak, tedbir almak, ara vermek, iş görmek, vazife görmek, son bulmak, şifa bulmak, şirk koşmak, şart koşmak, suç işlemek, günah işlemek.

Yukarıda sıralanan örneklerde anlamın isim üzerinde olmasının bu eylemlerin temel özelliği olduğunu belirtir. YYE’ler (al-, ver-, bul-, işle-, gör- koş- gibi) esasen sözlüksel eylemler olup belirli durumlarda birleşik eylem öbeği oluştururlar, bu durum onları yardımcı eylemlerden ayıran tek yöndür (Gencer, 2019, s. 305). Türkiye Türkçesi gramer kitaplarına bakıldığında YYE’nin bir alt başlık olarak incelenmediği görülmektedir. Bu yaklaşımın temel nedeni örneklerde yer alan eylemlerin YYE değil de anlamca kaynaşmış birleşik eylem veya deyimleşmiş birleşik eylemler başlığı içinde değerlendirilmesidir. Korkmaz (2009, s. 799), bu eylemlerin “oluş” ve “kılış” bildirmediği için yardımcı eylemlerle karıştırılmayacağını belirttikten sonra anlam kayması sonucu kalıplaştıkları için onların anlam kaymasına uğramış birleşik eylemler grubuna alınması gerektiği üzerinde durur. Banguoğlu’nun verdiği örnekler içinde yer alan *şifa bul-* eylemi Korkmaz’ın tasnifinde yardımcı eylemler başlığı altında değerlendirilmiştir (Korkmaz, 2003, s. 534). Öztürk (2018), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış -Deyimleşmiş Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında Banguoğlu’nun vermiş olduğu örnekleri deyimleşmiş eylemler olarak değerlendirir. Aşağıya aldığımız iki örnek adı geçen çalışmadan alınmıştır:

yol al-: 1. gitmek, yolda ilerlemek.

2. mec. bir işte ilerlemek.

Bayram 1 numaralı devlet Yolu üstünde henüz elli üç kilometre yol almıştır. (2018, s.87)

iş gör-:1. iş yapmak

2. iş yapmaya uygun ve elverişli olmak

İlk olaraktır ki Çakırcalı duygusu ile iş görüyor. (2018, s. 485)

Alibekiroğlu, yukarıda yer alan eylem öbeklerini deyimleşmiş eylem öbeği grubu içine alan yaklaşıma karşı çıkar. Deyim örnekleri içinde yer alan “masterlı deyimler” in Banguoğlu’nun örneklerinden işlev, yapı ve anlam açısından farklı olduğunu, Banguoğlu’nun örneklerinin isim+YYE yapısında oluşturulmuş birleşik eylem öbekleri olduğunu savunur. Deyimlerin mutlaka kendilerini ilgilendiren bağlamda kullanıldıklarını fakat yarı yardımcı eylemlerle kurulan yapılarda ise isim unsurunun öbekte yer alan eylemin isimden eylem yapan yapıyı eki işleviyle eylemleştirildiğini, mecazlaşmanın isim unsurunda gerçekleşmediğini açıklar ve şu örnekleri verir: *Abayı yak-*, öbeğinde sözcükler gerçek anlamını kaybetmişken; *tatil yapmak, emir buyurmak, iş görmek, vazife görmek, son bulmak, şifa bulmak* birleşik eylem öbeklerinde isim unsurları gerçek anlamındadır. Diğer önemli tespiti ise masterlı deyimlerde eylemden önce yer alan isim ya da isim öbeği bütün iyelik eklerini alabilirken; isim+YYE’ler iyelik eklerini genelde almazlar. *Karnı zil çal-: karn-um zil çalıyor, karn-umuz zil çalıyor, karn-ımız zil çalıyor* kullanımları var iken; *şirk koş-: “şirkini koştı”, “şirk-im-i koştum”, şirk-imiz-i*

koştuk, vs. ile kavga çık-: kavga-m çık-, kavga-n çıktı, kavga-mız çıktı, vs. kullanımının olmadığını belirtir. (2018, s. 1141-1144). Bu değerlendirmelerden de görüldüğü üzere isimleri eylemleştirme işlevi yardımcı eylemlerden başka yarı yardımcı eylemler tarafından da gerçekleştirilmektedir. Her isim+ eylem öbeğinde de deyimleşme veya anlam kayması oluşmamaktadır.

4. Risâletü'n-Nushiyye'de Yer Alan Yarı Yardımcı Eylem Öbekleri

Yunus Emre 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında yaşayan mutasavvıf şairlerdendir. Kullandığı dil “Eski Anadolu Türkçesinin (Oğuzcası) Selçuklu Dönemi”³ dir. Bu dönem Arapça ve Farsçaya rağmen Oğuzcanın Anadolu’da yazı dili olmaya başladığı dönemdir (Gülsevin ve Boz, 2010, s. 4). Yunus Emre’nin iki eseri vardır: *Divan ve Risâletü'n-Nushiyye*. Divanı, onu ölümsüzleştiren ilahilerin, nutuk ve nefeslerin toplandığı eserdir (Banarlı, 1998, s. 334). Yunus Emre’nin eserleri hakkındaki genel kanaat şudur: Şiirlerinde kullandığı sade dil ve ifade zenginliği onu her dönemde toplum tarafından kabul gören dönemler üstü bir şair yapmış ve kullandığı bu şiir dili kendisinden sonra gelen çoğu şairi de etkilemiştir (Banarlı, 1998, s. 335; Kabaklı, 2002, s. 313; Tatçı, 1997, s. 108).

Çalışmamıza konu olan *Risâletü'n-Nushiyye* ise mesnevi nazım biçimiyle yazdığı eseridir. Eser, Anadolu Türklüğünün din ve ahlak anlayışını gösteren tasavvufi bir öğüt kitabıdır. Etkisi altında olduğu Divan Edebiyatı geleneğinin aksine sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Eserin (fâilâtün / fâilâtün / fâilün) kalıbında yazılmış olan giriş bölümü on üç beyittir ve bu bölümde Allah’ın hikmeti ile dört unsurun (hava, ateş, su, toprak) ilahi birleşimi sonucu insanın yaradılışının nasıl oluştuğu anlatılır. Ardından gelen kısa mensur bölümünde ise akıl ve imana dair bilgiler verilir. Mensur kısımdan sonra gelen ve aruzun (mefâilün / mefâilün / feülün) kalıbında yazılmış olan manzum kısımda kendi içinde altı bölümden oluşur ve her bir bölümde insana ait nefsi sıfatlar anlatılmıştır.

Boz, *Risâletü'n-Nushiyye* üzerine yaptığı çalışmasında eserde yaklaşık olarak 440 kadar Arapça ve 160 kadar da Farsça sözcük bulunduğunu, dönemin yaklaşımına rağmen Arapça ve Farsça tamlamaların sayısının oldukça az olduğunu belirtir. Kullandığı Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin de kullanım sıklığı ve yaygınlıkları açısından ele alındığında bu sözcüklerin bugün de kullanılan Türkçeleşmiş sözcükler olduğunu vurgular (Boz, 2017, s. 29). Çalışmamızın uygulama kısmı eserin Fatih nüshası⁴ üzerinde yapıldı. Yapmış olduğumuz tarama sonucunda elde ettiğimiz isim+ YYE öbekleri ve aynı eylemlerin asıl eylem olarak kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

4.1. İsim+ al⁵-(YYE)

yükin kim bağladı raygân şekerden

haber alayduğ *olsa bulardan* (467. beyit, s. 210)

Kim bedava şekerden yükünü bağlamış? (Böyle) olsa bunlardan haber alırdık.

Bu dizelerde *haber al-* eylem öbeğinde *al-* eylemi (*nesnesiz*) kendine ulaştırılmak, iletilmek (GTS) anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Öbekte yer alan *haber* sözcüğü de mecaz anlamda kullanılmamıştır. Aynı eylem öbeğinin haberleşmek sözcüğü ile karşılanması da *haber* sözcüğünün anlamını koruduğunu, sözcüğün mecazlaşmadığını göstermektedir.

haşikat bunlar ölmezler kalurlar

ki her dem yijiden kısmet alurlar (79. beyit, s. 68)

³ Eski Anadolu Türkçesi, araştırmacılar tarafından Selçuklu, Beylikler ve Osmanlıcaya Geçiş olmak üç döneme ayrılır. Ayrıntılı bilgi için bk. Gülsevin ve Boz (2010). Eski Anadolu Türkçesi. s. 5-21. Ankara: Gazi Kitabevi.

⁴ Örnekler Boz’un (2017) Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye Öğüt Kitabı (Fatih Nüshası), Çeviriyazılı Metin, Günümüz Türkçesine Aktarılmış Metin, Osmanlıca Metin, Bağlamsal Sözlük ve Dizin adlı eserinden alınmıştır.

⁵ Örneklerde yer alan *al-* eylemi açıklanırken Güncel Türkçe Sözlükte yer alan açıklamalar kullanılmıştır. *almak ne demek TDK Sözlük Anlamı* (sozluk.gov.tr) (Erişim tarihi, 10.09.2021)

Bunlar ölmezler, gerçekte yaşarlar; her an yeniden nasiplenirler.

Kısmet al- eylem öbeğinde *al-* eylemi elde etmek (GTS) anlamında kullanılmıştır. Kısmet sözcüğü de temel anlamının dışında kullanılmamıştır.

öğüt alurısañ sen bu haberden
gerek hâriciler sürile şardan (443. beyit, s. 202)

Sen bu sözden öğüt alırsan dinle; hariciler (zararlılar) bu şehirden (gönülden) sürülecektir. Öğüt al- eylem öbeğinde *al-* eylemi kabul etmek (GTS) anlamında kullanılmıştır.

Al- eyleminin asıl eylem olarak kullanıldığı örnekler de aşağıdaki gibidir:

kanâ'at geldi oturdu tahtı aldı
hârâmîler hemân yollarda kaldı (84. beyit, s. 72)

Gönül zenginliği geldi ve (gönül) tahtına oturdu; yol kesiciler o anda, yollarda kaldılar. Bu beyitte *al-* eylemi bir nesneyi ya da eşyayı ele geçirmek anlamında kullanılmıştır. Bu beyitte *al-* eyleminden etkilenen nesne taht (gönül tahtı), özne ise soyut kanaat kavramıdır. Aşağıdaki beyitte de *al-* eylemi asıl eylem olarak kullanılmıştır.

şular kim ol gönülden taşra kıla
naşîbin aldurur ayruğ ne ala (106. beyit, s. 80)

Gönülden uzaklaşanlar, kısmetlerini kaybederler, (onlar) başka ne kazanabilirler?

Öznesi gönülden uzaklaşanlar olarak belirtilen *al-* eyleminin nesnesi nasip sözcüğüdür.

kişi kim ma'ûsûkaya esrimeye
dālâlet almış anı ne dimeye (210. beyit, s. 118)

Kişi sevdiği için (Allah için) sarhoş olmaz (ona kapılmazsa); sapıklık onu ele geçirir, buna şaşmamalı! Bu beyitte de *al-* eyleminin öznesi somut bir nesne yerine olumsuz bir duygu durumu ve davranış şeklini karşılayan “sapıklık veya sapkınlık” ifadesidir. Yunus Emre bu özelliği birey (insan) üzerinden anlatmamakla kalmamış insanı bu davranışlar tarafından ele geçirilen nesne olarak konumlandırmıştır. *Al-* eyleminin yine soyut bir özne tarafından gerçekleştirildiği benzer bir kullanım da aşağıdaki beyitte yer almaktadır:

evüni kıandayduñ uğrı aldı
yer içer oturur ev onuñ oldu (219. beyit, s. 118)

Evini (benliğini) hırsız (öfke) aldı, neredeydin? Ev (benliğin) onun oldu (artık) yer içer ve oturur. Beyitinde *al-* eylemi ele geçirmek, istila etmek anlamında kullanılmıştır, eylemi gerçekleştiren özne önceki örnekte de olduğu gibi hırsız olarak temsil edilen öfkedir. Nesne ise ev olarak sembolize edilmiş olan benliktir.

4.2. İsim + bul- (YYE)

kişinüñ hâyıdır ağzında ğaybet
ki ğaybet söyleyen bulmaya rahmet (449. beyit, s. 207)

Dedikodu kişinin ağzında aybaşı kanıdır; dedikodu yapan (Allah'tan) şefkat bulamaz. Rahmet *bul-* eylem öbeğinde *bul-* eylemi kavuşmak, erişmek anlamında kullanılmış öbek içinde yer alan rahmet ismi de anlamını korumuştur.

Bul- eylemi aşağıdaki beyitte asıl eylem olarak kullanılmıştır.

güzâf yerde degül bu sen didüğün
bulursın sen seni sen istedüğün (422. beyit, s. 204)

Bu senin dediklerin boş şeyler değil; sen kendini (ancak) sen istersen bulursun. Beyitte bul- eylemi seni nesnesine yöneltilmiştir.

4.3. İsim + gör-⁶ (YYE)

hasedden kişi ne fâyide görür

neye kim lâyıķsañ tañrı virür (319. beyit, s. 156)

İnsan kıskançlıktan ne yarar görebilir? Neye layıksan Allah onu verir.

Fayda gör- eylem öbeği (bir şeyden) faydalanmak, yararlanmak anlamındadır. Fayda sözcüğü temel anlamını korumuş *gör-* eylemi de erişmek anlamındadır. Burada öbek içinde yer alan *gör-* eylemi aşağıda yer alan beyitlerde asıl eylem olarak kullanılmıştır.

selâm vermeklige ögin deremez

oda köze düşüp yolın göremez (147. beyit, s. 94)

(Kendini beğenme) selam vermek için (bile) aklını toparlayamaz; ateşe köze düşüp (mahvolup) yolunu göremez.

Bu beyitte *gör-* eylemi göz yardımı ile bir durumun seçilmesi, algılanması ardından da algılanan durumun kavranması anlamına gelecek şekilde *-i (nesne) gör-* yapısı ile oluşturulmuştur. Eserde sıkça kullanılan *gör-* eylemi asıl eylem işlevinin yanında sıklıkla *söylem belirleyicisi* olarak da kullanılmıştır. Söylem belirleyicileri, iletişim sürecinde bir sözceyi diğer bir sözceye bağlayan, konuşma içerisindeki bölümleri gösteren ve bu bölümler arasında tutarlığı sağlayan (Çakır Sarı, 2020, s. 75), iletiyi bir dereceye kadar kuvvetlendiren, mevcut anlamı farklı yönlerden vurgulama veya anlamı destekleme, bir hususa dikkat çekme, konuşmaya duygu değeri veya samimiyet katma gibi farklı dilsel/sosyal/duygusal işlevlere sahip olabilirler (Sarı, 2020, s. 33). Söylem belirleyicisi olarak kullanılan birim veya yapılar temel işlevlerinden farklı anlamda kullanılabilirler bu kullanımlar tamamen bağlama bağlıdır. Aşağıdaki beyitler bu kullanıma örnektir:

pādişāhuñ hīkmeti gör neyledi

od u şu toprak u yile söyledi (56. beyit, s. 62)

Allah'ın hikmetine bak, ne yaptı; ateş, su, toprak ve havaya emretti.

Óaķıl dapa cāsūs haber ilettdi

gör alçaķlıđı girü neler itdi (171. beyit, s. 104)

Haberci akla (bir) haber getirdi; bak alçak gönüllülük başka neler yaptı!

ne aśsı eyledi gör āñķ kibri

diri kılmadı biñ arada biri (172. beyit, s. 104)

(Ey) kardeş bak, kendini beğenme ne yarar sağladı; binlerce erinden biri (bile) hayatta kalmadı.

Gör- eylemi temel anlamından uzaklaşmış olmasına rağmen sözdizimsel yapı içerisinde tüm bağlamla da bütünleşmiş durumdadır. Bu beyitlerde *gör-* eylemi temel anlamı olan göz ile görme durumu yerine algılama, kavrama ya da gerçekleşmiş bir durumun geçerliliğini göstermek, o durumu kabul ettirmek adına kullanılmıştır. Bu kullanımlarında yer alan işlevlerin gerçekleşmesi için de aynı anda kendinden sonra anlatılan durum, konu veya olaya işaret edilerek okuyucunun dikkatini çekmek hedeflenmiştir. Günlük konuşma dilinde sıkça kullandığımız “*Bak bakalım.*” kalıp kullanımındaki *bak-* eylemi ile kullanımı aynıdır.

⁶ Örneklere yer alan bul- eylemi açıklanırken Güncel Türkçe Sözlükte yer alan açıklamalar kullanılmıştır. görmek ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (çevrimiçi, 12.09.2021)

4.4. İsim + ver⁷- (YYE)

haber viriserem nefsiñ elinden

ümiñdün varısa gidesin andan (18. beyit, s. 46) Aynı eylem öbeği 83. beyit s. 70'de, 234. beyit s. 124'te kullanılmıştır.

Nefsin etkisinden (kötülüğünden) haber vereceğim; umudun varsa ondan uzak dur.

Haber ver- eylem öbeğinde yer alan *ver-* eylemi düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek (GTS) anlamında kullanılmıştır. Her iki sözcük de temel anlamında kullanılmıştır.

selām vermeklige ögin deremez

oda köze düşüp yolın göremez (147. beyit, s. 92)

(Kendini beğenme) selam vermek için (bile) aklını toparlayamaz; ateşe köze düşüp (mahvolup) yolunu göremez.

Selam ver- eylem öbeğinde de *ver-* eylemi yine düşünce iletmek (GTS) anlamında kullanılmıştır. Selam sözcüğü de anlamını korumaktadır.

Ver- eylemi aşağıdaki beyitlerde asıl eylem olarak kullanılmıştır:

şabır ahvālını diñle diyeyin

şabır al ver şamu bu dünya mālın (269. beyit, s. 140)

Sabırın hallerini anlatayım, dinle; bütün dünya malını ver, sabır al. Beyit içinde *ver-* eylemi bir nesneye yöneltilmiş, eylem bir nesneyi iletmek anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte de kullanım aynıdır. *Ver-* eyleminin öznesi Allah'ın iken bu durumdan etkilenen nesne ise basirettir.

saÖādet olsa hağ verse basiret

göreydün ne şılur şana bu gaybet (530. beyit, s. 236)

Talihin olup Allah (sana) önsezi verseydi; bu dedikodunun sana neler yaptığını görecektin.

Al-, bul-, gör-, ver- eylemlerinin beyitlerdeki kullanımlarından hareketle bu eylemlerin bağlama göre farklı görevler yüklendiğini göstermeye çalıştık. Bu örneklerden hareketle elde ettiğimiz veriler, bahsi geçen eylemlerin deyimleşmiş eylem öbeklerinde olduğu gibi temel anlamalarının tamamen dışında bağımsız anlamlar kazanmadığını, bağımsız olarak da asıl eylem gibi kullanıldığını göstermiştir.

Sonuç

Bu çalışma, YYE'lerin anlam açısından farkını belirtmek ve bu eylemler ile oluşturulan öbeklerin metindeki kullanımlarını, bu kullanımların şiir söylemine etkisini göstermek amacıyla oluşturulmuştur. YYE öbeği yapılarında görev alan eylemlerin asıl eylem görevi ile de kullanıldığı hatta *gör-* eyleminde olduğu gibi söylem belirleyicisi de olabileceği görülmüştür. Bu durumun temel nedeni eylemlerin kullanıldığı bağlamlardır. Tercih edilen eylemlerin şiir söylemi açısından kullanımına dikkat ettiğimizde sonuç, oluşturulan eserin kuru bir nasihat kitabı olarak hazırlanmadığını göstermektedir. Bu aşamada şiirin kitleli yapısı ile şairin ben-merkezci tutumundan uzaklaşması arasındaki ince çizgi devreye girer. Yunus Emre, şairlere yüklenmiş olan *gayb*'ın habercisi olma misyonunu *Risâletü'n-Nushiyye*'yi yazarak asırlar öncesinden kabul ettiğini göstermiştir. Toplumun değer koyucusu olarak hareket etmeye

⁷ Örneklerde yer alan *ver-* eylemi açıklanırken Güncel Türkçe Sözlük'te yer alan açıklamalar kullanılmıştır. *vermek* ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (çevrimiçi, 10.09.2021)

başlayan şairin söylemini oluştururken tercih ettiği her sözcüğün zamansız olarak çok sayıda özneyi etkileyeceğinin de bilincinde olduğu görülmektedir. Bu bilinç ile eserin yazıldığı gerçek zaman ile okuyucunun kendisini eserin içinde bulduğu zaman arasındaki ayınlık, eserin söylemi ile sağlamıştır. Bunu sağlayan unsurlardan biri de eserdeki sözcük tercihleridir. Metinden elde ettiğimiz isim + YYE öbeklerinin söyleme etkisi şöyledir: *Al-* eyleminden önce gelen, *haber*, *kısmet*, *öğüt* soyut kavramlardır ve bilişsel olarak herhangi bir durumdan sonra çıkarım sonucu elde edilir bu durumda özne harekete geçmeli haberi, öğüdü kendisi almalıdır. *Gör-* eylemi ile oluşturulan eylem öbeğinde de aynı durum vardır. *Gör-* eylemi mental sürecin başlaması için gerekli olan algılama eylemlerinden biridir. Metinde bu eylem mental süreci hem başlatan hem de süreci anlamlandıranıdır. *Ver-* eylemi şairin konumu açısından değerlendirmeye değerdir. Şair *ver-* eylemini kullanarak hareketi başlatan özne konumundadır fakat eylemin bir diğer muhatabı olan okuyucular bu eyleme karşılık verme konusunda özgür bırakılmıştır. Mesaj bakımından kolektif bilinç oluşturma kaygısında olan şair okuyucunun tercihlerini tahakküm altına almak istemediği için bunu isim+ YYE öbekleri kullanımı ile sağlamıştır.

Kaynakça

- Alibekiroğlu, S. (2018). Türkiye Türkçesi yarı yardımcı fiiller. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* .6 (15). 1140-1147.
- Atabay, N., Özel. S., Kutluk, İ. (2003), *Sözcük türleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Banarlı, N.S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi(ı)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Banguoğlu, T. (2000), *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Barutcu Özönder, S. (1999). Türk dilinde fiil ve fiil çekimi. *Türk gramerinin sorunları II*. ss.56-64. Ankara: TDK Yayınları.
- Boz, E. (2017). *Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye öğüt kitabı (Fatih Nüşhası), çeviri yazılı metin, günümüz Türkçesine aktarılmış metin, Osmanlıca metin, bağlamsal sözlük ve dizin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çakır Sarı, H. (2020). Türkçe öğretmenlerinin söylem belirleyicisi kullanımı. *Dil Dergisi*. 75-90.
- Delice, H. İ. (2012). *Sözcük türleri*. Sivas: Aitan Kitap.
- Gencer, D. (2019). Yardımcı Eylemler, E. Boz (Edt.) *Sözcük türleri III* içinde ss. 305-324. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin yapısı*. (M. Akalın, Çev.). Ankara: TDK yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kabaklı, A (2002). *Türk Edebiyatı (II.Cilt)*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, Z (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK yayınları.
- Öztürk, D. (2018). *Türkiye Türkçesinde anlamca kaynaşmış- deyimleşmiş birleşik fiiller*. Ankara: TDK yayınları.
- Sarı, İ. (2020). Dede Korkut Kitabı 'nda söylem belirleyiciler. *Bilig*. 93. 29-52.
- Sebzecioğlu, T (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tatçı, M, (1997). *Yunus Emre divanı (I. Cilt)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Toparlı, R. (2000). *Ragıp Hulusi Özdem dilbilimi yazıları*. Ankara: TDK yayınları.
- almak ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (Erişim tarihi,10.09.2021)
- bulmak ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (Erişim tarihi,12.09.2021)

görmek ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (Erişim tarihi,12.09.2021)

vermek ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr) (Erişim tarihi,10.09.2021)

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100